KOVARA LÊGERÎN Û LÊKOLÎNÊ

BÎR

ARAŞTIRMA-İNCELEME DERGİSİ

Institut Kurde de Paris

DDKO-I

HEJMAR - SAYI : 5 HAVÎN-PAYÎZ 2006

Institut kurde de Paris

KOVARA LÊKOLÎN Û LÊGERÎNÊ

BÎR

ARAŞTIRMA - İNCELEME DERGİSİ

Institut kurde de

BÎR

KOVARA LÊKOLÎN Û LÊGERÎNÊ

BÎR

ARAŞTIRMA - İNCELEME DERGİSİ

Ji Sê Mehan Carekê Tête Weşandin
Üç Ayda Bir Yayımlanır

20ê Îlona 2006

Bûha: 10 YTL

BÎR Reklamcılık -Yayıncılık

Sahibi ve Sorumlu Yazıişleri Müdürü:
Mehmet KONUK

Redakte:

Roşan LEZGÎN
Seîd VEROJ

Tîprêzî-Mîzanpaj: BÎR

e-mail: kovarabir@yahoo.com
kovarabir@hotmail.com

Şertên abonetîyê

Bo nêva welat salek 30 YTL
Bo derveyê welat salek 80 $

Çapxane/Matbaa:
Barış Matbaa Mücellit

Davutpaşa cad. Güven Sanayi Sitesi
C. Blok No: 274, 275, 276
İST/Topkapı
Tel:(0212) 6748528-29

Cîyê Rêvebirinê/Yönetim Yeri:
İnönü caddesi Magül İş Merkezi
No: 49
Dağkapı /DİYARBAKIR

Tel: (0412) 2287828

Berpirsyariya her nivîsê yê nivîskar bi xwe ye.
Mesuliyetiya her nûşteyî ê nuştoxî bi xo ya

Institut kurde de

NAVEROK - İÇİNDEKİLER

Ruşen ASLAN
Kürt Legal Hareketinin Tarihsel Gelişimi 8

Îbrahîm GUÇLU
DDKO: Bingeha Pêvajoya Yekemîn Bihara Tevgera Bakurê Kurdistanê ...24

Nezir ŞEMMIKANLİ
Geçmiş Olmadan Gelecek Olmaz!..... 72

İsmail Beşikçi
Hapisteki DDKO: Devrimci Doğu Kültür Ocakları 99

Dr. M. Naci KUTLAY
Devrimci Doğu Kültür Ocaklari Ve Öncesi 158

Ümit FIRAT
Ümit FIRAT ile DDKO Söyleşisi 174

İhsan AKSOY
DDKO'lar Öncesinden Günümüze Siyasetimiz 187

Ali BEYKÖYLÜ
Koma Azadîxwazên Kurdistan: "Hodrî Meydan!" 197

Hikmet BOZÇALI
DDKO'lu Siyasi Serüvenim 205

Av. Cemşit BİLEK
12 Mart 1971 Askeri Drabesi, Diğer Sivil Toplum Örgütleri Gibi DDKO'yu da Kapatırdı 230

Mahmut YEŞİL
DDKOya Farqînê 244

Abdurrahman DEMİR
Kurdistan'da DDKO'lar 248

Institut kurde de Paris

Mehmûd NÊŞITE
DDKOya Silîvanî 253

Yaşar KARADOĞAN
Kürd Demokratik Mücadelesinde Bir Kilometre Taşı: 1967 -1969 Doğu Mitingleri ve Kürd Uyanışı 255

Mahfuz ACAR
Muxatabên Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê Kî ne û Armanca Wê Çi ye? 285

Ciwanroj CEYHAN
Mele Ebdulkerim Ceyhan 293

Roşan LEZGÎN
Şîrê Malmîsanijî: Herakleîtos 297

Kovara BÎR
DDKO Dosyası İçin Hazırlanan Sorular 303

Institut kurde de Paris

PÊŞGOTIN

Xendevanên hêja,

Ev dibe cara pêncan ku kovara BÎR silavê li we dike û her wiha, bi derfetên xwe yên mutewazî gelek kêfxweş e ku her tim di xizmeta netewa kurd de be.

Di vê hejmarê de, me li ser "Ocaxên Şoreşgerî û Kulturî yên Rojhilatê (Devrimci Doğu Kültür Ocakları: DDKO)" dosyayek amade kiriye. Li ser daxwaza kovara BÎRê gelek siyasetmedar û rewşenbîrên hêja û kedkarên "Doza Kurd" ji bo ku we xwendevanên hêja ji gelek aliyan ve, bi awayekî giştî, ji rewşa siyasî ya navbera salên 1960-1975 û bitaybet jî pêvajoya sîyasî û civakî ya pêşî û paşiya damezirandina DDKOyan û çalakiyên wê şirove kirine ku em ê jî di bîra netewa kurd de tomar bikin.

Li pey şkestina Tevgera Dêrsimê, bi qasî 20-25 salan bêdengiyek li ser civak û erdnîgariya Kurdistana Bakur venişt. Di sala 1958 de vegerîna Barzanî ji Sovyetan û lihevhatina kurd û ereban, çawan ku dewletên hawirdor ên wekî Tirkiye, Îran û Sûriye li ser dijberiya kurdan nêzikî hev bûn, her wiha tesîreke girîng jî li ser pêşketina tevgera kurd li parçeyên din ên Kurdistanê çêkir. Piştî ku peymana kurd û ereban neçû serî û Barzanî dest bi şerê pêşmergetiyê kir, tesîra wî ya li ser parçeyên din ên Kurdistanê bêhtir belav bû. Di encamê de li parçeyên din jî PDK têne avakirin. Di temuza sala 1965 de PDKT bi nepenî (îllegal) têye damezirandin. Lêbelê dînamîzma civaka kurd qîma xwe bes bi PDKT nayîne yan jî partî tenê nikare wê dînamîzmê birêxîne. Ber bi dawiya salên 1960î ve xebata xwendevanên kurd ên li metropolan di asta fikrî de digîje rêxistiniyeke cihê. DDKO, di encama serketina fikra rêxistineke cuda ji rêxistinên tirk de, wek komeleyeke eşkera têye damezirandin. Damezirandina DDKO, di têkoşîna kurdan a rêxistinî û eşkera de helqeyeke girîng e, lêbelê ne destpêk û bingehîn e. Eger em li destpêk û rabirduya têkoşîna legal û sivîl a netewa kurd bigerin, divê pêşiyê em berê xwe bidin bi dehan rêxistinên ku di destpêka salên 1900î de hatine avakirin. Di vê çarçovê de DDKO pêlek ji pêlên bingehîn a têkoşîna legal û siyasî ya Bakur bû.

Ew rewşa wê heyama ku DDKO tê de hatibûn avakirin, divê baş bête zanîn. Çunke bandora DDKOyan bi awayekî bingehîn û gelek jî bi xurtî li ser rêveçûna siyasî ya bakurê Kurdistanê çêbibû. Heke em baş bala xwe bidinê, hê jî bandora DDKOyan berbiçav e. Di van salên dawîn de ew hêz û bizavên siyasî ku ji nav DDKOyan derçûbûn û hespê xwe ajotibûn meydana siyasî ya kurd, bi heyecaneke lawaz be jî, niha dubare xwe komî ser hev dikin.

Ji bo ku rayagiştî ya kurd û bitaybet jî siyasiyên ciwan, her wiha berendamên ciwan ên aktoriya siyaseta kurd, bi vê plandûva dîrokî baş têbigihên, bîra wan a siyasî dewlemendtir û qewîtir bibe, amadekirina vê dosyayê wek pêwîstiyekê xwe bi me da hîskirin.

Her wiha ne tiştekî rast e ku netweyek qîma xwe bes bi rêxistinek û partiyeke siyasî bîne. Ji vê çendê, pirrbûna partî û komel û komikan ji bo pêşveçûna çanda demokrasiyê, ji bo pirdengî û pirrengiya civatê, ji bo temsîliyeta meylên cihê yên civakî, bivê-nevê pêwîst e. Lêbelê ev komên siyasî jî divê xwe ji awir û nexweşiyên fikrî yên demode xilas bikin. Divê baş bête dîtin ku bi hişmendiya kevn pirsên îro çareser nabin; ev kom û komik divê wî kirasê nostaljîk ji xwe bikin û bi vîzyoneke netewî û bi awayekî samîmî xwe birêxistin bikin.

Institut kurde de Paris

Di roja îro de bêhtir ji her demê pêwîstiya kurdên Bakur bi vîzyoneke netewî heye. Kîjan koma siyasî xwe ji wê vîrusa meleziyê paqij bike, bi rengekî netewî hespê xwe li meydana siyasetê bibezîne, ew dê netewa kurd li dû xwe bimeşîne.

Kadro û hêzên siyasî yên bakurê Kurdistanê divê êdî ji wê fehma ku ziman û kultura kurdî di nav çanda serdest de wek hêmayek an jî wek çeşneke folklorîk dibîne xwe xilas bikin û netewa kurd wek neteweyeke dêrîn a xwediyê vî erdî bibînin. Tenê dîtin? Helbet na! Divê ji her aliyan ve wek 'kurdek' jiyana xwe saz bikin. Çunke heta ku takekesek jiyana xwe wek kurdek saz neke, ne mumkûn e ku wek kurdek li derdora xwe û li cîhanê temaşe bike; ne mumkûn e ku bi awayekî tekuz li ser hesabê netewa kurd siyasetê bimeşîne; jiyana ku li ser zemîneke bîyanî saz bûye xewnên biyanî dibîne! Bi vê jiyana dualîst ku hem ew û hem jî netewa kurd pê têne xapandin; pêre derdor jî û bûyer jî şaşo-maşo têne dîtin! Her wiha, têgehên pirrçandîtî û pirrzimaniyê ku niha li vî welatî wek fitwaya asîmilasyonê têne karanîn, tu pêwendiya wan jî bi vîzyoneke netewî re nîn e. Her wiha, "Tirkiyecîtî" jî li ser bejna siyaseta kurd kiresekî heram e, ku deriyê biyanîbûnê (tirkbûn) heta bi ser pişte li kurdên bakurê Kurdistanê vedike.

Em hêvîdar in ku hemû takekes û kom û komel û partiyên siyasî yên kurd êdî li ser zemîneke netewî û li ser daxwazên HEVPAR bi heyecaneke bilind hêza xwe bigihînin hev û rola xwe ya dîrokî bilîzin. Li ser vê zemînê dengê xwe bilindtir bikin. Ji her demê bêhtir îro, di serî de pêwîstiya Bakur û Başûr, her wiha pêwîstiya hemû Kurdistanê bo bilindkirina dengê kurdên Bakur heye:

"Pêwîstiya Bakur heye; lewre ruhê kurdayetiyê, şuûra netewî di bin êrîşên dijwar de ye, roj ji rojê bêhtir dihele; ciwan û zarokên kurd ku navê wan kurdî ye lê tu pêwendiya wan bi kurdbûnê re nemaye. Her wiha, li Bakur valahiyeke siyasî ji hemû aliyan ve xwe dide hîskirin...

"Pêwîstiya Başûr heye; lewre meseleya Kerkûkê û bajarên din ên başûrê Kurdistanê bi tevayî aloziya xwe di rojevê de ye. Çarenûsa Kerkûkê rasterast bi çarenûsa Kurdistanê ve bi awayekî jiyanî hatiye girêdan. Ji aliyê din ve, ji hêzên dagirker, a ku zêdetir di eleniya kurdan de bi meseleya Kerkûkê dilîze, Dewleta Tirkiyê ye. Her çendî di vî warî de dest û zimanê wê gelek kin bûbe jî lê dîsan, bi ser meseleya PKKê re dixwaze pê bilîze: Niha wek taktîkekê zorê li îdareya kurd a Başûr dike, ku ew jî zorê li ser PKK bikin û di encamê de hêzên PKK û Îqtîdara kurd a Başûr bikevin qirika hev; bi vî awayî konsantirasyona kurdan a li ser meseleya Kerkûkê têk biçe. Ji aliyê din ve, di hewldaneke Tirkiyê ya bi ser başûrê Kurdistanê de kurdên Bakur jî bêteref bimînin...

Digel her awayê muşkule û astengiyan, dîsan jî em ji dil bawer in ku pêşî li netewa kurd vekirî ye. Gav bi gav dê netewa kurd bigihê hemû mafên xwe yên rewa ku ji dest hatine stendin.

Beriya ku em dawî bi gotina xwe bînin divê derbarê vê dosyayê de bala we bikşînin ser çend xalan: A pêşiyê ev e, wêneyên di vê dosyayê de ji aliyê me ve hatine bicîkirin; ya din jî, ji ber zêdebûna qewareya kovarê dosyaya DDKO bû du beş, nivîsên mayî dê di hejmara 6. de bêne weşandin.

Bi wê hêviya dilxweş ku em ê di hejmareke din a BÎRê de dîsan ligel hev bin, niha bimînin di xweşiyê de.

BÎR

Institut Kurde de Paris

KÜRT LEGAL HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

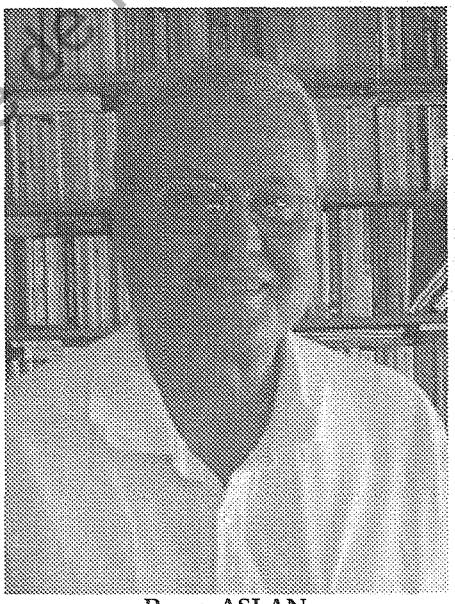
Ruşen ASLAN

Institut Kurde de Paris

Esas konumuza girmeden önce, bazı genel konulara değinmemin zorunluluğu var. Konumuz örgütlenmeyle ilgili olduğundan, öncelikle "örgüt nedir" sorusuyla işe başlamak gerekiyor. Biz de bu sorunun cevabını arayarak, başlamak istiyoruz.

Örgüt Nedir?

Örgütü, "belli bir amacı gerçekleştirmek için, insanların bilinçli ve kararlı olarak bir araya gelmeleri" şeklinde tanımlamak mümkündür. Elbette değişik tanımlamalar da yapılabilir.

Ruşen ASLAN

Örgütlenme Hak ve Özgürlüğü

Konumuzu ilgilendiren bir husus da, örgütlenme hak ve özgürlüğüdür. Siyasal örgüt, yönetime düzen içi veya dışı yollarla katılmanın aracıdır. Hele konumuz "Kürt legal partisi" olunca; insanın aklına ister istemez illegal Kürt örgütlenmeleri yahut partileri de geliyor. Bunun yanısıra gizli, açık, meşru, meşru olmayan örgütlenme gibi açıklanmaya muhtaç birçok kavram önümüzde duruyor. Bunların tümü, örgütlenme hak ve özgürlüğüyle sıkı sıkıya bağlı olgulardır. Onun

için kısa da olsa örgütlenme hak ve özgürlüğü üzerinde durmak gerekir.

Birey-devlet ikilemindeki anlayış, olduğu gibi anayasalara yansır. Otoriter devlet anlayışı bireyi, bireyin haklarını devlete tabi kılar. Taha PARLA buna "**organizmacı devlet anlayışı**" diyor ve bu anlayışın "devleti toplumla özdeşleştirdiğini" belirtiyor(1). Birey devlet için vardır. Anayasa ve diğer yasalarda bireyin haklarından söz edilse de, asıl olan kişinin devlete karşı ödevlerinin düzenlenmesidir. Faşist rejimlerde ve rejimi koruma kaygısıyla hareket eden reel sosyalizmi uygulayan devletlerin anayasalarında, bu espriyi çarpıcı biçimde görmek olasıdır. Kendi içinde farklılık gösterse de, Cumhuriyet tarihi boyunca Türk anayasalarını, özellikle de 1982 Anayasası bu kategori içindedir. Bu anlayışın yaptığı anayasalardan, ancak bir yasaklar manzumesi çıkar.

İkinci bir anlayış ise, bireyi ve onun haklarını esas kabul eden anlayıştır. Bu anlayışın oluşturduğu anayasalarda, bireyin devlet karşısındaki hakları garanti altına alınır, ki asıl olan da budur. Devlet, zor kullanma güç ve yetkisine sahip üstün bir örgütlenme olduğu için, onun birey karşısında güvenceye ihtiyacı yoktur. Anayasa ve yasalar, öncelikle bireyin haklarını güvence altına alır. Görevi vatandaşlarına ve halkına hizmet olan devletin, hizmetlerini düzenli götürmesini sağlayan kuralları saptar. "*Toplumu oluşturan bireylerin ve sosyal kollektivitelerin birbirlerine ve devlete karşı korunacak hakları ve özgürlükleri vardır. Ödevler esas olarak hükümetlere ve bürokrasilere aittir. Bireylerin devlete karşı ödevleri olmaz; topluma ve diğer bireylere karşı ödevleri olur*"(2). Bu anlayışın gözetildiği, anayasalarına ve ona uygun olarak hukuk mevzuatının tümüne yansıdığı ülkelerde hukuk devletinden söz edilebilir. Çoğulcu demokrasiyi, özgürlüğü ve adaleti bu ülkelerde görmek olasıdır.

Yukarıda değindiğimiz gibi 1982 Anayasası **yasakçı anayasalar** kategorisine girmektedir. Hak ve özgürlükler konusunda birçok kısıtlama getirmiştir. Konumuzu doğrudan ilgilendirmesi açısından, yalnız siyasal partilerle ilgili kısıtlamalardan söz edeceğim.

1982 Anayasası, kendinden önceki anayasalar gibi, "**Siyasal partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır**" (Madde:77) dedikten sonra, 78. maddede bir dizi yasak ve partilerin kapatılmasıyla ilgili düzenleme getirmiştir. Siyasal Partiler Yasası ile yasaklar daha da genişletilmiştir. Siyasal Partiler Yasası'nın 78-97. maddeleri, siyasal partilerle ilgili yasakları saymaktadır. Bu yasakların ihlali halinde; siyasal partilerin, Anayasa Mahkemesi'nce kapatılmaları öngörülmektedir.

Cem EROĞUL, siyasal partilerle ilgili yasakların listesini yapmıştır. EROĞUL'un listesine göre:

".. 78. maddeye göre, partiler İstiklâl Marşı'nın değiştirilmesini savuna

1 Taha PARLA, *Demokrasi Anayasalar, Partiler ve Türkiye'nin siyasal rejimi,* Onur Yayinevi, İstanbul 1986, Sayfa:108.

2 Taha PARLA, age. Sayfa 108-109.

Institut kurde de Paris

mazlar; 79. maddeye göre, diyelim Avrupa Topluluğu'na girebilmesi için, devletin kimi yetkilerinden vazgeçmesini isteyemezler; 81. maddeye göre, Türkiye'de farklı mezhep yada anadilde insanlar bulunduğunu ileri süremezler; 84. maddeye göre, Öğretim Birliği yasasının bir hükmüne karşı çıkarak İlahiyat Fakültesi'nin kaldırılması gerektiğini söyleyemezler; 85. maddeye göre, Atatürk'ün anısını herhangi bir yönden kötüleyemezler; 88. maddeye göre, bayramlaşma sırasında siyasal görüşlerini yayamazlar; 89. maddeye göre, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasını savunamazlar; 90. maddeye göre, başka partilerle seçim bağlaşmaları kuramazlar; 92. maddeye göre, hiç bir örgütle siyasal işbirliğine giremezler; 96. maddeye göre, daha önce kapatılmış partilerin ad ya da simgelerini kullanamazlar; vb..." (3)

Görüleceği üzere, Eroğul'un belirlediği yasaklar listesi vb... ile uzayıp gitmektedir. Bunlara eklenecek daha birçok yasak var demektir.

Türkiye'de siyasal örgütlenme özgürlüğünün bunca yasaklarla karşı karşıya bulunması, ister istemez "illegal örgüt kavramını siyasal ve hukuksal yaşama sokmuştur. Kürtlerin kurduğu örgütlerle, din ve sınıf ideolojilerine göre kurulan örgütlenmeler, hep illegal konumda olmuşlardır. Ya kuruluş aşamasında gizli olarak kurulmuşlar ya da kurulduktan sonra yasalara aykırı çalışmalar yürüttükleri için kapatılmışlardır. Türkiye'de açık ve legal kurulmuş partilerin, 12 Eylül askeri darbesinde olduğu gibi toptan kapatıldıklarını da görmek olasıdır. Siyaset yorumcularının birçoğu ve tanınmış politikacılar, Türkiye'deki siyasal istikrarsızlığın bir nedenini de, siyasal partiler erozyonuna başlıyorlar.

Halbuki politika kolektif bir eylemdir. Demokratik toplumlarda kişiler, siyasal iradelerini örgütlü ve topluca açıklarlar. Oy verme işlemi her ne kadar tamamen kişiye bağlı görünürse de; birey uygulamada bir partinin aday veya adaylarını tercih etme durumunda olduğundan, kolektif bir eylem yapmış olmaktadır. Demokratik ülkelerde yaşayanların milyonlarla ifade edilebilecek bir kesimi ya bir partinin faal üyesi ya da sempatizanıdır. O halde Türk anayasalarının "siyasal hayatın vazgeçilmez unsuru" olarak gördüğü siyasal partiler, örgütlenme özgürlüğünün tam olarak var olması halinde gerçek fonksiyonlarını yerine getirebilirler.

Konunun daha da iyi anlaşılması için, çoğulcu batı demokrasilerindeki uygulamalarla bir karşılaştırma yapmak gerekiyor. Anayasal düzeni ya da devleti tehdit eden partileri kapatma yetkisini Federal Anayasa Mahkemesi'ne veren Almanya ayrık tutulursa, batılı demokratik ülkelerin çoğunda parti kapatılması diye bir kurum yoktur. Örneğin ;"İngiltere'de, Fransa'da, Belçika'da, Hollanda'da, İtalya'da, Danimarka'da parti yasaklamak olanaksızdır."(4)

Institut kurde de Paris

3 Cem EROĞUL, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, şmge Kitabevi 1991, Sayfa:215.

4 Cem EROĞUL, age. s.215.

1947 tarihli İtalyan Anayasası'nın 2. maddesi :"Cumhuriyet kişinin hem birey olarak, hem de kişiliğinin ifadesini bulduğu sosyal grubun üyesi olarak, dokunulmaz hakları olduğunu tanır ve garanti eder." diyor. "Siyasetin bireysel değil, kolektif bir eylem olduğunu, kolektif siyasal eylemin bireyin temel haklarından biri olduğunu ve devletin buna saygılı olması gerektiğini, dünya anayasaları içinde en özlü anlatan hükümlerden biri budur." (5)

Alman Anayasası, anayasal düzeni ve devleti tahdit eden örgütlenmeleri yasakladığı halde, çok geniş bir örgütlenme özgürlüğü getirmiştir. Nazizmin yıkıntısını yaşamış Almanya, aynı şeyi bir kez daha yaşamamak için tedbir olarak böyle bir yasak getirmiştir. Özellikle Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra, Nazi örgütlenmelerinin yerden bitercesine çoğalması, bu örgütlerin hukuk düzeni dışında kullandığı yöntemler, Alman devletinin endişelerine hak verdirir niteliktedir. Yine de Alman Anayasası, bireyin hak ve özgürlüklerini güvence altına alındığı en demokratik anayasalardan biridir.

1949 tarihli Alman Anayasası'nın örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen 9. maddesi şöyledir: **"Çalışma koşullarını ve ekonomik koşulları korumak için dernekler kurma hakkı herkese, bütün işkoları ve meslekler garanti edilir. Bu hakkı sınırlayan ya da zedelemeyi amaçlayan her türlü anlaşma hükümsüz ve geçersizdir. Bu amaçla alınacak önlemler yasal değildir."**

5 Taha PARLA, age. s.109.

Legal-İllegal, Açık-Gizli, Meşru-Meşru Olmayan Örgüt:

Örgütlenmenin önemli kavramlarından olan; legal-illegal, meşru-meşru olmayan ve açık-gizli örgütlenmeler konusunda kavram kargaşası yaşanmaktadır. Bu kavramlara açıklık getirmeden konuya girmek, bizi yanılgılara götürebilir.

Siyasal literatürde çoğu kez illegal, gizli ve gayrı-meşru örgüt kavramları eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Halbuki her kavramın ifade ettiği örgüt başka başkadır. şimdi sırasıyla bunlara değinelim.

Legal, Türkçe karşılığı **yasal** olan Latince bir sözcüktür. Birçok Avrupa dilinde de aynı anlamda kullanılmaktadır. Herhangi bir şeyin ya da durumun yasaya uygunluğunu ifade eder.

Legal örgüt de, kurulduğu ülkedeki yasalara uygun kurulmuş bir örgütü ifade eder. Eğer yasalara uygun kurulmamış bir örgüt varsa; o zaman **illegal örgüt** söz konusu demektir. **İllegal** sözcüğü, legal sözcüğünün karşıtıdır. Yasal olmayan, eski deyimle gayr-ı kanuni demektir.

Çoğulcu demokratik ülkelere illegal siyasal örgüt kavramı, düzen içi mücadele araçlarını kullanmaları kaydıyla yabancıdır. Bu ülkelerde yasak pek istisnaidir. İllegal siyasal örgüt kavramı, yasakçı anayasa anlayışının ürünüdür. Buna göre, örgütün düzen içi yöntemleri kullanıp kullanmaması önemli değildir. Devletin resmi ideolojisine karşı oluş, illegal konumda siyasal bir örgütlenme olmak için yeterli sebeptir.

T.C. kurulduğu günden beri,

Institut Kurde de Paris

getirdiği yasaklar yüzünden illegal örgütlenmeyi "önemli" bir kurum haline getirmiştir. Siyasal, hukuksal ve etik alanda adeta bir illegal örgüt panaroyası yaşamaktadır. O'na göre, "tüm dünya T.C.nin ve Türklüğün düşmanıdır. Dünyadaki tüm güçler, son Türk devletini -gerçi şimdi Türk devletleri çoğaldı- yıkmak için işbirliği içindedir. Bunu da illegal örgütler aracılığıyla yapmaktadırlar. Onun için Türk'ün, Türk'ten başka dostu yoktur.."

Devletin, düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne getirdiği yasakların doğal sonucu olan illegal örgütlenmenin nedenleri başka yerlerde aranmakta, komplo teorilerine sarınılmaktadır. İşin ilginç yanı, halkın 75 yıldır bu komplo teorilerine inanır olmasıdır. Gerek devlet ve gerekse Türk halkı, buna kendini öyle kaptırmışlardır ki, kendi yasakçılıklarının ürünü olan illegal örgütlenmeleri, illegal örgüt kurumuna yabancı ülkelerde de yasaklatmak istemektedirler. Kendi yasaklarının demokratik ülkelerde de geçerli olduğuna inanmaktadırlar. Düzen içi metotlarla mücadelelerini sürdüren örgütlenmeleri yasaklamaya, bu ülkelerin hukuk düzenlemesinin elvermediğini anlayamıyor veya anlamak istemiyorlar. İstediklerini elde edemeyince de, hemen komplo teorilerine sarılıp durumu "Batının Türkiye'ye düşmanlığı olarak" yorumluyorlar.

Türkiye'de Kürtlerin ister sosyal, kültürel, ister siyasal anlamda örgütlenmesi yasak olduğundan; ister istemez tüm Kürt örgütlenmeleri T.C.nin gözünde illegaldir.

İllegal-gizli ve legal-açık örgütlenmeler, bazen üst üste düşmelerine rağmen aynı şeyler değildir.

İllegal örgüt, yasaların kuruluşuna ve çalışmasına elvermemesinden ötürü, çoğu kez gizli kurulur, çalışmalarını da gizlice yürütür. Kurulduğu ülkedeki yasalara aykırı olmasına karşın, açık kurulup ve açıkça çalışmalarını yürüten örgütlenmeler de vardır. Polonya'daki Lech Walesa önderliğindeki **Dayanışma Sendikası** ve onun yarattığı siyasal hareket, Bulgaristan'da Türklerin **Hak ve Özgürlükler Hareketi** bunun en çarpıcı örnekleridir. Buna Türkiye'deki Kamu Çalışanları Sendikalarını da ekleyebiliriz.

Yasal olarak kurulan örgütlenmelerin gizli çalışmalarını görmek mümkündür. Türkiye'yi ele alırsak, **MİT** ve **Özel Harp Dairesi** birer yasal kuruluşlardır. T.C. yasalarına göre kurulmuşlardır. Ama gizli çalışırlar.

Karma bir durumu da görmek olasıdır. İllegal ve gizli kurulmuş bir örgütün, ya da legal olarak kurulmuş fakat gizli çalışan bir örgütün bazı yanlarıyla açık, bazı yanlarıyla gizli çalıştığını görmek olasıdır.

Aynı şekilde legal-meşru, illegal-meşru olmayan örgütlenmeler de her zaman üst üste düşmez. İllegal bir örgütlenme meşru olabileceği gibi, legal bir örgütlenme meşru olmayabilir de. Yine örneğimizi Türkiye'den verirsek; düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne getirilen meşru olmayan kısıtlamalar yüzünden illegal konumda olan örgütlenmelerin çoğu meşrudur. Düzen içi ya da uluslararası normlara göre mücadele eden her

Institut Kurde de Paris

siyasal örgütlenme meşrudur. Buna göre yasal yoldan iktidara gelip, yine yasal yollarla iktidardan gitmeyi kabul eden din, sınıf ve etnik temele dayalı örgütlenmeler meşrudur.

Türkiye'deki Özel Harp Dairesi, legal olmasına karşın; hiçbir şekilde meşru bir örgüt değildir. Çünkü, kuruluşuna kaynaklık eden mevzuatın öngördüğü eylemler meşru olmadığı gibi, hiçbir hukuk devleti böyle bir kuruluşa ve kuruluşun eylemlerine cevaz vermez.

Konuya daha da iyi anlayabilmek için; Özel Harp Dairesi'nin görevlerinin ne olduğuna bakmak gerekir. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Sahra Talimnamesi'nin 31-15 bölümünde Özel Harp Dairesinin görevleri şöyle belirlenmektedir: "Adam öldürme, bombalama, silâhlı soygunculuk, işkence, kötürüm bırakma, adam kaçırmak suretiyle tedhiş ve olayları tahrik, misilleme ve rehinelerin alıkonması, kundakçılık, sabotaj, propaganda ve yalan haber, zorbalık ve şantaj..." *Tüm bu eylemleri yapanların, hiç bir yasal soruşturmaya tabi tutulmaması hüküm altına alınmış. Anılan sahra talimnamesinin 9. maddesinde şöyle bir düzenleme var: "Gayrı nizami kuvvetin yeraltı unsurları kaide olarak kanuni statüye tabi değildir."*(6)

Yukarıda sunduğum "Sahra Talimnamesi"nden sonra; Özel Harp Dairesi'nin, meşru bir kuruluş olmadığı konusunda başka açıklamalara ihtiyaç yoktur.

Kürtlerin legal olarak örgütlenmeleri

Legal Kürt partisi konusuna geçmeden önce, günümüzle bağ kurabilmek için; legal Kürt örgütlenmesinin bir tarihçesini yapmak gerekiyor.

Kürtlerin modern anlamda örgütlenmelerinin başlangıcını 20. asrın başı olarak alabiliriz. O tarihten günümüze saptadığımız bir olay var. Kürtlerin legal örgütlenmesi, ya egemen ulus örgütlenmesiyle **birlikte** ya da **ayrı** olmuştur. Özelikle Cumhuriyet'ten itibaren 1923-1960 arasında ise **bütünleşme** söz konusudur.

Başlangıçta illegal olarak kurulan, Bab-ı Ali baskınıyla 2. Meşrutiyet'in ilânı üzerine iktidar olan İttihad ve Terakki'nin kurucuları arasında Kürtler de vardır. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin temelini oluşturan **İttihad-ı Osmani Cemiyeti'nin** Kuruluşunu Naci Kutlay şöyle anlatıyor:

İşte o öğrencilik günlerinde Arnavut İbrahim Temo ile Kürt İshak Sükûti Osmanlı yönetiminin haksızlıklarını ve kötülüklerini kendi aralarında konuşur, bir 'cemiyet' kurma fikirlerini geliştirirler. Bu fikirlerini sınıf arkadaşları Çerkez Mehmed Reşid'e açarlar. Aynı günlerde Kürt Abdullah Cevdet de dördüncü kişi olarak bunlara katılır... Böylece 1889 yılı mayıs ayının sonlarında, ileride 1908 Devrimi'ni gerçekleştirerek iktidara gelecek ve Osmanlı ve Türkiye tarihinde büyük rol oynayacak cemiyet kurulmuş oluyordu.[7]

6 Tarık Ziya Ekinci, *Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi*, Küyerel Yayınları 1997, 1.Baskı, Sayfa:193.

7 Naci KUTLAY, *İttihat-Terakki ve Kürtler*, Vejin Yayınevi Stockholm 1990, s.24

Institut Kurde de Paris

Bu anlatımdan anlaşılacağı üzere iki Kürt aydını; İshak Sükûti ve Dr. Abdullah Cevdet, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasındadır. Daha sonra cemiyetin çalışmasına bir çok Kürt aydını da katılmıştır. Naci Kutlay İttihat-Terakki'li önde gelen Kürtler arasında Ziya Gökalp, Abdurahman Bedirhan, Seyyit Abdülkadir, Said-i Kürdi, Bedirhanizade Hüseyin, Bedirhanizade Osman Paşa, Beyrut Jandarma binbaşısı Ecelyakınzade Mustafa Bey, Bedirhan Paşazade Mahmut Bey ve oğlu Salih Avni Bey, Liceli Ahmet Ramiz, Mevlanzade Rifat, Babanzade Ahmet Naim Efendi, Prinççizade Fevzi, Lütfü Fikri'yi saymaktadır. "...1908 Devrimi'nden sonraki ilk Meclis-i Mebusan reisi olan Ahmet Rıza anılarında, "isminin açıklanmasını istemeyen Stockholm Elçisi Şerif Paşa'nın İttihat ve Terakki'nin yayınlarına yardım amacıyla ayda yüz frank gönderdiğini" yazmaktadır."[8] Kürt aydınları, İttihat ve Terakki'nin hem örgütlenmesinde ve hem de yayınlarında yazı yazmak suretiyle aktif görev almışlardır.

İttihat ve Terakki'nin kurucusu İshak Sükûti ile Abdullah Cevdet'in hareket noktaları, "*Kendilerini başlangıçta '**Osmanlı**' kabul etmiş ve '**Kürt**'leri **Osmanlı**'lar içinde eşit haklara sahip unsurlar olarak*"[9] görmeleridir. Zaten İttihat Terakki'ye başlangıçta en çok meyledenler, azınlık aydınları olmuştur.

İttihat ve Terakki, giderek Türk milliyetçi fikirlerin egemen olduğu bir kuruluş haline dönüşmüştür. Önceleri Ermenilere yönelen Türk milliyetçi düşünce ve eylemler, daha sonra diğer azınlıklara ve en başta da Kürtlere yönelmiştir. Bu da Kürt aydınları arasında, İttihat ve Terakki'ye karşı bir muhalefetin gelişmesine ve Kürtlerin ayrı örgütlenmelerine neden olmuştur.

Kürdistan Teâli Cemiyeti'nin Kuruluşu

Kürtlerin ilk bağımsız demokratik örgütlenmesi olarak 1900 yılında kurulmuş olan **Kürdistan Azm-i Kavi Cemiyeti**'ni saptayabiliyoruz. Bu dönemde Kürtler, birlikte örgütlenme yanlısı bir tutum sergilediklerinden, daha çok İttihat ve Terakki içinde örgütlenmişlerdi. Tanınmış ve dönemin saygın Kürt aydınları İttihat ve Terakki içinde çalışıyorlardı. Bu yüzden bağımsız örgütlenen Azm-i Kavi Cemiyeti'nin pek etkinliği olmadı.

Kürt siyasal yaşamında etkinlik yaratan bağımsız ilk siyasal örgüt, 17 Aralık 1918'de kurulan **Kürdistan Teâli Cemiyeti**'dir. Cemiyetin kurucuları ve ilk yönetim kurulu üyeleri hakkında görüş birliği yoktur. İsmail GÖLDAŞ, cemiyetin kurucuları ve ilk yönetim kurulu'nun (Kurucu Yönetim Kurulu'nun kastedildiği anlaşılıyor. b.n.) şu isimlerden oluştuğunu belirtiyor:

1- Reis, Seyyit Abdülkadir Efendi
2- Kâtib-i umumi, Hüseyin Şükrü Bey (Baban)

[8] **Naci KUTLAY, age. s.37**
[9] **Nacı Kutlay, age s.33**

Institut Kurde de Paris

3- Dr. Mehmet Şükrü Bey (Sekban)
4- Muhittin Nami
5- Babanzade Hikmet Bey
6- Aziz Bey[10]

Kürdistan Teâli Cemiyeti, kuruluşundan hemen sonra büyük bir ilgi odağı haline gelerek, hemen hemen İstanbul'da yaşayan tüm yurtsever Kürt aydınlarını bünyesinde topluyor. Kısa sürede Kürdistan'da birçok il ve ilçede şube açmayı başarıyor. "*Diyarbekir, Arapkir (Atına), Garzan, Hozat, Harput, Ümraniye, Dersim ilk açılan şubeler arasındadır... Erzurum ve Van'da da birer şube açılmıştır. Sivas-Koçgiri bölgelerinde Ümraniye, Beypınar, Celalli, Sincan, Hama Zımara ve Domurca yörelerinde de cemiyetin birer şubesinin açıldığı anlaşılmaktadır.*"[11] Kürt aristokrasisinin ve özellikle güçlü aşiret reislerinden bir kısmı ya doğrudan üye olmuşlar ya da Kürt Teâli Cemiyeti'ne destek vermişlerdir.

Cemiyet, Müküslü Hamza Bey'in baş redaktörlüğünde **JÎN** dergisini yayınlamıştır. Birçok Kürt aydını **JÎN**'de yazarlık yapmıştır. "**JÎN** esas olarak KTC'nin yayın organıdır. Cemiyet içindeki bölünmeden sonra, cemiyetten ayrılarak **Teşkilât-ı İçtimaiyye Cemiyeti**'ni kuracak olan 'bağımsızlıkçı' Kürt aydınları **JÎN**'in asıl kadroları olarak yayını sürdürmüşlerdir."[12]

Kürt Teâli Cemiyeti, hem İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti'nin, hem de Ankara'daki yönetimin baskılarına maruz kalmıştır. Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri ve Ankara'daki yönetim, Kürdistan Teâli Cemiyeti'nin çalışmalarını engellemek için işbirliği içinde olmuşlardır.

Kürdistan Teâli Cemiyeti, 1918'deki Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulmuştur. Bu tarih, Osmanlı Devleti'nin ortadan kalkması ve yeni bir devletin kuruluş sürecinin başladığı tarihtir. Cemiyet kuruluşundan sonra, İstanbul, Anadolu, Ermenistan ve Kürdistan'da cereyan eden yoğun siyasal olaylar yaşandı. O günün siyasal olayları, Kürt Teali Cemiyeti'nde siyasal ayrılıkları doğurdu. "Seyyit Abdülkadir'in, Osmanlı Devleti sınırları dahilinde 'muhtar bir Kürdistan' tezine karşı, 'bağımsız Kürdistan' tezini savunan Kürt aydınları muhtemelen 1920 ortalarında KTC'den koparak, **Teşkilât-i İçtimaiyye Cemiyeti** adı altında yeni bir Kürt örgütü kuracaklardır. KTC, bu süreçten sonra giderek zayıflayacak, Kürtler arasında güç kaybedecek, hükümetlerin uygulamaya başladığı baskı ve şiddet uygulamalarına karşı varlığını koruyamayacak ve varlığı ortadan kalkacaktır. TİC, bu sürecin 'dinamik' bir Kürt oluşumu olarak ortaya çıkacaktır."[13]

Emin Ali Bedirhan öncülüğünde kurulan **Teşkilât-ı İçtimaiyye Cemiyeti**'nin kurucuları: Ferit Bey, Şükrü Bey (Baban), Fuat Bey (Baban), Hikmet Bey (Baban), Dr. Abdullah Cevdet, Dr. Mehmet Şükrü Bey

10 İsmail GÖLDAŞ, *Kürdistan Teâli Cemiyeti*, Doz Yayınları 1991. s.16

11 İsmail GÖLDAŞ, age. s.51,54,56.

12 İsmail GÖLDAŞ, age. s.65

13 İsmail GÖLDAŞ, age. s.193

Institut kurde de Paris

(Sekban), Kemal Fevzi, Ekrem Cemil Paşa, Necmeddin Hüseyin, Mevlanzade Rıfat Bey ve Memduh Selim Bey'dir.[14]

Ankara Hükümeti, TİC'ne karşı sert tedbirler uygulamış, çalışmalarına fırsat vermemiştir. Örgütlenme için Kürdistan'a gönderilen üyelerin bir çoğu tutuklanmış, ya da kaçmak zorunda kalmışlardır.

Bölünmenin ve baskıların etkisizleştirdiği **Kürdistan Teâli Cemiyeti**'nin varlığı Cumhuriyet öncesinde fiilen son bulmuştur. Her ne kadar Osmanlı Hükümeti, 11 Ekim 1920 tarihinde cemiyetin kapatılmasına karar vermişse de, araştırmacılar bu kararın uygulanmadığını belirtiyorlar. "Bütün Kürt örgütlerinin varlığına; KTC ve TİC'in politik çalışmalarına cumhuriyetten hemen önce son verildiği anlaşılmaktadır. Özünde, birçok Kürt örgütü daha önceki yıllarda çalışmalarını biraz da kendi iradelerinin artık geçerli olamayacağı, çalışma alanlarının daraldığı, Kürdistan'da bir güç oluşturamadıklarından dolayı son vermişlerdi."[15]

Cumhuriyetle birlikte artık Kürt legal örgütlenmeleri süreci son bulmuştur. Kürtlerin, Türk Devletine yönelik ulusal kurtuluş mücadelesi durmamasına, 1940'a kadar silahlı direnişler devam etmesine karşın; legal siyasal alanda "**bütünleşme**" dönemi başlamıştır.

14 İsmail GÖLDAŞ, age. s.196-197

15 İsmail GÖLDAŞ, age. s.207

1923-1960 Arası "Bütünleşme" Dönemi:

Yukarıdaki bölümde demokratik ya da siyasal Kürt örgütlenmelerinin, Cumhuriyet öncesinde varlıklarının sona erişini belirlemiştik. Artık sıra Kürdistan ve Kürt varlığının yok sayılmasına gelmişti. Bunun hukuksal ve siyasal temellerinin atıldığını görmekteyiz.

Hukuksal alanda düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü tamamen ortadan kaldıran 4 Mart 1925 tarih ve 589 sayılı **Takriri Sükûn Kanunu** önemli bir dönüm noktası olmuştur. Siyasal alanda ise, 1. BMM'nin yenilenmesinde izlenen yol olmuştur.

Bilindiği gibi 1. BMM, Osmanlı Mebusan Meclisi'nden **Kuvay-ı Milliye**'yi destekleyip Ankara'daki meclise katılan mebus ve illerden seçilen delegelerden oluşmuştu. Mustafa Kemal önderliğindeki mücadele, "Halifeyi ve Osmanlı Mebusan Meclisi'nde kararlaştırılan **Misak-ı Milli** içinde kalan vatan topraklarını kurtarmak" için başlatılmıştı. 1. Büyük Millet Meclisi, böyle bir amaçla oluşturulmuş ve böyle bir görevle yükümlü kılınmıştı. Başarıya ulaşabilmek için, Türklük öğesi değil de, İslâm öğesi öne çıkarılıyordu. Nitekim M. Kemal 1 Mayıs 1920'de mecliste yaptığı konuşmasında "...Kurtuluşuna azmettiğimiz birlik, yalnız Türk, Çerkes değil, tümünden oluşan bir İslâm unsurudur."

1. BMM'de üye olarak bulunan Kürdistan illerinden gelen mebusların çoğu Kürttü. [16] Kimse kimliğini inkâr

Institut Kurde de Paris

gereğini de duymuyordu. 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması'ndan sonra, hem bu duruma ve hem de 1. BMM'deki M. Kemal'e yönelen muhalefete son vermek amacıyla, seçimlerin yenilenmesine karar verilmişti. İpleri iyice eline geçirmiş olan Mustafa Kemal, tek hakimi olduğu Cumhuriyet Halk Fırkası gibi bir parti aracına da sahip olmuştu. Bu yüzden 2. Dönem TBMM'de, Kürt milletvekilleri rahatça tasfiye edildi. "Kürt kökenli ve yönetime uşak, Kürt kimliklerini yadsıyarak hizmet edenlere rastlamak olanaklıydı. Onların da sayıları çok değildi... 1946-1950'lere kadar, Kürdistan Milletvekilleri yukarıdan atanma ile gönderildi. Hemen hemen tümü Türk kökenli ve Kürt düşmanlığıyla ünlü kişilerdi. Bunların arasına Kürt olduğunu yadsıyan 'Kürt Türkleri'nin sayıları bile eskiye oranla azdı."[17]

Tek parti devrinin sona ermesiyle siyasal durumda nispi de olsa bir değişim gözlendi. Sürgüne gönderilen Kürt feodalleri sürgünden döndü. Demokratik söylemlere ortaya çıkan Demokrat Parti, Kürtlerden büyük destek gördü. "Özellikle bunlardan iki grup dikkatleri çekiyordu. Sürgüne gönderilmiş, 'feodaliteyi ortadan kaldırıyoruz' görünümü altında ve daha çok, Kürt kimliklerini korudukları için baskı gören eski Kürt ağa, bey takımı ile Kürt ulusal demokratik hüviyetini korumak isteyen Kürt aydınları, bu parti saflarında militanca çalışıyorlardı."[18]

Eski İttihatçılardan Celal BAYAR'ın öncülüğünde kurulan Demokrat Parti, Kürt sorunu konusunda kısa sürede CHP ile benzeşti. "CHP'nin kaburgasından doğan bir 'iç parti' DP"[19] den başka bir şey beklenemezdi. Demokrat Parti içinde çalışan ve hatta parlamentoya milletvekili olarak katılan Kürtlerin, Kürt kimliklerini öne çıkardıkları söylenemez. Bunun için çok partili dönemin başlangıcı ve Demokrat Parti'nin iktidar yıllarını (1946-1960) da "**bütünleşme**" olarak değerlendiriyoruz.

Kürtler Yine Legal Politika Sahnesinde

27 Mayıs 1960'daki askeri darbeden sonra, diğer anayasalara göre daha ileri demokratik hakları içeren bir anayasa yapılmıştı. Her ne kadar anılan anayasa, Kürt sorununda geçmiş ve gelecek anayasalar gibi katılığını sürdürmüşse de, düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne getirdiği nispi genişlemeden Kürtler de yararlandı. Kürt aydınları, yavaş yavaş seslerini yükseltmeye başladılar. 1963 yılında bir grup Kürt genci **Deng** dergisini çıkardı. Edip Karahan öncülüğünde **Dicle-Fırat** dergisi çıkarıldı.

16 Bergeh Dergisi'nın 4/1990 sayısında Halit SİNAN'ın yazısında Kürdistan illerinden gelen mebusların orjinleriyle ilgili geniş bilgi var. Aynı şekilde 1923-1960 yılları arasındaki dönemlere ait ilginç döküman var. Bakınız: Halit SİNAN, Bergeh 4, s. 46-48

17 Halit SİNAN, Bergeh/4, s.50

18 Taha PARLA, age. s.134

19 Bu konuda daha deniş bilgi için İsmail BEŞİKÇİ'nin *Doğu Mitinglerinin Analizi* ve Mehdi ZANA'nın *Bekle Gör Diyarbakır* adlı kitaplarına bakılabilir.

Institut kurde de Paris

Dergilerin çıkışıyla birlikte soruşturma ve tutuklamalar başladı. 23'ler davası, bu dergilerin çıkışı bahane edilerek başlatıldı. Bu konuda Musa ANTER'in *Hatıralarım* adlı kitabında daha geniş bilgi vardır.

Korku çemberi yavaş yavaş kırılıyordu. Kürt aydınları sosyalizmle de tanışıyordu. Bir kısım Kürt aydını ve üniversiteli gençler, Ankara'da kurulmuş bulunan **Sosyalist Kültür Derneği**'nin Cumartesi konferanslarına devam ediyorlardı. Bunlar tartışmalara katılıyor, bazen de başta *Yön* dergisi olmak üzere, bazı dergi ve gazetelerde yazıları çıkıyordu.

1961 yılında kurulmuş bulunan **Türkiye İşçi Partisi (TİP)**, sosyalist ilerici aydınlar için bir çekim merkezi oldu. TİP'in söylemlerini kendine daha yakın bulan Kürtler, legal alanda hızla TİP'te örgütlenmeye başladılar. TİP, Kürdistan illerinde daha hızlı örgütleniyordu. Öyle ki TİP, seçime girme hakkını Kürdistan'daki örgütlenmeleri sayesinde elde ediyordu. 1965 Milletvekili seçimlerinde Kars, Malatya, Diyarbakır, Urfa ve Gaziantep illerinden birer milletvekili çıkarmayı başarmıştı. Türkiye'nin tümünde çıkardığı milletvekili sayısının 15 olduğu göz önüne alındığında, TİP'in Kürdistan'da daha başarılı olduğu görülür.

Kürtlerin TİP içindeki örgütlülüğü "**birlikte örgütlenme**" özelliğini oluşturuyordu. Kürtler kendi aralarında birlikte hareket ediyor, birlikte karar alıp uyguluyorlardı. Siyasal literatüre "**Doğulular Grubu**" olarak geçen Kürt grubunun, TİP içinde önemli ölçüde ağırlığı vardı. Öyle ki, Genel Başkan M. Ali AYBAR'ın istifasından sonra, bu grubun önde gelen isimlerinden M. Ali ASLAN genel başkan olmuştu.

1966 yılında M. Ali Aslan'ın sahipliğinde çıkan "**Yeni Akış**" dergisi, bir bakıma "Doğulular Grubu"nun yayın organı sayılırdı. Devamlı yazarları arasında, grubun önde gelen adlarından T. Ziya EKİNCİ ve Kemal BURKAY vardı.

1965 yılında **Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TDKP)** illegal olarak kuruldu. Sosyalist olmayan yurtsever Kürt kadrolarının kurduğu TDKP, ideolojik ayrılışa rağmen TİP içindeki "Doğulular Grubu"na ve dolayısıyla TİP'e destek verdi. Seçimlerde genellikle TİP'i desteklediler. Kürtlük bilincinin uyanmasında önemli payı olan "**Doğu Mitingleri**" ortak yapılan eylemlerdir.[20]

1970 yılında yapılacak TİP kongresine, "Kürt halkı ve onun hakları"yla ilgili bir karar önerisi sunulacaktı. Aynı yılın güz aylarında yapılan bu toplantıya, TİP üyesi "Doğulular Grubu"ndan bazı delegelerle birlikte TKDP ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları da davet edilmişlerdi. TİP Diyarbakır İl Örgütü'nün ev sahipliği ettiği toplantıya, TDKP Genel Sekreteri Sait ELÇİ de katılmıştı. TİP Genel Kurulu'nda bu yönde bir karar da alındı. Anayasa Mahkemesi, bu kararı gerekçe göstererek 12 Mart sonrasında TİP'i kapattı.

20 Bayram AYAZ-Ruşen ARSLAN, Yerel Seçimler ve Devletin "Koruculaştırılmış Kürdistan Politikası", HEVDEM/6, s.11

Institut kurde de Paris

Kürt sosyalistlerinin çoğunluğunun içinde olduğu "Doğulular Grubu" ile TDKP arasında, protokole dayalı ve boyutları belli bir ittifak yoktu. Ama pratik siyasetin doğurduğu ihtiyaçlar, böyle bir ittifakı kendiliğinden doğurmuştu. Pratik içinde, somut siyasal olaylarda ittifak yapılıyordu. Bunun en bilinçli örneği, "***Doğu Gazetecilik ve Matbaacılık Anonim Şirketi***" girişimiydi. Şoven Türk basınından Kürt halkının sorunlarını ele alıp savunması beklenemezdi. Bu ihtiyaca cevap vermek için, Kürt sosyalist ve yurtseverleri birlikte günlük gazete çıkarmaya karar verdiler. Bunun için 1970 yılında halka açık Doğu Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. kurulma girişimi başlatıldı. Girişimci kurulda tanınmış Kürt sosyalistlerinden Canip YILDIRIM ve Tahsın EKİNCİ ile TKDP Genel Sekreteri Sait ELÇİ ve Antalya'daki TDKP davasında sanık olarak yargılanmış olan Hüseyin Musa SAĞNIÇ vardı.

70'li yıllardaki sol sekterliğin küçümsediği ve giderek dinamitlediği Kürt sosyalistleriyle yurtseverlerin ittifakı iniş çıkış gösterse de, 12 Mart Askeri darbesine kadar olumlu bir çizgi izlemiştir. Eğer bu ittifak, geniş kitlesel ilerici ve demokrat bir örgütsel birliğe vardırılsaydı; Kürt ulusal kurtuluş mücadelesi, bugün bambaşka bir düzeyde olacaktı.

Bu dönemin legal siyasal çalışma alanıyla ilgili olarak Ali KARAHAN ile Ziya ŞEREFHANOĞLU'nun bağımsız olarak seçilmelerinden ve **Yeni Türkiye Partisi**'nden söz etmek gerekiyor.

49'lar davasından yargılanan iki Kürt yurtseverinden Ali KARAHAN, 1965 milletvekili seçimlerinde Hakkari'den bağımsız adaylığını koydu ve kazandı. Siverekli olan Ali KARAHAN'ın, Hakkari'yle yargıçlık yapmaktan öte bir ilişkisi yoktu. 49'lar davası nedeniyle karşı karşıya bulunduğu ceza tehdidinden dolayı, halk onu milletvekili seçti. Bunda seçim kampanyası sırasında kullandığı yurtsever söylemlerin de etkisi oldu. Çok partili dönemden bu yana, Hakkari'de parlamenterlik yarışı hep güçlü aşiretlerin çıkardığı adaylar arasında geçmiştir. Ali KARAHAN bir istisna oluşturmuştu.

Kürdistan'da seçimler, birçok kez halktaki yurtseverliğin kendisini sessizce, ama anlamlı tarzda dillendirdiği, Kürt yurtsever potansiyelinin akmak için bulduğu önemli bir mecra olmuştur. Örneğin 1966 Senato üçte bir yenileme seçimlerinde Ziya ŞEREFHANOĞLU, bir Kürt yurtseveri ve bağımsız aday olarak seçimlere girdi. Bitlis halkı onu senatör seçti. *"Yine 1940'ların sayıları, bir elin parmak sayısını geçmeyen yurtseverlerinden Merhum Dr. Yusuf AZİZOĞLU'nun Genel Başkanlığı'nı yaptığı* ***Yeni Türkiye Partisi (YTP)****, Türkiye genelinde etkinliğini yitirdiği halde, sırf Kürtlerin yönetimindeki bir parti görünümü nedeniyle, Kürdistan'daki illerin bazılarında ful liste çıkarıyordu. Her iki olayın da iyi bir değerlendirmesi yapıldığında, görülecek ki, halk, yurtseverliği tercih etmiştir. Adeta unutulan bu olaylar, Kürt siyasi tarihi açısından önemlidir. Yeni nesillerin bu bilgileri bilmesi*

Institut Kurde de Paris

gerekiyor. Kürt yurtseverliğinin kökleri çok eskiye ve derinliklere ulaşır."[21]

Çizgi Örgütlenmeleri Dönemi

12 Mart, bir silindir gibi Kürt sosyalist ve yurtseverlerinin üzerinden geçmişti. Kaçanlar dışında gözaltına alınan, tutuklanıp yargılanmayan kimse kalmamıştı. Ne var ki bu uzun sürmemiş, bir kısmı cezasını tamamlayarak ve bir kısmı da 1974'deki afla cezaevinden çıkmıştı.

1974 affı, Kürdistan'da yeni bir sürecin başlangıcı oldu. Hem nitelik ve hem de nicelik olarak gelişen Kürt siyasal kadroları, artık belirgin çelişki ve çatışmaları yaşamaya başlamıştı. Önceden var olan sosyalist-milliyetçi ayrımına yenileri ekleniyordu. Zaten Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Cezaevi'nde yatan kadrolar, bünyelerinde ayrılık tohumlarını da taşıyordu. İdeolojik temeli olmayan ayrılıklar, Kürt sol kadroları için söz konusuydu. Bu, sol kesimde birden çok siyasal hareketin oluşmasına neden olacaktı.

1970'li yılların en önemli özelliği, sosyalist düşüncelerin ulusal kurtuluş mücadelesine olan etkisiydi. Adeta solcu olmamak "ayıplanır" hale gelmişti. Sosyalist bir örgüt olmadığı halde, TDKP'de bundan nasibini aldı ve sosyalist olduğunu söyleyen ekip yönetimi ele geçirip, partiyi sosyalist bir parti haline getirmeye çalıştı. Kurulan sosyalist hareket ve örgütler, kendilerini Kürdistan işçi sınıfının yegâne temsilcileri olarak görüp, diğerlerini burjuva milliyetçisi olmakla suçladılar.

Bu dönem kurulan belli başlı örgüt ve siyasal hareketler şunlardı: DDKD, Özgürlük Yolu, Rızgari, Kawa, KUK ve daha sonra ortaya çıkan PKK. Ala Rızgari, Rızgari'nin ve Dengê Kawa ise Kawa'nın bölünmesinden çıkmıştı. KUK ise, TKDP içinde ve onu sosyalistleştirmek isteyen bir hareketti.

Sosyalist hareketin dünyadaki bölünmesini, Kuzey Kürdistan sosyalist hareketi de aynen yaşadı. Sovyet, Çin, Arnavut yanlısı ve hiçbirine kendini bağlı saymayan ayrımlar doğdu. Sosyalizmin sorunları, ulusal sorunların önüne geçti. Bağnaz bir dar grupçuluk yaşandı. Rekabet yer yer silahlı çatışmalara, birbirinden adam öldürmelere dönüştü. 70'li yılların ulusal kurtuluş mücadelesinin, bir hatalar manzumesi olduğunu söyler sem abartma yapmış olmayacağım.

70'li yılların ilk kurulan legal demokratik örgütü **Ankara Devrimci Doğu Kültür Derneği (DDKD)** dir. Kurucuların çoğu **Komal** yayınevi çevresinden olmakla birlikte, geniş bir yelpazeyi içeriyordu. Amaç, DDKO türü bir örgüt yaratmaktı. Zaten kuruluş bildirgesinde DDKD, kendini DDKO'ların devamı sayıyordu. DDKD, kurulur kurulmaz illegal örgütlerin çekişme alanı oldu. Şivancılar yönetimi ele geçirip, DDKD'yi çizgi örgütü haline getirdiler. Başka yerlerde yan örgüt olarak DDKD'ler kurdular. Öyle ki bu siyasal hareket DDKD'den adını alır oldu.

21 Kemal BURKAY, *TKSP Yurtdışı Konferans Tezleri*, TKSP Yayınları 1989, s.69-70.

Institut Kurde de Paris

Artık çizgi örgütleri dönemi başlamıştı. Özgürlük Yolu **Devrimci Halk Kültür Derneği (DHKD)**'leri, Rızgari **Anti Sömürgeci Kültür Derneği (ASKD)**'leri kurdu. Kawa ve KUK'da geri kalmayarak çizgi dernekleri kurdular.

Bu, leninist örgüt anlayışının birer yansımasıydı. Hepsi de kendini marksist-leninist örgüt kabul eden bu siyasal hareketler, legal tüm oluşumları; "örgütlerinin çelik çekirdeğini sarmalayan halkalar" kabul ediyorlardı. Tüm demokratik kuruluşları, sendikaları, meslek kuruluşlarını kendilerine yandaş kılmak için kıyasıya mücadele ediyorlardı. Bu nedenle Avrupa'da bir iki kuruluşu istisna sayarsak, DDKO türü bir ulusal kurum yaratılamadı. Halen eskinin dar grupçu çizgi örgütlenmesi egemen. Çizgi örgütlenmesini reddeden yeni anlayış ve oluşumların ise, sesleri cılızdır.

Legal Kürt Partisi konusunda belli yargılara varabilmek için, halen legal partilerin ve diğer ulusal kurumların oluşmasında büyük bir engel teşkil eden illegal örgütlerin, legal örgüt anlayışını, kendi program ve belgelerinden vermek istiyoruz.

PSK'nın legal kurumlarda çalışma anlayışı, klasik leninist örgütlenme anlayışıdır. Bunu TKSP Yurtdışı Konferans Tezleri adlı yayında görmek olasıdır. "**Legal olanaklardan gereği gibi yararlanmalı**" bölümünde: "...Sendikalarda, diğer meslek örgütlerinde aktif olarak çalışmalı, onları örgütlemeli ve kitlelerin çıkarlarını, istemlerini savunan benzer legal **örgütler kurmalıyız** (abç). ...Parti örgütü, ya da onu çağrıştıracak bir grup adıyla ortaya çıkmamalı, polise karşı kitle içinde kaybolmasını bilmeli. ...Legal ve illegal çalışma arasında her zaman iyi bir uyum gerekir. Kendimizi legaliteye kaptırıp, örgütün güvenliğini tehlikeye atacak bir gevşeklik ve rehavete düşmemeliyiz."[22]

PRK (Rizgarî), "...Bütün legal çalışma biçimlerini KUKM'nin amaç ve hedeflerine **uyarlı** ve illegal muhtevaya **bağlı** olarak yürütür. ...**PRK/Rizgarî**, başta kendi kaderini tayin olmak üzere, Kürt ulusunun bütün demokratik taleplerini gündemleştirip savunmak üzere; bütün demokratik kitle örgütlerinde **çalışılmasını**; kitle taleplerinin yükseltilmesi ve örgütlendirilmesi için sendika, dernek, kooperatif gibi kitle örgütleri **oluşturulmasını** öngörür."[23]

PRNK, "...Kürdistan'da temel örgütlenme biçimi illegaldir. Partimiz, mücadelesini bu örgütlenme temelinde sürdürmektedir. Bunun yanında işçi sendikalarıyla köy kooperatiflerinde, kültür ya da sanat kuruluşlarına kadar her alanda legal demokratik kurum ve kuruluşlardan azami ölçüde yararlanılacaktır. Bu alanlardaki faaliyetler illegal örgütlenmeyi güçlendirecek, partinin kitleselleşmesini sağlayacaktır."[24]

PKK'nın ise, ister legal ister illegal olsun, dışındaki hiçbir oluşuma

---

22 PRK (rizgarî), SİYASİ PROGRAM, PRK (rizgarî) yayınları 19, s.63,64.

23 Partiya Rizgariya Netewiya Kurdistanê, *Program*, s.50-51.

24 PKK, *Kuruluş Bildirgesi*. s. 53.

Institut Kurde de Paris

tahammülü yoktur. "PKK, egemen ulusların bir piyonu olarak hareket ve halkımızı sayısız parçalara bölen feodal-komprador ve özümsenmiş küçük-burjuva sahtekarlarının siyasi düzenbazlıklarını teşhir etmeyi ve güç mihraklarını **dağıtmayı** (abç), Kürdistan halkının ulusal kurtuluş yolunda birliğini sağlama doğrultusunda yerine getirilmesi gereken bir ön koşul olarak kabul eder. Bu ön koşul yerine getirilmeden ulusal kurtuluş sürecine girmek mümkün değildir."[25] "...Çok iyi biliyorum. Bunların kuracağı parti hayırlı bir parti değildir. Ben demiyorum, son zamanlarda parti kurmak isteyen Kürtlerin hepsi böyledir. Muhtemelen demokrat Kürt Partileri..."[26]

Şerafettin ELÇİ ve çevresinin legal parti kurma girişimleriyle ilgili olarak: "...Şerafettin Elçi'nin de soyunduğu oluyor. Büyük bir ihtimalle Güneydeki bazı işbirlikçi çevreler de bu oluşumla ilgilidir. Bunlar PKK'yı ezme, Kürdistan halkının özgürlük mücadelesini ezme ve bu temelde Kürt meselesinin işbirlikçi bir temelde Güneyde yapıldığı gibi çözmek istiyorlar. Biz bunu oldukça tehlikeli görüyoruz ve bu çevreleri uyarıyoruz"[27] "...Biz siyasette Kürt halkının böyle şartlı anlaşmalı, ihanete soyunan çevrelere prim vermeyeceğine, bunlara nefes bile aldırmayacağına inanıyoruz."[28]

Politik konjonktüre bağlı olarak iniş ve çıkış göstermesine karşın; PKK, kurulduğu günden beri diğer Kürt yurtsever çevrelerine karşı tahammülsüz ve düşmanca bir tavır sergilemiştir. Gücü yettiğince "*Kuruluş Bildirgesi*"nde belirlediği şekilde, diğer örgütlerin "güç mihraklarını yok etmeye" çalışmıştır. Legal örgütlenmeler karşısında tutumu bu olmuştur. Ya zorla kapattırmak veya da içine girerek kendine tabi kılma. Bu taktiğin en güzel uygulamasını HEP'te yaptı. Önce karşı çıktığı HEP'e sonradan girerek kendine benzeştirdi ve giderek fonksiyonsuzlaştırdı. PKK Genel Sekreteri ÖCALAN, çeşitli röportajlarında bunu açıkça söylemekten çekinmiyor.

PSK, PRK/Rizgarî, PRNK (diğer bazı örgütlerin programları elimizde olmadığından değinilmedi) legal örgütlenmeleri, kendi illegal yapılarının güçlendirme aracı olarak görmekteler. Onlar için amaç, kalıcı ulusal kurumların yaratılması değildir. Kendi örgütlerinin güçlenmesidir. Her birine göre, Kürt halkının kurtuluşu kendilerine bağlıdır.

Bu anlayış, ulusal kurtuluş mücadelesine ikameci ve dar grupçu anlayışı getirmiştir. Ulusal kurumların oluşmasını engellemiştir. İşbirliği yerine kısır çekişmeyi getirmiştir. Bu, diğer güçlere karşı şiddet kullanma dışında, temelde PKK ile birleşen bir anlayıştır.

Kürdistan'da değişik bir anlayışın gelişmesi sevindiricidir. Örneğin YEKBÛN, kuruluş kongresinde "legal bir Kürt partisi üzerine" aldığı kararın-

25 **Rafet BALLI**, *Kürt Dosyası*, Cem Yayınevi, 2. Baskı 1991, s.249

26 **Cemil BAYIK'la röportaj**, *Özgür Ülke*, 3 Mayıs 1994

27 **Kani YILMAZ'la röportaj**, *Özgür Ülke*, 30 Nisan 1994

28 *YEKBÛN*, Program, Veşanên Yekbun 1, s.63.

Institut Kurde de Paris

da; "*Legal bir Kürt partisini ilkesel olarak reddetmemekle birlikte günümüz koşullarında böylesi bir partiyi ulusal kurtuluş mücadelesinin bir bileşeni(abç) olarak kurup çalıştırabilmenin olanağının bulunmadığını, legal bir Kürt partisini ulusal kurtuluş mücadelesinin bir bileşeni olarak kurabilmenin koşulları oluşuna kadar partimizin bu alanda ortaya çıkan ve çıkabilecek oluşumlarla Kürdistan ulusal demokratik hareketinin çıkarları doğrultusunda işbirliği ve dayanışma (abç) politikasını sürdürmesi gerektiğini belirtir.*"[29]

Hevgirtin-PDK'nın legal kurumların oluşturulmasındaki tavrı ise daha nettir. Programın "**Sivil Toplum Örgütlenmeleri**" bölümünde: "Parti, Kürdistan'da sivil toplumun temel örgütleri, **bağımsız** (abç) Kürt demokratik ve meslek örgütlerinin kurulması ve yaygınlaştırılmasını teşvik eder, destekler. Bu örgütlerin oluşturulmasını, ulusal kurumların yaratılması ve toplumda demokrasi kültürünün geliştirip güçlendirilmesinin önemli bir koşulu sayar."[30] Görüleceği gibi, Hevgirtin-PDK'nın çizgi legal örgütlenme anlayışı yoktur. Programdaki bu anlayışa uygun olarak, kuruluş kongresinde kabul edilen bir karardan da burada söz etmeyi gerekli görüyoruz. "**Ulusal Kurumların Oluşturulması**" kararında; "Değişik toplum kesimleri ve meslek gruplarının Kürt ulusal kurumlarını oluşturmaları, hem toplumun örgütlenme düzeyini yükseltir, ulusal demokratik hareketi güçlendirir, hem de Kürt sivil kurumlarının ilk nüvelerinin temelini oluşturur. Ayrıca kültür ve sanat alanında oluşturulacak ulusal kurumlarla Kürt dili, kültürü ve sanatının geliştirilmesine katkıda bulunulacaktır.

Kongremiz, ulusal kurumların oluşturulması doğrultusunda parti üyelerimizin, dostlarımızın inisiyatif almalarını önerir. Ulusal kurumların oluşturulması, sadece bir partinin görevi değil, tüm Kürt ulusal demokratik güçlerinin ortak görevidir. **Parti üye ve dostlarımızın, ulusal kurumların oluşturulmasında tüm Kürt yurtseverleriyle ortaklaşa davranmalarını önerir** (abç). Kürt aydınlarına, sanatçılarına da sorumluluklar almaları, rollerini oynamaları için çağrıda bulunur."[31]

Legal demokratik Kürt partilerini - çizgi partisi demiyoruz- de birer ulusal kurum olarak görmek gerektiği inancındayız. Tüm ulusal kurumlar gibi legal partilerin de, illegal parti tasallutundan uzak ve bağımsız bir şekilde kurulmaları, ikinci anlayışın Kürt politikasına egemen olmasına bağlıdır. Kürt demokratik güçleri, bu mücadeleyi yoğun bir biçimde verme göreviyle karşı karşıyadır.

Institut Kurde de Paris

[29] **Hevgirtin-PDK, Program, s.29.**

[30] **Hevgirtin-PDK, age, s.51.**

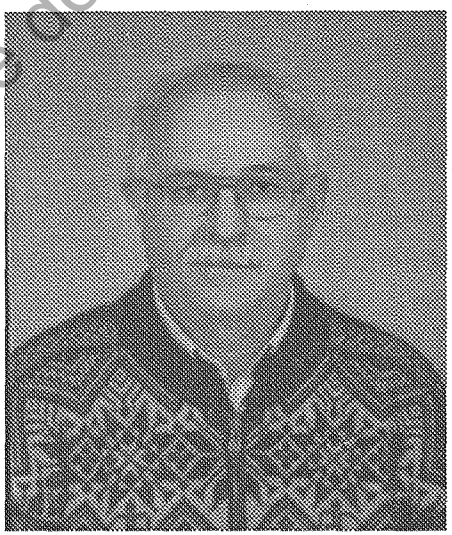
[31] **Hevgirtin-PDK, age, s.51.**

DDKO: BINGEHA PÊVAJOYA YEKEMÎN BIHARA TEVGERA BAKURÊ KURDISTANÊ

Îbrahîm GUÇLU

Institut kurde de Paris

Kovara BÎRê biryareke hêja daye, ku li ser DDKO û şertên ku DDKO tê de ava bûye û rewşa Tevgera Kurdistanê bi tevayî ya wê demê dosyayekê amade bike. Wek her karekî kovara BÎRê, ev karê wê jî gellekî pîroz e. Kovara BÎR, bona ku ez jî hîmdar û berpirsiyarekî DDKOyê bûm, ji min daxwaz kiriye ku ez jî beşdarî dosyayê bibim. Min vê yekê bi kêfxweşî pejirand. Lewra ez baş dizanim ku bi vê dosyayê re dê dewrek ji dîroka nêzîk a Bakurê Kurdistanê ronî bibe. Di warê zanîna dîrokê de ji ciwanên kurd re dê dewlemendiyekê pêk bîne û her wiha, dê bona wan derfet çêbike ku ew jî bikaribin li ser vê heyamê çavnas bin, bûyeran bihelsengînin û bibînin ku "Tevgera Kurd" ji kîjan merheleyê hatiye gihiştiye çi merheleyê.

Îbrahîm GUÇLU

Dîsa kovara BÎRê bi pirsên xwe derfetê dide raya gişti, ciwan û nifşên nû yên Kurdistanê da ku aktorên polîtîk ên wê demê nas bikin. Ez jî aktorekî ciwan ê wê

dewrê bûm. Kovara BÎRê ji bona ku derfetê daye min da ku ez jî karibim li ser DDKO û bi tevayî merheleyên "Tevgera Kurdistanê" yên wê demê şirove û bîrûrayên xwe, sînorkirî be jî, pêşkêş bikim, ez spasî berpirsiyarên kovara BÎRê dikim.

I. Kurtejiyana Min

Ez kurdê derdora Anqerê me. Di sala 1949an de li gundekî kurdan a li nêzikî Anqerê, li gundê Heciya ez hatime dinê. Ji bona ku li gundê me dibistan nîn bû, min dibistana destpêkê û ya navîn li navçeya Ş. Koçhîsarê qedandin.

Dema ku min dest bi dibistana sereta kir, min rewşa netewa kurd nas kir; min ferq û cihêtiyên di navbera netewa kurd û tirk de dîtin. Heta wê demê min wisa dizanîbû ku li dinyayê bes miletek heye, ew jî miletê kurd e. Dema ku min dest bi dibistanê kir, min wê demê wê rastiya tehl nas kir ku netewa kurd ji hemû mafên xwe yên neteweyî, mirovî, îdarî û siyasî bêpar e. Vê rastiyê di jiyana min de guhartineke bingehîn çêkir. Malbatên me ji bo ku em bibin xwendevanên baş, bi taybetî jî mamoste û bepirsiyarên dibistanê, kurdî li min/me qedexe kirin. Vê helwestê di serê min de pirsên mezin çêkirin. Şiyarbûnê kir ku ez viya qebûl nekim. Min li hemberî vê helwesta malbatan û mamosteyan li dibistanê, li mal, li sûkên tirkan bi kurdî qise kir.

Li dibistana navîn bi bandora du mamosteyên min ên hêja fikrê kurditîye di min de geştir bû. Ji ber fikrên xwe yên kurdewar ez bi nêzikî Partiya Karkerên Tirkiyê (Türkiye İşçi Partisi) bûm. Lewra min bawer kiribû ku dê sosyalîzm pirsa kurdan çareser bike.

Li dibistanê em xwendevanên kurd bûn grûbek ku em xwe li hemberî xwendevanên tirk û êrişên tirkçitiyê biparêzin.

Di sala 1962an de dema ku ez xwendevanê dibistana navîn li sinifa diduyan bûm, bavê min çû rehmetê. Diya min, ez û birayên min dan ber xwendinê. Helbet piştî ku me bavê xwe winda kir, rewşa me ya civakî û aborî bi giştî gellek xirab bibû. Me di nava wan şertên xirab de perwerdeya xwe dewam kir. Û ez/em bûn xwendevanên bijare yên wê demê.

Min lîse li Anqerê xwend. Dema ku ez xwendevanê lîseyê bûm, fikrên min ên kurdîtiyê û çepgîrîtiyê bipêş ketin. Li lîseyê jî grûbçîtiya me ya kurdîtiyê û çepgîrîtiyê dewam kir. Di lîseyê de xwendevanên kurd ên ku ji Kurdistanê hatibûn, min ew nas kirin, bi wan re pêwendiyên min roj bi rojê geştir bûn. Di sala 1967an de girêdayî van pêwendiyan ez beşdarî xwepêşandana kurdan a li Anqerê bûm. Di vê xwepêşandanê de xwendevan û rewşenbîrên kurd, bi giştî siyaseta dewletê, bi taybetî kovara *Ötüken* û *Milli Yol*, êrişên wan ên nîjadperestiya tirkîtiyê protesto kirin.

Institut Kurde de Paris

Di sala 1967an de ez bûm xwendavanê Zanîngeha Huqûqê ya Anqerê. Di destpêkê de hevaltiya min û xortên kurd û çepgîr xurt bû. Ez bûm endamê FKF û TÎPê. Min di van rêxistinan de bi aweyekî aktîv kar kir. Ez di sala 1968an de bûm nûnerê Kongreya FKF. Ev kongre bi niqaşên gelek dijwar derbas bû. Di wê demê de, di navbera kurdên çepgîr û tirkên çepgîr de her ku diçû cudayetî zêdetir dibû.

Di sala 1969an de DDKO hat damezirandin. Ez jî bûm hîmdarê DDKOyê. Di her du deman de jî min bo DDKOya Anqerê berpirsiyariyê kir. Di dema duyemîn de bûm serokê DDKOyê. Dema ku ez bûm damezrînerê DDKO, ez 20 salî bûm; dema ku ez bûm serok, ez 21 salî bûm. Dema ku ez xwendevanê sinifa dawîn a zanîngehê bûm, ji bo ku ez serok û damezrînerê DDKOyê bûm, bi çend hevalên xwe (Mumtaz Kotan, Sebrî Çepîk, Nezîr Şemikanlî, M. Emîn Bozarslan, Musa Anter, Dr. T. Ziya Ekincî û Canip Yildirim) re, li Anqerê di Oktobra 1970 de ez hepis bûm. Ez û sê hevalên xwe em li Anqerê 8 mehan hepsî man. Çunke birêzan M. Emîn Bozarslan, Musa Anter, Dr. T. Ziya Ekincî û Canîp Yildirim hê di destpêkê de bi serlêdana parêzêran hatibûn berdan.

Dema ku ez li Anqerê hepsî bûm, di 12ê Adara 1971an de cuntaya leşkerî îqtîdarê xiste destê xwe. Leşkeran desthilatdariyê girte destê xwe. Piştî cuntaya leşkerî, em hemû kurdên ku bi kurdayetiyê û cud-

Ji milê çep ve yên li ser lingan: **A. Uçaman, Yılmaz Balkaş, Remazanê Haşim, İbrahim Güçlü, ... Batal Batê, ...** Ji milê çep ve yên rûniştî: **Sûleyman Atay, Muhtar Fewzi, Agit Okten, Nadir Çiftçi(birazê Xelîl Axa), Selehedîn(ji licê).**(Sal 1972, Hepisxaneya Eskerî ya Diyarbekirê)

axwaziyê dihatine tawanbarkirin, em li girtîgeha leşkerî ya Amedê hatin civandin. Doza me wê demê bi navê "Doza DDKO" dihat navlêkirin û naskirin. Di dozên DDKO û PDKT de em bi sedan rewşenbîr, xwendevan, axa, beg, şêx û gundiyên kurd hatin dadgehkirin.

Min di encama dadgehkirinê de 16 sal û 8 meh cezaya girtîgehê, 5 sal

û 8 meh jî cezaya surginê girt. Ez wê demê çar salan di girtîgehê de mam. Di sala 1974an de bi efûyeke giştî re ji girtîgehê derketim.

Piştî ku ez ji girtîgehê derketim min dev ji Anqerê berda û li Kurdistanê, li navçeya Diyarbekirê, li Erxeniyê akincih bûm. Êdî min bi profesyonelî karê siyasî û rêxistinî meşand. Min di destpêkê de, di kar û xebatên xwe yên kurdayetiyê de gelek zehmetî kişand. Bo numûne, carekê dînamît di mala min de teqandin. Carekê şeva Newrozê -ew cara pêşiyê bû ku bi awayekî fermî li Erxenî ji aliyê ASDK-DER ve Newroz dihate pîrozkirin- mala min hat gulebarankirin. Carekê jî li nava bajêr, li qehwexaneyekê dema ku ez û 15-20 heval rûniştî bûn, ew kesên nîjadperest ên ji Partiya Neteweperest a Tirk (MHP) bi çekan êriş anîn bi ser me de, ez û gelek hevalên min, em ji kuştinê xelas bûn.

Di vê navberê de wek karekî duyemîn min Zanîngeha Huqûqê qedand. Lê min bi peofesyonelî parêzgerî (abûkatî) nekir. Bes ez beşdarî hindek dozên siyasî bûm. Min di damezirandina kovara *Rizgarî* û weşanxaneya Komal de cih girt. Di damezirandina DDKDa Anqerê de bûm alikarekî diyar. Piştî ku DDKD ketin bin bandora Şivanciyan, min û çend hevalan me projeya Komeleya ASDK-DER li dar xist.

Di sala 1978 de di nav Grûba Rizgarî de veqetandin çêbû. Ez jî bûm yek ji hîmdar û berpirsiyarê Grûba Siyasî ya Ala Rizgarî.

Di sala 1978 de di derbarê min de biryara hepiskirinê derket. Min vê biryarê nepejirand û êdî min kar û xebatên xwe yên siyasî, rêxistinî û entellektuelî bi awayekî veşartî meşandin. Ev awa xebata min heta dema rejîma leşkerî ya 12 Îlon 1980 dewam kir.

Piştî rejîma leşkerî çend mehan ez li Kurdistanê mam, min li kar û xebatên xwe dewam kir. Piştî re ez 8 salan li başûrê rojava û li Rojhilatê Kurdistanê mam. Ez li van beşên Kurdistanê bi navê Selîm KEYA têm naskirin. Li hemû beşên Kurdistanê serokên kurdan ên efsanewî, nivîskarên bi navûdeng, siyasetvanên gelek hêja, malbatên bi navûdeng ên ku bi kurdayetiya xwe dihatine naskirin, min hemû ji nêzik ve nas kirin. Min bi wan re karûxebatên hevbeş pêk anîn, ez bi wan re beşdarî gellek civînên Kurdistanî û konferansên navneteweyî bûm.

Di sala 1987 de li Swêdê nîştecih bûm. Piştî re dîsa vegeriyam Rojhilata Navîn, ez salekê mam, lê îcar bi tevayî çûm li Swêdê bi cih bûm û êdî min jiyana xwe ya siyasî, komeleyatî û entellektuelî li Ewropayê meşand. Ez li Swêdê bûm endamê "*Komeleyên Kurdistanê li Swêd*". Min di redaksîyona kovara *Berbang* de cih girt û li wir nivîsand.

Ez di sala 1998an de vegeriyam Tirkiyê. Beriya ku ez vegerim Tirkiyê, min di damezirandina Partiya Girseyî ya Demokratîk (Demokratik Kitle Partisi) de ne bi

Institut Kurde de Paris

fermî lê bi awayekî aktif cih girt. Piştî ku DKP ji aliyê Dadgeha Zagona Bingehîn a Tirk ve hate girtin, îcar ez beşdarî avabûna Partiya Heq û Azadiyan (HAK-PAR) bûm, min di destpêkê de li nav desteya serokatiyê cih girt, bûm cîgirê serokê giştî. Lê piştî ku min dev ji karê desteya serokatiya HAK-PARê berda, min li Anqerê û li Diyarbekirê ligel gellek hevalên hêja komeleyên KURD-KOMê ava kirin.

Ez dema ku li derveyî welêt bûm, min di gelek kovar û rojnameyên kurdî de nivîsand, ji gelek kovaran re jî berpirsiyarî kir. Bo numûne, *Yekîtiya Sosyalîst, Rojev, TEVGER, Hevdem, Înîsîyatîf, Rojbaş, Armanc, Berbang, Welatparêz, Rastî* û hwd.

Min di kovar û rojnameyan de bi navên cuda nivîsar nivîsandine. Bo numûne: Îbrahîm Guçlu, Selîm Keya, H. Baran, Mursel Nemir.

Ez niha li Amedê dijîm. Ez hem hemwelatiyê Tirkiyê û hem jî hemwelatiyê Swêdê me. Piştî ku ez vegeriyam Tirkiye û Kurdistanê jî, ez çend caran li Anqerê û li Diyarbekirê dîsa hepis bûm. Di sala 2003 de li Anqerê, ji bo ku salek ceza bona ermenicîtiyê û kurdayetiyê li min hatibû birrîn, ez ketim girtîgehê. Beriya du mehan ez li girtîgeha Diyarbekirê hepsî bûm. Di derbarê min de gellek dozên vekirî hene ku niha dewam dikin. Ev doz li Anqerê, li Stenbolê, li Amedê, li Mêrdînê, li Wanê dewam dikin. Di gellek dozan de ez bi kurdî, bi riya wergeran û bi niviskî, bîrûrayên xwe ji dadgehê re diyar dikim û parêznameyên xwe pêşkêşî dadgehê dikim.

Ez di 02. 08. 1974an de zewicîm. Em ne xwediyê tu zarokan in. Di karûxebatên min de, rola hevjîyana min Gulferê gelek mezin e.

Ez di destpêkê de hêvîdar bûm ku dê bi riya sosyalîzmê pirsa kurd çareser bibe, min sosyalîzmê diheband. Min di nav pêvajoyê de sosyalîzm wek îdeolojî û baweriyekê diecîband lê niha ez tu îdeolojiyan napejirînim.

Ji hemû fikir, îdeolojî û felsefeyan îstifadekirinê ez wek nihêrîneke bingehîn dipejirînim. Ez zêdetir girêdayî hêjahiyên lîberal, sosyal lîberal, maf û azadiyên mirovî yên kesane û kolektîf im.

Ez fikr û felsefeyan gorî şaşî û rastiyê kategorîze nakim. Ez dibêjim ku bila du peyv, peyva "rast" û peyva "şaş" ji ferhengan derkevin. Ez fikran, gorî demokrasiyê û otorîterîzmê/faşîzmê, erînî û neyînî, xwêrxwaz û xwêrnexwaz û hwd. kategorîze dikim.

II. Bandora Vegera Barzanî û Hevalên Wî ji Yekîtiya Sovyetan û Despêkirina Şoreşa Îlonê

Wek tê zanîn, Mela Mistefa Barzanî di sala 1946an de piştî hilweşîna Komara Mahabadê, gelek bi zehmetî, digel pêşîlêgirtina Îran û Tirkiyê jî dîsa derbasî Yekîtiya Sovyetan bibû. Dema ku li Mahabadê bû, ji aliyê beşek rewşenbîr û siyasetvanên bakurê Kurdistanê

Institut kurde de Paris

yên ku li rojavayê Kurdistanê (li Sûriyê) surgin bûn ve hatibû naskirin. Lewra Komara Mahabadê dewleteke Kurdistanî bû, ji hemû beşên Kurdistanê rewşenbîr û siyasetvan beşdarî avabûna Komara Mahabadê bibûn. Lêbelê ji bo ku di navbera beşên Kurdistanê de tixûb bi têldiriyên hesinî, bi mayîn û bi leşkeran hatibûn danîn, lewma jî di navbera wan de pêwendî gelek qels bû. Bes malbat û eşîretên ku li nêzîkî tixûbên Kurdistanê ji hev veqetiyabûn, wan vê qedexeyê nas nedikir, wan dewletan bi tu tiştekî nedihesiband û nedizanîn tirs çi ye, çûn û hatin di navbera wan de hebû.

Di wan salan de ji Berzanî û ji Tevgera Başûrê Kurdistanê zêdetir, Komara Mahabadê dikarîbû bandorekê li ser rewşenbîr û civata kurd bikirana, dibe ku bi destê wan tevgereke kurdî ava bibûya. Hezar mixabin ev yek çênebû. Di wan salan de xwendevan û mezinên kurdan, axa, beg û şêxên kurdan di partiyên tirkan de cih girtibûn. Piştî serîhildanan, di encama zor û zordariya dewleta tirk de rewşenbîr, mezin û desthilatdarên bakurê Kurdistanê bona xwe, bona netewa kurd û Kurdistanê ji siyasetavakirinê dûr ketibûn. Şêx, axa, beg û xwendevanên li medreseyên bakurê Kurdistanê, ji bo ku Partiya Komara Gel (Cuhuriyet Halk Partisi) partiya dewletê dizanîn, ji qetlîamên netewa kurd vê partiyê berpirsiyar didîtin, lewma jî bi giranî di Partiya Demokrat (DP) de cih girtibûn. Xwendevanên ku li dibistanên kemalîst xwendibûn, di CHPê de cih digirtin. Di vê merheleyê de li bakurê Kurdistanê, wek li başûr û rojhilata Kurdistanê tevgereke siyasî û tevgereke rêxistinî nehatibû lidarxistin.

Ji bona viya jî rewşenbîrên kurd zêde ji çûna Barzanî û hevalên wî bo Yekîtiya Sovyetan agahdar nebibûn. Piştî ku Barzanî û hevalên wî li Yekîtiya Sovyetan bi cihûwar û penaber bibûn, wek piştî ku ji aliyê me ve jî hate zanîn, jiyaneke gelek zehmet derbas kirin. Di wê demê de ji bona ku Tirkiye li bereya (cebhe) Rojava û Amerikayê bû, derî û pencereyên xwe ji Yekîtiya Sovyetan re girtibûn. Yekîtiya Sovyetan jî derî û pencereyên xwe ji hemû dinyayê re girtibûn. Heta li hundirê Yekîtiya Sovyetan gundek ji gundekî din, bajarek ji bajarekî cîran agahdar nedibû. Komar, herêmên otonom û xodmuxtar qedexe bû ku di derbarê hevûdin de xwediyê agahdarî bin.

Barzanî û hevalên wî dema ku gihîştin Yekîtiya Sovyetan, destûr nehate dayin ku ew bi hev re li bajarekî yan jî li herêmekê bijîn. Ew di demeke kurt de ji hevûdin hatin dûrxistin, her yek, an jî her grûbek surginî herêmek, komarekê, otonomekê kiribûn. Barzanî û beşek hevalên wî du salan li kampên Azerbaycanê man. Di sala 1948an de surginî Ozbekîstanê bibûn. Li wir salekê man, di sala 1949an de surginî Giravên Deryaya Aralê bibûn. Gelek

Institut Kurde de Paris

eşkere bû ku Barzanî û hevalên wî careke din ji aliyê otorîteya merkezî û ji aliyê deshilatdariya Stalîn a nemirovane ve bibûn penaber. Pêwendiya wan ji hevûdin hatibûn birrîn. Barzanî û hevalên wî bi mehan, heta bi salan ji hevûdin agahdarî negirtibûn. Gelo dê kurdên Bakur çawa ji hal û tevgera wan agahdar bibûna û ji aliyê siyasî ve bandorekê li hev bikirana?

Di navbera salên 1938-1965an de ji aliyê dewleta tirk ve entegrasyon û asmilasyoneke gelek xurt li bakurê Kurdistanê hat meşandin. Di encama vê siyasetê de dêzinformasyoneke gelek mezin jî saz kirin û ev dageriya şeklê pergaleke sîstematîk.

Barzanî û hevalên wî di sala 1958 de bi ser riya Misirê re vegeriyan Îraqê. Li Îraqê guhartina desthilatdariya siyasî ya erînî bû sedem ku ew vegerin Îraqê. Lewra otoriteya merkezî ya ku di sala 1958an de dixwest li tevayî Îraqê reforman pêk bîne, di sîstema siyasî de guhartinan çêbike û bi kurdan re pirsgirêkên xwe çareser bike. Di encamê de wisa jî çêbû. Di sala 1958 de Zagona Bingehîn çêbû. Di vê zagonê de hat pejirandin ku netewa kurd û miletê ereb du miletên Îraqê yên bingehîn in. Zimanê kurdî û erebî du zimanên fermî yên Îraqê ne. Kurd û ereb dê bi hev re li Îraqê desthiladar bin û bi hev re bi rê ve bibin.

Helbet vê guhartinê li ser hemû beşên Kurdistanê bandora xwe çêdikir. Lê dereceya vê bandorê li beşên Kurdistanê, girêdayî rewşa rêxistinî ya kurdan ferq nîşan dida. Bo numûne, li rojhilata Kurdistanê her çiqas piştî hilweşandina Komara Mahabadê tevgera siyasî qels jî ketibe, lê hê jî rêxistinîbûna xwe li ser piyan bû. Ji bona vê, vegera Barzanî û hevalên wî, guhartinên li Îraqê li ser tevgera rojhilata Kurdistanê tesireke mezin û erînî kir. Tevgera rojhilata Kurdistanê dîsa xwe ji nû ve bi xurtî rêxist. Di sala 1968 de bi bandora tevgera başûrê Kurdistanê şoreşekê dest pê kir. Ev şoreş di bin pêşengiya Mela Eware, Silêman Muînî, Xane Muînî û hevalên wan de hat meşandin. Ew Komiteya Şoreşger ya PDKa Îranê bûn. Hezar mixabin ku ev şoreş temendirêj nebû, zû şkest xwar. Serokatiya şoreşê xwe sparte şoreşa îlonê ya başûrê Kurdistanê.

Li rojavayê Kurdistanê, dema ku Barzanî û hevalên wî vegeriyan Îraqê, Partiya Demokrat a Kurdistana Sûriyê (PDKS) ava bibû. Ew kesên ku partî ava kiribûn û ji partiyê re berpirsiyariyê dikirin, hem beriya Komara Mahabadê û hem jî piştî wê ligel tevgera siyasî ya başûrê Kurdistanê û Barzanî xwe- diyê pêwendiyan bûn, her demê ji wan agahdarî digirt.

Vegera Barzanî û hevalên wî di ser riya Misirê re jî bandoreke mezin li ser kurdên rojavayê Kurdistanê çêkir: Lewra wan bi riya çapemeniya ereb agahdarî digirt. Cemal Ebdel Nasir wek serokekî millî yê ereban

Institut Kurde de Paris

dihat naskirin. Barzanî û hevalên xwe beriya ku vegerin Îraqê, bibûn mêvanên Cemal Ebdel Nasirî. Di wê merheleyê de Misir û Sûriyê jî yekîtiya xwe pêk anîbû. Vê yekê hem bandoreke mezin li ser rayagiştî ya ereb û kurd pêk anî, hem jî ereban qiymeteke mezin dan Barzanî û hevalên wî. Pirseke din a girîng: Vê guhartina li Îraqê li seranserî alema ereb deng veda û bû xwediyê rûmeteke bilind. Helbet ev guhartin ji bona netewa kurd hîn girîngtir bû. Lewra kurd desthilatdar dibûn. Girêdayî van hemûyê sedeman, vegera Barzanî û hevalên wî li ser gelê kurd ên li Sûriyê, ji bo ku ew xwediyê tevgereke rêxistinî bûn, lewma jî bandoreke mezin û rasterast li wan jî dikir.

Dema ku Barzanî û hevalên wî vegeriyan Îraqê, li bakurê Kurdistanê tevgereke rêxistinî tune bû û komûnîkasyon jî hê ewçend li pêş neketibû. Çapemeniya Tirkiyê ji hewadîs û nûçeyên derbarê kurdan de girtî bû, bi tevayî li ser gel û rewşenbîrên bakurê Kurdistanê bandoreke mezin û hevbeş na, bandoreke hevparçeyî, yekane û hissî, bi taybetî jî li ser rewşenbîran çêkir. Ji bona vê yekê ez ne di wê baweriyê de me ku rasterast bi bandora tevgera siyasî ya Barzanî û hevalên wî "Hewildana 49an" qewimîbe. "Hewildana 49an", zêdetir di bin bandora bayê demokrasî û prensîbên Wilsonî de qewimî.

Lê dema ku em li "Doza 23 Kurdan" a ku di sala 1963 de pêk hatîbû dinihêrin, bandora tevgera siyasî ya Başûrê Kurdistanê di "Doza 23an" de zêdetir xuya dike. Lewra, di nava wan 23 kesan de kurdên başûr û rojhilata Kurdistanê jî hebûn. Ev doz, ji rayagiştî ya Tirkiyê û cîhanê re jî bi riya rojnameyan hat pêşkêşkirin, ku "Ew 23 kesên ku dixwazin li ser axa me dewletekê ava bikin, hatin girtin. Serokê kurd Avdilsitarî hewl daye ku li welatê me Dewleta Kurd ava bike". Ji bona vê, "Doza 23an" dozeke Kurdistanî bû. Ew kesên ku di sala 1963an de hatibûn girtin, di salên pêş de jî, di tevgerên siyasî yên li bakur û başûr û rojhilata Kurdisanê berpirsiyariyên girîng girtin ser milê xwe.

Lewra dema ku PDKT ava bû, bi piştgiriya tevgera rojavayê Kurdistanê û PDK a Sûriyê ava bibû. Li vir jî derdikeve holê ku piştî Şoreşa Îlonê, 4 salan pêwendiyên kurdên bakur û tevgera başurê Kurdistanê dîsa jî gelek qels û neorganîzekirî ye.

Vegera Barzanî û hevalên wî ji Yekîtiya Sovyetan, ji bona ku bi riyeke aştiyane pêk hatibû, li dinyayê û li Rojhilata Navîn reaksiyon û tesireke xurt, bandoreke mezin neda derve. Lêbelê Şoreşa Îlonê dihate wê manayê ku lihevhatina kurd û ereban ji holê rabûye û destpêka şerê çekdariyê ye. Ji bona vê, Şoreşa Îlonê li dinyayê û bi taybetî jî li Rojhilata Navîn dengek da û bandoreke mezin çêkir.

Piştî demeke dirêj ji bona ku

Institut Kurde de Paris

kurdan derfet dîtibû ku li hemberî dewleteke kolonyalîst derkevin, vê jî li ser netewa kurd bandoreke mezin çêkir. Bandora Şoreşa Îlonê li rojhilatê Kurdistanê û rojavaya Kurdistanê, ji bona ku tevgera kurd li wan beşan organîzekirî bû, ew parçeyê Kurdistanê rasterast û di dema xwe de jê muteessîr bibûn. Tevgera rojhilatê Kurdistanê li herêmên rizgarkirî fermanrewa bû, wan piştgiriya Şoreşa Îlonê dikir. Tevgera rojavaya Kurdistanê û bi taybetî jî PDK a Sûriyê bi Şoreşa Îlonê re pêwendî danîn û bû alîkarê şoreşê.

Şoreşa Îlonê piştî demekê hê nuh li bakurê Kurdistanê bandora xwe pêk anî. Di encama bandora Şoreşa Îlonê de rewşenbîrên kurd hem bi serê xwe hem jî bi riya TÎPê ketin nav hewildanan. Di sala 1965an de PDKT ava bû. Piştî salên 1965an bandora Şoreşa Îlonê xurttir, germtir, nêziktir û xuyanîtir bû. Ji bona vê yekê mirov dikare bibêje ku Şoreşa Îlonê ji bo PDKT û DDKO bû çirîskek. Lê, li ser avabûna DDKO rola tevgera çepgirîtiyê, netewparêzî û şoreşgeriya li dinyayê, tevgera sala 1968an a azadîxwaziya li dinyayê û li Tirkiyê, Şoreşa Îlonê bi hev re sentezek çêkirin.

III. Sedem û Armanca Cuntaya Leşkerî ya 1960an

Di sala 1946an de di encama Şerê Cîhanê yê Duyemîn de ku li hemû cîhanê wek vê demê bayê demokrasî û demokratîkbûnê di rojevê de bû û ji nû ve derfet çêbibû ku 14 Prensîbên Wîlsonî beş bi beş pêk bên. Tirkiyê dîsa wek îro bi mentalîteyeke pragmatîk biryar da ku ber bi demokrasiyê ve biçe, ji bona vê jî ji derveyî partiya dewletê CHP, avakirina partiyan serbest kir. Di encama vê pêvajoya nû de partiyekê ku ji aliyê iqtîsadiyê ve, di ser re be jî, lîberaliyê dipejirand û ji dinyayê re vekirina Tirkiyê girîng didît, ava bû: Partiya Demokrat (DP).

Partiya dewletê CHP, hêzên bûrokrat ên sivîl û leşkerên mutleq desthildar wisa difikirîn ku Partiya Demokrat (DP) a ku nuh ava bûye di hilbijartinan de dê bi ser nekeve û nebe hukumat. Desthilatdariya dewletî jî dê lîstika xwe ya qaşo demokratîkbûnê li hemberî dinyayê, bi taybetî jî li hemberî Dewletên Yekbûyî yên Amerîayê (DYA) bilîze. Pêvajo wek desthilatdarên nehilbijartî neme şiya, DP di hilbijartina duyemîn de bi dengekî gelek xurt di meclisê de cihê xwe girt û bi tena serê xwe hukumatê ava kir.

Hukumata DP, ber bi sazumanbûyîne ve li pêş ket. Di vê dualîzma desthilatdariyê de, desthilatdariya sivîl xurttir dibû û ji gel jî piştgirî digirt. Di vê merheleyê de siyaset bi tevayî bi destê sinif û kategoriyên serdest ên ji civakê dihate meşandin. Wek ku min li jor jî behs kiribû, gelê kurd jî ne bi form û mîsyoneke milî ya kurd, lê bi reaksîyonekê li hemberî desthilatdariya dewletî (leşker û bûrokrat), piştgiriya hukumata sivîl,

Institut kurde de Paris

piştgiriya DP dikir. Lewra sinifên desthilatdar ên kurd baş dizanîbûn ku deshilatdariya dewletî û hukumata CHP netewa kurd ji hemû mafan bêpar kiriye, bi qetlîaman dawî li serîhildanên milî yên kurd aniye û Kurdistanê wêran kiriye. Hezar mixabin, beşek xwendevanên kurd jî ji CHP re piştgirî kirin. Ev trajediya hanê piştî salên 1970an jî domiye. Grûba Riya Azadî û DDKD (Şivanparêz) rasterast ji CHP re, ji Ecevîtî re bûn piştgir. Grûba Rizgarî û Kawa jî, li meydanan bi şîara "Kurdan re Azadî", CHP û serokê wê B. Ecevîtî rûreş û protesto dikirin. Heta qismek ji wan siyasetvanên kurdperwer ên ku nêzikî PDKT bûn jî, ji CHP re bûn piştgir û di hukumata CHP de bûn wezîr.

Li Tirkiyê pêşketina desthilatdariya sivîl di wan şertan de zêdetir xwediyê derfetan bû ku ji Amerîkayê û Ewropayê piştgirî bigre. Desthilatdariya sivîl dema ku van derfet û firsendan girte destê xwe, bi kar û projeyên xwe yên nîv-sivîl zor da desthilatdariya dewletî. Desthilatdariya dewletî û CHP, ji vê pêvajoyê gellek aciz bibûn. Desthilatdariya dewletî û CHP dixwestin ku vê rewşê biguherînin. Ji bona vê jî, bi destê hêzên tarî; bi riya karanîna hindek xwendevan û hêzên sivîl ku xistin nav tevgerê, vê armanca xwe anîn cih. Helbet desthilatdariya sivîl jî ji bo ku ji desthilatdariya dewletî ya ne sivîl hê dûr neketibû, ji çand û edetên desthilatdariya dewletî azad nebibû, demokrasiyê bi tevayî, bi hemû pîvan û dezgehên xwe ve nepejirandibû, lewre her çiqas hukumata DP ji kurdan û hêzên sivîl piştgirî girtibe jî, berjewendiyên sermeyadaran ên teng diparast. Lêbelê derfet kete destê desthilatdariya dewletî û dest pê kir ji bo berjewendiyên xwe hêzên sivîl li hemberî deshilatdariya DP kar bîne, ku ew jî daketin kolanan. Dema ku di kolanan de kuştin çêbû, wê demê ji bona "ewlekariya dewlet û civatê, ji bo ku pêşî li anarşîzmê û terorê û dîktatoriya sivîl a sermeyadaran bête girtin!...", leşkeran mudaxele kirin û desthilatdariyeke veşartî ya dewletî bi her awayî ava kirin.

Hukumata DP hilweşandin û par-

Institut Kurde de Paris

tiyê qedexe kirin. Serekkomar, serekwezîr, wezîr û mebusên DP li girava Yassiadayê hepis kirin, wan dadgeh kirin. Di encama dadgehkirineke ne huqûqî de serekwezîr Adnan Menderes û çend hevalên wî îdam bûn.

Piştî cuntaya leşkerî, encama helwesta desthilatdariya leşkeran derket holê ku sedema mudaxeleyê ya veşartî jî heye. Ew jî, bi tevayî gelê kurd e. Leşker, bi armanca ku demokrasiyê û azadiyan firehtir û kûrtir bikin hatibûn ser hukim. Pêwîst bû ew xwendevanên ku ji bona kurdîtiyê di sala 1959 de hatibûn hepiskirin ku wek "49 Kes" dihatin navlêkirin, divêt bihatana berdan. Lê wisa nebû, hepsîbûna wan dewam kir. Jê wêdatir, desthilatdariya leşkerî netewa kurd bi tevayî wek xetereyeke veşartî û dijmin şirove dikir. Bi qasî 600 kes ji axa û beg û şêx û rewşenbîrên ku di nav civata kurd de xwediyê rûmetekê bûn, surginî bajarê Sêwasê bûn û li kampa leşkerî hatin hepiskirin. Van kesan li Sêwasê li kampa leşkerî 4 mehan zehmetiyeke mezin dît. Piştî ku hat dîtin ev reftariya hanê gelek xetere ye û muxalefeteke xurt bi xwe re ava dike, hingê ji wana 55 kes hatin hiştin, yên din serbest hatin berdan. Ew 55 kesên bijare yên ji civata kurd jî, surginî rojavayê, surginî welatê tirkan kirin. Bi civata kurd û bi malbatên wan re pêwendiyên wan qut kirin û wan mehkûmî jiyaneke nexweş kirin.

Bi vê helwesta leşkeran re careke din derket holê ku dewleta tirk vekirî yan jî veşartî netewa kurd, bi tevayî, bi hemû çîn û kategoriyên civakî ve, ferqekê naxîne navbera wan, wan dijmin dibîne. Di doza DDKO de raporta ku li ser rewşa sinifên desthilatdar ên kurd amade bibû, gelek raportên din ên dewletê, reftariya wan a ji bo kurdan bi awayekî vekirî nîşan didan.

Dema ku wan ew kurd li kampa Sêwasê civandin jî û dema ku ji wir surgin kirin jî tu sedemekê nîşan nedan. Negotin ku wan bo hukumata DP piştgirî kiriye, lewma jî em viya bi serê wan de tînin. Lê desthilatdariya dewletî/leşkerî baş dizanibû ku axa, beg, şêx û rewşenbîrên kurd bêsedem piştgiriya hukumata DP nekirine. Lewra baş tê zanîn ku ji "Tevgera Milî ya Kurd" re sinifên serdest ên kurdan serokatiyê kiribûn.

Li Tirkiyê ev dualîzma desthilatdariyê heta îro jî wek rastiyekê didome. Di vê problema desthilatdariya dualîst de, dema ku bi awayekî çekdarane demokrasî hebe, ger demokrasiya şiklî be jî, divê şeklê desthilatdariyê tesbît bibe. Hingê wê demê desthilatdariya dewletî/leşkerî hêza xwe winda dike û desthilatdariya sivîl hêzdar dibe, yanî her tim li ser hesabê sivîlîzasyonê pêşketin çêdibe. Desthilatdariya dewletî, ji bona ku hebûn û xurtbûna xwe qewîtir bike, ji bo ku civat li gorî rastiya xwe ji nû ve organîze nebe, ji bo ku sivîlîzasyon geş nebe, her serê deh salan carekê cuntaya leşkerî destê xwe dirêjî îqtîdarê dikin.

Institut Kurde de Paris

Muxtiraya 12ê Adara 1971an a leşkerî, cuntaya 12ê Îlona 1980an û darbaye 28ê Sibatê encama vê helwestê ne. Di vê pêvajoya tê de ne jî jî, her roj, her saet û her deqîqeyekê leşker mudaxeleyê dikin. Yanî, di rejîma Tirkiyê de êdî mudaxeleya leşkerî bi awayekî otomotîk her li ser kar e.

IV. TÎP, FKF, PDKT, KAK, YTP, Kovarên *Ötüken* û *Milli Yol*, Xwepêşandanên Kurdî (Doğu Mitingleri), DDKO

Di salên 1960iyan de li cîhanê û li Rojhilata Navîn, li Tirkiyê û li Kurdistanê ji aliyê aborî, civakî, siyasî û çandî ve guhertinên bingehîn çêbûn. Li dinyayê sê bayên xurt diherikîn. Ev sê ba; bayê demokrasî û azadiyê, bayê tevgera karker û xebatkar an, bayê neteweyî yê miletên bindest bûn. Li ber van her sê bayên xurt îdeolojiya çepgîrgiriyê û neteweperweriya miletên bindest geş bûn.

Li Tirkiyeyê û li bakurê Kurdistanê jî, di bin bandora van tevgeran de bûyerên girîng qewimîn, rêxistinên nû ava bûn û tevgerên girseyî yên ku mafên nû û azadiyê daxwaz dikin, derketin qada siyasetê. Di van qewimandinan de TÎP, FKF, PDKT, KAK, nivîsara Nihal Atsiz û bûyera kovara Ötüken, Xwepêşandanên Kurdî (Doğu Mitingleri) di dereceyên cihê de, bi hev re li ser rêxistinîbûna netewa kurd û bi taybetî jî li ser avabûna DDKO di cihêtirîn dereceyan de bandorê kirin.

Bandora van geşedanan li ser avakirina DDKO çi bû, ji bona ku bikaribim vê yekê nîşan bidim, ez dixwazim bi awayekî tevayî be jî, li ser van unsûr û taybetmendiyên wan rawestim.

Qanûna Bingehîn a Sala 1960 û Partiya Karkerên Tirkiyê (TÎP)

Desthilatdariya leşkerî ya sala 1960an bi xwe dîktatoriyek be jî, lê cardin îddia dikir ku li hemberî diktatoriya DP hatiye ser hukim. Ji rûyê vê îddiayê ew mecbûr man ku qanûneke nû ya bingehîn çêbikin. Di vê qanûnê de hem desthilatdariya dewletî ya ku nehatibû hilbijartin, gelek dezgeh û dadgehên nû ava kirin û civat xistin bin kontrolê, hem jî ji bona ku pêşî li tevgera civakî û demokrat û "Tevgera Gelê Kurd" bigrin, ji bona ku di îdarekirina Tirkiyê de balanseke nû çêbikin, pergaleke zirav a din pêk anîn. Encama vê avahiya nû, di warê maf û azadiyan de firehbûneke nû derket holê. Ji derveyî sinif û tebeqeyên serdest û desthilatdar û sermayedaran, firsend hate dayin ku sinifên zehmetkêş û xebatkar jî bikaribin berjewendiyên xwe bi riya siyaseteke rêxistinî biparêzin. Encama vê pêvajoyê, Partiya Karkerên Tirkiyê (TÎP), wek partiyeke xebatkaran û çepgîr/sosyalîst hate avakirin.

Di encama avabûna TÎPê de divê were gotin ku li Tirkiyê siyasetê rengekî nû û pluralîzmek qezenc kir.

Institut Kurde de Paris

Ligel sinifên serdest, sinifên xebatkar jî êdî ji bona ku "desthilatdariyê bixin destê xwe", derfetê bidest xistin, pencereyeke nû bo wan vebû. Di destpêkê de, piştî damezirandina TÎPê demekê, partiyê xwest ku li tevayî Tirkiyê deriyên xwe veke û li hemûyê Tirkiyê xwe bi rêxistinî bike. Wê demê rastiyeke mezin a din ê Tirkiyê hebû ku ew jî rastiya netewa kurd bû. Sosyalîzmê ji bona ku "mafê çarenûsa miletan" wek pîvaneke bingehîn pejirandibû, li Yekîtiya Sovyetan ev prensiba hanê ketibû jîyanê, lewre berpirsiyarên TÎPê ji bona berjewendiyên xwe be jî, ji kurdan re nêzikayî nîşan dan.

Wek min li jor jî diyar kiriye, kurdan piştî serîhildanên milî, piştî sala 1938an hîç nikarîbûn ku bi nasnameya xwe siyasetê bikin, mafên xwe biparêzin, xweser rêxistinên xwe ava bikin. Wek dîsa min li rêzên jorîn behs kiriye, piştî ku di sala 1946an de DP ava bû (di heman salê de li Mahabadê Komara Kurdistanê û li başûrê Kurdistanê PDK ava bû), serdest û desthilatdarên kurdan di nav DP de cih girtin. Lê wan di DP de nikarîbûn ku bi nasnameya xwe, xwe îfade bikin û rasterast mafên xwe yên netewî daxwaz bikin.

Bi avabûna TÎPê re ji bo kurdên welatparêz derfet çêbûn ku ew bikarîbin kêmtirin bi nasnameya xwe, li wir sînorkirî be jî, azad hereket bikin. Ji bona vê jî, di serî de bi piranî rewşenbîr û siyasetvanên kurd ên çepgîr û beşek welatparêzên nasyonalîst bo TÎPê nêzikayî nîşan dan, pêwendî pê re çêkirin, di merheleyekê de biryar dan ku bibin endamên wê.

Di vê platformê de berjewendî û daxwazên kurdan û berpirsiyarên TÎPê li hevûdin dikir. Di navbera wan de peymaneke bi devkî pêk hat û kurdan dest pê kir, di partiyê de cihê xwe girt. Berpirsiyarên TÎPê jî ji bo berjewendiyên xwe ji vê yekê kêfxweş bûn.

Di nav pêvajoya xebata rêxistinî ya TÎPê de kurdên çepgîr û neteweperwer di nava partiyê de di demeke kurt de giraniya xwe dan hîskirin. Di serokatiya partiyê de, di komîteya merkezî ya partiyê de, bi taybetî jî kurdên çepgîr, bûn xwediyê desthilatdariyê. Sekreterê giştî yê TÎPê jî bû kurd. Ew jî, birêz Dr. T. Ziya Ekîncî bû. Dr. T. Ziya, di heman demê de di hilbijartina giştî ya sala 1965an de li Amedê bû mebûsê TÎPê. Di nava partiyê de "Grûba Rojhilatê" ava bû. Di sala 1970 de M. Alî Arslan bû serokê giştî yê TÎPê, feqet serokatiya wî zêde dirêj neajot.

Li gelek bajar û navçeyên Kurdistanê bi destê weletparêz û neteweperwerên kurd şûbeyên/şaxên TÎPê ava bûn. Li Kurdistanê bi tevayî nebe jî, rêxistinên ku neteweperwerên kurdan tê de xurt bûn, wek rêxistinên Kurdistanî û xweser xebatê dikirin. Ev helwestên cihê yên rêxistinên li Kurdistanê, hem di partiyê de bi giştî û hem jî di nav kurdên çepgîr û neteweparêz de dibûn sedema derketina pirsgirêkan.

Institut Kurde de Paris

Lê her du, heta ku bi her sê teref ji bona ku hewcedarên hev bûn, ku ji hevûdin hez jî nekin, di kar û xebatan de bi her awayî li hevûdin nekin jî, cardin ew mecbûr bûn ku bi hev re karên hevbeş bikin.

TÎP li gorî çarçewa xwe ya fikrî ji gelê kurd û ji Kurdistanê (ku wan ji Kurdistanê re digot "Herêmên Rojhilatê û Başurêrojhilat") behs dikir, li dijî neheqiyên li ser gelê kurd derdiket, ji bona ku ziman û çanda kurd serbest bibe wan hewil dida. TÎP, di nav organîzekirina "Xwepêşandanên Rojhilatê" de cihê xwe girt.

Çarçewa fikrî ya TÎPê di derbarê pirsa kurd de, bi hewildan û zora nûnerên kurd û DDKO, di sala 1970an an de kongreya 4. a giştî de eşkere bû. Di biryara Kongeraya 4. de bi tevayî ev ray dihatine pejirandin:

1. Li rojhilata Tirkiyê gelê kurd dijî,

2. Li ser gelê kurd, ji serî de, bi destê desthilatdariya sinifên serdest yên faşîst, dem bi dem di merheleya qetlîaman de tade, zilm û siyaseta asimilasyonê hatiye meşandin,

3. Ji aliyê aborî ve sedema bingehîn a paşvemayina herêmên ku gelê kurd tê de dijî, ne bi tenê qanûneke ne wekhev a pêşketina kapîtalîzmê ye, girêdayî vê sedemê, girîngtir sedem ew e ku li "Herêma Rojhilatê" ji gelê tirk ferqtir gelê kurd dijî, îqtîdarên serdest ên tirk li vê herêmê siyaseteke civakî û aborî ya cuda dimeşînin,

4. Ji bona vê, "Pirsa Rojhilatê" wek pirseke pêşxistina aboriyê bête şirovekirin jî ne rast e, ev riya hanê bes bîrûrayên îqtîdarên şovenîst û nîjadperest ên ji sinifên serdest e,

5. TÎP li hemberî zilma li ser ziman û çanda kurd derdikeve, gelê kurd ji bona ku mafên xwe yên qanûnî bi kar bîne, ji bona ku hemû daxwazên xwe yên demokratîk bişopîne ji têkoşina wê re piştgiriyê dike, li dijî şovenîzm û nîjadperestiyê derdikeve. Vê yekê jî, li ser xwe wek wezîfeyeke şoreşgeriyê dipejirîne.

Ji bona van biryarên "Çaremîn Kongreya Giştî ya TÎP"ê di derbarê Pirsa Kurd de, li Dadgeha Bilind ya Qanûna Bingehîn doz vebû, parti hat girtin. Hezar mixabin, berpirsiyarên partiyê li hemberî dadgehê vê biryara hanê ji hemû aliyan ve neparastin. Asîmilasyona xwezayî ya li ser kurdan parastin û meşrû dîtin.

Federasyona Klûbên Fikrî (FKF)

Federasyóna Klûbên Fikrî li bajarên metropolê, di nava zanîngehan de ava bibûn. Endamên FKF zêdetir xwendevan, rewşenbîrên çep û sosyalîst bûn. Xwendenvanên kurd ên çepgîr bi giranî û beşeke piçûk xwendevanên nasyonalîst ên kurd jî endamên FKF bûn.

Di destpêkê de FKF, wek şaxeke TÎPê xebatên xwe dimeşand. Di FKF de zêdetirîn gengeşiyên fikrî hebûn. Lewra FKF rêxistineke girseyî, ne xwediyê şabloneke hişk û teng a rêxistinî bû. Di nava FKF de grûbên xwediyê fikrên cihê hebûn. Dikarim bibêjim ku piştî demekê,

Institut Kurde de Paris

fikrên ji TÎPê re muxalîf di FKF de xurttir bûn. Ji bona vê di pirsa kurd de gengeşiyên xurt û ne bûrokrat di nav FKF de pêk dihatin.

Ji aliyê gengeşiyên fikrî ve TÎP, zêdetirîn formel û bûrokratîk bû. Lewre nakokî û nerazîbûn zêdetir di nav ciwanan de çêdibû. Piştî kongreya 2. a FKF (di sala 1968an de li Stenbolê li eywana Şanogeha Piçûk hatibû pêkanîn, ez jî nunerekî kongreyê bûm) desthilatdarî kete destê xwendevanên şoreşger û millî yên ku nêzikî cuntaya leşkerî ya çep bûn. Piştî kongreyê, beşek kurdên endam, bi biryara Komîteya Rêvebiriya Giştî ya FKF, ji rêxistinê hatin dûrxistin, beşek kurdên endam jî, bi xwestina xwe ji FKF dûr ketin.

Partiya Demokrat a Kurdistana Tirkiyê (PDKT)

Di navîna salên 1960iyan de li dinyayê, bo numûne li Amerîkaya Latîn, li Rojhilata Dûr, li Afrîqayê tevgerên milî û civakî rû didan. Li welat jî tevgera başûrê Kurdistanê li ser tevayî netewa kurd, li ser Rojhi- lata Navîn û bakurê Kurdistanê bandoreke xuyayî çêdikir.

Li bakurê Kurdistanê zilm û zordariyeke millî ya ku nehatiye dîtîn, her wiha asîmilasyoneke xurt li ser kurdan hebû, li ser mafên wan ên neteweyî neheqiyeke mezin çêdibû. Gelê kurd ji aliyê aborî, civakî û siyasî ve bi awayeke bingehîn ber bi pêş ve diçû. Digel ku kurd di nav TÎPê de xwediyê selahiyetê û birê-xistî bûn jî lê dîsan vaṇ tiştan bersiva pêwîstiyên netewa kurd nedida. Di navbera kurdên çepgîr û nasyonalîst de ji aliyê fikir û helwestê ve cudatî zêde dibû. Di van şertan de diyar e ku beşek neteweperwerên kurd biryar dabûn ku di sala 1965 de Partiya Demokrat a Kurdistana Tirkiyê (PDKT) ava bikin.

Piştî ku PDKT ava bû jî, neteweperwerên kurd xebata xwe ya eşkere di nav TÎPê de berdewam kirin. Ji bona vê jî, PDKT demeke dirêj hebûn- eke qewî ya rêxistiniyê nîşan neda û wek partiyeke veşartî di nav gel de giraniyekê çênekir û nebû partiyeke mezin a girseyî.

Di destpêka sala 1970 de di

Ji milê çep ve yên li ser lingan: Şehabetîn Septîoglu, Zîya Şerefhanoglu, Saîd Elçî, Muhsî Şavata
Ji milê çep ve yên rûniştî: A. Efem Dolak, Şevket Turan,

Institut kurde de Paris

navbera kurdên çepgîr û nasyonalîst de ji derveyî TÎP û PDKT platformeke hevbeş û hevxebat ava bû. Biryareke hevbeş hat girtin ku şirketeke çapemeniyê ya hevpar ava bibe. Şirket ava bû, berpirsiyarên şirketê tesbît bûn: Birêz Seîd Elçî, Feqî Huseyîn û Tahsîn Ekîncî bûn berpirsiyarên şirketê. Li bankayê hesab vebû, sened hatin çapkirin, şirîkên şirketê dest bi firotina pahran kirin. Ez jî wek xwendevanek bi du yan jî sê pahran bûm şirîkê Şirketa Çapemeniyê. Hezar mixabin, ew hewildana hevbeş û dîrokî di encama mudaxeleya leşkerî ya 12 adar 1970 de û bi kuştina birêz Seîd Elçî li başûrê Kurdistanê û cezakirina Dr. Şivan re neçû serî.

Helbet piştî ku PDK-T ava bû, pêwendiya kurdên çepgîr û nasyonalîst ên di nav TÎPê de hate merheleyeke din. Her du teref her ku çû ji hev dûr ketin. Lewra du rêxistinên cihê li holê bûn. Yek ji wan legal bû û yek îlegal bû. Armanc û ramanên wan cihê bûn. Ev du grûbên siyasî girêdayî du huqûqên cihê bûn, li gorî destûrnameyên cihê biryara xwe didan; di hindek xebatan de cihê û di hindekan de jî bi hev re kar dikirin. Vê rewşê bi tevayî li ser ciwanên kurd jî bandora xwe dikir.

Dema PDKT ava bibû mirov dikare bibêje ku tevgera nasyonalîst he xurt û ne jî girseyî bû. Partî bi pênc kesan ava bibû. Ev ne ku ji sedemên îllegal û zehmetiyan dihat. Ev yek ji tunebûn û ji qelsiya kadroyên kurdperwer derdiket holê. Ew kesên ku PDKT ava kiribûn, siyasetvanên profesyonel nebûn. Dinyayê ji nêzik ve nas nedikirin. Pirsgirêka mezin ew bû ku damezrînerên PDKT beşên Kurdistanê yên din jî nas nedikirin. Ji bo "Tevgera Kurd" jî di wan salan de hê tu lêkolînekê jî pêk nehatibû. Her çiqas partî jî ava bibe, wan kesên ku partî ava kiribûn, di derbarê kurdan û Kurdistanê de hê meqaleyekê jî nenivîsandibûn. Di avakirina xwe de partî ne xwediyê dewelemendiyeke çandî û siyasî bû. Wan kesên ku partî ava kiribûn, hem karên partiyê û hem jî karûbarên xwe yên şexsî bi hev re dimeşand.

PDKT ji çanda siyasî ya gelêrî û dîrokî ya bakurê Kurdistanê dûr ket. Di programa xwe de serxwebûna Kurdistanê nediparast. Li nav sînorên Tirkiyê desthilatdariya kurdan û herêmeke xodmuxtar/otonom diparast. Helbet ew herêma xodmuxtar dê çawa were avakirin, dê çawa were îdarekirin? Di van pirsan de jî ne xwediyê ramaneke zelal bû.

Komeleya Azadiya Kurdistanê (KAK)

PDKT her çiqas partiyeke neteweperwer bû jî, lê nikarîbû hemû neteweperwewrên kurd birêxîne. Beşek ji entelektuelên neteweperwer li derveyî partiyê, xweser û serbixwe karên xwe meşandin. Bi taybetî jî partî ji ciwanên neteweperwer re jî nebû ciyê sitarê û rêxistinîbûnê. Di enca-

Institut Kurde de Paris

ma vê rewşê de ciwanên nasyonalîst ên li metropolan û xwendevanên dibistanên bilind (Unîversîte) bo xwe rêxisteneke veşartî/îllegal ava kirin. Navê vê rêxistinê "**Komeleya Azadiya Kurdistanê (KAK)**" bû. Endamên KAKê zêdetir ew kesên ku îdeolojiya nasyonalîzmê pejirandibûn. KAK di bûyera kovara *Ötüken*ê de rolekî girîng lîst. Piştre beşek ji endamên KAKê bûn dame- zirînerên DDKOyê.

Partiya Tirkiya Nû (YTP)

Di vê pêvojeyê de unsûreke din a ku mirov li ser raweste heye, ango "Partiya Tirkiya Nû (Yeni Türkiye Partisi)". Lewra beşek ji welatparêz û nasyonalîstên kurd ên ku di çareserkirina pirsa kurd de xwediyê konsepteke zelal û diyar nebûn di YTP de bûbûn endam û heta ku hindekan rêvebiriya wê jî dikirin. Feqet YTP di nav tevgera millî ya bakurê Kurdistanê de ciyekî girîng negirt. Bi riya YTP di bin serokatiya birêz Yusif Ezîzoglu de li Kurdistanê xebatên gelek hêja yên civakî pêk hatin. Bo numûne, dema ku Yusif Ezîzoglu bibû wezîrê karên tenduristiyê, ji bona ku dezgehên tenduristiyê li Kurdistanê ava bibin, wî xebateke gelek hêja meşand û gellek avayiyên tenduristiyê jî hatin danîn. Di vê merheleyê de mirov dikare bibêje ku li Kurdistanê ew sîstema tenduristiyê heta bi roja îro jî hê li·piyan e.

Berpirsiyarên YTP ên kurd ji bona ku ji aliyê CHP û partiyên din ên dewletê ve wek cudaxwaz û kurd-perwer dihatin navlêkirin, bi êrîşên qirêj re bûn muxatab. Ji van êrişan, êrîşa Hifzî Oguz Bekata yê kemalîst û CHPyiyan li hemberî Yusif Ezîzoğlu gelek bi navûdeng e. Hezar mixabin, di meclîsê de dema ku di navbera Hifziyê nîjadperest û Yusif Ezîzoglu de gengeşî û polemîk pêk dihatin, Yusif Ezîzoglu li kurdbûna xwe û doza kurditîtiyê xwedî derneket. Ji bona vê jî, ji qedir-qiymeta xwe pirr tişt winda kir. Bandora wî li Kurdistanê û li ser kurdperweran kêm bû. Di encama êrîşên nîjadperest ên wê demê de M. Remzî Bucak û Ziya Şerefhanoglu ji bêgaviyê dev ji mebûsiyê berdan û terka welêt kirin. M. Remzî Bucak çû Amerîkayê, Ziya Şerefhanoglu jî çû Beyrudê û xebatên xwe li wan ciyan domandin. M. Remzî Bucakî ji Îsmet Înonu re ji bona çareserkirina "Pirsa Kurd" nameyek ku naveroka xwe gellek dagirtî bû û her wiha, tê de perspektîfên nû diyar dikir ku di çarçewa prensîbên Wîlsonî de çareseriyê pêşkêş dikir û ji bo çareserkirina "Pirsa Kurd" federalîzmê realîstir didît, şand.

Kovarên *Ötüken* û *Milli Yol*

Di nav van bûyerên gelek girîng de gerek em li ser pirsgirêka kovara Ötüken û *Milli Yol* jî rawestin. Lewra ew nihêrînên ku di *Ötüken* û *Milli Yol* de hatibûn nivîsîn û pêşkêşî civakê bibûn, di nav xwendevan û rewşe-

Institut Kurde de Paris

bîrên kurdan de bi xurtî rê ji refleksekе millî ya kurdî re rê vekir.

Di Ötükenê de gelê kurd gelek vekirî wek civateke neteweyî ya biyanî dihate nîşandin. Ji şiyarbûna netewa kurd û rewşenbîr û xwendevanên wê dihat tirsîn, ji bona vê netewa kurd gelek vekirî dijmin dihate nişandan.

Di *Ötüken*ê de ji bo netewa kurd wisa dihat gotin:

> "...Beriya ku serê netewa tirk bixin belayê, bila xwe bi xwe dev ji vî welatî berdin û herin. Gelo dê biçin ku? Çavê wan kîjan deverî dibîne, dilê wan dibije kîjan deverê dinyayê bila biçin wir; bila biçin Îranê, Pakîstanê, Hindîstanê û bila biçin cem Barzanî. Bila serî li Yekîtiya Netewan (YN) bidin, li Afrîkayê ji bona xwe welatekî û erdekî daxwaz bikin. Netewa tirk helbet xwediyê sebreke gellek zêde ye, lêbelê çi dema kela hêrsê bi wan bigre êdî pêşî li wan nayê girtin. Bilanî kurd vê yekê ji hemnîjadiyên xwe ermenan bipirsin, hingê dê heşê wan were serê wan!..."

Di wê nivîsarê de gelek eşkere tunekirina netewa kurd wek netewa ermen dihate parastin û dihate pêşniyazkirin.

Di kovara *Milli Yol* de jî Kurdistan û netewa kurd bi zimane- kî vekîrî nebe jî, Kurdistan wek welatekî kovî û netewa kurd jî wek eşqiya dihate behskirin. Eşkere nebe jî, dihat qebûlkirin ku Kurdistan ne welatê wan e, li Kurdistanê miletekî din dijiye û ew miletê hanê xwediyê erdê ku di bin desthilatdariya tirk de ye.

Di kovarê de valakirina Kurdistanê û surginkirina netewa kurd dihate xwestin. Her wiha dihate pêşniyazkirin ku qazak û qirgizan bînin li Kurdistanê bidin akincihkirin. Wisa dihat gotin:

> "Cendirme û hêzên leşkerî ku li wan deveran (Kurdistan -Î.G) xebatê dikin, tenê hewil didin xwe. Li wan deveran tenê bi hewildanan tiştek naye guhertin! Ew kesên ku wan deveran baş nas dikin, dizanin ku ew rewşa bêçareyiyê ye. Rewşa atmosferê/iqlîmê, rewşa çiyayan û rewşa rê û hwd. Şertên din sedema serketinê dizanin. Di eslê xwe de ne wisa ye. Ew erdnîgariya li wê xerîteyê ne erdên me (tirk -Î.G) ne. Li wir ne ku nîzam/pergala dewletê tune ye, li wir tirkbûn jî tiştekî xerîb e. Mirov dikare bibêje ku li wan ciyan tirkbûn tune ye. Ew erdên şoravkî, erdên ku ji jiyanê re ne kêrhatî ne, ew çiyayên qerac, bes diravên dewletê dixwin û hew!... Hem ji wan (kurd -Î.G) ne fêdeyek, ne jî hêzek digihîje dewletê. Ew ji dewletê hez nakin û ji dewletê re rêza/hurmeta wan jî nîn e. Ji bona vê rewşê çareyek heye. Çareyek wek şûrê dijwar û wek hêka Krîstof Kolombî eşkere heye: Pêwîst e ku em li wir (Kurdistan -Î.G) qirgiz û qazakên çekdar şûnwar bikin..."

Xwepêşandanên Kurdî (Doğu Mitingleri)

Li hemberî van gotarên *Ötüken* û *Milli Yol*ê rewşenbîr û xwendevanên kurd ên li metropolan reaksiyoneke gelek xurt nîşan dan. Di demeke kurt de bersiva van kovaran, bi destê

Institut Kurde de Paris

19 komeleyên herêmî yên xwendevanên kurd ên unîversîteyan bi beyanatekê hate daxuyandin. Di wê beyanatê de bersiva wan fikrên şaş dihate dayîn. Dihate diyarkirin ku Kurdistan welatê kurdan e. Welatê kurdan, welatekî dîrokî ye û netewa kurd jî bi hezarê salan e ku li ser vî erdê ku tirk dixwazin wan jê dûr bixînin, dijîn.

Xwendevan û rewşenbîrên kurd, bi refleksekе xurt û nû, bi refleksekе neteweyî xwedî li mafên netewa kurd derketin, her wiha li hemberî rejîma kolonyalîst ji bona kurdan û Kurdistanê wan xwe kir hedef.

Xwendevan û rewşenbîrên kurdan qîma xwe bi rexneyên niviskî neanîn, bi çalakiyan jî bersivê dan. Di roja 18.11.1967an de li Anqerê xwepêşandan pêk anîn. Di eynî salê de li gelek bajarên din ên Kurdistanê jî xwepêşandan çêbûn. Li Silîvanê (1. 3. 1967), li Amedê (3. 9. 1969), li Swêregê (24. 9. 1967), li Batmanê (8. 10. 1967), li Dêrsimê (15. 10. 1967), li Agiriyê (22. 10. 1967), xwepêşandan hatin lidarxistin.

Van tevgerên kurd ên civatî di sala 1969an de jî dewam kirin. Di sala 1969an de li Surûcê (17. 7. 169), li Hîlwanê (27. 7. 1969), li Gimgimê (2. 8. 1969), li Swêregê (2. 8. 1969) û li Licê (24. 8. 169) xwepêşandan hatin lidarxistin.

Di lidarxistina van xwepêşandanan de sê hêzan roleke girîng lîst û di organîzekirina van xwepêşandanan de cih girtin. Ev hêz: PDKT, TÎP û rewşenbirên welatparêz -ku piraniya wan mele bûn- yên serbixwe bûn. Bi hewildana van sê hêzan tevgereke millî ya girseyî li Kurdistanê pêk hat. Ji gelek beşên civata kurd; ciwan, gundî, bajarî, rewşenbîr, xwendevan, mele; ji sinifên serdest ên Kurdistanê, beşdarî van tevgerên civatî bûn.

Dema ku em li rewşa dinyayê ya wê demê, li rewşa Tirkiyê û neheqiyên li ser netewa kurd mêze bikin, sedem û armancên xwepêşandanan derdikevin holê. Li dinyayê gelek miletên bindest, miletên kolonî ber bi azadî û rizgariya xwe ve dimeşiyan. Li Tirkiyê jî, netewa kurd ji hemû mafên xwe yên neteweyî bêpar bû. Li ser mafên netewa kurd, zilm û zordariyeke mezin hebû. Kurdan nedikarî bi zimanê xwe perwerde bibin, heta li ser axiftina rojane ya kurdî jî astengiyeke mezin hebû. Ji aliyekî ve jî her ku diçû xwenda û xwendevanên kurd zêde dibûn. Van xwende û xwendevanan êdî hem rastiyên Tirkiyê û hem jî rastiyên dinyayê nas dikirin, ji derdora xwe re jî behsa rewşa dinyayê dikirin. Ev yek di nav netewa kurd de dibû sedema ronahîbûyinekê. Dewleta tirk, her çiqas di siyaseta xwe ya fermî û dewletî de digot ku li Tirkiyê kurd û Kurdistan nîn in jî, lê bi muameleya xwe ya li hemberî civata kurd û Kurdistanê gellek eşkere siyeseteke kolonyalîst, heta siyaseteke xirabtir ji siyaseta kolon - yalîzma klasîk a kevnare dimeşand.

Institut Kurde de Paris

Hem netewa kurd û hem Kurdistan bêstatu hatibûn hiştin, hem jî ji aliyekî din ve bi statuyeke veşartî li hemberî kurd û Kurdistanê siyaseteke cudaxwaz û şoven û nîjadperest dimeşand. Hem digot ku, miletê kurd û Kurdistan tune ye, hem jî li Kurdistanê dibistan, fabrîqe ava nedikir. Ji bo tenduristiya kurdan hewil nedida ku avayî saz bibin, doktor zêde bibin. Kurdistan wek cihê surgina memûran dihate nîşandan. Li Kurdistanê hejmara leşkeran zêdetir dibû, her tim qereqol û hepisxane ava dibûn.

Di xwepêşandanan de bi tevayî ev siyaseta dewleta tirk a li hemberî netewa kurd dihate protestokirin, dihate rûreş û rexnekirin. Dihat xwestin ku ew cudayetiya di navbera herêman de ji holê rabe. Qesta ji vê yekê, bes wekheviya aborî di navbera herêman de pêkhatin nebû, di heman demê de ji aliyê maf û azadiyên neteweyî ve jî bi netewa tirk re wekheviyek dihate daxwazkirin.

Ev bûyer û karên rêxistinî, tevgerên civatî û ronîdarbûna civata kurd êdî hewcedariyekê derxist holê. Ew jî, danîna rêxistineke kurd bû. Ev rêxistin divê deriyê xwe bo civatê re vekirî bûya, hemûyê kurdan û hemûyê bîrûrayan di nava xwe de bikaribe rêbixîne... Ev daxwaz û pêwîstî jî bûn sedem ku DDKO ava bibin.

Dema ku mirov li "Doznameya DDKO" jî binihêre, gelek eşkere derdikeve holê ku dozgerê "Doza DDKO" jî van bûyer û rêxistinên ku ez li ser rawestiyam ku ji aliyê kovara BÎRê ve jî wek pirs derketine rojevê, wî jî girêdayî hev şirove dikir. Yanî, dozger bi xwe jî di doznameya xwe de gihîştiye van aktor û faktorên bingehîn.

V. Veqetîna Kurdan ji Rêxistinên Çepgîr û Şoreşgerên Tirk û Avakirina DDKOyan

Rewşenbîr û xwendevanên bakurê Kurdistanê piştî sala 1960î derfetê bidest xistin ku di nav rêxistinên çepgîr û şoreşger ên Tirkiyê de bi nasnameya xwe û bi awayekî azad siyasetê bimeşînin, fikrên xwe beyan bikin, biakaribin bîrûrayên xwe pêşkêşî rayagiştî ya Tirkiyê bikin. Û her wiha, di nav netewa kurd de jî bikaribin bîrûrayên xwe belav bikin, li ser zemîneke millî kurdan organîze bikin.

Ji bona vê jî, rewşenbîrên çepgîr û nasyonalîst di TÎPê de cih girtin, xwendevan û ciwanên Kurdistanê jî di FKFê de xwe organîze kirin. Lewra di nav TÎP û FKF de, girêdayî îdeolojiya wan a sosyalîzmê, bi awayekî pragmatîk be jî, hebûna netewa kurd dihate pejirandin, ji bo mafên netewa kurd bîrûray, sînorkirî bin jî, dihatin beyankirin. Wê demê vê rewşê di wan şertên ku kurdan nedikarî bona xwe rêxistinên serbixwe ava bikin de derfet bi destê wan diket ku ew bikarîbin di nav rêxistinên tirk de xwe organîze bikin.

Wek tê zanîn, bîrûrayên çepgîr û lîberal di qada navnetewî de, li

Institut kurde de Paris

Tirkiyê bayekî fikrî dabûn destpêkirin ku di şiyarbûna rewşenbîr û xwendevanan de bandora wî bayî gelek bû. Wî bayî, ji pêvajoya ronîkirinê re rê xweş kir. Di bin bandora wî bayê fikrî de rewşenbîr û xwendevanên kurd hîn zêdetir dinyayê nas kirin, Rojhilata Navîn û welatê xwe Kurdistanê nas kirin, pêvajoya azadî û rizgariya miletên bindest fam kirin; nêzikî dîrok û çand û zimanê netewa xwe bûn.

Di TÎP û FKF de, li ser "Pirsa Kurd" bi bandora bîrûrayên nû yên dewlemend gengeşiyên gelek xurt û tund bi demê re derketin holê. Di encama van muneqeşeyan de refleksên millî yên tirkayetiyê di "Pirsa Kurd" de xwe nîşan didan. Vê yekê kir ku kurd ji tirkên çepgîr û sosyalîst dûr bikevin. Lewra her ku guftûgo û munaqeşe li pêş diketin, nakokî jî zêde dibûn. Di vê pirsê de her ku argumantên nû derdiketin holê, pê re jî derdiket meydanê ku rêxistinên çepgîr û sosyalîst ne bi fikrekî stratejîk lê bi fikrekî taktîkî li "Pirsa Kurd" mêze dikin. "Pirsa Kurd" û hêza netewa kurd, ji bona ku netewa kurd bigihîje mafên xwe û mafên xwe kar bîne nedifikirîn, bes ji bona ku tevgera çepgîr û sosyalîst xurt bibe, wan kurd wek quweteke îhtîyadî/êdek didît. Bi taybetî jî piştî ku felsefeya sosyalîzmê ji aliyê kurdan ve jî hate famkirin û zanyariya sosyalîzmê di nav kurdan de xurt bû, hingê unsûrên girîng ketin nav rojeva muneqeşeyê. Ji van unsûran, dudu jê gelek girîng di rojeva tevgera çepgîr û şoreşger de bûn:

1. "*Mafê Tayînkirina Çarenûsa Netewa Kurd*" bû. Dema ku "Mafê Tayînkirina Çarenûsa Miletan" dihate niqaşkirin, netewa kurd wek netewa tirk û wek miletê din ên dinyayê nedihat şirovekirin. Li nav çepgîr û şoreşgerên tirkan ew zihniyeta kolonyalîst wek çandekê xwe dida der. Netewa kurd wek miletekî girêdayî miletê tirk, wek fenomeneke bi vî rengî dihate dîtin. Ji bona vê yekê, çi dema ku ji bo netewa kurd jî bi qasî miletê tirk an jî bi qasî miletên din ên dinyayê maf dihate xwestin, hingê çepgîr û şoreşgerên tirk bi reflekseke millî ya kolonyalîst li dijî vê daxwazê derdiketin. Bi taybetî jî çi dema ku mafê dewletavakrinê bo netewa kurd dihate pêşniyazkirin, wê demê bi tevayî reftariyeke xirab derdiket meydanê, ew ruh/hestên dagirker ên nîjadperest di wan de xwe didan der. Ji bo miletê filîstîn û miletên din ên bindest gellek bi rehetî mafê dewletavakirinê dihate pêşniyazkirin, lêbelê çi dema ku dor dihate ser netewa kurd, ev pîvana giştî û enternasyonal ji holê radibû, pîvana herêmî ya tirkbûnê, pîvana li dijî netewa kurd dihat pêşnîyazkirin. Serxwebûn û dewletavakirina netewa kurd wek nîjadperestiyê dihate şirovekirin. Hingê ev nasyonalîzm (nîjadperestî) bi helwesteke wisa dihate şirovekirin, her wekî ku yekî musluman rabe terka ruknên oldariyê bike, her wekî ku ji sosyalîzmê dûr bikeve, bi çavê gunehkariyeke

Institut kurde de Paris

mezin dihate dîtin. Bi vî awayî wan sosyalîzmê jî qirêj û şêlo kiribûn.

Ji aliyê çepgîr û şoreşgerên tirk ve ceribandina Yekîtiya Sovyetan bi xwe jî xelet dihate şirovekirin, bi şaşî ji raya şoreşger re dihate nîşandan. Me dizanîbû ku di qanûna bingehîn a Yekîtiya Sovyetan de hatiye diyarkirin ku, "*Her miletek çi dema ku bixwaze dikare ji Yekîtiya Sovyetan veqete, dewleta xwe ya serbixwe ava bike.*" Ev yek her çendî li jêrî dîktatoriya Stalîn pêk nehatibe jî, lê piştî pêvajoya Glasnost û Perestroîka, piştî dawîlêhatina "Şerê Sar" pêk hat.

Ev helwesta rêxistin û kesên çepgîr û şoreşgerên tirk dibû sedem ku kurdên çepgîr û şoreşger ji aliyê fikir û helwesta îdeolojîk ve roj ji rojê ji hevûdin dûr bikevin. Çepgîr û şoreşgerên kurd di encama van gengeşiyan de ji bona xwe û ji bona netewa xwe pêwîstî bi fikrên nû didîtin.

2. Unsûra duyemîn a girîng jî, girêdayî ya pêşiyê bû. Unsûra duyemîn, "Gelo heke li dewletek du yan jî zêdetir milet hebin, pêwen- diyên wan ên rêxistinî dê çawan bin? Her miletek mafê xwe heye ku xwe serbixwe birêxîne? Mafê netewa kurd, an jî gelê kurd heye ku xwe serbixwe birêxîne?"

Li gorî sosyalîzma tirkan û beşek sosyalîstên kurd ne rast bû ku gelê kurd xwe cihê organîze bike. Lewra çi dema ku gelê kurd xwe cihê organîze bike, hingê wê demê derdikeve derveyî sosyalîzmê! Ji sosyalîzmê re îxanet tê kirin, kurd jî dibin Bundîst! Sosyalîzma tirkan, Bundîzmê wek kufrê şirove dikir. Di vê pirsê de jî, ceribandinên sosyalîzma real û bi taybetî jî ceribandina Yekîtiya Sovyetan şaş dihate şirovekirin û xelet dihate nîşandan.

Me dizanîbû ku li Yekîtiya Sovyetan 16 komarên ku ji aliyê miletên cihê ve hatine avakirin hene. Bi dehan herêmên otonom û xodmuxtar jî rastiyek bû. Milet û civatên neteweyî û etnikî li van komar, otonom û herêmên xodmuxtar di warê mafê çarenûsa xwe de desthilatdar bûn, îdareya wan di destê wan de bû, wan xwe bi rê ve dibir. Ev jî gelek eşkere bû ku her milet bi riya rêxistina xwe ya serbixwe beşdariya avakirina sosyalîzmê dibû. Lewra her miletek xwediyê partiya xwe ya komûnîstiyê bû. Ev helwesta şaş a çepgîr û şoreşgerên tirk bû sedem ku kurdên çepgîr û sosyalîst ji aliyê rêxistinî ve ji wan dûr bikevin.

Ew hewcedariya sosyolojîk a milet û tevgera kurd bi xwe jî dema ku li ser van sedeman zêdetir bû, xweser avakirina rêxistineke kurd rasterast ket rojevê.

Li vir helbet dê bê pirsîn, ku kovara BÎRê jî dipirse, "Gelo kurdan wek milet li despêka sedsala 20. û piştî wê rêxistinên xwe yên serbixwe û millî ava kirine, di sala 1965 de PDK-T ava bûye, îcar ne abes e ku di salên 1968-69an de rêxistinîbûna xweser a netewa kurd dubare bihête munaqeşekirin?"

Ev pirsa hanê hem di cih de ye û hem jî ne di cih de ye. Di cih de ye,

Institut Kurde de Paris

lewre bêguman her milet û her kesek xwediyê mafê rêxistiniyê ye. Ev mafeke mutleq û xwezayî ye. Nayê munaqeşekirin. Ne di cih de ye, lewra ji bona rêxistina neteweyî/ nasyonalîst a kurd munaqeşeyek tune ye. Ev rastiya hanê bêgengeşî dihate pejirandin ku nasyonalîstên kurd xwediyê maf in ku rêxistina xwe ya serbixwe ava bikin. Ji bona vê jî, beşek kurdên çepgîr, tu dem avabûna PDKT nexistin nav gengeşiyê.

Pirs, di nav çepgîr û sosyalîstên kurdan de gellek girîng bû. Lewra sosyalîzma klasîk, bi taybetî jî sosyalîzma Lenînîst û Stalînîst ferman dikir ku hemû karker û xebatkarên dinyayê bi hev re rêxistî bin. Ji aliyê sosyalîstên kurd ve jî, ji bona vê yekê munaqeşeya pirsa girîng di rojevê de bû.

Avabûna DDKOyê di encama van sedeman de bi gişti ket rojevê. Û dema ku ji bo avakirina DDKO gav hatin avêtin, her çiqas kurdan destên xwe ji çepgîr û sosyalîstên tirkan şuştibûn û ji wan rizgar jî bibûn, lê dîsan jî du pirsgirêkên din ên girîng li pêşiya wan bûn:

1. Ew kurdên sosyalîst ku di nav TÎPê de wek "Grûba Rojhilatê" dihatin navlêkirin li dijî avabûna DDKOyê bûn. Feqet ji bona ku li Anqerê û li Stenbolê ev grûb ne bi hêz bû, nikarîbûn ku pêşiya avabûna DDKOyên Anqere û Stenbolê bigrin. Bi demê re, bi taybetî jî piştî ku DDKOyên Anqere û Stenbolê ava bûn, gellek bi dilsozî nebe jî, dîsan beşdarî vê pêvajoyê bûn. Lewra ew di wê nihêrînê de bûn ku, çi dema rewşenbîr û xwendevanên kurd xweser/serbixwe organîze bibin, tevgera nasyonalîst a kurd dê xurttir bibe, ev jî li hesabê wan nedihat.

2. Ew tirsa ku piştî serîhildanên millî yên kurd li Bakur ketibû dilê gel û rewşenbîran! Rewşenbîran avabûna DDKOyê wek xetereyekê, wek sedemekê ji bo qetlîemeke nû didîtin. Helbet ev argûmant ji gelek aliyan ve neheq nebû. Lêbelê azadî û rizgariya mileteki jî ne hêsan e. Zehmet û astengiyên xwe gelek in. Ji bona vê jî pêwîst bû ku kurd van xetereyan bidin ber çavan.

Dema ku biryar hat dayin ku dê DDKO ava bibin, helbet çend xal gellek girîng bûn.

Xala yekemîn, komeleya ku dihate avakirin dê navê xwe çi be? Xala duyemîn, di vê komeleyê de kî dê bibin damezrîner û endam. Xala sêyemîn, komele dê bibe rêxistineke çawa: Komele dê bibûna komeleyeke îdeolojîk, an jî neteweyî û demokratîk a girseyî? Xala çaremîn, armanca komeleyê dê çi be? Xala pêncemîn, komele dê bi çi awayî xebatê bike. Û gelek xalên din ên pirsan?...

Navê DDKO

Ji bona ku DDKO ava bibin, hem li Anqerê û hem jî li Stenbolê gelek civînên cihê bi cihê û hevbeş pêk hatin. Di van civînan de gelek pirsên

Institut kurde de Paris

bingehîn ên girêdayî avabûna DDKOyê hatin gengeşîkirin. Di nav van pirsan de "navê komeleyê" ciyekî girîng digirt. Lewra me dixwest ku em komeleyê bi nasnameya kurd û Kurdistanê bidin nîşan. Hezar mixabin di wê merheleyê de hebûna netewa kurd nedihat pejirandin, her tiştê ku navê "kurd" an "Kurdistan" tê de hebûya qedexe bû. Huqûq û qanûnên Tirkiyê bi tu awayî rê nedidan ku em komeleyê bi navê "kurd" an "Kurdistan" ava bikin. Ji aliyê din ve, rewşenbîr û xwendevanên kurd bi xwe jî ji aliyê zanyarî û psîkolojîkî ve hê di radeyeke nizm de bûn; ne amade bûn ku komeleyê bi navekî ku tê de peyva "kurd" an jî "Kurdistan" derbas dibe ava bikin. Baş tê zanîn ku di wê merheleyê de jî pirr kêm rewşenbîr hebûn ku nasnameya xwe ya kurdî îfade bikin û rêxistinên xwe bi kurd û Kurdistanê nav lê bikin.

Di doznameya DDKOyê de dozgerê leşkerî ji bona ku îsbat bike ku kurd li Tirkiyê nîn in û zimanê kurdî jî tune ye, bi dehan rûpel şirove raxistibû ser kaxiz.

Dema ku êdî me bawer kir ew derfet nîn e ku em di navê komeleyê de peyvên "kurd" an jî "Kurdistan" kar bînin, wê demê ji bona ku cudahiyekê nîşan bide, bi wî awayê ku navê kurd û Kurdistanê bîne bîra mirov, em li navekî orijînal û taybet geriyan: Di encamê de navê "**Ocaxên Şoreşgerî û Kulturî yên Rojhilatê** (Devrimci Doğu Kültür Ocakları: **DDKO**)" hat qebûlkirin.

Di navê DDKO de, peyva "Rojhilatê (Doğu)" ji bona ku kurd û Kurdistanê bîne bîra mirov, hate karanîn. Peyva "Ocax" bi zanyarî nehat karanîn, lewra gelekê rêxistinan wê demê vê peyvê kar dianîn. Ji bona ku cihêtir ji komeleyê navek bête karanîn, meylên civat û grûbeke etnikî û neteweyî jî nîşan bide û tevgera pêşveçûnê diyar bike, bi zanyarî peyva "Şoreşger (Devrimci)" di navê DDKO de hat karanîn. Bi kurtî ji bo ku gelê kurd bête îşaretkirin, ku DDKO rêxistineke kurdan e, navê "Rojhilatê (Doğu)" gelek bi zanebûn hatibû pejirandin.

Di navê DDKOyê de, peyva "Şoreşger (Devrimci)" bi wateyeke enternasyonaliyê jî hatibû karanîn. Li gorî bîrûraya damezrînerên DDKO, Tirkiye welatekî kapîtalîst e. Ji bona viya jî divê sistemeke îqtisadiyê ya nû û sosyalîst di şûna wê sîstema kapîtalîst de ava bibe. Li Tirkiyê desthilatdariya sinifî heye, divê dawî li vê desthilatdariyê were. Li Tirkiyê desthiladariyeke neteweyî ya tirkperest heye, lewre divê ev desthilatdarî, rasterast ne be jî, kolonyalîst, nîjadperest û şovenîst e. Netewa kurd li Tirkiyê ji hemû mafên xwe yên neteweyî, îdarî, civakî, çandî bêpar e. Ji bona vê gerek ev desthilatdariya neteweyî ya tirkperest were guhertin. Netewa kurd jî bi netewa tirk re bi hev re xwediyê desthilatdariyê be. Netewa kurd jî hemû mafên xwe yên neteweyî bi destê xwe ve bîne. Her wiha Tirkiye bi emperyalîzmê

Institut Kurde de Paris

ve girêdayî ye, pêwîst e ku ji emperyalîzmê azad bibe, bibe dewleteke serbixwe. Û li Tirkiyê demokrasî jî nîn e, divê li Tirkiyê demokrasî ava bibe. Ji bona vê jî, şoreşgerî û şoreşgerbûn di navê DDKOyê de hat karanîn.

Çima DDKO li Anqere û Stenbolê Ava Bûn?

Li Kurdistanê di sala 1965an de PDKT ava bibû. PDKT piştî avabûna xwe, yan pêwîstiyê nedîtibû ku bo xwe saziyên eşkera ava bike, yan jî bo vê yekê şert ne musaît bûn. Di sala 1969an de ew munaqeşeyên fikrî û felsefî, qewimandinên nû yên rêxistinî zêdetir li Anqere û Stenbolê pêk hatibûn. Ligel viya, di wê merheleyê de rewşenbîr û xwendevanên kurd ên li unîversîteyan bi hejmara xwe gellek kêm bûn û tenê li Anqere û Stenbolê akincih bûn. Li Kurdistanê, ji bajarên kurdan Erzirom ne tê de, li tu bajaran unîversîte ava nebibûn. Pirseke din a girîng jî, wek min berê jî behs kir, tirseke mezin hebû ku di destpêkê de li Kurdistanê avabûna DDKOyê bibe sedem ku li ser gelê kurd êrişên mezin û girseyî pêk werin.

Ji bona van sedeman hem wek gavekê û hem jî wek ceribandinekê li Anqere û Stenbolê DDKO ava bûn. DDKO, li Anqerê di Gulana 1969 de ava bû, dû wê re jî li Stenbolê ava bû.

Dîsa ji bona ku DDKO ji êrişên dewletê bên parastin, ne wek rêxisteneke merkezî û şûbeyan/şaxan lê her yek wek rêxistinên bi serê xwe li Anqere û Stenbolê hatin avakirin. Wisa hate plankirin ku li bajarên Kurdistanê jî DDKO ava bibin. Piştî vê gavê jî dê merkezîbûna/federasyonbûna DDKOyan ava bibe. Navenda federasyonê jî dê Amed be.

Bajarên ku DDKO Tê de Ava Bûne

Piştî ku li Anqere û Stenbolê DDKO ava bûn, wan mesajeke xurt dan Kurdistanê. Gelek ji hevalbendên DDKOyê çûn li Kurdistanê xebatê kirin. Di demeke kurt de daxwaz hat kirin ku li Kurdistanê jî DDKO ava bibin. Hezar mixabin, dema ku pêvajoya avakirina DDKOyan li Kurdistanê di havîna 1970an de dest pê kir, di wê pêvajoyê de "Grûba Rojhilatê" ya ku di nav TÎPê de bû, li hemberî vê hewldanê bi xurtî muxalefetê kir. Ji bona ku pirsgirêk aloztir nebe, me bi rewşenbîrên welatparêz re lihevhatinekê çêkir.

Her wiha di wê demê de li hemberî DDKOyên Anqere û Stenbolê operasyonên dewletê jî dest pê kirin. Dr. Tarik Ziya Ekîncî jî hat girtin lê di demeke kurt de ew hat berdan. Piştî ku ji girtîgehê derket, demekê bi şûn de hat ziyaretiyta me. Wê demê li Diyarbekirê tevgereke faşîst a sivîl jî xurt dibû. Dr. T. Ziya Ekinci, ji bona ku li hemberî van êrişên faşîzan bête rawestandin, li welêt avakirina DDKOyan li me pêşniyaz kir. Em li dijî "naveroka"

Institut Kurde de Paris

pêşniyaza wî derketin, çunke DDKO ji bona ku li hemberî tevgerên faşîst ên sivîl raweste û bi wan re şer bike nehatibû avakirin! Wek ku ez ê li rêzên jêrîn jî diyar bikim, DDKO ji bo mîsyoneke dîrokî; ji bo parastina mafên netewa kurd hatibû avakirin. Bes me ligel Dr. T. Ziya Ekinci û hevalên wî li hevûdin kir û li ser vê biryara dawîn me pêşniyaza li welêt danîna DDKOyan qebûl kir.

Li vir divê ez bi zimanekî gelek sade diyar bikim ku Dr. T. Ziya Ekinci di pirtûgên xwe de jî û di gellek konferans û programên televîzyonan de jî her tim dibêje ku, "DDKO ji bona ku li hemberî tevgera faşîst a sivîl şer bike hatibûn avakirin..." Ev îddia şaş e. Ev nihêrîn mîsyona DDKOyan piçûk dike. Ev nihêrîn bo DDKOyê neheqiyek e.

Di demeke kurt de li Amedê, li Farqînê, li Erxeniyê, li Êlihê, li Hezoyê DDKO ava bûn. Li gellek bajarên din ên Kurdistanê jî ji bo avabûna DDKO amadehiyan dest pê kir. Hezar mixabin, şertên teknîkî yên wê demê, her wiha mudaxeleya leşkerî ya 1971, pêşiya avabûna DDKOyan girt. DDKOyên heyî jî hatin qedexekirin û deriyên wan hatin girtin.

Gelo Ferqa DDKOyên Metropolan û yên Kurdistanê Çi bû?

DDKOyên li metropolan û yên li Kurdistanê bi yek navî hatibûn damezirandin. Çi dema ku destûrname û doznameyên wan jî bêne tetkîkkirin, dê gellek eşkera bête dîtin ku armanca wan yek e, xwediyê heman naverok û karaktera rêxistiniyê ne. Ji bona ku armancên xwe bînin cih, heman rê û rêbazan meşandine û heman xebatê pêk anîne.

Di navbera DDKOyên metropolan û yên li Kurdistanê de ferqa mezin ew bû ku endam û hîmdarên DDKOyên metropolan bes rewşenbîr û xwendevan bûn, digel viya endam û hîmdarên DDKOyên li Kurdistanê rewşenbîr, mele, xwendevan, karker, gundî, bajarî û esnaf bûn.

Li DDKOyên metrepolê kêm, li DDKOyên Kurdistanê zêdetir zimanê kurdî dihat karanîn.

Niha ez di vê baweriyê de me, piştî ku li Kurdistanê DDKO ava bûn û girseya gel li dora wan zêdetir bû, hingê dewlet jî zêdetir tirsiya.

Gelo Karaktera DDKO ya Rêxistinî û Îdeolojîkî Çi bû?

DDKO rêxistineke demokratîk û girseyî û legal û pirralî û rengîn û pirrdeng bû. Ev karaktera rêxistinî ya DDKO di peymannameya wê de jî hatibû diyarkirin.

Di peymannameyê de dihat gotin ku, "awayê rêxistinî li gorî şertên welat û milletan ji hevûdin cudabûneke mutleq nîşan dide... Pêşniyazkirina tenê bi awayekî rêxis-

Institut kurde de Paris

tinîbûnê ne rast e. Ev pirs, li her welatek, ji aliyê hemwelatiyan ve bi rêxistinîbûna wan a cihê çareser dibe." Lêbelê gelek taybetmendiyên navneteweyî yên gelên ku tevgera rizgarîxwaz dimeşînin jî, ji aliyê rêxistinî ve gerek mirov bide ber çav. Dîsa di peymannameyê de hatiye diyarkirin ku, "DDKO dê kadroyên tevgera rizgarixwaz a bakurê Kurdistanê perwerde bike."

DDKO ne xwediyê îdeolojiyeke xweser û serbixwe bû. DDKO, rêxistinek wisa bû ku li ser bingeha xebat û karkirinê hatibû avakirin. Heger ji îdeolojiya DDKOyê bête behskirin, îdeolojiya DDKOyê "KURDAYETÎ" bû, ku ev jî parastina mafên netewa kurd ên neteweyî ye.

Her fikrekî kurdewar û welatperwer di nav DDKO de cihê xwe girtibû. Di nav DDKOyê de temsîlên grûbî yên fikrî nîn bûn. Lêbelê di avakirina organan de, her wiha di biryargirtinan de hesabê meyl û fikrên cihê dihate kirin, qiymet û rêz ji hemû fikrên cihê re hebû. Her wiha, qedrê qabîliyet û xebata kesan jî zêdetir dihate girtin.

Bi giştî du meylên xurt di nav DDKOyê de cih girtibûn: 1. Meyla neteweperwerî, 2. Meyla sosyalîst. Di wan şertan de li metropolan giraniya sosyalîstên kurd û li Kurdistanê jî giraniya nasyonalîstên kurd li nav DDKO hebû.

DDKO, di heman wextê de rêxistineke sivîl û ji hemû kategoriyên civakê re vekirî bû. Karê xwe di çarçewa meşruîyet û huqûqê de dimeşand. Ji bona vê yekê li piştî DDKO tu rêxistinên veşartî/îllegal tune bûn. Lêbelê endamên DDKO yên ku endamên rêxistinên îllegal ên kurd bûn, hebûn. Bo numûne, bi taybet li Stenbolê û li Farqînê heva- lên Dr. Şivan giraniya xwe didan hîskirin.

Di DDKO de ew bîrûrayên cuda dem bi dem dibûn sedema gengeşiyan, lêbelê tu wext ev gengeşî û fikirînên cihê nebûn sedem ku pêşî li xebatên DDKO bête girtin.

Her kesî ji bîr û boçûnên hevûdin re hurmetê nîşan dida, di çarçewa bername û rêbazê de hevkarî û karbeşiyeke baş dihate meşandin. Her çiqas piştî demekê bi mudexeleyên ne xwezayî di DDKO de ew platforma aştî û wekhevî û biratî û hezkirinê ketibe nav zeafekê jî, lê dîsan jî nikarîbû bibe sedemê hilweşîna wê yekîtiya kurdan a li nav DDKO. Her dem ji bo endam û berpirsiyarên DDKO, berjewendiyên bilind ên netewa kurd di ser her tiştekî re hatine dîtin. Lewra wê demê, siyaseta wê demê qasî îro qirêj nebibû, berjewendiyên şexsî yên teng jî neketibûn pêşiya berjewendiyên bala yên netewa kurd.

Gelo Armanc û Hedefên DDKOyê Çi Bûn?

Armanca DDKO, wek di doznameyê de ji aliyê dozgerê leşkerî ve jî hatiye diyarkirin, mirov dikare li du plaforman şirove bike:

1. Platforma huqûqî û qanûnî. Biryarên vê platformê ji aliyê rêbaza

Institut kurde de Paris

fermî ya DDKOyê ve tesbît dibûn. Ev armanca wê ya xuyanî ye.

2. Platforma armanca meşrû. Ev platform di rêbazê de ne xuyanî ye û armanca DDKO ya rasteqîn e. Ev armanc ji aliyê peymannameyê, ji aliyê biryarên kongreyên DDKO û biryarên komîteya rêvebir ve hatibûn diyarkirin û ji rayagiştî re hatibûn pêşkêşkirin.

Di damezirandina DDKO de ji bona ku armanc û ramana DDKO diyar bibe xebateke entellektuelî ya li gorî şertên teknîkî û huqûqî yên wê dema dirêj pêk hat. Konsepteke fikrî di çarçewa peymannameyekê de hat amadekirin. Helbet di vê peymannameya fikrî de karaktera rêxistinê, awayê xebatê û gelek mijarên din ên hêja hatin diyarkirin. Ev peymannameya ku 22 rûpel bû di kongreyên yekemîn ên DDKOyên Anqere û Stenbolê de jî bi yekdengî hatibû pejirandin.

Di peymannameyê de mijarên ku li ser hatibûn rawestin ev bûn: 1. Çend Gotin an jî Pêşgotin, 2.Bi Giştî Mijar, 3. Emperyalîzm, 4.Gerandina Sîstema Aboriya Kapîtalîst (Emperyalîst), 5.Hevalbendiya Sîsteman, 6. Hedefên Emperyalîzmê, 7. Rojhilata Navîn, 8. Pakta Bexdadê û Îslamîyet, 9. Şirketa Mezin: ARAMKO, 10. Gelo Rêxistineke Çawa û Stratejiyeke Çawa?, 11. Ev Kar dê Çawa Bimeşin?, 12. Di Roja Me de Rewş, 13. Pêşverûyî û Paşverûyî, 14. Nîjadperestî, 15. Pirsa Sunniyan û Elewiyan, 16. Rewşen-bîrî, 17. Rewşenbîrên Kurd, 18.Gelê Kurd, 19. Ferqiyeta di Navbera Herêman de, 20. Wezîfeyên Me, 21.Ciyê Ciwanan di Tevgera Civakî de, 22. Pirsa Rêxistinîbûnê, 23. Riya Çareseriyê.

Dema ku ev peymanname yan jî bername bête xwendin, gelek eşkere derdikeve meydanê ku DDKO ji bo ku "Tevgera Rizgarîxwaz a Milletê Kurd" pêş de bixîne, ji bo ku mafên neteweyî yên netewa kurd bi dest ve bîne, ji ceribandinên tevgerên rizgarîxwaz ên li Amerîkaya Latin û Afrîka û Asyaya Dûr xwestiyê sûd werbigre.

Helbet ne pêwîst e ku di peymannameyê de bîrûrayên ku hatine beyankirin, niha ez bi tevayî li vir rêz bikim. Bes dema ku peymanname û biryarên kongreyan û biryarên komîteyan bêne tetkîkkirin û şirovekirin, bi awayekî giştî armanc û ramanên DDKO dê le ber çavan bêne raxistin. Lêbelê ger bi kurtî bêne gotin, ev in:

* DDKO, li dijî nihêrîna fermî ya Dewlęta Tirkiyê di derbarê netewa kurd de, ku digot netewa kurd nîn e, derdiket. Hebûna netewa kurd û welatê kurdan diparast û hewil dida xwe da ku ev nihêrîna şaş bête guhartin.

* DDKO, ji bona ku rêxistineke kurd bû û li ser bingeha hebûna netewa kurd ava bibû, dizanîbû ku netewa kurd jî bi qasî miletên din xwediyê mafên neteweyî, civakî, îdarî, siyasî û çandî ye. Ji bona vê, hem mafên netewa kurd ên neteweyî û demokratîk û mirovî diparast, hem jî bona ku netewa

Institut kurde de Paris

kurd bi qasî netewa tirk xwediyê mafan be û bi netewa tirk re bigihîje sewiyeya wekheviyê, hem jî, ji bo ku netewa kurd bi netewa tirk re bibe desthilatdareke hevbeş, xebatê dikir.

* DDKO, hewil dida xwe da ku ew neheqiya heyî ji ser hêjahiyên/ nirxên bingehîn ên netewa kurd; ji ser ziman û çand û axa kurdan bête hilanîn. Li dijî nîjadperestiyê û asîmîlasyonê derdiket. Ji bo ku zimanê kurdî bibe zimanê perwer- deyê xebatê dikir. Dixwest derfetan biafirîne da ku li ser dîroka kurd lêkolînên azad çêbibin û ziman û çanda kurd pêş ve biçe.

* DDKO, dixwest ji bo rêvebirina tevgera siyasî ya kurd kadroyan perwerde bike.

* DDKO, li dijî faşîzm û emperyalîzm û kedxwariya çîna serdest derdiket.

* DDKO, di belavokan de, di raport û bultenên xwe de bi xurtî ji tevgera Kurdistanê ya li beşên din ên welêt re xwedî derdiket û piştgiriyê dikir, bi taybet bo tevgera başûrê Kurdistanê xwediyê pêwendiyeke gellek germ bû. Ji bo ku li Kerkûkê di encama referandumê de netewa kurd qezenc bike, ji referandumê re bi kampanyayekê piştgiriyê kir.

* DDKO, bi taybetî li ser bûyera Welatê Bask, li ser ceribandina Yekîtiya Sovyetan û li ser meseleya Filîstînê jî radiwestiya. Balê dikşand ser statuya Swîsrê jî. Lewra, li Swîsrê çar millet xwediyê herêmên otonom in. Li Swîsrê çar ziman, zimanên fermî ne. Her miletek zimanekî xwe heye û zimanê fermî ye; alman û îtalî û fransî, û romên li ser axa xwe desthilatdar in. Desthilatdariya mer- kezî jî di nav van miletan de par ve bûye. Her çar milet ji aliyê karanîna mafan ve wek hev in.

Li Nav DDKO Awayên Xebatê

DDKO ji bona ku armanc û ramanên xwe pêk bîne, xebateke demokratîk, legal, sivîl, siyasî, civakî û girseyî wek awayê xebitinî dime- şand.

Di peymannameya xwe de bona awayê xebatê xalên gelek jiyanî pejirandibû. DDKO baweriya xwe bi gelê kurd dianî. Rizgariyê, wek rizgariyeke civakî û bi hev re didît.

DDKO bi hêzên hemfikir re îtifaqê wek pêdiviyeke gellek girîng û staretejîk didît. Xebatên ku çavê gel netirsîne û gel ji dozê dûr nexîne, dixist jiyanê. Li dijî anarşîzmê, li dijî helwestên jakobenîst û kadroyên ji gel dûr derdiket. Di çareserkirina pirsan de û di xebata xwe de metoda lêkolîna zanistî girîng didît.

Di vê çarçewê de ji bona ku armanc û ramanên xwe pêk bîne konferans û semîneran li dar dixist. Bi belavok û bultenan bîrûrayên xwe radigihand bo rayagiştî ya kurd û Tirkiyê. Ji bona protestokirin û rûreşkirina Dewleta Tirkiyê xwepê - şandanan li dar dixist û bo dezgeyên fermî raportên ku rewşa kurdan tê de dihate qisetkirin amade dikir û beyan dikir.

VI. Operasyonên Komandoyan

Operasyonên komandoyan di

Institut kurde de Paris

serê nîsana 1970 de dest pê kirin. Ev operasyonên leşkerî li gellek bajar û bajarokên Kurdistanê pêk hatin. Ji aliyê xelkê Farqînê ve ku bi sedan kesî îmzeya xwe avêtibû binî, nameyek hatibû amadekirin ku tê de kiryarên hovane yên leşkerên komando dihate qisetkirin. Ev name bo DDKOya Anqere û Stenbolê, her wiha bo gelek sazî û dezgeyên dewletê û bo saziyên din hate şandin, ku bi carekê re ev name kete rojeva Tirkiyê û heta ku bi dinyayê jî. Operasyonên komandoyan di roja 8.4.1970an de li Farqînê dest pê kiribûn, nameya silîvaniyan jî di roja 10. 4. 1970an de ketibû destê DDKO.

Operasyonên komandoyan li Amedê, li navend û gundên Farqînê, li Bismîlê û gundên merkezî yên girêdayî Amedê, li gundên Mêrdînê û gundên Şemrexê, li Dêrîka Çiyayê Mazî û Stewrê û gundên wan, li Sêrtê û Dihê û gundên wan û li gundên Tekmanê çêbibûn.

Piştî ku operasyonên komandoyan dest pê kirin hingê hemû rewşenbîr, welatparêz û sazî û dezgeyên kurdan refleksekeke xurt a neteweyî li dijî van operasyonên hov nîşan dan û ketin tevgerê.

Operasyonên komandoyan bi çekên şer ên giran, bo numûne, bi tank û top û helîkopter û belafirên şer, her wiha bi hêzên taybet ên şer çêdibûn.

Armanca Fermî ya Operasyonan

Dewletê sedema operasyonên komandoyan wek destegîrkirina mehkûm û qaçax û rêbir û firariyan nîşan dida. Lêbelê her kesî baş dizanîbû ku ew kes an li çiyayan dimînin an jî di bin stareya axayên herêmê de bûn. Operasyon li çiyayan pêk nedihatin û li gundên axayan jî operasyon çênedibûn. Rasterast li navenda bajar û bajarok û gundan pêk dihatin.

Dema ku opreasyon pêk dihatin, zilamên kurd ji aliyê leşkerên komando ve li meydanê dihatin tazîkirin û li ber jinan dihatin teşhîrkirin. Ji mêran dihat pirsîn ku, "Hûn ji Barzanî re alikariyê dikin an na?..."

Armanca Rastîn a Operasyonan, Pêşîlêgirtina Daxwaza Otonomiya li Başûr û Pêşketina Tevgera Kurd a li Bakur bû

Armanca opresayonan a rasteqîn bi deverên ku operasyon tê de pêk dihatin û pirsên ku leşkeran ji gel dikirin re zelal dibû. Ji bona ku armanca rasteqîn a operasyonên komandoyan derkevin holê, pêwîst e ku em li rewşa dema ku operasyon pêk dihatin mêze bikin.

Di 11ê Adara 1970an de li Îraqê di navbera hukumata merkezî û tevgera siyasî ya başurê Kurdistanê de lihevhatin pêk hatibû, dekelerasyona (Qanûna Hukmê Zatî) nasanadina otonomiyê hatibû îmzekirin. Li

Institut Kurde de Paris

Îraqê avabûna otonomiya Kurdistanê qet li xweşa Dewleta Tirkiyê neçûbû. Li Tirkiyê, çi çepgîr çi rastgîr, hemû hêz û dezgeyên tirkan li hemberî otonomiya kurdan kampanyayeke dijwar dan destpêkirin. Refleksên dewleta tirk, bizav û dezgeyên tirk ên wê demê, çawa ku îro li hemberî herêma federe ya başûrê Kurdistanê çêdibe, heman wisa reflekseke tund çêdibû. Dewlet û bizavên tirk ji bona ku otonomiya kurdan hilweşe, ew deklerasyon di navbera kurdan û hukumata merkezî ya Îraqê de praktîze nebe, dest bi hewildanan kiribûn.

Di destpêkê de, li qanûna otonomiyê hatibû diyarkirin ku dê rewşa Kerkûkê bi referandumekê re diyar bibe. Ango her wekî îro di encama referandumekê de yan dê Kerkûk bi herêma Kurdistanê ya otonom ve bête girêdan, an jî dê bi hukumata merkezî ya Îraqê ve bête berdan. Ew jî di nav çar salan de dê encama plebîsîtekê/referandumekê bihatana diyarkirin. Dewleta tirk dîsan wek vê merheleyê ji bona ku Kerkûk bi herêma otonom a Kurdistana Başûr ve neyête girêdan, kampanyayeke herêmî û navneteweyî dimeşand. Bang li tirkmanan dikir ku ew di referandumê de dengên xwe nedin kurdan, ew bo ereban, bo hukumata merkezî ya Îraqê bixebitin.

Operasyonên komandoyan ên li Kurdistanê mehek piştî avabûna otonomiya başûrê Kurdistanê dest pê kirin. Helbet mirov nikare vê yekê wek tevgereke rutîn şirove bike. Çunke di navbera opresyonên komandoyan û otonomiya Kurdistanê de pêwendiyeke gellek eşkere hebû.

Di operasyonan de wek pirseke sereke ji gel dihat pirsîn ku, bê hela ew ji Barzanî û "Tevgera Başurê Kurdistanê" re alîkariyê dikin an na? Ev pirs bi tena serê xwe jî îsbat dike ku pêwendiyeke qewîn di navbera ope- reasyonên komandoyan û otonomiya başûrê Kurdistanê de heye.

DDKOyên Anqere û Stenbolê di demeke kurt de li Kurdistanê li ser gel bandoreke mezin çêkiribûn. Ji bona ku li gellek bajarên Kurdistanê jî DDKO ava bibin daxwaz û hewildan hebûn. Bi avabûna DDKOyan re yekemîn bihara tevgera siyasî ya bakûrê Kurdistanê ji nû ve di dîroka netewa kurd a nêzik de gul vedida. Vê pêşveçûyinê dewleta tirk ditirsand. Dewlet ji bona ku pêşî li tevgera siyasî ya bakurê Kurdistanê bigre, hê beriya ku deshilatdariya leşkerî ya dîktator îqtîdarê bigre destê xwe, dest bi operasyonên komandoyan kiribû: Operasyonên komandoyan beşek ji vê hewildanê bûn. Di encamê de wan dît ku bi van operasyonan jî ew nikarin pêşî li tevgera siyasî ya bakurê Kurdistanê bigrin, hingê di sala 1971an de desthilatdariya leşkerî alen aşkere îqtîdarê girte bin destê xwe û bi carekê re hemû sazî û rêxistinên şoreşger û welatparêz ên kurd û tirk tev de qedexe kirin û mifte li deriyê wan xist.

Institut Kurde de Paris

Li Hemberî Operasyonan Çi Hatin Kirin?

DDKOyên Anqere û Stenbolê, girêdayî agahdariyên destpêkê û ew nameya ku ji Farqînê hatibû şandin, bi belavokekê operasyonên komandoyan teşhîr kirin û di vî warî de rayagiştî hate agahdarkirin; xeteriya bûyerê destnîşan kirin û operasyonên leşkerî şermezar û protesto kirin. Lewra dewletê dixwest ku operasyonan di çarçeweke veşarî de û bi dizî bimeşîne.

Dema ku operasyonên komandoyan deşîfre bûn, hingê hemû rêxistinên sivîl û şoreşger û demokrat jî derbarê van operasyonan de bîrûrayên xwe diyar kirin. DDKOyên Anqere û Stenbolê û wan rêxistinan bi hev re vê bûyerê protesto kirin.

Dîsa di destpêkê de DDKO serokkomar, serekwezîr, serekmeclis û hemû serokên partiyên siyasî ji vê bûyerê agahdar kirin. DDKO di demeke gellek kurt de bi dehan endamên xwe şandin bo Kurdistanê. Li deverên ku operasyonên komandoyan pêk dihatin, hemûyê bûyeran bi awayeke konkret û yekayek tesbît kirin û raportekê amade kirin. Ev raporta ku hatibû amadekirin di roja 15. 05. 1970an de pêşkêşî serokkomarî kirin. Di raportê de sedemên operasyonên komandoyan bi zimanekî vekirî hatibû diyarkirin. Di raportê de hatibû diyarkirin ku, ji bona ku li herêmê netewa kurd dijî, ev operasyon pêk tênе.

DDKO li hemberî operasyonên komandoyan bi afîşan, bi xwepêşandanan, bi belavokan kampanyayekê da destpêkirin, her wiha, têkoşîneke aktîv meşand da ku dawî li operasyonên komandoyan û wê zilm û zordariya li Kurdistanê were. Sedemên tevgera komandoyan vekirî bû. Lewre di wê kampanyayê de drûşma sereke ya DDKO ev bû: Dawî li Zilma Komandoyan! (Komando Zulmüne Son!).

Mebûsê TÎPê Doç. Dr. M. Alî Aybarî vê bûyerê li meclisê xiste rojevê û li ser gengeşî hatin kirin. Hezar mixabin ku mebûsên partiyên siyasî -yên orîjîna xwe kurd jî di nav de- bi xurtî êrişî M. Alî Aybarî kirin, çima ku wî ev mesele aniye meclisê!

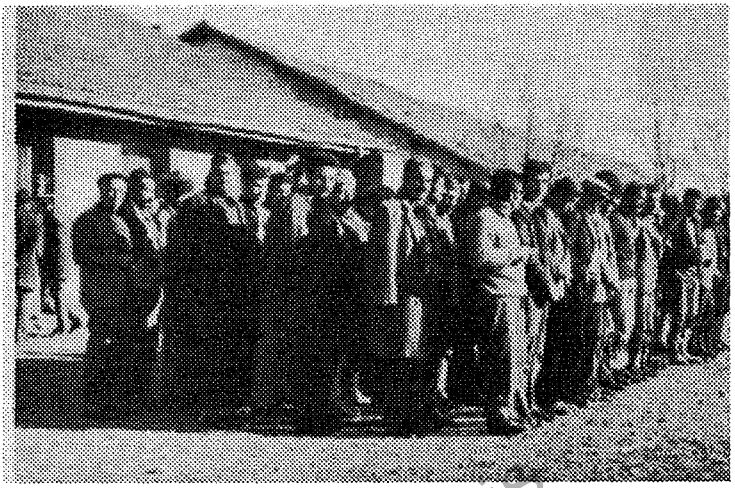
Bandora Operasyonên Komandoyan li Ser Tevgera Kurd

Operasyonên komandoyan li Kurdistanê li ser gelê kurd bandoreke mezin û xurt çêkirin. Di encamê de gelê kurd xwe li derdora "Tevgera Siyasî ya Kurd" civand ser hev û pêwîstiya rêxistinîbûnê zêdetir fam kir. Reflekseke xurt a neteweyî derket holê. Zilm û zordariya komandoyan bêhtir gelê kurd û rewşenbîr û xwendevanên kurd teşwîq kir da ku DDKO ava bibin. Lewre piştî tevgera komandoyan li gellek bajarên Kurdistanê DDKO ava bûn û her wiha, li gellekên din jî amadekariya avakirina DDKOyan

Institut Kurde de Paris

dest pê bû.

Pêşiya geşbûn û berfirehbûna avakirina DDKOyan bi mudaxeleya leşkerî ya 12ê Adara 1971 hat girtin.

Sal 1972, Dîmenek ji Hepisxaneya Eskerî ya Diyarbekirê ku wê demê li taxa Seyrantepê bû.

Di jiyana miletan de û di pêvajoya tevge- ra miletan de carînan bû-yereke piçûk dikare ji bo pêşveçûnê bibe unsûreke gellek girîng. Ev bûyera hanê jî di nava gel de wek ku guda berfê gêr bibe û di enca- mê de bibe aşît û pêşî lê nayê girtin. Li bakurê Kurdistanê di salên 1970 de operasyonên komandoyan li ser geşbûna tevgera siyasî ya kurd roleke bi vî awayî lîst.

VI. Sedemên Qewimandina Cuntaya Leşkerî ya 12ê Adara 1971an û Armanca wê

Wek tê zanîn ji sala 1950an vir de desthilatdariya bûrokratîk a dewletê ku bêyî îradeya gel hatibû ser hukim, ji bo ku hêza xwe ya desthilatdariyê qewîtir bike, ji her deh salan carekê bi hêza xwe ya leşkerî îqtîdarê dixîne destê xwe û deng li qada sivîl dide birrîn.

Bi avabûna Komara Tirkiyeyê re bûrokratên sivîl û leşker bûne desthilatdarên mutleq. Ev desthilatdarî û îqtidar bi destê partiyekê, ango bi destê CHP dihate meşandin. Wek min li rêzên jorîn jî qal kiriye, piştî Şerê Cîhanê yê Duyemîn, Tirkiye jî kete bin bandora bayê demokrasiyê. Di encama vê bandorê de, heke şiklî be jî, rejîma pirrpartîtiyê hate pejirandin. Di sala 1946an de partiyeke burjuwazîst a ku ji aliyê aborî ve lîberalîzmê diheband û bi Amerîkayê re xwediyê pêwendiyê bû, ango Partiya Demokrat (DP) ava bû. Bi vî awayî di qada siyasî de du partî çêbûn, her wiha parvebûyina desthiladariyê jî ket rojevê. Bi vê rewşa nû re desthilatdariya mutleq a dewletî qels diket û ji aliyê din ve îqtidareke sivîl roj bi rojê xurtir dibû. Vê mucadeleya parvebûna desthilatdariyê û her wiha, ji derveyî hêzên dewletê, otonombûna hêzên sivîl, bû sedem ku mudaxeleya leşkerî ya 1960î biqewime.

Institut kurde de Paris

Di salên 1960-70an de ji derveyî burjuwaziyê, hindek hêzên din ên bingehîn jî ji bin kontrola desthilatdariya merkezî derketin, pê re jî li dijî desthilatdariya dewletî helwest girtin, ber bi otonombûnê ve çûn û her wiha, ew jî bûn telebkarên parvekirina îqtîdarê.

Ji van hêzên bingehîn a ku rengekî gellek cihê û neteweyî nîşan dida, hêza kurdî bû. Wek tê zanîn, piştî şikestinên serîhildanên millî, kurd li Tirkiyê li derveyî siyasetê man, bi nasnameya xwe nekarîn siyasetê bikin û dezgeyên xwe yên siyasî, civakî û çandî ava bikin. Di salên 1960-70an de kurd ber bi hêzdarbûneke serbixwe û organîzekirî ve dimeşiyan. Kurdan di siyasetê de girseyeke mezin civande ser hev û ji bin kontrola siyaseta merkezî dûr ketin, ber bi otonombûyîneke neteweyî, cografî û siyasî ve meşiyan. Û êdî ew jî bûn telebkar ku di navbera kurdan û tirkan de deshilatdarî bête parvekirin.

Tevgera karker û xebatkaran jî êdî ji bin hukmê desthilatdariya dewletî derket. Di heman demê de cihêtir ji partiyên dewletê yên burjuwazîst, êdî bo xwe partî (TÎP) ava kirin. Karkeran bo xwe sendîka jî ava kir. Di nav pêvajoyê de bûn xwediyê mafê grevê û mafê peymana civakî. Ji aliyê din ve ciwanan, jinan, beşên civakî yên sivîl û pîşeyî (meslekî) jî xwe organîze kirin. Bêyî vana, li Tirkiyê gelek rêxistinên sivîl û demokrat ên wek "TÖS" û "DEV-GENÇ" jî ava bûn.

"Tevgera Îslamî" û "Tevgera Nîjadperest" a sivîl ku di bin bandora dewletê de bûn, riya xwe ji desthilatdariya dewletî cihê kirin. Wan jî xwest ku her yek bi tena serê xwe bibe hêza siyasî û bibe şirîkê îqtîdarê.

Desthilatdariya dewletî vê rewşê û van guhartinan ji bo silametî û berdewamiya îqtîdara xwe xetere dît. Ji bona ku bandora xwe ya merkezî û giştî ji nû ve saz bike, bi destê hêzên tarî dest bi provakasyonan kir. Bi vê mebestê bi mudaxeleyên nepen tevgera şoreşger a Tirkiyê parçe bû. Desthilatdariyê ji derveyî îradeya wan, li gor niyeta xwe, ew xistin nav çalakiyan. Bo numûne, "Cebheya Partiya Rizgariya Gelê Tirkiyê (T-HKPC)" û "Artêşa Rizgariya Gelê Tirkiyê (THKO)" û "Artêşa Rzgariya Gundî û Karkerên Tirkiyê (TÎKKO)" dest bi şerê gerilatiyê kirin. Di encama van hewldan û tevliheviyan de mudaxeleya leşkerî ya 12ê Adar 1971 hat lidarxistin. Helbet ev hêzên ku di nav tevgereke çepgîr û şoreşgerane de bûn, wan bi van çalakiyên xwe bo cuntayê rê xweş kirin û heta ku bûn piştgir jî.

Cuntaya leşkerî di deklerasyona xwe de tevgera siyasî ya kurdan, tevgera anarşîst a çepgiran, tevgera sosyalîst û civakî û tevgera îslamî bo mudaxeleya xwe wek sedem dida nîşan. Û pê re jî dida xuyanîkirin ku dê çi bike; tevgera siyasî ya kurd bi cudaxwaziyê, tevgera sosyalîst û civakî bi anarşîzm û terorê, tevgera îslamî jî bi îrtica û paşverûtiyê îtham dikir.

Cuntaya leşkerî, di destpêkê de li

Institut kurde de Paris

herêmên cihê, bo numûne li Anqere û Stenbol û Adane û Diyarbekir û Sêrtê îdareya orfî (sıkı yönetim) danî û ji bona ku ew kes û rêxistinên tewanbar bihêne darizandin dadgehên taybet hatin avakirin.

Cuntaya leşkerî dest pê kir, li hemberî sazî û dezgeyên kurd, li hemberî tevgera civakî û demokrat û sosyalîst û çepgîr êrişeke plankirî ya şedîd pêk anî.

Li Hemberî Tevgera Çepgîr û Sosyalîst Çi Hatin Kirin?

Cuntaya leşkerî çawan ku îqtîdarê xiste destê xwe, dawî li xebata TÎPê anî, sendîkaya mamosteyan (TÖS) qedexe kir û derî lê girt, DEV-GENÇ û hemû komeleyên din ên sivîl, demokrat û civakî qedexe kirin. Rewşenbîrên bi navûdeng ên wê demê, wek Mumtaz Soysal, Sevgî Soysal, Murat Belge û yên wek wan, berpirsiyarên TÎPê, berpirsiyarên komele û sendîkayan girtin bin çav, hepis kirin û dadgeh kirin. Di encamê de bi hezaran siyasetvan, sosyalîst û şoreşger bi deh salan hatin cezakirin.

Helbet di wan operasyonên ku li hemberî tevgerên çekdar, bi taybetî yên ku li hemberî çepgîr û sosyalîstan pêk dihatin, bûn sedem ku gellek şoreşger werine kuştin. Bo numûne, ji serkirdeyên THKPC Mahîr Çayan û hevalên xwe li Toqatê di encama opeasyoneke çekdar de hatin kuştin. Serkirdeyên THKO Denîz Gezmîş, Huseyîn Înan, Yusuf Aslan hatin îdamkirin. Sinan Cemgîl û hevalên xwe li Meletiyê hatin kuştin. Serokê TÎKKO Îbrahîm Kaypakkaya li hepisxaneya leşkerî ya Diyarbekirê bi îşkenceyê hate kuştin. Ji derveyî wan jî, di işkenceyê de gellek şoreşger û çepgîrên tirk hatin kuştin. Şoreşgerên ku xwestin birevin, herin Sûriye û Filîstînê jî, li ser tixûbê Kurdistanê hatin kuştin. Endamê THKO Avni Gokoglu yek ji wan kesan bû.

Li Kurdistanê Çi Çêbû?

Li rojavaya Tirkiyê helbet operasyonên çekdar, girtin û îşkence û zîndankirin, bi taybetî li ser elîtên çepgîr û şoreşger û rewşenbîrên tirk pêk dihat. Li Kurdistanê jî, hemû civata kurd bû hedefa operasyonên çekdar û girtin û îşkence û tadeyeke mezin a ku ji aliyê cuntaya leşkerî ve pêk dihat. Operesyonên ku beriya cuntaya leşkerî ya ku di cotmeha 1970an de hatibûn destpêkirin, piştî ku cunta hate ser îqtîdarê, bûn berdewama operasyonên nuh. Jixwe, hê beriya cuntayê li hemberî DDKO û endam û alîgirên wê, li hemberî rewşenbîrên kurd operasyon pêk hatibûn û di encamê de ez (Îbrahîm Guçlu), Mûmtaz Kotan, Sebrî Çepîk, Nezîr Şemikanlî, M. Emîn Bozarslan, Dr. T. Ziya Ekincî, Musa Anter û Dr. Canîp Yildirim, em hatibûn zindanîkirin. Dema ku cuntaya leşkerî îqtidarê xiste destê xwe, ez û Mumtaz Kotan û Sebrî

Institut Kurde de Paris

Çepîk û Nezîr Şemikanlî em di girtîgehê de bûn.

Cuntaya leşkerî di destpêkê de biryar da ku DDKO qedexe bike û derî lê bigre. Biryara girtina DDKO di 26ê nîsana 1971 de hat dayin. Di encama vê biryarê de hemû damezrênêr û berpirsiyar û endam û hevalbendên DDKOyan li Anqerê, li Stenbolê û li bajarên din ên metropolan, her wiha yên li Kurdistanê tev hatin zîndanîkirin û îşkencekirin. Ew kesên ku belavok xwendibûn, ew kesên ku afişên DDKO temaşa kiribûn jî hatibûn girtin. Ew kesên ku endam û berpirsiyarên partiya Seîd Elçî (PDK-T) û partiya Dr. Şivan (Li Tirkiyeyê PDK) jî hatin zîndanîkirin.

Ew kesên ku bi çavekî erînî li tevgera başûrê Kurdistanê mêze kiribûn jî, ew kesên ku ji wan şik dihat kirin ku bo tevgera başûrê Kurdistanê alîkariyê/yarmetiyê kirine jî hatin zîndanîkirin û îşkencekirin. Ew kesên ku endamên TÎPê bûn û yan jî ji TÎPê re alîkariyê kiribûn -ewên kurd- bi tevayî hatin zîndanîkirin û binçavkirin. Nexwe, ger li rojavaya Tirkiyê jî muameleyeke wisan pêk bihatana, ger wek li Kurdistanê çêdibû li Tirkiyê jî her endam û piştgirekî TÎPê bihatana zîndanîkirin, hingê divê bi deh hezaran mirov bibûna zîndanî.

Wek her demê, wek siyaseteke edetî/kevneşopiyane ya dewleta kolonyalîst ku di demên awarte de dimeşîne, bi heman awayê her wextê, wê demê jî axa û şêx û beg û gundiyên kurdan ên bêxeber jî hatin zîndankirin.

Ez dikarim bibêjim ku di van kirinên xirab ên cuntayê de faydeya kurdan û tevgera wan a siyasî jî çêbû. Ev jî wisa bû: Biryar hatibû dayîn ku ew hemû xwendavan û rewşenbîr û welatparêz û axa û beg û şêx û gundiyên Kurdistanê yên hatine zinadanîkirin, divê li Diyarbekirê bêne dadgehkirin. Di encama vê biryarê de çiqas kurdên ku hatibûn girtin, li hepisxaneya leşkerî ya Diyarbekirê hatin civandin. Tevgera kurd ji vê civandinê sûdeke mezin wergirt. Çunke di encamê de kadroyên Kurdistanî hevûdin nas kirin, di navbera wan de nêzîkayî pêk hat. Gengeşiyên hevbeş bûn sedem ku di pirsên bingehîn ên "Tevgera Kurd" de zelalî çêbibin. Grûbên cihê bi cihê ava bibin û her wiha, li hemberî dadgehê helwestên hevbeş bêne nîşandan.

VII. Bandora Cuntayê li Ser Tevgera Kurd

Helbet piştî ku cuntaya leşkerî hate ser îqtîdarê, derbeke mezin li tevgera kurd xist. Çunke tevgera kurd hem bi awayekî nepen/îllegal û hem jî di peniyê de/legal hê nû dest bi xwe rêxistiniyê kiribû. Piştî damezirandine DDKOyan di nav gel de heyecaneke mezin pêk anîbû, di nav kurdan de ji rêxistinîbûnê re xwedî derketin, pêşketina şiûra neteweyî geş bibû. Ev pêvajo her ku

Institut kurde de Paris

diçû geştir dibû. Lêbelê cuntaya leşkerî derbê lê da. Ev bandora negatîv a cuntaya leşkerî bû, li ser tevgera kurd. Lê çawa ku min berê jî got, cuntaya leşkerî derfetên nû yên erînî (pozîtîv) jî bo tevgera siyasî ya kurd bi xwe re anîn,

Ji milê çep ve yên li ser lingan: **A. Uçaman, Alibey Koylû, Agît Okten, ..., Muhtar Fewzî(Ardexanî), M. Emin Borzaslan, ...** Ji milê çep ve yên rûniştî: **Yimaz Balkaş, ...(ji çinarê ye), Batal Batê, Remezanê Haşîm, Nadir Çiftçî.**(Sal 1972, Hepisxaneya Eskerî ya Diyarbekirê)

Di destpê-kê de ez dika- rim bibê- jim ku cuntaya leş- kerî bêyî ku bixwaze, rastiya Tirkiyê û rastiya Kurdistanê careke din, bi taybet jî piştî şikestina serîhildanên millî yên bakurê Kurdistanê, bo rewşenbîrên kurd, bo hemû sinif û tebeqeyên kurd ji nû ve gellek bi eşkereyî nîşan dida.

Bi vê mudaxeleya cuntaya leşkerî re derket holê ku Dewleta Tirkiyê ne ku tenê welatparêz û şoreşgerên Kurdistanê bo xwe dijmin dibîne, digel vana, netewa kurd bi tevayî bo xwe dijmin dibîne. Di encama vê siyasetê de, wek ku piştî cuntaya leşkerî ya sala 1960 çawa ku rewşenbîr, axa, şêx û begên Kurdistanê li kampa leşkerî ya li bajarê Sêwasê hatibûn civandin û piştre hatibûn surginkirin, di dema desthilatdariya leşkerî ya 12ê adarê de jî, digel welatparêz û şoreşgerên Kurdistanê, axa û beg û şêx û gundiyên bakurê Kurdistanê bi awayekî girseyî hatin hepiskirin, hatin işkencekirin û cezakirin.

Ev rastiya tahl, ev kiryara kolonyalîst bi raporteke veşarî re eyan û beyan derket meydanê, ku li ser hemû eşîretan û serokeşîretan, şêxan, began tesbît hatibûn kirin: Ev hêzên kurd ên civakî bo dewletê wek xetereyên nêzîk û dûr, wek dijminên dewletê hatibûn kategorîzekirin.

Di wê raportê de derbarê axa û beg û şêxên Kurdistanê de hatibû nivîsîn ku, bê hela xwediyê çend mirovên çekdar û bêçek in, xwediyê çiqas mal û milkî ne, çend serî pez û dewarên wan hene... tev hatibû diyarkirin. Dîsan di serîhildaneke mutemel de kîjan axa, beg an şêxê kurd di dereceya 1. û 2. û 3. de dê bo dewletê bibe xeter, di wê raportê de hatibû diyarkirin.

Institut Kurde de Paris

Her kurdekî ku di girtîgehê de bû vê rastiyê didît û wateya wê jî fam dikir. Vê raportê bi me da famkirin ku dewleta tirk hîç ferqekê naxîne navbera kurdên ku dijberê wê ne yan ên ku aligirê wê ne.

Kadroyên welatparêz ên Kurdistanê li girtîgehê ji nêzik ve hevûdin nas kirin. Di navbera wan de nêzikahiyeke taybetî ya rêxistinî û derûnî û hissî pêk hat.

Di girtîgehê de derfeta fikirandineke nû ya hevbeş peyda bû: Kadroyên welatparêz derfet dîtin ku pirsên "Tevgera Kurd" bi hev re gengeşî bikin, ji bona ku fikir û helwestên nû peyda bibin û her wiha şertên reformê jî derketin holê.

Pirsên "Tevgera Kurd" ji bona ku zelal bibin, îmkanên xwendin û lêkolînê çêbûn.

Di girtîgehê de ji bo serxwebûna netewa kurd û avabûna rêxistinên serbixwe zelaliyekê bi xwe re anî ku, êdî jê şûndetir gav nayên avêtin.

Kadroyên welatparêz ên kurd li hemberî cuntaya leşkerî û dadgehên wê hêz û taqeta xwe ceribandin. Cesareta medenî ya welatparêzên kurd, ne bi giştî be jî, ji ezmûnekê bi awayekî serketî derbas bû.

Ji bona ku "Tevgera Kurd" xurttir bibe, projeksiyonên nû hatin diyarkirin. Ji bona "Tevgera Kurd" pêvajoya xebata profesyonel dest pê kir. Grûbên siyasî yên nû çêbûn û derketin qada siyasî.

Piştî sala 1974 "Tevgera Kurd a Bakurê Kurdistanê" zindîtir bû û duyemîn bihara tevgera siyasî ya bakurê Kurdistanê bi xwe re anî. Ji bo ku rewşenbîr û siyasetvanên Kurdistanê ji nû ve gavên xwe biavêjin derfet û heyecan û xîret û mesuliyetê pêk anî. Lewra wê muameleya şovenîst û nîjadperest a dewleta tirk ji bilî vê yekê tu riyeke din li ber rewşenbîr û siyasetvanên bakurê Kurdistanê nedihiştibû.

VIII. DDKO û Parêzname-Bandora Parêznameyan li Ser Tevgera Kurd

Di dema cuntaya leşkerî ya 1971an de navdartirîn doz "Doza DDKO"yê bû. Doza DDKOyan ji hemû dozên din ên li Anqere û Stenbol û Adenê ku berdewam dibûn, ji wana cihê- tiyeke rengîn û bingehîn nîşan dida. Li van bajaran tenê kesên çepgîr û şoreşger dihatin dadgeh-kirin. Îcar li Diyarbekirê, bi taybet di "Doza DDKO" de netewa kurd dihate dadgehkirin. Bi vê wateyê, doza DDKO xwediyê taybetmendiyekê bû. Dozeke civakî bû. Dozek ku piştî serîhildanên netewî yên Kurdistanê, cara yekem bû ku rasterast kurdbûn û hemû hêjahiyên neteweyî yên gelê kurd tê de dihatin muhasebekirin, darizandin û heta ku dihatin pelçiqandin.

Ji bo ku damezrînêr û berpirsiyar û endamên DDKO bêne dadgehkirin, du dozname hatibûn amadekirin. Doznameyek ji bo DDKOyên Anqere û Stenbolê, doznameyek jî ji

Institut Kurde de Paris

bo DDKOyên Diyarbekîr û Farqîn û Erxenî û Hezo û Êlihê hatibû amadekirin. Piştî merheleyekê, her du doz bûn yek. Bi hev re dadgehkirinê domand, encam jî bi hev re hat guhdarîkirin.

Hemû kesên ku bi pirsa kurd re eleqeder dibûn; çi weletparêz û şoreşger û sosyalîstên kurd, çi jî axa û beg û şêx û serekeşîr û gundiyên kurd, helbet ev hemû li gorî plan û bernameyekê li Diyarbekirê hatibûn civandin û dihatin dadgehkirin.

Ev biryara dewletê ku dixwest hemû kurdên girtî li Diyarbekirê dadgeh bike, ji aliyekê ve tirs û xof xistibû dilê gel û girtiyan, ji aliyê din ve jî berpirsiyariyek û derfeteke dîrokî derxistibû pêşiya gırtiyên welatparêz.

Tirs xistibû dilê gel û girtiyan, çunke bi vî awayî li Diyarbekirê civandina welatparêzan, wek dema serîhildanên netewî yên kurd, dihat şirovekirin! Lê tiştekî din heye ku dîwarên dadgehan û rûyên dadweran jî sar e. Li Kurdistanê, girêdayî sîstema kolonyalîst, ev sartir dibin. Ji bona vê jî, kurd qet ji dadgeh û dadmendan hez nakin. Di encama vê tirsê de pirrî caran pirsgirêkên xwe di nav xwe de, li gorî edet û pîvanên eşîrtiyê çareser dikin.

Ev tirsa hanê bû sedem ku beşek welatparêzên kurd, heta berpirsiyar jî di nav de, li hemberî dadgehê bêdeng bimînin, nebêjin ku "Kurd in em". Helbet ev yek ji bona dewletê serkeftin û ji bona tevgera kurd û hemû kurdan moralşikestinek bû.

Li Diyarbekirê bi hev re dadgehkirina welatparêzan, hem firsend hem jî berpirsiyarekê derdixist holê. Lewra derfet çêbû ku siyaseta Dewleta Tirkiyê li dadgehê bête deşîfrekirin û mafên netewa kurd bêne parastin. Berpirsiyariyê bexşî welatparêzan dikir, lewra ew kesên ku hatibûn hepiskirin; wan komele û partî ava kiribûn, ji wan re pêşengî û berpirsiyariyê kiribûn. Bi belavok û xwepêşandan û bultenan bîrûrayên bi îddia pêşkêşî rayagiştî ya Tirkiyê kiribûn. Parastina van nihêrînan êdî barê stûyê wan bû û ji bo îsbatkirina nasnameya xwe ya kurdperweriyê jî xelatek/diyarîyek bû.

Beriya ku dadgeh dest pê bike hate genegeşîkirin ku dê li hemberî dadgehê helwesta me çi be? Wê demê komuneke hevbeş ya DDKO yên Anqere û Stenbolê hebû. Hezar mixabin piştî ku di helwesta li hemberî desthilatdariya hepisxaneyê û jiyana hepisxaneyê de nakokî derketin, hingê di komunê de veqetandin çêbûn. Ji bona vê, ez dixwazim li vir diyar bikim ku wek hatiyê pirsîn, di hepisxaneyê de 3 komunên DDKO nîn bûn. Komunek hebû, ew kesên din jî wek grûbên cihê yên nebinavkirî/bênav bi hev re jiyana xwe ya hepsîbûnê didomandin. Ew grûb jî bes ji wan kesên endamên DDKO pêk nedihatin, di wan grûban de endamên her du PDK jî cih girtibûn.

Institut Kurde de Paris

Piştî ku dozname amade bûn, li ser helwest û siyaseta li hemberî dadgehê gengeşî xurttir, tûjtir û rojanetir bûn. Komuna DDKOyê beriya ku di vê pirsê de biryar bigre, di serî de ligel Dr. T. Ziya Ekincî wek berpisiyarekî mezin/pêşeng danûstandin hatin kirin. Piştre jî, bi hemû berpirsiyar û endamên DDKOyan re danûstandin hatin kirin. Di vê pirsê de danûstandina ligel Dr. T. Ziya Ekincî bû sedem ku nakokiyên kûr û grûbçîtiyeke xuyanî derkeve holê. Helbet li ser vê beşbûnê û grûbcîtiyê, di nihêrînên bingehîn ên ku ferqeke mezin dix-istin nava me, wek serxwebûna Kurdistanê û serbixwe organîzebûna netewa kurd jî roleke girîng lîst.

Helwesta Dr. T. Ziya û hevalên wî, helwesta berpirsiyarên TÎPê û beşek endamên DDKO ew bû ku, li hemberî dadgehê bila parêznameyeke hevbeş neyê pêşkêşkirin. Ev yek dê bibe sedem ku her kes ceza bigre û heta ku dê bêne îdamkirin. Ew kesên ku parêznameya hevbeş diparêzin niyeta wan ew e ku her kes ceza bigre, li hemberî dewletê nasnameya wî ya huqûqî reş bibe, ew bi profesyonelî bikevîn nav tevgera siyasî ya kurd!... Heta, ew grûba ku di wê baweriyê de bû, ji bo ku li pêşberî dadgehê kes nebêje "Em Kurd in" jî. Û jixwe wan kesan di ancamê de jî li gorî vê helwestê hareket kirin.

Piştî vê helwesta Dr. T. Ziya û hevalên wî, ji bona ku berpirsiyar û endamên DDKOyê parêznameyeke hevbeş pêşkêşî dadgehê bikin, çend civîn jî bi însîyatîfa komuna DDKO re di bin serokatiya min/hevalên me yên din de, bi hewildanên dostên li derveyî DDKO pêk hatin. Hezar mixabin, ew civîn bi awayekî erînî neqediyan. Heta ku di wan civînan de beşek ji bepirsiyarên DDKO, ji bona ku rewşa xwe ya kesane ka-muflaj bikin/rengê xwe veşêrin, wan xwest pevçûnê derxînin. Piştî wê helwesta wan a ne xweş êdî biryar hate girtin ku xebateke xweser bête meşandin.

Ji bona ku me kêm û zêde encama van munaqeşeyan dizanîbû, me beriya gengeşiyan dest bi amadekariyê kiribû. Heke her kesî bigotana "Erê" wê demê em amade bûn ku metna xwe ya amadebûyî pêşkêşî xebata hevbeş bikin.

Piştî xebata "Komuna DDKO" di derbarê parêznameyê de, grûbek ji hevalên din ji çarçewa hizrên Dr. T. Ziya Ekincî dûr ketin û mecbûr man ku ew jî parêznameya xwe amade bikin.

Ji aliyê komuna DDKOyê de sê parêzname hatin amadekirin. 1. Parêznameyek bersiva doznameya dozgerê leşkerî dida û nêzikî 200 rûpelî bû. 2. Parêznameyek, ku nêzikî 600 rûpelî bû, bo dadgeha leşkerî hate pêşkêşkirin. 3. Parêz-nameya sêyemîn jî, nêzikî 700 rûpelî bû û pêşkêşî "Dadgeha Bilind (Yargitay)" bû. Ez jî ji wan kesên esasîn bûm ku van parêznameyan

Institut kurde de Paris

Sal:1973, Hepisxaneya Eskerî ya Diyarbekirê
Ji milê çep ve yên li ser lingan: Ali Beyköylü, A. Yılmaz Balkaş, Fikret Şahîn, İbrahîm Guçlu.
Ji milê çep ve yên rûniştî: Battal Bate, Mumtaz Kotan, Mahmut Kilinç, Yûmnî Budak(Gelawêj. com)

amade kiribûn. Ji derveyî min, M. Kotan, F. Şahîn, N. Şemikanlî, A. Beykoylu, Y. Budak, Y. Balkaş, B. Batte, M. Kiliç jî parêznameyan amade kirin. Ji derveyî me, gellek rewşenbîrên hêja bo me bûn alîkar, ew jî ev kes bûn: Îsmaîl Beşîkçî, Feqî Huseyn, parêzer Ş. Kaya û R. Arslan, O. Kotan, Z. Şahîn, G. Pekdemîr, K. Baba û A. Yalçin bûn.

Parêznameya ku ji derveyî komuna DDKO hat pêşkêşkirin, ji aliyê N. Kiliçarslan, S. Çepîk, Z. Kaya, F. Aaras, F. Uzun, H. Acar, N. Donmez, Î. Aksoy, Î. Yavuzturk de hatibû amade kirin.

Ev pêvajoya gengeşî û amadekirina parêznameyan di destpêkê de li ser amadekaran, piştre jî li ser girtiyan bi awayekî gişti bandoreke mezin kir. Zanebîna amadekarên parêznameyan li pêş xist û ez dikarim bibêjim ku kurdbûna wan ji nû ve vejand. Moreleke xurt da girtiyan. Ev cesareta medenî ya li pêş dedgehê bi me da nîşan ku derketina li dijî dewletê mumkûn e.

Li derveyî girtîgehê jî ev helwesta li pêş dadgehê deng veda û li ser rayagiştî ya kurd bandoreke mezin pêk anî. Dû re ew bersiva me ya li hemberî doznameya dewletê li Ewropayê wek kitab hate çapkirin.

Helwesta li girtîgehê û amadekirina parêznameyan, piştî sala 1974 li ser avabûn û pêşketina rêxistinên kurd bandoreke mezin kir, heta kụ ji bo beşekê rasterast bûn bingeh.

Di sala 1975 de dema ku ji bona avabûna DDKD xebatê dest pê kir, ji

Institut kurde de P

bona ku li girtîgehê û li dadgehê ew helwesta kurdî ya welatparêz hatibû nîşandan, li ser xwendevanên kurd ên li metropolan bandoreke erînî û baweriyeke qewîn çêkiribû, êdî encamgirtin gellek hêsan bû. Ji bona ku xwendevan di avakirina DDKD de bêne îqnakirin, ji bo îzehkirina pêwistiya avakirina DDKD êdî pêwîstî bi xebateke mezin û dijwar nebû.

Dîsan, beriya ku em dest bi weşana kovara Rizgarî bikin, deklerasyonek amade bibû. Ev deklerasyon li Kurdistanê bo hemû welatparêzên bi navûdeng ên li hemû bajarên Kurdistanê hat pêşkêşkirin, li ser deklerasyonê rasterast gengeşiyekê hat domandin. Bi bandora wê helwesta li girtîgehê û dadgehê û ew parêznameyên ku hatibûn pêşkêşkirin, êdî gengeşiya deklerasyonê û pejirandina wê gellek hêsantir kiribû. Piştî ku kovara *Rizgarî* hat weşandin, her welatparêzek gellek bi hêsanî li kovarê xwedîtiyê dikir.

IX. Rêxistinên ku di 1970an de Ava Bibûn Gelo Pêwîst Bûn? Sedemên ji Hev Cuda Avabûna Wan Hebûn?

Helbet ev pirs pirsên gellek girîng û dîrokî ne. Di vê merheleyê de jî, belavbûn û parçebûna "Tevgera Bakurê Kurdistanê", hebûna kom û komikên piçûk girîngiya van pirsan derdixe holê. Em jî wê demê her roj bi tevayî li ser van pirsan radiwestiyan û me dixwest em bersiva van pirsan bidin.

Ger bi wateyeke din mirov bîne ser zimên, di pirsa yekîtî û di çarçewa fikrên xwezayî yên navneteweyî de hê jî ev pirs di rojevê de ne, bi awayekî din, xuya ye ku rojev hê jî nehatiye guhertin. Wisa diyar e, heta ku em ji nihêrîn û helwestên dema "Şerê Sar" xwe xilas nekin, tevgera me demokratîze nebe, bi gel re danûstandina me xurt nebe, bi şertên xwezayî re negunce, em nikarin ji vê pirsê bifilitin.

Her kes vê yekê qebûl dike ku her çendî cuntaya leşkerî ya sala 1971 xwest "Tevgera Bakurê Kurdistanê" ji holê rake jî, lê piştî sala 1974an "Tevgera Bakurê Kurdistanê" ji berê xurttir, geştir, rêxistinîtir û radîkaltir derkete meydanê; roj ji rojê bi lezûbez pêş ve çû, di nav gel de baweriyekê çêkir û ber bi civatîbûnê ve meşiya. Mirov dikare bibêje ku, piştî sala 1974an jî duyemîn bihara tevgera bakurê Kurdistanê dest pê kir.

Di salên 1970an de du rêxistinên kurd hebûn: PDKT û DDKO. Di wan salan de tevgera siyasî ya bakurê Kurdistanê xwediyê civateke teng bû. Piştî sala 1974an pirrpartîtî û pirrgrûbîtî yên siyasî bi awayekî pêt derketin qada siyasetê û xwe bi rê xistin. Tevgera bakurê Kurdistanê di demeke kurt de bû xwediyê girseyeke gellek fireh û rengîn. Rêxistinên bakurê Kurdistanê di nav civa-

Institut kurde de Paris

kê de şax vedan, bi hemû kategoriyên civakî re pêwendiyê saz kirin.

Tevgera Kurdistanê, piştî sala 1974an di destpêkê de xwe hem rêxistî dikir, hem jî ji bona ku ew kes û grûbên siyasî yên nêzikî hevûdin bi hev re di rêxistinên muşterek de kar bikin, xebat dihate meşandin û hewl dihatin dayîn. Di vê pirsê de wek "Komuna DDKO" me gellek hewildan pêk anîn. Beriya ku em kovara *Rizgarî* biweşînin, wek "Grûba Komuna DDKO" ligel hemû welatparêzên Kurdistanê û "Grûba Dr. Şivan" û "Grûba PDK-T" me têkilî bi hev re danîn, lêbelê di wan hewildanan de em bi ser neketin. Heta ku ligel "Grûba Riya Azadî" jî pêwendî çêbûn, lê wan hîç pêwîstiyekê bi rûniştinê jî nedît. Lewra wan rastiya xwe dizanîbû, ku di navbera wan û grûbên din ên Kurdistanê de cihêtiyên gellek stratejîk, psîkolojîk hene. Ew, hê di çarçewa Tirkiyeyî-bûyinê de difikirîn û hereket dikirin. Ji bona vê jî, di damezirandina TÎPa duyemîn de cih girtin. Heta ku birêz Kemal Burkay di TÎPê de bû berendamê senatoyê jî. Beşek hevalên wan bûn damez- rînêr û berpirsiyarên TÎPê. Di wê merheleyê de KUK û KAWA hê nehatibûn avakirin.

Piştî sala 1974an avakirina DDKD li ser bingeha prensîbên DDKO, gavek ji bona yekîtiyê bû. DDKD jî, ji aliyê hemû welatparêzên kurd ve, ku xwediyê nihêrînên cihê bi cihê bûn jî, ava bû. Hezar mixabin piştî demekê ew konsensus, bi taybet jî piştî ku DDKDa Anqerê ji aliyê dadgehê ve hate girtin, ji holê rabû. Û dû re jî pêvajoyke îdeolojîbûnê di rêxistinên Kurdistanê de bi xurtî û di her warî de dest pê kir.

Dema ku mirov ji nêzik ve li rastiyê binihêre, ji bona ku rêxistinên cihê bi cihê ava bibin, gelek sedemên bingehîn û diyar jî hebûn.

Li bakurê Kurdistanê ji bo cudabûna rêxistinî, yekemîn sedema mezin îdeolojiyên cihê yên ku dihatin pejirandin bûn. Li bakurê Kurdistanê du birrên îdeolojiyê çêbibûn: Birra sosyalîst û birra neteweperwer. Ev her du birr, mumkûniya wê nemabû ku bi hev re di rêxistinekê de cih bigrin. Ji bo vê, mirov dikare bibêje ku li aliyekî li ser bingeha nasyonalîzmê PDK-T, li aliyê din sosyalîstên Kurdistanê û rêxistinên wan hebûn. Di şertên dinyayê û Tirkiyê yên wan rojan de sosyalîstên Kurdistanê gellek xurt bûn û di rêxistinên cihê bi cihê de jî xwe organîze kiribûn.

Gelo netewa kurd xweser û mutleq xwe rêxistinî bike yan netewa kurd ne xwediyê mafê xwe rêxistinîkirinê ye? Ev pirs jî ji hev cihêbûna fîgurên tevgera siyasî ya Kurdistanê de sedemeke gellek girîng bû. PDKT, Rizgarî û DDKD di destpêkê de, piştre jî KUK û KAWA û PKK, ji bona netewa kurd bi awayekî mutleq rêxistinîbûna xweser û serxwebûnê diparastin.

Institut Kurde de Paris

Riya Azadî jî îzafîyetê diparast. Li gorî Riya Azadî, heke tevgera çepgîr û sosyalîst û komunîst ji hestên şovenî xwe xilas bikin, hingê dê gelê kurd û tirk bi hev re bikaribin xwe organîze bikin.

Statuya Kurdistanê kolonî ye yan na, li Kurdistanê feodalîzm an kapîtalîzm hukim dike? Ev pirsên bingehîn jî, ji bona dabeşbûna tevgera bakurê Kurdistanê sedemên bingehîn bûn. Rizgarî, KUK, PKK, KAWA û DDKD statuya Kurdistanê wek koloniyekê û Dewleta Tirkiyê jî wek kolonyalîstekî dipejirand. Riya Azadî, di vê pirsê de ne zelal û dudil bû. Rizgarî, Riya Azadî û DDKD digot, "Li Kurdistanê bandora kapîtalîzmê heye". KUK, KAWA û PKK jî digot, "Li Kurdistanê bandora feodalîzmê heye".

Munaqeşeya "Kurdistaneke serbixwe yan Tirkiyeya federal?" jî di navbera rêxistinên kurd de dibû sedema dabeşbûyînê. Beşeke mezin ji rêxistinên Kurdistanê, her çiqas li dijî federalîzmê derketibin jî lê dîsan, serxwebûna Kurdistanê dipejirand. Riya Azadî, federalîzma Yekîtiya Sovyetan bi awayekî mutleq diparast. Lê wek hate dîtin federalîzma li Sovyetan di encamê de îflas kir. Ji bona neteweyan federalîzma lîberal, wek merheleyekê, niha jî di rojevê de ye.

Sovyetcîtî, Maocîtî û serxwebûncîtî jî, di dabeşbûna tevgera siyasî ya bakurê Kurdistanê de xwediyê tesîreke mezin bûn. Ev dabeşbûn û cihêtî, ji rewşa konjukturel a navneteweyî, ji reftariya tevgerên sosyalîst û tevgerên rizgarîxwaz dihat. Riya Azadî û DDKD sovyetan diheband. KAWA maoîst bû. Rizgarî, KUK û PKK serbixwe bûn.

Pejirandina awayê xebatê jî ji bo dabeşbûna tevgera siyasî ya bakurê Kurdistanê sedemeke girîng bû. Ji derveyî Riya Azadî, hemû rêxistinan di wan şertên heyama "Şerê Sar" de awayê têkoşîna xwe wek şerê çekdariyê û pêşmergeyetiyê diparast.

Ligel van hemû pirsên bingehîn, nihêrînên cihê yên derbarê tevgera siyasî ya li başûrê Kurdistanê û rêxistinên wir de jî dibû sedemên dabeşbûn û parçebûnê. Bo numûne, beşek ji rêxistinên bakurê Kurdistanê hevalbendên PDKa Îraqê bûn, beşek jî hevalbendên YNK bûn, beşek jî li dijî her du rêxistinan xwediyê hizrên hevbeş bûn. Di sala 1975 de cihêtir îzehkirin û şirovekirina sedemên şikestina otonomiyê jî dibû sedemke parçebûnê.

Helbet ji bo ku tevgera Kurdistanê xwediyê karaktereke totalîter/otorîter bû, vê taybeymendiyê jî bo parçebûnê rê xweş dikir. Nihêrînên cihê di yek rêxistina nasyonalîst û demokrat an jî sosyalîst de realîzekirin bes bi çandeke demokratîk mumkûn e, bo vê yekê ceribandineke rêxistinî û siyasî divê. Berpirsiyarên tevgera siyasî ya bakurê Kurdistanê wê demê ji vê çandê û vê ceribandinê hê dûr bûn.

Institut Kurde de Paris

X. Li Bakurê Kurdistanê "Tirkiyecîtî" Nexweşiyeke Çawan e û Sînorên Wê Çi ne? Divê Şertên Dinyayê û Rojhilata Navîn û Kurdistanê Çawan Werine Xwendin? Divê Çi Were Kirin?

Beriya ku em li ser Tirkiyecîtiyê bîrûrayên xwe beyan bikin, ji bona ku em bersiva pirsa li hemberî Tirkiyecîtiyê gerek çi bête kirin bidin, divê pêşî em Tirkiyecîtiyê tarîf/îzeh bikin û sînorên wê jehrê bibînin, piştre jî em ê li çareseriyan bigerin.

Dîroka Tirkiyecîtiyê kevn e. Encama nihêrîneke fermî ya dewletê ye û gellek plankirî ye. Encama entegrasyoneke civakî û çandî ye ku ketiye nav jiyana netewa kurd, wek jehrekê ketiya nav xwîna siyasetmedar û rewşenbîrên kurdên Bakur.

Dema ku behsa Tirkiyecîtiyê tê kirin, divêt em bibînin ku hê ji beriya wê, di dema osmaniyan de wek Osmanlîcîtiyê dihate behskirin. Wek tê zanîn, Komara Tirkiyê li ser mîrasa Dewleta Osmanî ava bû. Ji bona vê, dema ku di nav kurdan de wek pirsgirekekê Tirkiyecîtî derdikeve meydanê, bingeh û zayina vê pirsê ji ku dest pê dike, zanîna şertên ku Tirkiyecîtiyê tê de rû dane jî girîng in.

Dema ku mirov li dema osmaniyan jî mêze dike, rastî enteg - rasyonekê tê. Ev entegrasyon, ji entegrasyona dema Komara Tirkiyê cihêtiyeke mezin nîşan dide. Di Împaratoriya Osmanî de kurd bi nasnameya xwe ya civakî, îdarî, çandî û cografî/herêmî dijiyan. Dema ku Împaratoriya Osmanî ber bi ruxandinê ve çû, rewşenbîrên kurd ji bo ku Dewleta Osmanî ji wê feleketê xilas bikin, ketin nav hewildaneke xurt a rêxistinî.

Ji bona vê yekê, Tirkiyecîtî wek refleksekê xwediyê dîrokeke kevn e. Beriya ku Komara Tirkiyê ava bibe, dema ku hate avakirin jî li hemberî dewletên Rojavayê ji nû ve hate projekirin, ew refleksa Osmanlîcîtiyê rasterast tesîr li ser berpirsiyarên kurd kir, bûn mutefîqên tirkan. Di wê demê de, dema ku kurdan vê refleksê nîşan dan, di wê baweriyê de bûn ku ew pozîsyona wan a li dema Dewleta Osmanî dê heman bi wî rengî dewam bike. Berpirsiyarên tirkan jî, di serî de M. Kemal, bi bîrûrayên xwe di civîn û kongreyên ligel kurdan edet û çanda osmaniyan diparast; nasnameya netewa kurd ligel nasnameya netewa tirk wekhev didît.

Hezar mixabin, piştî ku Komara Tirkiyê ava bû, bi siyaseta fermî ya dewletê re, ku vê siyasetê netewa kurd tune dihesiband, entegrasyonê naverok û renegeke nû qezenc kir. Hemû hêjahî û mafên netewa kurd hatin qedexekirin. Hemû rêxistinên kurd ên civakî û çandî, hemû kovarên kurdî hatin qedexekirin. Di encama vê siyaseta fermî de êdî entegrasyoneke şovenîst, faşîst û

Institut Kurde de Paris

kolonyalîst dest pê kir. Ew tecrubeya dema osmaniyan û ew refleksa jehrîn a biratiyê, her wiha ew refleksa pirrengîniyê bi xwe jî bo entegrasyona/asîmilasyona nû alîkariyê kirin.

Perwerdeya kurdî hat qedexekirin, kurd li dibistanan bi tirkî û bi îdeolojiyeke fermî ya dewletê hatin perwerdekirin. Bi vê yekê re li Kurdistanê biyanîbûnekê dest pê kir. Bi vê bîyanîbûnê re sînorên Tirkiyecîtiyê jî firehtir bûn, wek nexweşiya jana zirav di laşê kurdan de belav bû. Encama vê yekê, kurd ji bêgaviyê di partî û dezgeyên kolonyalîst ên tirkan de siyasetê meşandin, jiyana komeleyetî pêk anîn, çandeke nû ji bona xwe afirandin. Bi vê yekê re sînorên Tirkiyecîtiyê roj bi rojê firehtir bûn.

Di dema nêzik a "Tevgera Siyasî ya Kurd" de ew îdeolojiyên enternasyonalîst ên kozmopolît ku nasnameya millî red dikin, ku ji aliyê rewşenbîr û siyasetmedarên kurd û tirk ve hatibûn pejirandin jî, ji bona ku Tirkiyecîtî firehtir û kûrtir bibe xizmeteke mezin kir.

Piştî ku TÎP ava bû û sosyalîstên kurd di nav de dest bi xebatê kirin, fikr û helwesta ku hukim dikir Tirkiyecîtî bû. "Grûba Rojhilatê" ya kurd ku di nav TÎPê de bû, pozîsyona wan li dijî serxwebûna Kurdistanê bû. Wan helwesteke kurdî yan jî Kurdistanî gellek bi xeter didît, wek ku serxwebûna Kurdistanê li dijî şoreşa sosyalîst be, şirove dikirin. Wan şoreşa muşterek a Tirkiyê diparast. Difikirîn ku bi sosyalîzmê re dê her pirseke Tirkiyê, pirsa bêedaletî, feqirî, pirsa maf û azadiyan... werine çareserkirin; di hundirê wê de "Pirsa Kurd" jî dê çareser bibe.

Di van salên dawîn de dema ku birêz Nacî Kutlay bû berpirsiyarê DEHAPê, di rojnameya *Özgür Gündemê* de dinivîsand ku, bi ceribandina DEHAPê re Tirkiyecîtî wek konsepta ku wan li dema TÎPê diparast, niha rast derketiye û êdî DEHAP jî gihaye wê bîrûbaweriyê.

Ji bona vê li merheleya ku bakurê Kurdistanê tê re derbas dibe, Tirkiyecîtî bes ew kes û hêzên ku "Teza Komara Demokratîk", "nasnameyên jorîn û jêrîn" diparêzin, ji bo netewa kurd bes maf û azadiya kesane diparêzin re sînorkirî nîn e. Di nav wan kesên ku "Dewleta Federal a Tirkiyê" û heta bi ewên ku Kurdistaneke serbixwe jî diparêzin Tirkiyecîtî wek çandekê di laşê wan de ye. Di gotinê de siyaseteke Kurdistanî diparêzin, lêbelê li metropolan jiyana wan a civakî û aborî û siyasî Tirkiyecîtî ye! Dema ku tu rabî ji Kurdistanîbûnê behs bikî, lê ji aliyê din ve li gorî vê konseptê xwe amade nekî jî, wek tirkan jiyana xwe berdewam bikî, ji bona Tirkiyecîtiyê delîl in.

Ji bona vê, mirov dikare bibêje ku Tirkiyecîtî ne bes pirseke siyasî ye, esas pirsa hişmendî û fikrî û felsefî û civakî û çandî ye. Ji bona ku kurd, bi

Institut Kurde de Paris

taybetî jî rewşenbîr û siyasetvanên kurd, ji vê vîrusê xilas bibin, reformeke/şoreşeke hişmendî/fehmî û fikrî û felesefî û çandî û civakî ya ku li beriya şoreşa mezin a Kurdistanê pêk tê, pêwîst e.

Heke ev reform pêk neyê, rewşenbîr û siyasetvanên kurd dê nikaribin rewşa dinyayê, rewşa Rojhilata Navîn, rewşa Tirkiyê û rewşa Kurdistanê rast şirove bikin, dê nikaribin xebatên ku li gorî demê ne, rast tesbît bikin û bimeşînin.

Reforma hişmendî û fikrî û felsefî û çandî û civakî dê çawa pêk were, divê li ser vê jî gellek bête rawestandin.

Rewşenbîr û siyasetvanên kurd, gerek xwe ji îdeolojî û fikrên dema "Şerê Sar" rizgar bikin. Di warê fikrî û felsefî de dema globalîzmê, her wiha demokrasiya pirrreng û pirrdeng jî baş nas bikin, bo maf û azdiya kesane û kollektîf rêzdar bin. Ev bes ne ji bo çepgîr û sosyalîstên kurd lê ji bo kurdên nasyonalîst û lîberal û lîberalên civakî jî pêwîst e. Lewra di dema "Şerê Sar" de fikrên çepgîr û sosyalîst, fikrên nasyonalîst, fikrên lîberal û lîberaliya civakî, xwişk û birayên hev ên cêwî bûn.

Divê rewşenbîr û siyasetvanên kurd bi kurdî biaxifin, bi kurdî bixwînin û binivsînin; karên xwe yên siyasî, civakî, aborî bi kurdî bimeşînin.

Dîsan, divê rewşenbîr û siyasetvanên kurd jiyana xwe ya civakî û siyasî û aborî û çandî li Kurdistanê realîze bikin, li Kurdistanê akincih bin. Ji Kurdistanê û netewa kurd hez bikin. Bi gelê kurd re bikevin nav pêwendiyeke xurt, ligel hêjahiyên netewa kurd rûbirû bibin.

Dema ku em ji fikir û felsefeya dema şerê sar azadbûyî li dinyayê, li herêmê û li Kurdistanê mêze bikin, em ê bibînin ku di navbera duh û îro de ji sedî sed cihêtî hene; dinya ji du sîstemiyê xilas bûye. Hilweşîna sîstema sosyalîst, serketina rejimên demokratîk bû. Dinya ji nû ve ava dibe...

Piştî şerê sar di avabûna dinyayê û demokrasiyê de kategoriyên civakî yên neteweyî û miletî rol û mîsyoneke gellek mezin lîstin. Li Sovyetan 16 milet bûn xwediyê dewletên serbixwe. Li dû hilweşîna Yugoslavyayê 7 dewlet ava bûn. Beriya çend mehan, Qeredax di encama referandumekê de bû dewleteke serbixwe û her wiha, pê re jî bû endamê Yekîtiya Netewan. Kosova, ji bo sexwebûna xwe hewil dide û xwe ji referanduma serxwebûnê re amade dike. Çekoslovakya bû du dewlet. Almanyaya rojhilatê û ya rojavayê ji nû ve yekîtiya xwe pêk anîn û bûn dewletek. Li Bulgarîstanê tirk, hem di qada giştî û hem jî di qada herêmî de bûn desthilatdar. Îraq, di eslê xwe de bû dewleteke konfederal. Konfederalîzma dewleta kurd û ereban.

Bo ji nuh ve avabûna dinyayê Amerîka û hevalbendên wê pêşengiyê dikin. Ji nuh ve avabûna

Institut Kurde de Paris

dinyayê helbet bi hêsanî pêk nayê. Ligel gellekê dijwariyan ev pêvajo her didome. Di navbera bereya demokratîk, ku Amerîka jê re pêşengiyê dike, û bereya dewlet û rejimên otoriter û totalîter û teokratîk (Îran û Sûriye, dewlet û rejimên wek wan) û hêzên terorîst, bi taybetî jî terorîstên îslamî de gelek bi dijwarî şer berdewam e.

Ji bo ku dinyayeke nû ava bibe guhertina statuyên sedsala bihûrî pêwîst e. Hêzên muhafezekar û dewletên kolonyalîst, hêzên otorîter û totalîter ji bona ku statuya xwe biparêzin, hewildeneke gellek dijwar û xwînîn didomînin. Piştî şerê sar, ji aliyê statukoyê ve ciyê ku niha dê guhartin tê de çêbibe Rojhilata Navîn e. Jixwe, vê guhartinê bi şerê Kendavê yê pêşî re dest pê kir û bi şerê dawîn yê Kendavê re, bi guhertin û ruxandina rejîma baasiyan, bi hepiskirina Seddam re gihaye merheleyeke nuh. Ev pêvajoya li Îraqê bi avabûna dewleta federal (di rastî de konfederal) û demokrat û parlamentoyî re dewam dike. Li başûrê Kurdistanê avabûna Dewleta Federe, li Rojhilata Navîn di statukoyê de guhartineke mezin e. Ev pêvajo dê dewam bike, di vê pêvajoyê de roleke mezin dikeve ser milê netewa kurd û rewşenbîr û siyasetvanên Kurdistanê. Tevgera siyasî ya bakurê Kurdistanê, rewşenbîr û siyasetvanên bakurê Kurdistanê li ser hesabê netewa xwe pêwîst e ku ji vê pêvajoyê sûd bigrin.

Li Rojhilata Navîn guhertina statukoyê, ruxandina rejimên otorîter, totalîter û teokratîk, li gorî berjewendiya netewa kurd e. Ji bona ku statuko li Rojhilata Navîn bête guhertin, li bakurê Kurdistanê senaryoyan çêkirin û proje amadekirin wezîfeyeke rojane û girîng e. Ji bona vê jî divê kurdên Bakur ciyê xwe li dinyayê û li herêmê baş diyar bikin. Ciyê kurdan, kijan hêz û dewlet li dijî rejim û dewletên kolonyalîst, otoriter, totalîter, teokratîk e, divê em jî li cem wan bin.

Ji bona ku li bakurê Kurdistanê şoreş û reformeke hişmendî û fikrî û felsefî û çandî jî pêk were, beriya her tiştî divê rewşenbîr û siyasetvanên kurd rasterast bi cesareteke medenî fikrê xwe bînin ser zimên. Fikrên xwe li her ciyî, bi taybetî li dadgehan, li girtîgehan, li cem brokratên tirk, di televîzyonan de beyan bikin. Rew şenbîr û siyasetvanên bakurê Kurdistanê gerek di her platformê de bi nasnameya kurd û wek kurdistaniyek xebata xwe bimeşînin. Ji nuh ve avakirina tevgera siyasî ya kurd û Kurdistanî wezîfeya yekemîn e. Ji bona vê, navê partî û dezgeyên wan gerek Kurd/Kurdistan be. Di programên van partî û dezgeyan de, wek her miletekî mafê miletê kurd ê desthilatdarî û xweîdarekirina siyasî, cografî divê bête projekirin.

Rewşenbîr û siyasetvanên bakurê Kurdistanê divê bona ku sîstem bête guhertin, bo şerekî nû yê dijwar, bo şerekî medenî û huqûqî, bo şerekî bêîtaetiya sivîl xwe amade bikin.

Amed, Îlon - 2006

Institut Kurde de Paris

GEÇMİŞ OLMADAN GELECEK OLMAZ!

Nezir ŞEMMIKANLİ

Institut kurde de Paris

Nezir ŞEMIKANLİ

Türkiye ve Ortadoğu'daki gelişmeler sebep sonuç kriterlerine göre siyasal ve ideolojik açıdan genel görüntü olarak forograflandırılmalıdır. Dolayısıyla Kürt ulusunun siyasal mücadeleleri tarihindeki başarı, başarısızlık, iniş ve çıkışlar, dönemini siyasal konjoktürden soyutlamak mümkün değildir. Bu bağlamda sorularımızı kronolojik sıra akışına uygun yanıtlamaya çalışacağım.

Bilindiği gibi Türkiye, 1920 - 1938 yılları içinde kalkışılan Kürt Ulusal Silahlı hareketlerini, kanlı bir şekilde bastırmıştır. Özellikle, 1926'da Tekrir Sükun, Mecburi İskan ve İstiklal Mahkemeleri'nin kurulus ve işleyiş yasaları yürürlüğe konulduktan sonra, başkaldırı sırasında devlet yandaşı ya da karşıtı gösterilmeksizin Kürt halkına baskı ve şiddet uygulanmıştır. Kimi aileler göçe zorlanmış, kimi aileler bazı illerinde mecburi iskana tabi tutmuştur. Bu zecri tedbirler, Türkiye'nin tek partili sisteminden çok partili sisteme geçiş sürecine kadar olan zaman dilimde acımasızca sürdürülmüştür. Bu nedenle çok partili süreçin geçirdiği evreleri hatırlatmakta yarar vardır.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Ortadoğu ve Doğu Avrupa'da önemli bir güç odağı konumuna gelmiştir. Türkiye savaşa katılmamış olsa da bu önemli gücü görmemezlikten gelemezdi. Çünkü bu güç Çarlık Rusya'sının stratejik politikası olan, sıcak denizlere ulaşmak için Akdeniz'e açılmak ve Ortadoğu coğrafyasının enerji kaynaklarına ulaşmak açısından, 'Boğazlarda ve Kürdistan'da üs' edinme isteği, yeniden gündemleştirileceğini açıkça hissetiriyordu. SSCB'nin desteği ile İran Kurdistan coğrafyasında kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti, somut bir örnektir. Türkiye, SSCB'nin bu stratejik politikalarını önleyebilmek ve bulunduğu coğrafyada devlet yaşamını sürdürebilmek için tek çıkar yolun batı dünyası ve özellikle de ABD ile siyasi ve askeri açıdan müttefik olmayı, stratejik bir hedef olarak belirlemiştir. Bu stratejik politika ile SSCB'ni frenlemeyi amaçlamanın yanısıra Ortadoğu coğrafyasında kendini askeri açıdan güvence altına almak istiyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin siyasal rejimi, batılı ülkelerin modeline biçimsel de olsa uydurmak üzere çok partili sisteme yönelme girişimini başlatma arzusu belirmiştir.

Bu stratejik politikayı hayata geçirmek üzere, 19 Mayıs 1945'de Milli Şef olan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, yaptığı konuşmada, "Demokrasi yolunda yeni adımlar atmak gerekir" açıklaması halkı sevindirmiş. İnönü, 1 Kasım 1945'te TBMM'nin yeni yasama yılının açılış konuşmasında, "Türkiye'de ciddi bir muhalefet partisine gereksinme vardır..." diye demokrasi açılımına açıklık getirmiştir. Kamuoyuna yapılan bu ciddi ve önemli açıklamalar, rejim değişikliği içerdiği için Türkiye halkları açısından nispi rahatlama getireceği umudu belirmişti. Çünkü halkın önüne seçim sandığının konulması demek, biraz da olsa otoriter rejimin yumuşaması demek kanaatini oluşturmuştur. Oysa İnönü'nün, çok partili demokratik sisteme geçiş sürecini denetim altında tutmayı hedeflediğini, muhalefetin oluşumundan sonraki yapıya bakıldığında hemen göze batar. Örneğin; ivedilikle sağ ve sol düşünce sistemini benimseyen çevrelerde sivrilmiş yazılı basının yanısıra önemli şahsiyetleri de tasfiye ettirmiştir. Sol düşünceye kapalı, sağ kanatta hilafeti geri getirecek bir anlayıştan uzak ve Kürt sorununu gündeme taşıyacak bir yapıya kapalı bir muhalefetin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla, muhalefetin ideolojik olarak iktidar partisine yakın ve yatkın olan unsurlardan oluşmasına özen göstermiştir. Bu anlamda 1945'te CHP içinde hükümetin icraatını eleştiren parlamenterler grubunun başını çeken ve Mustafa Kemal döneminde başbakanlık görevinde bulunmuş olan Celal Bayar'ın başkanlığında, bir muhalefet partisi'nin kurulmasına ışık yakmıştır.

Demokrasiye geçiş sürecinin kırmızı çizgilerinin açığa çıkmasından sonra, 7 Ocak 1945'te Celal Bayar başkanlığında Demokrat Parti (DP) kurulmuştur. Böylece, Türkiye'nin tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş süreci işlemeye başlamıştır. DP kısa bir süre içinde, geniş halk kitlelerinden umulanın üstünde destek bulmuştur. Ancak, çok partili sisteme geçiş sürecinin birinci yılında, 21

Institut Kurde de Paris

Temmuz 1946'da otoriter rejimin kadroları denetiminde yapılan milletvekili genel seçimlerinde CHP, TBMM'de milletvekili çoğunluğunu kazanmıştır. DP'nin hayal kırıklığına rağmen, Cumhuriyet rejiminin ilk kez çok partili ve muhalefet cephesi olan bir parlamentoya kavuşmuş olması halkı memnun etmiştir. Anayasa gereği, 14 Mayıs 1950'de çoğunluk sistemine dayalı milletvekili genel seçimleri yenilenmiş, DP, oyların büyük çoğunluğunu alarak iktidar koltuğuna oturmuştur. Dolayısıyla halk, 30 yıllık tek parti ve şeflik dönemini geride bırakmış ve oylarıyla demokratik bir devrim gerçekleştirmiştir. 22 Mayıs 1950'de toplanan yeni meclis, Celal Bayar'ı cumhurbaşkanlığına seçmiştir. Adnan Menderes de başbakan olmuştur.

Parlamentodan güvenoyu alan Menderes Hükümeti, 14 Temmuz 1950'de Meclisten Genel Af kanunu çıkarmıştır. Af yasasının yürürlüğe konmasıyla birlikte, tek parti döneminde göçe zorlanmış ve sürgüne gönderilmiş Kürt yerel liderler, memleketlerine geri dönmüşlerdir. Bu süreç, Kürt halkı tarafından olumlu bir gelişme olarak algılanmıştır. Ayrıca, 18 Şubat 1952'de Türkiye'nin NATO askeri kanadına üye olması sağlanmıştır. Bu anlamda T.C. hükümeti ve parlamenterleri, demokrasi geleneklerine sahip olan uygar dünyanın, demokrasi geleneğiyle tanışma ve öğrenme fırsatını yakalamıştır. Türkiye'de nispi demokratikleşme sürecinin devam ettiği bu süreçte, Kürt aydınlarının yanısıra Kürdistan illerinde yerel siyasi liderler de konumlarının özelliğine uygun CHP ve DP'de yer almaya başlamışlardır. 2 Mayıs 1954 genel seçimleri, DP'ye büyük zafer sağlamıştır. Bu seçimde DP'nin 503, CHP'nin ise 31 milletvekili seçilmiştir. Böylece, sürgünden dönen Kürt liderler, illerinden seçilmiş parlamenterler olarak, TBMM'de iktidar ve muhalefet cephesinde yerlerini almış oldular.

Menderes Hükümeti, Kürt halkına karşı hep iki yönlü politika uygulamıştır. Örneğin: Bir yandan Kürdistan ulusal sorununu boğmak ve daha da karmaşık hale getirmek üzere, 1937 yılında Kurdistan paylaşımcıları tarafından kurulmuş olan 'Sadaabat Paktı'nın dağılma sürecinde iken, 24 Şubat 1955'te Irak hükümeti ile Bağdat Paktı'nın kuruluşuna öncülük etmiştir. Öte yandan Kürt halkıyla barışık olduğunu görüntülemek için 1957 seçimleri sürecinde, 1925 ulusal başkaldırı harekatını simgeleyen Şeyh Sait ailesini DP'ye davet etmiştir. Şeyh Sait ailesinden alınan olumlu yanıt üzerine, hükümet, parlamento'dan özel bir yasa çıkartmak suretiyle, Şeyh Sait'in torunu sayın Abdülmelik Fırat'ın askerlik yapmadan, DP'den milletvekili olması sağlanmıştır. Ancak tek parti geleneğinden gelen DP, Türkiye'de demokrasiyi geliştirme ve yerleştirme çabası içinde olduğu görüntüsü içinde iktidarını pekiştirmek için, antidemokratik uygulamalara da yöneldiği görülmüştür.

Türkiye'de tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş sürecinin sancıları yaşanırken, Ortadoğu coğrafyasında Kürt ulusunu yakından ilgilendiren siyasi bir hareketlenme başlamıştı. Irak'ta Abdulkerim Kasım liderliğinde 14 Temmuz 1958'de gerçekleştirilen Askeri Darbe ile Krallık rejimi yıkılmış,

Institut Kurde de Paris

yerine Cumhuriyet ilan edilmiştir. Irak cumhuriyet yönetiminin çıkardığı genel af ve geçici Irak Anayasası'nda Irak'ın, Arap ve Kürt halkının ortak vatanı olmanın yanısıra burada etnik ve dinsel azınlıkların temel haklarının korunacağı belirtilmiştir. Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP)'ne yasal bir konum kazandırılmıştır. Irak'ta sürdürülen demokratikleşme süreci üzerine, SSCB'de sürgün hayatı yaşayan Kürdistan ulusal lideri efsane insan Mustafa BARZANİ, ülkeye dönüş kararı almıştır.

BARZANİ, 06 Ekim 1958'de Irak'ın başkenti Bağdat havaalanına inmiştir. Havaalanında yeni rejimin yetkililerinin yanısıra Arap, Kürt ve diğer azınlıkların sevgi gösterileri içinde Ulusal Kahraman gibi törenle karşılanmıştır. Ertesi gün de Irak Devlet Başkanı Abdulkerim Kasım tarafından kabul edilmiştir. Bu vesileyle "Kürt ve Kürdistan sorunu, Ortadoğu ve uluslararası alanda yeniden gündemin ilk sıralarına oturmuştur. Dolayısıyla Kürt halkı için, umutlu yeni bir sürecin başlangıcı olarak algılanmıştır.

BARZANİ ile Irak devlet başkanı Abdulkerim Kasım arasında sürdürülen dostane ilişkiler, 1959 sonbaharına kadar gayet iyi yürümüş, ancak bu tarihten itibaren ilişkiler bozulmaya başlamıştır. 1960 sonlarında ise BARZANİ liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Abdulkerim Kasım arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Çünkü, Irak iktidar yanlısı yayın organlarında, Kürt halkının Arap ulusunun içinde eritilmesi ve bu operasyonun başarıyla sonuçlandırılması için gerekli görülmesi halinde güç dahi kullanılmasından söz ediliyordu. KDP ise Kürt halkının asimile edilmesi görüşüne karşı çıkıyordu. BARZANİ, bu anlaşmazlığı gidermek üzere, 13 Ocak 1961'de Bağdat'a gitmiş ve Abulkerim Kasım ile görüşme isteğini iletmiş, ancak karşılık alamamıştır. Bu tutum karşısında BARZANİ, gelişecek olan muhtemel olayları izlemek ve tavır belirlemek üzere Mart 1961'de Kürdistan'daki karargahına geri dönmüştür. Ancak, gelişmelerin seyrini kopma noktasına getirecek bir süreç başla- mıştır. Irak yönetimi, KDP yayın organı *Xebat* gazetesi'nin kapısına kilit vurmuş ve KDP Merkez Komitesi üyelerinden bazılarını tutuklatmıştır. Bu gelişmeler karşısında, KDP faaliyetlerini illegaliteye dönüştürür. Ancak KDP Siyasi Komitesi, Kürt sorununun, barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi için, Irak yönetimine ve özellikle Abdulkerim Kasım'a diyalog çağrısını yenilemiş, fakat yine karşılık alamamıştır. Son olarak, 30 Temmuz 1961 tarihinde Abdulkerim Kasım'a "Mevcut durumun daha da geriye gitmemesi ve sorunların kardeşlik duygusuyla ele alınması"nı öngören, kapsamlı bir rapor sunmuştur. Ancak Abdulkerim Kasım raporu dikkate almamıştır. Bu durum karşısında KDP, 11 Eylül 1961 tarihinde Kürdistan ulusal kurtuluş savaşını başlatma kararı almak zorunda kalmıştır.

BARZANİ'nin, ülkeye dönüşü üzerine Kürt halkı arasında, kahramanlığı kulaktan kulağa fısıldanıyordu. Bu fısıltı gazetesi herkesi heyecanlandırdığı gibi beni de heyecanlandırmıştı. O

Institut Kurde de Paris

dönemde ben, Midyat'ta ortaokul öğrencisiydim. Öte yandan Suriye Kürdistan'ı ile olan hısım akraba ilişkilerinin yanısıra ticari amaçla gidip gelen aile dostlarımızın da getirdikleri, ünlü Kürt Şairi Cegerxwîn'ın Latin harfleriyle yazılmış Kürtçe şiir kitapları elden ele dolaşıyordu. Cegerxwîn'ın şiirlerini okumakla da Kürtçe yazım biçimiyle tanıştım.

BARZANİ'nin ülkeye dönüşü ile Kürt sorununun Irak gündemin birinci sırasına oturması, Suriye, Türkiye ve İran devlet yönetimleri tarafından, günümüzde olduğu gibi, dikkatle fakat çok tedirgin bir şekilde izlendiği şüphesizdir. Özellikle en çok tedirgin olan ülke, yine Türkiye olmuştur. Nitekim Türkiye, ilk tepkisi, 17 Aralık 1959'da bir grup Kürt aydınını Kürtçülük ve bölücülük propagandası yaptıkları savıyla, İstanbul Harbiye hücrelerinde tutuklayarak oldu. Zindanda birinin yaşamını yitirmesi sonucu bu grup, Kürt kamuoyunda 49'lar olarak tanımlanmaktadır. Elbette 49'lar grubunda yer alan ağabeylerimizin o dönemi daha iyi değerlendirecekleri şüphesizdir. Ancak, 49'lar grubunun tutuklanma dönemi, Kürdistan ulusal lideri efsane insan Mustafa BARZANİ'nin, ülkeye dönüşü ve Irak yönetim erkiyle siyasi ilişkilerin bozulmaya başladığı bir sürece isabet etmesi düşündürücüdür. Çünkü, BARZANİ ile Irak yönetim erki arasında esen soğuk rüzgarlar, Türkiye'nin de elini güçlendiriyordu. Dolayısıyla Güney Kürdistan'da olası bir gelişme karşısında, Türkiye Kürdistanı da hareketlenebilirdi. Muhtemel bir hareketlenmeyi bastırmak için alınmış bir ön tedbir, ya da Kürt aydınlarına bir gözdağı olarak da algılanabilir.

11 Eylül 1961'de Güney Kurdistan'da başlatılan Kurdistan Ulusal Kurtuluş Savaşı, Kürdistan'nın dört parçasını heyecanlandırmıştır. Dolayısıyla Kürt halkını derin bir sesizlikten aktif siyasal bir sürece sokmuştur. Böylece Kürdistan genelinde, ulusal kurtuluş mücadelesine siyasal, askeri ve ekonomik destek sağlayabilmek için, Kürt ulusu seferber olmuştur. Özellikle sınırdaki yöre halkı çok etkilenmiş olacak ki akın akın 'Kürdistan Ulusal Kurtuluş Savaşı'na fiilen katılmak üzere, Güney Kurdistan'a gidip, Pêşmerge güçlerine katıldıkları bilinmektedir. Kürt aydınları, Kürt yüksek öğrenim gençliği ve yöre halkı tarafından, Irak ve Güney Kürdistan'daki gelişmeler Kürdistan Radyosu ve Türk yazılı basını aracılığıyla büyük bir heyecanla izleniyordu.

1960 - 1961 öğretim yılında liseye yeni başlamıştım. Ancak, bende Kürt sorununun siyasi bir muhtevaya dönüşmesi, 1961 Eylül´üne denk düşer. Mardin ili Derik ilçesinden olan sayın Abdulkadir ÖNEN'i tanımam ile başlar. Sayın Önen, evinde Kürt ulusal bayrağını bulundurduğu için yedi yıl altı ay cezaya mahkum olmuştu. Tutukluluk süresinin son dönemini ise Midyat cezaevinde geçirmekte olduğunu öğrendim. Onunla Midyat cezaevinde tanıştığım sırada mahkumiyetinin son haftasıydı. Bilindiği gibi cezaevinde tutuklu yada hükümlü olanların, tahliyeleri sırasında eşyaları aranır. Sayın Abdulkadir ÖNEN de tahliye edileceğinden bir hafta önce eşyaları aranacağı savıyla, yanında

Institut kurde de Paris

bulundurduğu Kürt sorununu konu alan kitapları cezaevinden çıkarmamı ve onları okumamı istemişti. Kitapları bir şekilde cezaevinden çıkarttırdım ve onları okumaya başladım. Bu ilk tarihsel etkilenmeydi. Bu vesileyle sayın Abdulkadir ÖNEN ağabeyi saygıyla anıyorum. Dolayısıyla orta öğrenim gençleri olarak, Kürt sorununa duyarlı ve sorunun bilincindeydik. Hatta 1961-1962 öğretim yılında Mardin Lisesinde okuyan üç sınıf arkadaşı olan, ben, Fevzi Yıldırım ve S. Ç. kirada oturduğum öğrenci evimde biraraya geldik. Bu üç arkadaş, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katkı sağlamak üzere örgüt kurma kararı aldık. Bir sayfalık çalışma programı hazırladık. Programı imzalarken ihanet etmeyeceğimize dair yemin ettik. Ancak, S.Ç. dilini tutamadı ve bizleri yakınlarına deşifre etti. Bu nedenle çalışmalarımızı durdurmak zorunda kaldık. Dolayısıyla bu örgütlenme hevesi, beynimde hayata geçirilmemiş bir çalışma ve anı olarak kalmıştır. Bu vesileyle de Fevzi Yıldırım arkadaşımı saygıyla anıyorum. Mekanı cennet olsun. Demek istiyorum ki, Kürt ulusunun tüm katmanları, BARZANİ harekatından etkilemişti. Fakat ne yazık ki, o dönem için bölgemizde ulusal nitelikli aydın ve yüksek öğrenim gören gençlik, parmakla sayılacak kadar azdı. Yerel liderlerimizin çoğu da, Kürt ulusal bilincinden yoksundu.

27 Mayıs 1960'ta Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye yönetimine el koymuştur. Türkiye Radyoları ile yayınlanan Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) bildirisinde; "Demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son üzücü olaylar nedeniyle kardeş kavgasına meydan vermemek amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin yönetimini ele almıştır" açıklamasıyla kamuoyuna duyurulmuştu. Oysa darbenin esas amacı, DP hükümeti'nin asker ve sivil bürokraside yaptığı değişikliklerin yanısıra düzen değişikliğini çağrıştıran uygulamalarıyla Kemalist oligarşinin kaybettiği mevzilerin geri alınması olarak algılamak gerekir. Darbenin muhatabı DP iktidarı ve yönetim kadrosu idi. Parlamento feshedilmiş, DP kapatılmış, cumhurbaşkanı, başbakan, cakanlar ve DP millet vekilleri ile Ankara, İstanbul ve İzmir il teşkilat yönetimleri Yassıada'da gözetim altına alınmışlardır. Türkiye Kürdistanı il ve ilçelerinden de DP yöneticisi ve yandaşları konumunda olan 500 civarında Kürt şahsiyeti, 4 ay süreyle Sivas ilinde gözetim altına alınmıştır. Sorgulama sonucu aralarından 55 Kürt aşiret ağası, Batı Anadolu'nun metropol illerine sürgüne gönderilmiş, diğerleri ise serbest bırakılmıştır. Ancak, İnönü hükümeti tarafından çıkartılan, Af yasasının yürürlüğe girmesiyle Eylül 1962'de çok sayıda DP yönetici ve yandaşları serbest bırakılmıştır. Serbest bırakılanların içinde 55 Kürt Aşiret ağası da vardı.

MBK, 12 Haziran 1960'ta aldığı bir kararla 1924 Anayasası'nı yürürlükten kaldırılmış, ancak geçici bir Anayasa taslağını kabul etmiştir. Bu geçici anayasa taslağıyla, 1924 anayasası ile TBMM'ne ait olduğu kabul edilen tüm görev ve yetkilerin MBK'ne devredilmesidir. Böylece kendi yönetimine hukuki bir temel sağlamıştır. MBK 13 Aralık 1960 da aldığı bir kararla, bir

Institut Kurde de Paris

Kurucu Meclis kurulması kararlaştırılmıştır. Kurucu Meclis'in çalışmaya başlamasıyla, DP'nin yandaşları dahil siyasal partilerin çalışmaları serbest bırakılmışlardır. 13 Şubat 1961'de Türkiye İşçi Partisi, 11 Şubat 1961'de Adalet Partisi (AP), ardından Yeni Türkiye Partisi (YTP) kuruluşlarını tamamladılar.

Kurucu Meclisin hazırladığı anayasa, 9 Temmuz 1961 günü halk oylamasına sunulmuş, katılan seçmenlerin % 61,5 oyuyla yeni anayasa kabul görmüştür. Yürürlüğe giren Türkiye cumhuriyeti 1961 Anayasası ile; cumhuriyetin temel niteliklerini belirleyen ilkeler içinde devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü çerçevesinde, temel hak ve ödevler güvenceye bağlanmış, yasama ve yürütme alanında belli bir siyasal akımın etkisini önlenmeye çalışılmış, yargı bağımsızlığını denetim yetkisiyle güçlendirmiştir. Siyasal partiler anayasal güvenceye alınmış, sivil toplumun serpilmesine olanak sağlamıştır. Türkiye'de kendine özgü laik bir hukuk devleti çerçevesi çizilmiştir. Öte yandan, TBMM'ni Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere, çift meclisli bir parlamenter sisteme dönüştürmüştür. Güvenoyu ve yasama yetkisi Millet Meclisi'nin yetkisinde olmasına karşın Cumhuriyet Senatosu, yasaların düzenlenmesinde danışma ve denetleme meclisi konumuna sokulmuştur. Kurulmuş olan Anayasa Mahkemesi ile de yasaların Anayasaya uyup uymadığının denetleme yetkisi verilmiştir. İhtilal Komitesi olan Milli Birlik Komitesi üyelerine, yaşam boyu senato üyesi olma statüsü anayasal bir hak olarak verilmiştir. Ayrıca cumhurbaşkanına cumhuriyet Senatosu'na kontenjan üyesi atama ve Türk Silahlı Kuvvetlerine cumhuriyeti Koruma ve Kollama yetkisi verilmiştir. Çoğunluğu kuvvet komutanlarından oluşan parlamento üstü yetkilerle donatılmış Milli Güvenlik Kurulu oluşturulmuştur.

Böylece, 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'na kıyasla biçimsel de olsa demokrasiye geçiş sürecini hızlandıracak olan örgütlenme ve düşünce özgürlüğü alanında önemli yenilikler getirmiştir. Böylece sosyal demokrat ve demokratik sosyalist hareketi savunan çevrelere özgürce siyaset ve örgütlenme imtiyazı getirmiştir. Ancak, düzenin korunup kollanmasında iç hukuk ve ceza yasalarıyla da adeta özgür düşünceye gem vurulmuştur. Örneğin Kürt ulusal ve demokratik istemlere, İslami harekete ve komünizme kapalı tutulmak suretiyle de 1924 Anayasası'ndaki temel ilkeler aynen korunmuştur.

Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra, 15 Ekim 1961'de milletvekili ve senato genel seçimleri yapılmış. Bu seçimlerde alınan sonuçların partilere göre oy dağılım oranı şöyle olmuştur; Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) % 36,3 Adalet Partisi (AP) % 34,5 Yeni Türkiye Partisi (YTP) % 13,7 Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi % 14. Oy dağılım oranlarına göre CHP birinci parti konumunda, fakat DP'nin mirasçısı ve devamı niteliğinde seçimlere katılmış olan AP ve YTP, Millet Meclisi ve Senato'da sandalye çoğunluğuna sahip olmuşlardır. Ancak başbakanı, beclis başkanı ve dışişleri bakanı idam edil-

Institut Kurde de Paris

miş, c umhurbaşkanı ve partinin önde gelen isimleri cezaevinde tutuklu bulunmaları, bu iki partinin iktidara talip olmada çekimser davranmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla askeri yönetimden parlamenter rejime dönüş sürecini, İnönü başbakanlığında koalisyon hükümeti ile sürdürmeyi yeğlemişlerdir. Bu nedenle 10 Kasım 1961-10 Ekim 1963 tarihleri içinde, İnönü başbakanlığındaki koalisyon ortaklığı hükümetleri ile sürdürülmüştür. Ancak, İnönü hükümetinin üçüncü kez istifası üzerine, 10 Ekim 1963'te bağımsız Senatör Osman Hayri Ürgüplü başbakanlığında kurulmuş olan koalisyon ortaklığı hükümeti ile 10 Ekim 1965 genel seçimlerine gidilmiştir.

Burada bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Türkiye'de hükümet krizlerinde cankurtaran simidi gibi mutlaka komünizm, irtica ya da Kürtçülük yapıldığı gerekçesiyle tutuklamalar yapılagelmiştir. Örneğin biçimsel demokrasinin rüzgarı etkisiyle, 49'lar 1961'de tahliye olmuşlar. Ancak, çok partili II. İsmet İnönü iktidarı döneminde, 21 Mayıs 1963'te "Türkiye'yi bölmek ve bağımsız bir Kürt devleti kurmak" isteyen bir grubun yakalandığı kamuoyuna duyurulmuştur. Bu olay, Kürt kamuoyunda 23'ler olayı olarak tanımlanmaktadır. Ancak, SSCB'nin dağılmasıyla komünizm tehlikesi, şimdilik rafa kaldırılmıştır.

BARZANİ'nin ülkeye dönüşü ile Kürt sorununun Irak'ta gündemin birinci sırasına oturması ve 11 Eylül 1961'de başlatılan ulusal atılım rüzgarı, Kuzey Kürdistan parçasında, illegal partileşme sürecinin başlangıç miladı olmuştur. Dolayısıyla, 11 Temmuz 1965'te Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) kurulmuştur. Böylece Kürdistan'ın dört parçasında KDP'nin kuruluş çalışmaları tamamlamış ve partiler arası illegal iletişim süreci tamamlanmıştır.

TKDP'nin kuruluş sürecinde, 1964 -1965 öğretim yılında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine (DTCF) kayıt yaptırmıştım. Aralık 1967 - Aralık 1969 yılları içinde Ankara'da Mardin Kültür Derneği başkanlığının yanısıra, DTCF Talebe Cemiyeti yönetim kurulu üyeliği ve başkanlığı görevlerinde de bulundum. Dolayısıyla üniversite yıllarımda Kürt yüksek öğrenim gençliği kesiminde aktif politika yapan biri olarak, TKDP'nin saygıdeğer yönetici kadrolarının bir kısmını yakından bir kısmını da gıyaben tanıma fırsatım olmuştu. TKDP'nin yerel düzeyde Kürt halkıyla olan ilişki ve çalışmalarını da sempatiyle izliyordum. Ancak TKDP, her nedense metropol kent- lerdeki Kürt yüksek öğrenim gençliğini istenilen düzeyde kucaklayamamıştı. Bu gençliğin bir eksiği olabileceği gibi, parti yönetim kadrolarının da eksiği olarak görmek gerekir. Çünkü, TKDP illegal bir örgüttü ve örgütün yönetim kadrosu bir şekilde metropol kentlerde öğrenim gören gençleriyle, iletişim kurması gerekirdi. Parti ile gençlik kesimi arasındaki kopukluğun bazı nedenleri olabilir. Örneğin, Ocak 1968'de TKDP'nin lider ve yönetim kadrosunun tutuklanma süreci yaşamış olması. Sol düşünceli Kürt yüksek öğrenim gençliğinin TİP ve CHP'nin etkisinde olduğu düşüncesi etkilemiş olabilir. Ayrıca, TKDP'nin 1969'da ikiye

Institut Kurde de Paris

bölünmesi ve her iki Türkiye KDP ve Türkiye'de KDP'nin arasında cereyan eden 1971 faciasının da etkisi, bu iletişimin kilitlenmesinde önemli rol oynadığını düşünüyorum. Ancak bu etkenler, iletişim kopukluğunun mazereti olmamalıdır.

1967 yılında Demirel hükümeti döneminde, Doğu ve Güneydoğu illerinde "Eşkiya ve katil zanlısı firarileri yakalamak ve adalete teslim etmek" gerekçesiyle görevlendirilen, Türk Silahlı Kuvvetleri komando birlikleri tarafından, kent ve köylerde halka baskı ve işkence yapılmıştır. Öte yandan, Nisan 1967'de Türk milliyetçiliğini ön plana çıkaran, *Ötüken* ve *Milli Yol* adlı yayın organlarında, milliyetçi/ırkçı Nihal Atsız tarafından kaleme alınan ve Kürt halkını tehdit edici ve aşağılayıcı tarzda makaleler yayınlamıştır. Yayınlanan makalelerinde özet olarak "Kürtler, Türk Milletinin başını belaya sokmadan kendileri de yok olmadan çekilip gitsinler... Nereye mi? Gözleri nereyi görür, gönülleri nereyi çekerse oraya gitsinler. İran'a, Hindistan'a, Pakistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletler'e başvurup Afrika'da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayranı kabardığı zaman arslan gibi önünde durulmadığını ırkdaşları Ermeniler'e sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin..." gibi ifadeler yer almıştır. *Milli Yol* dergisi'ndeki makalede ise; "Jandarma, ordu birlikleri boşuna taban tepip dururlar ve hiçbir şey değişmez. Oraları iyi bilenler bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartı, dağların durumu, yol durumu vs. bugünkü hali mükadder kılıyor derler. O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değildir. Oralarda yalnız devlet nizamları değil Türklük de iğretidir. Daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp, dağlık yerler yalnız devletin parasını yer, o kadar... Ve boşuna yer. Onlardan devlete ne sevgi, ne saygı, ne destek, ne de kuvvet gelir. Halbuki bu durumun bir çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık bir çare: Oraya Kazak, Kırgız göçmenlerini silahları ile olduğu gibi yerleştirmek... Çingene vatandaşlarımızın ıslahı ve insan güzeli vatandaşlar kazanmak için onları Hakkari'de yaşayan 50.000 geri Kürt'ün güzel kızları ile çiftleştirerek daha güzel bir ırk elde etmek ve bu yeni ırkın omuzlarında Türk bayrağını yükseltmek gerekir..." yazıları, Kürt aydınının, Kürt yüksek öğrenim gençliğinin, Kürt yerel siyasilerinin, Kürt kentlisinin ve köylüsünün nefret dolu tepkisine neden olmuştur.

Bu nedenle Komando-Polis baskıları ile *Ötüken* ve *Milli Yol* dergilerinde yayınlanan makalelerdeki zihniyeti protesto etmek amacıyla yöre halkı, Temmuz - Ekim 1967 tarihleri arasında Doğu ve Güneydoğu bölgesinin değişik il ve ilçelerinde, protesto mitingleri düzenlemiştir. Protesto mitingleri, kamuoyuna "Doğu Mitingleri" olarak yansımıştır. Ben de Mardin Kültür Derneği Başkanı sıfatıyla, düzenlenen birçok Miting Tertip Komitesi Başkanlıklarına destek telgrafları çekmiştim. Ne yazık ki, düzenlenen mitingler, bir nevi TKDP ve TİP arasında güç çekişmesine sahne olmuştur. Yani mitinglere ulusal siyasi içeriğinden uzaklaştırılarak sınıfsal bir içerik verilmek istenmiştir. Çünkü

Institut Kurde de Paris

mitinglerin düzenlendiği şehirlerin bir kesiminde tertip komitelerinin insiyatifi TKDP'de bir kesiminde ise TİP'in yöre yöneticilerinde idi. Konuşmacılar ise, her iki partinin lider kadrolarının yanı sıra bölgede tanınmış şahsiyetlerden oluşuyordu. Fakat, mitinglerin basın tarafından kamuoyuna yansıtılmasında legal bir parti olan TİP'i, ön plana çıkarmıştı. Oysa mitinglere böyle bir imajın yakıştırılması, TKDP'nin yanısıra partili, partisiz tüm Kürt ulusal unsurları rahatsız etmiştir.

Öte yandan *Ötüken* ve *Milli Yol* dergilerinde yayınlanmış olan makaleler Ankara'da öğrenim gören, Kürt yüksek öğrenim gençliğini hareketlen - dirmiştir. Gençlik bu çarpık zihniyeti, Türkiye ve dünya kamuoyu nezdinde şikayet etmenin yanısıra şiddet ve nefretle kınamak üzere, Doğu ve Güneydoğu illerinin Ankara'da faaliyet gösteren 19 kültür ve dayanışma derneği başkan yada yetkilisinin ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun (TMTF) da imzasını alarak, 25 Eylül 1967 günü Ankara'nın değişik semtlerinde, kamuoyunun bilgisine sunulan aşağıdaki bildiri dağıtılmıştır. Bildiriyi Ankara'da Mardin Kültür Derneği Başkanı sıfatıyla imzalayanlardan biriyim. Yayınlanan bildirinin tam metni şöyledir;

KAMUOYUNA

"KİM KİMİ KOVUYOR, HODRİ MEYDAN!"

"Bu memlekette nifak tohumları eken gözü dönmüş örümcek kafalı faşistler, *Ötüken* adlı bir dergi (!) de son zamanlarda; Anayasa'nın açık ve kesin hükümlerine rağmen, etnik özellikleri bakımından DOĞU'da yaşayan vatandaşlarımızı hor görerek asırlardan beri üzerinde yaşadıkları topraklardan pervasızca kovma çabasındalar.

Bile bile kardeşi kardeşe düşman etme uğraşında olan Süper-Sapık zihniyetli birisinin DOĞU'lu vatandaşlara ".... Türk milletinin başını belâya sokmadan, kendileri de yok olmadan çekilip gitsinler: Nereye mi? Gözleri nereyi görür, gönülleri nereyi çekerse oraya gitsinler. İRAN'a, PAKİSTAN'a, HİNDİSTAN'a, BARZANİ'ye gitsinler. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'e başvurup AFRİKA'da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayranı kabardığı zaman kağan arslan gibi önünde durulmadığını, ırktaşları ERMENİLER'e sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin " diyerek dehtit savurana haykırıyoruz:

Kim kimi yok ediyor? Kim kimin başını belaya sokuyor? Ve de kim kimi kovuyor?

Tarihin en eski çağlarından beri, bu topraklar üzerinde yaşayanları, bu topraklardan kovacak bir kuvvet ne olmuş ve ne de olacaktır. Asıl kovulacaklar, halkları birbirine düşürmek emelinde olan hayalperestlerdir.

DOĞU'lu gençler olarak "Kürt davasını, kurt kurnazlığı ile Türkiye'nin DOĞU illeri davası halinde" ileri sürmek niyetinde değiliz. DOĞU'nun geri kalmasının nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için vatandaşlar arasında mevcut IRK, DİL, DİN ve MEZHEP farklarını istismar ederek onları düşman kamplara böl- mek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alanındaki yansıması olan FAŞİZMİ, IRKÇILIĞI ve ÜMMETÇİLİĞİ nefretle reddediyoruz.

Türkiye'de Anayasa çerçevesinde

Institut Kurde de Paris

beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır.
Bu şahıs ayrıca, Çingene vatandaşlarımızın ıslahı ve "İnsan güzeli vatandaşlar" kazanmak için onları HEKKARİ'de yaşayan "50.000 geri Kürd'ün" içine sürerek asimile etmeği tasarlıyor. Bilinmelidir ki HEKKÂRİ ne bir hapishane ne bir timarhane, ve ne de bir ıslahathanedir. Türkiye için İSTANBUL ne ise HEKKÂRİ de odur. İslah edilecekler, Çingenelerden ziyade, öncelikle böyle sapık ideolojileri savunanlardır. İslah edilecekleri yer ise BAKIRKÖY'dür.
Demokratik baskı gruplarının ve adliyenin harekete geçeceğini umar, durumu Kamuoyuna duyururuz."

İMZALAYAN DERNEKLER:

AĞRI Yüksek Tahsil Talebe Derneği Ankara Şubesi, BATMAN Petrol Yüksek Tahsil Talebe Derneği, BİNGÖL Kültür Derneği, BİTLİS'i Kalkındırma ve Tanıtma Derneği, CİZRE Kültür Cemiyeti, DİYARBAKIR Kültür Derneği, ELAZIĞ Yüksek Tahsil Talebe Derneği, ERZURUM Öğrenci Yurdu, HEKKARİ Kültür Derneği, HINIS Kültür ve Okutma Derneği, KÂHTA Kültür Derneği, KARLIOVA Kültür, Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği, MARDİN Kültür Derneği, MUŞ Kültür Derneği, SİVEREK Yüksek Tahsil Kültür Derneği, TUNCELİ Kültür Derneği, URFA Öğrenci Yurdu, VANLI Öğrencilere Yardım Derneği, VARTO Kültür, Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği.

Bildiri, Çankaya Kızılay Bulvarı başta olmak üzere Ankara'nın en işlek semtlerinde aynı saatlerde dağıtıldı. Bildiri Kızılay bulvarında kız arkadaşlar tarafından elden ele dağıtılıyordu. Dağıtım sırasında kulaklarımla duyduğum bir anekdotu aktarmak istiyorum: Kız arkadaşlar bildiriyi, bulvarda yürüyen üniformalı iki generale uzattılar. Generallerin, bildiriyi alıp göz gezdirdikten sonra birbirlerine, "Allah Allah! Yanlış görmüyorum değil mi, baksana Kürtler Kızılay'a kadar inmişler?" sözlerini hiç unutamıyorum.

Ancak, yukarıda yayınlanmış olan ortak bildiriye sözde cevap niteliğinde, mensubu olduğumuz derneklerin adı kullanılarak, iktidar partisinin görüşüne uygun bir şekilde kaleme alınmış ve ilgili partinin gençlik kolları üyelerince Kızılay'da dağıtıldığı anlaşılan karşıt bildiri, Anadolu Ajansı (A.A.) kanalı ile de iktidar organı gazetelerde yer almıştır. Yayınlanan bu karşıt bildiriyi tekzip etmek üzere, adı geçen 19 derneğin temsilcileri yeniden bir araya geldik. Yeni bir basın açıklaması hazırlandı. Basın yoluyla kamuoyuna açıklama yapmak üzere; Nezir Şemmikanlı, Ahmet Kotan ve Ali Ekber Eren, sözcü olarak seçildik. 27 Eylül 1967 günü TMTF Genel Merkezinde, yaptığımız basın toplantısında özet olarak; "AP'nin bir oyunu daha ortaya çıktı" başlıklı basın açıklamasında, "Soyu sopu belirsiz kişiler tarafında düzenlendiği anlaşılan bu paçavra bildiri ile bizleri vatan haini olarak itham edenler, en büyük alçaklığı ve ihaneti yayınladıkları bu bildiri ile yapmışlardır. Yayınlanan bildiride, derneklerin sadece adları yazılarak, kimlikleri bilinmeyen bu kişilerin kimliklerini açıklamalarını istiyoruz. Derneklerimiz menfur düşüncelerine alet edilmek istenmiştir. Siverek Mitingi, halkın uyanmasının

Institut kurde de Paris

bir belgesidir. Hiçbir partiyle ilişkisi yoktur." Bu basın açıklaması, 28 Eylül 1967 tarihli *Ulus* gazetesinde özet olarak yayınlanmıştır.

Öte yandan Doğu Mitingleri nedeniyle, bölgenin il, ilçe ve köylerinde jandarma ve polis baskısı had safhaya ulaşmıştı. Bölgedeki bu tedirginlik nedeniyle Ankara'dan Türkiye ve dünya kamuoyuna mesaj vermek ve yapılan baskıları protesto etmek üzere, Ankara'da örgütlü olan Doğu ve Güneydoğu illerinin kültür ve dayanışma dernekleri adına Kürt yüksek öğrenim gençliği tarafından 18 Kasım 1967'de Ankara Kurtuluş Meydan'ında büyük bir miting ile noktalama kararı alındı. Miting tertip komitesi tespit edildi. Komitede ben, Ali Beyköylü, Ahmet Kotan, Nusret Kılıçaslan ve şu anda ismini anımsamadığım bir arkadaş daha vardı. Beş kişiden oluşan Ankara Miting tertip komitesi çalışmalarına, Ankara Gençlik parkı karşısında bulunan Hergele Meydanı, Üçler Oteli merkez üs olarak seçilmişti. Otelin sahipleri ise Ankara'nın Haymana ilçesinden olan Kürt kökenli üç kardeşti. Otel sahibi kardeşler, komitenin rahat çalışması için tüm maddi ve manevi yardımlarını seferber etmişlerdi. Bu vesileyle kendilerini şükranla anmak istiyorum.

Miting hazırlık çalışmaları sırasında tertip komitesi içinde sesiz fakat çetin bir mücadele başlamıştı. Çünkü, Doğu ve Güneydoğu illerinde yapılmış olan mitinglere "Türkiye İşçi Partisi"nin gölgesi düşmüştü. Böylece mitinglere yansıyan 'ulusal ve sınıfsal' çekişme, Ankara mitinginde de sergilenmek isteniyordu. Çünkü, TİP Ankara mitinginde de boy göstermek istiyordu. Bu nedenle komitede iki görüş ortaya çıktı. Birinci görüş; "miting hiçbir partinin gölgesinde olmaksızın, Kürt ulusal yanı ağırlıklı devrimci bir çizgide yapılmalıdır. Dolayısıyla TİP ve benzeri siyasal partilerin sözcülerine konuşma hakkı verilmemelidir. İkinci görüş ise; "mitingin Kürt ulusal yanı ağırlıklı olsun, ancak TİP sözcüleri de konuşmacı olarak katılsın idi. Bu iki öneri üzerindeki tartışma çok uzun sürdü. Sonuçta her iki görüş oya sunuldu. Miting tertip komitesinde kararlar, oy çokluğu esasına ve el kaldırmak suretiyle alınıyordu. Yapılan oylamada, Nezir Şemmikanlı, Ali Beyköylü, Nusret Kılıçaslan birinci görüş doğrultusunda, diğer iki arkadaşlar ise ikinci görüş doğrultusunda oy kullanmışlardı. Böylece mitingin hiçbir partinin etkisinde kalmayarak, Kürt yüksek öğrenim gençliği insiyatifinde, 18 Kasım 1967 günü yapılması kararlaştırıldı. Miting Tertip Komitesi adına Nusret Kılıçaslan imzasını taşıyan, Ankara Miting'ine Davet Bildirisi dağıtıldı. Ancak, ertesi gün komitenin dışından ve TİP yanlısı bazı arkadaşlar, komiteye yeni bir öneriyle geldiler. Getirilen öneride, TİP'ten yalnızca sayın Behice Boran konuşmacı olarak katılsın isteği iletildi. Bu nedenle komitede tartışma yeniden başladı ve sonunda sayın Boran'ın konuşturulmaması, ancak TİP Diyarbakır milletvekili sıfatıyla sayın Tarık Ziya Ekinci'nin konuşmasına itiraz edilmeyeceği kararlaştırıldı.

Ankara mitinginin görkemli ve başarılı geçmesi için çalışmalara başlandı. Mitinge davet metni hazırlandı.

Institut Kurde de Paris

Komite adına bildirinin Nusret Kılıçaslan imzasıyla dağıtılması kararlaştırıldı. Bildiri Ankara merkez ilçelerinin değişik semtlerinde dağıtıldı. Ancak, mitingin yapılmasına üç gün kala, ortalıkta bomba gibi bir haber yayıldı. Mitingin, polis tarafından engelleneceği gibi, tutuklamaların da olabileceği söyleniyordu. Bu nedenle tertip komitesi olarak, dönemin İçişleri Bakanı sayın Faruk Sükan ile görüşme kararı aldık. Komite, İçişleri Bakanı sayın Faruk Sükan'dan randevu istedi. Bakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'nden gelen cevapta "Sayın Bakan sizi acele bekliyor, buyurun gelin" deniyordu. Belirtilen randevu saatinde İçişleri Bakanlığı özel Kalem Müdürlüğüne gittik. Bakanlığa giden heyette ben, Ahmet Türk, Nusret Kılıçaslan, Ali Beyköylü ve şu anda ismini anımsayamadığım bir iki arkadaş daha vardı. Özel kalem müdürüne, "Ankara'da yapılacak mitingin tertip komitesi olarak, sayın bakan ile görüşmeye geldik" dedik. Özel kalem müdürü, "Buyurun oturun" dedi ve içeri girmesiyle çıkması bir oldu. Müdür, "Buyurun, sayın bakan sizi bekliyor, içeri girebilirsiniz." dedi.

Heyet olarak içeri girdik. Sayın Bakan bizi içeri buyur etti ve arkasında bulunan büyük boy ruleli ses alma cihazının (teybin) düğmesine dokunarak çalışır vaziyete getirdi ve konuşmaya başladı; "Arkadaşlar aldığımız istihbarata göre, Ankara'nın Bala, Haymana Koçhisar ve Konya'nın Kulu, Cihanbeyli gibi ilçelerinden davul zurna eşliğinde Kürt milli kiyafetli insanlar toplayıp Kurtuluş Miting alanını dolduracakmışsınız!.. Bu memleket hepimizin, bölünmesinde kimsenin çıkarı olmaz!... Biz böyle bir girişim ve gösteriye izin vermeyiz..." dedi. Tertip komitesi başkanı sıfatıyla ben (Nezir Şemmikanli), söz istedim ve "Sayın Bakan, hiç aklımızdan bile geçmeyen ve böyle bir teşebbüs içinde olmadığımız bir senaryoyu anlattınız. Oysa mitingi yasal kurallar içinde yapmayı düşünüyoruz. Ancak ilgimi çeken bu senaryoda neden Çankaya, Mamak, Altındağ, Keçiören, Yenimahalle gibi merkez ilçelerden değil de açıkladığınız bu çevre ilçelerden insan toplayalım. Bu ilçelerin merkez ve köy yerleşim birimlerinde Kürt kökenli insanların yoğunluklu yaşıyor olmasından kaynaklanıyor olmasın? Bu senaryoyu aklımıza mı düşürmek istediniz! Peki, Ankara merkez ilçelerinde Kürt yok mu?" sorusunu yöneltim. Sayın Sükan, nasihat dolu bir konuşmadan sonra, "Bakın ben, bakanlığım süresince iki kez İstanbul ve İzmir'e, beş kez de doğuya gittim. Bölgedeki misafirperverliği, insanların sevecenliğini gördüm. Gelin bu güzel memleketi bölmeyelim" demişti. Tekrar söz aldım ve "Sayın Bakan bu güzel anlatımınız karşısında, seçildiğiniz Konya seçim bölgenizde Kürt seçmenlerin oyunu almış bir milletvekili ve bakan olarak neden bölgenin geri kalmışlığını ve halka yapılan baskıları görmemezlikten geliyorsunuz?" sorusunu yönelttim. Sayın Bakan "Tamam tamam, anlaşılan çok kararlısınız, gidin mitingi yasal kurallar içinde yapın, kimse size dokunmaz" demişti. Ankara mitingi, belirlenen gün ve saatte, kendi mecrasında ve kararlaştırıldığı gibi yapıldı. Konuşmacılar, bölgenin sorunlarını

Institut Kurde de Paris

dile getirdiler. Bölgede sürdürülen polis ve jandarma baskısının sona erdirilmesini istediler. Mitingin izleyicileri arasında, alanın bir köşesinde, özel araçları içinde, Diyarbakır milletvekili merhum sayın Dr. Yusuf Azizoğlu, sayın Abdulmelik Fırat ve sayın ABD Büyükelçisi de vardı.

Türkiye İşçi Partisi (TİP) üyesi olmadığım için, Kürtlerin TİP'e yönelmesinin nedenini ve bu partinin Kürt ulusal sorununa bakış açısını objektif değerlendirmem zor. DDKO dosyası için yazı istenen şahısların bir çoğu, TİP'nin aktif üyesi idiler. Dolayısıyla bu sorunun cevabını bu arkadaşların yanıtlarından hep birlikte öğrenmiş olacağız. Çünkü, ben o dönemde CHP yanlısı ortanın solu çizgisinde ve Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu üyesiydim. Ancak, basından izlediğim kadarıyla sorunuz yanıtsız kalmasın diye, kısa ve öz olarak değineceğim. 1961 Anayasa'nın getirdiği kısmi temel hak ve özgürlükler çerçevesinde, legaliteye çıkan sosyalist akım, birbiriyle uzlaşmayan iki eğilim etrafında gelişmiştir. Birinci eğilim, "Partiler düzenini reddeden, ancak sosyalizmi savunan antiemperyalist ve ilerici aydınlar ile üniversiteli öğrenciler içinde örgütlenmek isteyen bir düşünce hareketiydi. Stratejileri, askeri-sivil güçlerden oluşan zinde kuvvetleri harekete geçirmek suretiyle iktidarı zorla ele geçirmek olarak tanımlayabilirz. Böylece hedeflenen, 'Milli Demokratik Cumhuriyet Devrimi' gerçekleştirilmiş olacaktı. Buna, Sol Kemalist bir iktidar da diyebiliriz.

İkinci eğilim ise partiler düzeni içinde, 13 Şubat 1961'de bir grup sendikacı tarafından kurulmuş olan Türkiye İşçi Partisi'dir. TİP, marksizm ideolojisini benimsemiş, işçi sınıfını toplumsal yandaş, siyasal mücadele yönteminde seçimle iktidara gelmeyi ve ülkede bağımsız demokratik bir sosyalist düzen kurmayı amaçlayan, birleşik sosyalist bir kitle partisi kimliğiyle siyasal yaşama başlamıştır. TİP, Mehmet Ali Aybar başkanlığında 1965-1968 yılları içinde, Türkiye sosyalist hareketin çekim merkezi olmuştur. Nitekim 10 Ekim 1965 milletvekili genel seçimlerinde, 'Milli Bakiye Sistemi' gereği TBMM'ne 15 milletvekili ile grup kuracak güce erişmek suretiyle, sosyalist hareketin büyük bir bölümünün cazibe merkezi olmuştur. Ancak, ilk kez marksizmi ülke çapında tanıtmış ve sosyalist mücadeleye meşruluk kazandırmış olmasına rağmen, % 3 civarında oy desteğine sahip olabilmiştir. TİP, parlamentoda barışçıl ve demokratik bir mücadele sergilemiştir. Sosyalist çevrelerde emek sermaye çelişkisi, sınıfsal mücadele tarihi ve ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkı gibi konuların konuşulduğu bir ortam yaratmıştır. Özellikle Kürt ve Alevi kesimi yanına çekmek için, teorik söylemlerini sınıf çıkarının yanısıra bireysel özgürlük alanına da kaydırmıştır.

Öte yandan 1968 çok partili düzenin sarsıldığı yıl olmuştur. Mart 1968'de TİP yanlısı üniversite gençliğinin örgütü olan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) başkanlığına Doğu Perinçek seçilmiştir. Böylece legal solun birinci eğilimi olan cuntacı hareketin en büyük solcu gençlik

Institut Kurde de Paris

örgütüne egemen olmasıyla sol kesimde iç bölünme ve sistem dışına yönelme süreci başlamıştır. Sağ kesimde ise, karşı saldırıya geçme süreci başlamıştır. Hükümet ise, sol kesimi bastırmaya yönelik saldırgan tutumu ortaya çıkarmıştır. 1968'de başlayan siyasal çözülme, 1969'da doruk noktasına ulaşmıştır. TİP'in gençlik kolları ve yan kuruluşları içinde marksist ve Sosyalist, sol ideolojik tartışma ve ayrışma sürecinin belirgin bir şekilde yaşandığı bir dönemdir. Özellikle bu ayrışma 1969 yılında doruk noktasına ulaşmıştır. TİP ve FKF'de yönetici ve üye konumunda olan Doğulu Sosyalistler grubu olarak tanınan Kürt aydın ve yüksek öğrenim gençliğinin de bu tartışma ve ayrışmadan etkilenmesi doğaldır. TİP'in içindeki bu ayrışmanın belirgin bir şekilde gerçekleştiği platform ise, üniversite sosyalist gençlik içinde etkin olan ve TİP'in yan kuruluşu konumunda olan, FKF'nin son kongresinde olmuştur. Kongrede, Sosyalist Devrim (SD) ve Milli Demokratik Devrim (MDD) tezlerini savunan iki grup çarpışıyordu. FKF üyesi Kürt yüksek öğrenim gençliğinin çoğunluğu, SD tezini savunan grubun içinde yer almışlardı. Kongrede, FKF isimi değiştirilerek DEV-GENÇ'e dönüştürüldü. Düşünce bazında ise, MDD tezini savunan grubun zaferiyle sonuçlanmıştır. MDD tezinin en belirgin sloganı ise, "İşçi - Ordu - Gençlik El Ele Milli Cephede" idi. Yani gençlik sokağa dökülecek, devrimci subaylar da eyleme geçmek suretiyle yönetime el koyacaklardı. Dolayısıyla asker-sivil güçlerden oluşan cunta iktidarında, 'Milli Demokratik Cumhuriyet Devrimi' gerçekleşmiş olacaktı ve partiler düzenini reddeden Türk sol kesimin, özlem duyduğu sürecin başlangıcı olacaktı. DEV-GENÇ'e MDD düşünce akımının egemen olması FKF üyesi Kürt yüksek öğrenim gençliğinin, Türk solu gençlik kesimiyle ayrışım sürecinin başladığı ilk kilometre taşı sayılır. Bu dönemde MDD tezinin ve DEV-GENÇ'in tartışmasız ideoloğu ve önderi de Mihri Belli idi. Mihri Belli, marksist söylemli, Kemalist bir kişilikti. Çok tehlikeli bir Kürt düşmanı idi. Bana göre, bu gün de böyle bir kişiliktir. Bu nedenle de Üniversite öğrenciliğim döneminde Mihri Belli'yi hiç benimsemedim ve tanışma gereği bile duymadım.

DEV-GENÇ'e MDD düşünce akımının egemen olması sonucu, DDKO'ların kuruluş sürecini başlatmıştır. Çünkü, Kürt yüksek öğrenim gençliğinin bağımsız bir örgüt çatısı altında toplanması düşüncesi ve önerisi TİP üyesi olup, ancak, DEV-GENÇ örgütünden kopmuş olan arkadaşlardan gelmişti. Bu öneriyi getiren grubun öncüsü değerli Mümtaz Kotan idi. Getirilen öneri, Ankara'da yasal faaliyet içinde olan Doğu ve Güneydoğu illerinin Kültür ve Dayanışma Dernekleri'nin, ideolojik farklılıkları gözetilmeksizin yasal düzeyde bir üst kuruluş olan, "Birlik" ya da "Federasyon" çatısı altında merke- zileştirmek idi. Bu önerinin tartışıldığı ilk toplantı, 05 Mayıs 1969'da Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (AİTİA) ders anfilerinden birinde yapılmıştır. Toplantı yerini sağlayan arkadaşımız, AİTİA Talebe Cemiyeti Başkanı Mehmet

Institut Kurde de Paris

Demir idi. (Bu vesileyle Ankara DDKO'nun üyesi ve sanığı Mehmet Demir arkadaşımızı saygıyla anıyorum.) Bu toplantıya yaklaşık otuz arkadaş katılmıştı. Toplantıda Doğu ve Güneydoğu sorunlarının yanısıra, il derneklerin statüleri masaya yatırıldı. Ancak, metropollerde kurulmuş olan il dernekleri'nin, bir özelliği vardı. Kurulduğu metropol kentte ikamet eden tüm hemşehriler, derneğin doğal üyeleriydi. Yani, yüksek öğrenim gençliğinin yanısıra, aydını, parlamenterleri, memuru, esnafı, tüccarı, işçisi gibi çok yönlü bir etkileşime alanını kapsayan kuruluşlardı. Bu bağlamda derneklerin birlik yada federasyonlaşması için, derneğin kongresinden karar çıkartmak zor bir olaydı. Bu nedenle toplantıdan ikinci bir öneri ön plana çıktı. Yeni öneride de, ideolojik farklılaşma gözetilmeksizin, Kürt gençliğini kucaklayan ve Kürdistan coğrafyasını çağrıştıran, Kürt ulusal sorununu gündemleştiren bağımsız demokratik bir örgüt kurulması kararı benimsenmişti. Toplantıda benimsenen karar doğrultusunda, Ankara'da bağısız bir Kürt gençlik örgütü kurulması çalışmalarının yürütülmesi için bir komite seçildi. Şu anda kaç kişiden ve kimlerden oluştuğunu tam olarak anımsamıyorum. Ancak komitede Mümtaz Kotan arkadaşımızın olduğunu kesin hatırlıyorum. Komite kısa bir araştırma ve çalışmadan sonra, Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nı (DDKO) kurulma aşamasına getirdi. Ankara DDKO, 1969 Mayıs ayı sonlarına doğru resmen kurulmuştu. Ankara DDKO'nun amaç ve niteliği tüzüğün ikinci maddesinde, "Türkiye'de ileri üretim biçimine geçişin etkin unsuru olan devrimci kültürün gelişip, yayılmasını gerçekleştirmek" olarak belirlenmiştir. Kısa bir süre sonra, İstanbul ve Diyarbakır, DDKO kuruluşları takip etti. Bölgenin diğer il ve ilçelerinde de kurulma çalışmaları devam ediyordu. Ancak, 16 Ekim 1970 tarihinde DDKO'lara yönelik başlatılan tutuklama operasyonları nedeniyle, diğer il ve ilçelerde kuruluş çalışmaları askıya alındı. 12 Mart 1971 Askeri müdahalesi sonucu, DDKO'lar Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi kararıyla yasadışı ilan edildi ve kapatma kararı alınarak kapatıldılar. Ben, Ankara DDKO'nun kuruluş çalışmalarına, Ankara'da Mardin Kültür Derneği Başkanı ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı sıfatıyla katılmıştım.

"Doğu ve Güneydoğu" terimleri yasal coğrafi bir kavram, ancak Türkiye'de siyasal söylem literatüründe Kürt ve Kuzey Kurdistan olarak tanımlanıyordu. "Devrimci" ya da "Doğulu Devrimciler" de Kürt solu olarak algılanıyordu.

DDKO'nun kuruluşunda etkin olan etmenleri çok yönlü irdeliyebiliriz. 1967 Doğu Mitingleri nedeniyle Kuzey Kürdistan'da gelişen ulusal ve siyasal mücadele bilincinin yerleşmesi, TKDP'nin Kürt halkı içinde kitleselleşmesi, Irak'ta, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ivme kazanması Türkiye'de duyarlı kesimleri tedirgin ediyordu. Bu nedenle de Kuzey Kürdistan'da, devlet baskısı giderek tırmanıyordu. Etki tepkiyi doğurur mantığı çerçevesinde, dayatılan bu baskılara karşı bölgenin sorunlarını ön plana

Institut Kurde de Paris

çıkaran örgütlü bir gücün oluşması zorunluydu. Dolayısıyla o dönemin koşullarında bu tepkiyi, metropol kentlerde yoğun bir şekilde yaşayan Kürt aydınlarının yanısıra Kürt yüksek öğrenim gençliğinin örgütlenme şansı vardı. Çünkü Kürdistan'da iletişim ve ulaşım yok denecek kadar kısıtlıydı. Hakkari'de meydana gelen bir olayı komşu il halkı bile çok sonra duyabiliyordu. Oysa metropollerde, radyo ve yazılı basının yanısıra dış ülkelerin büyükelçileri, konsoloslukları vardı. TV ise 1969'da yayına girmişti. Bu nedenle metropol kentlerde, Kürdistan'ın sorunlarını Türkiye ve dünya kamuoyuna duyurma olanakları daha çoktu. Öte yandan, Doğu mitinglerinde su yüzüne çıkan TKDP-TİP çekişmesinin, gözden ırak tutulmaması gerekir. Çünkü bu çekişme, Kürdistan'ın Kuzeyine egemen olma mücadelesiydi. Dolayısıyla TİP'nin Kürdistan'da etkinleşmesi ve örgütlenebilmesi, Kürt halkının dikkatlerini, ulusal çelişkiden sınıfsal çelişkiye yönlendirme sürecinin hızlandırılmasını sağlayacaktı. Ayrıca Kürt yüksek öğrenim gençli- ğinin, Milli Demokratik Devrim stratejisini benimsemiş olan DEV-GENÇ örgütüne yönlenmesini önleye -cekti. Metropol kentlerde öğrenim gören Kürt yüksek öğrenim gençli- ğinin TKDP'ye kaptırılması önlene-cekti. Dolayısıyla, TİP'in Kurdistan'da örgütlenebilmesi ve güçlenmesi, bu açıdan çok önemliydi. Bu ortamda kuruluşunu tamamlamış ve çalışma sürecine girmiş olan DDKO'lar, bu karmaşık siyasi atmosfer içinde çalışmalarını sürdüren legal bir Kürt Gençlik Örgütü idi.

DDKO-TİP arasındaki iletişim ve etkileşim ilişkilerini, Ankara DDKO'nun kuruluş çalışmalarını yönlendiren aktif kurucu üyelerin önde gelenlerden biri olan Mümtaz Kotan arkadaşımızdan izleyelim; "DDKO'nun kurucular kurulu üyeleri arasında TİP yanlıları genel olarak parti içindeki Doğulu Sosyalistler ile birlikte hareket ediyorlardı. Hatta TİP genel merkezine çağırılarak ikaz edildik, bu aynı zamanda bir tehditti. Bizden DDKO'yu kapatmamız isteniyordu." (Mümtaz Kotan, "*Yenilginin İzdüşümleri*" Yunan Kürt Dostluk Derneği Yayınları sayfa 459, Atina 2003). Öte yandan, Ekim 1970'te TİP dördüncü genel kuruluna taşınan Kürt sorunu, DDKO üyesi delegelerin bir önerisiydi. Öneri genel kurulda uzun tartışmalardan sonra, sayın Behice Boran grubunun desteği ile kabul edilmiştir. Dolayısıyla Kürt sorunu, ilk kez detaylı bir şekilde legal bir partinin programına alınmıştır. Ancak, 1971 askeri darbesinden sonra, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, TİP hakkında bölücülük yaptığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine dava açmıştır. Ne yazık ki, partinin üst düzey yöneticileri, Anayasa Mahkemesinde yargılandıkları süreçte, devletin şiddete dayalı asimilasyon politikasının yanlış olduğunu, ancak tabii asimilasyonun uygulanmasına karşı olmadıklarını savunmuş olmalarına karşın TİP, ilgili mahkeme kararıyla kapatılmıştır. TİP'in Anayasa mahkemesinde sergi- lediği bu tavır, partili Kürt aydınlarının tepkisine neden olmuştu. Yanılmıyor- sam, DDKO kurucu ve yöneticilerinin çoğunun TİP'ten kopuş dönemi bu süreçte başlar. Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde görülen DDKO

Institut Kurde de Paris

davaları bu kopuş sürecini hızlandırmıştır. TİP'in kapatılmasıyla, Kürt solu için yeni bir dönem başlamıştır. Dolayısıyla Kürt devrimci yurtseverler için, bağımsız ulusal partilerini kurma sürecinin de önü açılmıştır.

16 Ekim 1970'te Ankara Sulh Ceza hakimliğinin, ev ve işyerlerinde aranma ve gıyabi tutuklama kararı üzerine, güvenlik güçleri tarafından düzenlenen bir geceyarısı operasyonu ile Ankara, İstanbul ve Diyarbakır, DDKO üyesi ve ilintili unsurları gözaltına alınmıştır. Bu operasyon 25 sanıklı bir dosya idi. Ancak sanıkların bir kısmı ele geçmemiş, tutuklananlar ise sorgunlanmak üzere Ankara Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube'de gözaltına alınmışlardı. Bu operasyonda gözaltına alınanlar içinde ben de vardım.

Ankara Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube'de sorgularımız tamamlandıktan sonra, Ankara Cumhuriyet Savcılığı'na sevk edildik. Savcılıkta, kimlik tespitinden sonra, nöbetçi mahkemeye sevk edildik. Nöbetçi mahkeme, tarafından gıyabi tutuklama kararı vicahiye çevrilmesi üzerine, Ankara Ulucanlar Kapalı Cezaevine götürüldük. Cezaevi tecrid hücresinde kısa bir süre bekletildikten sonra, 1., 2. ve 3. nolu koğuşlara yerleştirilmiştik. Ancak, DDKO sanık avukatlarının süresi içinde tutuklamalara ilişkin bir üst mahkemeye yaptıkları itiraz sonucu, DDKO tutuklu sanıklardan ben, Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü ve Sabri Çepik tutuklu kaldık. Diğer DDKO sanıkları tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldılar. Tutuklu DDKO grubu olarak 1. nolu koğuşa yerleştirildik. 4 arkadaş kendi aramızda, yemek ve harcama komunü oluşturduk.

DDKO operasyonundan bir iki gün sonra, DEV-GENÇ genel başkanı Atila Sarp ile birlikte Ankara, İstanbul ve İzmir merkez yürütme kurulu üyeleri de tutuklanmıştı. Yanılmıyorsam, 12 Mart 1971 askeri müdahalesi arifesinde tümü tahliye olmuştur. Bu tahliyelerden sonra DEV-GENÇ'in silahlı kanadı Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) silahlı eylemi, Batı'daki metropol şehirlere yönelmiştir.

Ancak, DDKO ve DEV-GENÇ üyelerinin birarada tutuklu bulunduğu süre içinde, yaşanan iki ayrıntıyı tarihe not düşmek üzere aktarmak istiyorum: Cezaevi koğuş bahçesinde her gün öğleden sonra voleybol oynardık. Arada bir DDKO ve DEV-GENÇ arasında iddialı maçlar yapılırdı. Ancak, DDKO grubunda voleybol oynayabilen ben, Mümtaz, İbrahim, Sabri ve Mehmet Demir'den oluşan beş genç arkadaştık. Mehmet Demir DEV-GENÇ eski genel sekreteri olmasına karşın, DDKO sanığı olarak tutuklanmıştı. DDKO voleybol takımının tamamlanabilmesi için altıncı kişiye ihtiyacımız vardı. İstanbul DEV-GENÇ yürütme kurulu üyesi değerli Hüseyin Cevahir, Tunceliliydi. H. Cevahir, DDKO - DEV-GENÇ maçlarında "Yerim kekoların takımıdır" derdi. Böylece DDKO voleybol takımı Hüseyin Cevahir ile tamamlanmış olurdu. Bu durum, Musa Anter Ağabey'in dikkatini çekmişti. Bir gün Musa ağabey bana, "H. Cevahir niye hep ben kekoların takımında yer alacağım diyor da başka bir DEV-GENÇ'li demiyor, bir özel sebebi var

Institut Kurde de Paris

mı?" diye sordu. "Evet var" dedim. "Çünkü H. Cevahir Dêrsimli bir Kürt'tür." Musa ağabey "Öyle mi? O halde onunla birlikte volta atarken mutlaka beni de çağır!" diye tembihlemişti.

Ertesi gün H. Cevahir ile birlikte bahçede volta atıyorduk. Bu sırada Musa ağabey, koğuşun kapısında bizi izliyordu. Hemen seslendim ve bize katılmasını rica ettim. Musa ağabey zaten hazırdı ve hemen geldi. H. Cevahir'e yöneldi ve hatırını sordu. O da teşekkür etti. M. Anter Hüseyin'e nereli olduğunu sorduğunda "Dêrsimliyim" cevabını aldı. M. Anter; "Kürt müsün?" diye sorduğunda da "Evet Musa ağabey" cevabını aldı. M. Anter bunun üzerine "Hüseyin oğlum, evladımızsın da neden başkasının kapısında havlıyorsun!" diye sordu. Bunun üzerine Hüseyin ile bakıştık ve birlikte kahkaha atarak güldük. H. Cevahir, hemen kendini toparladı ve ağzından şu cümle çıktı. "Musa ağabey, ben komünistim, Kürt sorununun bu ideolojik perspektif çerçevede çözüleceğine inandığım için ordayım." M. Anter de "Peki, ya bizim gençler ne boxtur, onlar da Komünist olduklarını söylüyorlar." dedi ve ekledi, "Oğlum Hüseyin, sakın ola yaptığım şakadan alınmayasın." H. Cevahir alınmadığını ama söylediklerini hep aklında tutacağını söyledi. Bu vesileyle değerli büyüğümüz rahmetli Musa Anter'i de saygıyla anıyorum burada.

Hatırlanacağı gibi, THK/O ve THK/C'nin başlattığı şehir gerilla savaşı, 12 Mart 1971 askeri müdahalesini sağlamıştı. Müdahaleci beşibirlik generalin muhtırası gereği, mevcut hükümet istifa ettirilmiş, yerine partiler üstü yeni bir hükümet kurulmuştu. Hükümeti kuran kişi ise, "Hürriyetlerin üstüne şal atarım" deyimiyle meşhur olan, CHP milletvekili Prof. Dr. Nihat Erim idi. Erim, partisinden istifa etmiş ve başbakanlık koltuğuna oturmuştu. Şalcı Nihat Erim'in, başbakanlık sarhoşluğu içinde ilk demeci, "Balyoz hareketini başlatıyorum" olmuştu. Eski şalcı unvanlı Nihat Erim, unvanına balyozcu unvanını da katmıştı. Hükümet, parlamentodan çıkarttığı bir kararla uygulanmakta olan sınırlı illerdeki sıkıyönetim rejimini genişleterek Türkiye geneline yayılmıştı. Türkiye'nin belli merkezlerinde Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri kurulmuştu. Gerilla savaşı bağlamında, Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir tarafından İstanbul'un bir semtinde gerçekleştirilen eylem nedeniyle, çevik kuvvet polisi ile karşı karşıya geldiklerinde, sığınmak üzere bir apartmana yönelmişler. Apartman dairesinin kapı- sında duran, 14 yaşındaki Sibel adında bir kızı rehin alıp, dairenin kapısını kilitlemişler. Rehine olayı nedeniyle, güvenlik güçleri onlara megafonla seslenir "Sizde Türk kanı yok mu? 14 yaşındaki kız rehin tutulur mu?" H. Cevahir cevaben "Kim size benim Türk olduğumu söylemiş, ben Kürdüm" demişti. Operasyonu yöne- ten komutan, önceden komşu apartman dairelerine yerleştirilmiş olan keskin nişancılara vur emri verir. Keskin nisancılardan biri, rehinenin bulunduğu dairenin penceresinin perde arkasında silueti görülen H. Cevahir'e doğru silahını ateşler. Aynı anda güvenlik güçleri dairenin

Institut Kurde de Paris

kapısını kırarak içeri dalarlar. Meğer mermi, H. Cevahir'in gırtlağına isabet etmiş. İlk vuruşta H. Cevahir şehit olmuş. Halk Kurtuluş Cephesinin lideri, M. Çayan ise yaralı bir halde yerde uzanıyormuş. Basına yansıyan haberlerden öğreniyoruz ki, güvenlik güçleri yerde cansız uzanan H. Cevahir'in ölü bedenine 25 kurşun daha sıkmıştı. H. Cevahir'in göğsü kalbura dönüştü- rülmüştü. Oysa Mahir Çayan, yaralı bir şekilde hastaneye kaldırılmıştır. Evet, H. Cevahir'in Kürdüm demesi onları ürkütmüştü. Ölüsü bile onları korkutmuştu. Ve bu nedenle cansız bedenine 25 mermi daha sıkılmıştı. Bu vesileyle değerli H. Cevahir'e tanrıdan rahmet diliyor ve kendisini Kürdistan ve devrim şehidi olarak, saygıyla anıyorum.

Bir diğer olayda ise, 1970'in Aralık ayı sonunda İstanbul'un işlek bir caddesine, "Yaşasın Bağımsız Kurdistan" sloganı yazılmıştı. Türk basını kıyametleri koparmıştı. Bu sırada DEV-GENÇ, "bu sloganla yakın uzak ilgisinin olmadığını" açıklayan bir bildiri yayınlamıştı. O dönemde DEV-GENÇ, genel başkanı Ertuğrul Kürkçü idi. Dolayısıyla, DDKO'nun dışarıdaki unsurları tarafından bu sloganın üstlenmesi ya da inkar edilmesi gibi bir tercihle baş başa bırakılması izlenimi verilmişti. Daha açık bir değimle, DEV-GENÇ bu açıklamayla, zımnen de olsa DDKO'yu işaret ediyordu. Ancak, DDKO sessizliğini korudu. Bu bağlamda DDKO adına, Ankara kapalı cezaevinde tutuklu bulunan DEV-GENÇ yönetim kadrosuna, örgütünüzün böylesi bir bildiri yayınlamaması gerekirdi diye serzenişte bulunduk. Hasassiyetimizi gören DEV-GENÇ kadrosu, konuyu tartışmak üzere, kendi aralarında özel bir toplantı düzenlediler. Bu toplantı devam ettiği sırada koğuşa gitme ihtiyacım oldu. 1. nolu koğuşun kapısına vardığımda, İstanbul DEV-GEÇ yürütme kurulu üyesi Mustafa Zülkadiroğu'nun ağzından, şu cümle akmıştı, "Neden özeleştiri verelim, bizim bu Kürdistan sloganıyla ne ilgimiz olabilir?" tepkisini gösterdi. Ben, Zülkadiroğlu'nun bu açıklamasına, şu tepkiyi verdim. Bizler ilginizin olmadığını biliyoruz. Ancak, kamuoyuna Kürt sorunuyla yakın uzak bir ilginizin olmadığını da açık bir dille ve mertçe açıklarsanız, siz rahatlarsınız, bizler de mutlu oluruz, diyerek yanlarından ayrıldım. DEV-GENÇ'li arkadaşlarla aramda cereyan eden konuşmayı, bizim arkadaşlara aynen aktardım. Ancak bilahare DEV-GENÇ'li arkadaşlar bizden özür dilemişti. Öte yandan, İstanbul caddesine yazılmış olan Kurdistan sloganı tartışması, TBMM'ne taşınmıştı. Bu tartışmada Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek gerekir. Konuya ilişkin TBMM oturumunda gündem dışı yapılan konuşmalarla tepki gösteren, TİP eski genel başkanı ve İstanbul milletvekili sayın Mehmet Ali Aybar, böylesi bir sloganın yazılmasını normal karşılamak gerektiğini çekinmeden savunmuştu.

DDKO dava dosyası altı ay hazırlık soruşturmasından sonra, Ankara 3. Ağır Ceza Mahkemesinde açılmıştı. Dava dosyası, Kamuoyuna, Nezir Şemmikanlı ve arkadaşları olarak duyurulmuştu. Mahkemedeki ilk duruşma, 29 Mart'ta, ikinci duruşma 10

Institut kurde de Paris

Mayıs 1971'de yapılmıştı. Bu duruşmada, bir sonraki duruşma tarihi 29 Haziran olarak tespit edilmişti. Ancak, 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nin aldığı görevsizlik kararıyla dava dosyasının, Ankara Sıkıyönetim Askeri Savcılığı'na gönderilmiş olduğu da bize bildirilmişti. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı ile Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı askeri savcıları arasında varılan mutabakat sonucu dosya, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı'na devredilmiştir. Dolayısıyla Ankara'da tutuklu olan biz dört DDKO mensubu arkadaş, Diyarbakır Askeri Tutukevi'ne götürülmek üzere, 15 Haziran 1971 sabahı jandarma eşliğinde bir kapalı cezaevi arabasıyla Diyarbakır yolculuğuna başladık. Malatya'da bir gece konaklamadan sonra 16 Haziran 1971 günü öğleden sonra Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Seyrantepe Askeri Cezaevi'ne ulaştık. Cezaevi müdürü binbaşı bizi gayet kibar bir şekilde karşıladı. Başta duran bana dönerek, adımı sordu. Ben de cevap verdim. "Suçunuz?" dediğinde "Kürtçülük efendim!" dedim. O anda binbaşının tavrı değişti. "Git o tarafa, karşıda dur" dedi. Mümtaz, İbrahim ve Sabri Çepik'e de tek tek sordu. Onlardan da aynı yanıtı alan binbaşı, somurtkan bir yüz ifadesiyle işlemlerimizi tamamladı. Nöbetçi duran başçavuşa da bizi koğuşlarımıza götürme emri verdi. Aynı gün, TRT'nin saat 15:00 Radyo haberlerinde, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı açıklaması yayınlandı. Açıklamada, "Ankara cezaevinde tutuklu bulunan Nezir Şemmikanlı ve arkadaşları, TCK'nin 125., 141. ve 142. maddelerinden yargılanmak üzere, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Cezaevine getirildiler." dendi. Öte yandan DDKO dava dosyasında sanık olup da sivil mahkemece tahliye edilenler, biz Diyarbakır askeri tutukevine ulaşmadan, Diyarbakır'da yeniden tutuklanmışlardı. Diyarbakır-Siirt illeri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığınca yapılan uzun bir soruşturmasından sonra, 23 Ekim 1971 günü bize, 122 sayfalık DDKO iddianamesi tebliğ edildi. Açılan dava, bu sefer Fikret Şahin ve arkadaşlarına dönüştürülmüştü. Yargılanmanın ilk duruşması 10. 12. 1971 tarihinde 1. nolu Askeri Mahkemede yapılacağı tebliğ edilmişti.

DDKO dava dosyasının Diyarbakır 1. nolu Askeri Mahkemesi'nde başlayacağı sırada balyoz hareketinin başbakanı Şalcı Nihat Erim'in, yabancı basın mensuplarına verdiği bir demeçte, "Türkiye'de Kürt sorunu diye bir problemimiz yoktur. Herkes Türktür ve Türk olmaktan mutludur" söylemi, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Tutukevi'nde olan tutukluların büyük tepkisini almıştı. Başbakanın bu demeci doğrultusunda, Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemeleri olağanüstü tedbirler alarak, bizleri başbakanın demeci doğrultusunda savunma yapmaya adeta yönlendirmeye çalışılıyordu. Oysa bizler, Kürt ulusal sorununu gündeme getirmek ve mücadeleyi kucaklamak isteyen insanlardık. Ceza alırız yada almayız diye bir düşünceye kapılmadık. İdam ediliriz korkusu hiç yaşamadık. O dönemde bizlerin mahke- melere karşı olan tavizsiz tavrımız, siyasi savun-

Institut Kurde de Paris

malarımız, Kürdistan mü-cadelesinin motorize gücü olmuştur. Çoğu duruşmalarda, mahkeme heyeti "Gereği düşünüldü" sözcüğünü kullandığında, sanık olarak bizler gereğini düşünmedik diyerek mahkemeye sırtımızı döndüğümüz duruşmalar oldu. Bu nedenle duruşma salonunda mahkemenin güvenliğini korumakla yükümlü olan jandarma ile çok itişip kakıştık. Dolayısıyla, mahkemelerdeki siyasi savunmalarımız, hükümeti şaşkına çevirmişti. Mahkeme sürecini izleyen Fransız LE MOND gazetesinin muhabiri, dönemin Adalet Bakanı ve hükümet sözcüsü İsmail Arar'a, "Başbakan Nihat Erim Türkiye'de Kürt yoktur açıklaması yapmıştır. Oysa Diyarbakır Sıkıyönetim mahkemelerinde tutuklu sanıklar, Kürt olduklarını vurgulamanın yanısıra Kürt halkının varlığını, tarihi belgelerle savunuyorlar. Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Türkiye'de Kürt var mı yok mu?" sorusunu yöneltmiştir. Buna dönemin Adalet Bakanı İsmail Arar, Başbakan Erim'in demecini tashih etmek anlamında yaptığı açıklamada, "Sayın başbakan Nihat Erim'in açıklaması yanlış algılanmıştır. Sayın Erim Türkiye'de Kürt yoktur demek istememiştir. Çünkü, Türkiye'de 5 milyon Kürt kökenli vatandaşımız vardır. Ancak, Türkiye'de yaşamaktan mutludurlar demek istenmiştir" diye bir açıklama yapmak zorunda kalmıştı. Yani Türkiye Cumhuriyeti Devleti çok partili düzende ilk kez Kürt halkının varlığını kabul etmiştir.

Sırası gelmişken mahkeme sürecinde, yanlış hatırlamıyorsam 1972 Nisan yada Mayıs ayında yapılan bir duruşma sırasında, benimle iddia makamında oturan Askeri Savcı Albay Sait Dabak, arasında geçen bir tartışmayı aktarmak istiyorum. Savcı Albay Sait Dabak, Mardin ilinde gözaltına alınmış olan değerli arkadaşımız Nusret Kılıçaslan'ın ifadesi, bana aitmiş gibi iddia ederek, beni suçlamaya kalkıştı. Oysa benim Mardin Valiliğinde verilmiş bir ifadem yoktu. Ben bu yanlışı düzeltmek üzere söz istedim. Mahkeme heyeti bana söz hakkı verdi. Ayağa kalktım ve dedim ki, "Sayın iddia makamı bana ait olmayan bir ifadeyi bana isnat etmesi, beni şaşırttı. Oysa İddia edilen ifade bana ait değildir", dedim ve oturdum. Savcı ısrarla ifadenin bana ait olduğunu tekrarladı. Yeniden söz aldım; "Sayın yargıçlar, öyle anlaşılıyor ki iddia makamında oturan askeri savcı, dava dosyası hakkında bilgi sahibi olmadan ve duruşma tutanaklarını tetkik etmeden, iddia makamını işgal ediyor. Ya sarhoştur ya da üst makamlar tarafından eline tutuşturulan notlara göre hareket ediyor." dedim. Duruşma yargıcı Albay Hamdi Sevinç beni, "Konuşmana dikkat et, böyle sanık olmaz" diye ikaz etti. Ben konuşmama davam ettim; "Sayın mahkeme heyeti, böyle iddia makamı ve böyle mahkeme heyeti olursa, böyle de sanık olur" dedim. "Lütfen bırakın sözümü bitireyim. Sayın iddia makamının benimle ilişkilendirmek istediği ifade arkadaşımız, Nusret Kılıçaslan'a aittir. Duruşma tutanaklarının falan numaralı sayfasında kayıtlıdır. Tetkikini istiyorum." dedim. Mahkeme heyeti, belirttiğim sayfadaki duruşma tutanaklarını tetkik etti ve söylediklerimin doğru olduğu ortaya çıktı.

Institut Kurde de Paris

Yeniden söz aldım ve "Sayın mahkeme heyeti, kimimiz yataklardan, kimimiz caddelerden ve kimimizi işyerlerinden toplanıp, sanık sandalyesine oturtularak, huzurunuza getirildik. Bana ve arkadaşlarıma isnat edilen suç, 'milli duyguları zayıflatmak ve Kürtçü- lük yapmak iddiasıyla örgüt kurmak ve propaganda' yapmaktır. Bilindiği gibi TCK'nın ilgili suçlara yönelik, 142. ve 143. maddelerinde belirtilen ceza miktarı, bir yıldan üç yıla kadar mahkumiyet öngörmektedir. Şayet bu suç kamu kuruluşlarında işlenmiş olması halinde, üçte bir artırılmak suretiyle toplam dört yıla tekabül emektedir. Oysa iki yıla yakın bir süredir tutuklu bulunuyorum. Sayın mahkeme heyeti, bizlerin tutukluk süresini uzatmakla, devletin baskı ve şiddet politikasının aracı ve uygulayıcısı olduğunun bir kanıtıdır. Bu davranışınızla bizleri haklı davamızdan caydıracağınızı zannediyorsunuz ama yanılıyorsunuz. Size, Türkiye basınına yansıyan somut bir haberi hatırlatmak istiyorum: Pakistan Devlet Başkanı Yahya Han, Türkiye'yi her ziyaretinde, "biraderim Cumhurbaşkanı sayın Cevdet Sunay'dan akıl almaya geldim" diyordu. Birader Sunay'ın, "Yahya Han'a verdiği akıl Bangladeş'i doğurttu." Şunu çok iyi bilin ki, bizleri cezalandırmak savıyla, uygulamakta olduğunuz baskı ve zülüm, bizleri haklı davamızdan caydıramaz, bilakis, bizleri daha çok biler. Siz, hakkımızda şöyle mi düşünüyorsunuz? Ağır hapis cezası alacağımız için suspus olacağız. Hayır, suspus olmayacağız. Hodri meydan, pilavda kaşığı kırılanın canı çıksın. Tahliye olduktan sonra da mücadelemiz devam edecek. Bu davranışınız, bizleri dağa çıkmaya, savaşa zorlamaktadır. Bu mücadele, er ya da geç Kürdistan'ı kurduracak. Onun için üstümüze fazla gelmeyin bizi tahliye edin!" dedim ve yerime oturdum.

Mahkeme heyeti duruşmaya on dakika ara verdi. Bizleri mahkeme koridorunun dibindeki gözetim odasına aldılar. Duruşma yeniden başlayınca, iddia makamı Albay Said Dabak söz istedi ve şunları söyledi: "Sayın mahkeme heyeti, Nezir Şemmikanlı'nın tahliyesini istiyorum." Herkes şok olmuştu. Bu tehdit içeren sözlerimi, 2. nolu Askeri Mahkemesi'nde yargılanan ve o sırada mahkeme koridorunda bulunan saygıdeğer İsmail Beşikçi de dinliyormuş. Cezaevine geri döndüğümüzde, sayın BEŞİKÇİ beni tebrik etti ve dedi ki "İşte böyle siz dik durdukça, onlar eğilmek zorunda kalacaklar. Dolayısıyla geri adım atmak zorunda kalan, onlar olacak." Ve gerçekten de, 1972 Ekim ayında tahliye olmuştum.

Diyarbakır Askeri Mahkemesi'nde DDKO'nun ilk duruşması, 23. 10. 1971 tarihinde iddianame okunarak başlamıştı. Ancak, iddianameye cevap olarak hazırlanan ve Diyarbakır-Siirt illeri Sıkıyönetim komutanlığı 1. nolu Askeri Mahkemesi'ne, 13 Aralık 1971 tarihinde sunulan 167 sayfalık siyasal savunma metninde Kurdistan'ın sosyo-ekonomik, kültürel ve politik durumu dile getirilmiştir. Diyarbakır-Siirt illeri Sıkıyönetim 1. nolu Askeri Mahkemesi'ne sunulan DDKO siyasal savunma metninin son sayfasındaki "Sonuç olarak diyebiliriz ki" bölümünü aşağıya aynen aktarıyorum:

Institut kurde de Paris

1. Türkiye'de dili, geleneği, tarihi ve kültürü farklı olan bir KÜRT HALKI VARDIR. Bunun inkarı, Türkiye'nin sosyo/ekonomik yapısına, objektif şartlarına, ülkenin çıkarlarına ve bilime aykırıdır.
2. KÜRT HALKININ objektif varlığından, bu varlığın gereği olan DİL, KÜLTÜR, EDEBİYAT, FOLKLOR yani KÜRT KÜLTÜRÜNDEN, söz etmek kesinlikle suç olamaz. Bilakis, insan haklarını ve bilimi savunmak olur.
3. TCK'nin 141 / 4 ve 142 / 3. maddelerinde gösterilen suçların bizimle ilişkisi yoktur. İnsanların kardeşliğinden ve halkların eşitliğinden gerçek anlamda bütünlük hedef ittihaz eden yüce bir fikir, maddelerdeki ırk mülahazası ile propaganda yapmak ve milli duyguları zayıflatmakla yakından uzaktan ilişkili değildir.
4. Bütün bunlara rağmen mahkeme heyeti, KÜRTLERİN VARLIĞINI, KÜRT DİLİ VE KÜRT EDEBİYATI konularında kesin bir kanaat sahibi olamıyorsa, KÜRT HALKININ objektif varlığı konusunda, dil ve edebiyat konularında, sosyo/ekonomik yapı hakkında, tarih ve folklor hakkında tarihçiler, dil bilimciler (özellikle klasik ve yaşayan Şark dilleri üzerinde çalışan bilim adamları), sosyologlar, antropologlar ve folklor uzmanlarından meydana gelen bir bilirkişi heyetine keşif yaptırılmasını talep ediyoruz

Gerçekten HALKLARIN EŞİTLİĞİNE dayanan bir düzenin ergeç kurulacağına olan inancımızı belirtir,

İsnat edilen suç ile ilgili, hakkımızdaki delillerin yeterli olmaması suçun unsurlarının teşekkül etmemiş bulunduğu göz önüne alınarak BERAATIMIZE karar verilmesini arz ve talep ederiz. 13.12.1971

İMZALAYANLAR:

Fikret ŞAHİN
Mümtaz KOTAN,
İbrahim GÜÇLÜ
Yümni BUDAK
Ali BEYKÖYLÜ
Nezir ŞEMMIKANLI

Sonuç olarak, DDKO sanıkları olarak milli duyguları zayıflatmak ve ülkeyi bölmek iddiasıyla tutuklanmıştık. Oysa sıkıyönetim mahkemeleri, devletin kırmızı çizgileri doğrultusunda, dava dosyasını illegal Marksist-Leninist bir örgüt kurmak, yönetmek, üye olmak ve propaganda yapmaktan yargılama sürecine dönüştürmüşür. Burada izlenen stratejik politika ve verilmek istenen mesaj, Türkiye'de Kürt sorunu olmayıp, sorun işçi sınıfı diktatörlüğünü iktidara taşıma sorunudur olmuştur. Aynı zamanda bizlere daha çok süreli cezalar verilmek suretiyle de susturulmamız amaçlanmıştır.

Oysa bütün mahkeme duruşmalarında Kürt olduğumuzu hep haykırarak mahkemenin ve Türkiye'nin gündemine oturtmuştuk. DDKO sanıkları olarak, Kürt sorununu gerçek yaşamın yanısıra bilimsel verilere dayalı bir şekilde detaylandırmak suretiyle askeri mahkemelere taşıdık. Kürt halkının var olduğunu, tarihini, kültürünü, dilini inkar edenlerin beyinlerine hitap ederek savunduk. Gönül isterdi ki DDKO'nun tüm sanıkları birlikte, aynı çizgide ve aynı dirençte savunma yapabilelim. Ancak,

İnstitut Kurde de Paris

birlikte savunma yapma koşullarımız olgunlaşmamıştı diyebiliriz. DDKO sanığı olan diğer arkadaşlarımıza da haksızlık yapmış olmayayım, ister bireysel ister grupsal, o dönemde tutuklu olan tüm sanıklar kendi cephelerinden siyasi savunma yapmışlardır. Yine de o dönemin koşulları içinde bilinç ve direnç durumumuz da değerlendirildiğinde, tüm eksiklere rağmen yapılan savunmalar, Türkiye ve Kuzey Kürdistan genelinde o güne kadar gelmiş geçmiş en ileri ve en üst düzeyde yapılmış olan bir siyasal savunmadır. Öte yandan marksist-sosyalist, sosyal demokrat ve liberal sağ kanattan gelen ve DDKO sanığı olsun ya da olmasın, tüm arkadaşlar cezaevinde kaynaşma olanağını elde ettik.

DDKO'ların Kürt ulusal sorununa yaklaşımını değerlendirecek olursak, teorik olarak hangi amaç ve araç uğruna olursa olsun örgütlenmiş olan bir kuruluşun, eylemi ve yarattığı tepkilerin kimi güçlendirdiğini belirtmektedir. Tek kriter yapılan eylemin sonuçlarının ne olduğu ve bunun kime yaradığıdır. Öncelikle, konan eylem, örgütün genel politikasına uygun olup olmadığı irdelendiğinde, örgütün nereye ve kime hizmet ettiği açığa çıkar. Bu bağlamda DDKO örgütünün, stratejik hedefi ile mücadele yöntem ve eylemleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde; 1969 ilkbaharında başlayan DDKO'nun kuruluş süreci, 1971'den itibaren yargılanmasına başlanması ile Kürt ulusal gençliği için yeni bir siyasal sürecin başlangıcı olmuştur. Öte yandan 12 Mart 1971 müdahalesi, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı bünyesinde oluşturulan gözetim merkezlerindeki sorgulamalar ile mahkemelerindeki yargılanma süreci, bir bütün olarak ilerici demokrat Kürt yurtseverlerin siyasal bilincini yükseltmiş ve Kürdistan ulusal iç dinamiklerini harekete geçirmiştir. Diyarbakır Sıkıyönetim süreci, ilerici demokrat Kürt aydınlarını, Kürt sorununu, ulusal ve devrimci düşünce esası baz alınarak, yasal çerçeveye oturtmuştur. Kürt ulusal demokratik mücadelesini siyasal düzeyde doruk noktasına yükseltmiş ve dünya basınında olumlu yankı yaratmıştır. Dolayısıyla, siyasi savunma sürecinin başlamasıyla, Kürt aydınlarının gerçek anlamda Türk solundan kopuş ve ayrı örgütlenme sürecinin başlangıç miladı olmuştur. Türk solundan kopmanın özü, Kürt ulusal sorununun ön plana çıktığının göstergesi olmuştur.

Oysa, 12 Mart 1971 müdahalesi, Türk Solu'nun beynine inmiş büyük bir darbe olmuştur. Türk Solu gençliğin gelişmesini durdurmuş ve dumura uğratmıştır. Bu nedenle Türk Solu, bugüne kadar halen belini doğrultamamıştır.

Yargılanma safhasında ve sonrasında hatta bugün bile, "Türkler ile Kürtler et ve tırnak gibi birbirine geçmiş, evlilikler sonucu sosyolojik bir bütünlük sağlamışlar..." gibi söylemlerin sahiplerini saymakla bitiremeyiz. "TC üniter devlet yapısı içinde, Demokratik Cumhuriyet tezini" savunan entelektüel insanlarımız, farklı nüanslarla da olsa dün de vardı, bugün de vardır. Demek istiyorum ki, Demokratik Cumhuriyet ideolojisi, ne PKK ne de Kürt aydınları tarafından icad edilen bir politikadır. T.C. derin

Institut Kurde de Paris

devlet yönetimi tarafından Üniter Devlet tezinin savunulması için geliştirilen stratejik bir politikadır. Sözüm ona PKK ve bazı Kürt siyasi aydınlarımız da bu politikayı, kendilerine göre yontmaya çalışıyorlar. Bu özü itibariyle yanlış bir politikadır, hedef şaşırtmaktır. Kürt siyasilerinin, resmi görüş (nabza göre şerbet) bildirmekten vazgeçmeleri gerekir. Çünkü, Kürt halkının Kürdistan coğrafyasında asgari ve azami talepleri vardır. Asgari talep: Gönül birlikteliğine dayalı, ulusların kendi geleceklerini özgürce belirleme (Self-determinasyon) ilkesi doğrultusunda, bulunduğu parçada yönetim erkiyle birlikte, FEDERAL bir sistemi hayata geçirmektir. Azami programı ise özetle, her Kürt insanının beyninde, yüreğinde ve hayalinde yatan BAĞIMSIZ KURDISTAN'dır.

Mamosta sayın Şükrü Gülmüş'ün deyimiyle "İnsan hiçbir zaman kurtulmaz doğulan yerin doğasından" demekle çok anlamlı bir vurgu kurgulamıştır. Doğrudur, hele doğduğu toprağın doğasına ve ulusun özgürlük istemlerine bağlı olan insanlar hiç ama hiç kurtulamazlar. Bu nedenle görmüş geçirmiş deneyimli kişi ve kadrolardan öğrenilecek çok şeylerimiz var. Kürtlerin bir atasözü var; "Rûmeta rûspiyên xwe bizanin, ji wan aqil bigrin û ji serboriyên wan sûd wergirin." Türkçe tercümesi, "Aksakallılarınıza saygılı olun, onlardan akıl edinin ve deneyimlerinden yararlanın" olan söz, boşuna söylenmiş bir söz değildir. Bu bağlamda, Kürt ulusunun siyasal mücadeleler tarihindeki başarı, başarısızlık, iniş ve çıkışlar, dönemin siyasal konjüktöründen soyutlamak mümkün değildir. Dolayısıyla her mücadelenin başarılı yada başarısız sonuçları, bir sonraki kuşağı olumlu yada olumsuz etkiler. Başarısız mücadelenin hatalarından ders alınır. Başarılı ve olumlu mücadeleler daima bir sonraki adım için öncü örnek bir hareket olarak görülür. Bir temel kuralı hatırlatmak gerekir; "Geçmişini öğrenmeyen, içinde bulunduğu konjüktörü iyi değerlendirmeyen, geleceğe ışık taşıyamaz!..."

DDKO sanıkları olarak yargılanma safhasında iddianameye cevap olarak sunduğumuz 167 sayfalık siyasi savunma metinde, dünyanın ender rastlanan müstesna insanı, sosyolog, saygıdeğer İsmail BEŞİKÇİ hocanın, siyasi savunma metnine olan bilimsel katkıları nedeniyle, şükran, sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Sayın BESİKÇİ, Kürdistan ve Kürt halk hareketlerini araştırma ve kamuoyunun bilgisine sunmasından dolayı, bizler gibi Kürtçülükten tutuklu idi.

Institut kurde de Paris

Özgeçmişim

1943'te Mardin - Midyat doğumluyum. İlk ve orta öğrenimimi Midyat'ta, lise öğrenimimi Mardin'de ve daha sonra yüksek öğrenimimi de Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) Tarih bölümünde gördüm.

1964-1974 yılları arasında;

TC Milli Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli birimlerinde memuriyet,

Cumhuriyet halk partisi Gençlik Kolları üyeliği,

Ankara'da Mardin Kültür Derneği yönetim kurulu üyeliği ve Mardin Talebe Yurdu müdürlüğü,

Ankara'da Mardin Kültür Derneği başkanlığı,

DTCF Sosyal Demokrasi Derneği kurucu üyeliği,

DTCF Talebe Cemiyeti Yönetim kurulu üyeliği ve başkanlığı.

Üniversite öğrenci olayları (boykot ve işgal) nedeniyle gözaltı ve tutuklanma.

Ankara, Devrimci Doğu Kültür Ocağı (DDKO) kuruluş çalışmaları ve üyeliği

DDKO davasından, 16 Eylül 1970'te Ankara'da gözaltı ve tutuklanma,

DDKO davasından, Diyarbakır-Siirt ve Mardin İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Cezaevi'nde tutuklu ve 1. nolu Askeri Mahkemesi'nde yargılanma sonucu, 8 yıl ağır hapis ve 3 yıl süreyle İzmir-Menemen İlçesinde mecburi ikamet cezası mahkumiyeti nedeniyle, 24 Aralık 1972'de yurtdışına kaçmak,

1974 genel af yasasının TC Anayasa mahkemesi tarafından eşitlik ve genellik yönünden bozulması üzerine ülkeye geri dönüş,

1975 - 1980 yılları arasında;

Ankara Belediyesi Gençlik Parkı müdürlüğü,

Ankara Zırhlı Birliklerde Yedek Subay okulu ve Erzurum Kandilli'de askeri hizmeti,

T.C. Ticaret Bakanlığı bünyesinde şube müdürlüğü ve İhracatçı Birlikler genel müdür müşavirliği,

12 Eylül 1980 Askeri darbesi sonucu, Mardin Sıkıyönetim Komutanlığı nezdinde gözaltı,

1981 - 1988 yılları içinde;

Ticaret Bakanlığı Müşavirlik ve memuriyetten müstafi sayılmak,

Mardin Sıkıyönetim komutanlığı gözetim merkezinden tahliye,

Ankara'da özel sektörde sigortalı,

Mardin Sıkıyönetim Komutanlığı gözetim merkezinde 1984-1986 tarihleri içinde 4 kez daha gözaltı ve sorgulama,

1985'te Sosyal Demokrasi Halkçı Partisi (SHP) Ankara - Çankaya ilçe üyeliği, Mahalle, İlçe ve İl delegeliği,

SHP Ankara il kongresinde il Yönetim Kurulu listesinden yönetim kuruluna aday üye,

1989 - 1994 yılları arasında;

26 Mart 1989 yerel seçimlerinden, SHP Ankara - Çankaya ilçesi Belediye Meclisi'ne aday üye,

Çankaya Belediyesi, Belediye başkan yardımcılığı,

20 Ekim 1991 milletvekili genel seçimlerinde, SHP'den Çankaya milletvekili aday adayı,

20 Ekim 1991 milletvekili genel seçimlerinde, SHP listesinden Mardin milletvekili adayı,

26 Mart 1994 yerel seçimlerinde, Ankara Büyükşehir, DEP'ten belediye başkan adayı,

1994 Nisanında yurtdışına çıkış ve İsveç devletine siyasi mülteci olarak ailece yerleşme,

İsveç Uppsala ili "İsveç-Kürt Derneği üyeliği,

Politika yaşamımın merkezinde olduğu için ülkede ve yurtdışında gelişen olayları yakından izliyor, gerektiğinde olanaklarım nispetinde katkı sağlıyorum.

Evli iki çocuk babasıyım. Kızıma Hêlîn oğluma Özgür dedim.

08 Ekim 2006

Institut kurde de Paris

Hapisteki *DDKO*
Devrimci Doğu Kültür Ocakları

İsmail Beşikçi

Institut kurde de Paris

İsmail BEŞİKÇİ mahkeme salonunda

1968 yılı başlarından itibaren üniversitede eğitim gören Kürt gençlerini kucaklayan yeni bir örgüt kurulması yolunda çalışmalar yapıldığını duyardım. Kürt gençleri arasında bu tür konular konuşulurdu. 1969 baharında bu çalışmalar sonuçlandı. Yeni örgütün adının Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) olacağı basına yansıdı. Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı ve İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı hemen hemen aynı tarihlerde kuruldu. 1967 Doğu Mitingleri'nden sonra üniversite öğrencileri arasında milli duyguların gelişip serpilmeye başladığı görülüyor. Devrimci Doğu Kültür Ocakları böyle bir süreçte kuruldu.

Ankara ve İstanbul'daki kuruluşlardan sonra taşrada da benzer örgütleri kurma istekleri ortaya çıktı. Ankara ve İstanbul'daki Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na taşradan bu yönde çok yoğun istekler geliyordu. Ergani, Silvan, Batman, Diyarbakır DDKO'ları böyle kuruldu. 1971 yılı Ocak ve Şubat aylarında Kozluk'ta Devrimci Doğu Kültür Ocağı açma çalışmaları vardı. Kürt illerinde bu yönde çok yoğun çaba sürüyordu. 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin Kürtler arasındaki bu uyanışı durdurmayı amaçlayan bir yönü de vardı. O zaman, Erzurum'da

Atatürk Üniversitesi'nde Fen-Edebiyat Fakültesi'nde sosyoloji asistanıydım. Süreci ben de basından, öğrenci arkadaşların anlatımlarından izlemeye çalışıyordum.

1969 yılı Aralık ayı ortalarında, Ankara'ya gelmiştim. Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'na da uğramak istiyordum. Ziya Gökalp Caddesi üzerindeki binanın adresini daha önce öğrenmiştim. Bina, Kızılay'dan Cebeci'ye giderken sağ tarafta kalıyordu. Türk Eğitim Derneği Koleji'ne yakın bir yerdeydi DDKO iki katlı binanın üst katında yer alıyordu. Akşam saat beşe doğru DDKO'ya vardım. Binaya caddeden 10-12 basamaklı bir merdivenden çıkılıyordu. Zile bastım. Kimlerle karşılaşacağımı, tanıdıklar olup olmadığını merak ediyordum. Kapı kısa bir süre sonra açıldı. Karşımda Ümit Fırat duruyordu. Ümit'i görünce çok sevindim, DDKO'da iyi arkadaşlarla karşı- laşacağımı düşündüm. Ümit beni ora- daki arkadaşlarla tanıştırdı. İhsan Aksoy'u, Faruk Aras'ı, Süleyman Demirkapı'yı ta o günlerden hatırlıyorum.

Ümit'i, 1962-1963 yıllarından, Bitlis'te askerlik yaptığım dönemlerden hatırlıyorum. Ümit o zaman lise öğrencisiydi. Ağabeyi benim de askerlik yaptığım piyade alayında teğmendi. Ümit'in ağabeyiyle arkadaştık. Ağabeyinden dolayı Ümit de mahfele gelirdi. Yemek sırasında, zaman zaman karşılaşırdık. O yıllardan Ümit'i isyankar bir öğrenci olarak hatırlıyorum. Bu bakımdan Ümit'i DDKO'da görmek beni sevindirmişti. Devrimci, demokratik örgütlerde çaba sarfedenleri iyi insanlar olarak algılıyorum.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları'yla ve DDKO mensubu birçok öğrenciyle o gün tanıştım. O gün DDKO'da yapılan sohbetler sırasında, "Doğu Sorunu" konusunda bir konferans düzenlenmesi de istendi. Konuşmalar, tartışmalar sonunda konferans verilmesi karalaştırıldı. Bu konferans üç ay kadar sonra, 12 Mart 1970 tarihinde, Ankara'da, DDKO'da gerçekleştirildi. Kalabalık bir dinleyici kitlesi vardı. Konferanstan sonra, soru-cevap bölümü de vardı. Konferans sırasında, Diyarbakır, Bitlis, Ağrı, Van, Hakkari, Siirt, Urfa vs. diyerek Kürtlerin yaşadığı illeri sayıyordum. Bu sırada bir dinleyici, "Keko Siverek, keko Siverek..." diye müdahale etmişti. Bunun üzerine tekrar Doğu illerini bu arada Urfa'yı da saydım. Aynı arkadaş, "Keko Siverek, keko Siverek..." diyerek müdahalesini sürdürmüştü. Bunun üzerine, Urfa'yı söylediğimi belirtmiştim. "Urfa olur mu, Siverek ayrıdır, Siverek'i ayrıca saymak gerekir..." demişti, gülüşmeler olmuştu.

11 Mart 1970'te, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'le Kürdistan Demokrat Partisi Başkanı Mustafa Barzani arasında, Güney Kürdistan için özerklik antlaşması imzalanmıştı. Konferansta bu konu üzerinde de konuşuldu. Bu antlaşma Kürtler arasında, moralleri güçlendirici ve yükseltici bir etki yaratmıştı. O zaman Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın başkanı Yümni Budak'tı. Yümni'yi sevgiyle anıyorum.

1970 yılı yaz aylarında, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo -Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabının yeni baskısı için İstanbul'a gitmiştim. Orada, İstan-

Institut kurde de Paris

bul Devrimci Doğu Kültür Ocağı'yla ve ocak mensubu öğrencilerle tanıştım. Örneğin Hikmet Bozçalı'yı o günlerden hatırlıyorum. İstanbul DDKO başkanı Necmettin Büyükkaya idi. Beyazıt Meydanı'nda, Hukuk Fakültesi'nin tam karşısında, Marmara Lokali vardı. İstanbul DDKO Marmara Lokali'nin arka tarafında yer alan, lokale bitişik binanın üst katındaydı. Bu, ahşap bir bina idi. Basamakları çıkarken merdiven sallanıyordu. Necmettin Büyükkaya ve ocaktaki arkadaşlarla komando harekatından, Irak'taki özerklik antlaşmasından, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın demecinden söz etmiştik. O günlerde Cumhurbaşkanı Sunay, "Sağcılara anarşist diyemem, onlar polisin yardımcılarıdır, huzur ve güvenlik için polise yardımcı oluyorlar..." diyordu. Necmettin'i sevgiyle anıyorum.

1967 yılının yaz aylarında Doğu'da bazı şehirlerde mitingler yapıldığını duyardım. Gazetelerde bu konuda çok küçük haberler yer alırdı. Cumhuriyet Halk Partisi, mitinglere, mitingleri düzenleyenlere çok büyük tepkiler gösterirdi. Gazetelerde, bu tepkilerle ilgili olarak daha geniş haberler yer alırdı. Türkiye İşçi Partisi'nin bu mitinglerin düzenlenmesinde önemli bir rolü vardı. TİP Başkanı Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Tarık Ziya Ekinci gibi parti yöneticileri mitinglerde konuşmalar yaparlardı. O zamanlar *Forum* dergisinde, Kürt aşiretleriyle ilgili birkaç yazım yayımlanmıştı. *Forum* o zaman Hasan Hüseyin Korkmazgil tarafından yönetiliyordu. Derginin, Kızılay'da, Atatürk Bulvarı' üzerinde, bir apartmanın son katında bir bürosu vardı. Büro Büyük Sinema'nın tam üzerindeydi. Hasan Hüseyin ağabey TİP mensubu bir arkadaştı. Mehmet Ali Aybar'ı, Behice Boran'ı, Hasan Hüseyin ağabeyi sevgiyle anıyorum.

Bir gün Doğu İlleri Yüksek Tahsil Talebe Derneği Başkanı olduğunu söyleyen bir öğrenci odaya geldi. Elinde birkaç Forum dergisi de vardı. Şöyle dedi: "*Forum* dergisindeki yazılarınızı okuyorum. Doğu sorunu konularına ilgi duymanız, bu konularla ilgili çalışmalar yapmanız önemli. Ama sizi bir yönden de eleştirmek istiyorum. Son haftalarda, Doğu'da, bazı şehirlerde mitingler düzenleniyor. Sosyolojiyle ilgilenen, Forum'da bu sorunlarla ilgili yazılar yazan bir kişi bu mitinglerle de ilgilenmelidir, mitingleri izlemelidir. Mitinglere kimler katılıyor, neler söyleniyor gibi konular da sizin ilgili alanınız... Ama sizi bu mitinglerde hiç göremedik. Bu bir eksikliktir..." Öğrenci arkadaş beni eleştiriyordu. Kendisinin, Doğu İlleri Yüksek Tahsil Talebe Derneği Başkanı olarak mitinglere katıldığını da söylüyordu. Makul şeyler söylüyordu. Bir süre bu gelişmeler üzerine sohbet ettik. "Eğer yardımcı olursanız bundan sonraki mitinglere beraber katılabiliriz" demiştim. 22 Ekim 1967 tarihinde Ağrı'da düzenlenen mitinge birlikte katılmıştık. Bu mitingleri toplumsal bir olay olarak izlemenin gerektiğini düşünüyordum. Turgay Budak, o zaman, Doğu İlleri Yüksek Tahsil Talebe Derneği başkanıydı. Ziraat Fakültesi'nde öğrenciydi. Köy Sosyolojisi derslerini de izliyordu. Günümüzde, Turgay Budak'ın,

Institut Kurde de Paris

Diyarbakır'da, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde profesör olduğunu sanıyorum. Ağrı mitingine Ahmet Aras da katılmıştı. Ahmet Aras'ın daha sonraki yıllarda, 1969, 1970 yıllarında *Ant* dergisinde ve *Emek* dergisinde, Kürtlerle ilgili yazıları da yayımlanmıştı. Ahmet Aras o zaman İşletme Fakültesi öğrencisiydi.

Kürtlerle, "Doğu Sorunu"yla ilgili çalışmalarım, yazılarım daha sonraki yıllarda da devam etti. *Forum* dergisinde, Akşam gazetesinde birçok yazı yayımlandı. "Doğu Sorunu" giderek Kürt sorunu olarak algılanmaya başladı. Bu yazılardan, kitaplardan, Sosyoloji derslerinde anlatılan konulardan, sınavlarda sorulan sorulardan dolayı, üniversitede, idari soruşturmalar açıldı. Bu idari soruşturmalar sonucunda, 20 Temmuz 1970'de üniversitedeki görevime son verildi. Danıştay 5. Dairesi tarafından verilen, yürütmenin durdurulması kararını üniversite uygulamadı. Bunun üzerine 1971 yılı başlarından itibaren, Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde çalışmaya başladım.

İdari soruşturmayı başlatan ihbar dilekçesi de bir sosyoloji öğretim üyesi tarafından, 1968 yılı, Ocak ayı başlarında yazılmıştı (bk. *Bilimsel Yöntem, Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum İlkeleri Açısından İSMAİL BEŞİKÇİ DAVASI I, Danıştay Davaları, İddianame, Esas Hakkındaki Mütalaa,* Yurt Kitap-Yayın, Ocak 1993, s. 22-36).

Dilekçede, Kürt denenlerin aslında Türk olduğu, Kürtçe diye bir dilin olmadığı, aslının Türkçe olduğu vurgulanıyordu. 12 Mat 1971 askeri müdahalesinden sonra, bu tür ihbar dilekçeleri, Atatürk Üniversitesi mensupları tarafından, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı'na, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na da yazılmıştı. Bu ihbar dilekçeleri üzerine, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı'nın istemi üzerine, 20 Haziran 1971'de, Ankara'da, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde gözaltına alındım, Diyarbakır'a götürüldüm.

20 Haziran 1971 günü, fakültede, Prof. İbrahim Yasa'nın odasında oturuyordum. Kürsüdeki arkadaşlardan Dr. Özer Ozankaya, Dr. Erdoğan Güçbilmez ve Cenap Nuhrat tutuklanmışlardı veya aranır duruma düşmüşlerdi. İbrahim Bey herkesin tutuklandığından, kürsüde kimsenin kalmadığından şikayet ediyordu. "Beni de tutuklasınlar da kadroyu tamamlasınlar" diye sitem ediyordu. Öğle vaktiydi. Odaya bir üsteğmen girdi, beni sordu.

- Küçük bir olay için bilginize başvuracağız, birlikte gitmemiz gerekiyor dedi.

İbrahim Bey'le vedalaştım, üsteğmenle birlikte odadan çıktım. Fakültenin kapısı önünde askeri bir araç duruyordu, bindik. Önce Mamak'taki Sıkıyönetim Komutanlığı'na götürüldüm. Üsteğmen dosyamı aldı, karargaha gitti, ben arabada kaldım. Kısa bir süre sonra geldi. Beni arayan komutanlığın burası olmadığını söyledi.

Oradan Ulus'taki garnizon komutanlığına gittik. Bu sefer ben de arabadan indirildim. İkinci katta bir sahanlıkta bekletildim. Odada gözaltına alınmış birçok genç subay ve astsubay vardı. Durumları hiç iyi görünmüyordu. Çok yıpranmış, işkence görmüş bir halleri vardı. Bir kısmı resmi

Institut kurde de Paris

elbiselerini çıkarmışlar, yandaki torbalarında tutuyorlardı. Üsteğmen kısa bir süre sonra yanıma geldi. Benim işimin garnizon komutanlığıyla da ilgili olmadığını söyledi. Oradan çıktık, tekrar arabaya bindik. Arabaya bu sefer üsteğmen binmedi, bir albay bindi. Kendisini Erzurum'dan tanıyordum, ara sıra Cumhuriyet Caddesi'nde görüyordum. Birkaç kere üniversitede de karşılaşmıştım. Selamlaştık. Araba Emniyet Müdürlüğünde durdu. Yedinci kata çıktık. Burada yakalanma nedenimi öğrendim. Beni arayan Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığıymış, hakkımda gıyabi tutuklama kararı varmış. İki gece Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde, yedinci katta tutuldum. Tutulduğum odanın önünden durmadan sivil polisler geçiyorlardı ve uzun uzun bana bakıyorlardı. Bulunduğum odadaki polis de suçumdan dolayı pişman olup olmadığımı soruyordu. Polis odadan hiç ayrılmıyordu. Üniversitede, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde asistan olduğumu, kitaplar, yazılar yazdığımı, pişman olacak bir durumun olmadığını söylüyordum.

Diyarbakır'a götürüleceğim söylendi. Evin anahtarı bendeydi. Anahtarı komşulara bırakmak istedim. Yenimahalle'de, Aşağı Ayvalı semtinde çok yakın komşularımız, dostlarımız vardı. Evimiz de zaten oraya yakındı. İzin verdiler. Görevliyle gittik. Leman henüz Erzurum'daydı, Ankara'ya gelmemişti. Hüseyin Ağabey, çocuklar herkes bahçedeydi, orada onlara tutuklandığımı, Diyarbakır'a götürüleceğimi söyledim. Evin anahtarını onlara bıraktım, çok üzüldüler.

Oradan şehirlerarası otobüs terminaline gittik. Diyarbakır otobüsünün hareket edeceği saate kadar pastanede otururken emniyet müdürlüğünde yedinci katta gördüğüm polislerin pastanede garson olarak, çaycı olarak çalıştıklarını fark ettim.

Akşam şehirlerarası otobüsle Diyarbakır için yola çıktık. Benimle birlikte bir görevli vardı. Otobüste, polisle yan yana oturmuştum. Polise kelepçeliydim. Suç, tutuklama emri gibi konular üzerinde konuşurken, araştırmacı olduğumu, üniversitede asistan olduğumu söylemiştim. *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitabından, Kürtlerden söz etmiştim. Polis, herkesin Türk olduğunu, Kürt diye bir halkın olmadığını, Kürt demenin, Kürtçe demenin çok ağır bir suç olduğunu vurgulamıştı. Aslında polis de Kürt'tü, Elazığlıydı. Bir kere "Ben de Kürdüm ama Türküm" demişti.

Diyarbakır'a Adana-Urfa yoluyla gitmiştik. Sabaha doğru vardık. İki saat kadar emniyet müdürlüğünde tutulduktan sonra Sıkıyönetim Komutanlığı Tutukevi'ne teslim edildim.

Gözaltına alınıp Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden çıkarıldığımda her şey olduğu gibi kalmıştı. Gerek Basın-Yayın Yüksekokulu'ndaki odada bulunan kitaplar, eşyalar, gerek gece kaldığımız odadaki kitaplar, eşyalar öylece kalmıştı. Bu eşyalarla daha sonra da, yani gözaltına alınıp Diyarbakır'a götürüldükten sonra da ilgilenemedim. Arkadaşlar gerekli ilgiyi göstermişlerdir diye düşünüyordum veya depoya kaldırılmıştır diye düşünüyordum.

Sıkıyönetim tutukevinde, Türkiye İşçi Partisi'nden, Doğu Mitingleri'nden,

Institut Kurde de Paris

Devrimci Doğu Kültür Ocakları'ndan tanıdığım pek çok arkadaşla karşılaştım. Doktor Tarık Ziya Ekinci, doktor Naci Kutlay, doktor Ahmet Melik, Av. Yusuf Ekinci, Av. Bahattin Eryılmaz, Av. Erdoğan Teomete, Av. Zülküf Şahin, Edip Karahan oradaydılar. Yazar ve çevirmen Mehmet Emin Bozarslan, yazar Musa Anter, araştırmacı Abdurrahman Uçaman oradaydı. Öğrencilerden Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Nezir Şemikanlı, İhsan Aksoy, Fikret Şahin, Sabri Çepik, Sıraç Bilgin, Ali Beyköylü, İhsan Yavuztürk, Ferit Uzun, Faruk Aras, İsa Geçit... oradaydılar. Mümtaz, İbrahim, Nezir, Sabri ve Musa Anter 1970 Ekim ayında tutuklanmışlardı. Ankara Merkez Kapalı Cezaevinde tutuluyorlardı. Onlar da birkaç gün önce Ankara'dan Diyarbakır'a getirilmişler. Mehdi Zana, Niyazi Tatlıcı, Cemil Fazla, Mustafa Özbay gibi tanıdıklar oradaydı. Ağrı'dan, Taşlıçay'dan Ferit Şahin isimli bir dava vekili arkadaş oradaydı. Kars Türkiye İşçi Partisi eski İl Başkanı Hayati Kaleli ve kardeşi oradaydılar. Ayrıca avukat, doktor, imam, öğrenci, işadamı, köylü, işçi pek çok arkadaşla tanıştım. Turan Alnıtemiz de oradaydı. Turan Hoca, Lice'de matematik öğretmeniydi. Hakkında, Kürtçülük propagandası yapmaktan soruşturma açılmıştı.

Batman'dan Sait Ramanlı, oğlu Mustafa Ramanlı, küçük kardeşi Hüseyin Ramanlı ve büyük ağabeyi Şükrü Ramanlı Sıkıyönetim Tutukevindeydiler. Sait Ramanlı, daha önceki dönemlerde, örneğin 1965-1969 döneminde Adalet Partisi'nden Siirt milletvekiliydi. Şükrü Ramanlı Suriye'de oturuyordu, Batman'a misafir gelmişti. Kurtalan-Beşiri'den, Cemilê Çeto'lardan Cemil Akgül ve babası birlikte yargılanıyorlardı. Bu aileler de Kürtçülük propagandası yapmakla suçlanıyorlardı. Beşiri'den Rızgo Kangöz isimli bir Ermeni de tutuklular arasındaydı. O da Kürtçülük propagandası yapmakla suçlanıyordu.

Ertesi günü, gıyabi tutuklamanın vicahiye çevrilmesi için kolorduya, Sıkıyönetim Askeri Mahkemesine götürüldüm. Arabada benimle birlikte asker elbiseli bir arkadaş daha vardı. İstanbul'da, Tuzla'da yedek subay okulunda tutuklanarak getirilmiş. Yümni Budak Anakara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın ilk başkanı. Yümni'nin hakkında da gıyabi tutuklama kararı varmış. Yümni, Erzurum'dan çok yakından tanıdığım bir arkadaşın da Turgay Budak'ın da amcasının oğluydu.

Musa ağabeyi, Av. Bahattin Eryılmaz'ı, Av. Yusuf Ekinci'yi, Edip Karahan'ı, Ferit Uzun'u, Niyazi Tatlıcı'yı, Yümni Budak'ı, İsa Geçit'i sevgiyle anıyorum.

Askeri mahkemede gıyabi tutuklama kararını vicahiye çevirecek yargıç yokmuş. Diyarbakır adliyesine götürülmemiz gerekiyormuş. Kolordu binasından çıktığımız anda kalabalık bir subay grubunun binaya doğru yaklaştığını gördüm. En önde korgeneral Suat Aktulga vardı. Fotoğraflarından tanıdım. 7. Kolordu ve Diyarbakır-Siirt illeri sıkıyönetim komutanıydı. Elinde baston vardı. Kapının önündeki sahanlıkta karşı karşıya geldik. "Asker ne suç işledin" diyerek Yümni'ye sordu. O da İstanbul'da Piyade Okulunda yedek subay eğitimi gördüğünü, neden gözaltına alındığını bilmediğini söyle-

Institûta Kurdî ya Parîs

di. Komutan daha Yümni sözünü bitirmeden birdenbire bana dönerek kim olduğumu sordu, kendimi kısaca tanıttım. "Haa, şu adam!" diyerek anlaşılır anlaşılmaz tepkisini gösterdi. Tekrar Yümni'ye döndü, komünizmin kötülüklerini anlatmaya başladı. Etraftaki subaylar da dinliyorlardı. Yümni'ye memleketini, işini sordu. Yümni Diyarbakırlı olduğunu, bir ara Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı başkanlığını yaptığını söyledi. Komutan bu cevap üzerine biraz sinirlendi. Vatanın, milletin bir bütün olduğunu, herkesin Türk olduğunu söyledi. Komutan, araştırmaya yönelik değil, onaylatmaya yönelik sorular soruyordu. Bir ara bana "Öyle değil mi sayın hoca" gibi bir soru sordu. Ben de "Bu konular ayak üzeri konuşulamaz sayın komutan. Daha geniş, elverişli bir ortamda konuşmak gerekir" demiştim. Komutan öfkeli bir şekilde bastonunu yere vurarak "Konuşacağız, konuşacağız..." diyerek bizden uzaklaştı.

Oradan bizi Diyarbakır Adliyesine götürdüler. Diyarbakır Adliyesinde gıyabi tutuklama kararları vicahiye çevrildi. Bu işlemi yapan yargıcın Kürt olduğu, gerek fizik yapısından gerek konuşmasından, her halinden belli oluyordu. Yümni bu yargıcı tanıdığını söylemişti.

Diyarbakır'dan, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesinden pek çok öğrenci vardı. Bunlar Dev-Genç'liydiler. Celal Kılıç, İlhan Yıldırım, Ramazan...

Erzurum, Kars Dev-Genç mensupları da vardı. İngiliz Filolojisinden asistan Naci Gürşin de Sıkıyönetim Tutukevi'ne getirilmişti. Muammer Aslan, Muhsin Gül, Halit Güneş yedeksubay okulundan gözaltına alınarak getirilmişlerdi. Şenkaya'dan Süleyman Aslan ve bir öğretmen. Iğdır'dan Rahim Bağcı, Mehmet Kalafat, Kars'tan Reşat isimli bir eczacı vardı.

Süleyman Aslan irikıyım bir fizik yapıya sahipti. Askerler esas Dev-Genç'in Süleyman Aslan olduğunu söylüyordu. Süleyman Aslan, Şenkaya'dan bir köylüydü.

Lale Nükte Üner 1971'de Diyarbakır'da Sıkıyönetim Tutukevinde tutulan ender kadın tutuklulardan biriydi. Lale Erzurum'da tıp fakültesinde öğrenciydi.

1971 yazında Sıkıyönetim Tutukevi, Seyrantepe'deki bir askeri kışlaydı. Büyük bir alanın iki tarafında tek katlı büyük binalar, barakalar vardı. Biri tutukevi öbürü gözaltı mahalli olarak kullanılıyordu. Tutukluların ve gözaltında tutulanların birbirleriyle irtibatları kesikti, yasaktı. Ama görüşmek için fırsatlar da yaratılıyordu. Geniş alanda arkadaşlar öğleden sonra voleybol oynuyorlardı. Ara sıra ben de oynuyordum.

Sıkıyönetim Tutukevi'ne her gün yeni gelenler oluyordu. Arkadaşlar bir sabah Dicle Üniversitesi'nden üç hocanın getirildiğini, gözaltı bölümüne konulduklarını söylediler.

Dr Çağlar Kırçak, Dr. Tahir Hatipoğlu, Doktor Muzaffer Sipahioğlu. Bu akademisyenler birkaç gün gözaltında tutuldular, serbest bırakıldılar. Haziran sonlarıydı.

Dr. Çağlar Kırçak'ı sevgiyle anıyorum.

Temmuz'da da Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'ne mensup oldukları iddiasıyla kalabalık bir grup getirilmişti. Avukat Şerafettin Elçi, Sabri Vesek, Tahir Öktem, Abdülkadir

Institut Kurde de Paris

Öktem, Hurşit Onuk, Abdullah Öner, Agit gibi arkadaşlar bu grup içindeydi.

Hurşit Onuk'u ve Abdülkadir Öktem'i sevgiyle anıyorum.

Diyarbakır'a getirildiğimin ilk haftasında askeri savcılığa götürüldüm. Askeri savcı ifade aldı. Dosya hakkında bilgi sahibi oldum. Hakkımda Atatürk Üniversitesi yöneticilerinin ve öğretim üyelerinin ve öğrencilerin ihbarları varmış. Rektör, dekanlar, profesörler, asistanlar, öğrenciler bazen ayrı ayrı bazen müşterek imzalarla sıkıyönetim komutanlıklarına ihbarlar yapmışlar. İdari soruşturma komisyonlarının evrakı bu ihbarlara temel yapılmış. Derslerde anlatılanlar, sınav soruları, öğrencilerin cevapları bu ihbarların esasını oluşturuyor. İhbarda kitaplardan, yazılardan söz ediliyor. Kürtlerden, Kürtçe'den söz ettiğim vurgulanıyor. Komünizm propagandası, Kürtçülük propagandası yaptığım tekrarlanıyor. Askeri savcı bu konular üzerinde epeyce durdu. Kürtlerden Kürtçe'den söz etmenin suç olduğunu vurguladı.

Kürtlerin, Kürtçe'nin somut, yaşayan bir toplumsal gerçeklik olduğunu belirtmeye çalıştım. Bunları saptamak, açıklamak bilimin, sosyolojinin doğal meşru çalışmalarıdır dedim. Bu ifade, bu açıklamalar ve vurgulamalar dolayısıyla iki saat sürmüştü.

İç Hesaplaşma

Diyarbakır Sıkıyönetim Tutukevine getirildiğim günden beri iddialar karşısında nasıl bir savunma yapmam gerektiği konusunda sürekli muhasebe yapıyordum. Bu, arkadaşlarla yüzyüze veya mektuplarda yapılan bir tartışma değildi. Sürekli olarak kendi kendimle tartışıyordum. Geceleri, sabahları, yalnız kaldığımda bu hesaplaşma sürüp gidiyordu. Kürtlerden, Kürtçe'den Kürtlerin ulusal ve demokratik haklarından söz eden yazılar, kitaplar yazmıştım. Bu yazıların, kitapların yazarı olarak suçlanıyordum. Halbuki Türkiye'de Kürtler devlet tarafından dilleriyle, kültürleriyle, tarihleriyle, edebiyatlarıyla reddedilen, inkar edilen bir halktı. Kürtler ve Kürtçe yok sayılıyordu. Üniversitede profesörler yazılarıyla, görüşleriyle, inkar ve red sürecine önemli katkılar sağlıyorlardı. Toplumsal olguların, olgusal ilişkilerin inkarının ve reddinin, bilimin kavramlarıyla tartışılması gerektiğinin bilincindeydim. İnkarın, reddin bilim anlayışına çok aykırı bir süreç olduğunu, bunun muhakkak yüksek sesle ifade edilmesi gerektiğini düşünüyordum. Öte yandan, Kürtlerden Kürtçe'den söz edenler, Türklerin milli duygularını incitmekle ve ırkçılık yapmakla da suçlanıyorlardı. Reddi, inkarı ısrarla sürdürenler "bilimsel", "demokrat" , "insancıl", "çağdaş" oluyorlardı. Somut bir toplumsal olguyu dile getiren, reddi ve inkarı eleştiren bizler ise "ırkçı", "çağdışı", "anarşist" "eşkiya" oluyorduk. Böylesine derin görüş ayrılığı, değerlendirme ayrılığı nasıl oluşabilmiştir? Bunun anlaşılması gerekiyordu. Bu konular, benzer konular etrafında devamlı iç hesaplaşma, iç muhasebe yapıyordum. Bu iç sorgulama sürekliydi. Bu sorgulamalar, bu çatışmalar bazen durgun bazen fırtınalı oluyordu. Nasıl bir savunma yapmak gerekiyordu?

Institut kurde de Paris

Örneğin şöyle söylenebilirdi: "Ben üniversitede asistanım. Sosyoloji asistanıyım. Toplumsal olaylarla, toplumsal olgularla ilgilenmek benim hem hakkım, hem görevimdir. Kürtlerden ilk söz eden de ben değilim. Başta devlet istatistik enstitüsü olmak üzere, devlet tarafından hazırlanan pek çok belgede bu kayıtlara rastlanıyor. Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı İslam Ansiklopedisi'nde Kürtlerle ilgili çok geniş madde var. Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutkunda, söylev ve demeçlerinde Kürtlerle ilgili pek çok kayıt var, anlatım var..." Sadece bunlar söylenir bunun ötesinde de hiçbir şey söylenmez. Olgulara ve olgusal ilişkilere bakan, eleştirel bakan herhangi birisi için bu yeterli midir? Bu sorular yine ortada kalmıyor mu? Devlet böylesine somut bir olguyu nasıl reddedebilmektedir, nasıl inkar edebilmektedir? Üniversite profesörleri inkar ve red sürecine nasıl katılabilmektedir. Basın, somut gerçekleri neden dile getirmemektedir? O zaman, devletin, üniversitenin, yargı organlarının, basının tutum ve davranışlarının da bilimin kavramlarıyla eleştirilebilmesi gerekir. İşte bu konular üzerinde ciddi iç çatışmalar yaşıyordum. Ciddi bir siyasal savunma yapmak ve bu süreçte devleti, üniversiteyi, basını, yargı organlarını eleştirmek gereği günden güne ağırlaşan bir düşünce, bir tutum olmaya başladı. Resmi ideoloji kavramı o dönemde henüz yaygın bir şekilde kullanılmıyordu.

Tutuklanmamdan kırk gün kadar sonra Dr. Ergin Atasü, Ankara'dan ziyaretime geldi. Dr. Ergin Atasü ile Üniversite Asistanları Sendikası'nda birlikte çalışıyorduk. Dr. Atasü önemli bir haber de getirmişti "Eğer siyasal savunma yapmazsan, Kürtlere, Kürtçe'ye, Kürt haklarına vurgu yapmazsan, Mülkiyeliler sana çok iyi bir avukat, çok ünlü bir avukat tutacaklar" demişti. Ben de Dr. Atasü'ye savcılık ifadesinden söz etmiştim. Dr. Ergin Atasü'yü sevgiyle anıyorum.

O zaman Sıkıyönetim Tutukevi henüz Seyrantepe'deydi. Dicle nehri kıyısındaki binaya taşınmamıştı. Görüşmelerde soyadı tutması koşulu aranmıyordu.

Kısa bir süre sonra iddianame geldi. İddianame 22 Temmuz 1971 tarihini taşıyordu. İddianamede örneğin üretim biçimleri kavramını kullanarak, Asya Üretim Tarzı kavramından söz ederek, toplumların gelişiminden söz ederek, komünizm propagandası yaptığım iddia ediliyordu. Kürtlerden, Kürtçe'den söz ederek bölücülük ve ırkçılık propagandası yaptığım, Türklerin milli duygularını incittiğim vurgulanıyordu. Bu suçlardan dolayı cezalandırılmam isteniyordu.

İddianamenin gelmesinden on gün kadar sonra, duruşma başlamadan önce, sıkıyönetim mahkemelerinin davayla ilgili olarak görevsiz olduğu, sıkıyönetim mahkemelerinin anayasaya aykırı olduğu konusunda görüşler ileri sürdüm, bunlar reddedildi.

Askeri savcı iddianamesini okudu, "sanık 'ileri Asya, geri Avrupa' diyerek, Kürtlerden, Kürtçe'den söz ederek suç işlemektedir. Bu düşüncelerini hâlâ korumaktadır" diyordu.

İlk duruşmaya avukat Tahsin Ekinci girmişti. Askeri savcı, yarbay rütbesin-

Institut Kurde de Paris

deki bir askerdi. Askeri savcı mahkemede Tahsin Ekinci'nin avukatlığının reddedilmesini istedi. Biz bir şirketin ortaklarıymışız, bu bakımdan Tahsin Ekinci'nin avukatlığı kabul edilemezmiş.

12 Mart 1971 öncesinde Diyarbakır'da basın yayın alanında faaliyet gösterecek bir şirket kurma çabası vardı. Ben de o şirkette küçük bir hisse satın almıştım. Tahsin Bey'in de o şirketten hisse satın aldığı anlaşılıyordu.

Askeri savcının bu isteğinin kabul edilmemesini istemiştim.

Kürtlerin ve Kürtçe'nin varlığının somut olduğunu, inkar ve red yoluyla somut gerçekliklerin yok edilemeyeceğini mahkemede de tekrarladım. Askeri savcı bu savunmalar karşısında "görüldüğü gibi sanık suçlarını itiraf etmektedir. En kısa zamanda sanığın cezalandırılması yoluna gidilmelidir" demişti.

Yargıçlar savunmayı dikkatle dinlemişlerdi. Hatta yargıçlardan biri tahliye edilmem doğrultusunda oy bile kullanmıştı. Bir yılı aşkın süren duruşmalarda ilk ve son tahliye oyu buydu. Bu askeri yargıç daha sonraki duruşmalarda heyette yer almıyordu.

12 Mart rejiminde basın, Diyarbakır'daki duruşmaları "Doğu Duruşmaları"nı izlemiyordu. En azından benim duruşmalarımın basın tarafından izlenmediğini söyleyebilirim. Duruşmalarda izleyici de görülmüyordu. Yasak değildi ama fiilen izleyicilere güçlükler çıkarılıyordu. İzleyiciler korkutuluyordu. Bazen duruşmalarda bir iki dinleyici görülebiliyordu.

İlk duruşmada, kolorduya mensup olduğunu sandığım bir görevli duruşmada birkaç poz fotoğrafımı çekmişti.

Bazı duruşmalar, kamuoyuna sıkıyönetim komutanlığının bildirisiyle duyuruluyordu. Bu bildiriler radyodan okunuyordu. Benim ilk duruşmam da bu şekilde duyurulmuştu. Öteki sıkıyönetim bildirileri gibi bu bildiriler de üç kere okunuyordu. Bildiride, benim bazı konulara itiraz ettiğim, bu itirazların mahkeme tarafından reddedildiği vurgulanıyordu.

İtiraz olgusu, bir kısım insanları etkilemişti. Sason'dan bir köylü "Türk mahkemesi önünde itiraz yapan İsmail Beşikçi ile tanışmak istiyorum" diyerek Sıkıyönetim Tutukevine ziyarete gelmişti.

Ziyarete Musa ağabey ile beraber çıkmıştık. Sıkıyönetim Tutukevi henüz Seyrantepe'deydi. Ziyaretçiler rulo tel örgünün bir tarafında biz de öbür tarafında diziliyorduk. Sason'dan geldiğini söyleyen ziyaretçi enine boyuna cüsseli, irikıyım bir kişiydi. Kocaman elleri, kırmızı yanakları, gür bıyıkları vardı, ellerinin üzeri kıllarla kaplıydı. Ziyaretçiyle selamlaştık. Ziyaretçi:

- İsmail Beşikçi'yi görmek istiyorum, dedi.

Ben de:

- Ben İsmail Beşikçi, hoş geldin, dedim. Kısa bir süre göz göze geldik. Ondan sonra ziyaretçi Musa ağabey'le konuşmaya başladı. Musa Ağabey kendisine Sason'dan bazı kişileri sordu. Ziyaretçi de ilgili kişileri hatırlamaya çalışıyordu. Bir süre sonra yine:

- Ben İsmail Beşikçi'yi görmeye geldim, onu çağırsanız, dedi.

Ben yine:

Institut Kurde de Paris

- İsmail Beşikçi benim, buyur, dedim.

Musa ağabey de:

- İsmail Beşikçi bu, buyur konuş, ne diyeceksin bakalım İsmail Beşikçi'ye, dedi, bu arada benim saçlarımı okşadı.

Ziyaretçi:

- İsmail Beşikçi mahkemeye itiraz yaptı. Askeri mahkemenin adalete, hukuka aykırı olduğunu söyledi. Bunları herkes dinledi. Bu adamı herkes merak ediyor. Ben de İsmail Beşikçi'yi görmeye, tanışmaya geldim. Ona bir haber gönderseniz iyi olacak, dedi.

İşte o zaman Musa Ağabey:

- Ulan ayı, sen ne laf dinlemez adamsın. İsmal Beşikçi benim diyor inanmıyorsun, ben de İsmail Beşikçi budur diyorum, bana da inanmıyorsun. İsmail Beşikçi ille de senin gibi mi olmalı, ayı gibi mi olmalı, elleri ayakları kocaman mı olmalı, elleri kıllı bıyıkları pala gibi mi olmalı. İşte İsmail Beşikçi bu, söyle bakalım ne diyeceksin? diyerek onu azarladı.

Ziyaretçi biraz utandı, bana uzun uzun baktı, biraz gülümsedi, pek bir şey de söyleyemedi, kanımca biraz morali bozulmuştu.

Musa Ağabey'in bu tür sözleri, bu tür azarlamaları kırıcı olmuyordu. Sesinin tonu, ahengi, gözlerinin, dudaklarının hareketi, el kol işaretleri, gülümsemesi, gülmesi, kahkahaları, bu sözlere bir hakaret, bir küçümseme yüklemiyordu. Bu, ilgili kişi tarafından da hissediliyordu, anlaşılıyordu.

O günlerde bizi ziyarete gelen bir kişi de Doğan Öz'dü. Doğan Öz o dönemde Elazığ Cumhuriyet savcısıydı. Ziyarete Dr. Tarık Ziya Ekinci ile birlikte gitmiştim. Savcı Doğan Öz, Sıkıyönetim Tutukevindeki bütün arkadaşları anmaya çalışmıştı. "Herkese selamlarımı iletin, sevgilerimi iletin" demişti. Doğan Bey bizlere kitaplar da getirmişti

Doğan Öz'ü sevgiyle anıyorum..

1971 rejiminde Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesindeki önemli davalardan biri Devrimci Doğu Kültür Ocakları davasıydı. Kanımca bu en önemli dava idi. DDKO davasında öğrenciler, esnaf, avukat, doktor, mühendis gibi serbest meslek sahipleri, öğretmenler, meleler yargılanıyordu. Öğrenciler genel olarak üniversite öğrencileriydi. Lise öğrencileri de vardı. İkinci önemli dava Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi davasıydı. Bu davada köylüler, esnaf, meleler yargılanıyordu. Avukat gibi serbest meslek sahipleri bu dosyada da vardı. Hem DDKO davasında hem KDP davasından yargılananlar da vardı. Üçüncü olarak Dev-Genç davasıyla ilgili davalar vardı. Bu dosyada üniversite öğrencileri yargılanıyordu. Kars bölgesinden bazı serbest meslek sahipleri de vardı.

DDKO davasında, iddianamede, 100 civarında Kürt yurtseverinin adı geçiyordu. KDP iddianamesinde ise 50 civarında yurtseverin adı vardı.

Bütün bunların dışında birer birer, ikişer üçer, beşer altışar yargılanan pek çok kişi vardı. Yetmiş yaşlarında, Siirt Cezaevinden getirilmiş Halil Ağa vardı. Ankara'dan Diyarbakır Sıkıyönetim Tutukevi'ne getirildiğimde Ali Çiftçi koğuştaydı. Hakkında, siyasal amaçlarla çete kurmaktan dava açılmıştı. Halil Ağa 12 Mart'tan sonra Siirt Cezaevi'ne konulmuş, daha sonra Diyarbakır Sıkıyönetim Tutukevi'ne getirilmişti.

Institut Kurde de Paris

Bir süre sonra Halil Ağa'nın yeğenleri de getirildi. Yeğenleri çetenin öteki üyeleri olarak getirilmişlerdi. Halil Ağa ayrıca KDP davasında da yargılanıyordu. Davut Özcan ve Bahri Koçkaya duruşmalara birlikte gidiyorlardı. Doğu Mitingleri sırasında yaptıkları bir konuşmadan yargılanıyorlardı.

Davut Özcan'ı sevgiyle anıyorum.

Bu dönemde, öğrencilere çok fazla işkence yapılmadığı kanısındayım. Öğrencilerden bu konuda şikayetler duymadım. Fakat köylülere ve esnafa çok ağır işkenceler yapıldığına şahit olmuştum. Kürdistan Demokrat Partisi üyesi oldukları iddiasıyla gözaltına alınanlara çok ağır işkenceler yapılmıştı. Kızıltepe'den Halef Özer isimli bir berber vardı. Gözaltındayken çok ağır işkenceler görmüştü, yürüyemiyordu, battaniye içinde taşınıyordu. Sıraç Bilgin bu işkenceleri protesto etmek için, üç-dört gün açlık grevi yapmıştı. Fakat açlık grevi basına duyurulamamıştı, daha doğrusu basın bunu haberleştirmemişti. Gözaltına alınanlar tutukevine yakın bir binada tutuluyorlardı.

Halef Özer Kızıltepe'den bazı gençlerle birlikte getirilmişti. Mehmet ve Cemil İlhan isimli iki kardeş vardı. Mehmet Demir'in kardeşi Halil vardı. Bir de ruhsal dengesi bozuk bir genç vardı. Bu genç yanında, içi boşaltılmış, sadece kasası kalmış bir radyo ile dolaşıyordu. Kendisinin Mele Mustafa Barzani'nin çok önemli bir komutanı olduğunu söylüyordu. İkide bir radyoyla Barzani ile konuştuğunu söylüyordu. Koğuşta, havalandırmada, kıyıya köşeye çekilerek Barzani ile konuşma numaraları yapıyordu.

Halef Özer orta yaşlı bir arkadaştı.

Bir gün Halef Özer'i idareden çağırdılar. Arkadaşlar:

- Halef gelemez, yürüyemiyor. Ciddi bir sorun varsa, görevli koğuşa kadar gelsin, dediler.

O günlerde henüz Seyrantepe' deydik. Temsilci Edip Karahan'dı.

İdare, Halef Özer'e durmadan haber gönderiyordu. Savcılık istiyormuş deniyordu. Halef Özer'i, battaniye içinde, dört bir tarafından arkadaşlar tutarak havalandırmaya getirdiler. Halef yürüyemiyordu. Koltuklarına girerek arkadaşlar yardımcı olmaya çalıştılar. Bir görevli:

- Yardım etmeyin, bırakın kendi gelsin, diye gürlüyordu. Halef Özer, değil yürümek, ayağa bile kalkamıyordu. Görevli ise ısrar ediyordu:

- Bırakın kendi gelsin, bırakın kendi yürüsün...

İşte o zaman Edip ağabey:

- Uç Halef uç, emir gelmiş, uç, demişti.

Halef Özer 1996-1999 yıllarında Aydın Özel Tip Cezaevi'ndeydi. Halef Özer'le mektuplaşırdık. PKK davasından çok ağır bir ceza almıştı. İşkenceler görmüştü. Aydın Cezaevi'nde vefat etti

Halef Özer'i sevgiyle anıyorum..

İkinci duruşma kırk gün kadar sonra yapıldı. Askeri savcı değişmişti. Mahkeme heyetinde iki yargıç değişmişti. Gerek askeri savcı gerek mahkeme heyeti daha sert bir tutum sergiliyordu. Askeri savcı Yüzbaşı Yaşar Değerli'yi Tuzla'daki Yedeksubay Piyade Okulundan tanıyordum. O da 59. dönemdendi. Ben 4. bölükteydim, o 2. bölükteydi.

Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim

Institut kurde de Paris

Komutanlığında iki askeri mahkeme kurulmuştu. Benim davam 1. numaralı askeri mahkemedeydi. DDKO davası da 1. numaralı askeri mahkemede görülüyordu. Halil Ağa'nın çete davası da bu mahkemede görülüyordu. Kürdistan Demokrat Partisi'nin davası ise 2 numaralı mahkemede görülüyordu.

Halil Ağa'yı sevgiyle anıyorum.

Mahkeme, ikinci duruşmada ihbar yapan bütün profesörleri, asistanları, öğrencileri tanık olarak dinlemeye karar verdi. Bunların tanık olarak ifadelerinin alınabilmesi için Erzurum Cumhuriyet Savcılığına yazılar yazılıyordu. Böylece kırka yakın muhbir-tanık, tanık vardı.

Av. Şerafettin Kaya, Av. Yücel Önen, Av. Gülfer Taşer, Av. Ruşen Aslan, Av. Fikri Yıldızhan tutukevine sık sık görüşmeye geliyorlardı. Dosyadaki belgelerin fotokopilerini de getiriyorlardı.

Av. Yücel Önen'i ve Av. Fikri Yıldızhan'ı sevgiyle anıyorum.

Duruşmaları avukatlar ilgiyle izliyorlardı. Duruşmalarda genel olarak bir avukat olurdu. Bazen bir veya iki, bazen iki veya daha fazla avukatın duruşmayı izlediği de olurdu. Dinleyiciler ise çok azdı. Çoğu zaman hiç dinleyici olmazdı. Mustafa Özer'in birkaç kere duruşmaları izlediğini hatırlıyorum. Mustafa Özer o sırada Hukuk Fakültesi'nde öğrenciydi. Mustafa Özer ziyaretimize de sık sık geliyordu.

Bir gün Mehdi Zana ile duruşmalar konusunda sohbet ediyorduk. Duruşmaları kimsenin dinleyici olarak izlemediğini, Diyarbakırlıların duruşmalara gelmediğini söylemiştim. Mehdi de:

- Bizim atelyeye haber göndereyim, bizim çıraklar duruşmaları izlesinler, ayrıca çevreye de haber versinler, kalabalık bir grup duruşmaları izlesin, demişti.

Daha sonraki duruşmada avukatın dışında yine kimse yoktu, herhangi bir kişi yoktu. O günlerde Mehdi'nin çıraklarından biri ziyarete gelmişti, Mehdi'ye şunları anlatmış:

- Sabahleyin İsmail ağabey'in mahkemesi için hazırlandım. Mahkemenin olduğu binanın giriş kapısına geldim. Neden geldiğimi sordular. İsmail Beşikçi'nin duruşmasını izlemek için geldiğimi söyledim. Kızdılar, sinirlendiler, "İsmail Beşikçi senin neyin oluyor, ağabeyin mi oluyor, amcan mı oluyor? İsmail Beşikçi'nin duruşması seni neden ilgilendiriyor? Hem terzi çırağı olduğunu söylüyorsun, hem de İsmail Beşikçi'nin duruşmasını izlemeye gelmişsin. İsmail Beşikçi seni neden ilgilendiriyor?" Durmadan bağırıp çağırıyorlar, öfkelerini dile getiriyorlardı. Duruşmayı dinlemek için, mahkeme salonuna girmek için ben de ısrarlı olamadım. Hatta beni korkutmak için şunları da söylediler, "Şimdi seni fişledik, fişini Ankara'ya, merkeze göndereceğiz, o zaman İsmail Beşikçi'nin duruşmasını izlemek neymiş görürsün" , daha sonra da "Hadi git, bir daha buralara gelme, gözümüz seni görmesin" diye bağırıp çağırdılar, küfür ederek, hakaret ederek beni oradan kovdular, uzaklaştırdılar.

Institut Kurde de Paris

1971 sonbaharında, bir kere de Sıraç Bilgin'in davasında tanık olarak mahkemeye götürüldüm. Tanık olarak dinlenmemi Sıraç Bilgin istemişti. 1970 sonbaharında, Erzurum'da kalabalık bir grup sohbet ediyorduk. Sohbet Sıraç Bilgin'in evinde oluyordu. O zamanlar Sıraç ilaç dağıtım şirketinde çalışıyordu Toplantıda Sıraç Bilgin de bir konuşma yapmıştı. Bu konuşma ihbar edilmiş. Davanın savcısı albay rütbesinde bir askerdi. Askeri savcının Kürt kökenli olduğu her halinden belliydi. Sohbet sırasında Sıraç Bilgin'in de konuştuğunu fakat iddia edildiği şekliinde konuşmaların yapılmadığını belirtmiştim. Sıraç Bilgin bir süre sonra tahliye edilmişti.

DDKO Mensuplarının Duygularının ve Düşüncelerinin İçeriği

Sıkıyönetim Tutukevine geldiğim günden beri buradaki arkadaşların duygularını, düşüncelerini anlamaya çalışıyordum. Devrimci Doğu Kültür Ocakları Davası'nda, Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi Davası'nda adı geçen, yargılanan arkadaşların duygularını ve düşüncelerini anlamaya çalışmak, kavramak önemliydi. DDKO'lu arkadaşları daha yakından tanıyordum. KDP'li arkadaşlarla ise ilişkilerimiz yeni yeni gelişiyordu.

Ankara, İstanbul, Diyarbakır, Ergani, Silvan, Batman, Kozluk DDKO'larının bütün mensupları Diyarbakır Sıkıyönetim Tutukevi'nde toplanıyordu. Öteki sıkıyönetim komutanlıklarındaki askeri mahkemelerde DDKO davaları görülmeyeceği anlaşılıyordu.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın yasalar çerçevesinde kurulmuş olduğunu daha önce de belirtmiştim. Yeri belli, adresi belli, üyeleri belli legal kuruluşlar.

Silvan, Ergani, Kozluk, Batman, Diyarbakır DDKO'larına mensup bazı kişileri zaman zaman savcılık ifadesi için sıkıyönetim mahkemesine çağırıyorlardı. Köylü, esnaf kökenli arkadaşlar mahkemeye çağrılmadan önce "Ne diyeyim, nasıl davranayım" diyerek tutukevindeki avukatlara, daha tecrübeli daha bilgili gördükleri ağabeylerine danışıyorlardı. Bu kişiler, ilçeler inde DDKO yöneticisiydiler veya DDKO üyesiydiler. Bu kişilere savcılıkta sorulan sorular da genel olarak "DDKO'yu ilçenizde neden kurdunuz" "DDKO'yu kurmak için kim öncülük etti?", "Sen neden DDKO'ya üye oldun/yönetici oldun?" "DDKO'ya kimler geliyordu?" "DDKO'da ne yapıyordunuz?" "Masrafları nasıl karşılıyordunuz?" gibi sorular soruluyordu.

"Beni sıkıyönetime çağırıyorlar, ne diyeyim, nasıl davranayım?" diyerek yardım isteyenlere de, avukatlar tarafından, daha bilgili daha tecrübeli ağabeyler tarafından genellikle şöyle denirdi: "Biz DDKO'yu birlikte gazete okuyup sohbet etmek için kurduk. Çünkü kahvehanelerde gazete bulmak, gazete okumak çok zor oluyor. Kahvehaneler gürültülü ve sigara dumanlarıyla dolu, deyin" "Biz DDKO'yu okuma yazma bilmeyene okuma yazma öğretmek için kurduk deyin" "biz DDKO'yu Türkçe bilmeyene Türkçe öğretmek için kurduk, deyin" Bu öğütlerden, bu tavsiyeler-

Institut kurde de Paris

den sonra da şöyle devam edilirdi: "Böyle derseniz, buna benzer şeyler söylerseniz tahliye olursunuz, içeride olmak iyi değil. Tahliye olmak, dışarıda olmak iyidir. İçerideki insan hiçbir şey yapamaz, mücadeleyi sürdüremez, dışarıdaki insan mücadeleyi sürdürebilir. Bu bakımdan dışarıda olmak gerekir" Bu kişilere şunlar da tembih edilirdi: "Kürtlerden, Kürtçe'den söz etmeyin. Kürt kültürü falan demeyin, anadilimiz Kürtçe falan demeyin..." "Bunları söylerseniz tahliye olamazsınız, içeride kalmak iyi değil, tahliye olan insan mücadelesini yine sürdürür."

1971 yazında, Haziran sonlarında, Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında bu şekilde birçok olaya tanık olmuştum. Bu şekilde konuşan birçok kişinin tahliye edildiğini de fark etmiştim. Bu tahliyelerden sonra bu kişilerin adları da öğütlere, tembihlere ekleniyordu, "Falanca falanca böyle dedi, böyle tahliye oldu" deniyordu.

Bu kişilerin böyle konuşmaları, böyle bir tutum sergilemeleri sürecinde askeri savcılar da herkesin Türk olduğunu, Kürt denenlerin de aslının Türk olduğunu, Kürtçe denen dilin de aslının Türkçe olduğunu söylüyorlardı. Bu görüşlerini bu düşüncelerini onaylatıcı, doğrulatıcı sorular soruyorlardı. İddianamelerinde de bunları dile getiriyorlardı.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kurulmasının, Kürt diliyle, Kürt kültürüyle Kürdoloji çalışmalarıyla şüphesiz ilgisi vardı. DDKO Kürt diline, Kürt kültürüne sahip çıkmak için kurulmuştu. Kürt dilinin, Kürt kültürünün yaşatılması için, asimilasyonun engellenmesi için kurulmuştu. Ben DDKO'yu böyle algılıyorum. Ve bunlar çok meşru, makul isteklerdi, çabalardı. Fakat arkadaşlar yukarıda kısaca anlatmaya çalıştığım süreç konusunda çok duyarlı değillerdi. DDKO'nun savunulmamasını çok doğal karşılıyorlardı. Böyle hissediyordum. DDKO'nun esas kuruluş amacına uygun kavramlarla savunulması gerektiğini düşünüyordum. Askeri savcının inkar söylemine karşı, Kürt diline, Kürt kültürüne vurgu yapılması gerektiğini düşünüyordum. DDKO'ları savunmamanın çok yanlış olduğunu görüyordum. Kürt halkının Türk halkından ayrı bir halk olduğunun, Kürt dilinin Türk dilinden ayrı bir dil olduğunun vurgulanmasının önemli ve gerekli olduğunu düşünüyordum. "Benim anadilim Kürtçe'dir" demek çok önemli olabilirdi.

Bu durumu Anakara, İstanbul ve Diyarbakır DDKO'larından bazı arkadaşlarla çeşitli sohbetlerde dile getirmeye çalışıyordum. Bu konuda, çeşitli zamanlarda epeyce görüşmelerimiz, tartışmalarımız oldu. Arkadaşların çoğu bu düşünceleri, bu görüşleri çok makul karşılıyorlardı. "Tabi böyle olması, biz de böyle düşünüyoruz, DDKO elbette savunulmalı" diyorlardı.

Kısa bir süre sonra tutukevinde, görüşmelerde, tartışmalarda enternasyonalizm, doğal asimilasyon, zoraki asimilasyon gibi kavramlar bol bol kullanılır oldu. Bazı arkadaşlar, bazı DDKO mensupları "Biz sosyalistiz, biz devrimciyiz, biz enternasyonalistiz, biz milliyetçi değiliz, dil talebi, kültür talebi dile getirmek, Kürtçe'ye vurgu yapmak milliyetçiliktir. Biz milliyetçi

Institut Kurde de Paris

değiliz, biz devrimciyiz, sosyalistiz, enternasyonalistiz..." şeklinde konuşmalar yapıyorlardı. Bunu olur olmaz yerlerde sık sık tekrarlıyorlardı. Kürt ulusal ve toplumsal varlığının, Kürtçe'nin, bu arada DDKO'ların savunulmasının yukarıdakine benzer savunmaların dillendirilmesi beni çok şaşırtıyordu. Çok yakından tanıdığım Türkiye İşçi Parti'li arkadaşlarda bu tür savunmaları daha çok duyardım.

"Kürtler, ulusal ve toplumsal varlığı inkar edilen bir halk. Kürtçe, varlığı inkar edilen bir dil. Böyle bir inkara karşı çıkmadan kişi kendisini nasıl sosyalist hissedebilir, nasıl enternasyonalist hissedebilir?", "İnkar devletin politikası değil mi? İnkarı, Türkleştirmeyi devlet, Kürtlere dayatmıyor mu? İnkara karşı çıkmamak, bu politikayla bütünleşmek anlamına gelmez mi? Bu politikayı meşru görmek anlamına gelmez mi? İnkar politikaları, Türkleştirme, asimilasyon politikaları meşru görülerek, doğal kabul edilerek insanlar kendilerini nasıl sosyalist hissedebilirler, nasıl devrimci, nasıl enternasyonalist hissedebilirler?..." şeklindeki sorulara ise hiç yanıt verilmiyordu. Bu sorular çerçevesinde bir diyalog gelişemiyordu. Sadece "sosyalist devrim gerçekleştiğinde, sosyalist toplum kurulduğunda bu sorunlar kendiliğinden çözülür. Bunun için önemli olan sosyalist devrim yolunda çalışmaktır. Toplumsal güçleri bölmemektir, sorunlara sınıfsal açıdan bakmaktır" deniyordu.

O sıralarda, yani 1960'ların sonlarında 1970'lerde Türk sosyalistleri de Kürt sorunu karşısında buna benzer şeyler söylüyorlardı. DDKO'lu bazı arkadaşların, TİP'li bazı arkadaşların bu tür savunmaları beni çok şaşırtıyordu. Kürt dilinin savunulması isteminin bu kategorilere vurgu yapılması gereğinin dile getirilmesi, böyle tartışmalar başlatması, zıddı bir sürecin savunulmaya başlanması, şüphesiz ilgi çekici bir durumdu. Ben bunu kendi kendime Kürt sorununun ağırlığıyla açıklamaya çalışıyordum. İnkarcı, asimilasyoncu politika ve uygulamalara karşı çıkmak, Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığını, Kürtçeyi savunmak, bunlara vurgu yapmak, örneğin "Ben Kürdüm" "Anadilim Kürtçe dir" demek çok büyük bir risk almayı gerektiriyor. Bu gibi durumlarda devlet önümüze hemen çok ciddi bir fatura uzatıyor. İnsanlar bu gibi riskleri alamadıkları için, bu tür risklerle karşılaşmamak için kendi temel sorunlarını enternasyonalizm gibi bir kavram içinde eritmeye çalışıyorlar. Böylece hem moda olan kavramları savunmuş oluyorlar, o siyasal süreçlerin içinde gözükmüş oluyorlar, hem de risk almaktan uzak durmuş, kendilerini gizlemiş oluyorlar. Enternasyonalizm, sosyalizm, devrimcilik gibi kavramlar, bu kavramların gereklerini gerçekten yerine getirmek için değil, kendinden kaçışı, temel sorunlardan kaçışı gizleyen bir perde olarak kullanılıyor. Böyle düşünüyordum. O zamanlar Türk solunun Kürtler üzerinde, Kürt solu üzerinde, Kürt devrimcileri üzerinde çok büyük bir ağırlığı ve belirleyiciliği vardı. Enternasyonalizm, sosyalizm, devrimcilik Türk solunun söyleminin çok önemli kavramlarıydı. Milliyetçilik şüphesiz karşı çıkılan, aşağılanan, suçlama bağlamında kullanılan bir kavramdı. "Ezilen bir halkın milliyet-

Institut Kurde de Paris

çiliği, ezen milliyetçilik" "bütün ulusal ve demokratik hakları gasp edilmiş bir halkın milliyetçiliği" gibi konularda somut süreçlerin tahlili henüz yapılamıyordu, böyle bir bilinç henüz yoktu sanıyorum.

Çok yakından tanıdığım, Türkiye İşçi Partisi'nden tanıdığım bir avukat arkadaş vardı. "Ben enternasyonalistim arkadaş. Ben sosyalistim arkadaş, ben devrimciyim arkadaş, çocuğum olduğu zaman adını Alpaslan koyacağım, Cengiz koyacağım, Mete koyacağım, Deniz koyacağım" diyordu. Koğuşta veya havalandırmada birisi Kürtçe bir şarkı mırıldanmaya başlasa, başka bir köşeden bu enternasyonalist anlayışın gereği olarak Türkçe bir parça, bir türkü yükselirdi. Kürt halkının şarkılarını duymamak, bu şarkıları susturmak için Türk halkının türkülerinin kullanılması bana yoğun bir hüzün veriyordu. Bunları yapanlar da Kürtlerdi. Bu nasıl bir devrimcilik, nasıl bir halkçılık, bütün bunlar düşündürücü olaylar...

Bir gün, sözünü ettiğim bu arkadaşla çok ciddi bir tartışmaya tutuşmuştum. "Ben enternasyonalistim arkadaş. Çocuğumun adını Alpaslan koyacağım, Cengiz koyacağım, Deniz koyacağım" sözlerini bana da söylemişti. Ben de kendisine "çocuğuna Türkçe isimler koymaya, örneğin Alpaslan, Mete, Cengiz koymaya mecbursun. Çünkü devlet öyle istiyor" demiştim. "Devlet Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığını inkar ediyor. Kürtçe konuşmayı yasaklamış. Çocuklara Kürtçe isimler koymak yasak. Örneğin nüfus memuruna Kürtçe bir isim söylesen bu ismi kaydetmez. Kaydetmediği gibi seni polise veya savcılığa ihbar eder. Bu durumda elbette devletin sana buyurduğu isimleri kullanmak zorundasın" demiştim. "Çocuklarına Alpaslan, Cengiz, Mete, Deniz isimleri vermen, enternasyonalizmin, sosyalizmin, devrimciliğin bir göstergesi değildir. Devletin buyruklarına emirlerine bir güzel riayet etmenin göstergesidir. Bu buyruklar, bu emirler ise haksızdır. Bu buyruklar insanı köleleştirir. Köleleşen bir toplumda sosyalizm mücadelesi, devrimcilik, enternasyonalizm nasıl gerçekleştirilir? Halbuki 'ben enternasyonalistim. Çocuğumun adını Alpaslan, Mete, Cengiz, Deniz koyacağım' diyen sadece sensin. Örneğin enternasyonalist olduğunu, sosyalist olduğunu, devrimci olduğunu söyleyen hiçbir Türk çocuğuna Kürtçe isimler vermeyi aklından bile geçirmiyor..." Tabi bu tartışma böyle sürüp gitmiyor. Diyalog kısa zamanda kesiliyor. Akın ak olduğunu gören bir kişi, gördü günün kara olduğunu söylemeyi ne kadar sürdürebilir ki? Akın ak olduğunu söyleyenlerin var olduğu bir toplumda, bu tutumu, yani akın kara olduğunu söylemeyi ısrarla söylemek olası değildir. Bu, kör bir inattan, dogmatizmden başka bir şey değildir. "Kral çıplak" masalı...

Konuşmalarda, tartışmalarda kullanılan kavramlardan biri de asimilasyon kavramıydı. "Biz zoraki asimilasyona karşıyız" "devrimciler, sosyalistler zoraki asimilasyona elbette karşıdırlar. Ama doğal, kendiliğinden asimilasyona karşı olmak yanlıştır" deniyordu. Kendiliğinden asimilasyona engel olmamak gerektiği de belirtiliyordu. Halbuki toplum sorunlarıyla yakından

Institut Kurde de Paris

ilgilenenler, dipli bucaklı bir şekilde düşündükleri zaman şu süreci de yakından görebilirlerdi, kavrayabilirlerdi. Eğer devlet, asimilasyonu sistematik bir politika olarak uyguluyorsa, örneğin Doğunun ekonomik bakımdan geri bırakılmasını sağlar. Doğuda iş olanaklarının yaratılmasına, örneğin fabrikaların kurulmasına engel olur, hayvancılığın gelişmesine engel olur, barajların sulama olarak kullanılmasına engel olur. Artan nüfus da geçimini temin edebilmek için sanayinin gelişmiş olduğu bölgelere doğru akın eder. Doğunun ekonomik bakımdan sistematik olarak geri bırakılması doğal olarak böyle bir sonuç ortaya koyar. Bu çerçevede, doğunun sistematik olarak geri bırakılmasını nasıl değerlendirmek gerekir, bu doğal mıdır, bunları da konuşmak gerekmez mi?

Bu tartışmalar, konuşmalar, sohbetler Ankara ve İstanbul DDKO mensubu arkadaşlarda önemli etkiler yaratıyordu. Bu arkadaşların genellikle üniversitelerde eğitim gören öğrenciler olduğunu daha önce belirtmiştim. Silvan, Batman, Ergani, Diyarbakır, Kozluk DDKO'ları da bu tartışmalardan etkileniyordu. Askeri savcıların, Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığını, Kürtçenin bağımsız bir dil olarak varlığını inkar eden, Kürtleri Türk sayan, Türklerin bir kolu sayan, Kürtçeyi Türk dilinin bir ağzı sayan tutumuna karşı itirazlar gün geçtikçe daha büyük bir güç kazanmaya başladı. Askeri savcıların inkarcı söylemine karşı, Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığını savunmak, Kürtçenin Türkçeden ayrı bir dil, bağımsız bir dil olduğunu savunmak, bu arada DDKO'nun temel niteliğini, kuruluş amacını savunmak önemli bir düşünce, önemli bir tutum haline geliyordu. 1971 yılı yaz aylarında Diyarbakır Sıkıyönetim Tutukevi'nde bu konularda çok ciddi toplantılar yapılmıştı. Bu toplantılarda "askeri savcıların inkarcı yaklaşımına karşı, inkarcı söylemine karşı DDKO nasıl bir savunma yapmalıdır, DDKO mensupları nasıl bir savunma yapmalıdır?" konusu tartışılıyordu. Savunma yapma olasılıkları üzerinde duruluyordu. Askeri savcıların inkarcı söylemine ve yaklaşımına karşı, Kürt ulusal ve toplumsal varlığına vurgu yapmak, Kürtlüğü ve Kürt dilini savunmak" olasılıkları üzerinde tartışılıyordu. Bu olasılıkların muhtemel sonuçlarının neler olabileceği konusunda tartışmalar yapılıyordu. Örneğin "askeri savcıların iddialarına karşı tepkici davrandığınız zaman, bu konularda devlet politikalarını eleştirmediğiniz zaman belki tahliye gerçekleşebilir. Fakat böyle bir tutumun gelecekteki sonuçları neler olabilir" denerek geniş bir tartışma yürütülüyordu. Ya da, "askeri savcının söylemini, devletin inkarcı politikalarını ciddi bir şekilde eleştird-i ğimiz zaman, Kürtlere, Kürt diline, Kürtlüğe vurgu yaptığımız zaman ne gibi tepkilerle karşılaşabiliriz, bunlar, bu tutumlar, gelecekte ne gibi sorunlar yaratabilir?" konusu üzerinde düşünceler geliştiriliyordu. Bu toplantılara ben de katılıyordum.

Bu toplantılarda bir sonuca ulaşılmıyordu, kararlar da alınmıyordu. Yalnız her toplantı, siyasal savunma yapma gereğini ana çizgi haline getiriyordu. 1971 yaz ayları, devrimci Doğu Kültür Ocakları soruşturması hala

Institut kurde de Paris

sürüyor. Henüz iddianame yazılmamış fakat DDKO mensupları siyasal savunma hazırlıklarına başladılar. Askeri savcıların inkarcı söylemine karşı Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığı savunulacaktı. Askeri savcıların Kürtçeyi Türkçenin ilkel bir ağzı sayan anlayışına karşı, Kürtçe'nin bağımsız bir dil olduğu, Türkçe'den ayrı bağımsız bir dil olduğu savunulacaktı. Savunma için hazırlıklar başladı. Bunun için olanaklar ölçüsünde, kitaplar, dergiler, ansiklopediler getirilmeye çalışıldı. Hararetli bir çalışma başladı, Kürt tarihiyle, Kürt diliyle, Kürt edebiyatıyla, Kürt folkloruyla ilgili çalışmalar başladı.

Siyasal savunma yapma gerektiği konusunda, siyasal savunmanın içeriği konusunda 35 sayfalık bir taslak metin de çıkarılmıştı. Bir süre sonra bu tartışmalar bu taslak metin üzerinde yürütülür oldu. Artık DDKO'ya karşı daha duyarlı davranılıyordu. Tutuklular DDKO'yu savunmuyorlarsa bile, onu DDKO'nun amacına uygun olmayan bir bağlamda ele almamaya gayret ediyorlardı.

1971 yılında Le Monde gazetesinin Türkiye muhabiri Dr. Korkut Boratav'dı. Gazetelerde, dergilerde Dr. Boratav'ın bazı haberlerini görüyorduk. Diyarbakır sıkıyönetimindeki DDKO mensuplarının siyasi savunma yapma hazırlıklarını Dr. Boratav'a bildirmeye karar verdik. Mahkemede siyasal savunmalar yapma, Türkleştirme politikalarını ve uygulamalarını eleştirme, Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığını ve Kürt dilini savunma çok önemli bir olaydı. Dr. Korkut Boratav bu olayı Le Monde gazetesi için haber yapar umudundaydık. Kendisine bu haberler birlikte, 35 sayfa civarında olduğunu belirttiğim siyasal savunmayla ilgili taslak metni ve savunmanın içeriğini de göndermiştik.

Diyarbakır'a getirildiğim günlerde Dr. Tarık Ziya Ekinci ve öbür arkadaşların birlikte olduğu masada oturuyordum, yemeği birlikte yiyorduk. Bu masada Dr. Naci Kutlay, Av. Canip Yıldırım, yazar Musa Anter, yazar Mehmet Emin Bozarslan, dil uzmanı Abdurrahman Uçaman, Av. Yusuf Ekinci, Av. Bahattin Eryılmaz, Dr. Ahmet Melik gibi arkadaşlar da vardı. Yukarıda belirtmeye çalıştığım tartışmalar biraz gelişince, ben de öğrencilerle birlikte, yani onların masasında, onların komününde yaşantımı sürdürmeye başlamıştım. Öğrenciler arasında Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Yümni Budak, Ali Beyköylü, Nezir Şemikanlı, Fikret Şahin, İhsan Aksoy, Faruk Aras, Sabri Çepik, Ferit Uzun, İhsan Yavuztürk gibi arkadaşlar vardı. İstanbul DDKO mensupları henüz gelmemişlerdi.

İç Sorgulama İç Çatışma Sürüyor

Duruşmalarda muhbir-tanıkların ve tanıkların ihbarı üzerine, yargıçlar tarafından benim ne diyeceğim soruluyordu. Muhbir-tanıklar ve tanıklar en çok Kürtlerden söz edilmesine, Kürtlerin ulusal ve demokratik haklarına vurgu yapılmasına, Kürtlerle ilgili incelemeler yapılmasına tepki gösteriyorlardı, bunların suç olduğunu vurguluyorlardı. Ben de bu görüşlere karşı Kürtlerin ve Kürtçenin bir

Institut Kurde de Paris

gerçeklik olduğunu, somut bir gerçeklik olduğunu vurguluyordum. Bu ilişkilerin, bu sürecin bilimin kavramlarıyla saptanması ve incelenmesi gereğini de belirtiyordum. Somut gerçekleri saptamanın, ifade etmenin, yargıya konu olmaması gerektiğini, bunların bilimsel incelemelere konu olması gerektiğini belirtiyordum.

İç muhasebe, iç çatışma, iç sorgulama sürüyordu. Kürt sorunuyla ilgili olarak, üniversiteyi, profesörleri, basını, yargı organlarını eleştirmeyi veya eleştirmemeyi, bunun gerekip gerekmediğini kendimle sürekli olarak tartışıyordum. Bu konuda sürekli hesaplaşma halindeydim. Bu bir yerde zamanla, doğal olarak da çözülüyordu. Savcılık ifadesi sırasında, duruşmalarda, iddianameye cevap verirken, muhbir-tanıkların ve tanıkların ifadelerine karşı söylenenler sırasında kendiliğinden doğal bir eleştiri de yapılıyordu. Siyasal savunma önemliydi. Kürtlerin, özelikle Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na mensup arkadaşların siyasi savunmalar yapması gerektiği kanısındaydım. Genç arkadaşlarla bu konuda sürekli konuşuyor, tartışıyordum. O günlerde, yani 1971 koşullarında, 12 Mart rejiminde siyasal savunmanın esas niteliği şuydu. Askeri savcılar, hazırladıkları iddianamelerde Kürtlerin ve Kürtçe'nin varlığını inkar ediyorlardı. İddianamelerde Kürtlerin aslının Türk olduğu, Kürt dilinin Türk dilinin ilkel bir ağzı olduğu vurgulanıyordu. Siyasi savunma, askeri savcıların bu iddialarına karşı, Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığını, Kürtçenin, Türkçeden, Arapçadan ve Farsçadan ayrı, bağımsız bir dil olarak savunmak anlamına geliyordu. Ayrıca inkarın, kamu yönetimi, üniversite, basın, siyasal partiler, mahkemeler tarafından nasıl üretildiği, toplumsal gerçeği saptamanın, toplumsal gerçeği ifade etmenin neden suç oluşturduğu yine siyasal savunmanın kapsamına giriyordu.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları İddianamesi

1971 yılı Ekim ayı sonlarına kadar Seyrantepe'de, anayolun kıyısındaki Sıkıyönetim Tutukevi'ndeydik. Bu tarihlerde, Sıkıyönetim Tutukevi, Dicle nehri kıyısındaki yeni askeri kışlaya taşındı. Yeni tutukevi, anayola göre epey iç kısımlarda Dicle nehrine yakın bir yerdeydi. Yeni tutukevine geniş bir havalandırmadan geçilerek giriliyordu. Yeni tutukevi iç içe iki büyük koğuştan meydana geliyordu. Bir de geniş bir yemekhane vardı. Yemekhane ile koğuş arasında büyük bir sahanlık bulunuyordu. Tuvalet de bu kesimde yer alıyordu. Gözaltı mahalli de tutukevinin uzantısındaki, bitişiğindeki bir binadaydı. Devrimci Doğu Kültür Ocakları iddianamesi bu sıralarda gelmişti. İddianamede Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Yümni Budak, Ali Beyköylü, İhsan Aksoy, Faruk Aras, Sabri Çepik, Ferit Uzun, Mehmet Demir, İhsan Yavuztürk, Fikret Şahin, Nezir Şemikanlı, Niyazi Dönmez, Hasan Acar, Zeki Kaya, Nusret Kılıçarslan, İsa Geçit gibi öğrencilerin isimleri vardı. Bunlar üniversitelerin çeşitli fakültelerinde öğrenim görüyorlardı. Dr. Naci Kutlay, Dr. Tarık Ziya Ekinci, Av. Canip Yıldırım, yazar Musa Anter, yazar Mehmet Emin Bozarslan, yazar

Institut kurde de Paris

Abdurrahman Uçaman gibi doktor, avukat, yazar, serbest meslek sahipleri de iddianamede yer almıştı.

DDKO iddianamesinde Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığını, Kürtçe'yi inkar eden, Kürtlerin aslının Türk olduğunu, Kürtçe'nin aslının Türkçe olduğunu iddia eden genişçe bir bölüm vardı. Bu tutumun, öğrencileri iddianameye cevap vermeye kışkırtıcı bir yönü de vardı.

Bu arada bendeki iç çatışma, iç muhasebe de sürüyordu. Her olay, her iddianame iç çatışmayı yeniden yaratıyor, alevlendiriyordu. DDKO iddianamesi şüphesiz önemliydi. Somut toplumsal olguların, askeri savcıların iddianameleriyle inkar edilmesi, reddedilmesi elbette üzerinde düşünülmesi gereken bir olaydı. Bilimde doğruluğun ölçütü elbette olgulardır, olgular olmalıdır. Askeri savcıların iddianamesiyle, askeri savcıların "doğru" dedikleriyle yeni bir "doğruluk, doğruluk ölçütü" yaratılabilir miydi? Olup bitenleri gözlemlemek önemliydi. Olup bitenleri saptamak da gerekiyordu. Olup bitenlerden sonuç çıkarmak da ihmal edilmemesi gereken bir durumdu. Bunun dışında yargılamak da gerekir miydi? Somut olgular, neye dayanılarak, hangi gerekçelerle inkar ediliyordu? Adalet duygusu açısından, bilimsel düşünce açısından inkar süreci incelenmeli miydi? Somut olgular karşısında ileri sürülen resmi ideolojiler, yargı konusu, eleştiri konusu yapılmamalı mıydı? İç hesaplaşma, iç sorgulama bu konularda sürüp gidiyordu.

DDKO'daki Ayrışmalar

Yeni tutukevinde komünler (masalar) belirmeye başladı. Bu, DDKO'da ayrışmanın yaşanması anlamına geliyordu. Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Yümni Budak, Ali Beyköylü, Nezir Şemikanlı, Fikert Şahin, Zülküf Şahin bir komün oluşturuyordu. Ben de bu komündeydim. Hüseyin Musa Sağnıç da bu komündeydi. Battal Bate, Mahmut Kılınç, Ali Yılmaz Baltaş bu komündeydiler.

Hüseyin ağabeyi sevgiyle anıyorum.

Faruk Aras, İhsan Aksoy, Sabri Çepik, İhsan Yavuztürk, Ferit Uzun, Mehmet Kalafat, Niyazi Dönmez, Nusret Kılaçarslan, Mahmut Fırat, Hasan Acar, Mehmet Tüysüz gibi arkadaşlar da ayrı bir komün olmaya başlamışlardı. Asistan Naci Gürşin de bu komündeydi.

DDKO ile ilgili iddianamede 21 kişinin adı geçiyordu. Öğrenciler Ankara ve İstanbul DDKO'larına mensuptular. Diyarbakır, Ergani, Batman, Silvan, Kozluk DDKO'ları için ayrı bir iddianame düzenlendi. Mehdi Zana, Niyazi Tatlıcı (Niyazi Usta), Edip Karahan, Abdurrahman Uçaman, Fikri Müjdeci, Yusuf Kılıçer, Mahmut Yeşil, Mehmet Gemici, Vedat Erkaçmaz, Mustafa Düşünekli, Ömer Kan, Abdurrahman Demir, Mele Abdullah Garsi, Abdüsselam Basutçu gibi arkadaşlar bu iddianamede yer almıştı. Zeki Bozarslan'ın, Akif Işık'ın isimleri bu ikinci iddianamedeydi.

1971 sonlarında İstanbul DDKO'nun mensupları, Ahmet Zeki Okçuoğlu,

Institut Kurde de Paris

1972 yılı ortalarında da Zerruk Ahmetvakıfoğlu Diyarbakır'a getirilmişlerdi. Zerruh'un İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde de dosyası vardı.

Ömer Kan'ı, Mehmet Tüysüz'ü sevgiyle anıyorum.

Zamanla bu dosyaların hepsi ana davayla birleştirildi. DDKO davası tek bir dosya üzerinden görüşülmeye başlandı.

Dava açıldıktan sonra, avukatlar DDKO dosyası içindeki belgelerin fotokopilerini de getirmeye başladılar. DDKO kuruluşuyla ilgili toplantılar gizli polis tarafından banda alınmıştı. Dava dosyasına bu bantların çözümleri de konulmuştu. Avukatlar bu toplantılarla ilgili pek çok fotokopi getirmişlerdi. Kasım ayında bir gün avukat Şerafettin Kaya yine bir tomar fotokopi getirmişti. Arkadaşlar havalandırmada futbol oynuyorlardı. Ben de yemekhanede bu fotokopileri inceliyordum. 1968, 1969'da yapıldığını tahmin ettiğim bazı toplantılara, konuşmalara ilişkin bant çözümlemeleri vardı. Sayfalara şöyle bir bakıp geçiyordum. Sayfaların birinde, asistan gibi sözcüklere, baskı gibi sözcüklere rastladım, bu sözcüklere daha sonraki sayfalarda da rastladım. Bu sayfaları biraz daha dikkatle okudum. Bir asistana, kendi fakültesi tarafından yapılan baskıları anlatıyordu. Bu olaya karşı bir tutum benimseme gereğinden söz ediliyordu. "Benim durumuma çok benziyor. Acaba bu asistan kimmiş, hangi üniversitede, hangi fakültede çalışıyormuş?" saikiyle sayfaları biraz daha dikkatle okumaya çalıştım. "Durumu bana benzeyen asistan.." düşüncesi, sayfaları çevirdikçe biraz daha güç kazandı. Bu sefer, bölümü, başından itibaren biraz daha dikkatli bir şekilde okumaya başladım. Çok ilgi çekici, beni çok şaşırtan bir durumla karşılaştım. Bir öğrenci, "Erzurum'da, üniversitede bir asistan var. Sosyoloji asistanı. Kürtlerle ilgili çalışmaları da var. Fakat üniversitenin, çalıştığı fakültenin baskılarıyla karşı karşıya. Kendisi Türk, Çorumlu. Kürtlerle ilgili çalışmalarından dolayı baskı altında. Bu arkadaşa destek olduğumuzu belirtmeliyiz..." gibi şeyler söylüyordu. Cümleler tam böyle değildi. Bant çözümlerinde arada kopukluklar da var. Konuşmasından, böyle bir niyet, böyle bir düşünce ortaya koyduğu anlaşılıyor. Toplantıya katılan başka bir öğrenci bu arkadaşa tepki gösterir: "Türklerden Kürtlere hayır gelmez. Hangi Türk'ten bir Kürde hayır gelmiş. Bu konuyu geçelim, işimize bakalım. Sen de bu işe aklını fazla takma" demeye çalışıyor. Öbür arkadaş yine konuşuyor, düşüncelerini biraz daha etraflı bir şekilde anlatıyor. "Bizlerin, bu olay karşısında bir tutumumuz olmalıdır" diyor, "iyi bir kişiye benziyor" diyor. "Türklerden Kürtlere hayır gelmez" diyen de, ısrarını, olumsuz düşüncelerini sürdürüyor. "Ajan majan değilse eşeğin tekidir" diyor. "Bizim çok önemli gündem maddelerimiz var, onları konuşmalıyız, bu konuyu kapatmalıyız" uyarısında bulunuyor. Bu konu üzerindeki konuşmalar biraz daha sürdürülüyor. "Eşeğin teki" sözü birçok kere kullanılıyor.

Bu konuşmalar beni çok şaşırttı. Bu toplantıların 1968, 1969 yılında yapıl-

Institut Kurde de Paris

mış olabileceğini yukarıda belirtmiştim. Toplantıların polis tarafından gizlice banda alınmış olabileceğini de belirtmiştim. Örneğin daha önce sözünü ettiğim, 12 Mart 1970 tarihinde benim DDKO'da verdiğim konferans da bu şekilde banda alınmış... Burada dikkate değer bir durum var. DDKO'nun kuruluşuyla ilgili bütün toplantıların banda alındığı anlaşılıyor. Bant çözümlemeleri mahkemedeki dava dosyalarına da konulmuş.

O akşam arkadaşlara kuruluş toplantılarını yarı şaka bir şekilde hatırlatarak "eşeğin teki" sözcüklerinin kim için kullanıldığını sormuştum. Hatırlamadılar. Fotokopiyi gösterdim, onlar da dikkatle, gülerek, şaşırarak okudular, "İsmail Ağabey seni o zaman bilmiyorduk, tanımıyorduk" dediler.

1972 yılı kışında, Sıkıyönetim Tutukevi'ne, koğuşa, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden arkadaşım Cüneyt Akalın getirildi. Cüneyt, Amme İdaresi Kürsüsünde asistandı. Cüneyt'le birlikte Taylan Ertem ve nişanlısı Kazime Ertem de getirildiler. Urfa taraflarında, Suriye'ye geçmek üzereyken yakalanmışlar. Diyarbakır'da Sıkıyönetim Tutukevi'nde dört beş ay birlikte kalmıştık. Daha sonra Ankara Sıkıyönetim Tutukevi'ne sevk edildiler. Davaları Ankara'daydı.

Bu dönemde Kars'tan bazı arkadaşlar da getirildiler Türkiye İşçi Partisi 1965-1969 dönemi Kars milletvekili Av. Adil Kurtel, kardeşi Dr. Bedri Kurtel, Av. Kemal Kaya, Kars'tan getirilenler arasındaydı. Avukat Kemal Kaya, Erzurum'daki öğrencilerden Şener Kaya'nın amcasıydı. Fotoğrafçı Kemal Karabulut, TİP Kars İl Başkanı Ayhan Sosyal, TİP Sarıkamış İlçe Başkanı Hüseyin Emin, matbaacı Feyzullah, Celeb Cemil, aynı dönemde, birlikte getirilmişlerdi.

Av. Kemal Kaya'yı, fotoğrafçı Kemal Karabulut'u sevgiyle anıyorum.

Arşiv Oluşturma Çabaları

Sıkıyönetim Tutukevine günlük gazeteler alınıyordu. *Ortam* gibi haftalık dergiler de alınıyordu. Ayrıca araştırma, inceleme kitapları, romanlar, ansiklopediler vs. de geliyordu. Bütün bunların dışında gerekli bazı hukuk kitapları, yasalar, içtihatlar, özel olarak getirtilebiliyordu. Bunları ziyaretçiler getirebildiği gibi, avukatlar da getirebiliyorlardı. Bunlar posta aracılığıyla da gelebiliyordu. Arkadaşlar hem politik çalışmalarını sürdürebilmek, hem savunmalarını hazırlayabilmek için arşiv oluşturmaya çalışıyorlardı. Dergiler, kitaplar dikkatli bir şekilde saklanıyordu. Ocak komünü, bu şekilde değerli bir arşiv oluşturmaya başlamıştı. Bunun dışında, ayrıca, ben de arşiv oluşturmaya çalışıyordum. Gazeteler okunduktan sonra, komün arşivcisi arkadaş tarafından biriktiriliyordu. Biriken gazeteler belirli aralıklarla kesiliyordu. Gazetelere önce komün arşivcisi arkadaş bakıyordu, gerekli olan yazıları alıyordu. Geriye kalan haberlerden ve yazılardan bazılarını da ben alıyordum. Arşiv oluşturmak için çok önemli, çok ciddi bir gayret sarf ediyordum. Savunmalar için dosyalara sık sık bakma gereğini duyuyordum. Zamanımın önemli bir kısmını bu çaba için harcıyordum.

Institut Kurde de Paris

Diyarbakır'daki "Doğu Duruşmaları" Türk basını tarafından izlenmiyordu. İddianameler, savunmalar, duruşmaların seyri basında yer almazdı, fakat, örneğin İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde cereyan eden olaylar, Ankara Sıkıyönetim Mahkemesindeki olaylar, Türk soluna ilişkin duruşmalar basında etraflı bir şekilde yer alırdı. İddianameler, savunmalar, duruşmalarda gelişen olaylar verilirken fotoğraflar da kullanılırdı. Ocak komünü bu tür haberleri toplamaya özen gösterirdi.

Bilirkişi Profesörler

Ant dergisinde yayınlanan, *Doğu Anadolu'da Geri Bırakılmışlığın Oluşumu* yazımdan dolayı dava açılmıştı. Bu dava İstanbul'da Basın Toplu Askeri Ceza Mahkemesinde görülüyordu. Bunun için daha önce henüz Ankara'dayken 1971 Nisan'ında talimatla ifadem alınmıştı. Sıkıyönetim mahkemesi bu dosyanın da Diyarbakır'a gönderilmesini istedi. Bu dosya İstanbul'dan geldi, yeni bir iddianameyle yeni bir dava açıldı. Ve bu yeni dava esas dava ile birleştirildi.

İstanbul'da yürütülen dava hem benim hakkımda hem de Doğan Özgüden hakkında açılmıştı. Doğan Özgüden, *Ant* dergisi yöneticisi olarak iddianamede yer alıyordu. Doğan Özgüden *Ant* dergisinin ve Ant yayınlarının sahibiydi. Sözü edilen yazı dolayısıyla, dosyada bilirkişi raporu da vardı. Raporda Ord. Prof. Dr. Recai Okandan'ın, Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer'in, Dr. Süheyl Donay'ın adları göze çarpıyordu. Hukuk profesörleri yazıda suç unsurları bulunduğunu iddia ediyorlardı.

Muhbir-Tanıkların Mahkeme Huzurunda Dinlenilmeleri

Sıkıyönetim Mahkemesi 3 Şubat 1972 tarihli duruşmada, bazı muhbir-tanıkların ve bazı tanıkların mahkeme huzurunda dinlenilmelerine karar verdi. Atatürk Üniversitesi rektörü, Fen-Edebiyat Fakültesi dekanı, Tıp Fakültesi dekanı, bir sosyoloji profesörü, bir sosyal siyaset asistanı 9 Mart 1972 ve 10 Mart 1972 tarihli duruşmalarda mahkeme huzurunda dinlenildiler. Duruşmalar iki gün, üstüste kesintisiz yapıldı.

9 Mart günü, her zamanki gibi sabahleyin mahkemeye götürüldüm. O gün, 1 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesinde benim duruşmamdan başka bir duruşma yoktu. Kafes denen yere konuldum. O zaman mahkemenin nezarethanesine "kafes" deniyordu. 1 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesinin duruşma salonu, Kolordu binasının giriş katıydı. Kolordu binasına girdikten sonra, sağa dönüyoruz, duruşma salonu 7-8 metre kadar ileride, sağda yer alıyordu. Kafes denen nezarethane duruşma salona bitişikti. Kafesten çıkarılanlar hemencecik duruşma salonuna sokuluyorlardı. 2 Numaralı Sıkıyönetim mahkemesi de giriş katındaydı. Bu mahkemede duruşması olanlar binaya girdikten sonra biraz daha ilerliyor, sola dönüyorlardı.

O sabah avukatlar da erken gelmişlerdi. Avukat Şerafettin Kaya, Av. Yücel Önen, Av. Veysi Zeydanlıoğlu, Av. Fikri Yıldızhan o gün oradaydılar.

Institut Kurde de Paris

Avukatlarla selamlaşmak mümkündü hatta avukatlar bazen kafese kadar geliyorlardı. Demir parmaklıklar önünde bir iki satır konuşabilmek mümkündü. Bu konuşmalar çoğu zaman askerler tarafından engellenirdi. Ben kafesteyken, saat dokuza doğru, yargıçlarla, savcılarla birlikte muhbir profesörler de geldiler. Nezarethanenin önünden geçerek, onlarla birlikte, savcıların , yargıçların odalarının bulunduğu bölüme doğru yürüdüler.

Biraz sonra duruşma başladı. Muhbir tanıklar birer birer sırayla mahkeme huzuruna getirildiler. Yukarda *İsmail Beşikçi Davası I* diye bir kitaptan söz etmiştim. Bu kitapta duruşmaların seyri hakkında çok geniş bilgiler var.

Profesörlerin mahkeme huzurunda dinlenilmeleri üniversite yaşantımda çok önemli, çok köklü değişiklikler yaptı. Bilim kavramının içeriği konusunda yeniden düşünmek kaçınılmazdı. Profesörler "bilim" derken, "bilimsel düşünce gereği" derken, "bilimin ışığı" derken, buna nasıl bir anlam yüklüyorlardı?. Bu anlamın resmi görüşten, resmi direktiflerden farkı neydi? Bunların olgulara dayalı bir şekilde irdelenmesi gerekiyordu. Bu konudaki olgular da durmadan zenginleşiyordu. Daha önceleri de birçok vesileyle belirttiğim gibi bu süreç karşısında nasıl düşünmem nasıl davranmam gerektiği, nasıl savunma yapmam gerektiği konusunda iç muhasebe, iç sorgulama, iç çatışma, tartışma, vicdan muhasebesi yapıyordum, sürekli olarak bunları yaşıyordum. Profesörlerin mahkeme huzurunda dinlenilmeleri, bu tartışmaları, sorgulamaları yoğunlaştırdı, keskinleştirdi. Nasıl düşünmem, nasıl tavır ve davranış sergilemem, nasıl savunma yapmam gerektiği konularında daha açık, daha sağlıklı görüşlere ve niyetlere sahip oldum.

Profesörlerin düşünceleri karmakarışıktı. Özlemlerini duygularını, niyetlerini objektif düşünceler diye, bilimsel düşünceler diye sunuyorlardı. Bunların irdelenmesi gerekiyordu. Bilim, bilim yöntemi gibi kavramlar üzerinde zaten düşünüyordum. Bu süreç bu duruma yeni boyutlar da eklemiş oldu. Profesörler, öbür üniversite mensupları muhbirlik yapmışlardı. "Beşikçi'nin yazılarında, konuşmalarında, kitaplarında suç unsuru var. Bu kitaplar, bu yazılar, bu düşünceler hakkında neden takibat yapılmıyor" diye çeşitli savcılıklara, daha sonra da çeşitli sıkıyönetim komutanlıklarına ihbarlar yapmışlardı. Beşikçi'ye karşı cezai yaptırımların işletilmesi gerektiğini durmadan vurguluyorlardı Mahkemede bu istemlerini, büyük sevinçlerle, coşkulu bir şekilde dile getirdiklerini de fark ettim. Profesörler, gayet rahat bir şekilde, uzun unvanlarını da kullanarak yalan söylüyorlardı. Somut olguları reddedebiliyorlar, inkar edebiliyorlardı. Çok çok yalan söylüyorlardı. Olguları inkar etmek, reddetmek, bilim yöntemiyle nasıl bağdaştırılabiliyordu. Bu, bilim yöntemiyle, bilimsel düşünceyle ilgili çok önemli bir konuydu.

Duruşmalar sırasında muhbir profesörlerin inkarcı, imhacı, asimilasyoncu söylemlerine karşı Kürtlerin ve Kürtçenin varlığının somut olduğunu vurguluyordum. "Bizim isteğimizin ve irademizin dışında objektif bir gerçek

Institut kurde de Paris

var. Bilim somut gerçeği sağlayarak işe başlar. Bilimsel önermeler ancak somut gerçeklikler, somut olgular üzerine kurulabilir. Bilimle uğraşanlar kendi isteklerini, olmasını istedikleri şeyleri, yani duygularını, sübjektif yapılarını somut gerçeklikler yerine koyamazlar. Somut gerçeklikleri, sübjektif yapıları, duyguları doğrultusunda yok sayamazlar, çarpıtamazlar. Bu çerçevede, bir Kürde Kürt diyoruz, Kürtçe'ye Kürtçe diyoruz. Bu neden suç oluyor? Kürtlerin ve Kürtçenin varlığından söz etmek, Kürtlerin Türk olmadıklarını, Kürtçenin Türkçe olmadığını söylemek neden suç oluyor? Bunların ilgili muhbir tanığa sorulmasını istiyorum" diyordum. Fakat mahkeme bu tür soruların profesörlere sorulmasına engel oluyordu. Bu tür istemleri "davayla ilgisi yok" diyerek reddediyordu. Profesörler konuşurlarken, ifade verirlerken bu tür sorulara da cevap verebilirlerdi fakat onlar bu tür sorulara cevap vermekten uzak duruyorlardı. Sadece "Beşikçi Kürtler vardır dedi. Kürtler Türk değildir dedi..." diye suçlama yapıyorlar fakat bu sorulara cevap vermemeye özen gösteriyorlardı.

Bütün bunlar zalimin kendini mazlum göstermesi gibi bir şeydi. Mazlum ise zalim olarak gösteriliyordu. Muhbir profesörler "siyasal ve tarihsel bilirkişi" sıfatıyla donatılmışlar gibi konuşuyorlardı. Bu tutum, resmi ideolojinin düşünce yasaklarının meş - rulaştırılması bakımından çok önemli bir işleve sahipti. Biz de bu tür bilirkişilikleri durmadan reddediyor, özgür düşüncenin gereklerini vurguluyorduk. Bilim ancak özgür düşüncelerin ifade edilebildiği ortamlarda üretilebilirdi. Bunu anlatmaya çalışıyordum. Özellikle tarih, sosyoloji, siyaset bilimleri, iktisat, antropoloji gibi toplumsal bilimler için bu vazgeçilmez bir gereklilikti.

Rektör, mahkeme huzurunda dinlenilmesi sırasında, "Beşikçi'ye gelen mektuplarda ve Beşikçi'nin yazdığı mektuplarda da propaganda yapılıyordu..." şeklinde konuşmuştu. Rektöre, bu mektupları nasıl elde edip gördüğünün sorulmasını istemiştim. Mahkeme de bu soruyu sormuştu. "Ben rektörüm, ülkenin, üniversitenin güvenliğiyle ilgili her konuyu denetlerim..." gibi bir şeyler söylemişti. Mahkeme bu beyanı zapta geçirmemişti. Çok ısrarcı olmama rağmen, avukatların da ısrar etmelerine rağmen, bu beyan zapta geçirilmemişti. "Görülen dava ile ilgisi olmadığından zapta geçirilmesine gerek yoktur," deniyordu.

Bu ilişkilerin bir de ahlaki yönü vardı. Bir asistan, aynı odada beraber oturduğu, sohbet ettiği, arkadaşlarıyla yaptığı konuşmaları dinlediği bir kişiyi, oda arkadaşını, meslek arkadaşını nasıl ihbar edebilir? Bu tutumun dinamiği nedir? Neden ilgili kişinin düşüncelerini eleştirmiyor da ihbar yapıyor? Neden işini açık değil, gizli yürütüyor? Bu tutumlar nasıl oluşuyor, nasıl gelişiyor? Bu ilişkilerin farklı bir yönü daha vardı. Bu da bu kişilerin "biz bilim adamıyız, biz vatanperveriz, biz milliyetçiyiz, sanık Beşikçi vatan hainliği yapmaktadır..." diyerek bilim, bilim adamı, vatanseverlik, milliyetçilik gibi kavramları sıkı sık kullanarak karmakarışık bir düşünce, bir görüş, bir niyet ortaya koymalarıydı. Objektif

Institut kurde de Paris

düşünceleri, sübjektif duyguları ve düşünceleriyle sık sık karıştırıyorlardı. Siz somut bir gerçeği dile getirdiğiniz için "vatan haini" oluyorsunuz, profesörler ise somut gerçeği reddettiklerinden, inkar ettiklerinden hem "bilim adamı" oluyorlar hem de "vatansever" oluyorlar. Somut gerçeklikleri dile getirdiğiniz için iradenizin ve isteğinizin dışında gelişen olguları saptadığınız ve açıkladığınız için sizin üniversite ile ilişiğiniz kesiliyor, birçok güçlüklerle, çeşitli mağduriyetlerle karşı karşıya kalıyorsunuz; inkarcı ve imhacı tutumlarından ve düşüncelerinden dolayı onların üniversitede önleri açılıyor, akademik basamakları kolayca ve hızlı bir şekilde aşıyorlar. O zaman bu kavramların, yani bilim yöntemine ve bilimsel düşünceye ilişkin kavramların somut olgular ve olgusal ilişkiler temelinde yeniden ele alınmaları ve irdelenmeleri gerekiyor.

Muhbir sosyal siyaset asistanından, bu duruşmadan 15 gün kadar sonra bir mektup aldım. Erzuum'dan postaya verildiği anlaşılan mektup 25 Mart 1972 tarihini taşıyor. Muhbir asistan mektupta, zayıf bir kişiliğim olduğunu bu bakımdan Kürtlerin beni kolayca kandırabildiklerini yazıyordu. Mahkemedeki halime acıdığını, bu bakımdan bana yardım etmek istediğini de belirtiyordu. Askeri savcıların, askeri yargıçların çok iyi, adil insanlar olduğunu, kendisinin onlarla çok iyi ilişkiler içinde olduğunu, eğer istersem, onlar nezdinde girişimde bulunarak beni kurtarabileceğini yazıyordu. Bunun için benim de küçücük bir iş yapmam gerektiğini, bu saçma sapan düşüncelerden, bilimsel olmayan, hiç kimsenin hayrına olmayan, devletin hayrına olmayan düşüncelerden döndüğümü, pişman olduğumu açıklamam gerektiğini belirtiyordu. Kürtlerin beni kandırdığını ve benim bu halime acıdığını anlatıyordu. "Sana yardımcı olmak, eski bir arkadaş olarak, meslektaş olarak benim görevimdir" diyordu. "Duruşmadan sonra dikkat ettim, sen kelepçelenip, cezaevi arabasına bindirilip, zindanın kör karanlıklarına gönderilirken, avukatların cüppelerini, çantalarını sallayarak, gülüşerek, şakalaşarak, mahkemeden kendi özel işlerinin yolunu tuttular... Onlar seni kandırıyorlar. İleride Kürdistan kurulsa bile sana bir şey vermeyecekler. Tüm makamlar onlar tarafından doldurulacak...." şeklinde yazıyordu.

Muhbir asistan bu mektubu "... İşletme Fakültesi sosyal siyaset asistanı, üniversite, Erzurum" kimliğiyle yazıyordu.

Bu, üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken bir mektuptu. Muhbir profesörlerin, savcıların, mahkemenin, yargıçların düşüncelerini ve tutumlarını açıkça ortaya seriyordu.

Profesörlerin mahkemede dinlenilmelerinden sonra ilk duruşma 14 Nisan 1972 tarihinde gerçekleşti. Mahkemenin yanlı ve politik tutumunu sergilemek ve deşifre etmek için bu mektubu bir dilekçe ile birlikte mahkemeye sundum. Muhbir profesörlerin düşüncelerini ve tutumlarını, mahkemenin tutumunu eleştirdim, mahkemenin davadan çekilmesini istedim. Mahkeme bütün bu görüşleri ve istekleri "görülen dava ile ilgisi yok" diyerek reddetmişti.

Profesör Dr. Suat Bilge, Siyasal

Institut kurde de Paris

Bilgiler Fakültesi'nde uluslararası ilişkiler okutuyordu. Suat Bilge aynı zamanda Adalet Bakanlığı'nda müsteşardı. Kendisine resmi ideolojiyi irdeleyen bir mektup göndermiştim. Bu mektupta, resmi ideolojinin Kürtleri ve Kürtçeyi inkar eden tutumunu insan hakları açısından irdelemeye çalışmıştım. Mektupta somut gerçeklikler karşısında, askeri savcıla-rın, yargıçların, Yargıtay'ın ve bilirkişi profesörlerin tutumları inceleniyordu. Somut gerçekleri inkar eden anlayışın bilimsel düşünce yöntemiyle hiç uyuşmadığı, demokrasi ilkelerine aykırı durumlar yarattığı belirtiliyordu. Kürtlerin somut varlığının, eşitlik, özgürlük, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi değerleri hiçe saydığı anlatılıyordu. Bu mektup el yazılıydı ve elden gönderilmişti, 12 sayfa kadardı. Bu mektubun Siyasal Bilgiler Fakültesinde Prof. Bilge'ye ulaştırıldı- ğını düşünüyorum. Mektup, daha doğrusu eleştirel yazı, 1972 baharında gönderilmişti. Çok makul olan bu mektubun, bu eleştirinin, fakültede, en azından bazı çevrelerde çok olumsuz etkiler yarattığını sanıyorum. Halbuki ben mektubu, inkarcı ve asimilasyoncu tutum konusunda, Prof. Suat Bilge üzerinde olumlu bir değişiklik yaratabileceğini düşünüyordum. Resmi ideolojinin üniversite çevresinde eleştirilebileceği, eleştirilmesi gerektiği gibi bir düşüncem de vardı. Fakat mektubun düşündüğüm etkileri yaratmadığı anlaşılıyordu. Siyasal savunmalardan sonra bir de böyle bir mektup, eleştirel yazı, fakültenin, benim hakkımdaki düşüncesini daha da olumsuzlaştırdı sanıyorum.

1972 yılı başlarında, Muş Lisesi'nden bir grup arkadaş getirildi. Bu arkadaşlar bir süre gözaltında tutulduktan sonra tutuklanarak tutukevine gönderildiler. Bu arkadaşlardan Kazım Baba, Hüseyin Topbaş, Erdal Şener öğretmendiler. Çetin Dayı, Ali Yalçın öğrenciydiler. Öğrenciler gibi öğretmenler de çok gençtiler. Aynı dönemde Tatvan'dan, birkaç ortaokul öğrencisi de getirilmişti. Bu öğrenciler gözaltından bırakılmışlardı. Bu öğrencilerin bayrağa selam vermekte kusur ettikleri, bu şekilde birçok suç işledikleri iddia ediliyordu. Muş'tan getirilen arkadaşlar da bizim komünde, yani Ocak Komünü'nde kalmaya başladılar.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları Savunması

DDKO duruşması 10 Aralık 1971 tarihinde başlamıştı. O güne kadar arkadaşlar, askeri savcıların iddianamelerinde dile getirdikleri görüşleri eleştirmek için çok büyük çaba sarf ettiler. Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Yümni Budak, Ali Beyköylü, Nezir Şemikanlı, Fikret Şahin 167 sayfalık bir metin hazırlamışlardı. 167 sayfalık daktilo metinde iddianameye cevap veriliyordu. Bu metinde Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığı, Kürtçenin Türkçeden, Arapçadan ve Farsçadan ayrı, bağımsız bir dil olduğu ayrıntılı bir şekilde dile getiriliyordu. Bu siyasal bir savunmaydı.

Daha sonra bu gruba, esas hakkında savunma yapılırken Battal Bate, Ali Yılmaz Balkaş ve Mahmut Kılınç da katıldılar.

167 sayfalık metnin hazırlanması

Institut kurde de Paris

çok zor olmuştu. Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na mensup arkadaşlar kendi aralarında sürekli bir tartışma yaptılar. Bazı arkadaşlar, daha doğrusu DDKO mensuplarının büyük bir kısmı böyle bir savunmayı "bu aşamada gereksiz" görüyorlardı. Aileler ziyaretlerde Kürtlerden Kürtçe'den, Kürtlerin haklarından söz eden savunmaların yapılacağından haberdar olmuşlardı. Bazı arkadaşlar bu düşüncelerini, niyetlerini, kendi ailelerine de anlatıyorlardı. Aileler bu tartışmalardan bilgi sahibiydiler. Fakat aileler genel olarak bu savunmaların yapılmasına karşıydılar. Bu savunmaların Kürtleri yeni yeni baskılarla karşı karşıya bırakacağını söylüyorlardı. Örneğin yeniden sürgünler yaşanacağını vurguluyorlardı. Aileler, en azından kendi oğullarının öyle bir savunmaya imza koymamasını tembih ediyorlardı. Bazı aileler, oğullarına, milli mücadelede ne kadar yararlı olduklarına dair olaylar anlatıyorlardı. Devletin bu yararlılıklardan dolayı kendi ailelerine gönderdiği yazılardan söz ediyorlardı. Bu yazılardan örnekler getiriyorlardı. Arkadaşlar bu tür yardımlara prim vermiyorlardı. 167 sayfalık iddianameye cevap metni, böyle bir ortamda, sancılı bir ortamda hazırlanmıştı. Bu metin daktiloyla çoğaltılmıştı.

İddianameye cevap metninin hazırlanması gibi, okunması da çok zor oldu. Yukarıda isimleri belirtilen altı arkadaş, kendi ifadeleri olarak, kendi savunmaları olarak bu metni hazırladıklarını, bunun, ortak ifadeleri, ortak savunmaları olduğunu söylüyorlardı. Fakat mahkeme, ortak savunmanın mahkeme huzurunda okunmasını istemiyordu, buna engel oluyordu. Arkadaşlar ise, bunu okumakta ısrarlıydılar. İfadelerinin bu olduğunu, aksi halde ifade vermeyeceklerini vurguluyorlardı. Mahkeme, "dilekçeyi bize verin, kaydedelim, biz sonra okuruz, duruşmalarda bunun tamamının okunması için gerekli zamana sahip değiliz" diyorlardı. Birkaç celse bu tür tartışmalarla geçti. Mahkeme ile arkadaşlar arasında gerginlikler yaşandı. Daha sonra, iddianamede, sanık sıfatıyla isimleri geçen bazı arkadaşlar, kendi eylemleriyle ilgili olarak ifade verdiler. Sıra, yukarıda isimleri belirtilen arkadaşlara gelince, onlar tekrar 167 sayfalık ortak savunmalarını okumakta ısrarlı oldular. Bu kararlı tutum karşısında mahkeme kararından dönmek zorunda kaldı ve savunma arkadaşlar tarafından okundu. Okunması birkaç celse sürmüştü.

Kürtlerin toplumsal ve ulusal varlığının, Kürtçenin, Türkçeden, Arapçadan ve Farsçadan bağımsız bir dil olarak varlığının bilinçli ve sistematik bir şekilde ileri sürülmesi, kanımca, gerek mahkeme, dolayısıyla devlet üzerinde, gerekse Kürt halk yığınları üzerinde çok önemli etkiler yarattı.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları duruşmaları bütün gün sürerdi. Sabahtan akşama kadar bütün gün. Arkadaşlar öğle vakti yemek için tutukevine getiriliyorlardı, yemekten sonra tekrar götürülüyorlardı. Duruşmaların akşam geç saatlere kadar sürdüğü de olurdu. Arkadaşların mahkemeye gidişlerini, mahkemeden gelişlerini yakından izlerdim. Arkadaşlarla, mahkemede olup bitenler konusunda uzun uzun konuşmalarımız

Institut kurde de Paris

olurdu. Ben de iddianameye cevap metninin, ortak savunmanın mahkeme huzurunda okunması gerektiğini düşünüyordum.

Yukarıda, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın iddianamesinin 21 kişi hakkında düzenlendiğini belirtmiştim. Altı arkadaşın 167 sayfalık ortak savunma hazırladıkları anlatılmıştı. Bu altı arkadaştan ayrı olarak, sekiz arkadaş daha, iddianameye cevap niteliği taşıyan ayrı bir metin hazırladılar. Bu arkadaşlar da 25 sayfa kadar olan ortak savunmalarında, Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığından, Kürtçe'nin bağımsız bir dil olarak varlığından söz ediyorlardı. İkinci grup arkadaşlar arasında İhsan Aksoy, Faruk Aras, İhsan Yavuztürk, Sabri Çepik, Niyazi Dönmez, Nusret Kılıçaslan, Ferit Uzun, Zeki Kaya vardı.

Doktor Tarık Ziya Ekinci, yazar Musa Anter, Av. Canip Yıldırım, yazar Mehmet Emin Bozarslan, Mehmet Demir, İsa Geçit, Hasan Acar da 21 kişi arasındaydı. Bu arkadaşlar da kendi düşüncelerini, kendi eylemlerini anlatan savunmalar yaptılar.

Yukarıda, 167 sayfalık ve 25 sayfalık, iddianameye cevap metinlerinden söz ettim. Bu arkadaşlar, aşağı yukarı aynı imzalarla, esas hakkında savunmalar da yapmışlardı. Fikret Şahin, İbrahim Güçlü, Mümtaz Kotan, Ali Yılmaz Baltaş, Battal Bate, Mahmut Kılınç, Ali Beyköylü, Yümni Budak tarafından imzalanan savunma 489 sayfaydı. İhsan Yavuztürk, Faruk Aras, Niyazi Dönmez, Zeki Kaya, İhsan Aksoy ve Nusret Kılıçaslan tarafından imzalan savunma ise 202 sayfaydı. Bu gruplaşmalar, 1970'lerin ortalarında, 1974-1975 ortalarında, Komal-Rızgari ve Özgürlük Yolu olarak gelişmeye başladı.

Kürtler ilk defa, Türk mahkemeleri önünde, kitlesel bir şekilde savunma yapıyorlar, Kürtlerin ve Kürtçenin objektif varlığını vurguluyorlardı. Şakir Epözdemir'in 1969 yılında, Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi Antalya Davası'nda yaptığı savunma sadece kendisi tarafından hazırlanmış ve mahkeme huzurunda da okunmuştu. Bu da siyasal bir savunmaydı. Bu savunmada da, Kürtlerin ve Kürtçe'nin objektif varlığı çok açık bir şekilde dile getiriliyordu. Fakat bu dava gizli olarak yürütülen bir dava olduğu için bu savunma kamuoyu tarafından gerektiği gibi bilinmiyordu. Şakir Epözdemir'in savunması 25.11.1969 tarihini taşıyordu. Kanımca, Şakir Epözdemir'in savunması ilk siyasal savunmaydı. (bk. *Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi 1969/235 Antalya Davası Savunması*, Hazırlayan Şakir Epözdemir, Peri Yayınları, Mart 2005, s. 13-67)

Institut kurde de Paris

Neden Kürtçe Savunma Yapılmadı?

DDKO savunmalarının çok zor hazırlandığını belirtmiştim. Kürtlerin ve Kürtçe'nin objektif varlığını ortaya koyabilmek için çok yoğun bir çaba sarfedilmişti. Kürtlerin Türk halkından ayrı bir halk olduğu, Kürtçenin Türkçeden ayrı bir dil olduğu konusunda çok yoğun çalışmalar yapılmıştı. Bu düşünceleri isbat etmek için çok büyük bir emek harcanmıştı. Bu isbatı yapabilmek için şöyle bir tutum sergilemek de mümkündü. Örneğin mahkeme huzurunda Kürtçe konuşur-

dunuz, savunmalarınızı Kürtçe yapardınız. Askeri savcılar Kürtçenin dil olmadığını, kelimeler yığını olduğunu, bu kelimelerin % 40'ının, Türkçe kelimeler olduğunu iddia ediyorlardı. Kürtçe konuşmadan, Kürtçe savunmadan sonra, "konuşmamızın, savunmamızın % 40'ını anladınız mı?" diye sorulabilirdi. Arkadaşlara bu öneriler de yapılmıştı. Kürtçe bilen arkadaşlar da vardı. Hatta çoktu... Ama, Kürtçe bilmeyen arkadaşlar, böyle bir savunma yapmanın gerekli olmadığını söylüyorlardı. Bu konuda psikolojik bazı baskılar da vardı. Arkadaşlar siyasal savunma yaptıkları için zaten baskı altındaydılar. Bir de Kürtçe savunma, bu daha da artırabilirdi.

DDKO Davalarının Birleştirilmesi

1972 yılı Ocak ayı ortalarında, Diyarbakır, Silvan, Batman, Ergani ve Kozluk Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na ilişkin iddianame geldi. Dr. Tarık Ziya Ekinci'nin ve Fikret Şahin'in isimleri bu iddianamede de vardı. Mehdi Zana, Niyazi Tatlıcı, Edip Karahan, Dr. Naci Kutlay, Av. Yusuf Ekinci, Av. Kemal Burkay, yazar Abdurrahman Uçaman, Dr. Nuri Sarmaşık, Dr. Ahmet Melik gibi arkadaşların isimleri bu iddianamede yer alıyordu. İddianamede yer alan diğer isimler şunlardı: Ferruh Ozaner, Vedat Erkaçmaz, Akif Işık, Fahri Evliyaoğlu, Zeki Bozarslan, Fikri Müjdeci, Mehmet Gemici, Mustafa Düşünekli, Ömer Kan, Abdurrahman Demir, Mehmet Emin Tektaş, İbrahim Erbatur, Ahmet Özdemir, Abdusselam Basutçu, Mehmet Şirin Balkaş. Bu arkadaşlar tutukluydular.

İddianamede belirtilen fakat tutuklu olmayan kişiler de vardı: Av. Ruşen Arslan, Av. Tahsin Ekinci, Zülküf Bilgim, Abdülhamit Karakoç, Nazım Sönmez, Abdurrahman Durre, Abdullah Beyik bu kişiler arasındaydı. Ahmet Eren, İrfan Bozgil, Mehmet Sözer, Sabri Yıldız, Ubeydullah Aydın yine bu kişiler arasında yer alıyordu.

Diyarbakır, Silvan, Batman, Ergani, Kozluk DDKO iddianamesinde 46 kişinin adı vardı. İddianamede Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi'nden sık sık söz ediliyordu. Partinin tüzüğü, programı, iddianamede yer almıştı. Bu dava, 1973 yılının Ocak ayının ilk günlerinde başladı. Daha sonra esas dava ile birleştirildi.

Mahmut Kılınç, Mehmet Tüysüz, Niyazi Dönmez, İbrahim Önen, Tayyar Alaca, Ahmet Zeki Okçuoğlu, Eyüp Alacabey, Ömer Bakal, Cimşid Bilek, Zerruh Vakıfahmetoğlu, Mahmut Fırat, Sait Pektaş, Battal Bate, Şakir Elçi, Ali Yılmaz Balkaş, Agah Uyanık İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocakları üyesiydiler. Bu arkadaşların büyük bir kısmı tutukluydu. Çeşitli iddianamelerle açılan bu davalar da esas DDKO davasıyla birleştirildi.

Süleyman Atay ve Nizamettin Barış Ankara DDKO mensuplarıydılar. Av. Fikri Yıldız Gürbüzhan Diyarbakır DDKO üyesiydi. Bu konularla ilgili iddianamelerle açılan davalar da esas dava ile birleştirildi. Feridun Yazar, Şeyhmus Aslan hakkında açılan dava, Nadir Yektaş, Abdülkadir Özışıklar, Halil Bülbül, Mehmet Emin Değer, İbrahim Babaoğlu hakkında açılan davalar yine, esas dava ile birleştirildi.

Institut Kurde de Paris

1972 yılı başlarında Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi iddianamesi de geldi. Halil Çiftçi, Musa Anter, Av. Zülküf Şahin gibi arkadaşlar bu iddianamede de sanıktılar. Diğer arkadaşlar arasında Av. Şerafettin Elçi, Sabri Vesek, Tahir Öktem, Abdülkadir Öktem, Hurşit Güneş, Agit Süleyman, Abdi Öner, Mehmet Hande, Süleyman Kayra, Şebap Bilgiç gibi kişiler vardı. İddianame kırk kadar kişi hakkında düzenlenmişti. Bu duruşmalarda siyasal savunma yapılmadı

Gülfer Taşer avukatımızdı. İbrahim Güçlü'nin nişanlısıydı. Duruşmaları, duruşma dosyalarını yakından izler, dosyadaki belgelerin, tutanakların fotokopilerini getirirdi. Bu süreçte diğer avukatlarla, örneğin Av. Şeraffetin Kaya ile, Av. Ruşen Aslan ile, Av. Yücel önen ile birlikte çalışırdı. Gülfer Hanım yiyeceklerimizle, giyeceklerimizle de yakından ilgilenirdi. Bazen mahkemeden mi geliyor, pazardan mı geliyor kestirmek zor olurdu. Fotokopiler, kitaplar, dergiler, yiyecek torbaları hep birbirine karışırdı. Mümtaz'ın nişanlısı Behiye, Ankara'da bir devlet dairesinde çalışıyordu. Diyarbakır'a ziyarete geldiği zaman Gülfer'i görürdü, ziyarete de birlikte gelirlerdi. Birkaç kere Leman da onlarla birlikte ziyarete gelmişti.

Tutukevi yönetimi, Kürtçe yapılan konuşmalardan çok rahatız oluyordu. Bir ziyarette Edip Karahan eşiyle Kürtçe konuşuyordu. Askerler konuşmasını engellemeye çalıştılar. "Türkçeden başka dille konuşma yasaktır" dediler. Edip Ağabey Kürtçe konuşmaya devam etti. Bunun üzerine askerler komutana haber verdi. Binbaşı kalabalık bir grup askerle ziyaret yerine geldi. Türkçe'den başka bir dille konuşmanın yasak olduğunu binbaşı da vurguladı. Buna rağmen Edip Ağabey Kürtçe konuşmayı ısrarla sürdürdü. O gün tutuklularla, tutukevi yönetimi arasında çok büyük gerginlik olmuştu ama ziyaret de sürmüştü. Ertesi gün, havalandırmadaki bütün direklere, koğuşun giriş kapısına, vs. "Türkçe'den başka bir dille konuşmak yasaktır" şeklinde afişler asıldığını, pulların yapıştırıldığını gördük. Buna rağmen ziyaretlerde Kürtçe konuşmalar sürmüştü.

1972 kışında bir akşam, Kürt melelerden biri Kürtçe Mevlid okumuştu. Kürtçe Mevlid okunmasını engellemek için idare çok büyük bir çaba sarfetti. Tutukevi yönetimi, Kürtçe Mevlid'ten rahatsızlık duymuştu. Mevlidin okunması sırasında bile cemaati dağıtmaya çalışıyordu, Mevlid okuyan hocayı tehdit ediyordu. Bütün tehditlere ve engellemelere rağmen, Kürtçe Mevlid okundu, mele okumayı sürdürdü, cemaat de dağılmadı.

Öğrenciler mevlide ilgi göstermiyordu fakat köylüler, esnaftan arkadaşlar mevlidi çok doğal bir şekilde dinliyorlardı. Koğuşta namaz kılan çok arkadaş vardı. Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi dosyasında yer alan arkadaşların büyük bir kısmı namaz kılıyordu, oruç tutuyordu. Bu arkadaşlar arasında dengbêj gibi Kürtçe şarkı söyleyen arkadaşlar da vardı, dengbêjleri dinleyenler de vardı. Dengbêj gibi şarkı söylenmesi, şarkıların dinlenmesi bazen bir töreni andırırdı.

Koğuşta, Halil Ağa'nın, Feqî Hüseyin'in ve benim ranzam yan

Institut kurde de Paris

yanaydı. Bir tarafımda Feqi Hüseyin, bir tarafımda Halil Ağa yatıyordu. Ranzalar iki katlıydı. Halil Ağa ranzanın alt tarafında, yatıyordu. Üstte de İbrahim Güçlü yatıyordu. Benim yattığım ranzanın alt katında da Kürdistan Demokrat Partisi davasında yargılanan bir arkadaş vardı. Hüseyin ağabey de kendi ranzasının üst katındaydı. Benim yattığım ranzanın alt katında kalan arkadaş bir dengbêjdi. Halil Ağa'ya şarkılar söylerdi. Halil Ağa sırtüstü uzanarak dengbêji dinlerdi. Bu şarkılar bazen saatlerce sürerdi Şarkılar çok hafif bir sesle, sessizce söylenirdi. Bitişik ranzada olduğum için ben duyardım. Ayrıca duymak için bir çabam da vardı. Bu şarkılar hoşuma giderdi. Ama üç ranza ötede duyulduğunu sanmıyorum. Hurşit Ağa da bu dengbêji dinlerdi. O da Halil Ağa gibi sırtüstü uzanarak dinlerdi.

Eğitim çalışmaları çeşitli alanlarda sürüyordu, Kürtçe öğrenmek isteyenler için de dersler vardı. Bu dersleri Mehmet Gemici veriyordu. Mehmet Gemici'nin esas mesleği de öğretmenlikti. Türkçe öğretmeniydi. Kürtçe derslerine ben de devam ediyordum. Dersin sürekli izleyicisi 10 kişi vardı. Ders akşamları yemekhanede yapılıyordu. Tutukevi yönetimi Kürtçe derslerden de rahatsızdı. Dersleri engellemek için bahane arar bir tutum sergiliyordu. Kürtçe derslere 1972 sonbaharında başlanmıştı. 2 Mart 1973 operasyonuna kadar sürmüştü.

"Bizim üniversitemiz özerk değil", "Bizim üniversitemiz özerk"

1971-72 döneminde tutuklu olan pek çok memur vardı. Bunlar nüfus dairesinde, il tarım müdürlüğünde, sağlık müdürlüğünde, tapu dairesinde, çeşitli dairelerde çalışıyorlardı. Tutuklu olan öğretmenler de vardı. Bu arkadaşlar ilgili muhasebelerden maaşlarının üçte ikisini alıyorlardı. 657 sayılı Devlet Memurları Yasası gereğince, bu tür durumlarda, yani hüküm kesinleşinceye kadar maaşın üçte ikisini almak mümkün olabiliyormuş. Naci Gürşin, Atatürk Üniversitesinde asistandı ve bu olanaktan yararlanıyordu. Ben de somut örneklerden söz ederek, bağlı olduğum Siyasal Bilgiler Fakültesi dekanlığına başvurmuştum. Bu başvuruya verilen cevapta şöyle deniyordu: "Biz özerk bir üniversiteyiz. Bu uygulamada devlet memurları yasasına bağlı değiliz. İleride, beraat ettiğiniz takdirde, ödenmeyen maaş- ların tamamını alabileceksiniz."

20 Temmuz 1970'te, Atatürk Üniversitesi'ndeki görevime son verilmişti, bununla ilgili olarak Danıştay'da yürütülen davada üniversite kendisini şöyle savunuyordu: "Biz özerk bir üniversite değiliz. 4936 sayılı üniversiteler kanununa tabi değiliz. Bu bakımdan, istediğimiz kişilerin görevlerine, istediğimiz anda son verebiliriz." Görüldüğü gibi, üniversite özerk olduğu zaman da, özerk olmadığı zaman da, biz bunlardan bir yarar sağlayamamışız. Atatürk Üniversitesi'nde "biz özerk bir üniversite değiliz" denerek göreve son veriliyor, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ise "Biz özerk üniversiteyiz" denilerek üçte iki maaş uygulamasına engel olunuyor.

Nazif Kaleli-İfadeler Arasındaki Çelişki

1972 baharında, bir gün öğleden

Institut Kurde de Paris

sonra, duruşmaya götürüldüm. Dosyalardaki yazılı belgeler okunuyordu, onlarla ilgili bazı sorular soruluyordu. Yazılı belgelerin çok büyük bir kısmı, bana gelen mektupların ve benim gönderdiğim mektupların fotokopileriydi. Yasadışı yollarla bu mektuplar ele geçirilmiş, açılmış okunmuş, fotokopileri alınmış, suç delili denerek mahkeme dosyalarına konulmuş. Yasadışı yollarla ele geçirilmiş delillerin yasal bir delil olarak kabul edilmemesi gerektiğini belirtiyordum. Mahkeme bu itirazları dikkate almıyordu.

Mektuplar birer birer okunuyordu. Okunan mektuplar, benim elime geçtiyse "bana böyle bir mektup geldi" diyordum. Okunan mektup benim tarafımdan gönderilen bir mektupsa "ben böyle bir mektup yazdım" diyordum. Bu okumalar sırasında, bana gönderilen fakat elime geçmeyen mektuplar olduğunu da fark ettim. Benim elime geçmediği halde, suç delili olarak dosyaya konulmuş. Bu arada bir tane de benim ağzımdan, benim imzamla yazılmış ama benim yazmadığım bir mektup olduğunu gördüm. Karşı tarafı suçlayıcı, kışkırtıcı bir mektuptu. Benim o kişiyle aramı bozmak için, ufak tefek tartışmaları derinleştirmek için yazılmış bir mektuptu.

Fen-Edebiyat Fakültesinden mezun olan, Van Gölü çevresinde, bir şehirde öğretmenlik yapan bir arkadaş vardı. Erzurum'dayken o arkadaştan bir mektup almıştım. Mektubunda devrimden, proletarya iktidarından, sınıf mücadelesinin keskinleştiğinden söz ediyordu. Bu mektup da okundu. Mektubu alıp almadığım, bu kişiyi tanıyıp tanımadığım soruldu. Mektubu aldığımı, bu kişiyi tanıdığımı söyledim. Sosyoloji dersine devam eden öğrencilerden biriydi. O celsede hep bu tür mektuplar okundu.

Duruşmaya bir süre ara verildi. Ben de nezarete, kafese götürüldüm. Nezaretteyken, bir ara, yukarıda mektubundan söz ettiğim arkadaşı gördüm. 2 numaralı mahkemede duruşması vardı, duruşması tutuksuz olarak sürüyordu. Arkadaş bir ara, nezarethaneye, demir parmaklıkların önüne kadar geldi. Askerler gelişine engel olmaya çalıştılar ama o yine de geldi. Selamlaştık. Onun mahkemesinde de duruşmaya kısa bir ara verilmiş. Askerlerin engellemesine rağmen iki üç satır konuşabildik. Bana çok alçak sesle, yavaş yavaş şunu söyledi "İsmail ağabey, sana gönderdiğim mektuplar var ya, onların fotokopilerini dosyama da koymuşlar, biraz önce o mektuplar okundu. Ben de İsmail Beşikçi'yi tanıdığımı ama mektup yazmadığımı, o mektupların bana ait olmadığını söyledim..." dedi. Hatta el yazısından örnek alınarak, adli tıbba gönderildiğini söylediğini de sanıyorum. Benim bir şey söylememe fırsat kalmadan, askerler demir parmaklıklar önünden arkadaşı çekip götürdüler. Arkadaş 2 numaralı mahkemenin duruşma salonuna doğru gitti. Ben de 1 numaralı mahkemenin duruşma salonuna alındım. Bana gönderilen mektupların, benim gönderdiğim mektupların okunması bu celsede de devam etti. Yukarıda sözünü ettiğim mektupla ilgili bir gelişme olmadı.

Olay beni çok şaşırtmıştı. Diyarbakır'da iki sıkıyönetim mahkemesi vardı. Her iki mahkemede de

Institut Kurde de Paris

görülen davaların belirli bir aşamasında aynı olay gündeme geliyor. Bu mektubun okunması, okunan mektuplar hakkında sorular sorulması, her iki mahkemede de aynı zaman sürecine, aynı ana rastlıyor. Fakat bu konudaki ifadeler çok zıt. Bu da çok şaşırtıcı bir durum. Bu, beni, biraz endişeye düşürdü. Ertesi günü, arkadaşa benim ifadem hakkında bilgi iletmeye çalıştım. Daha sonra, tutukevindeki birkaç arkadaşla birlikte, ifadelerdeki bu çelişkinin nasıl giderilebileceği konusunda konuşmuştuk. İfadelerdeki çelişkiler fark edilirse zor durumda kalabilirdik. Özellikle arkadaş bakı-mından sıkıntılar olabilirdi.

Bu ifadeler dosyalarda öyle kaldı. Endişelerimiz çerçevesinde herhangi bir gelişme olmadı. İfadelerdeki bu çelişkiler herhangi bir sonuç doğurmadı. 1972 baharında Nazif Kaleli ile böyle bir durum yaşamıştık. Nazif Kaleli'yi sevgiyle anıyorum.

Hüseyin Musa Sağnıç

Sıkıyönetim tutukevinde yoğun bir eğitim çalışması vardı. Örneğin Ocak Komünü eğitim çalışmalarını sıkı bir şekilde sürdürüyordu. Serbest çalışmalar yanında grup çalışmaları da vardı. Grup çalışmalarında bazı kitaplar müştereken okunuyordu. Okunan kitaplarla ilgili tartışmalar yapılıyordu. Kitaplar, parça parça, bölüm bölüm okunur, her okumadan sonra ilgili bölüm tartışılırdı. Ocak Komünü'nde grup çalışmalarına 12-15 civarında arkadaş katılırdı. Ocak Komünü'nde eğitim disiplin içinde geçerdi, bir şeyleryenmezdi, sakız çiğnenmezdi, sigara içilmezdi. Eğitim çalışmalarının yapıl- dığı oturumlarda, sohbet yapılmazdı. Eğitim için gerekmiyorsa, anı vs. anlatılmazdı. Ocak komününde eğitim ciddiyet içinde yaşanan bir süreçti. Eğitim gündüz de akşam da yapılırdı. Akşam yapılan eğitim çalışmalarına ben de katılıyordum. Eğitime katılan arkadaşlar arasında, Zülküf Şahin, Fikret Şahin, İbrahim Güçlü, Mümtaz Kotan, Ali Beyköylü, Nezir Şemikanlı, Yümni Budak, Battal Bate, Mahmut Kılınç, Ali Yılmaz Balkaş, Hüseyin Musa Sağnıç, (Feqi Hüseyin) Recep Maraşlı, Kazım Baba, Hüseyin Topbaş, Erdal Şener, Çetin Dayı, Ali Yalçın... vardı. Genç arkadaşlar için değişik programlar da uygulanırdı.

Eğitim yemekhanede, masa etrafında, sıraların üzerine oturarak yapılırdı.

1972 kışında, bir akşam, Lenin'in, *Devlet ve İhtilal* kitabını okuyorduk. Bir arkadaş kitaptan 3-4 sahife kadar okudu. Hemen arkasından, oturumu yöneten arkadaş, "Arkadaşlardan biri okunan bu bölümü anlatsın, açıklasın" dedi. O akşam oturumu Mümtaz Kotan arkadaş yönetiyordu.

"Arkadaşlardan biri okunan bu bölümü anlatsın" sözünün arkasından sessizlik oldu. Saniyeler geçti, kimsede bir kıpırdanma görülmedi. 50 saniye geçti, kimseden bir ses çıkmadı. Geçen bu saniyeler sırasında, ben de çok karmaşık duygular oluşmuştu. Kendimi yokladım. Okunan bu bölümü anlayamadığımı fark ettim. Okunanları dikkatle dinliyordum, fakat kafam biraz da, ertesi gün gideceğim duruşmadaydı. Bununla beraber okunan bu bölümü rahatça anlayamamanın hüznünü yaşadım. Bu, duygularımın biraz daha karmaşıklaşmasına neden

Institut kurde de Paris

oldu. Bir dakika kadar geçti, kimseden ses çıkmadığı görülünce, Mümtaz arkadaş bu sefer:

- Arkadaş yeniden okusun, dikkatli dinleyin, burası çocuk bahçesi değil, çocuk avutmuyoruz... gibi şeyler söyledi.

Söz konusu bölümü arkadaş yeniden okumaya başladı. Herkes dikkatle dinliyordu. Bu okuma sonrasında Mümtaz tekrar:

- Okunan bölümü arkadaşlardan biri anlatsın, açıklasın, dedi.

Yine sessizlik oldu. Kimse öne çıkmıyordu. Bu bölümle ilgili bazı şeyler söylenebilirdi, fakat yine de çok iyi kavrayamamıştım. Bu bakımdan ben de sesimi çıkarmadım. Bu arada yine saniyeler geçmeye başladı. O akşam yanımda Zülküf Şahin oturuyordu. Zülküf beni zorda bırakmaktan çok hoşlanırdı. Daha önceki oturumlarda, yarı şaka, yarı ciddi bir şekilde:

- İsmail ağabey anlatsın yahu, koskoca asistan. Üniversite okumuş, hem de üniversitede hoca... derdi.

Daha önceki benzer oturumlarda bunu zaman zaman yapmıştı. Ben de havalandırmada gezinirken Zülküf'e:

- Eğitim çalışmaları sırasında, "İsmail ağabey anlatsın" diyerek beni zor durumda bırakma, sıkıntılara sokma, derdim.. Ama Zülküf bunları sık sık yapardı. O akşam yine Zülküf'ün böyle diyeceğinden endişe ediyordum. Kendi kendimi sorgulamam da sürüyordu. Okunan metni neden kolay ve rahat bir şekilde anlamadığım sorusu üzerinde düşünüyordum. İkinci okumada da okunanları anlatacak, açıklayacak bir arkadaş çıkmadı. Aradan 50 saniye bir dakika kadar zaman geçti. Mümtaz arkadaş biraz söylenmeye, sitem etmeye başladı. İşte bu sırada Hüseyin ağabey:

- Ben anlatacağım diye ileri atıldı.

Onca okumuş kişi arasında, Hüseyin Ağabey'in, "ben anlatacağım" diyerek ileri atılması, çok şaşırtıcıydı. Hüseyin Ağabey marangozdu. Türkçe okuma-yazmayı kendi kendine öğrenmişti. Çok güzel Kürtçe konuşur, Kürtçe yazardı. Hüseyin Ağabey anlatmaya başladı. Ben de anlatılanları dikkatle dinlemeye başladım. Hüseyin Ağabeyin, okunanları nasıl kolayca kavradığını da irdelemeye çalışıyordum. Ayrıca benim kolayca, rahatça anlayamadığım bir konuyu anlatacaktı. Hüseyin Ağabeyi dikkatle dinliyordum. Çok şaşırtıcı şeyler söylüyordu. İlkel toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum, sosyalist toplum, emperyalizm, emperyalizme karşı omuz omuza mücadele, devlet egemen sınıfın baskı aracıdır, feodalizmden kapitalizme geçiş gibi kavramları, ibareleri, terimleri, anlamlı, anlamsız cümlelerde kullanıyor, belirli bir düşünce bütünlüğü aramadan bu cümleleri arka arkaya sıralıyordu. Bunların okunan metinle hiçbir ilgisi yoktu. Bu şekilde, iki dakika kadar konuştu. Bir süre sonra oturumu yöneten Mümtaz arkadaş:

- Feqi sadede gel. Biz bunları mı okuduk? Sen neler konuşuyorsun, neler anlatıyorsun? Konuştuklarının okuduklarımızla ne ilgisi var? şeklinde çıkıştı.

Hüseyin ağabey de:

- Müsaade et gözüm, giriş yapıyorum, esas konuya da geleceğim, dedi.

Institut Kurde de Paris

Mümtaz:

- Girişi falan bırak, esas konuya gir, diye çıkışmasını sürdürdü.

Bu çıkışma üzerine, Hüseyin ağabey, konuşmasını bıraktığı yerden sürdürmedi. Sanki söze yeni başlıyormuş gibi, biraz önceki konuşmasını ilk cümleden itibaren tekrarlamaya başladı. İki dakika kadar yine aynı şekilde ilkel toplum, köleci toplum, feodal toplum diyerek konuştu. Bu sırada Mümtaz yine araya girerek, Hüseyin ağabey'in sözünü kesti:

- Feqi sen neler söylüyorsun, neler konuşuyorsun? Okunan parçada bunlar mı yazılıyor? Sadede gel... Hüseyin ağabey yine:

- Anlatacağım gözüm, anlatacağım, müsaade et...Şimdi giriş yapıyorum, esas konuya da sıra gelecek, dedi.

Mümtaz da Feqi'ye:

- Giriş miriş yok. Esas konuyu anlat. Sana bir dakika süre. Eğer bir dakika içinde anlatmazsan, esas konuya gelmezsen bu akşam çalışmaları durduracağım şeklinde kızgınlık ve öfke dolu bir sesle konuştu. Hüseyin Ağabey yine konuşmaya başladı. Bu, bıraktığı yerden, kaldığı yerden başlayan ve sürdürülen bir konuşma değildi. Üçüncü konuşmasına da ilk konuşmasına başladığı gibi, "toplumlar beş aşamadan geçmiştir, ilkel toplum, köleci toplum..." diyerek başladı. Mümtaz hışımla araya girdi. Hüseyin Ağabey'e sitemle karışık öfkesini dile getirdi. O akşam eğitim çalışmalarını durduracağını söyledi. Arkadaşlar da o akşam için çalışmaların bitirilmesinin iyi olacağını söylediler. Öyle oldu. O akşam, oturumu yöneten Mümtaz, Hüseyin ağabey'e:

- Feqi, bundan sonra sen bir hafta süreyle derse gelmeyeceksin, dedi.

Dersten sonra Hüseyin Ağabey'e:

- Hüseyin ağabey, medeni cesaretinden dolayı seni kutluyorum. O sıkıntılı anda, "ben anlatacağım" diyerek öne çıkman medeni cesaret örneğidir, demiştim. Hüseyin ağabey de:

- Konuşmama izin vermedi ki anlatayım. Durmadan sözümü kesti... demişti.

Feqi Hüseyin'le ilgili bir olay daha anlatayım. Hüseyin Ağabeyle birbirine komşu iki ranzada yatıyorduk. Her ikimiz de ranzaların ikinci katında kalıyorduk. 1972'de bir sonbahar günü. İç koğuş..... Koğuşa güneş ışıkları da giriyor. Biz ranzalara oturmuş bir şeyler okuyorduk. Tam karşımızda da bir grup arkadaş eğitim yapmak için hazırlık yapıyordu. Bu grup içinde, Sabri Çepik, İhsan Aksoy, Ferit Uzun, Faruk Aras, Niyazi Dönmez, Nusret Kılıçaslan, Hasan Acar, Mahmut Fırat, Mehmet Tüysüz, İhsan Yavuztürk, Cemşit Bilek, Eyüp Alacabey gibi arkadaşlar vardı. Arkadaşlar bir hasırın üzerinde oturuyorlardı. Bir kısmı sırtını koğuşun duvarına dayamıştı. Bu grubun eğitimi pek disiplinli değildi. Örneğin, eğitim sırasında sigara içiyorlardı. Öteberi yiyorlardı. Birbirleriyle sohbet ediyorlardı. Birbirlerine anılarını anlatır, gülüşürlerdi. O gün, eğitim için otururken, en çok duyulan sözcükler, Asya Tipi Üretim Biçimi'ydi. Arkadaşlar, Asya Tipi Üretim Tarzı'nı anlamak çok zor, diyorlardı. İlkel toplumu, köleci toplumu, feodal toplumu, kapitalist toplumu, sosyalist toplumu anlamak, çözümlemek kolay, fakat Asya Tipi Üretim Biçimi'ni anla-

Institut Kurde de Paris

mak zor diyorlardı. Asya Tipi Üretim Biçimi'ni anlamak zor yollu yakınmaları o gün birkaç arkadaştan duymuştum. Arkadaşlar, üç metre kadar ötemizdelerdi. Sesleri bizim ranzalara çok rahat bir şekilde geliyordu.

Bir ara Hüseyin ağabey'in ranzasından inip eğitim yapan arkadaşlara doğru gittiğini gördüm. Hüseyin Ağabey, bu arkadaşların oluşturduğu kümeye kadar vardı. Onlara, çok küçük belki de bir cümle bir şey söyledi, ayrıldı. İç koğuştan öbür koğuşa geçti. Hüseyin Ağabey kümeden ayrılır ayrılmaz, arkadaşlardan biri, biraz da öfkeli bir şekilde, benim bulunduğum ranzaya doğru geldi. Sitem dolu bir sesle:

- İsmail ağabey, Feqi çok küstah bir adam, dedi.

Ben de arkadaşa, Feqi'nin çok değerli bir kişi olduğunu söyleyip neden böyle konuştuğunu öğrenmeye çalıştım. Arkadaş şunları söyledi.

- Biraz önce bizim eğitim yaptığımız yere geldi. Bize, "Çocuklar, siz Asya Tipi Üretim Biçimi'ne çalışın, anlamadığınızı bana sorun" dedi. Peki kim oluyor da, bize, "anlamadığınızı sorun" diyor. Biz üniversite öğrencileriyiz, o da nihayet bir marangoz. Ancak medresede okumuş, onu bile bitirememiş, feqi kalmış. Böyle söylemesi yakışık olur mu İsmail Ağabey?

Ben de:

- Hüseyin ağabey size yardım etmeye çalışmış, "anlamadığınızı bana sorun" demek kötü bir şey değil. Arkadaşlar, Asya Tipi Üretim Biçimi'nin çok zor olduğundan yakınıyorlardı, ondan etkilenmiş olmalı demeye çalıştım.

Hüseyin ağabey'deki bu cüret beni çok şaşırtmıştı. Öğrenci arkadaş gittikten sonra hep bunu düşündüm. Hüseyin Ağabey, toplumların gelişimi hakkında, Marksizm hakkında yeni yeni bilgi sahibi oluyordu. Hüseyin Ağabey feodalizm hakkında çok şey biliyordu. Aşiretlerin, şeyhlerin konumları, toprak mülkiyetinin hangi ailelerde, kimlerde biriktiği, toprağı fiilen kimin tasarruf ettiği gibi konularda çok değerli bilgileri vardı. Ticaret, para- banka, kredi, faiz ilişkilerinden dolayı kapitalizm hakkında da bilgisi vardı. İlkel toplum, köleci toplum sosyalist toplum hakkında da bilgisi vardı. Ama, Asya Tipi Üretim Tarzı kavramıyla ilk defa karşılaştığını sanıyorum. Hüseyin ağabey çok zeki bir kişiydi. Kelimelerin kökünü, ekini irdeleyerek hangi toplumsal ilişkilere tekabül ettiğini kavrayabiliyordu. Fakat Asya Tipi Üretim Tarzı kavramlarını yeni duyduğu açıktı. Bu konuda ciddi bilgilere sahip olmadığı açıktı. Bu bakımdan, "Çocuklar, siz Asya Tipi Üretim Biçimi'ne çalışın, anlayamadığınızı bana sorun" demesi beni çok şaşırtmıştı.

Bir-iki gün sonra havalandırmada gezinirken Hüseyin ağabey'e, arkadaşların sitemlerinden, şikayetlerinden söz ettim.

- Gençlere yardım etmek istemiştim, dedi.

- Hüseyin ağabey, dedim, arkadaşlar gelseler, "Feqi biz Asya Tipi Üretim Biçimi'ne çalıştık, fakat anlayamadık, öğrenemedik, bunu bize anlayacağımız şekilde anlatsana..." deseler ne dersin, nasıl anlatırsın? Demiştim.

- Bir şeyler söylerim, demişti.

Institut kurde de Paris

- Hüseyin Ağabey, eğer arkadaşlar bana, benzer bir soru sorsalar, onlara, sorularına cevap olarak anlamlı birkaç cümle söyleyebilirdim fakat, daha çok şu şu kitaplar okunabilir, gerekirse o kitapların bazı bölümlerini birlikte okuyabiliriz, derdim. Fakat senin fazla bilmediğin, hatta hiç bilmediğin bir konuda, böylesine bir tutum sergilemen, beni çok şaşırttı. Böyle bir soruyla karşılaşırsan ne diyebilirsin?

Ona:

- O zaman sen bana biraz yardım ederdin, gibi bir şeyler söyledi.

Hüseyin ağabey'e:

- Gerçekten böyle bir soruyla karşılaşırsan, arkadaşlar sana böyle bir soru sorsalar, yardım isteseler ne derdin? diyerek sorumda ısrarlı oldum.

Hüseyin ağabey:

- İlk önce dünyada beş kıta vardır, derim diyerek söze başladı.

Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nda, 12 Mart tarihinde verilen bir konferansın dava konusu edildiğini belirtmiştim. Konuşma MİT tarafından gizlice banda alınmış ve kaset suç delili olarak dosyaya konulmuştu. Dosyada kasetin çözülmüş metni de vardı. Bu metinde birçok yerde (...) kısımlar görülüyor. Bazı anlamsız sözcükler de var. Mahkemede bu davayla ilgili olarak yapılan sorguda, konuşmanın bana ait olduğunu, Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağında bir konuşma yaptığımı bildirmiştim. Buna rağmen, bu bandı yeniden çözümleme için teknik bilirkişi tayin edildi. TRT'den Rıdvan Çongur, Can Gürzap ve iki kişinin daha bulunduğu teknik heyet duruşmayı izledi. Kanımca bu duruşmada teknik heyet tarafından sesim banda alındı. Bu sese göre bant yeniden çözümlendi.

Hurşit Ağa'nın Milli Duyguları

Duruşmalara hazırlık yaparak gidiyordum. Dosyada pek çok belge vardı. Yukarıda belirttiğim gibi, benim gönderdiğim ve bana gelen mektupların fotokopileri, gelen giden telgrafların fotokopileri önemli bir yekun tutuyordu. Bu mektuplar, telgraflar üzerine ne diyeceğim ayrı ayrı soruluyordu. Bazen tanıkların, muhbir tanıkların ayrı ayrı ifadeleri geliyordu. Bunlara duruşmalarda makul cevaplar veriyordum. Ertesi duruşmalar için de dilekçeler hazırlayarak yazılı savunmaları sürdürüyordum. Duruşmalara hazırlıksız gittiğim hiç olmuyordu. O günlerde duruşmaların arası 30-40 gün oluyordu. Duruşmadan beş altı gün önce hazırlıklara başlıyordum. Yazıları önce sarı teksir kağıdına tükenmez kalemle, el yazısıyla yazıyor ondan sonra da daktilo ediyordum. Bunun için yoğun bir emek harcanması gerekiyordu. Arkadaşlar bazen metnin daktilo edilmesine yardımcı oluyorlardı. Savunma hazırlıkları, yazılar, daktilolar için genellikle yemekhaneyi kullanıyordum.

Sıkıyönetim Tutukevinde yaptığım en önemli işlerden biri arşiv düzenlemekti. Günlük gazeteleri, dergileri, kitapları edinebiliyorduk. Ocak Komünü kendi ihtiyaçları için bir arşiv yapıyordu. Aynı gazetelerdeki bazı haberleri, yazıları ben de kesip biriktiriyordum. Bu gazete kesikleri, dergiler, kitaplar, savunmalarımız için de gerekli oluyordu. Benim için, gazetelerden ilgili

Enstîtuya Kurdî ya Parîsê

haberleri yazıları biriktirmek çok önemli bir işti. Bunu düzenli olarak yapmaya çalışıyordum. Gazete kesikleri ile ilgili pek çok dosya oluşmaya başlamıştı. Ankara ve İstanbul sıkıyönetim mahkemelerinde süren davalarla ilgili haberleri, yorumları düzenli bir şekilde topluyordum. Bu dosyaları özenli bir şekilde koruyordum.

Şırnaklı bir ağa vardı, Hurşit Ağa. Dürüst, terbiyeli bir kişiydi. Milli duygulara sahip bir kişiydi. Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi davası dosyasında yargılanıyordu. TKDP iddianamesinde Barzani hareketine yardım ettiği, "şoreş" e buğday, şeker, gaz, tuz, lastik ayakkabı gönderdiği vurgulanıyordu. Hurşit Ağa'nın "şoreş" e gittiği, mele Mustafa Barzani ile görüştüğü de anlatılıyordu. Hurşit Ağa'nın, 1971'de dava arkadaşlarıyla birlikte gözaltına alındığında çok yoğun işkencelerle karşılaştığı, örneğin ayakları tavana asılmış, tepesi aşağı bir vaziyette günlerce tutulduğu anlatılıyordu. Kalp rahatsızlıkları vardı. Hurşit Ağa'nın rahatsızlıkları herkes tarafından rahatlıkla izleniyordu. Fakat gördüğü yaşadığı işkenceleri, kötü muameleyi, örneğin bana anlattığını hiç anımsamıyorum. Hurşit Ağa milli duygulara sahip bir kişiydi, aynı zamanda dindar bir kişiydi, namaz kılardı, oruç tutardı, zaman zaman Kuran okuduğu da olurdu. Eğer bir Kürt genci koğuşta, havalandırmada vs. kendisiyle Türkçe konuşuyorsa onunla sohbet etmiyordu. Hurşit Ağa benim duruşmalarımla da biraz ilgileniyordu. Mahkemeye gidip geldiğim günlerde "Duruşma nasıl geçti, savcı ne dedi, sen ne dedin, mahkeme ne karar verdi" şeklinde sorular sorardı.

Hurşit Ağa, yemekhanede savunmalar için çalışırken sık sık yanıma uğrar bana takılırdı:

- Senin yaptığın boş iş. Bizim davamızın tek bir çözümü var, derdi. Böyle derken eliyle tabanca işareti yapar, işaret parmağıyla da tetik çeker bir pozisyon alırdı. Bizim sorunumuzun bundan başka hiçbir çözümü yoktur derdi.

Bense:

- Yazı önemlidir, araştırma-inceleme önemlidir der, çalışmalarımı sürdürdüm.

Hurşit Ağa, gazetelerden haberleri yazıp, yazıları kesip, dosyalara, büyük zarflara yerleştirme çabalarımı da çok yadırgardı.

- Bu gazetelerle neden bu kadar çok uğraşıyorsun, biraz eğlensene, havalandırmaya çıkıp biraz volta atsana derdi.

Bazen yemek masasının üzeri kitaplarla, gazetelerle, gazete kesikleriyle, kağıtlarla, daktiloyla dopdolu olurdu. Hepsi karmakarışık, birbiri içinde, üst üste, yan yana dururlardı. Yemek vakti geldiğinde şüphesiz bunları kaldırıp bir tarafa koyuyordum. Ben masa başında bunlarla didişip dururken Hurşit Ağa ile gözgöze geldiğimde gülümser "bu çabalar boştur" diye bir tavır sergilerdi.

Hurşit Ağa bana ara sıra böyle takılırdı: "Havalandırmaya çık, dolaş, top oyna, eğlenmene bak, yazıdan bir şey çıkmaz" derdi. Bu çok sık yaşadığımız bir olaydı. Hurşit Ağa'nın bana karşı doğal bir sevgisi, vardı. Yapıp ettiklerimle çok ilgileniyordu. Haziran'da bir gün yemekhanede yine çalışıyor-

Institut Kurde de Paris

dum. Masanın üzerinde kağıtlar, kitaplar, daktilo vardı. Hurşit Ağa bana bir bardak çay getirdi. Bir de her zaman yaptığı takılmaları yine yaptı. Takılmasını yaptıktan sonra muzaffer bir eda ile savuşup gidiyordu. Bu sefer onu kolundan tutarak yanıma oturttum.

- "Hurşit Ağa, yazıdan bir şey çıkmaz, önemli olan silahtır" deyip, savuşup gidiyorsun. Bu sefer seninle ciddi olarak bazı şeyler konuşmak istiyorum" dedim. Şunları söylemeye çalıştım.

- Şoreşe, Mele Mustafa Barzani'ye, Kürtlere yardım ettiğin söyleniyor. İddianamede şeker, tuz, gaz, lastik ayakkabı gönderdiğin iddia ediliyor. Mele Mustafa Barzani Kürt, Kürt hareketinin lideri, sen de Kürtsün. Fakat aranızda bir sınır var. Sınırın iki tarafında da aynı aşiret var, akraba var, aileler var. Aşiretin bir kısmı güneyde kalmış bir kısmı kuzeyde. Aynı dil aynı töre egemen ama arada bir sınır var, sınırı gizlice geçmek zorundasın. Gözetleme kulelerine yakalanmaman gerekir. Kürtleri, Kürdistan'ı böyle bölen parçalayan sınır nasıl oluşmuştur Hurşit Ağa? Senin bu konudaki düşüncen nedir? Akrabalar, aileler, aşiretler neden bölünmüş? Kürtler akrabalarına varabilmek için neden sınırları geçmek zorunda kalıyor. Neden daha çok da gizli gizli geçmek zorunda kalıyor? Senin bu konudaki düşüncen nedir Hurşit Ağa dedim. Kürtleri kim bölmüş, nasıl bölmüş, nasıl olmuş, dedim. Sen bu konularda ne düşünüyorsun dedim. Hurşit Ağa bir süre sessiz kaldı.

- Ben tarihten anlamam. Okuryazarlığım da yoktur gibi bir şeyler söyledi.

- Akrabalarının bazı günlük ihtiyaçlarını, tuz, gaz, şeker gibi bazı temel ihtiyaçlarını karşıladığın iddia ediliyor. Bunu gizli gizli yapmak zorunda kalıyordun. Üstelik bunları, çok büyük tehlikeleri göze alarak, bu tehlikelerin üstesinden gelerek gerçekleştirmek zorundasın. Yolda, dağda bayırda, boğazda, geçitte her zaman tehlikelerle, ölümlerle karşı karşıyasın. İnsanın kendi ülkesinde öyle gizli gizli yaşaması, gizli gizli dolaşması nasıl bir duygudur Hurşit Ağa?. Senin duyguların, düşüncelerin nedir? Kendi yakınlarına akrabalarına gaz, tuz şeker, ayakkabı götürüyorsun. Bù çok doğal insanı davranışı çok büyük tehlikeleri göze alarak gerçekleştiriyorsun. Bu nasıl bir duygudur Hurşit Ağa diyordum. Güneyde cereyan eden bir savaş var. Sen bütün tehlikelere rağmen oradaki Kürtlere yardım etmeye çalışıyorsun, seni bu davranışa sevk eden nedir, seni çeken duygu-düşünce nedir, diyerek konuşmayı sürdürdüm.

Hurşit Ağa, ezik mahcup dinliyordu.

- Daha önce de Kürt ayaklanmaları oldu, Şeyh Mahmut Berzenci, Şeyh Sait, Ağrı, Dersim, Kadı Muhammed, Mahabad, pek çok ayaklanma oldu. Bunların neden başarıya ulaşmadığı, Kürtlerin insanlık ailesi içinde neden onurlu bir yer alamadığı bilinmesi gereken bir durumdur. Kürtler dünyada herkesin sahip olduğu haklara neden sahip olmadıklarını iyi anlamlıdırlar. Bunlar da ancak yazıyla, araştırmayla, incelemeyle olur. Yazı önemlidir. İnsan eline neden silah aldığını, kimle savaştığını, niçin savaştığını bilmelidir, dostlarını düş-

Institut kurde de Paris

manlarını iyi tanımalıdır. Düşmanlarının gücünü iyi görmelidir. Yazı bunlar için gereklidir demiştim. Yazı, araştırma inceleme gelişmemişse, sağlıklı bir mücadele de gelişemez demiştim.

O gün Hurşit Ağa'yla epey sohbet etmiştik. Milli duygulara sahip, dürüst, terbiyeli bir kişi idi. Hurşit Ağa feodal toplumun şeref, onur gibi bazı değerlerini koruyordu. Aslında yazının değerini biliyordu. Kürtler için yazının, sözün yetmediğini vurgulamaya çalışıyordu. Sömürgecilik, koruculuk, Kürt toplumundaki şeref, onur gibi bazı değerleri tamamen yozlaştırdı, çürüttü.

Koğuşta bir ağa daha vardı. O da dindar bir kişiydi. Namaz kılıyor, oruç tutuyordu. Genç arkadaşlar ona Türkçe öğretmeye, okuma yazma öğretmeye, bu arada Marksizm-Leninizm, proletarya diktatörlüğü öğretmeye başladılar. Her şey yarım yamalak kaldı. Tutukevinde gruplar arasında zaman zaman tartışmalar oluyordu. Bu tartışmalar sırasında grupların birbirine karşı tavır koyması da söz konusu oluyordu. Falancalara filancalara tavır alma, tavır koyma sırasında bu ağanın da kendine rol biçtiği, bazı kişi ve gruplara karşı, özellikle Ocak komününe karşı tavır aldığı, tavır koyduğu görülüyordu.

Savunmalar sırasında çeşitli profesörler tarafından hazırlanan "bilirkişi raporları"nı reddetmiştim. Bunun üzerine mahkeme yeni bir "bilirkişi" tayin etti. Yeni bilirkişi Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk sosyolojisi profesörü Dr. Hamide Topçuoğlu'ydu. Prof. Topçuoğlu 13 Haziran 1972 tarihli duruşmada mahkeme huzurunda dinlendi. Prof. Topçuoğlu'ndan, derste anlatılanlar, sınav soruları, sınav kağıtları, kitaplar, yazılar hakkında mütalaası isteniyordu. Bunlarda suç unsuru bulunup bulunmadığı soruluyordu. Hamide Hanım "önemli olan eleştirinin kesintisiz bir şekilde sürebilmesidir. Bu ortam varsa, bir yanlış bile yapılsa, ileride o yanlış bir başkası tarafından veya yazarın bizzat kendisi tarafından düzeltilebilir. Genç araştırmacılara bu fırsatı vermek gerekir" gibi şeyler söylemişti. Prof. Topçuoğlu'nun açıklamalarının mahkeme heyetini rahatsız ettiği, bu beyanları hoş karşılamadığı kanısındayım.

Mahkeme, askeri savcıdan esas hakkında mütalaasını hazırlamasını istedi. Askeri savcı, 18 Temmuz 1972 tarihli duruşmada esas hakkındaki mütalaasını mahkemeye sundu. Bu 140 sayfalık geniş bir mütalaaydı. Bu mütalaada derste anlatılanların, sınav sorularının, sınav kağıtlarının, yazıların, geniş bir anlatımı, özeti vardı. Sonuçta bunları yazmanın konuşmanın suç olduğu vurgulanıyordu. Bu mütalaaya karşı geniş bir savunma hazırladım. Muhbir tanıkların ifadelerini teker teker kıyaslamaya çalıştım. Kürtlerin ve Kürtçenin somut varlığı konusunda sık sık vurgulamalar yaptım. Gerek iddianamede, gerek esas hakkındaki mütalaada ırkçılık yapmakla, Türk milli duygularını incitmekle suçlanıyordum. Ben de Kürtlerin ve Kürtçe'nin reddine ve inkarına dayalı devlet politikası uyguladığı için, Kürtleri Türkleştirmeye yönelik politika uyguladığı için devletin ırkçılık yaptığını, redde ve inkara dayalı bu uygu-

Institut Kurde de Paris

lamanın, Türkleri incitmesi gerektiğini, bunların dava konusu yapılmaması gerektiğini anlatmaya çalışıyordum.

Hüküm

Bu yargılama sonunda mahkumiyet hükmü verildi. Komünizm propagandası yapma suçundan sekiz yıl dört ay yedi gün ağır hapis (TCK 142/1), Kürtçülük propagandası yapma suçundan dört yıl sekiz ay hapis (TCK 142/3), toplam olarak 13 yıl yedi gün mahkumiyet hükmü verildi. Ayrıca, üç yıl Çanakkale'de, 'genel gözetim altında tutulma' yani sürgün cezası vardı. Başka hükümlerden dolayı, 1982-1984 yılları arasında iki yıl kadar Çanakkale Özel Tip Cezaevi'nde tutulmuştum. Bu da yaşamın bir ironisi...

Gerekçeli karar 130 sayfa civarındaydı. Gerekçeli kararın Kürtçülük propagandası ile ilgili bölümünde Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığını inkar eden geniş bir bölüm vardı. Sıkıyönetim mahkemesi Kürtlerin aslının Türk olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. Kürt dilini de inkar ediyordu. "Bu ilkel dil, Türk dilinin ilkel bir ağzıdır" deniyordu. Kürtler ve Kürtçe inkar ediliyor, reddediliyordu. Bu düşünce ispat edilmeye çalışılıyordu. Bu ispatın kesin olduğu vurgulanıyordu. "Kürt denenler"in Türk olduğu, "Kürtçe denen dil"in aslının Türkçe olduğu uzun uzun anlatılıyordu. Bu anlatımda "ilmin en son verilerinin ışığında, objektif araştırmaların, incelemelerin ışığında açık bir şekilde ortaya konulmuştur ki, Kürtlerin aslı Türk'tür, Kürtçe de Türk dilinin bir ağzıdır..." deniyordu. "Beşikçi Kürtlerin Türklerden ayrı bir halk olduğunu, Kürtçe'nin Türkçe'den ayrı bir dil olduğunu söyleyerek suç işlemiştir" vurgusu yapılıyordu. "Beşikçi bu düşüncelerini, yazılarında, kitaplarında, konuşmalarında sık sık dile getirmiştir" açıklaması yapılıyordu. Mahkemenin Kürtlerin ve Kürtçe'nin inkarı konusunda yürüttüğü bu gayretkeşlik beni çok şaşırtmıştı. Kürtlerin varlığıyla, yokluğuyla ilgili tartışma yapma şüphesiz mahkemenin görevi değildi. Bu tartışma ancak bilimin, üniversitenin alanına girerdi. Sıkıyönetim askeri mahkemesi kesin doğrunun ne olduğunu da gösteriyor, "Bunun dışında bir görüş belirtmek suçtur", vurgusunu sık sık dile getiriyordu.

Askeri mahkemenin bu tutumunu temyiz dilekçesinde geniş bir şekilde eleştirdim. Somut gerçeklerin mahkeme kararlarıyla yok edilemeyeceğini vurguladım. Somut gerçeklerin ancak anlaşılması kavranılması gerektiğini, bunun için de tartışmanın esas olduğunu belirtmeye çalıştım. Bu sürecin yaşanacağı alanın da mahkemeler olmadığını, üniversiteler olduğunu, basın yayın organları olduğunu belirtmeye çalıştım.

Hikmet Bozçalı

1972 yılı yaz mevsimi sonlarına doğru sıkıyönetim tutukevine Hikmet Bozçalı getirildi. Hikmet Bozçalı, İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın Necmettin Büyükkaya'dan sonraki başkanıydı. 1970 yılı ortalarından itibaren İstanbul DDKO başkanı Hikmet Bozçalı'ydı. 1970 yılı Temmuz'unda Atatürk Üniversitesin-

Institut kurde de Paris

deki görevime son verildiğinde bazı kişiler ve kuruluşlar tepki göstermişlerdi. Bunlardan biri de İstanbul DDKO idi. İstanbul DDKO o günlerde, Diyarbakır'da yaptığı bir basın açıklamasında bu işlemi kınıyordu. Hikmet Bozçalı'yı o günlerden tanıyordum, isim olarak.

1971 Haziran'ında Ankara'da tutuklanıp Diyarbakır sıkıyönetime getirildiğimde, oradaki arkadaşlara Hikmet Bozçalı'yı sormuştum. Hikmet'in 12 Mart'tan sonra firar ettiğini, güneyde olabileceğini söylemişlerdi. Bu arada arkadaşlara Muhterem Biçimli'yi, Abdülkerim Ceyhan'ı ve Mahmut Okutucu'yu da sormuştum. Arkadaşlar onların da firar halinde olduklarını, güneyde olabileceklerini söylemişlerdi. İşte Hikmet 1972 sonbaharında, Siverek'te bir köyde yakalanmış. Sıkıyönetim tutukevine getirildi. Yardım yataklık yaptıkları iddiasıyla Hikmet'le birlikte 20 kadar köylü de getirilmişti. Hikmet köyde kaldığı süre içinde çobanlık yapıyormuş.

Hikmet ilk önce gözaltı bölümüne konuldu. Gözaltı bölümü, tutukevi bölümüyle bitişikti, sırt sırtaydı. Arkadaşlar birer ikişer, üçer beşer gidip Hikmet'le görüştüler. Ben de bir iki satır konuştum, tanıştık. Tutukevinin havalandırmasıyla gözaltının havalandırmasını dikenli teller ayırıyordu. Dikenli tellere yanaşarak görüşme mümkün oluyordu. Hikmet ve arkadaşlarına çeşitli ihtiyaç maddeleri, yemek vs. verilebiliyordu.

Bir hafta kadar sonra Hikmet ve arkadaşları gözaltından çıkarıldılar, tutukevine getirildiler. Hikmetin dosyası da DDKO davasıyla birleştirilmişti.

Tutukevine geldikten kısa bir süre sonra Hikmet'te bazı ruhsal dengesizlikler görülmeye başladı. 1972 sonlarına doğru bu ruhsal sıkıntılar çoğalmaya yüz tutmuştu. Arkadaşlara, hemen hemen herkese sözlü olarak sataşıyordu. Herkesin içinde yüksek sesle, sloganlarla bağıra bağıra sataşması vardı.

"... senin kim olduğunu bilmiyor muyuz, senin Amerika için çalıştığını, Amerikan ajanı olduğunu biliyoruz, bunları birer birer ortaya çıkaracağız." "... senin Amerikan ajanı olduğunu biliyorum, senin bütün faaliyetlerini biliyorum, bilmediğimi sanma." "... sen kendini gizleme, senin emperyalizmin ajanı olduğunu herkes biliyor." Bu sataşmalar sürüp gidiyordu. Hikmet herkese, bütün arkadaşlarına sataşıyordu. Arkadaşlar bunu büyütmüyor, Hikmet'le tartışmaya girmemeye özen gösteriyorlardı. Bu sataşmaları duymazlıktan, görmezlikten geliyorlardı. Öte yandan arkadaşlar Hikmet'e çok sıcak ilgi gösteriyorlardı; yemesine, içmesine, giyimine, kuşamına çok dikkat ediyorlardı. Her türlü işinde yardımcı olmaya çalışıyorlardı.

Hikmet'le havalandırmada sık sık geziyorduk. Konuşmalarımız, sohbetlerimiz çok makul bir şekilde devam ediyordu, diğer arkadaşlara karşı böyle değildi, onlara sık sık sataşıyordu, doktor arkadaşlar beni uyarıyorlardı "Havalandırmada Hikmet'le yalnız dolaşma, yalnız volta atma, iyi değil, Hikmet'in ruhsal sıkıntıları var, saldırabilir, havalandırma kalabalıkken, başka arkadaşlar da havalandırmadayken bir sakınca yok ama sadece ikinizin olması sakıncalı olabilir" diyorlardı. Hikmet'le ilişkilerimiz, sohbetimiz normal bir şekilde sürüp gitti. 1972 sonlarında,

Institut Kurde de Paris

aralık ayında bir sabah, havalandırmaya ilk önce ben çıkmıştım. Havalandırmanın en uç noktasında, Dicle nehrine, Silvan yoluna doğru bakıyordum. Sisli bir hava vardı. Ortalıkta su birikintileri, çamur kümeleri vardı, ufuk kapalıydı, hava soğuktu. Dicle üzerindeki köprü zar zor seçiliyordu. Köprüden geçerek Silvan'a doğru giden arabaları seçmek çok zor oluyordu.

Havalandırmada Silvan tarafını seyrederken, koğuş kapısının açıldığını, Hikmet'in bana doğru yöneldiğini gördüm. Doktorların uyarılarını hatırladım fakat doğal olarak Hikmet'in gelmesini bekledim. Havalandırmada henüz kimse yoktu. Sadece ben vardım. Hikmet'le beraber iki kişi olduk. Hikmet bana kadar geldi. Selamlaştık. Silvan yolunu seyrettiğimi söyledim. Hikmet de Silvan'ın güzelliklerini anlatmaya başladı. Birbirimize Silvan'ı anlatıyorduk. Gerek Silvan merkeze gerek köylere ilişkin epey bilgim vardı, bir kısmını gezip görmüştüm. Yönümüz Silvan'a dönük bir şekilde sohbetimiz sürüyordu, epey zaman geçti, yarım saat kadar...

Bu sırada, koğuştan havalandırmaya bir arkadaş daha çıktı. O da havalandırmada biraz gezindi. Bizi fark etti. Hikmet onu görür görmez biraz öfkelendi, makul tavrını bıraktı, hırçınlaştı, ismiyle hitap ederek:

-... Buraya gel, diye bağırdı. Arkadaş bize doğru yavaş yavaş gelmeye başladı, geldi, üçümüz bir grup oluşturduk. Arkadaş bizim aramıza katılır katılmaz ona hışımla:

-Sen bana Beşikçi emperyalizmin ajanıdır, ABD ajanı, ABD emperyalizminin ajanıdır demiştin. Şimdi bunu kanıtla bakalım. Neye dayanarak bu iddiayı öne sürdün?. İşte sen işte Beşikçi , seni dinliyoruz, dedi.

Bu sözlerini bir hükümranlık duygusu içinde ifade etti. Bu sözleri duyunca biraz şaşırdım. Benim hakkımda böyle şeyler söylenebileceğini, bu tür iddialar ileri sürülebileceğini hiç düşünmemiştim. Bu arkadaşla, diğer arkadaşlarla olduğu gibi dengeli ilişkilerimiz vardı, selamlaşır sohbet ederdik. Henüz üniversitede öğrenci idi. Tutukevinde herkesin olayı davası hakkında herkes bazı şeyler bilirdi. Bu arkadaş için de yurtdışına mektup yazdığı, mektubunda bağımsız Kürdistan'ın kurulacağından bahesttiği, sorgusunda böyle bir mektubun olmadığını söylediği belirtiliyordu.

Hikmet'in iddiaları, sataşmaları üzerine arkadaş çok rahatsız oldu, rengi soldu, hiçbir şey söyleyemedi, hiç ağzını açamadı. Arkadaşın sessizliği 50-60 saniye kadar sürdü. Bu sessizlik üzerine Hikmet tekrar araya girdi.

- Bana Beşikçi'nin ajan olduğunu söylemiştin. İşte sen, işte Beşikçi, düşüncelerini, iddialarını kanıtla, bu iddialar üzerine Beşikçi'nin de söyleyeceği şeyler olabilir...

Arkadaş yine susuyordu, suskunluğu sürüp gidiyordu. Rengi uçmuştu. Psikolojik olarak rahatsızdı. Bu düşünceler, bu iddialara beni de çok rahatsız etmişti. Hakkımda böyle şeyler söylenebileceğini hiç düşünmemiştim. Böyle iddialar, düşünceler, duygular karşısında kalmak hoş bir şey değildi. Bu bakımdan arkadaşın söyleyeceklerini ben de çok merak ediyordum. Fakat arkadaş ağzını açıp bir çift sözcük söyleyemiyordu. Bazen dudakları

Institut Kurde de Paris

kıpırdar gibi oluyor fakat ses çıkmıyordu. Arkadaşın, içinde bulunduğu rahatsızlık beni ayrıca rahatsız etmişti, rahatsızlığı artırmıştı. Arkadaşın, biraz rahatlamadan, gerginliklerini atmadan konuşması olanağı da yoktu. Bu durum karşısında.

-... Arkadaş belki böyle söylememiştir. Sen yanlış anlamış veya yanlış algılamış olabilirsin Hikmet, dedim.

Bu sözlerim karşısında Hikmet çok sinirlendi.

- Ben hasta falan değilim İsmail ağabey, ben ne konuştuğumu biliyorum İsmail ağabey, demeye başladı.

Sağlığının, kafasının, zihin ve ruh yapısının iyi olduğunu söylüyordu.

- Bu konuda kafamda çok çelişki oluştu. Hazır bir araya gelmişken bu çelişkileri çözmeliyiz, çözümlemeliyiz, diyordu...

Arkadaşa şunları da söyledi:

- Beşikçi dürüst bir adam. Düşüncesi, tavrı, davranışı iyi. Ben bu adama saygı duymak istiyorum ama senin bu iddialarından sonra kafamda çelişkiler oluştu. Amerikan ajanı ise bizim aramızda ne işi var, cezalandıralım, değil ise saygı duyalım, bu çelişkiyi şimdi çözelim.

Arkadaş hala susuyordu. Psikolojik olarak rahatsızlığı yanında, suskunluğu da rahatsız ediciydi. Bu durum karşısında ben bir kere daha:

- Arkadaş böyle dememiştir, sen bu şekilde algılıyorsun, demeye çalıştım.

Hikmet yine çok kızdı, aklının başında olduğunu, ne dediğini bildiğini anlatmaya çalıştı ve kendisine bu sözlerin söylendiğini iddia ettiği gün hakkında etraflı bilgi verdi, şöyle dedi:

-... Ben gözaltında tutulduğum ilk günlerde arkadaşlar beni ziyarete geliyorlardı. Şurada duvarın dibinde, tel örgülerin iki tarafında konuşuyorduk. Ben koğuşta durumun nasıl olduğunu, arkadaşların düşüncelerinin nasıl geliştiğini soruyordum. Sen de beni ziyarete geldin, yalnız olarak. Bu soruları sana da sordum. Bir akşam üzeriydi. Bana bir kap yemek getirmiştin, pilav, üzerinde et de vardı, çatal kaşık da vardı. "Benim çatalım kaşığım var" dedim. "Koğuşa gelirken geri getirirsin veya gözaltındaki arkadaşlara bırakırsın" dedin. Yemek tabağını alıp, şu ağacın dibine koymuştun. Havalandırmada volta atan birçok arkadaş da vardı. Sana da arkadaşların durumunu, düşüncelerini sormuştum. "Koğuşta iki komün var" dedin, "biri sosyalistlerin, devrimcilerin komünü, bizim komün..." dedin. "Öbürü, milliyetçilerin komünü" dedin. "Milliyetçilerin komünü iyi değil, aralarında Amerikan ajanı da var" dedin. Böyle deyince ben de meraklandım, "kim" diye sordum, "Beşikçi" dedin. "Kürtlerden, Kürt sorunundan başka bir şey bilmiyor, durmadan Kürt milliyetçiliği yapıyor" dedin... Hikmet'in konuşması böyle sürüp gitti.

Hikmet'in konuşmalarından, anlattıklarından büyük bir şaşkınlığa düşmüştüm. Arkamdan neler neler konuşuluyormuş, bu konuşmaları ilk defa o gün duyuyordum, inanılmaz şeyler, hüzün verici şeyler... arkadaş hiç konuşmadı, Hikmet'in ileri sürdüğü şeyleri onaylayan veya yanlış olduğunu ima eden şeyler söylemedi. Bu sırada havalandırma da epey kalabalıklaşmaya başladı. Kalabalıklaşma sırasında bizim üçlü grubumuz da dağılmaya yüz tuttu.

Institut Kurde de Paris

O günden sonra arkadaşımızın bu düşünceleri, iddiaları nasıl ortaya atabilmiş olduğu üzerinde, kendi kendime uzun uzun düşündüm, sonunda bulur gibi oldum. Bu olaydan yedi, sekiz ay kadar önce, 1972 baharında bir gün, öğleden sonra duruşmaya götürülmüştüm. Benimle birlikte Hikmet'in sözünü ettiği, yukarıda anlatmaya çalıştığım arkadaş da vardı. O gün öğleden sonra sadece ikimiz mahkemeye götürüldük. Kafese, yani nezarethaneye konulduk. Tutukevinden mahkemeye gelirken ve nezarethanede arkadaşla sohbet ettik. Bana biraz duruşmasını anlattı. Yukarıda belirttiğim gibi yurtdışına mektup yazdığı ve bu mektupta bağımsız Kürdistan'ın kurulmasından söz ettiği iddiasıyla dava açıldığını anlatıyordu. Yargıçlar duruşmaya ilk önce arkadaşı aldılar. Duruşmaya, bildiğimiz, tanıdığımız, benim duruşmalarımı da izleyen avukatlardan biri girdi. Mahkemenin kapısı açıktı. Nezarethane ile duruşma salonu birbirine çok yakın olduğu için mahkemede, duruşma sırasında konuşulanlar kafeste rahatça duyuluyordu. Bunun için hiç gayret sarf etmeniz gerekmiyordu. Siz otursanız da dikilseniz de, parmaklıklara yanaşsanız da, nezarethanenin dibinde de olsanız ses geliyordu. Bir ara konuşmalar sırasında Ziya Gökalp'in adı geçti. Ziya Gökalp adı benim dikkatimi çekti. Acaba neden Ziya Gökalp'ten söz ediyor diye konuşmaya dikkat ettim. Arkadaş şöyle konuşuyordu:

- Böyle bir mektup yazmadım. Biz Ziya Gökalp'in torunlarıyız. Türk bayrağı altında yaşıyoruz. Neden böyle bir mektup yazma ihtiyacı duyayım diyordu.

Askeri savcılığın iddianamesine göre arkadaş 10 Mart 1970'te Kürtlerle Irak hükümeti arasında yapılan anlaşmadan sonra yurtdışındaki yakınlarına zaman zaman mektuplar yazmış. Mektuplarında Kürtlerin ezildiğinden, haklarının çiğnendiğinden, Kürtlerin dilinin kültürünün baskı altında tutulduğundan, Kürtlerin kendi hükümetlerini kurması gerektiğinden, Kürtlerin bu hakları olduğundan, bu haklarına kavuşmaları gerektiğinden vs. söz etmiş. Arkadaş da duruşmalarda böyle mektuplar olmadığını, kendisinin böyle mektuplar yazmadığını anlatmaya çalışıyor. El yazısı alınarak, adli tıp'a gönderiliyor. Arkadaş da yukarıda belirtildiği gibi "Biz Ziya Gökalp'in torunlarıyız" diye savunmalar yapıyor. "Ziya Gökalp'in torunlarıyız" sözü beni çok şaşırtmıştı. 1971'de Doğu Duruşmaları sırasında, DDKO'ya mensup arkadaşlar ve diğer bazı arkadaşlar, Kürt olduklarını, anadillerinin Kürtçe olduğunu çok rahat bir şekilde söylüyorlardı. Bunları savcılıkta, mahkemede dile getirmeye çalışıyorlardı. Herhangi bir kişinin Kürtlüğünü inkar etmesi de ayıp sayılıyordu. Arkadaşın duruşması biter bitmez salona beni aldılar. Benim duruşmam da bittikten sonra bizi birlikte tutukevine getirdiler. Mahkemeden tutukevine gelirken yol boyunca aracın içinde sohbetimiz olmadı. Arkadaşımızın "Ziya Gökalp'in torunlarıyız" diyerek kendi kimliğini inkara kalkışması hoş bir şey değildi. Bunu biraz da moral bozucu buldum, arkadaşla sohbet etmek içimden gelmedi. Arkadaşa kendimce tavır koyma gerektiğini hissettim fakat arkadaş benim mahkemedeki savun-

Institut Kurde de Paris

malarını, konuşmalarını duyduğumu anladı.

Ben mahkemeden tutukevine geldiğim zaman, tutukevindeki arkadaşlar etrafımı çevirir, duruşmada olup biteni sorarlar "hakim ne dedi, sen ne dedin, savcı bir şey söyledi mi" şeklinde sorular sorarlardı. Bazı arkadaşlar bunu muhakkak yaparlardı. Benim duruşmaları da izlemeye çalışırlardı. Örneğin Şırnak'lı Hurşit Ağa benim duruşmalarımla, savunmalarımla çok ilgilenirdi. Ben de makul bir şekilde duruşmada olup biteni anlatırdım. O gün de öyle oldu. Bazı arkadaşlarla konuştuk, sohbet ettik. Ben arkadaşın mahkemede söylediklerinden, "Ziya Gökalp'in torunlarıyız" sözlerinden kimseye söz etmedim. Kendim, sözlerini tasvip etmediğimi belirten bir tavır koydum ama bundan hiç kimseye söz etmedim, söz etmemeye özen gösterdim. Kararım da buydu. Fakat arkadaşın, bunu herkese anlatacağını düşündüğünü sanıyorum. Buna göre, kendisi de önlem alıyor. Eğer bunu anlatırsam, anlatılanlar da yaygınlaşırsa, bu olayın etkisini kırmak için, o da beni suçlayacak... "O emperyalizmin ajanı onun anlattıklarına güven olmaz" diyecek, bunun gibi bir şey. Arkadaşın bu iddiaları, bu söylemi beni daha sonra da düşündürdü fakat bunun ötesinde arkadaşın böyle bir iddiayı dile getirmesi için daha ciddi bir neden bulamadım.

1992 yılında, Kasım ayı başlarında, İstanbul'da düzenlenen TÜYAB Kitap Fuarına Yurt Kitap-Yayın da katılmıştı. Yurt Kitap-Yayın tarafından, yasak kitapların zincirlenmesinden dolayı, kitap fuarında olay da çıkmıştı. İşte o fuardan söz ediyorum. Fuar sona erdikten sonra, İstanbul'dan Ankara'ya dönüyorduk. Ünsal Öztürk, Kocaeli'nde, devlet hastanesine uğrayalım, dedi. Orada, Süreyya'nın kızkardeşi, yani Ünsal'ın baldızı Canan çalışıyordu. Hemşireydi. Hastaneye girdik. Giriş katında, Canan'ın nerede olabileceğini araştırıyorduk. Canan laboratuarda çalışıyordu. Biz de o bölümü arıyorduk. Kalabalık bir gündü. Ellerinde dosyaları hastalar da dolaşıyordu. O kalabalıkta, kapılara bakarken, birden bire, arkamdan birinin bana sarıldığını gördüm. Güçlü bir şekilde sarılmıştı. Beni bir odaya doğru sürüklüyordu. Ne oluyor, diye Ünsal da şaşırmıştı. Bir ara arkaya dönüp baktım. Bu olayda sözünü ettiğim arkadaş... Beni orada görmekten çok mutlu olduğunu söylüyor. Çeke çeke, sürüye sürüye beni odasına götürdü. Arkadan Ünsal da geldi. Ünsal'ı ve arkadaşı birbirleriyle tanıştırdım. Odasında, bizlere, bana iltifat etmeye çalışıyordu. Neler söyleyeceğini, bizi nereye oturtacağını bilmiyordu. Canan'ı aradığımızı söyledik. Arkadaş da laboratuarda çalışıyormuş, laboratuarın sorumlusuymuş. Canan da orada çalışıyormuş. Canan'ı gördükten, bir süre sohbet ettikten sonra oradan ayrıldık. Ankara yolunda, 1972 sonlarında, Diyarbakır sıkıyönetim tutukevinde yaşadığımız bu olayı Ünsal'a da anlatmıştım.

Askeri Yargıtay Başsavcılığının Birbiriyle Çelişen İki Tebliğnamesi

Avukatlar davayı izliyorlardı. 1972 yılı Kasım ayı sonlarında Askeri

Institut Kurde de Paris

Yargıtay Başsavcılığı'nın dava ile ilgili tebliğnamesi geldi. Bu tebliğnamede baş- savcılık birçok neden göstererek hükmün bozulmasını istiyordu. Tebliğname 23 Kasım 1972 tarihini taşıyordu. O zaman askeri yargıtay başsavcısı hakim Tuğgeneral Sabri Kirişoğlu idi. Tebliğnamede onun imzası vardı.

Davayı bu çerçevede izlerken 1973 yılı Ocak ayı sonlarında tebliğbnamenin değiştirildiği haberini aldı. Kısa zamanda bu yeni tebliğname de geldi. Yeni tebliğname 25 Ocak 1973 tarihini taşıyordu. Yeni tebliğnamede hükmün onaylanması isteniyordu. İkinci tebliğnamenin yeni bir başsavcı tarafından hazırlandığı ve imzalandığı görülüyordu. Yeni tebliğname hakim tuğgeneral Numan Özdalga tarafından imzalanmış. Hakim general Sabri Kirişoğlu 1973 başında emekli olmuş, onun yerine geçen hakim general Numan Özdalga askeri yargıtay başsavcılığına tayin edilmiş. Onun da ilk işi benimle ilgili tebliğnameyi değiştirmek olmuş.

Birbiriyle çelişen iki tebliğname ve hükmün onaylanması konusunda benim de bir duyumum var. Bunu da belirteyim. Değerli bir arkadaşım, dostum var. Küçük kızı hüküm açıklanınca çok üzülmüş. "İsmail amcayı nasıl kurtarırız?" arayışına girmiş. Bütün bunlar benim bilgimin dışında olan gelişmeler... Arkadaşımın, ordudan emekli olan subay akrabası vardı. Kanımca çok yakın bir akraba idi. Bu akrabanın, Askeri Yargıtay'da tanıdığı askeri savcılar, askeri yargıçlar varmış. Küçük kızın istemi üzerine emekli subay Askeri Yargıtay'a gitmiş. Orada, tanıdığı bir askeri yargıç arkadaşıyla görüşmüş. Dava ile ilgili bilgi vermiş, dosyanın dikkatli bir şekilde incelenmesini rica etmiş. Dosyaya bakacaklarını, yazıdan, kitaptan ciddi bir mahkumiyet hükmünün çıkmaması gerektiğini, bu istemle ilgilenmenin kolay olduğunu belirtmişler. Bütün bunların benim bilgimin dışında gelişen olaylar olduğunu söylemiştim.

Aradan bir aydan biraz fazla bir süre geçmiş. Askeri Yargıtay'da görevli yargıçlardan biri, kendilerine bu ricayı ileten arkadaşlarını bizzat aramış. Hem telefonda hem de yüzyüze görüşmüşler. Dosyanın, davanın, düşündüğü gibi bir dosya, bir dava olmadığını söylemiş... Çok zor bir dava. Bu dava ile ilgilenmek çok zor. Burada, bizi çok aşan bazı kararlar var. Bunlar bizim gücümüzü çok aşıyor. Devletin, ilgili kişinin, yani sizin ilgilenmeye çalıştığınız kişinin hakkında çok olumsuz görüşleri var. "Bu kişi devletin betondan temellerine dinamit koymuştur" deniyor.

Bu konuyla ilgili benim de bir anım var. 1978 yılında, Komal Yayınevi tarafından yayımlanan *Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu* kitabıyla ilgili olarak, bir dava görülüyordu. Bu davada 1978 sonunda mahkumiyet verildi. Bununla ilgili olarak hazırlanan temyiz dilekçesini Yargıtay'a kendim götürmüştüm. Kalemde, yani yazı işleri bürosunda, dilekçeyi, daire başkanı yargıca götürmem gerektiği söylendi. Yargıca götürdüm. Yargıç odasında tek başına çalışıyordu. Evrak inceliyordu. Dilekçemi görünce davanın mahiyetini sordu. Basın davası, kitapla ilgili mahkumiyet dedim. Bunun üzerine yargıç, düşüncenin hür olması gerek-

Institut Kurde de Paris

tiğini, bu konudaki mahkumiyet hükümlerinin çağdaş Türkiye'ye yakışmadığını söyledi. Düşüncenin özgür olması konusunda açıklamalar yaptı. Kendisinin de bu doğrultuda çaba sarfettiğini söyledi. Bunları söylerken oturmam için yer gösterdi. Makul, dengeli, yumuşak, sevecen bir tavrı vardı. Bir ara kitabın ismini sordu. Söyledim. Bunu söyler söylemez, yargıçtaki yumuşaklık, sevecenlik, dengelilik kayboldu. Yargıç gerginleşti. Ortam da gerginleşti. Sanki yargıç, biraz önce gösterdiği yumuşak tavırdan pişman olmuştu. Yargıçta böyle duygular, karmaşık düşünceler geliştiği kanısındayım. "Bu başka!.." gibi bir şeyler mırıldandı. Kalktım, dilekçeyi imzaladı kayıt için kaleme sevketti.

1979'da bu dava ile ilgili hüküm de onaylanmıştı.

Siverekli Öğrenciler

1972 yılının yaz aylarında ve aynı yılın sonlarına doğru güvenlik kuvvetleri Tunceli, Muş, Siverek, Tatvan gibi yörelerden öğrenciler getiriyorlardı. Bunlar lise ve ortaokul öğrencileriydi. Öğrencilerle birlikte öğretmen, berber, terzi, tamirci gibi serbest meslek sahipleri, din adamları, köylü işçi bazı kişiler de getiriliyordu. Bunların bir kısmı gözaltındayken serbest bırakılıyor, bir kısmı tutuklanarak tutukevine, yanımıza gönderiliyordu. Bu kişilere gözaltındayken sistematik bir şekilde işkence uygulanıyordu. Tutukevine konulan bu öğrenciler gözaltındayken, çeşitli merkezlerde kendilerine nasıl işkence yapıldığını ayrıntılı bir şekilde anlatıyorlardı.

1973 baharında tutukevinden bazı kişilerin, özellikle öğrencilerin aranarak, tekrar sorguya, bazı merkezlere götürüldükleri, tekrar işkenceye alındıkları gözlendi.1973 yılı Ocak - Şubat aylarında, bu tutum, çeşitli kişilere uygulandı. Halbuki bu yasal bir durum değildi, tamamen keyfi bir durumdu. Bir kişinin tutuklanmasından sonra bir daha güvenlik kuvvetlerinin çeşitli bürolarına götürülmesinin, tekrar sorguya alınmasının yasal bir dayanağı yoktu. Bu tür operasyonlar yasal dayanaktan yoksun bir şekilde, keyfi bir şekilde yapılıyordu. Arkadaşlar bu işe son verilmesi için tutukevi yönetimiyle epeyce görüşme yaptılar. Koğuşta bu konu arkadaşlar arasında çok konuşulan bir konuydu. Böyle bir sürecin engellenmesi konusunda sürekli tartışmalar yapılıyordu. Neler yapılabileceği konuşuluyordu.

Tutukevine, Şubat ayının sonlarında bir grup öğrenci getirildi. Bu öğrenciler 20 kadar vardı, çoğu da Siverekliydi. Öğrenciler arasında Mehmet Uzun'un olduğunu da hatırlıyorum. Mehmet Uzun o zaman ince, uzun, zayıf, dal gibi bir çocuktu. Bu öğrencilerle birlikte bir hafta kadar beraber kaldık. Gözaltındayken kendilerine yapılan işkenceleri anlatıyorlardı. Hemen hemen hepsinin de işkence gördüğü anlaşılıyordu. 2 Mart 1973 günü öğrencilerden birkaçı idare tarafından istendi. Bunların bir konuda kendilerinin bilgilerine başvurmak için emniyete götürülecekleri söylendi. Emniyete götürülenlerin tekrar sorguya alınacakları, işkence görecekleri biliniyordu. Bu bakımdan bu gençlerin idareye verilmemesi kararlaştırıldı.

Institut kurde de Paris

Gençler de tekrar emniyete götürülmek istemi karşısında korktular, endişeye kapıldılar, paniklediler. Saklanmak için ranzaların altına girenler, ekmek dolabının içine girmeye çalışanlar oldu. Tutukevi yönetimi bu gençlerin idare binasına gönderilmesi için haber üstüne haber gönderiyordu. Tutuklular da işkenceye kimseyi teslim etmeyeceğiz, arkadaşlarımızı işkenceye vermeyeceğiz şeklinde tepki gösteriyorlardı. Yönetim "Hiç kimsenin kılına dokunulmayacak, emniyete sorguya gönderilenler koğuştan nasıl alındılarsa öyle teslim edilecek. Bunun garantisi de biziz...." şeklinde konuşuyordu. Tutukevi komutanı yarbay bunu ısrarlı bir şekilde dile getiriyordu. 2 Mart günü akşamı, tutukevi yönetimiyle tutuklular arasında büyük bir gerginlik yaşandı. Yönetim arkadaşları almak istiyordu, tutuklular vermemekte kararlıydılar. Bu kararlılığı sözle eylemle gerçekleştiriyorlardı. Bu mücadele, gerginlik akşama kadar sürdü. Akşam gerginlik biraz daha tırmandı. Tutukevi komutanı yarbay birkaç kere görevlilerini göndererek belirtilen kişilerin muhakkak alınacağını, zora başvurmadan teslim edilmeleri gerektiğini bildiriyordu. Tutuklular ilgili arkadaşları yönetime teslim etmemekte kararlı olduklarını vurguladılar. Arkadaşlar görüşmelerde hep bunu vurguluyorlardı.

Gece geç saatlerde tutukevi komutanı bizzat geldi, genç arkadaşlar konusunda kolordunun düşüncesini ve tutumunu anlattı, kolordunun zor kullanarak ilgili kişileri alacağını söyledi. Durumu kontrol edemediğini, istenmeyen şeyler olabileceğini, makul davranmalarını, makul düşünmelerini, bunu rica ettiğini söyledi. "Arkadaşların kılına zarar gelmeyecek, ben kefil oluyorum" şeklindeki sözlerini yine tekrarladı. Tutuklular da "Devlete güvenmiyoruz. Arkadaşlarımızı da işkenceye teslim etmeyeceğiz" tutumlarında ve söylemlerinde ısrarlı oldular. Gece geç saatlerde yapılan görüşme bu şekilde sona erdi.

Yönetimin zor kullanacağı anlaşılıyordu. Bu açık bir şekilde belli olmuştu. Bunun üzerine arkadaşlar havalandırmadan tutukevine giriş kapısının arkasına barikat kurmaya başladılar. Kapının arkasına masalar, dolaplar, sıralar doldurulmaya başlandı. Kapının arkası iyice dolduruldu. Kapının açılması artık mümkün değildi. Barikat kurulabilmesi için çok büyük emekler harcandı, epey zaman harcandı. Barikat özenle kuruldu. Hiç kimse elbiselerini çıkarıp yatağa girme gereğini duymadı. Arkadaşların büyük bir kısmı ayaktaydı. Bazı arkadaşlar elbiseleriyle yataklarına uzanmışlardı. Herkeste belirli bir endişe vardı. Herkes küçük küçük gruplar halinde neler olup biteceği konusunda yavaş yavaş konuşuyor, tartışıyordu. Böyle bir ortamda 3 Mart günü, sabaha karşı, alacakaranlıkta, saat 04'e doğru, herkes çok güçlü bir anons ile kendine geldi. Anonsla birlikte yataklarına uzananlar yerlerinden fırladılar. Anonsta "Dikkat dikkat! Koğuşun etrafı güvenlik kuvvetleri tarafından sarılmıştır. Beş dakikaya kadar koğuşu terk ediniz. Aksi halde zor kullanılarak koğuştan çıkarılacaksınız..." deniliyordu. Bu anons birkaç kere tekrarlandı. Herkeste büyük bir telaş vardı. Herkes pencereye doğru

Institut Kurde de Paris

koşuyor, havalandırmada nelerin olup bittiğini anlamaya çalışıyordu. Ben de tuvaletin pencerelerinden koğuşun arka taraflarına bakmıştım. 15 metre kadar ötede iki tankın mevzilendiğini, tankların toplarının koğuşu hedef aldığını gördüm. Tutuklular bu telaş içindeyken koğuş kurşunlanmaya başladı. Henüz üç dakika bile olmadan koğuşa kurşunlar yağıyordu. Havalandırmaya bakan pencerelerden giren kurşunlar ranzaların demirlerine çarpıyordu. Kurşunların çoğu tavana isabet ediyordu. Havalandırma askerlerle doluydu. Kurşunlar koğuştaki telaşı, paniği daha da artırdı. Sözünü etmeye çalıştığım genç, liseli arkadaşlar daha çok panik içindeydiler. Ne yapacaklarını bilmez şekilde oraya buraya savrulup duruyorlardı. Bu ortamda arkadaşlar kendi aralarında ne yapmaları gerektiği konusunu yeniden konuşuyorlardı. Böyle bir ortamda, henüz üç dakika bile olmadan, koğuşa göz yaşartıcı bombalar atıldığını gördüm. Koğuşun içi dumanlarla doldu. Zehirli dumanlar tutukluları anında etkilemişti. Bazı arkadaşlar zehirli dumanların etkisinden kurtulmak için tuvalet tarafına doğru gittiler. O tarafta da aynı durumlar vardı. Göz yaşartıcı bombalar o taraftan da atılmıştı. Kendini zehirli dumanlardan koruyabilmek için ekmek dolabına girmeye çalışan arkadaşlar oldu. Göz gözü görmüyordu. Herkes öksürmeye, aksırmaya başladı. Göz yaşartıcı bombalarla ilk defa o sırada karşılaşmıştım. Kanımca arkadaşların çoğu da benim gibi ilk defa karşılaşıyorlardı. Göz yaşartıcı bomba atıldığında ne yapmak gerektiğini, bu bombalardan nasıl korunmak gerektiğini bilmiyordum. Arkadaşların çoğu da aynı durumdaydı.

Zehirli dumanlar koğuşta büyük bir kargaşa yarattı. Arkadaşlar birazcık hava alabilmek için pencerelere, kapıya koşuyorlardı. Pencerelerde asker vardı. Süngüleriyle pencerelerin önünde dikiliyorlardı. Kapıda barikat vardı. Barikat, arkadaşların dışarı çıkıp biraz hava almasına engel oluyordu. Bu durum karşısında, barikatı bozup havalandırmaya çıkmak tek çare olarak kalıyordu. Barikatı bozmak için telaşlı bir çaba başladı. Fakat o telaş için, o panik ortamında barikat kolay kolay bozulamıyordu, sökülemiyordu. Arkadaşlar kapıya yığılmışlardı. Bu yığılmalar da çalışmaları güçleştiriyordu. Barikatı sökmek için epey çaba harcandı. Arkadaşlar havalandırmaya atlayıp biraz hava alabilmek için olağanüstü bir çaba sarf ediyorlardı. Havalandırmada da çok büyük bir gürültü vardı. Tehdit, küfür, öfke sesleri, bağırmalar her tarafı dolduruyordu. Hava henüz alacakaranlıktı, herşey açık seçik görülemiyordu. Barikat çok zor söküldü. Arkadaşlar, havalandırmaya çıkabilmek için çok büyük çaba sarfediyorlardı. Epeyce çıkanlar oldu, havalandırmadaki sesler daha da yoğunlaştı, daha da çoğaldı. Tehdit, öfke, silah şakırtıları, zincir şakırtıları, sopaların vınlamaları, durmadan yoğunlaşan seslerdi. Bir süre böyle sürdü. O hengame içinde ben de koğuştan çıkmaya çalıştım. Her taraf duman olduğu için kimse kimseyi seçemiyordu. Koğuşa giriş kapısından dışarıya, yani kışladan havalandırmaya giriş kapısına kadar askerler veya görevliler iki sıra halinde dizilmişlerdi. Tutuklular bunların arasından geçiyor,

Institut kurde de Paris

havalandırmadan dışarıya çıkarılıyorlardı, daha doğrusu dışarıya fırlatılıyorlardı. Bu görevlilerin kiminin elinde sopa, kiminin elinde silah, kiminin elinde zincir, kiminin elinde cop vardı. Bir tutuklu arkadaş koğuştan havalandırmaya fırladığı zaman bu görevliler tarafından sıkı bir şekilde oluşturulmuş bir koridorun içine düşüyordu. Arkadaşların buradan hızlı bir şekilde geçmesi gerekiyordu. Zira, görevlilerin hepsi, ellerindeki silah araç ve gereçlerini tutukluya karşı şiddetle kullanıyordu. Ellerinde silah, sopa vs. olmayanlar yumruklarını, tekmelerini kullanıyorlardı. Görevlilerin oluşturduğu bu koridordan geçen hemen hemen herkes bu şiddete maruz kalıyordu. Yoğun bir şiddet uygulanıyordu. Yaralananlar, kanı akanlar vardı. Yerde kan birikintileri, kan izleri seçilebiliyordu. Havalandırmada çok büyük bir gürültü vardı. Tehdit, aşağılama, sövgü çok yoğundu. Ben de böyle bir şiddete maruz kaldım. Koridorun dışında, kapıya yakın bir yerde tutukevi müdürü yarbayı gördüm. Eli kolu bağlanmış, insanlara karşı böyle bir zulmün yapılmasının çirkin olduğunu, yetkilerini kullanarak bu zulmü engellemeye çaba göstermesi gerektiğini söylemeye çalıştım. Bu makul bir söylemdi. Tutukevi müdüründe de, olayları artık kontrol edemediğini, onları engellemeye gücünün yetmediğini, çaresizliğini ifade eden bir bakış vardı. İşte bu konuşmanın yapıldığı sırada belimden şiddetli bir tekme yedim. O tekme darbesiyle ben de havalandırma kapısından dışarıya fırlatıldım. Yüzüstü yere çarpmıştım. Kısa bir sürede kendimi toparlayıp ayağa kalktım. Arkadaşların toplanmış olduğu yere doğru gittim. Bel tarafından aldığım darbe şiddetli bir ağrı veriyordu. Yere çarpınca dizlerimde, kollarımda bazı sıyrıklar da meydana gelmişti. Kan sızıntısı vardı fakat benim yaralarım arkadaşlarımınkinin yanında hiçbir şey değildi.

Arkadaşlar havalandırmanın dışında, askerlerin eğitim yaptığı bir alanda toplanmıştı. Hemen hemen bütün arkadaşlar oradaydı. Tarık Bey'in, Halil Ağa'nın, Hikmet Bozçalı'nın yaraları vardı, yaralarından hâlâ kan sızıyordu. Benden önce pek çok arkadaşın orada birikmiş olduğunu da gördüm. Çömelmiş bekliyorduk. Etraftaki bazı görevliler arkadaşlarımıza küfür ediyor, sövüp sayıyorlardı. Özellikle İbrahim Güçlü arkadaşımıza çok çirkin küfür ve saldırıları vardı. İbrahim'in nişanlısı avukat Gülfer Taşer'e, avukatımıza durmadan laf atıyorlardı. Bu görevlilerin önemli bir kısmının asker olmadıklarını o zaman anladım. Bunların, asker üniforması giydirilmiş kontrgerilla mensupları, özel tim mensupları olması muhtemeldi. Askerlerin, erlerin o küfürleri etmesi, böylesine yoğun şiddet kullanmaları olanaksızdı.

Bir süre sonra, tutukevi yönetiminden bir görevli kırk kişinin ismini okudu. Bu kırk kişi "azılı" olarak değerlendiriliyordu. Olayları, bu kişilerin teşvik ve tahrik ettikleri, bu kişilerin yönlendirdikleri iddia ediliyordu. Kırk kişiye "olayın elebaşları" deniliyordu. Bu kırk kişi içinde ben de vardım. Mehmet Emin Bozarslan da kırk kişi arasında sayılmıştı. Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Yümni Budak, Hikmet Bozçalı, Sabri Çepik, İhsan Yavuztürk, Faruk Aras, Cemil Fazla, İhsan Aksoy,

Institut kurde de Paris

Mehmet Kalafat, Üzeyir Bağcı, eczacı Reşat, yakın döğüş uzmanı Mümtaz... kırk kişi arasındaydı. İsimlerimizin "azılı" diye okunduğu sırada, koğuştaki bütün eşyalarımız da battaniyelere konularak havalandırmaya çıkarılıyordu. Kitaplar, dergiler gazeteler daktilolar herşey dışarıya çıkarılıyor, sağa sola fırlatılıyordu. Kitapların gazetelerin gazete kesiklerinin, dergilerin vs. sulara, çamurlara atıldığını gördük. Daktilolar gelişigüzel fırlatılıyordu. Mahkeme belgeleri ile ilgili dosyalar yerlere atılıyor, yırtılıyor, çiğneniyordu. Ocaklar tüpler, kapkacak herşey dışarı çıkarılıyor, sağa sola fırlatılıyordu. Koğuşta ranzalardan başka hiçbir şey bırakılmamıştı. Yastıklar, battaniyeler, giysiler, çamaşırlar da çıkarılmıştı. Onlar da yünleri, pamukları boşaltılarak didik didik aranıyordu.

"Azılı" denen, olayların kışkırtıcısı, tahrikçisi, yönlendiricisi, elebaşı olduğu söylenen kırk kişi hücrelere götürüldü. Hücrelere götürülenler arasında ben de vardım. Hücrelere götürülmemiz ve hücrelere konulmamız yoğun bir terör ortamında gerçekleşti. Görevliler hakaret dolu sözler sarfediyorlardı. Hücreler tutukevine yakın bir yerdeydi. Tutukevinin uzantısındaki barakalardan birindeydi. Hücrelerin bulunduğu tek katlı yapıda, ortası boş bir alan vardı. Bu, kare biçimindeki bir boşluktu. Bu boşluğun etrafına hücreler dizilmişti. 15 kadar hücre vardı. Bu hücrelere ikişer üçer kişi konuldu. Bu hücreler karanlıktı. Hücrelere elektrik tesisatı kurulmamıştı. Hücreler ancak mum ışığı ile aydınlatılabiliyordu.

Ben eczacı Reşat ile aynı hücreye konulmuştum. Hücrelere konulduktan sonra ilk iş, sporcu olarak, yakın döğüş uzmanı olarak söz ettiğim Mümtaz boşluğa çıkarıldı. Bu arkadaş bizim karşımızda bulunan en baştaki hücreye konulmuştu, Trakyalı bir arkadaştı. Arkadaşlara sabah sporları yaptırıyordu. Yakın döğüş, karate taktikleri öğretiliyordu. Bir süre Filistin'de kaldığı da söyleniyordu. Urfa tarafında Suriye'den giriş yaparken yakalanmıştı. Davası Ankara'daki sıkıyönetim mahkemelerinde görülüyordu. Oraya götürülünceye kadar Diyarbakır sıkıyönetim tutukevinde tutuluyordu. Askerler, komutanları teğmenin teşvikiyle ve yönlendirilmesiyle sporcu arkadaşa yoğun bir meydan dayağı çekmeye başladılar. Komutan da, yumruklarıyla, tekmeleriyle meydan dayağına bizzat katılıyordu. Arkadaş da inleyerek, hiçbir suçu olmadığını anlatmaya çalışıyordu. Sesler hücrelere net bir şekilde geliyordu. Kapıdaki kıl kadar aralıktan, dışarıda cereyan eden olaylar izlenebiliyordu. Arkadaşın inlemeleri, ağlayan tavırları, imdat çağrıları, hücredekiler için yoğun bir moral çöküntüsü yaratıyordu. Bu teröre tepki koyamama, bu çöküntüyü daha da artırıyordu. Hücredekiler biraz sonra sıranın kendilerine geleceğini, yakından biliyorlardı.

Sporcu arkadaşı, yaralı bir şekilde, her tarafından kanlar sızarak hücresine gönderdiler. İkinci olarak İbrahim Güçlü'yü çıkardılar. Aynı şiddet, aynı meydan dayağı, hatta biraz daha yoğunlaştırılarak İbrahim Güçlü'ye de uygulandı. İbrahim müthiş bir direniş sergiledi. Tekmelere, tokatlara, yumruklara rağmen İbrahim'in hiç sesi çıkmıyordu. Şiddetli fiziki darbeler karşı-

Institut kurde de Paris

sında İbrahim'in yere yıkıldığı oluyordu fakat İbrahim kısa bir süre içinde kendini toparlıyor, ayağa kalkıyordu. İbrahim o günlerde ince uzun, zayıf, dal gibi bir arkadaştı. Küfür de ediyorlardı. İbrahim ses çıkarmıyor, öfkeli bakışlarla kendine işkence yapanları izlemeye, beynine yerleştirmeye çalışıyordu. İbrahim'in ah vah şeklinde ses çıkarmaması, inlememesi, işkence yapanları ayrıca hiddetlendiriyordu. İbrahim'in bu direnişinin hücredekilere kıvanç verdiği şüphesizdir ama burada da büyük bir yürek ezikliği vardı. Hücredekilerin ortalık yerde cereyan eden böyle bir teröre tepki gösterememesi ezikliğin başlıca nedeni oluyordu.

Beklenenin tersine, İbrahim'den sonra işkenceye alınan olmadı. İbrahim'in kararlı direnişinin işkenceyi durdurduğunu sanıyorum.

Arşivin İmha Edilmesi

Hücredeki yaşantı, ilk günlerde çok zordu. Günde bir kere tuvalete çıkarılıyorduk. Kapılar sürekli kapalıydı. Günışığı, hava almak olası değildi. Hücre karanlıktı ancak, gün ışığı ile aydınlatılabilirdi. Hücredeki arkadaşların birbirleriyle konuşmaları engelleniyordu. Fakat bu konuşmalar her zaman sürdü. Engellemeler, tehditler her zaman aşıldı.

Sabahleyin tuvalete birer birer çıkarılıyorduk. Tuvalete gidip gelen arkadaşları, kapıdaki kıl kadar incelikteki aralıklardan, yarıklardan izleyebiliyorduk. Bir süre sonra koğuştaki bazı eşyaların getirilmesine izin verildi. Bu arada, koğuşta olup bitenler hakkında da bilgi sahibi olduk. Bütün kitaplara, dergilere, gazete kesiklerine el konmuş, mahkeme belgelerinin konulduğu dosyaların büyük bir kısmına el konmuş. Daktilolara, tüplere, ocaklara el konmuş. Pek çok yasak gündeme getirilmiş. Koğuşta da durum zamanla biraz düzenle yoluna girmiş. Fakat 2 Mart'tan önceki durumun yaşanması artık söz konusu değilmiş. Koğuşta kalan arkadaşlar benzer haberler gönderiyorlardı. Daha önce de belirttiğim gibi, gazetelerden dergilerden, mahkeme belgelerinden arşiv oluşturmaya çalışıyordum. Pek çok gazete kesikleri, dergiler, kitaplar, soruşturmalarla ilgili yazılar, iddianameler, mahkemelere sunulan savunmalar, mahkeme kararları, Yargıtay içtihatları vardı. Bazı arkadaşların duruşmalarına ilişkin belgeler de vardı. Gazete kesiklerinin, dergilerin, kitapların tamamen imha edildiğini, mahkeme belgelerinden de sadece küçücük bir kısmının kaldığını öğrendim. 3 Mart sabahı, gazete kesikleriyle ilgili dosyaların dağıtıldığını, yırtılıp çamurlara atıldığını, çiğnendiğini öğrendim. Bunların bir kısmını zaten o sabah ben de gözlemlemiştim. Koğuşta kalan arkadaşlara, arşivin derlenip toparlanması için haber gönderiyordum. Mehdi Zana koğuşta kalan arkadaşlar arasındaydı. "Beşikçi'nin belgelerine ne oldu? Beşikçi'nin arşivine ne oldu?" diyerek tutukevi yönetimiyle epey görüşme yapmıştı. Fakat gönderilen haberlerde çok az şey bulunabildiği anlatılmaya çalışılıyordu. Arşivin böylesine imhası hiç hoş bir durum değildi. Büyük emeklerle oluşturulmaya çalışılan arşiv kısa bir süre

Institut Kurde de Paris

içinde yok edilmişti. Ayrıca her zaman yararlandığımız, yararlanmaya çalıştığımız belgeler, dergiler, kitaplar, gazete kesikleri, mahkemedeki savunmalarımız, iddianameler vs. yok edilmişti. Tamamen silahsız, savunmasız bırakılmıştık.

Hücreye kitap, gazete verilmiyordu. Verilmesi yasaktı. Zaten karanlıkta, mum ışığında okumak da çok zordu. Arkadaşlar kendi aralarında sohbet edip şarkı söylüyorlardı. Bir gün tuvalete giderken Hikmet Bozçalı'yı görmüştüm. Tostoparlak olmuştu. "Hikmet ne bu hal, tosun gibi olmuşsun" demiştim. "Zamanımız çok, bir türlü geçmek bilmiyor, durmadan ekmek yiyorum İsmail ağabey" demişti. Ekmeği, leblebi gibi ufak ufak parçalara ayırıyormuş, durmadan onları atıştırıyormuş.

Hükmün Onaylanması

8 Mart 1973 günü, Askeri Yargıtay'da duruşma vardı. Bu duruşmanın sonucunu merak ediyordum. 9 Mart sabahı benim bulunduğum hücrenin mazgalına nöbetçi üsteğmen geldi. "dün gece radyoda, gece haberlerinde, seninle ilgili bir haber vardı. Senin dava dün Askeri Yargıtay'da görülmüş, hüküm onaylanmış" dedi. Bu beklenen bir sonuçtu. Beklenen durumlar da, kesin olarak ortaya çıktığı zaman belli bir burukluk yaratıyor. Üsteğmen bu haberi verirken "Ceza onaylandığına, hüküm kesinleştiğine göre artık sıkıyönetim tutukevinde kalamazsın, yakında Diyarbakır Cezaevine sevkin yapılır" dedi. Diyarbakır Cezaevi de geçici bir yer. Oradan da hükümlülerin sürekli olarak kalacakları, yani cezanın infazının yapılacağı bir cezaevine sevk yapılacak. Bu haber arkadaşlar arasında üzüntü yarattı. Benim hüküm, sıkıyönetim tutukevinde ilk olarak onaylanan, kesinleşen hükümlerden biriydi. Halil Ağa'nın hükmünün de o günlerde onaylandığını sanıyorum.

İki üç gün sonra sıkıyönetim tutukevinden sevkimin yapılacağı bana resmen duyuruldu. Bu haber üzerine ben de dilekçeyle sıkıyönetim tutukevi yönetimine başvurdum. Dilekçede tashihi karar için Askeri Yargıtay'a başvuracağımı, bunun için 2 Mart operasyonunda el konulan mahkeme belgelerinin, savunmalarının hazırlanmasında gerekli olan kitapların, dergilerin, gazete kesiklerinin bana iade edilmesini istedim. Yeni bir dilekçe yazabilmem için bunların gerekli olduğunu vurguladım. Bu belgeleri almadan, bunların akıbeti hakkında kesin bilgiler edinmeden, sıkıyönetim tutukevinden ayrılmayacağımı da belirttim. Yönetim bu dilekçeye karşı duyarlı davranmadı. Gerekli cevabı da vermedi. Sözlü olarak da belgelerle, kitaplarla ilgili isteğimi iletmeye çalıştım. Fakat yönetim olumlu davranmıyordu. Bir keresinde de, "Yarın sabah sevkin gerçekleşecek, hazırlıklarını yap" demişlerdi. Ben de bunu söyleyen görevliye "Ben tashihi karar için başvuru yapacağım. 2 Mart operasyonunda el konulan belgeleri almadan hiçbir yere gitmem. Bu belgeler olmadan dilekçe yazılamaz" demiştim. Ertesi gün, sabah, beni sevk için idareye götürecek görevliye de aynı şeyi söyledim. Bu istemde ısrarlı oldum. Bu belgeleri almadan gitmeye-

Institut kurde de Paris

ceğimi söyledim, bunun üzerine tutukevi müdürü yarbay, bir görevliyle beni bir barakaya gönderdi. 2 Mart operasyonunda el konulan belgelerin, kitapların, malzemelerin bir kısmı orada tutuluyordu. Bana ait olan malzemeleri seçebileceğimi söyledi. Her şey çamura batmıştı, çiğnenmiş, yırtılmıştı. Sadece 373 sayfa tutarındaki temyiz dilekçesini bulabilmiştim. Bu dilekçe bir bütün halinde, dağıtılmamış bir şekilde duruyordu. Bunun dışında başka bir şey bulamadım. Bazı kitaplar, dergiler vardı fakat onların alınmasına yasak konulmuştu. Dergilerin, gazete kesiklerinin bulunduğu dosyaları aradım. Suya, çamura batan, çiğnenen, yırtılan belgeler arasında kullanılabilecek olan bir şey bulamadım. Temyiz dilekçesiyle geri döndüm.

"İsmail ağabey beni iyi dinle, bir daha bunları duymak için beni nerden bulacaksın?"

Hükmün onaylanması, cezanın kesinleşmesi, başka bir cezaevine sevk gündeme gelir gelmez Hikmet Bozçalı, "İsmail ağabey sana anlatacaklarım var. Senin sevkinden önce sana bunları muhakkak anlatmalıyım" dedi. Sevk edilmemden bir gün önce de, hücrelere bakan nöbetçi subaydan izin alarak benim bulunduğum hücreye geldi. Hücrelerdeki durum, ilk günlerdekine nazaran biraz rahatlamıştı. Hikmet, "İsmail Ağabey sana önemli şeyler anlatacağım. Bunları senin bilmende yarar var hatta zaruret var" diyerek söze başladı. Hikmet çok önemli şeyler anlatıyordu. Nasıl firar ettiği, firar sürecinde neler yaptığı en önemli konuydu. Suriye'ye firar etmiş, oradan Zaho'ya, Güney Kürdistan'a geçmiş. Kürdistan Demokrat Partisi'nin karargahına, şoreşe, mele Mustafa Barzani'ye ulaşmak istiyormuş. Bunun için çok büyük çaba sarfetmiş fakat çeşitli engeller yüzünden bu gerçekleşememiş. Anlattıkları çok ilgimi ve dikkatimi çekiyordu. Fakat ertesi günün, telaşı ve endişesi yüzünden Hikmet'i rahat bir şekilde dinleyemiyordum. O akşam, hücrede mum ışığı da yoktu. Öbür hücrelerden gelen fersiz ışıkların akisleri vardı. Gözlerimde de yorgunluk vardı. Gözlerimdeki yorgunluğu gidermek için ara sıra kapamak ve öyle dinlemek gereğini hissediyordum. Hikmet o anlarda hemen tepki gösteriyordu "İsmail Ağabey beni iyi dinle, bir daha bunları dinlemek için beni nerede bulacaksın, bunları sana kim anlatacak" diyordu. Hikmet bu sözlerini o gece birkaç kere tekrarlamıştı, Hikmet biraz da küstahtı, hep kendisini ön plana koyuyordu. Halbuki şöyle söylese daha şık olabilirdi "İsmail ağabey, bunları anlatmak için bir daha seni nerede bulacağım, nasıl bulacağım". Kendisini dikkatle dinlediğimi söylüyordum. "Gözünü kaparsan uyursun" diyordu. Hikmet çok dikkate değer şeyler, ilk defa duyduğum şeyler anlatıyordu. Kürdistan Demokrat Partisi'ne sığınmasına, partinin ileri gelenleri memnun olmamış, hatta huzursuz olmuşlar. Bir an evvel orayı terk etmesini istiyorlarmış. Hikmet de "Ben size yardım etmeye geldim" diyormuş. KDP'li yöneticiler, Hikmet'in bölgeyi terk etmesi için ısrar ediyorlarmış. "ne düşünüyorsan git kendi ülkende gerçekleştir, bizim ülkemiz ayrı" diyorlarmış. Hikmet de, İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı başkanı olduğunu, ağır takibat altında bulunduğunu, Türkiye'ye gönderilirse

Institut kurde de Paris

idamla yargılanacağını, idam edileceğini anlatıyormuş... Hikmet bana bunları anlatıyordu. Dikkatimi, ilgimi çekmesine rağmen anlatılanları rahatça dinleyemiyordum. Farklı bir cezaevine sevk, orada ne gibi durumlarla karşılaşacağım, kimlerle karşılaşacağım gibi durumlar zihnimi karıştırıyordu. Bunları Hikmet'e de söylüyordum. Hikmet de "Ben babama söylerim, seni Diyarbakır cezaevinde ziyarete gelir, bazı sıkıntılar olursa çözmeye çalışır" diyordu.

Mele Mustafa Barzani'ye ulaşmak için çok çaba göstermiş fakat her defasında engellerle karşılaşmış. Bir gün, bulunduğu yeri terk etmesi için kesin direktif verilmiş, eğer orayı terk etmezse Saddam Hüseyin'e bağlı güçler kendisini yakalayıp, Türkiye'ye teslim edebilirlermiş. Fakat kendileri sınıra kadar emin bir şekilde götürüp, sınırda karşı taraftaki kendi adamlarına emin bir şekilde teslim edebilirlermiş. Bu plan uygulanmış, Hikmet'i Silopi yöresinde sınıra kadar getirmişler. Orada, sınırdaki kendi adamlarına teslim etmişler. Hikmet oradan daha çok yürüyerek Siverek yöresine kadar gelmiş. Bir köyde çobanlık yapmaya başlamış, kimliğini bir süre gizleyebilmiş, sonra bir ihbar üzerine yakalanmış, kendisiyle birlikte, kendini saklayan, gizleyen kişiler de yakalanmış. Yirmi kadar köylü... Hikmet'le birlikte yakalanan köylülerin cezaevinde dengeli bir yaşamları vardı.

1992 yılı sonlarında, Yurt Kitap-Yayın'a genç bir erkek bir de bayan geldi. Yurt Kitap-Yayın o zaman Gazi Mustafa Kemal Bulvarı üzerinde, Onur İş Hanı'ndaydı. İkisi de doktormuş, yeni mezun olmuşlar. Aynı zamanda birbirleriyle nişanlılar. Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmuşlar. Doğu'da görev yapmak istediklerini, tayinlerinin Kürt illerinden birine yapılması için çalıştıkların söylemişlerdi. Yurt Kitap-Yayın'ın kitaplarından almışlardı. O zaman Yurt Kitap-Yayın Beşikçi'nin kitaplarını yayımlıyordu. Bu genç doktorlarla bir saat kadar sohbet etmiştik. Sonunda arkadaşlar yayınevinden ayrılmak için ayağa kalktılar. Genç erkek arkadaş, kapıdan çıkarken, bir ayağı kapının dışında, bir ayağı henüz kapının içindeyken şöyle dedi: "İsmail Ağabey, ben Hikmet Bozçalı'nın küçük kardeşiyim. 1972'de, 1973'de, sizler Diyarbakır sıkıyönetim tutukevindeyken babam beni de birkaç defa ziyarete getirmişti. O zaman 4-5 yaşlarındaydım."

Bu çok şaşırtıcı bir gelişmeydi. Aynı zamanda sevindirici. Babasını sordum, vefat etmiş... Hikmet'i sordum. Hikmet'in sağlık durumunu sordum. İyi olduğunu, avukatlık yaptığını, evlendiğini, eşi ve çocuklarıyla birlikte, İstanbul'a yerleştiğini, siyasal davalarla da artık ilgilenmediğini söyledi. Hikmet'i beraber kaldığımız öbür arkadaşlara da sorardım. 1974'deki genel aftan sonra kaldığı yerden fakülteye devam etmiş, bitirmiş, avukatlık yapıyor. Sağlığı düzelmiş...

Hikmet'in babasını sevgiyle anıyorum. 1973'de, 70 yaşlarında, sevimli bir delikanlıydı. Bana bir ziyarette, Şeyh Sait ayaklanmasını anlatmıştı.

Mart sonlarında, sıkıyönetim tutukevinden Diyarbakır cezaevine sevk edildim. Benimle birlikte Halil Ağa da sevk edildi. Mart sonlarına doğru ortalık biraz daha yumuşamıştı. Her gün bir hücrenin kapısı açılıyordu. İçerideki arkadaşlar sahanlığa çıkabiliyorlardı. Sevk sabahı, arkadaşlar, hücre

Institut Kurde de Paris

kapılarının önünden birer birer geçerek veda ettim. Sevk için beni idareye götürürlerken, Sabri Çepik'in hücre kapısı açıldı. Sabri dışarı çıktı. Spor olsun diye ip atlıyordu. Kırmızı eşofmanı vardı, Sabri o zaman ince uzun, filinta gibi bir çocuktu. Hücrelerin bulunduğu alanın kapısından çıkarken beni uğurlamaya gelmedi. Halbuki, beni sadece Sabri uğurlayabilirdi. Öbür hücrelerin kapıları zaten kapalıydı. Ben arkadaşlara veda ederken o da ip atlamayı sürdürüyordu. İdare binasına vardığımda Halil Ağa'yı da orada gördüm. Onun da sevk işlemi yapılıyordu. Sıkıyönetim tutukevinden Diyarbakır Cezaevine birlikte sevk edildik.

Kemal Burkay'ın *Anılar, Belgeler Cilt I* (*Deng*, 2002) kitabında, Beşikçi'yi eleştiren bir bölüm de var. Bu bölümde Burkay, birçok şeyin yanında şunları söylüyor: "tahliye olduğum gün dolaşarak koğuşta herkesle vedalaştım. Ama Beşikçi'yi hiçbir yerde bulamadım. Sanki yer yarılmış, içinde kaybolmuştu. Bana karşı bu derecede tavır almasının ne sebebi vardı?" (s. 334). Kemal ağabey'in bu algılamaları yanlıştır. Bu tahliyeleri de büyütmemek gerekir. "Beşikçi bana tavır aldı, tavır koydu, beni uğurlamadı" demek doğru değil- dir. Bu tahliyeler, bu çıkışlar, özgürlüğe çıkışlar değildi ki. Kemal Ağabey'in bu eleştirilerini birkaç defa okudum. Son okumalarımdan birinde, Sabri Çepik'in yukarıda anlattığım durumu aklıma geldi. Üstelik Sabri Çepik, beni uğurlayabilecek tek kişiydi. Çünkü sadece onun hücre kapısı açıktı. Ama beni uğurlamadı diye Sabri'ye sitem etmek hiç aklımdan geçmedi. 1976 sularında Belasına Sevdalandığım Bebek şiir kitabının Komal Yayınevi tarafından yayımlanması için çok çaba sarf etmiştim. Bu kitaptaki şiirlerin çok değerli olduğunu düşünüyordum. Bir şiirde, Güney Kürdistan'da Qaladiz'in bombalanması, çocukların katledilmesi anlatılıyordu. Bir şiirde Diyarbakır surları, Dicle Nehri dile getiriliyordu. Belasına Sevdalandığım Bebek kitabındaki şiirleri okuduğumda her zaman duygularımda bir yükselme, yücelme, taşma olur.

1975-1976 sularında Sabri'ye bazı özel nedenlerden dolayı, arkadaşları tarafından eleştiriler yöneltiliyordu. Orhan Kotan, bu bakımdan bu kitabın yayımlanmasında biraz çekimserdi, ikircikliydi.

Doğal Tanıklıklar

Beşikçi, 1960'ların sonlarında yayımladığı *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kita- bında Kürtlerde milli bir hareket gelişeceğini, bu durumun da en çok, küçük burjuva Kürtlerde, yani öğrencilerde, esnafta, küçük memurlarda, öğretmenlerde köylülerde vs. görüleceğini söylüyordu. Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın, 12 Mart rejiminde, Doğu Duruşmaları'nda sergi- lediği sağlıklı tutum, Beşikçi'nin bu görüşlerini doğruladı.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları da, örneğin 12 Mart'tan önce yayımladığı bültenlerinde, halktaki, köylülerdeki, işçilerdeki büyük uyanıştan, orman alevi gibi gelişen bir uyanıştan söz ediyordu. Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi veya Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi davaları, örneğin bu davalarda yapılan savunmalar, bunun pek de böyle olmadığını gösterdi. Bu davalarda, sergilenen tutum, kanımca, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nı, ocak mensubu arkadaşları doğrulamadı.

Ağustos 2006

Institut kurde de Paris

DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI VE ÖNCESİ

Dr. M. Naci KUTLAY

Institut kurde de Paris

Ben, M. Naci Kutlay, 1931 doğumlu ve Ağrılıyım. Emekli doktorum. Kürt tarihi ve sosyolojisi üzerinde çalışmalarım, Kürtçe roman ve çevirilerim oldu. Gazete ve dergilere çoğu Kürtler konusunda olmak üzere makale ve öyküler yazdım. "*İttihat-Terakki ve Kürtler*", "*Zevîyên Soro*" (Kürtçe roman), "*Soro'nun Toprakları*" (Zevîyên Soro'nun Türkçesi), "*Kırkdokuzlar Dosyası*", "*Kürt Kimlik Oluşum Süreci*", "*Evîna Cemîlê*" (Cengiz Aytmatov'dan tercüme roman), "*Anılarım*", *Dê û Damarî*" (Egîdê Xudo'dan Latin Alfabesine transkription), "*21. Yüzyıla Girerken KÜRTLER*", "*Türk Siyasal İslamcılığında Kürt Damarları*" kitaplarım yayınlandı. Yakında, Ekim ayı ortalarında "*Milliyetçilik ve Kürtlere Dair*" çalışmam da okuyucuların eline geçmiş olacak. İsmi değişebilir. Ankara'da oturuyorum. DEHAP ve HADEP Genel Başkan Yardımcılık- larında bulundum. Şimdi, Demokra- tik Toplum Partisi'nde Parti Meclis Üyesi olarak siyasi çalışmalarımı sürdürüyorum.

Dr. NAci KUYLAY

BÎR dergisinin "DDKO DOSYASI" çalışmalarına katkıda bulunmak üzere bu değerlendirmeyi yapıyorum.

Diyarbakır DDKO kuruculuğu ve yöneticiliğinde bulundum.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları, son dönem Kürt yaşam ve tarihinin önemli bir olayı. Olay ve dönemin karakteri nedeniyle bu belirlemeyi yapıyorum. 1970-71 yılları Türkiye'de sosyal çalkantıların hızla arttığı, devrimci ve kimlik mücadelelerinin aydın, yarı aydın, küçük burjuva esnaf ve öğrencilerde, bilinç düzeylerinde büyük değişimlere yansıdığı yıllar. Devlet yönetiminde sıkıntılar yaşanıyordu. Sağ ve sol görüşlerin, Sünni-Alevi çatışmalarının yarattığı kaotik yıllar. Küçük grup ve örgüt arayışlarının yarattığı belirsizlikler vardı. 1960 sonrasındaki aydınlanmacı ve sol çabalar, hızla, en çok da gençlik arasında ortam buldu.

Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra yaşanan baskıcı, suskun, asimilasyoncu yapı başarılı olamamıştı. Kürtler geçici suskunluğu giderek kırıp yer yer "Kürt" ve yer yer "Doğulu" olarak konuşmaya başlamışlardı. Türkiye İşçi Partisi'ndeki "Doğulular" grubu yani Kürtler, Kürt demokratik haklarını asgari ölçüde de olsa dile getirdiler. Sosyal gelişmeler başladıkları konumda kalamazdı ve nitekim öyle de oldu. Yasalar ve toplumsal düzey yetmeyince eylemlilik ve bilinçlenme giderek artıp insanları arayışa itti. Geleneksel Kürt milliyetçiliği de değişiyordu. Durağan halini ve kabuğunu kırarak örgütlendi. 1965 yılında TKDP'ni kurdu. Büyük gelişme gösterememesine karşın, kurulmuş olması başlı başına önemli bir olaydı. Daha çok köy mollaları, esnaf, çok güçlü olmayan feodaller arasında gelişti. Kürt yurtseverliği taşıyan okumuşlar da ilgi gösterdiler. Legal siyasete sıcak ilgi duymadılarsa da Kürt yurtseveri olarak tanınan bazı politikacılara sempati duydular. Yusuf Azizoğlu ve Ziya Şerefhanoğlu bunlardan iki örnek.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında Kürt milliyetçiliğindeki uyanış yeni bir evreye girdi. Bu "yeni" evre ve anlayış önemlidir. O güne dek, Kürt hareketlerini feodal ve dinsel önderler yürüttüler. Oysa şimdi yeni bir sosyal grup işin içine giriyordu. Kürt aydın ve okumuşları ile Kürt küçük burjuvazisiydi bunlar. İran, Irak ve Suriye'de bu karakterdeki oluşumlar Kürt demokratik haklarının mücadelesini verdiler. Türkiye'deki Kürtlerde he- nüz bir hareketlilik yoktu. Barzani Irak'ta, Qazî Muhammed İran'da ve Suriye'de ise Kürdistan Demokrat Partisi'ni kuracak olan ve çoğu Türkiye'den göç etmiş Kürt önderler partileştiler ve kültürel istemleri dillendirdiler.

Buradan 49'lar Olayı'na gelirsek; eskiden Kürt zengin aile çocuklarının okudukları İstanbul ve Ankara üniversitelerine artık orta sınıf Kürt ailelerin ve memurların çocukları da girdiler. O zaman sadece bu iki ilde üniversite vardı. Az da olsa, Kürt gençleri de okuma olanağı buldu. Ailelerinden, Tek Parti baskılarını, eşitsiz koşulları, öldürülen ve sürülen Kürtlerin yaşam hikayelerini dinlemişlerdi. Asimilasyon yöntemlerini okul yaşamlarında hep yaşadıkları için zaten doluydular. 1950 seçimleri yurttaşlara bir ölçüde olanak tanıdı, bazı şeyleri konuşabildiler. Suskunluk dönemi giderek bitiyordu. İnsan yerine konulmak,

Institut Kurde de Paris

horlanmamak ve geri yaşam koşullarından kurtulmak istiyordu Kürtler. Kimileri bu şikayetleri dile getirdiler. Üniversiteli gençler kendi anadillerini zaman zaman konuştular. Şarkılar söylediler ve halaylar çektiler. Kürt folkloru onların ilk kimlik sahiplenmesi oldu. Birbirlerini aradılar ve diyalog kurdular. Geceler düzenlediler. Kürtler 'hemşehri' olarak ilgi ve yakınlık duygusu taşımaya başladılar böylece. Bunun dozu, içeriği ve kalitesi giderek gelişti.

Bunları anlatmadaki amacım; DDKO'lara birden gelinmediğini ve bir sürecin sonucu olduğunu kısmen açıklayabilmekti. 49'lar Olayı böyle bir dönemin yurtsever Kürt genç ve aydınlarının hareketi. 1960'lı yıllar, başta Afrika olmak üzere dünyadaki sömürge halkların uyanış ve kurtuluş yılları. Onlarca yeni devletler oluştu. Solcu ya da sola açık önderlerin yürüttükleri bu hareketler dünyayı ve bu arada Kürtleri de etkiledi. Bunlardan Seku Ture, Lumumba, Enkrumah ve Tom Emboye'yi anımsıyorum. Hindistan'da Gandi ve ardından Nehru etkiledi Kürt gençlerini. En masum ifadesiyle bu toplumlar gibi demokratik ve kültürel hakları düşünmeye başladılar. Süveyş Kanalı'nı millileştirmek isteyen Mısır'ın Fransa ve İngiltere'ye karşı savaşımı ve Cezayir Kurtuluş Hareketi, Türkiye gençlerini ve bu arada Kürtleri yeni bir yaşamı düşünmeye taşıdı. Kürt gençlerinin kendi kültürlerini koruma ve buna eğilim göstermeleri, geceler ve gezilerde Kürt folklorunu savunmaları, Cegerxwîn ve Ehmedê Xanî'den şiirler öğrenme çabaları, istihbarat örgütlerini pirelendirdi. Oysa Kürt sorununun tümden "halledildiği" sanılıyordu. Dünyada esen sol rüzgar da etkiledi. Cezayir Hareketi'nin genç kızı "Cemile" ilk kez uçak kaçırıyor ve Cezayir'in taleplerini Fransa'ya ve dünyaya deklere ediyordu. Ben de O'nun haklılığını "Cezayirli Cemile'ye" şiiriyle savundum ve bu şiir 49'lar Davası'nda aleyhimde iddianamede yer aldı.

49'lar Olayı'nda Molla Mustafa'nın Sovyetler Birliği'nde oluşu, 14 Temmuz 1958 Irak Devrimi ve ardından Barzani'nin Sovyetler Birliği'nden Irak'a dönüşü ve yaşananların dünya ve Türkiye basınına yansımasının yarattığı etkiler söz konusu. Üniversite gençlerinin evlerinde ve üst aramalarında Barzani'nin resimlerine rastlandı. Türkiye Kürtleri Irak'taki değişimleri yakından izlediler. Etkilendiler. 11 Eylül 1961 ve daha sonrasındaki Irak Devleti-Irak Kürtlerinin silahlı savaşımları Türkiye Kürtlerinin kimlik ve demokratik haklar istemlerine boyut kazandırdı.

49'lar Olayı'nın ardından gelen tüm hareketlerde 49'ların etkileri oldu. Bir bölümü Kürt sosyalist hareketinin ve bir bölümü ise Kürt klasik istemlerinin önderleri oldular. Değişik anlayıştaki Kürt hareketleri, bir ölçüde 49'lardan kaynaklandı diyebiliriz. Ayrı bir inceleme konusu olmaya değer.

ABD ile stratejik beraberlik içinde olan Türkiye'de, 1960'lara gelindiğinde ekonomik ve sosyal rahatsızlıklar baş gösterdi ve yönetimsel işler de dahil, iyi olmayan konumlar yaşan-

Institut Kurde de Paris

maya başladı. ABD, Demokrat Parti'nin beklediği ekonomik ve siyasi yardımları yapmayınca Başbakan Adnan Menderes Sovyetler Birliği ile flört yapmayı deneme noktasına geldi. Türkiye'de solcu bir Kürt hareketinin varlığını ABD'ye göstermek üzere ABD Kültür Derneği binasına patlayıcı madde atıldı. ABD ise şantajı yutmadı ve hükümet daha zor durumda kaldı. Ekonomik yardım elde etmek için "Kürt tehlikesi" yaratılmak istendi. İnandırıcı olmayan bu sanal olaylardan sonra 50 Kürt üniversiteli genç ve aydın tutuklandı. Onlardan Mardinli Emin Batu hücrede ölünce, kalan 49 kişiden ötürü olaya 49'lar Olayı dendi.

27 Mayıs 1960'da yapılan askeri darbe yönetimi tüm siyasi tutukluları tahliye ettiği halde, 49 Kürdün tutukluluğu devam etti. 27 Mayıs Askeri Darbesi, İttihat Terakki hareketi anlayışına sahipti. Türk milliyetçi-liğinin egemen olduğu bir modernleşme diyebiliriz. Ağalığı ve şeyhliği ortadan kaldırmak isteyen askeri yöneticiler, esaslı değişimler ve toprak reformu yapmaktan uzak, Batı Anadolu'daki toprak ağalarına dokunamayınca Kürt ağalarını tutuklayıp sürgüne yolladılar. Onda da başarı sağlanmadı. CHP'li ağa ve feodallere dokunmadan kabak DP'lilerin başında patladı. Bazı iyileştirici sosyal ve demokratik yasalar çıkarıldı. Anayasa Mahkemesi, sendika seçimi serbestisi, Senato'nun açılışı ve Nisbi Temsil Sisteminin seçimlerde kullanılması, göreceli basın özgürlüğü bu değişimlerin arasında sayılabilir. Türkiye İşçi Partisi'nin kurulabilmesi olanağı bu yasalarla sağlandı. Ancak Kürtlere ilişkin iyileşmeler yine de çok sınırlı oldu. "*Deng*" dergisi, "*Dicle-Fırat*" gazetesinin yaşamasına olanak tanınmadı.

Askeri bürokrasi ve ilerici aydınla - rın benimsedikleri burjuva-demokrat bir hareketin askerler eliyle gerçekleştirilmesiydi 27 Mayıs Hareketi. Kürtlere olumlu bakmayan bu burjuva-demokrat hareketle getirilen yeni yasalar ve anlayıştan Kürtler de yararlandılar. En küçük düzeyde de olsa, Kürtlerden ve yaşadıkları sıkıntılardan söz etme olanağı sağlandı.

Bu arada şunu belirtmeliyim, 49'lar Olayı'nın arkasında örgütlü bir duruş yoktu. Tek tek ve bağlantısız konumdaki Kürt yurtseverlerinin ilişkilerinden kaynaklanmıştı olay. Benim bildiğim bir örgüt ya da örgütlenme isteminin olmadığıdır. Belki bu arzu daha sonra gündeme gelebilirdi, ama o gün böyle bir olgu yoktu. Ziya Şerefhanoğlu'nun evindeki aramada, aklımda kaldığı kadarıyla, Arap harfleriyle el yazması birkaç sayfalık bir belge ele geçmişti. Kimseyi bağlamayan belge, "Kürt İstiklal Partisi" ismini taşıyordu. Öyle anımsıyorum. Doğaldır 49'lar Olayı DDKO'lu gençleri önemli ölçüde etkilemişti. Bunların çoğu lise öğrencisi olmalıydılar 49'lar Olayı'nda.

1965 yılında Kürdistan Demokrat Partisi kuruldu Türkiye'de. Partinin kuruluşunu Fehmî Efendîyê Licî özendirdi. Partinin kurucu ve yöneticilerini etkiledi. "Partisiz bir halk ve hareket olmaz" şeklindeki görüşlerini arkadaşlarına telkin etti. Bu makalede değindiğim tüm olay ve kişiler özgün

Institut Kurde de Paris

araştırma konusu olma karakterini taşıyor. Fehmiyê Bîlal (1887-1967) Şeyh Sait'e sekreterlik yaptı. Şeyh Sait İsyanı'nın ardından Irak ve Suriye'de bulundu. 1927 yılında kurulan *Xoybûn* Kürt Örgütü -ya da partisi- kurucularındandır. Fransızca biliyordu. La Fontaine'den şiirler tercüme etti. Kendisi de yazdı. O hareketli ve tehlikeli yıllarda saklanması için Şeyh Sait ailesindeki dostları da yazdıklarını muhafaza edemediler. Küçük bölümler bazı kimseler eliyle günümüze ulaştı.

KDP'nin ilk Genel Başkanı Av. Faik Bucak ve ardından Sait Elçi'ydi. Faik Bey Urfa-Siverek yolunda karanlık güçlerce öldürüldü. Sait Elçi ise 1971 Askeri Darbesi nedeniyle Kuzey Irak'a geçti ve orada henüz tüm detaylarıyla açıklanmayan bir şekilde Dr. Sait Kırmızıtoprak ve arkadaşlarınca öldürüldüğü görüşü yazıldı ve söylendi. Parantez açmam gerekiyor; Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi ile Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin aynı örgüt olmadıkları biliniyor. Her iki partinin program ve tüzükleri 1971-72 Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Mahkemesi'nde ayrı ayrı ele alındı. "Türkiye'de KDP"ninki sol görüşle kaleme alınmış olup 48 sayfadır. Eski Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi ve arkadaşlarının suçlandığı Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi, demok- ratik istemleri talep eden bir tüzük ve programa sahiptir. Bunların tümü, yani KDP'liler 1961 Barzani hareketine sempati duydular. Şeker, lastik ayakkabı, elbise vs. kolay taşınabilir yardımlarda bulundular.

Hiç kuşkusuz, bu partililerin DDKO hareketinin inşasında düşünsel ve moral katkıları oldu. Bu arada Kürtlerin bir bölümü illegal TKDP'nde yer aldılar, giderek geliştiler, halk kitlelerinde ve esnaf arasındaki etkinlikleri arttı. Diğer bir bölüm, TİP içinde ve yakınında çalışmalarını sürdürdü. Yenilikçi ve yurtsever gençler legal olan TİP'in içinde ya da yanında yer aldılar. Üniversite gençlerinin Yusuf Azizoğlu, Ziya Şerefhanoğlu, Ali Karahan ve A. Melik Fırat çevresindeki yoğunlukları giderek azaldı. Gençler KDP'den çok TİP çevresine kaydılar. Üniversite gençliği henüz ayrışmamıştı, Kürt kökenlilerle Türk kökenliler birlikte hareket ettiler. Kürtler demokratik haklarını ve geleceği bu müşterek ortamda da savundular. Türk kökenliler de Kürt taleplerini sosyalist bir anlayışla, yetersiz de olsa savundular.

Ne var ki, sosyal gelişmeler ve düşünceler giderek daha ileri noktalara taşınırken TİP içinde görüş ayrılıkları başladı, Kürtlerde ise KDP ve TİP çevrelerinde yer alanların karşılıklı eleştirileri söz konusu oldu. Kürt haklarını legal alanlarda giderek solcu gençlerin ve TİP'lilerin öne çıkardıkları görülüyordu. Kürt demokratik hakları konusunda TİP ve Fikir Kulüpleri Federasyonu (Sosyalist Gençlik) yeterli değişimi gösteremediler. Oysa Kürt talepleri ve üniversite gençliği giderek yükselen bir trende sahipti. Ayrı örgütlenme ve daha ileri talepler DDKO'ların kurulmasının ortamını hazırlayacaktır. Bütün bu değişim ve yaşananlardan DDKO'lar çıkacaktır. Sosyalist ya da

Institut Kurde de Paris

sosyalizme açık Kürt yurtsever gençliğinin örgütleri diyebiliriz bunlara. Kürt kökenli üniversiteliler FKF'nin dışında örgütlenmeyi düşündüler ve sonunda gerçekleştirdiler. Sağcı Kürt önderler, gençleri tatmin edecek ve halka umut olacak mesaj veremediler ve projeler sunmadılar, böylece ortam DDKO'ların oluşturulmasına uygunluk gösterdi.

Irak, İran ve Suriye'de KDP'ler kurulmuştu. Böylece örgütlenme gereği ve çağdaş Kürt milliyetçiliği, gelenekçi Kürtleri Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'ni kurmaya zorladı. Bazı karşıtlıklar olsa da TİP'li ve KDP'li Kürtlerin ilişkileri yumuşak bir şe-kilde sürdü. Yer yer dayanışmacı durum yaşandı, bazen de iç içelik oldu. İstemler ve aktiviteler geliştikçe bu grupların mensupları ortak tavır alma gereği duydular. En açık örnekleri; "Doğu Mitingleri" ve ortak bir gazete girişimidir.

1967-69 yıllarında, seri halinde gerçekleştirilen bu mitinglere ulusal basın "Doğu Mitingleri" nitelemesi yaptı. Kürtlerin Anayasal düzeyde "hak arayışı" şeklinde algılamak gerekir bu mitingleri. Sosyal eşitsizliği ve kimlik mücadelesini ifade ettiler. "Doğu" ve "Güneydoğu" şeklindeki söylemlerle "Kürtler" dile getirildi. İlki Silvan'da (13.8.1967) ve ikincisi Diyarbakır'da (3.9.1969) yapıldı. Kürt il ve ilçeleri sıraya girmişlerdi. Siverek, Batman, Tunceli, Kozluk, Ağrı, Ankara, Suruç, Hilvan, Varto ve Lice mitingleri yapıldı. O güne dek bu denli büyük kitleli toplantılar yapılmamıştı. Devlet yöneticilerinin yakın izlemeye aldıkları mitingleri TİP'li ve KDP'li Kürtler birlikte düzenlediler, halka moral veren ve her iki tarafın karşılıklı olarak birbirlerini anlamaya çalıştıkları bir ortam oluşmuştu. Sloganlar düşündürücüydü: "Batı'da kurdela, Doğu'da yol kesilir", "Millet aya Doğulular yaya", "Dinlerim, direnirim hakkı tutar kaldırırım", "Bazoka değil fabrika isteriz", "Petrol kanımızdı onu da aldınız", "Batıya fabrika, yol; Doğuya komando, karakol". Bunlar ancak sloganların küçük bir bölümüdür. Daha da düşündürücü olanları vardı. TİP Genel Merkezi mitinglere büyük ilgi gösterdi. Aybar, Behice Boran, Nihat Sargın, T. Ziya Ekinci bizzat katıldılar. Yereldeki TİP'li Kürtler zaten düzenleyiciler arasındaydılar. KDP'nin yerel önde gelenleri de öyle. Diğer partilerin Kürt parlamenterleri ilgi göstermediler ve katılmadılar. İsmail Beşikçi Doğu Mitinglerini özel çalışma konusu yaptı. Olumlu bir ortam ve birliktelik sağlanabileceği düşüncesi gelişti. İskan Azizoğlu, Silvanli bir parlamenter olarak gelişmelerin yanında yer aldı.

Önemli sayılabilecek ikinci ortak eylem, "Doğu Matbaacılık ve Yayın Şirketi" girişimiydi. Küçük sermaye sahiplerinin de katılımını sağlama amacıyla o günün koşullarına uygun hisse senetleri satışına önem verildi. 12 Mart 1971 Askeri Darbesi gelince üyelerin çoğu tutuklandılar. Yargılamalarda bu konu da ele alındı.

Kürt aydın ve kentlilerden ilkin küçük daha sonra giderek artan sayıda insanlar TİP'e ilgi duydu. Kürtlerin asimilasyonuna, baskı görmelerine ve

Institut kurde de Paris

ayrıma tabi tutulmalarına daha çok çağdaş ve sol anlayışlar yanıt verebilir görüşü ağırlık kazandı. Dünyanın diğer ülkelerindeki uyanış hareketleri de bu karekterliydi. Türkiye sol hareketi Kürt sorununa yeterince yanıt vermese de diğer sağ Türkiye partilerinden farklı olduğunun sinyallerini veriyordu. Kabul edilebilir milliyetçilikleri vardı ve şoven fikirler taşımıyorlardı. En azından o günün ölçülerinde böyleydi durum. Bunu aşan demokratik ve kültürel açılımları dile getirecek düşünce ve niyetleri yoktu. Kırk yılı aşkın devlet geleneğinde Türk milliyetçiliği çok güçlü bir konum almıştı ve devletin kurumlarında güç dengesi tartışmasız böyleydi.

TİP dahil, Türkiye solculuğunun esas gövdesini M. Kemal'in antiemperyalist ve Kurtuluş Savaşı yıllarının ilerici söylemlerinden esinlenen insanlar oluşturuyordu. Oysa 1930'lardan sonra çok şeyler değişmişti; Tek Parti Dönemi Türk milliyetçiliğinin prefaşist bir yapılanması kabul edilebilirdi. Arapça ve Kürtçe konuşan ve ayrıca Alevi inançlı yurttaşların eşit yurttaş kabul edilmediklerini Aybar Gaziantep'te yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısında dile getirdi. Büyük bir açılım olarak kabul edilen bu söylemleri aşan gelişmeler olmadı partide. Legal alanda "Kürtleri" söz konusu etmek bir yenilikti. KDP'liler illegal oldukları ve sosyal yapıları gereği bu kadarcık istemleri de aşamayınca, TİP'liler öncelik kazandılar. Nitekim TİP, 12 Mart Askeri Cuntası'ndan önce yapılan 4. Olağanüstü Kongre'sinde "Kürtlerin varlığını" kabul eden ve dilleri üzerindeki baskıları kınayan bir kongre kararı aldı. Esas nedeni bu karar olmasa da, bu eylem gerekçe gösterilerek parti kapatıldı. 12 Mart mahkemelerinde Kürt milletvekili, senatör ve aşiret reislerinin değil, Kürtlük bir avuç TİP'li, Kürt ve solcu öğretmen ve gençlerin omuzlarında kaldı. Kürt sağı, etkinliğinden çok şey kaybetti. Bu arada toplumda tartışmalar ve arayışlar hep sürdü. Kürt gençleri ve aydınları Nihal Atsız'ın oğluna yazdığı vasiyet mektubunu okudular. Türk kökenli olmayan tüm topluluklar "düşman" gösterilmişti mektupta. Doğal olarak Kürtler de. Kürt aydınları bir ölçüde etkilendi, ama "herkes" ve "her topluluk" düşman gösterildiği için çok da etkili olmadı vasiyetname. Ayrıca Kürt halk kitlelerine ulaşamayan ve yalnız belirli sayıdaki Kürtlerin okuyabildiği vasiyet bu gün de o konumunu koruyor. Niğde Milletvekili Asım Eren'in Irak'taki Kürtlere "mukabele-i bil misil" olarak Türkiye'deki Kürtlere aynı muameleyi yapalım önerisi daha çok tepki topladı ve Kürtleri uyardı.

Gençlik örgütü olan Fikir Klüpleri Federasyonu (FKF) ve sosyalist TİP ve sendikalardaki Kürtler, bu örgütlerde yeterince temsil edilmedikleri ve demokratik Kürt haklarının dikkate alınmadığı gerekçesiyle giderek "ayrı örgütlenme" anlayışını yer yer dile getirdiler. En canlı tartışmalar FKF'de oldu. Kürt kökenli gençler giderek ayrı örgütlenme noktasına geldiler. DDKO'lar bu anlayışın gelişmesi sonucunda oluştu denebilir. TİP, zaten

Institut Kurde de Paris

heterojen yapılı bir örgüttü. O dönemdeki "Doğulular" yani Kürtler ayrı örgütlenmenin yarar ve zararlarını tartıştılar, ancak herkes TİP'in içinde etkin şekilde kalmayı gerekli gördü. Ayrı örgütlenmeyi daha çok "Kürt milliyetçiliği" şeklinde algıladılar. Oysa, gerek siyasi partide ve gerekse gençlik örgütü FKF'de Kürt demokratik haklarındaki istemsizlikler karşı - sında Irak'ta Molla Mustafa Barzani önderliğindeki Kürt hareketi ve "Kürt konusunu" güncelleştirme de yardımcı olmuştu. Her halk topluluğunun kendi örgütleri vardı. İster istemez Kürtleri bu yol ayrımına itiyordu. Doğal olarak en başta da DDKO kurucuları olarak gençleri. Böylece ayrı örgütlenme eylemi gençlerle başladı. Bu eğilim doğal bir gelişimin sonucuydu. Sosyal olayların ne denleri ve özneleri böyle bir süreç izledi.

1908 Meşrutiyeti'yle başlayan bir Kürt örgütlenmesi vardı. Bunlar çok yazıldı, yine de kapsamlı bir inceleme konusu olmalı. Bu nedenle ana hatlarına değinmekle yetinmek zorundayım. İstanbul'daki Kürt aristokrat önde gelen aileler ve üst düzey bürokrasi içinde yer alan Kürt önderler Kürt Terakki ve Teavvün Cemiyeti'ni kurmuşlardı. Kurucular feodal, aristokrat ve dinsel ileri gelenlerdi. Çoğunun 1908 Burjuva Meşrutiyet Devrimi'ni yapan İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle ilişkileri vardı. Sempati duymuşlardı. Kısaca söylersek; "kültürel istemli" bir Kürt hareketiydi. Ayrı siyasi istemleri yoktu. Kürt kültürü, dili ve adetleri serbest olmalıydı. "Kültürel kimlik" söz konusuydu. Dikkat çekicidir; on yıl sonra 1918 sonlarında hemen hemen aynı kadronun kurduğu Kürdistan Teâli Cemiyeti ise artık "siyasi bir kimlik" peşindeydi. Bir bölümü siyasi bağımsızlık ve bir kısmı ise Osmanlı Devleti'ne bağlı bir özerklik taraftarıydılar. Çünkü artık Osmanlı Devleti yok oluyordu ve her topluluk başının çaresine bakıyordu. Kürtler de öyle. TKDP ise 1965'te kurulduğunda, Kürt dilini ve kültürünü savunuyordu. Ayrılma gütmüyordu Türkiye'nin bütünlüğü içinde, Kürtlerin gelişimini ele alıyordu. Daha ileri Kürt talepleri olmasına karşın, bugün tüzük ve programını incelediğimizde rahatlıkla illegal değil de legal bir parti konumunu alabilirdi diyebiliyoruz. Gelelim DDKO'lara; Türkiye'nin bütünlüğü içinde, daha çok Kürtlerden oluşan, Kürt demokratik ve anayasal haklarını savunan gençlik örgütleridir. Siyasi parti değiller. Ne var ki, talepleri birçok siyasi partilerin istemlerini aşan demokratik ve ileri istemlerdir. Doğu ve Güneydoğu'da hükümetlerin baskı ve şiddet uygulamalarına karşı çıkılır, hukuki ve siyasi önlemler alınması için mücadele edilir. Asker, jandarma ve polis baskılarına karşı halkın hak talepleri savunulur. Diğer sağ Kürt grupları ile TİP'liler bu DDKO'lu gençler kadar aktif olamadılar. 1970'lere gelindiğinde ve sonrasında ayrışan sosyal gruplar örgütlenme arayışına girdiler. DDKO'ları, Doğu Mitingleri'ni ve TİP deneyini yaşayan Kürtler 1974 sonrasında Genel Af Yasası'yla cezaevlerinden çıktılar. Cezaevleri tüm tutuklularda değişik-

Institut Kurde de Paris

liklere neden olmuştu. Değişik şekilde örgütlenme anlayış ve gereğini hisseden kadrolar, illegal örgütlendiler ve buna uygun dergi ve derneklerin çevresinde toplandılar. Bu Kürt örgütlerinin büyük ideolojik farkları yoktu, küçük nüansları abartıp mücadele ettiler. Birbirlerinden adam öldürdüler. Sosyalizmin farklı yorum ve biçimlerini örnek alarak "Sovyetçi", "Çinci" ve "Arnavutçu" oldular ve hatta ikinci kez kendi aralarında ayrılığa düştüler. "Sovyetçi"lerin değişik Kürt örgütleri oldu. 12 Eylül Askeri Cuntası ve sonrasını biliyorsunuz. Sayıları kabarık Kürt örgütlerinden birkaçı bir süre yaşadılar. Yeniden bölünmeler oldu. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa Halk Cumhuriyetleri'nin yıkılışından sonra böylesi karakterli Kürt partileri de tarihe karıştılar.

Ayrı örgütlenme koşullarının olup olmaması bir yana; Kürtler ayrı örgütlenmeyi bütünlüklü ve derli toplu tartışmadılar. Sanki böylesi bir yol gerekiyor görüşü, çoğunlukla kabul gördü. Bu nedenle o günkü tartışmalardan günümüze aktaracak argümanlar çok değil. Ayrı bir inceleme konusu da olmadı.

Bütün bu düşünsel birikim, değişim ve gelişimlerden DDKO'lar çıktı. Başta Ankara ve İstanbul'da okuyan Kürt gençleri ki, değişik tandansta sosyalisttiler, ya da sosyalizme açıktılar, Kürt demokratik haklarından yana milliyetçi ya da yurtseverlerdi, içlerinde köklü Kürt ailelerin çocukları vardı. Dönemin ve egemen anlayışın gereği, kendilerini sola yakın hissediyorlar, baba ve dedelerinin aksine, Kürtlerin gelişim ve ileri düzeye kavuşmaları için feodal ve eşraflıktan gelme avantajlarını eleştiriyorlardı. Daha halkçı görünmeye ve yaşamaya çalışıyorlardı. Doğaldır, yapabildikleri ve içlerine sindirebildikleri ölçüde. Artık eskisi kadar TİP'li değillerdi. Giderek mesafeli oldular. Onlara göre, Kürt sorununda TİP yetersizdi. Gençler daha aktif ve soruna sahip çıkma eğilimindeydiler. Bu gençlerin çoğu üstelik TİP üyesiydi. Partinin aktivitelerine katılmışlardı. Ankara ve İstanbul'daki Kürt gençleri kendi aralarında geleceği ve dönemi tartıştılar. Kimi zaman TİP'li ağabeyleriyle diyalog kurdular, ama kendi algı ve düşüncelerinde de kararlıydılar. İki büyük kent üniversite gençleri böylece Ankara ve İstanbul DDKO' ları kurma aşamasına vardılar. Gençlerin de aşırı istemli olanları vardı, ancak, müşterek noktayı buldular. Kürt illeri olarak bilinen Doğu ve Güneydoğu illerinde örgütlenmeyi projelendirmişlerdi.

İşin ilginç yanı, DDKO'lar gençlik örgütlenmesi olduğu halde, tartışmalar bir "parti"ymiş şeklinde oluyordu. "Doğu Ocakları" ya da "Devrimci Ocaklar" diye bilindiler bu illerde. Acaba bilinç altında "Türk Ocakları" ya da "Ülkü Ocakları"nın karşıtı olma ve benzeri isim alma var mıydı? Bilemiyorum, olsa da, tartışmalara pek taşınmadı. 12 Mart 1971 Askeri Darbesi'yle DDKO'lar kapatıldılar, kurucu ve yöneticileri cezalandırıldı. Kürt kökenli gençlerin, aydınların, küçük burjuva okumuş ve esnafın

Institut kurde de Paris

siyasal ve sosyal olaylara çözüm arayan bir hareketi diyebiliriz. Bazılarına göre Kürt kimlik sorunu mücadelesini, geleneksel kadroların yerine modern ve lâik kadroların yürüttüğü bir hareket. Az sayıda da olsa, yerel örgütler de halktan ve geleneksel kadrolardan insanlar da yer aldı. Bu kadroların çoğu yaşıyor, dönemi objektif olarak ele alan incelemeler yapılmadı. 12 Eylül 1980 Cuntası'nın tutukladıkları, cezalandırdıkları ya da yurt dışına çıkmak zorunda kalanların bir kısmı yine bu kadrolardandı. İçerde ve dışarıda eleştirel ya da özeleştirel değerlendirmelerin sayısı henüz az. Bunun beklentileri var. Ben de içinde olmak üzere, bu görevin bilincinde olmalıyız. Bu dönem ve eylemleri önemliydi.

Resmi yetkililer, "ırk mülahazası ile milli duyguları yok etme" iddiasıyla suçladı DDKO'ları. Amaçları için "sola açılma" yaşanmıştı. Anayasanın temel ilkeleri "dil" ve "ırk" unsurları ele alınarak azınlık hakları elde etme, Kürdistan Devleti kurmak istemişlerdi DDKO'lar. Savcının belli başlı iddiaları bunlardı. Komünizm, Kürtçülük, DİSK, TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası), Dev Genç ve TİP bu anlayışın örgütleriydi iddianamede. Daha sonra 1971 yılının ilk aylarında Diyarbakır, Silvan, Ergani, Kozluk ve Batman DDKO'ları kuruldu. Tüm Ocak'ların amaç maddesi şöyleydi:

> "...İnsan hakları evrensel beyannamesi ve Anayasamızın başlangıç ilkeleri ile 3. maddesi ışığında, 12. ve 20. maddelerinden esinlenerek, insan hak ve hürriyetlerini savunmak, halkı- mızın kültürünü devrimci çizgide geliştirip yaşatmak, demok ratik özlem ve ihtiyaçlarına cevap verecek kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak, ırkçı, şoven ve tüm anti demokratik akımlara karşı, insani değerlere dayalı, toplumsal muhtevalı bir Misaki Milli anlayışını hakim kılmak..."

Kozluk DDKO açılış töreninde beyaz sakallı, uzun boylu Mela Ebdullayê Xarzî -Mela Ebdullahê Tumoqê diye tanınan Abdullah Beyik Türkçe bilmediğini söyleyerek Kürtçe konuştu. "Zülümkarlığa paydos diyebilmek için, fakirlikten kurtulmak için toplanmak hakkımızdır" dedi.

DDKO'lar, bu kısa süre içinde seminer, yürüyüş ve konferanslar düzenlediler. Bildiri ve bültenler yayınladılar. Bu aktivitelerde jandarma baskılarının üzerinde durdular. 27 Nisan 1970 tarihli bültende, "Silvan'da Zulüm" başlığı ile jandarma ve komando eylemlerine karşı çıkıldı. "Türk-İş ve Doğu Anadolu", Tunceli'de oynanan "Pir Sultan Abdal Oyunu", "Devrimci Mücadeleler", "Halklar Meselesi", "Dağdaki Komando Hareketi", "Beytüşşebap Olayı" DDKO bültenlerinin konularından birkaçı. Jandarma ve komando halktaki uyanışı engellemek ve onları sindirmek istedi. Bu süreçte halkın demokratik taleplerini ve memnuniyetsizliğini dile getirdiği, toprak istediği ve kültürel baskıların kaldırılmasını dillendirdiği görüldü. Bu gidişin daha ileri talepleri hedefleyeceği biliniyordu. Üstelik Irak'taki Barzani ve KDP hareketinin de tüm Ortadoğu'yu etkilediği çok açıktı. DDKO'lar böyle bir dönemin örgütleriydi. DDKO'lu gençler Diyarbakır, Batman, Mardin ve Siirt

Institut kurde de Paris

başta olmak üzere bölgedeki il ve ilçe - lere ve köylere gidiyor, durum tespiti yapıyor, yaşananları basına, devlet kurumlarına ve bu arada Cumhurbaşkanına iletiyorlardı. Halkla olan ilişkilerinde bir parti gibi tutum aldılar. DDKO'ların arkasında illegal bir yapının olup olmadığı tartışma konusu olmadı. Böyle bir oluşumun varlığını düşünmüyorum. Kürt demokratik taleplerinin mücadelesini vermeye aday birey ve genç üniversitelilerin sürece denk düşen bilinçli ve biraz da yarı spontan bir dizi eylem ve çabaları vardı. Örgütlerin TİP kadrolarının desteğini aldıkları doğru. Ancak, TİP Genel Merkezi Ocak'ların karşısında olmadıysa da, onları desteklediği de söylenemez. Bu eylemlerin geleceğine ilişkin endişeleri vardı. Kaldı ki, DDKO'lara gelenekçi Kürt yurtseverleri-milliyetçileri de ilgi duydular, bazı Ocak'larda kurucu oldular. Bu yıllar Kürt hareketinin ayrışım yıllarıdır. Etkin siyasi Kürt gelenekçiler, süreci ikinci konumdaki gelenekçilerin insiyatifine bırakmışlardı. Milletvekili, senatör ve güçlü bürokrat gelenekçiler uzak durdular. Doğal olarak en yeni, en modern ve en aktif kadrolar harekete damgasını vuracaklardı. Öyle de oldu. DDKO'lar siya- si partiler kadar itibar sahibi oldular.

DDKO'lar 1960'ların uyanan Afrika ve Asya'sındakilere ve onların yeni kuşaklarına benzeyen bir hareketti. Milliyetçi, yurtsever, sosyalist ya da sola açık, modern, lâik kadroların ideolojisi. Böylesine pür-saf- bir ideolojileri olmasa da ilerici yurtsever bir karakter taşıyordu. Buna ne tür bir ideoloji yakıştırılır, ne isim verilir, bu, değişik olabilir. Ben, durumu böyle açıklayabiliyorum. Herkes, içinde kendisine yer bulabiliyordu.

İsminde "Devrimci" kelimesi vardı. O dönemin anti sömürgeci, anti emperyalist ve anti feodal anlayışından esinlenme söz konusu. Değişim ve mücadele isteyen bir algı. "İhtilâl" anlamından çok, sürekli ileriye doğru bir değişim hareketi anlatılmak isteniyordu. "Eski"den ayrılmak, yeni yöntemlerle gelenekçilikten kurtulmak isteniyordu. DDKO'lara göre, Kürtler değiştikçe, yeni ve çağdaş eylem ve düşüncelere vardıkça mutlu ve özgür olacaklardı. "Doğu" kelimesi de vardı Ocak'ların isminde. Örgüt ve kurum isimlerinde o günkü Anayasa ve yasalara göre "Kürtler" kullanılamıyordu. Bugüne oranla çok yasakçı bir uygulama vardı. Toplumda çoğu kez, "Doğulu, eşittir Kürtler" anlaşılıyordu. Anımsatmam gerekir, ırkçı, soy-sopçu bir anlamı yoktu "Doğulu"nun. O coğrafyada yaşayanların tümünü içeren bir algılamaydı. Doğal olarak en başta da Kürtleri. Kürtlere ve bu arada Türkiye'ye şu mesaj verilmek istendi sanıyorum. Kürtler demokrat, modern, değişimci ve çağdaş olmalılar. Bu karakterleriyle Kürt demokratik haklarını savunmalılar. Belki bazı farklılıklar taşıdıkları söylenebilir, bence Ankara ve İstanbul DDKO'ları daha çok gençlere dayanıyordu ve yeni fikirleri temsil ediyorlardı. Solcu ve yurtsever nitelikleri vardı. Yereldekiler genç, uyanık esnaf, yurtsever din adamları ve orta yaştaki aydınlardan oluşuyordu.

Institut Kurde de Paris

DDKO'lar, diğer sağ ve sol örgütlerin çok faal oldukları bir dönemde, 1971 başlarında, toplumda karşıtlıkların ve şiddet olaylarının arttığı aylarda kuruldular. Ankara ve İstanbul örgütleri daha önceleri faaliyete geçmişlerdi. Alevi ve Sünnilerin yan yana yaşadıkları illerde, Aleviler, ülkücüler ve dinciler tarafından öldürüldüler. Doğu ve Güneydoğu illerindeki Alevi Kürtler en çok zarar görenlerdi. Maraş'ta Alevi Kürtlerden yüzlercesi öldürüldü. Türk kökenli Sünni ve Alevi illerinden Çorum'da korkunç olaylar yaşandı.

9 Martta sol eğilimli bir askeri cunta beklenirken, 12 Mart Cuntası solcuları ve Kürtleri hedef aldı, ülkücülere ve biraz da İslamcılara dokundu. Dengeli hareket ediliyor görünümü verilmek istendi. Doğu ve Güneydoğu'daki ilerici, sosyalist, Kürt yurtseverleri ve demokrat insanlar "balyoz" hareketiyle tutuklandılar. Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından yüzlerce ve ilk başlarda bini aşan kadrolar işkence gördüler. Yargılandılar ve cezalandırıldılar. Gelenekçi Kürdistan Demokrat Partisi üye ve yandaşları da nasiplerini aldılar. Demokratik gelişmeleri önlemek, Kürtleri ve solcuları baskı altına almak, demokratik ve anayasal kırıntı şeklinde var olan kazanımları geri almaktı amaç. Tüm baskı ve antidemokratik uygulamalara karşın, engeller kalıcı olmadı. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hiç de hukuki ve sosyal gerekçe yokken, idam edildiler. İdamlarında "Türk ve Kürt halklarının kardeşliği ve demokratik hakları" son sözleri olarak tarihe geçti. Onlar da DDKO'lu Kürt üniversite öğrencilerinin arkadaşlarıydı, birlikte "üniversite eylemleri"ne katılmışlardı.

12 Mart ve sonrasında DDKO'lara karşı çok sert ve acımasız davranıldı. Anlayış ve hareket adeta durdu. Bir süre sonra örgütlerin halk bağlantıları canlılıklarını sürdürdü. Geçici bir suskunluktu yaşananlar. Cezaevlerindekilerle ilişkiler gelişti. DDKO'lar, beklenen güçte olmasa da toplumda etkili iz bırakmıştı. Hatta öyle bir konum aldı ki gelişmeler, cezaevlerindekilerle birlikte örgütlenmeyi düşünenler oldu. Dışarıda eylem ve üniversite eğitiminden vakit bulamayan gençler düşünsel, teorik ve dünya örgütlenme deneylerini okudular ve geliştirdiler. Kürt tarihi, dili, edebiyatı ve sosyolojisini inceleme ve araştırma, artık vazgeçilmez bir gerek olmuştu. Sosyolog Dr. İsmail Beşikçi'nin cezaevinde oluşu da böylesi çalışmaları özendirdi.

İçerde DDKO'ların İstanbul ve Ankara örgütlerinde görüş ayrılıkları baş gösterdi. İki gruba ayrılıp, komün kurdular. Bölge DDKO'ları bunların dışında, her iki komüne az sayıda katılanlar oldu. TİP'li ve nispeten yaşlı olanlar, arkadaşlık ve beraberliklerini sürdürürken, her iki komüne eşit mesafeli olmaya çalıştılar. İleride o günler daha objektif bir şekilde ele alınabilir. İki grup da "savunma" larını hazırlarken bilimsel argümanlara sahip olmak üzere çaba gösterdiler. Her yönüyle olumlu ve örnek bir davranıştı. Kürtlerin tarihte yaptıkları bilimsel, kültürel çalışmaları da içeren

Institut kurde de Paris

ilk savunmalardı. Şeyh Sait, Seyit Rıza ve diğer hareketlerde, bireysel savunmalar böylesine içerikli olmamıştı. 1965'te kurulan KDP sanıklarının Antalya'daki yargılanmalarında da böylesi savunmalar yapılamadı. Belki olanaklar ve koşullar yetersizdi.

Fikret Şahin, İbrahim Güçlü, Mümtaz Kotan, Ali Yılmaz Balkaş, Battal Bate, Mahmut Kılıç, Ali Beyköylü ve Yümnü Budak 489 sayfalık ortak savunmalarını 28. 8. 1972 tarihinde mahkemeye sundular. Tarihsel, sosyolojik, dilsel ve siyasal görüşleri içeriyordu. İhsan Yavuztürk, Faruk Aras, Niyazi Dönmez, İhsan Aksoy, Zeki Kaya ve Nüsret Kılıçaslan da 202 sayfalık toplu savunmayı yine aynı gün mahkemeye verdiler. 489 sayfalık savunmada Türkiye'deki üretim biçimi ve üretim güçleri ele alınıyor. Kürtlerin anadilleri olan Kürtçe ile okuyup yazamamanın sonuçlarına değiniliyor. Kürtlerin geri bir üretim biçimine ve mülkiyet ilişkilerine mahkum oldukları belirlemesi yapılıyor. İkinci bölümde, Pan İslamizm, Pan Türkizm, Ziya Gökalp ve Lozan Anlaşması irdeleniyor. Üçüncü bölümde, Kürt dili ve kültürünün üzerinde duruluyor. Dördüncü bölüm ve sonrasında ırkçılık ve Ocakların bültenleri konu ediliyor. 202 sayfalık savunmada ise, genelde aynı konular var. Sosyalizm, komünizm, milli demokratik devrim ve diğer savunmadaki konular inceleniyor. Her iki savunma yeniden yayınlanacak niteliktedirler. İlk kez ciddi ve belgeli analizler var. Kürt kimliği olanakların el verdiği ölçüde irdeleniyor.

Aydınlar savunmalarda ve Doğu Mitingleri'nde, DDKO açılış toplantılarında ağa, şeyh ve Kürt beylerine karşı tavır aldılar. Kürt halkının varlığı savunuldu. Her iki grup, savunmalar öncesinde 164 ve 26 sayfalık "İddianameye Cevap" yazılarıyla benzeri argümanları dile getirdiler. Ben, Tarık Ziya Ekinci ve Canip Yıldırım gibi TİP'liler bireysel olarak savunmalarımızı yazılı yaptık. 57 sayfa olduğunu anımsadığım benzeri savunmayı mahkemeye sundum.

Diyarbakır Askeri Tutukevi'nde, DDKO'ların yöneticileri, TİP'liler ve bunlarla manevi bağlantılı farklı kimseler önceleri çok sayıda, yüzlerce ve ayıklanmalardan sonra değişik dönemlerde 100-200 arasında değişen, tutuklu vardı. Bu arada yargılamalarda nasıl bir tutum alınması gereği de giderek konuşuldu. Ankara ve İstanbul DDKO yöneticileri de ayrıştılar. Bu ayrışma sinyalleri yargılamalardaki tavırlara da yansıyacaktır. Bir bölüm, iyi hazırlanmış savunmalarla radikal karşı duruşu istiyordu. Bazıları ise ortak karşı duruşu diğerleriyle birlikte yürütmeden, sosyalist kefesi ağır basan savunma ve tavır taraftarıydı. Aralarında uzlaşıdan uzak ideolojik farklar yoktu. TİP'liler, sayıları az ve daha yaşlı arkadaşlardı. Her iki genç grupla hareket etmelerinin ortamı yoktu. Dışarıdan gelen ve tüm tutuklularla görüşebilen avukatların da etkileri oldu. Bunlardan da radikal tutum önerenler olduğu gibi, "mahkemeyi kızdırmayalım" diyenler vardı. Bu telkinlerin ne ölçüde etkili olduğunu tahmin etmek güç. Sonuçta her grup ayrı ortak savunmayı tercih etti.

Institut kurde de Paris

Doğrusu, bu karar yargılamaları ve sonrasını bir ölçüde etkiledi diyebiliriz. Tahliyelerden sonra, içerideki şekillenme ve projeler yaşama geçirilmeye çalışıldı. Böylece değişik dergi ve siyasi tavırlar yaşam buldu. İllegal partiler de o günlerdeki ayrışmalardan kaynaklandı. Zaman zaman, az da olsa, gruplar arası sürtüşmeler yaşandı. Sovyetçi, Çinci ve Arnavutçu Kürt partileri ile pür Kürt milliyetçi illegal partiler cezaevindeki gruplardan çıktı.

25-30 yıl sonra dönüp geriye baktığımızda, böylesi ayrı örgütleri yaratacak ideolojik farklılıklar var mıydı sorusuna çok net yanıt vermekte güçlük çekebiliriz. Hem evet ve hem de hayır demek mümkün. O dönem - de Sovyetçi-Çinci ayrımı sosyalistler arasında derin ayrılıklara neden oluyordu. Bu durumun Kürt hareketinin parçalanmışlığında ve Kürt sorunun - un çözümünde etkili olduğu yazıldı ve tartışıldı. O gün için böyleydi. Önyar - gı ve "taraf tutma" eğilimleri vardı. Bugün Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkı Yönetimi Askeri Tutukevi'ndekileri yeniden gözden geçiriyorum ve "bugün"ün algılama deneyimlerine bakarak, bu ayrılıklar olmayabilirdi diyorum. Ama, bugünün anlayışıyla...

Özne durumundaki aktörlerin önemli bir bölümü yurt dışına çıktı. Mültecilik durumu yaşandı. Acılı günlerden sonra değişik ülkelerde değişik konumları oldu. Yabancısı olduğumuz Avrupa kültürünü tanıma olanakları elde edildi. Kürt hareketlerinin o güne dek izledikleri yöntemlerle Avrupa'nın ve oraya mülteci olarak yerleşmiş diğer ülke insanlarının yöntemlerini karşılaştırma fırsatı doğdu. Öğrenilecek çok şeyler vardı. Ortadoğu'dan çok Avrupa'ya taşındı 1970'lerin Kürt önderleri. Önemli bir olgu vardı; Kürt önderleri aynı zamanda yok olma sürecine girdiler. Kendi içlerinde parçalandılar. Sonunda mülteci bireylere indirgendiler. Yenilgi ve değişimi kabullenmek kolay olmadı. Sosyalist blokun çöküşü bu süreci hızlandırdı. Bu dönem ve sonuçları, özel olarak incelenmeye değer.

Bir makaleye çok şeyi sığdırmak zor. Üstelik, her konunun ayrı araştırma, inceleme ve irdelemeye tabi tutulması gereği var. Buradan hareketle, süreci takip ederek son döneme de değinip bitirmek istiyorum. "WAR" ve sonra da "BÎR" ismini alan derginin istemini kırmadan yazdım. "BÎR"in kendine özgü taraflı bir dergi olduğunu biliyordum. Belirli konum almak, herkesin doğal hakkı. Bundan önce de yazılarım yayınlandı dergide. Sait Veroj'u olduğu gibi kabul ettim. Yazılarım Kürt dilinin ve edebiyatının Ermeni, Azeri ve Gürcü edebiyatlarıyla ilişkilerini içeriyordu. Prof. Kinyas İbrahimov'dan yararlanmıştım. Sait Veroj, ilk kez siyasi nitelikli bir yazı istiyordu benden. DDKO'ları konu alan dosyaya katkım isteniyordu. Gönderilen e-mail'deki soruların son bölümü, günümüzdeki siyasi hareketleri ve bir partiyi itham ediyordu. Soruların içeriği ve düzeni böyleydi. Bizlerden yanıt istendiğine göre bizim yerimize yanıt veren yönlendirmeyi doğru bulmadığımı telefonla, bir ağabeyi tutumuyla kendisine ilettim.

Institut Kurde de Paris

Ertesi gün bu son soruyu değiştirip daha genel bir biçim verdi.

Türkiye'deki legal ve illegal konumdaki Kürtlerin çoğu 12 Eylül Askeri Cuntası'nın gelişiyle yurt dışına çıktılar. Yukarıda değindim. Suriye, Irak, İran ve Lübnan'a geçen parti ve grupların istemlerinde siyasi mücade - lelerini sürdürme vardı. Tümü sosyalist nitelikli hareketlerdi. İddiaları böyleydi. Tabanı ve geleneği daha çok köy- lülüğe dayanan KUK -Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları- bile sosyalistliğini ilan etti. Dergi ve broşürleri bu karakterde çıktı. Diğerlerinin isimlerini yazmıyorum, Çinci ve Moskovacı örgütlerdi. Kürtlerin geleceklerini bu çizgilerdeki çabalarda gördüler. Farklılıkları vardı, ama genel yapıları böyleydi. Kendi içlerinde parçalandılar ve sürtüştüler. Avrupa'ya taşındıkça daha çok kültürel çalışmalara ağırlık veren örgütlere dönüştüler. Giderek eski "Kürdistan öncülüğü" iddialarını terk ettiler. Türkiye içinde kalan kadrolar minimalize oldular. Suskun ve inaktif konumları vardı. Güçlü iç ve dış örgütlerin varlığından söz edilemezdi. Kürt dili, edebiyatı ve tarihine ilişkin önemli çabaları oldu. Çoğu okumuş, aydın, öğretmen ve gençlerdi. Az da olsa avukat, doktor ve sendikacı vardı. Bunların hemen hemen tümü, söylem ve yazılarında "bağımsız" ya da "federe" bir Kürdistan talep ediyorlardı. Avrupa'ya taşındıktan sonra silahlı eylem projeleri yoktu artık.

Ortadoğu'da PKK olarak bilinen grup ise Avrupa'ya önceleri az kadrolar şeklinde çıktılar. Avrupa'da yerleşik Kürtlerden ya da diğer gruplardan kadrolar ve yandaşlar kazandılar. Köylü tabanı geniş ve okumuşları azdı. Katı bir marksizm ve disiplin öngören yapıya sahiptiler. Kürtlerin yaşadıkları tüm ülkelerdeki Kürt coğrafyalarını içine alan bir Kürdistanı dile getirdiler. Ortadoğu'da kaldılar. Kendi dışındaki örgütlerle ilişkileri yer yer şiddet içerdi. Irak Kürt örgütleriyle de öyle. Barışık ve karşıtlıkları oldu. Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra giderek katı sosyalist anlayıştan ayrıldılar. Bağımsız Sosyalist Kürdistan anlayışları yumuşadı. Türkiye'de demokratik, eşit haklara sahip yurttaşlığı esas alan noktaya geldiler. Bu arada günlük gazete, televizyon ve değişik kurumlar kurdular. Devletle girdikleri silahlı şiddet eylemleri onları uluslar arası bir örgüt yaptı. Türkiye, ABD ve bazı AB ülkeleri terör örgütü olarak nitelediler. Örgüt lideri Abdullah Öcalan ABD yönetiminin yardımıyla tutuklanıp İmralı Adası'nda yargılandı. Önce idam ve ardından ömür boyu hapis cezası aldı. PKK dışındaki Kürtler legal ve illegal olarak toplumsal mücadeleye damgalarını vuracak konum kazanmadılar. Bu örgüt ve bireyler genellikle PKK'ye sıcak bakmadı. PKK de onlara. PKK'nin, üniter devlet yapısı içinde eşit haklara sahip olma istemi, diğer Kürtler tarafından eleştiri konusu oldu. Türkiyelileşmek ve Türkleşmek gibi ifadelerle itham edildiler. Bunun ne denli objektif bir değerlendirme olduğu tartışma konusu. Yaşam içinde görüşlerinin değişime uğradığı doğru.

Kürtler arasında, hangi görüş ve anlayışta olurlarsa olsunlar, yetkin

Institut kurde de Paris

sosyolog, tarihçi ve siyaset bilimcisi yetişmedi henüz. Ya da uluslararası kriterleri taşıyanlar olmadı. Döneme yanıt verilemedi. Türkiye'de uygulanan siyasi ve kültürel politikalar böylesi insanların yetişmelerine olanak vermedi. Olumsuz gelişme ve baskılara karşın, dünyaya uyum sağlama, AB'ye girme çabalarının gerektirdiği kriterler ve Kürtlerin demokratikleşme ve kültürel çabaları ve de Kürt olmayan Türk yurttaşlardaki değişimler, devlet yöneticilerini Kürt sorununda liberalleşmeye zorladı. Azımsanmayacak adımlar atıldı. Kürtlerin varlıklarını ret ve inkardan "kısmi" hakların kabulüne gelindi. Artık Kürtlerin varlıklarında tereddüt yok şimdi, çağa ve gereksinimlere uymayan, azamide tutulan kültürel haklar ve demokratikleşme var. Seksen yıllık "homojen Türk" hayalinden bugünlere gelindi. Öyle kolay değil. Türkiye'nin hiçbir siyasi partisi Kürt sorununun adil ve demokratik çözümünü politikalarının merkezine alamadı. Yer yer kendilerine uygun kimselerle Kürtleri "idare" ettiler. Kürt sorununun çözümünü esas alan partiler yine Kürtlerden oluştu. Anayasa "Kürt" partilerine müsaade etmiyor. Bunun doğal sonucu, büyük çoğunluğu Kürt kökenlilerden olan partiler kuruldu. Toplum bunları "Kürt partileri" olarak algıladı. Bazılarında az ve bazılarında daha çok Kürt olmayan insanlar yer aldı. Genel Başkanlığını bu niteliktekiler yaptılarsa da yine "Kürt partisi" diye anıldılar.

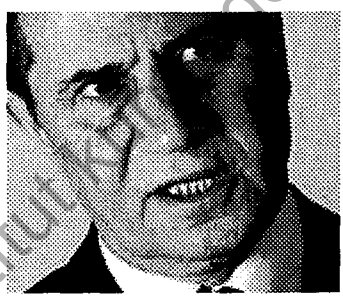
Demokratik Kitle Partisi (DKP), HEP, DEP, HADEP kapatıldı. DEHAP'ın kapatılması için açılan dava ise Anayasa Mahkemesi'nde karar aşamasındadır. Şimdi Demokratik Toplum Partisi, Hak ve Özgürlükler Partisi faaliyet yürütüyorlar. Önümüz -deki süreçte kuruluşu beklenen Şerafettin Elçi ve arkadaşlarının partisinden söz ediliyor. Türkiye'de Kürt partileri olarak isimlendirilen partilerin gerisinde illegal oluşumlar olduğu fikri var. DTP ve o gelenekten olan HEP, DEP, HADEP ve DEHAP için PKK; Demokratik Kitle Partisi için KDP ve Hak ve Özgürlükler Partisi için TKSP'ye işaret edilir. Oysa tümüyle yanlış. Vaktiyle bu örgütlerle ilişkisi bulunan birkaç kişinin günümüz legal partilerinde yer almaları doğal. Buradan hareketle organik bağlar kurma düşüncesi, demokratik anlayışın yeterince güçlenmediği ve zenginleşmediğini gösteriyor. Etkilenmek, organik bağlılık, savunulan ve mücadelesi verilen istemlerin benzerlikleri başka şeylerdir. Kürt ağırlıklı tüm legal partilerin istemleri benzeşirse de farklılıkları var. Bu yanlışlık siyasal olguları diyalektik ayrıma tabi tutmadan aynı kefeye koymaktan kaynaklanıyor.

Institut kurde de Paris

Ümit FIRAT ile DDKO Söyleşisi

Institut Kurde de Paris

BÎR: *Söz konusu DDKO dosyası olduğu için, bir DDKO kurucusu-yöneticisi ya da aktif üyesi olarak kendinizi kısaca tanıtır mısınız?*

Ümit FIRAT

Ümit FIRAT: Bingöl-Kiğı ilçesindenim. 5 Ekim1945'te Erzincan'da doğdum. İlk ve ortaokulu Erzincan'da, liseyi de 1964 yılında Bitlis'te bitirdim. Yüksek öğrenimimi Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde (Şimdiki Gazi Üniversitesi) tamamladım. Üniversite yıllarında, özellikle çevre ve arkadaş ortamı içersinde Kürtlerin aslen Türk olmadığını öğrendim; sol ve sosyalist fikirleri benimsedim.

Ailemin ekonomik koşulları nedeni ile öğrencilik yıllarımda DSİ Genel Müdürlüğü'nde, yani bir devlet dairesinde bulduğum bir işte çalışmaktaydım.

Bu nedenle 1969 yılında kuruluş öncesi çalışmalarında fazla aktif olamadığım Devrimci Doğu Kültür Ocakları' nın (DDKO) kurucu üyesi olamadım, ama daha sonraki faaliyet döneminde aktif bir üyesi olarak çalıştım.

1960'lı yıllarda faaliyet gösteren ve 1971'de kapatılan Türkiye İşçi Partisi (TİP) Kiğı ilçe örgütü üyesi oldum ve Bingöl'den büyük kongre delegesi seçildim.

12 Mart 1971 döneminde bir DDKO operasyonunda Faruk Aras, Kemal Aras, Fikret Şahin, Fevzi Paydaş ve Mehmet Erdem isimli DDKO üyesi arkadaşlarımla beraber

yakalanarak 40 gün kadar Ankara'daki ünlü "Yıldırım Bölge" askeri tutukevinde gözaltında tutuldum.

Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde yürütülen DDKO davası gerekçeli kararında, mahkeme tarafından hakkımda askeri savcılığa yapılan suç duyurusu üzerine 1973 yılında açılan ve "Cevdet Postacıoğlu ve Arkadaşları" adlı ikinci bir DDKO davası ise (ilki "Fikret Şahin ve Arkadaşları" idi) henüz daha başlangıç aşamasındayken 1974 genel affi ile ortadan kalktı.

Keza 1972 Mayıs ayında Türkiye'den Bulgaristan'a kaçırılan ilk uçak kaçırma eylemiyle ilgili olarak düzenlenen bir operasyonda da, İnsan Hakları Savunucusu ve gazeteci, değerli ağabeyimiz rahmetli Emil Galip Sandalcı' nın Çankaya'daki evinde yakalanıp bir hafta Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde sorgulanıp serbest bırakıldım.

1973 yılında Ankara'da bir kitapçı dükkânı açtım ve 1979 yılına kadar da bu işi yürüttüm. 1974 sonrasında pek çoğu yakın arkadaşlarım tarafından kurulan bazı Kürt örgütlerine ise, ideolojik birtakım nedenlerle katılmadım. O yıllarda bir sosyalist olarak Trotsky' nin düşünce ve tezlerini savunuyordum. Bu fikirlerimden ötürü 12 Eylül askeri darbesi sonucu Gölcük Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri mahkemesinde yargılandım, 8 yıl ceza aldım ve 4 yıl cezaevinde kaldım...

1989 yılında Ankara' dan İstanbul'a taşındım ve o tarihten bu yana İstanbul' da yaşıyorum. Bu dönemde tasarlanan veya kurulan bir çok Kürt inisiyatif ve oluşumunda bulundum. 1989'da henüz Halkın Emek Partisi (HEP) kurulmadan önce bir Kürt partisi girişimi içinde yer aldım; bu girişim, önce Yeni Oluşum Grubu'na daha sonra HEP'e kadar uzandı, ancak bu partide kurucu olarak yer almadım.

1991 yılı başlarındaki I. Körfez savaşı sırasında kurulan Kürt Jenosidini Önleme Komitesi kurucuları arasında yer aldım. Bu komite daha sonra bugün halen faaliyetini sürdüren Kürt Kültür ve Araştırma Vakfı (KÜRT-KAV) olarak yasal bir kuruluşa dönüşen vakıfta kurucu üye olmadım.

1992 yılında Kürt Aydın İnisiyatifi kurucuları arasında yer aldım. İnisiyatif, 1993 Şubat ayında İstanbul The Marmara Otel'de "Kürt Realitesini Tanımanın Gerekleri" konulu büyük bir sempozyum düzenledik. (Başlığında Kürt kelimesinin bulunduğu, Kürt meselesinin tartışılacağı bir toplantıya Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez devlet tarafından resmen izin verilmişti.) Bu hareket de ancak 1 yıl devam edebildi ve dağıldı.

1991 yılında öncülüğünü Murat Belge'nin yaptığı 40 kadar yazar, akademisyen, politikacı ve aydın arkadaşımla birlikte Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD) kurucuları arasında yer aldım. Halen de başkanlığını Murat Belge'nin yürüttüğü derneğin yönetim kurulu üyesiyim.

1993-94 yıllarında Cem BOYNER liderliğindeki Türkiye'nin en ciddi ve saygın liberal hareketi olan Yeni Demokrasi Hareketi (YDH) içersinde

Institut kurde de Paris

yer aldım. Bu hareket daha sonra partiye dönüştü. Aktif bir kurucu ve yönetici olarak parti içersinde çalıştım. Türkiye' nin doğu ve güneydoğusundaki parti örgütlenmelerinin il ve ilçe kuruluşlarının sorumluluğunu yürüttüm..

Çeşitli sivil toplum aktiviteleri içersine yer almamın yanı sıra, birkaç yıldır en çok **Bianet** haber sitesinde olmak üzere, **Radikal İki**'de ve çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazıyorum; kimi zaman da çeşitli dergi ve gazetelerde röportajlarım yayınlanıyor.

Halen İstanbul'da Türkçe yayınlanan Kürt siyasi fikir dergisi Serbestî' nin yazı kurulu üyesiyim ve yazarları arasında yer almaktayım.

BÎR: *Daha önceki yıllara gidersek, Barzani'nin 1958'de Sovyetler Birliği'nden dönüşü ve Barzani önderliğinde 11 Eylül 1961 de Hareket'in başlaması, kuzeyde Kürt toplumu ve aydınları arasında nasıl bir etki yarattı?*

Ümit FIRAT: Ayaklanmanın başlangıç yıllarında Bitlis'te lise öğrencisiydim. Bunun Türkiye Devleti açısından yarattığı tedirginlik ve endişeleri kavrayacak olgunlukta değildim. Aralarında o tarihte Bitlis'te yedek subaylık yapmakta olan İsmail Beşikçi'nin de bulunduğu askeri birliklerin Hakkâri'nin sınır bölgelerine sevk edildiğini biliyordum. Tabii başka illerden giden askeri birliklerin de olduğunu duyuyorduk.

Daha sonraki yıllarda, olayın sadece bir sınır güvenliği meselesi olmadığını ve bugün de aynı hassasiyetlerin sürdüğü esas boyutlarını kavramaya başladık.

Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan Kürtlerin yoğun bir biçimde ilgilendiklerini, bölgeden birçok Kürt gencinin gönüllü olarak peşmerge saflarına katıldığını biliyorduk.

Türk basınında da zaman zaman bazı haber ve röportajlar yayınlanırdı. Bunlar arasında Hulusi Turgut, Necmi Onur, Doğan Kılıç Şıhhesananlı gibi gazetecilerin isimleri zikredilebilir. Hatta çoğu zaman Kürtler aleyhinde haber ve yazılar da yazılırdı, ama bu haberler bile bütün arkadaşlarımızın birbirlerini haberdar edip dikkatlerini çekmeye yetiyordu.

BÎR: *"49'lar Davası", bu etkilenmenin bir sonucu ve 1960 sonrası dönemde oluşan Kürt örgütlenmeleri ve DDKO'ya gelen süreçte bir kıvılcım olarak değerlendirilebilir mi?*

Ümit FIRAT: Tabi ki bütün bir geçmiş mücadele hayatının deneyleri DDKO'ya varan süreçte dolaylı etkiler yaratmıştır. Ankara'da oturan ağabeylerimiz vardı; keza o yıllarda halen sürmekte mahkemelerine katılmak için Ankara'ya geldiklerinde de otellerine gitmek veya mahkemeyi izlemek suretiyle ilişkilerimizi canlı tutuyorduk. Ama bu ilişki ideolojik veya siyasi olmaktan ziyade bir dayanışma duygusuyla sürdürülüyordu. Zaten 49'lar arasında da öyle ideolojik bir bütünlük falan yoktu.

DDKO' ların kuruluşunu, esas itibariyle 1964-65 sonrası Kürt

Institut kurde de Paris

düşünce hayatındaki gelişmelerin bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir diye düşünüyorum. Ancak 49'lar Davası' nın DDKO kuruluşu üzerinde doğrudan bir kıvılcım etkisi yarattığını sanmıyorum.

BÎR: *1960 Askeri Darbesi'ni oluşturan koşullar ve darbe'nin amacı neydi?*

Ümit FIRAT: Darbe sonrasında "Doğu'daki vaziyetin çığırından çıktığı" iddia ediliyordu. Demokrat Parti (DP) içersinde bir Kürdistan Hükümeti tesis etmek üzere çalışmalar yapılıyormuş. 27 Mayıs sabahında Silvan'da ilk iş olarak bir evin çatısına Türk bayrağı çekilmiş ve bunu da "Biraz daha geç kalsaydık, Türk vatanı elden gidecekti" diye açıkladılar.

Milli Birlik Komitesi, 1 Haziran 1960'ta yani darbeden sadece 4 gün sonra 485 Kürdü gözaltına alıp Sivas'ta bir sürgün kampında topladı. 19 Ekim 1960 tarihinde de bir sürgün kanunu çıkararak bu 485 kişiden 55'ini Sivas'tan alarak, Antalya, Burdur, İzmir, Muğla, Afyon, Isparta, Manisa, Çorum, Denizli vilayetlerinde sürgüne tabi tuttu.

Milli Eğitim Bakanlığı, M. Şerif Fırat'ın *Doğu İlleri ve Varto Tarihi* kitabını Cemal Gürsel'in "Sunuş" yazısı ile yeniden yayınladı.

Kürtler için epey "yenilik" ve uygulamalar da getirildi.

"Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası ile cadde, sokak, kapı, duvar vs. ne bulurlarsa her tarafa afişler yapıştırdılar.

Köy ve mıntıka isimlerinin Türkçe olmayanları, yeniden hemen hemen tümü değiştirilerek Türkçeleştirildi.

Çocukların daha hızlı ve sistemli bir asimilasyona sokulabilmesi için Yatılı Bölge İlkokulları açıldı.

Kendilerine karşı olduğu için onaylamayan muhafazakâr kesimlere karşın, solcu ve Kemalist kesimler darbeyi destekledi. Sol kesimden uzaklaşan az sayıda da olsa bazı insanlar, son yıllarda darbenin hiçbir meşruiyet ve haklılığı olmadığını savunmakta ve her türden darbeci girişime karşı tavır almaktalar.

27 Mayıs darbesini yapanların "Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgalarına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır." biçimindeki darbe gerekçelerini ciddiye almıyorum. Darbeyi, silahlı kuvvetler içerisinde değişik rütbeli subaylarca kurulmuş bir çetenin iktidar gaspı ve askeri vesayet rejiminin kurumlaşması olarak değerlendiriyorum. Tarihçi Halil İnalcık'a göre de, "27 Mayıs'ı, maaşını az bulan subaylar yaptı."

BÎR: *Kuzey Kürt hareketinde uzun bir sükûnet ve durgunluktan sonra 1965 yılında kurulan TKDP'nin, DDKO'lara giden süreç üzerindeki etkisi ne idi? TKDP'nin kuruluşu, TİP içerisinde örgütlenen Kürtlerin ve TKDP kadrolarının da desteğiyle düzenlenen Doğu Mitingleri'nin, DDKO'ya giden sürecin oluşmasındaki etkisi neydi?*

Ayrıca, başta Fikir Kulüpleri Federasyonu olmak üzere, o dönemdeki

Institut Kurde de Paris

legal ve illegal örgütlenmelerde, Kürtlerin ayrılıp kendi örgütlerini oluşturması (ayrı örgütlenme fikri) fikrine kaynaklık eden düşünsel ve pratik gelişmeler neydi?

Ümit FIRAT: TKDP'nin de yukarıda söylediğim gibi doğrudan bir etkisi olmadı. Çoğumuzun bu partiden haberimiz bile yoktu. Ağırlıklı olarak sol ve sosyalist insanların yer aldığı DDKO'lar daha çok TİP içerisinde veya çevresinde yer alan Kürtlerin yoğun olduğu bir yapıydı.

TİP bünyesinde çok sayıda Kürt aydını ve politikacısı yer almıştı. Bunlar TİP içersinde aktif görevlerde bulunuyorlardı. Yasal koşullar ve dönemin yerleşik düşünce tarzı Kürtler'in kendi kimlikleriyle temsil edilmelerine ve politik çalışma yapmalarına izin vermiyordu. TİP içersindeki diğer gruplar gibi programatik bir takım tartışmalar sonucu ortaya çıkmasalar da, sahip oldukları milli özellikleri nedeniyle bir arada bulunan Kürtler, fiili olarak "Doğulular Grubu" olarak tanımlanan bir grup teşkil etmişlerdi.

TİP'li bazı yöneticiler ve Kürtler, TİP dışında kalmayı tercih eden, kısmen daha muhafazakâr ve milliyetçi olan diğer Kürtlerle ittifak sağlayarak 1967 sonbaharından itibaren bir dizi açık hava mitingi düzenlediler. "Doğu Mitingleri"* olarak siyasi tarihimize geçen bu mitingleri, Kürtler için politik anlamda önemli bir dönüm noktasına gelindiğinin de sinyallerini vermekteydi. Doğu Mitinglerini izleyen çeşitli toplantı ve muhtelif il ve ilçe derneklerinin düzenledikleri doğu geceleri türü etkinlikler, bir bakıma DDKO' ların da habercisi sayılabilir.

1960'lı yılların ikinci yarısında, Türkiye'de TİP içersinde yer alan ve almayan tüm sosyalistler arasında yoğun bir tartışma ve bölünme süreci yaşandı. Tabii bu tartışma ve bölünmelerin yaşandığı en yoğun kesim ise gençlikti. Yazılan ve konuşulan konular, döneme göre radikal fikirler olmakla birlikte, Kürtler açısından ciddi ve gerçekçi analizler olmaktan uzaktı. Sosyalistler arasındaki bölünmeler, tartışılan Sosyalist Devrim-Milli Demokratik Devrim (MDD) stratejileri, SSCB, Çin gibi meselelerle ortaya çıkan bölünmeler, genelde Kürtler için hiçbir çekiciliğe sahip değildi. Birçok sosyalist Kürt genci, bu tartışmalar sonucu, MDD tezinin hâkim olduğu ve o güne kadar en ön saflarda mücadele yürüttükleri, ismi daha sonra DEV-GENÇ'e dönüşecek olan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) üyeliğinden çekilmek zorunda kaldılar.

Kürtler arasında bu süreçte hızla yükselen milli duyguların da etkisiyle, bütün sorunlarının bir devrimle çözül-

Institut Kurde de Paris

*13 Ağustos 1967 Silvan Mitingi,
24 Eylül 1967 Siverek "
8 Ekim 1967 Batman "
15 Ekim 1967 Tunceli "
22 Ekim 1967 Ağrı "
18 Kasım 1967 Ankara "
Daha sonraki mitingler ise 1969 yılında yapıldı.

13 Nisan 1969 Diyarbakır Mitingi,
17 Temmuz 1969 Suruç "
27 Temmuz 1969 Hilvan "
2 Ağustos 1969 Varto "
2 Ağustos 1969 Siverek "
24 Ağustos 1969 Lice "
3 Eylül 1969 Diyarbakır "

emeyeceği ve belki hiç gerçekleşmeyecek bir devrime umut bağlamalarının kendileri için yeterli olmayacağı anlayışını geliştirdi. Bu gelişmeler, tabii ki yeni bir örgütlenme anlayışını da beraberinde getiriyordu.

Böylece Kürtler bütün bir Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez legal bir örgütlenme arayışına girdiler.

Böylece, Türkiye'deki Kürtlerin politik tarihleri bakımından oldukça önemli bir dönüm noktası olacak DDKO' lar 1969 Mayıs ayı sonlarında önce Ankara'da, birkaç gün sonra da İstanbul'da yasal olarak birbirinden bağımsız, ama aynı amaç ve tüzükle kuruldular.

BÎR: *Kürtlerin TİP'e yönelmesinin nedeni ve TİP'in Kürt Ulusal Sorunu'na bakışı neydi?*

Ümit FIRAT: Kürtler, o dönemin koşullarında doğal olarak kendi sorunlarını tartışabilecek yegâne siyasi kurumun Türkiye İşçi Partisi olduğunu gördüler. Daha doğrusu kendilerini kimlik olarak, kültürel olarak ifade edebilecekleri yegâne ortamın sosyalist bir parti ortamında olabileceğini biliyorlardı. Başta ceza kanunu ve siyasi partiler yasası olmak üzere, Kürtlerin önünde birçok yasal engel vardı. Rahmetli Mehmet Ali Aybar'ı ayrı tutarsak, TİP içersinde de çok sağlıklı bir tartışma ortamı da yoktu; meseleye daha çok sınıf perspektifinden bakmaya meyyal olanlar etkin ve kalabalıktılar. Ancak bütün bu olumsuzlukların yanında TİP, Kürt meselesinin konuşulup tartışıldığı yegâne partiydi. Zaten sonunda kapatılma gerekçesi de Kürt meselesini bir ulusal mesele olarak kabul ettiği IV. Büyük Kongre kararı nedeniyle oldu.

Yukarıda da değindiğim gibi, üzerinde anlaşılamayan ve zaten olmayacak bir devrime umut bağlamayarak yeni arayışlara girmemiz de bu partinin açtığı siyasi mücadele atmosferinde olgunlaşmıştı.

BÎR: *Nihal Atsız'ın Türk milletinin dostları ve düşmanlarını belirten siyasi nitelikli "vasiyetnamesi", ki Kürtler düşman olarak belirtilmişti, o dönemde metropollerdeki Kürt gençleri ve Kürt toplumunda nasıl bir reaksiyon yarattı?*

Ümit FIRAT: Sözünü ettiğiniz yazının ilgili paragrafını ve o yazı ile aynı tarihte yayınlanan bir başka yazıyı da hatırlatmak için burada aktarmak istiyorum.

> "Türk Milletinin başını belaya sokmadan kendileri de yok olup gitsinler, nereye mi? Gözleri nereyi görür, gönülleri nereyi çekerse oraya gitsinler. İran'a, Hindistan'a, Pakistan'a, Barzani'ye gitsinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu fakat ayranı kabardığı zaman aslan gibi önünde durulmadığını ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin....." (Nihal Atsız, *Ötüken*, Sayı 28/29, Nisan 1967
>
> "Jandarmalar, ordu birlikleri boşuna taban tepip dururlar ve hiçbir şey değişmez. Oraları iyi bilenler, bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartı, dağların durumu, yol durumu v.s. bugünkü hali mukadder kılıyor derler. O

Institut Kurde de Paris

topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değildir. Oralarda yalnız devlet nizamları değil, Türklük de iğretidir. Daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp, dağlık yerler yalnız devletin parasını yer, o kadar. Ve boşuna yer. Onlardan devlete ne sevgi, ne saygı, ne destek, ne de kuvvet gelir. Hâlbuki bu durumun bir çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolombun yumurtası kadar açık bir çare: Oraya Kazak, Kırgız göçmenlerin silahları ile olduğu gibi yerleştirmek..." (İsmet Tümtürk, *Milli Yol*, Sayı 14, Nisan 1967)

Bu yazılar sonrasında, doğu ve güneydoğulu 19 yüksek tahsil öğrenci derneğinin imzaladıkları ve aşağıda kısaltılmış olarak verdiğim bir protesto ve kınama bildirisi yayınlandı. Ayrıca aynı yıl içersinde yapılan doğu mitinglerinde de çok sayıda konuşmacı, bu yazılara tepkilerimizi dile getirdi ve protesto ettiler.

"Kim kimi yok ediyor? Kim kimin başını belaya sokuyor? Ve kim kimi kovuyor? Tarihin en eski çağlarından beri, bu topraklar üzerinde yaşayanları, bu topraklardan kovacak ne olmuş, ne de olacaktır... Asıl kovulacaklar, halkları birbirine düşürmek emelinde olan hayalperestlerdir.

.....

Doğulu gençler olarak Kürt davasını, kurt kurnazlığı ile Türkiye'nin Doğu illeri meselesi halinde ileri sürmek niyetinde değiliz. Doğunun geri kalma nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için, vatandaşlar arasında mevcut ırk, dil, din ve mezhep farklarını istismar ederek, onları düşman kamplara bölmek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alandaki yansıması; faşizmi, ırkçılığı, ümmetçiliği nefretle reddediyoruz. Türkiye' de anayasa çerçevesinde beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır..."

BÎR *:1900'lerin ilk çeyreğinde Kürt ve Kürdistan kimliğiyle çok sayıda Kürt örgüt kuruldu ve 1965 yılında da TKDP kuruldu, buna rağmen DDKO'ların kurulmasıyla birlikte Kürtlerin "ayrı örgütlenme hakkı", hem Türk solu çevrelerinde ve hem de sol eğilimli Kürtler içerisinde yeniden tartışılmaya başlandı. Aslında altmış yıllık bir süreç boyunca Kürtler teorik ve pratik olarak ayrı örgütlenmiş olduğu halde, 1970'li yıllarda böyle bir tartışma nasıl ve neden gündeme girdi? Amacı neydi?*

Ümit FIRAT: Muhafazakâr görüşlere sahip olanlar için böyle bir sorun olmamıştı. Bir Kürt, Adalet Partisi veya Yeni Türkiye Partisi üyesi olurken, aynı zamanda kendisini bir Kürt olarak ifade edebildiği KDP'ye de yakın hissedip üye olabiliyordu. Hatta gidip Mustafa Barzani saflarında peşmege olabilirken, aynı zamanda Türkiye'de de AP için çalışabilirdi. AP'liler veya YTP'liler de resmen bilmeseler bile bu fiili durum karşısında fazla bir mesele çıkarmıyorlardı.

Aslında ayrı örgütlenme olayı sol ve sosyalist çevreler için yeniydi. Sovyetler Birliği'nin ve bütün komünist dünyanın diktatörlüğünü elinde tutan Stalin, doğrudan kendi emir ve kontrolü altındaki Komünist Enternasyonal (Komüntern) yayın organlarına bazı Türklere takma adlar-

Institut Kurde de Paris

la Kürtler aleyhinde birkaç yazı yazdırmış ve Kürtlere değil de, onlara baskı yapanlara destek olmuşlardı. Daha önceleri, yani TKP ve çevresindeki örgütlerin doğru dürüst bir Kürt politikası olmamıştı. Aslında Kürt meselesi de pek tartışılmamıştı.

Resmi Sovyet ideolojisi geleneğinde neredeyse her ülkeye bir örgüt bile fazla görülürken, zaten hiçbir zaman olumlu yaklaşılmayan Kürtler için ayrı bir sol örgütlenmeye gitmek için bir neden yoktu. Yeni bir örgüt - lenme anlayışı, yukarıda da belirttiğim gibi Kürtlerin yaşadıkları siyasi pratik sürecinde kendi ihtiyaç- ları sonucu ortaya çıkmıştı. Başlangıç- ta ayrı örgütler kurmanın sınıf mücadelesi açısından sakıncaları falan anlatılırdı; "ne lüzum vardı?" gibi ifade ve anlayışlarla karşılaştık elbette. Ama yine olgular ve pratikler gösterdi ki, birlikte örgütlü olma adına oturup muhayyel ve olmayacak bir devrimi bekleyerek kurtuluşumuzu beklemek için hiçbir neden yoktu.

Bu itibarla, 1970'li yıllardaki ayrı örgütlenme tartışmaları sadece sol düşüncelere sahip olanlar açısından yeniydi ve bunu aşabilmek de epey zaman almıştı.

BÎR : *DDKO'ları kurma fikri nerden çıktı ve kuruluş amacı neydi?*

Ayrıca, gerek DDKO'lar vb. sivil toplum örgütleri olsun ya da diğer illegal örgütlenmeler olsun, o dönemdeki ayrı örgütlenme ve örgüt anlayışı neydi ve nasıl değerlendiriliyordu?

Ümit FIRAT: Bütün Türkiye'de olduğu gibi, Kürtlerin de hızla politikleşmekte olmaları; kendilerini sadece hemşeri örgütleri çatısı altında ifade etmelerinin mümkün olmadığı; artık çeşitli parti ve örgütler içersinde "doğulular" olarak bir hemşeri dayanışması görüntüsünde olmak yerine, doğrudan bir Kürt örgütlenmesi içersinde olma anlayışı temelinde kuruldu.

> "Üniversitelerde bulunan Kürt gençlerini bir kültürel faaliyet içersine çekmek, kendi aralarında dayanışma sağlamak,
> Türkiye'deki asimilasyonist, ırkçı-şoven ve inkârcı resmi ideoloji kaynaklı şartlanmaları kırmak, toplumun barış içersinde ve eşitçe yaşayabilmesi için mücadele eden devrimci ve demokrat kuruluşlar yelpazesinde yer almak,
> Bu amaçlara uygun olarak teorik ve politik konularda seminerler ve konferanslar düzenleyerek, özellikle Kürt sorunu ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı konusunda çeşitli sol çevreler arasında geniş ve yaygın tartışmalar sağlamak,
> Kürt halkının gelişmesi, demokratik haklarını elde edebilmesi, örgütlenmesi ve kültürel kaynaklarının ortaya çıkarılmasını...."

Amaç olarak benimsemişlerdi.

Tüzüklerinde, çeşitli bildirilerinde ve yayın bültenlerinde tarihi ve sosyolojik bir gerçek olan Kürtlerin varlığının, dilinin, kültürünün, tarihinin ve folklorunun varlığına saygı gösterilmesini istemişler; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ışığı altında Kürtlerin asimile edilmelerine, baskı

Institut Kurde de Paris

görmelerine karşı mücadele etmişlerdir. Özellikle 1930'lu yıllarda başlayan ve baskıcı yöntemlerle uygulanan inkârcı asimilasyonist devlet politikalarına karşı etkin bir mücadeleyi hedeflemişlerdi.

DDKO'lar kurulmadan önce Kürt kimliklerini gizleyen binlerce insan, artık baskıların yarattığı korku psikolojisinden sıyrılarak ulusal taleplere yöneldiler; doğan çocuklarına Kürtçe anlamlı isimler verdiler.

BÎR : *1970'lerdeki komando operasyonları neyi amaçlıyordu ve bu sürece nasıl bir etki yaptı? DDKO'nun komando operasyonları ile ilgili ne tür faaliyet ve çalışmaları oldu?*

Ümit FIRAT: 11 Mart 1970'te Irak Baas Partisi Hükümeti adına Saddam Hüseyin ile Kürdistan Demokratik Partisi lideri Mustafa Barzani arasında Kürt tarihinde oldukça önemli olan bir anlaşma imzalanmıştı. Anlaşma uygulandığı takdirde, Irak Kürtleri açısından haklarının teminat altına alınmasını amaçlayan bugünkü yeni Irak anayasasında da yer alan pek çok sorun aşağı yukarı çözülmüş olacaktı. Muhtemeldir ki, yakın geçmişte yaşanan birçok şey de hiç yaşanmamış olacaktı. Tabii Irak Kürtleri için kapsamlı bir iyileşme sağlayan böylesi bir anlaşma, Türkiye'nin Kürt politikası açısından tehlikeli bulunmuştu ve karşı tedbirler alınmasını gündeme getirilmişti. Türkiye, o günlerde Saddam'ın ve temsil ettiği Baas Partisi Askeri Diktatörlüğü'nün bile Kürtlere tanıdıkları hakların etkilerini, kendi Kürtleri için kötü bir örnek saymıştı. "Tedbir" olarak da anlaşmayı takip eden günlerde ilk ve köklü tedbirler acil olarak uygulamaya konuldu. 8 Nisan 1970'te, ilki Silvan'da olmak üzere, Bismil, Diyarbakır merkez, Mazıdağı, Derik, Midyat, Savur, Eruh ilçelerine bağlı köylere Komando Harekâtı adıyla bilinen yeni bir askeri operasyonlar zinciri uygulaması yapıldı.

DDKO'lar önce "Silvan'da Terör" ve "Doğuda Jandarma Zulmüne Son" ifadelerinin yer aldığı afişler hazırlayarak Ankara ve İstanbul'da afişlemeler yapıldı. Olayların basında da yer alması üzerine DDKO'dan bir arkadaşımız, 12 Nisan 1970 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir telgraf çekti. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Cihat Alpan 20 Nisan 1970 tarihinde telgrafa cevap vererek olayın detayları hakkında bilgi istedi.

DDKO, bir ekip oluşturarak bölgeye gönderdi. Ekipteki arkadaşlarımızın yeterli bir araştırma yapmaları engellenmişse de elde edilen bilgiler bir rapor haline getirildi ve 15 Mayıs 1970 tarihinde Cumhurbaşkanı'na sunuldu.

Daha sonra İstanbul Milletvekili ve eski TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, TBMM'de konu üzerinde uzun bir konuşma yaptı ve konuşma esnasında mecliste oldukça ilginç tartışmalar ve olaylar cereyan etti.

BÎR: *DDKO'nun arka-planında illegal bir yapılanma var mıydı? Ya da*

Institut Kurde de Paris

DDKO'nun dayandığı bir ideoloji var mıydı? Veya bünyesinde hangi ideolojik eğilimleri taşıyordu? Varsa bu farklı kesimleri bir araya getiren ortak payda neydi?

Ümit FIRAT : İllegal denilebilecek bir yapı olmamakla birlikte, kendi aramızda oluşturduğumuz ve resmi yönetim kurulundan daha etkili bir yönetim birimimiz vardı. Ocak 1984'de Diyarbekir Askeri Cezaevinde öldürülen İstanbul DDKO kurucu başkanı rahmetli Necmettin Büyükkaya, Eylül 1995'te kaybettiğimiz Ankara DDKO kurucu başkanı rahmetli Yümnü Budak, Mümtaz Kotan, ben ve Halit Çetin Yalap'tan oluşan bir üst kurul teşkil etmiştik. Ama bunu bir illegal örgüt olsun diye değil, resmi yönetim kurulunun yeterli dinamizm ve rahat çalışabilme olanağı olmamasından, her an ensemizde hissettiğimiz polis takibinden uzak ve güvenli bir karar mekanizması oluşturma ihtiyacımız vb. gibi nedenlerle oluşturmuştuk.

Örgüt içersinde de polise bilgi taşıyan ajanlar olduğunu sezdiğimizi, bazılarını bildiğimizi veya tespit ettiğimizi belirtmek isterim. DDKO'ların bütün temel kararları, örgütlenme faaliyetleri, kongre hazırlıkları ve yeni yönetim kurulunda kimlerin yer alacağı ve kimin başkan olacağı bu komitè tarafından tespit edilmişti.

Bu kurulun çevresinde ve gene bizlerin de içersinde yer aldığımız örgütlenme ve eğitim kurulları oluşmuştu. Bu kurulların mensupları üyelerce bilinen insanlardı ve faaliyetlerin yürütülmesi bu kurullar aracılığı ile gerçekleştiriliyordu.

Bütün gizlilik ve özenli çabalara rağmen, daha sonra dava açıldığında ortaya çıkan polis kayıtlarında yine de pek çok bilginin gizlenememiş olduğunu öğrenmiş olduk.

Bu gün buradan bakınca hiç de demokratik gibi gözükmese de o günlerde içinden geldiğimiz sol siyasi örgütlenme gelenekleri bakımından uygundu.

O günlere hâkim olan ve daha ziyade SSCB tarafından yayılan resmi sol ideolojik eğilimlerin etkisi ağırlıklıydı. Ancak sol düşüncelere katılmayıp bizlere karşı düşmanca bir yaklaşım içersinde olmayan, ağırlıklı olarak feodal yönleri öne çıkan çok değerli üye arkadaşlarımızın da DDKO faaliyetlerinde aktif olduklarını belirtmek gerekir.

Bizleri bir ortak paydada birleştiren en önemli özelliğimiz, yukarı da değindiğim gibi, farklı siyasi eğilimlere sahip olmakla birlikte, Kürt olmamız ve bunun da bizim dışımızda oluşan mevcut düzen içersinde bir farklılık olarak görülüp değerlendirilmesiydi.

BÎR : *Bir sivil toplum örgütü olan DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) adındaki "devrimci" ve "doğu" kelimeleriyle neyi anlatmak istiyordunuz ve Kürt toplumuna nasıl bir mesaj vermek istiyordunuz?*

Ümit FIRAT : Önceleri yukarıda bahsi geçen kimi ortak faaliyetler nedeniyle zaman zaman birlikte faali-

Institut Kurde de Paris

yetlerde bulunmuş olan bir "Doğu Kültür Dernekleri Federasyonu" fikri vardı. Ancak çeşitli toplantı ve temaslardan sonra görüldü ki, sadece doğulu ve Kürt olmak, amaç bakımından yeterli bir birliktelik değildi. Doğulu olmak artık kendimizi tanımlamak için tek başına yeterli bir kavram değildi. Bizimle hiçbir siyasi, kültürel, sosyal yakınlığı olmayan doğulu insanların yanı sıra, doğulu olmayan Kürtler için de uygun bir zemin yaratılmalıydı.

Self-determinasyon, Kürt kimliği, dili, kültürü gibi mücadele hedeflerine sahip olmak, sadece hemşerilik temelinde kurulmuş derneklerin işi olamazdı. Bu gibi hedefler Türkiye'nin bugün bile değişmeyen yapısı bakımından tabii ki siyasi hedeflerdi.

Devrimciliği de bu nedenle benimsedik. Çünkü nereden bakılırsa bakılsın, ismi ve işleyiş şekli bir siyasi parti gibi olmasa da, mücadele alanı siyasi bir alandı ve bu alanda da devrimci olmak zorundaydı.

BÎR: *DDKO'lar hangi illerde kuruldu? Ankara, İstanbul ve Kürdistan'daki DDKO'ların özelikleri neydi?*

Ümit FIRAT : Ankara ve İstanbul DDKO'ları kuruluşlarının ikinci aşamasında da aynı tüzük ve amaçlarla Kürdistan'da DDKO'lar kurmayı hedeflemişlerdi. Federasyona dönüşmemiz halinde, bir çatı altında birleşen örgütlerin tek bir otorite tarafından kapatılabilmesi gibi bazı yasal riskler vardı ama bunu gerçekleştirmek zaruri bir durum haline gelmişti.

Yeterli bir örgütlenme alanı sağlandıktan sonra yapılanmalarını bir federasyona dönüştürebileceklerdi. Böylece, Diyarbakır, Silvan, Ergani, Kozluk ve Batman'da DDKO kuruldu.

Kürdistan'daki DDKO'ların Ankara ve İstanbul örgütlerinden yegâne farkları üye yapılarıdır. DDKO tüzüğünde üyelik konusunda bir eğitim veya mesleki kriter olmamakla birlikte, Ankara ve İstanbul üyeleri sadece üniversite öğrencilerinden oluşmaktaydı; Kürdistan'da kurulan örgütlerde ise çeşitli yaş ve meslek gruplarından insanlar bulunmaktaydı.

BÎR: *DDKO'ları da kapatan 12 Mart 1971 Askeri Darbesi'ni doğuran koşullar ve darbenin amacı ve hedefi neydi?*

Ümit FIRAT : Bu konuda yazılmış oldukça detaylı ve kapsamlı çalışmalar mevcut.

Bana göre 12 Mart Darbesi veya muhtırası, kısaca başlangıçta güvenlik kuvvetlerinin kontrolünden çıkmış bulunan çeşitli sokak hareketleri ve kargaşa ortamının yanı sıra bazı ekonomik-politik reformların da yapılması yönünde birkaç cümleden oluşmaktaydı.

9 Martçılar olarak bilinen ve güya bir devrim yapmayı amaçlayan, ideologları arasında Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, Cemal Madanoğlu, İrfan Solmazer gibi bazı eski generallerin ve subayların da bulunduğu bir grup darbeci çeteyi tasfiye eden başka bir grup

Institut Kurde de Paris

darbecinin düzenlediği bir harekettir.

Başlangıçta bir darbe örgütlenmesine girişmedikleri ve sadece bir karşı darbe için organize oldukları için de asıl siyasi hedeflerini daha sonra geliştirdiler.

Bunların başında da, temel haklar ve özgürlükler alanına müdahale etmek, işkenceler, idamlar ve çeşitli baskılarla bu hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırken, tabii ki Kürtler de bu baskılardan nasiplerini aldılar.

Hedeflerini de tam gerçekleştiremedikleri için 12 Eylül 1980 darbesiyle siyaset sahnesine yeniden çıktılar.

BÎR: *12 Mart Askeri Darbesi'nden sonra, DDKO'ya yönelik operasyonlar ne zaman başladı ve bu süreç Kürt ulusal mücadelesini nasıl etkiledi?*

Ümit FIRAT : DDKO'ya yönelik operasyonlar 16 Ekim 1970 tarihinde Ankara ve İstanbul polisi tarafından gerçekleştirildi. Çok sayıda arkadaşımız polisçe gözaltına alınarak tutuklandılar. Daha sonra Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanırlarken 12 Mart 1970 Muhtırası verildi.

Ünlü Balyoz Harekâtı sonrasında yürürlükteki örfi idare yasası yetersiz kaldığı için 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası çıkartıldı. Yeni çıkarılan bu yasa hükmünce de Ankara'da yargılanan tutuklu arkadaşlarımız, Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mah kemesinde yargılanmak üzere Diyarbakır Askeri Cezaevine sevk edildiler.

26 Nisan 1971 tarihinde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı bildirisi ile de DDKO'lar süresiz olarak kapatıldı.

Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı, kendisine intikal eden dava dosyasındaki tutuklu arkadaşlar dışında, tutuksuz yargılananlar da dâhil olmak üzere birçok arkadaşımızın isimlerinin bulunduğu yeni bir ara - nanlar listesi yayınladı ve dava yeni bir boyuta taşındı.

DDKO'larla başlayan sürecin Kürt ulusal mücadelesinde bugüne kadar da etkilerinin hissedildiğini ve oldukça kalıcı izler bıraktığını söylemekle bir abartıda bulunmuş olmayız.

Gerek cezaevindeyken, gerekse de yargılanma sürecindeyken arkadaşlarımızın mahkemeler karşısında takındıkları siyasi tavır, Kürtler için artık bir başka mücadele sürecini başlatmıştır.

Diyarbakır yargılamaları, tabii ki Kürt siyasetinde birçok ayrışmayı da açığa çıkarmıştı. O gün dünyada ve Türkiye'de, sol ya da muhafazakar anlayışlar çerçevesinde ne tür politikalar yapılıyorsa, Kürtler de aynı sürece dahil oldular ve benzer ayrışma ve bölünmeleri yaşamaya başladılar.

BÎR: *1970'li yılların ilk yarısından itibaren farklı Kürt siyasal grupları ortaya çıktı. Bugün dönüp geriye baktığımızda, bu gruplar arasındaki siyasal ve ideolojik farklılık, bu tür bir ayrışmayı zorunlu kılıyor muydu?*

Ümit FIRAT : Bugün dönüp geriye baktığımızda pek de anlam veremediğimiz bölünmeleri, dönemin siyasi ve psikolojik şartlarında yaşamadan anlayabilmek epey zor oluyor.

Pek çok neden vardı bu bölünmel-

institut kurde de Paris

erde. Güvensizlik, kariyerizm, çeşitli çıkar beklentilerinin yanı sıra, Dünya, Türkiye, Kürdistan değerlendirme ve analizlerinde de o günkü koşullarda bölünmeler yaşandı. Daha sonraki dönemlerde, bölünen gruplar arasında tekrar tekrar yeni bölünmeler yaşandı. Bugüne kadar bölüne bölüne de olsa yaşamlarını sürdüren bazı grupların yeniden bölündüklerini de izliyoruz.

Yıllardır ortada duran çözüm bekleyen devasa bir problemle uğraşmaktayız ve yıllardır defalarca tekrar eden hayal kırıklıkları ve umutsuzluklarla iç içe yaşadık; yaşamaya devam ediyoruz. Politik yapılarımızda da farklılaşmalar ortaya çıkıyor; bölünüp ayrışmalar kaçınılmaz oluyor.

Bu itibarla, bunu da bir talihsizlik olarak görmüyorum. Dönüp oradan başlama şansımız olmadığına göre, o günlerde bölünme gerekçesi olan pek çok nedenin bugün ortadan kalkmış olmasını artık sadece bir deney zenginliğimiz olarak görmek ve değerlendirmek gerek.

Institut kurde de Paris

DDKO'LAR ÖNCESİNDEN GÜNÜMÜZE SİYASETİMİZ

İhsan AKSOY

Institut Kurde de Paris

Önce isteğiniz üzere kısaca öz geçmişimden başladıktan sonra metne gireyim. 1944 Ağrı merkeze bağlı Darebiya Jêrin, yani Türkçeleştirilmiş adıyla Aşağıyoldüzü köyü doğumluyum. Sîpkan aşiret konfederasyonuna bağlı Pîrebadî aşiretine mensup yoksul bir köylü ailesinden geliyorum. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademi'si 1970 mezunuyum.

Ortaokul döneminden itibaren Kürt olduğumun bilincindeyim ve Kürt sorunuyla ilgiliyim. İlk kez Ağrı Yüksek Öğrenim Derneği'nin çıkardığı Uyanış isimli (Yılda bir yayımlanıyordu) dergide şiir, öykü ve aktüel konuları irdeleyen yazılarım çıktı.1966 yılında Ankara'da yayınlanmakta olan Yeni Akış isimli (Kürt sorununu belli boyutlarda tartışmaya açmıştı) dergide Kürtçe küçük bir şiir denemem yayımlandı.

1970 yılında Ankara DDKO üyesi oldum ve derneğin eğitim işlerini yürüttüm. DDKO bültenlerinin hazırlanmasına katkı sundum.

1971 yılında tutuklandım. Sıkıyönetim askeri mahkemesinde yargılanlar arasında yer aldım ve 11 yıl 4 ay ağır hapse hüküm giydim.1974 affıyla salıverildim.1975'te İzmir'de kısa dönem olarak askerlik yaptım.

1975 Aralık ayında illegal olarak kurulan Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisinin kuruluşunda yer aldım. Legalitede yayımlanan *Özgürlük Yolu*'nun yayınlarına katkıda bulundum. Bulunduğum süre içinde makale türü yazılarım, Kürtçe şiirlerim ve bir de Türkçe'den Kürtçe'ye çevirim yayınlandı. 1977 yılında kısa bir yayın yaşamı sürdüren haftalık Demokrasi gazetesini Ağrı'da M. Ali Arslan'la birlikte yayımladık.1978 yılında kişisel nedenlerle örgütümden ayrıldım. 1979 yılında Pêkanîn

Yayınevini oluşturduk. İlk yayın olarak Necip Erdem takma ismiyle yazdığım 'Ulusal Sorun ve Türkiye'de Ulusal Sorun' isimli bir kitap yayımladık. Daha sonra İran Kürdistan Demokrat Partisi 4. Kongre kararlarını çevirterek kitap halinde yayımladık.

Türkiye'de kalma olanağı verilen tutuklama ve arama kararları nedeniyle kalamadığımdan1980 Mayıs ayında İran üzerinden Türkiye'yi terk ettim. Bir süre İran'da yaşadıktan sonra Batı Almanya'ya geçtim. Orda bazı arkadaşlarımla birlikte oluşturduğumuz Mala Gelê Kurd isimli derneğin çalışmalarına katkı sundum. Bu arada Gaziya Welêt ve Wekhevî isimli dergi ve gazeteleri yayınladık. 1985 yılında Kürtlerin yaşamını ve savaşımını konu alan "Kürdün Türküsü" isimli bir romanım yayınlandı ve Roman 1990 yılında Almanca'ya çevrilip yayımlandı. Bu arada birçok Kürt süreli yayınlarında makaleler ve Kürtçe öykülerim yayınlandı. Yasal engeller kalktığı için 2004 Şubat ayında Türkiye'ye döndüm. O tarihten itibaren Mersin'de yaşamaktayım ve Açılım isimli bir dergi ile Açılım Dergisi Yayınları'nı yönetmekteyim. Açılım dergisi düşün ve sanat dergisi niteliğinde Türkçe olarak periyodik bir biçimde yayınlanmaktadır. Demokrasi, eşitlik ve özgürlükleri savunmakta ve Avrupa Birliği yandaşlığından yana tavır sahibidir.

* * *

İsyanlar döneminin ardından uzun süre Kürt sorunu gündeme gelmedi. Baskılar, sürgünler, yıldırma girişimleri Kürt toplumunu suskunluğa itti.1950'lerde yapılan seçimlerde CHP'ye karşın DP'nin gelişmeye başlaması Türkiye'de yeni toplumsal gelişmelere yol verdi. Bu yıllarda çıkarılan bir af ile birlikte sürgüne gönderilmiş olan Kürt aileleri yeniden ülkelerine dönme olanağına kavuştular. Kürt aydınları arasında da alttan alta Kürt sorunu dillendirilmeye başlandı. DP iktidarı elde ettiği dış krediler aracılığıyla tarım kesiminin canlanmasını sağlayacak önlemler aldı ve tarım kesimine kredi akıttı. Elektrifikasyon ve traktörleşme tarımda olumlu ve verimli gelişmelere olanak sağladı. Taban fiyatlarıyla üretim teşvik edildi. Piyasa canlandı. Halk deyimiyle bolluk ve bereket baş gösterdi. Buna koşut olarak eğitim konusunda da yatırımlar arttı. Her yere okullar açıldı. Böylece daha önce belli bir kesimin ayrıcalığı durumunda olan eğitimden dar gelirli ailelerin çocukları da yararlanmaya başladı. Alt yapı yatırımları canlandı. Bu kendisiyle birlikte düşün alanında da ilerlemelere neden oldu. Gerçi 'Hürriyet' getirme savıyla iktidara gelen DP, daha sonra 'Hürriyet düşmanlarına hürriyet yok' gibi faşizan söylemlerle aydınlar üzerinde baskıyı arttırdı. Buna karşın yaşam ileriye doğru yavaş da olsa atılımını sürdürdü. Kürt okumuşlarının sayısı sıçrama yaptı. Metropol kentlerin yüksek öğrenim kurumlarına kayıt yaptıran Kürt gençleri birbirleriyle tanışma olanağı buldular. Kürt sorununu gizli gizli dile getirdiler. 1958 yılında Diyarbakır'da Musa Anter ve arkadaşları tarafından yayın-

Institut kurde de Paris

lanmakta olan *İleri Yurt* isimli gazetede 'Qımıl' isimli Kürtçe bir türkünün sözleri yayımlandı. Tüm Türkiye basını buna yer verdi. Kürtlerin yeniden baş kaldırdığı gibi savlar ileri sürüldü ve bu gazeteye karşı hücumlar yapıldı. Bununla bir şeyler uç vermeye başlamış oluyordu. Yine bu yılda Mustafa Barzani ve arkadaşlarının Sovyetler Birliği'nden dönüşleri Türk basınında birinci haber olarak yer aldı. O tarihten itibaren Barzani ve Kürtlerle ilgili haberler sürekli Türk basınında yer buldu. Barzani'nin komünist olduğunu vurgulamak için özellikle sağda yer alan basın onu 'Kızıl Barzani' olarak adlandırdı. Gelişinde Barzani'nin önce Kahire'ye uğrayarak C. Nasır'la görüşmüş olması da zamanın basınında spekülatif haber yorumlar olarak yer aldı. Bu gelişmeler Kürt yurtsever aydınları üzerinde ciddi etkilerde bulunuyor, onlara moral veriyordu. Bu Kürt sorununun yeniden gündeme yerleşmeye başladığı anlamınaydı.

Kürt aydınlarının birbiriyle olan ilişkileri Türk İstihbarat örgütünü de harekete geçirmişti.1959 yılında 49'lar olarak adlandırılan Kürt aydınları tutuklanarak 'Harbiye hücrelerine' konuldu. 49'lar olayı Kürt aydın hareketinin de başlangıcına işaret ediyordu. Aslında bu aşamada DP iktidarı ciddi ekonomik ve toplumsal sorunlarla karşı karşıyaydı.

49'lar olayı daha sonraki mahkeme safahatında Türk basınında sürekli yer aldı. Kürt aydınları olayın gelişimiyle ilgili ciddi bir duyarlılık içindeydi. Fiiliyatta yapacakları bir şey yoktu. Ancak olayı yakından izleyerek kendi aralarında konuşup tartışarak ilgi ve etkilenme konusunda ciddi bir gelişme oldu. 49'lara mensup olanların ya yüksek öğrenim öğrencileri olmaları, yada eğitilmiş meslek sahibi kimseler olmaları ilgiyi daha da arttırıyordu. 49'lara mensup olanlar hareketli ve etkileyici kimselerdi. Bundan dolayı da kendi çevrelerinde tanınıyor ve ilgi görüyorlardı. Savcılık iddianamesinde bunları 'Kürtçülük' le suçluyordu. Bu da diğer genç Kürt aydınlarını etkiliyordu. İşte hekim, avukat, mühendis gibi saygın olan meslek sahibi Kürtler 'Kürtçülük' yapıyor, Kürt varlığını savunuyorlardı. Bu 49'lar üzerine şiirler bile yazıldı. Bunlardan biri bir hukuk öğrencisi tarafından yazılmıştı ve şöyle başlıyordu: "Bu yollar nara gider, bu yollar dara gider... 49 baş 49 kardaş..." uzun ve duygu yüklü bir şiirdi. O zamanlar Kürt aydınlarının dilindeydi. Ayrıca mahkemedeki tavırları, yaşamları süslenerek anlatılıyordu. 49lar olayı sıradan bir olay değildi. Kürt aydınlarının Kürt kimlikleriyle ortaya çıkmalarıydı. Bu kuşkusuz Kürt yurtseverliği konusunda olumlu ve etkileyici rol oynadı. Zaten bunu izleyerek aydınlar adım adım işi ileriye götürmeye başladılar.

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal çözümsüzlük toplumun belli kesimlerini harekete geçirdi. DP hükümeti bu gelişmeleri zor kullanarak durdurmaya çalıştı. Toplumsal gelişmeler toplumun geniş kesimlerini içine alarak gelişiyordu. Aslında DP iktidarının ilk yıllarında elde ettiği dış yardımları özellikle ve

Institut kurde de Paris

ağılıklı olarak tarım kesimine aktardı. Marmara, Ege, Sakarya ve Çukurova'da ürünün artması sermaye birikimini arttırdı. Ancak dış kredilerin kesilmesi bu plansız kredi olanaklarını sınırladı. Enflasyonist politika toplumda haksız kazançlara neden oldu. DP kendi yandaşı bir türedi kapitalist kesim yaratmıştı. Bu diğer kesimlerin tepkilerine neden oluyordu. Belli bir kesimin palazlanmasına karşılık toplumun büyük bir kesimi yoksulluk içindeydi. Özellikle sabit gelirliler ve subaylar geçim sıkıntısı çekmekteydi. İktidarın partizan yaklaşımları da toplumu rahatsız ediyor ve iktidara karşı tepkileri besliyordu. Yüksek öğrenim gençliği, üniversite öğretim üyeleri, ilerici, demokrat aydınlar iktidarın politikalarını benimsemiyor buna karşı muhalefet ediyorlardı. DP iktidarı ABD'ye hoş görünmek için bir çok aydını 'komünist faaliyeti' gösterdikleri savıyla tutuklatmıştı. Bunun yanı sıra disiplinsizlik ve iktidara karşı olmaları gibi savlarla birçok üst rütbeli subayda tutuklanmıştı. Bununla iktidar karşıtlarına karşı baskıyı arttırıyor ve karşıt cephenin de böylece güçlenmesine neden oluyordu. Buna Kürtlerin tutuklanmasını da ekleyerek kamuoyunun nazarlarını Türkiye'ye yönelik tehdit ve tehlikelere çekmeye çalıştı. Ama ekonomi giderek bozuluyor, sabit ve dar gelirli memurlar, işçiler, ordu mensupları, kır ve kent emekçileri adım adım zora giriyordu. Baskı politikası aydınları da karşıt olmaya getirince olaylar DP iktidarını zora soktu. Derken 27 Mayıs 1960 askeri darbesi gerçekleşti.

1960 darbesi toplumdaki hoşnutsuzluğu gidermek üzere ilk önce hazırlanan anayasa ile demokratik hak ve özgürlüklerin genişlemesini sağladı. Üniversiteler özerkliğe kavuştu. Sendikalar kanunun yeniden düzenlenerek işçilerin grev hakkı genişletildi. Memur ve askerlerin maddi gelirlerinde düzenlemeler yapıldı. 5 yıllık ekonomik kalkınma planlarıyla ekonomiye çeki düzen verilmeye çalışıldı. Ancak 27 Mayıs'çılarda Kürtçülük ve komünizmden rahatsız olduklarını belirtmekte geri durmuyorlardı. NATO ve ABD'nin desteğini pekiştirmek için bunu gerekli gördükleri gibi kendilerde esas olarak İttihat ve Terakki'ye kadar uzanan ırkçı ve şoven çizgiler taşıyorlardı. Onların özgürlük anlayışı belli hatların dışına çıkmamayı öngörüyordu. Darbenin başı ve daha sonra devlet başkanı olan Cemal Gürsel komünizmle mücadele dernekleri fahri başkanıydı. Milli Birlik Komitasını oluşturan subayların bir kısmı ırkçıydı. Daha sonra Alparslan Türkeş ve arkadaşları (14'ler) bu komitadan dışlandılar. Daha sonra 21 Mayıs'çılar olarak bilinen Fethi Gürcan ve Talat Aydemir'in başını çektiği darbeci grupta yargılamaları sırasında bölücü, Kürtçü ve komünist hareketler yoğunlaştığı için darbe yapma gereği duyduklarını belirtmişlerdi. Yani tüm eğilimler Kürt ulusal demokratik hareketine karşı üç aşağı beş yukarı aynı görüşleri taşıyorlardı.

1960 darbesi DP iktidarının partizanca ve ordunun otoritesini sarsmaya çalışan politikalarını hedef aldı. Yani bazı iddiaların aksine sırf Kürt soru-

Institut kurde de Paris

nunu bahane yaparak yapılmadı. Zaten Kürt hareketi henüz cılız bir aydın karakteri taşımakta ve emekleme aşamasındaydı. Ancak iktidarı ele almaya çalışan bir grup (ki içlerinde A. Türkeş de vardı) ırkçı ve şoven bir gruptu ve iktidara sahip olmaları halinde Kürt toplumu konusunda çok yıkıcı girişimlerinin olacağı kesindi. Ama bu Milli Birlik Komitesi Kemalistlerden oluşmakla birlikte hepsinin tıpa tıp aynı görüşte olduğu söylenemezdi.

Darbe sonrası oluşturulan kurucu meclis, bir anayasa taslağı hazırlayıp referanduma sundu. Anayasayı hazırlama komisyonunda üniversite öğretim üyeleri etkindi. Birçok demokratik hak ve özgürlükleri güvenceye alan bir anayasa oluşturuldu. Üniversiteler özerk yönetime kavuştu, sendikal örgütlenme ve haklar emekçi kitlelerin lehine düzenlendi. Düşünce özgürlüğü ve haberleşme özgürlüklerini sağlayan maddeler konuldu. Ancak ceza yasasındaki düşünce karşıtı maddeler yürürlükte olunca çağdaş bir düşünce özgürlüğü ortamının oluşması sağlanamadı. Buna karşın yaratılan ılımlı ortamdan yararlanılarak ilerici örgütlenmeler gerçekleşti. Fikir Kulüpleri Federasyonu, Türkiye İşçi Partisi, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu gibi ilerici, demokrat kuruluşlar oluşup faaliyet gösterdiler. Türkiye İşçi Partisi saflarında demokratlar, ilerici aydınlar, sendikacılar ve Kürt yurtseverleri yer aldılar. Partinin programında iktidar olunması halinde Kürtçe ve Arapça anadilde eğitim yapılmasına izin verileceği belirtiliyordu. 1962 yılı dikkate alındığında bunun ileri bir söylem olduğu anlaşılmış olur.

Yine bu dönemde marksist klasikler yayınlanmaya başlandı. Buna paralel olarak Kürt yurtsever aydınları da çalışmalarını ilerlettiler. İstanbul'da bir grup yüksek öğrenim genci *Deng* isimli bir dergi çıkardılar. Medet Serhat, Yaşar Kaya ve Ergun Koyuncu'nun yönettiği dergi Türkçe yazıların yanı sıra Kürtçe edebiyat örnekleri ve amacını belirten Kürtçe bir başyazı yayımladı. 1963 yılı için bu çok sarsıcı bir çalışmaydı. CHP koalisyon hükümeti başbakanı İsmet İnönü'nün Lozan Antlaşmasının 39'uncu maddesinden söz ederek derginin yöneticileri hakkında dava açılmayacağını beyan etmesine karşılık, dergi yöneticileri hakkında dava açıldı ve dergi yayınını sürdüremeyerek kapandı.

1966 yılında sahipliğini Av. Mehmet Ali Aslan'ın yaptığı ve sorumlu yazı işleri müdürünün Abbas İzol olduğu Ankara'da *Yeni Akış* isimli bir dergi yayınlandı. Dergi Kürtlerin varlığı ve demokratik haklarını savunuyor, radyolarda Kürtçe yayının yasal olanaklarını irdeliyordu. Dergide Kemal Badıllı, Faik Bucak, Edo Deran gibi Kürt ozanlarının Kürtçe şiirlerinden birer örnek de vardı. 5 sayı süren yayın yaşamından sonra derginin sahip ve yöneticisi ile yazarlarından Kemal Burkay tutuklandığından dergi yayın yaşamını sürdüremedi ve kapandı.

Bu tarihlerde ilerici Kürt aydınları TİP içinde yer alıyorlardı. Bu doğaldı. Çünkü Türkiye de şoven ırkçı yaklaşımları olmayan tek parti TİP'ti.

Institut kurde de Paris

Kürtler burada Doğulular Grubu olarak adlandırılıyor ve kararlarda birlikte hareket ediyorlardı. TİP, sosyalizmi savunuyordu. Sosyalizmde "*Ulusların ve halkların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi hakkı...*" vardı. Ayrıca ABD ve batılı ülkeler Türkiye ve İran gibi Kürt halkı üzerinde egemenlik kurmuş olan devletlerle dostluk içindelerdi. Ayrıca Kürt toplumuna egemen olan feodal beyler ve dinsel kurumlarda kurulu düzenden yanaydılar ve Kürt kitlelerinin ezilmesinde onlarla ortaklık yapıyorlardı. Oysa Kürtlerin ezici çoğunluğu kır ve kent emekçilerinden oluşuyordu. Kürtlerin kurtuluşu sadece ulusal varlığının güvenceye alınması değil fakat bununla birlikte geniş Kürt yığınlarının her türden sömürüden kurtulması demekti. Bunu da ancak sosyalist bir sistem gerçekleştirebilirdi. Buna ek olarak insan hakları savunu-cuları ve devrimciler olarak Türk emekçi yığınlarının da özgürleşmesini istemek gibi bir sorumluluk da vardı. Bu da ancak birlikte verilecek sosyalist bir savaşımla olanaklıydı. İşte buna eklenebilecek daha bir çok nedenlerle TİP Kürt ilerici yurtseverlerine devrimci çalışmaları için uygun bir örgüt olmuş oluyordu.

TİP'in yöneticileri de Kürtlerin demokratik haklarını savunuyor onlara arka çıkıyorlardı. TİP'te küçümsenmeyen oranda gerçek anlamda demokrat, insan hakları savunucuları, özgürlüklerden yana insanların varlığı da Kürt ilericilerinin TİP'e yakınlık duymalarına neden oluyordu.

Legal zeminde bunlar olup biterken legal olanak bulamadıkları için Kürt milliyetçileri de gizli Türkiye Kürdistan Demokrat Partisini oluşturmuşlardı (1965). TKDP yandaşları TİP'i desteklemiyorlardı. Bir takımları TİP'e üye olmakla birlikte TİP'in bir aldatmaca olduğu görüşündelerdi. Aslında bu kesim, sosyalizme de karşıydı. Barzani ve mücadelesini kendisine örnek alıyorlardı. Onlara göre Türklere güvenmek son derece yanlıştı. Ayrıca solda yer almak Kürtlerin savaşımını bölmekten başka işe yaramaz. Buna karşın TİP karşıtlığı uç noktalara tırmandırılmadı. Aksine miting, gösteri, bildirilerde birlikler yapıldı. Doğal olarak TKDP'liler kendi isimleriyle hareket etmiyorlardı. Tek tek insanlar olarak çalışmalara katılıyorlardı ama kim oldukları biliniyordu.

1965 yılında kurulan TKDP Kürt milliyetçi gençliğinin üzerinde etkide bulundu. Ama ondan önce TEP ve yayınlanmakta olan marksist yayınlar ilerici Kürt gençlerinin bilinçlenmesinde etkin rol oynadı. Doğu Mitingleri TBMM Niğde milletvekili Asım Eren'in Kerkük'te yaşanan olaylar üzerine Türkiye'deki Kürtlere misilleme yapılmasını önermesi üzerine karşı hareketlerin oluşması sonucu ortaya çıktı. Nihal Atsız da "*Vasiyetname*"sinde Kürtleri düşman ilan etmesi ve Türkiye'yi terk ederek Afrika'ya ya da Barzani'ye göçmelerini istemesi gibi kışkırtıcı ve aşağılayıcı yazıları Kürt yurtseverlerini harekete geçirdi ve liberali, solcusu, gelenekçisiyle Kürtler "Doğu Mitingleri"nde yer aldılar. TİP'liler ve TKDP'liler mitingi birlikte gerçekleştirdiler. Örneğin Diyarbakır mitinginde hem

Institut kurde de Paris

Tarık Ziya Ekinci, hem de Sait Elçi konuşmacı olarak yer aldılar.

Fikir Kulüpleri Federasyonunda Kürt ve Türk ilerici, sol eğilimli yüksek öğrenim görmekte olan gençleri birlikte çalışıyorlardı. Bunlar aynı zamanda TİP yandaşıydılar. Ancak zaman içinde teorik farklılaşmalar baş gösterdi. Kemalizm'i öne koyan görüşler belirginleşti. Eylem eğilimli kesimler FKF'yi benimsemeyerek silahlı gruplar oluşturdular. Bu gelişmeler içinde Kürtlere de ayrılmak düştü. FKF yönetimini ele alan Kemalist kimselerle çalışma olanağı yoktu. Ayrılıp kendi örgütlerini kurdular. Örgütün kesin siyasal hedefleri yoktu. Diğer gençliğe yönelik Türk ilerici örgütleri gibi eğitim çalışmaları, seminer ve konferanslar yapmak, ilerici güçlerin aktivitesine katılmak, Kürdistan'daki baskıları, özellikle komando baskınlarını protesto etmek ve kamuoyuna duyurmak, yönetimin uygulamalarını kınamak amacıyla mitingler ve protestolar düzenlemek, yayınlar çıkararak görüşlerini ulaşabildiği kesimlere duyurmaktı. Çalışmanın esas zeminini Kürdistan'daki haksız uygulamalar oluşturuyordu. Çünkü Türkiye'nin genelindeki haksızlıkları dile getiren pek çok ilerici kuruluş zaten vardı.

DDKO'ların arkasında hiçbir illegal yapılanma yoktu. Ancak gerek TKDP yandaşları ve gerekse Şivancı olarak adlandırılan Dr. S. Kırmızıtoprak taraftarları derneğe gidip geliyor, görüşlerini belli ölçüde empoze etmeye çalışıyorlardı. FKF'de çalışan, yönetici konuma gelen Kürtler orda çalışılamayacağını anla-yınca değişik Kürt yurtsever şahsiyetleriyle de uzun uzadıya görüşmeler yaptıktan sonra ayrı bir örgüt kurma konusunda anlaştılar. Liberal, gelenekçi ve sol-sosyalist düşünce sahibi Kürtler örgütü birlikte oluşturdular. Örgütün ideolojik görüşleri yoktu. Ancak çalışmaları sol eğilimli unsurlar yürüttüğü için dernek sol eğilimli bir karakter taşıyordu denebilir. Devrimci Doğu ibaresini taşıması her şeyden önce Türk ilerici derneklerinden ayrılığını ortaya koyuyordu. O dönemde eşkıya ve ruhsatsız silah arama bahanesi ile Kürdistan'ın köylerine baskınlar düzenleniyordu. DDKO bu durum konusunda baskına uğrayan köylerin sakinleriyle yaptığı söyleşileri meclis başkanlığına ve devlet başkanı Cevdet Sunay'a iletti. Olay basına da yansıdı.

Kürtler 1900'ların ilk çeyreğinde ayrı örgütler kurmuşlardı. 1965 yılında da TKDP kurulmuştu ancak o dönemde Kürtlerin ayrı örgütlenmelerinin gerekip gerekmediği, bunun doğru olup olmayacağı tartışılıyordu. Bir kez TKDP'nin kurulmuş olması devrimci, ilerici Kürt kesimini öyle fazla etkilemiyordu. Aslında bu parti kendi varlığını da geniş kesimlere duyuramamıştı. Küçük ve gizli çalışan bir parti durumundaydı. İkincisi ilerici, çağdaş, devrimci görüşleri savunacak ve böylece dinamik gençliği toparlayacak bir yapıda değildi. Genç ve dinamik kesimler sosyalizmi savunuyor, Kürt ve Türk emekçi halklarının birlikte savaşım vermesi gereğinden hareket ediyorlardı. 1900'ların ilk çeyreğinde

Institut Kurde de Paris

kurulan Kürt örgütleri döneminde Türkiye'de tüm kesimlerin demokratik hak ve özgürlüklerini savunacak Türkiye geneline özgü örgütler yoktu. Sosyalist düşünce toplumda etkin değildi. Hatta yok denecek düzeydeydi. Bu durumda Ermenilerin, Kürtlerin ve diğer etnik toplulukların kendi örgütlerini kurmaları doğaldı. Oysa 1960'larda sosyalist ideoloji etkinlik sağlamıştı. Sovyet örneği tartışılıyordu. Ayrı örgütlenmenin devrimci güçleri parçalayacağı noktasından hareket ediliyordu. Türk kesimindeki birçok ilerici devrimci kuruluş da ulusların kendi geleceğini belirleme hakkını savunuyordu. Bu hakkın içinde teorik olarak ayrılma hakkı da vardı. Sovyet Sosyal Demokrat İşçi Partisi içinde boy göstermiş olan Bundçu, Galiyevci gibi ayrılıkçı olarak belirlenen akımlar Lenin ve arkadaşları daha sonra da Stalin tarafından suçlanıp dışlanmıştı. İşte böylesi bir ortamda ayrı örgütlenilip örgütlenilmeyeceği sosyalist kesimde tartışma konusu oluyordu. Bu doğaldı. Zaten Kürtler demokratik platformda kendi sivil inisiyatiflerini oluşturuyorlardı. DDKO siyasi bir parti değildi. Devrimci ve demokrat bir dernekti. Türkiye'deki devrimci, demokrat ve özgürlükçü güçlerle güçbirliği yaptı. Seminerler, konferanslar, yürüyüş ve mitingler düzenledi. Çeşitli ilerici, devrimci görüş sahiplerini bünyesinde barındırdı. Silahlı örgütlenmeden ve şiddetten titizlikle kaçındı. Buna eğilim gösterenleri dıştaladı. O dönemde Türk istihbarat birimleri DDKO'yu maceracı bir yola sokmak için değişik yöntemlere başvuruyordu. Daha sonra DDKO iddianamesinde de adı geçen Fevzi Kılıç isimli ajanları aracılığıyla provokasyonlar tertiplemeye çalıştı. Şiddet yöntemlerini kullanması için sürekli tahrik edildi. Buna karşın DDKO aklıselimi elden bırakmadı. Ancak eğer 11 Mart 1971 süreci uzasaydı bir yerlerden sızmaları olanaklı olabilirdi. Çünkü sonradan, mahkeme safahatında anladık ki, dört bir yandan kuşatılmış bulunuyorduk. Biz DDKO olarak Kürt toplumuna barışçı ve demokratik mesajlar veriyor, onların demokratik hak ve özgürlüklerini onların bir parçası olarak savunduğumuzu belirtmek istiyorduk. Kolluk güçlerinin zorbalığını duyurmamız bunun açık örneğidir.

DDKO'lar başta Ankara olmak üzere İstanbul, Diyarbakır, Ergani, Silvan ve Kozluk'ta kuruldu. DDKO mensuplarının birçoğu TİP üyesiydi de. TİP 4. kongresinde Kürt halkının varlığı ve demokratik haklarının verilmesi gerektiği konusunda bir karar aldı. Bu karar sıkıyönetim mahkemelerinde TİP'in kapatılması için gerekçe olarak gösterildi ve TİP yöneticileri bu karardan dolayı ağır cezaya çarptırıldılar. Bu kararın alınmasında TİP üyesi DDKO'luların da etkisi oldu.

1970 yılında DDKO'ya yönelik operasyonlar başladı. Önce Ankara'dan Mümtaz Kotan, Ali Beyköylü, Nezir Şemikanlı, İbrahim Güçlü, Sabri Çepik isimli DDKO üye ve yöneticileri tutuklandılar. Bunlara başkaları da eklendi.

1971'de sıkıyönetim ilan edildi ve toplu tutuklanmalar başladı. DDKO

Institut Kurde de Paris

Soldan sağa ayaktakiler:A. Uçaman, İbrahim Perişan,
A. Zeki Okçuoğlu, Sabri Vesek
Oturanlar soldan: Şakir Elçi, Niyazi Dönmez

mensuplarını tutuklayıp Diyarbakır askeri tutukevine koydular. Duruşmalar başlamadan DDKO mensupları savunma konusunda kendi aralarında toplantılar yaptılar. Sonunda iki grup grupsal savunma yapacakları kararına vardı. Yaş itibariyle olgun yaşlarda olan kesimde herkesin kendi başına savunma yapacağı biçiminde ayrışma oldu. Bir grupta 15'e yakın arkadaş savunmaya imza koymuştu, diğer grupta da aşağı yukarı aynı oranda arkadaş savunmayı ortaklaşa yapmışlardı. Bunun dışında diğerleri aşağı yukarı siyasi savunmadan çok hukuki olarak yönetilen suçlamaları yanıtlamaya çalışmışlardı. Birinci gruptakiler Kürt dilinin varlığı, Kürtlerin tarihinden örnekler veriyor ve iddianamedeki suçlamaların yersizliğine değiniliyordu. Kürtlerin demokratik hak taleplerinin doğal olduğunu bunun bölücülük olamayacağını ileri sürüyorlardı.

İkinci gruptakiler ki bende bu gruba mensuptum, ulusun çağdaş tanımı ve gelişkin ülkelerle özellikle sosyalist ülkelerdeki çok halklı olarak sorunun çözümlenmiş olduğu ve bunun örnekleri üzerinde durulmuştu. Türkiye'de de Kürt sorununun barışçı ve demokratik yollardan çözümünün olanaklı olduğu bunun içinde ceza müeyyideleri yerine demokratik haklarının verilmesinin ön koşul olduğu ve bu nedenle kendilerinin halkların birliğinden ve eşitliğinden yana oldukları doğrultusunda görüşler vardı. Savunmalar Kürtlere karşı açı- lan davalarda bir dönüm noktası olmuş oluyordu.

Savunmaların etkileri dışarıya da yansıdı. Kürt yurtsever kesimleri olayla ilgilendi. Savunma sırasında birçok dinleyici de salonda bulunuyordu. Ancak metinlerin sonuna kadar okunmasına izin verilmedi. 15 dakikalık okuma olanağı her gruba verildi. Ama biz orda okunması gereken yerleri daha önce belirlemiştik, onları okuyarak amacımıza vardık. Metinleri mahkeme aldı. Bir grubun metinlerinin dışarıya da gitmesi sağlanmıştı. O günün koşullarına göre Kürt halkının demokratik hak ve özgürlükleri savunulmuş oluyordu. Bu bir dönüm

Institut Kurde de Paris

noktası olarak belirlenmiş oluyordu.

1974 yılında çıkan afla birlikte Diyarbakır hükümlüleri salıverilmişti. Kısa süre sonra gruplar halinde örgütlenmeler gerçekleşti ve her grup kendi görüşlerini açıklayan yayınlar çıkardılar. Grupların oluşmasında ideolojik anlayışlar ağırlıklı rol oynadı. Ancak birbirlerine çok yakın görüşlerin ayrı durmaları gereksizdi. Bu daha çok kişisel kaygılardan ve yer edinme isteminden kaynaklanmıştı. Aynı görüşleri paylaşsanız bile eğer insan olarak birbirinize güveniniz yoksa birlikte çalışma olanağı da yok demektir. Tabii bazı kariyer arzuları da bu işte her zaman rol oynar. Yani salt iyi niyetle, yurtsever fedakârlık ve alçak gönüllülükle işler yürümüyor. Bu uzun ve etraflı bir inceleme gerektiren, toplumsal, ideolojik ve psikolojik bir konu. Geride kaldı. Marks'ın bir değişi vardır: "Neler olmuşsa olması gereken şeylerdi". Yaşandı. Şimdi yeni bir dönemi ve buna uygun yeni koşulları yaşıyoruz.

Kuzey Kürdistan'da savaşım bir kilitlenme ve muğlaklık sürecinden geçiyor. Bunun çok yönlü nedenleri var. Başlı başına bir araştırma ve irdeleme konusu. PKK ve yandaşı örgütlenmelerin Kürt sorununa çözüm getirmesi ve bu sahiplenmesi olanaklı değil. Yapıları buna uygun değil. Ancak elde ettikleri büyük maddi güç sayesinde ayakta duruyor ve Kürt sorununun çözüm yollarının önünü tıkıyorlar. Kuşkusuz istesek de istemesek de bu durum geçici bir süreçtir. Bu oturup sürecin tamamlanmasını beklemek anlamına değildir. Ancak Kürt demokrat, ilerici ve özgürlüklerden yana kesim küçümsenmeyen bir sayıya sahip. Bunun derlenip toparlanması epey güç. Bir kez güvensizlik ve bıkkınlık var. Bunların çoğunun yaşları ilerlemiş. Genç kesimi PKK yanına almış. Yeni nesillere uzanmakta hayli güç. Örgütlenmeyi ve ciddi bir çalışmayı gerektiriyor. Kısa ve öz olarak Kürt sorunu şunu ifade ediyor: Kürt halkı kendi kendini yönetmek istiyor. Bu Kuzey Kürdistan'ın özgül koşullarına uygun olarak programlanır. İsmi şu veya budur. Önemli olan Kürtlerin kendi kendilerini yönetmeleridir. Bu özgül koşullara uygun olarak programlanır. Orta Doğunun yeniden şekillendiği ve Dünyanın tek kutuplu bir güç tarafından yönlendirildiği, küreselleşmenin egemen olmaya baş- ladığı bir dönemde silahlı savaşımın hiçbir çözücü etkisi olamaz. Demok- ratik muhalefet yükseltilerek, AB'nin ve Batı blokunun barış istediği, etnik sömürünün kalkmasından yana olduğu bir süreçte dünya ölçüsünde yandaş kazanılarak Kürt ulusal mücadelesine ivme kazandırılır. Sürekli geleneksel politikalarla, PKK politikası arasında dönüp durmak Kürt ulusal demokratik savaşımını kilitler ve kısır bir döngüye sürükler. Bunu aşmak içinde çağdaş, demokratik, bilimsel esaslardan Dünya ve bölge gerçeklerinden hareket edip programlaşan bir örgütlenmeye, buna güç verecek kadrolara gereksinim var.

13 Eylul 2006

Institut Kurde de Paris

Koma Azadîxwazên Kurdistan: "Hodrî Meydan!"

Ali BEYKÖYLÜ

Institut kurde de Paris

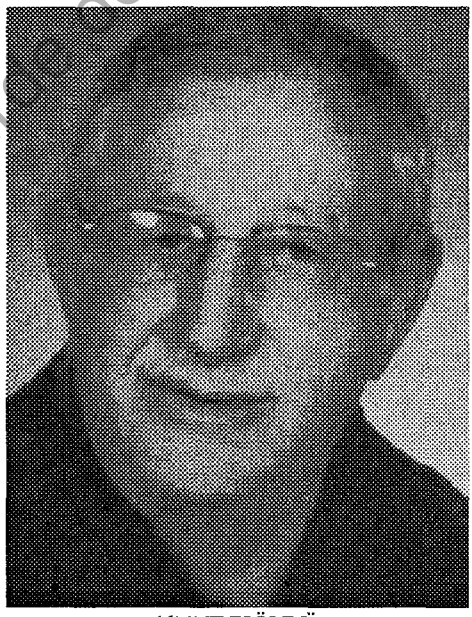
Kürt ve Kurdistan sorununun tarihini incelerken özellikle yakın dönem Kürt siyasal-ulusal mücadelesinin tarihini kavrayabilmek için kısaca daha önceki yıllara bakmak lazım.

Birinci Dünya savaşı emperyalistlerin Orta Doğu'yu paylaşma ve bu arada Kurdistan'ı sömürgeci devletler arasında paylaştırma savaşı olarak masa başı antlaşmalarla tarihteki yerini aldı.

Fakat Kürtler bu tarihi adaletsizliğe karşı hep direndiler. Güney Kurdistan'da ve Kuzay Kurdistan'da direnişler yıllarca sürdü.

Kürt halkının bu bitmez tükenmez özgürlük talepleri, emperyalistlerin destekleriyle sömürgeci devletler tarafından inkar ve imha ile bastırıldı. Şeyh Mahmud BERZENCİ, 1925 Şeyh Said, Ağrı, Dersim, Mahabad vb. diğer Kürt hareketlerinde olduğu gibi.

Kuzey Kurdistan'da yıllarca planlı bir şekilde uygulanan sürgün poli

Ali BEYKÖYLÜ

tikaları ile Kürtler asimilasyona tabi tutuldular.

İkinci Dünya Paylaşım Savaşı sırasında da kurulan Mahabad Kürt

Cumhuriyeti de yine aynı kapitalist-emperyalist sistem ile emperyalist Sovyet sistemi kendi çıkarları doğrultusunda anlaşarak tarihi bir ihaneti gerçekleştirdiler. Henüz bir yaşını doldurmamış bir bebek gibi masum, Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırdılar ve liderlerini darağaçlarında sallandırdılar.

Kürdistan'ın tümü Kürt halkı için bir cehenneme dönüştürüldü. Neticede Mustafa BARZANİ pêşmergeleriyle uzun ve meşakkatlı bir yürüyüşten sonra SSCB'ye iltica etmek zorunda kaldı.

Artık Kürdistan yıllarca lidersiz ve örgütsüz bir şekilde ahu-zar içinde kaldı. Adeta Kürdistan'ın üzerine ölü toprağı serpilmişti. T.C. yöneticileri histerik şoven duygularını "hayali Kurdistan'ı Ağrı dağına gömdük" diye dile getiriyorlardı.

Artık dünyada Kürtlük adına Kürt yok. Her Sömürgeci işgalci devlet Kürtleri kendilerine mal etmeye çalıştı. Türk-Kürtler, Arap-Kürtler, Fars-Kürtler gibi. Ama bu hunhar katliamcılar bir şeyi unutmuşlardı ki, bin yılların kültürünü taşıyan ve insanlık kültürünün beşiği olan Mezopotamya'nın bu kadim halkının küllendiği topraklardan yeniden fışkıracağını.

Nihayet yaşanan yenilginin suskunluğu, BARZANİ'nin 1958 yılında Irak ve Kurdistan'a dönüşü ile bozuldu. İki üç yıllık barış ve sükunet ortamından sonra, darbeci yönetim ile ihtilafa düşmesi neticesinde 11 Eylül 1961'de Irak yönetimine karşı başlattığı hareketle Kurdistan dağlarında özgürlük mücadelesi yeniden alevlenmeye başladı.

BARZANİ'nin yeniden başlattığı hareket kısa bir zaman içinde bütün Kurdistan'da duyulmaya başladı. Türk basını bu Kürt ulusal hareketini aşağılamak için bunu bir "eşkıya hareketi", "çete hareketi", "aşiret isyanı" şeklinde göstermeye çalışıyordu. Buna rağmen, yıllarca ezilmiş, hor görülmüş, aşağılanmış, Kürtlüğünden utandırılmış Kürt halkı ve gençleri bu yazıları yazan gazete ve dergileri bile alarak ve burada yazılanları birbirine aktararak bir ümit ışığı aramaya çalışıyorlardı. Gazete ve dergilerde çıkan BARZANİ ve pêşmergelerin resimlerini keserek ceplerinde ve yüreklerinin üzerinde taşıyarak, ulusal duygularını tatmin etmeye çalışıyorlardı.

1960 Askeri Darbesi ve 1961'de yürürlüğe konan Anayasa'nın getirdiği daha demokratik bir ortam ve rahatlama, fikri açıdan yeni bir döneme yol açtı. Sol yayınlar rağbet görmeye başladı. Metropollerdeki Kürt gençleri de bu ortamda bir arayış ve okuma seferberliğine girdiler. Türkiye'de sağ-sol tartışmaları süratle gelişmeye başladı.

İşçi-emekçi kesimi örgütlenme faaliyetine girdiler. Türkiye İşçi Partisi (TİP) kuruldu. Kürt aydın ve gençliği de bu sağ ve sol yelpazeler arasında bölünmeye uğradılar. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Türk Talebe Federasyonu (TTF), Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) gibi örgütler kuruldu. 1964-1965 yıllarında MTTB yönetimini ellerine geçiren bazı Kürt gençleri iktidarın desteği ile "*vatandaş Türkçe konuş*" kampanyası açtılar. Yoğun bir propagandaya girdiler. Kürtler Kürtleri asimile olmaya çağırıyordu.

Institut Kurde de Paris

Diğer yandan Kürt aydınları ve gençliği TİP ve FKF içinde yer almaya başladılar.

Basında Kürt sorunu ve Irak'taki Kürt Ulusal mücadelesi tartışılıyor; Kürt aydınları baskı ve zorluklara rağmen zaman zaman Kürtçe dergi ve kitap çıkarmaya çabalıyorlar (*Dicle-Fırat, Yeni Akış, Kürtçe Alfabe, Mem û Zîn*'in Latin harfleriyle yeniden basımı) gibi.

Kurdistan'dan gelen gençler Ankara ve İstanbul gibi metropol üniversitelerinde okumaya başladılar. Bu süreç içinde tanışma ve ortak değerler etrafında toparlanma fırsatını elde ediyorlar. Yurtlarda, derneklerde, cemiyetlerde ve kulüplerde dayanışma içine giriyorlar ve böylece ortak değer ve kimliklerinin farkına varıyorlar. Dayanışma gecelerinde bir araya gelip kültürlerini, folklorlarını ve stranlarını dillendiriyorlar. Düzeninin asimile etmeğe çalıştığı bu gençler, süreç içinde metropollerdeki Kürt aydınlarıyla tanışma ve etkileşim sonucu, onların ulusal kimliklerinin bilincine varmasını sağlıyordu. Aynı zamanda süren faşist ve asimilasyoncu baskılarlada karşılaşıyorlardı. Bu dönemde genelde Türk solu içerisinde yer alan Kürt gençleri "Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etme" ilkesini tartışıyorlar. Bu gelişmeler bir taraftan faşist baskılar, diğer taraftan Türk Solu içindeki sosyal şoven baskılar ve dışlamalar, Kürt aydın ve gençleri arasında ayrı örgütlenme tartışmasını ortaya çıkardı.

Güney Kurdistan'da ulusal direnişteki gelişmeler bir ümit ışığı gibi Kürt aydın ve gençleri arasında yaygınlaşmaya başlamıştı.

Bu sis ve dumanlı atmosfer içinde Kürtler kendilerine bir yol ve yordam arayışı içine girdiler.

1965-1966 yıllarında bir grup Kürt genci Ankara'da kendi aralarında sürekli bir görüşme arayışı neticesinde **Koma Azadîxwazên Kurdistan** adıyla bir grup oluşturdular. (M. Ali Dinler, M. S. Bilgin, A. Kotan, H. Buluttekin, M. Uysal, M. Çadırcı, A. Beyköylü).

Bu grup, Kürt gençleri arasındaki asimilasyonu kırmak ve Kürtlük bilincini geliştirmek için, Kürt tarihiyle ilgili bazı bildiriler basıp KAK rumuzu ile dağıtıyordu. Fakat pek etkili olmuyordu.

Faşist ideolojiyi besleyen *Ötüken* adlı dergi, 1967 Nisan ayı sayısında Nihal Atsız'ın Kürt düşmanlığını işleyen *Vasiyetname* niteliğindeki makalelerini art arda yayınladı.

Bu makale; faşizmin kin, nefret, katliam ve sürgün kokan insanlık dışı yüzünü ortaya koyuyordu. Sömürgeci-işgalci sistemin inkar ve imha politikalarına yeni bir yol ve yöntem öneriyordu.

Kurdistan'ın Kürtlerden boşaltılıp Orta Asya'dan Türk soyundan kimselerin getirilip yerleştirilmesini istiyor ve özetle yazısının sonunda da Kürtlere bir önermede bulunuyordu: "Def olup gidin, nereye giderseniz gidin, Barzani'ye gidin, Hindistan'a gidin, Afrika'ya gidin, Birleşmiş Milletlere baş vurup kendinize yurtluk isteyin, Türk milletinin aşırı sabırlı olduğunu, ayranı kabardığı zaman önünde durulamayacağını gidin ırkdaşlarınız Ermenilere

Institut kurde de Paris

sorun da aklınız başınıza gelsin."

Bu faşist ırkçı görüş Kürtler için kabul edilemez ve cevapsız bırakılamazdı. Bu yazı metropollerdeki Kürt gençleri arasında yaygın bir tepkinin oluşmasına neden oldu. Fakat buna kim ve nasıl bir cevap vermeliydi?

Koma Azadîxwazên Kurdistan grubu, bu düşünceyi ve dergiyi protesto etmek için yol ve yöntem aramaya başladı. Bu faşist ve ırkçı düşüncelerin örgütlü partisi olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve lideri Alparslan Türkeş'le görüşerek protesto etmeyi arkadaşlara önerdim. Bu öneri üzerine Ankara-Erzurum Talebe Yurdu yönetiminde ben ve Sabahattin Deliçakı telefonla randevu alarak görüşmeye gittik.

Elimizde Ötüken dergisi ile başkanlık odasına girdiğimiz zaman aynı dergi A. Türkeş'in masası üzerinde dikkatimden kaçmadı. Odada A. Türkeş ve MBK'sinden bir arkadaşı vardı. Ötüken dergisindeki bu yazının doğulu gençler arasında bir tepkiye yol açtığını, böyle devam ederse olaylar çıkabileceğini söyledim.

A. Türkeş ise bu yazıyı okuduğunu ve tasvip etmediğini, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu, Kürtlerin de Türk olduğunu ve Orta Asya'dan geldiklerini, kendisinin ne kadar Türk o kadar Kürt ve ne kadar Kürt ise o kadar da Türk olduğuna anlatarak bizi inandırmaya ve Erzurum'daki çift minarelerde taş işlemelerdeki nakışlarla Doğulu kadınların dokudukları yün çoraplardaki nakışların aynı olduğunu ve dolaysıyla aynı kültürden olduklarını, çeşitli örneklerle ispatlamaya çalıştı.

Tartışmamız bir saatten fazla sürdü. Bu şekilde daha fazla tartışmaya gerek görmediğim için, ayağa kalktım ve Kürtleri inkâr, imha ve sürgün etmekle bir yere varılamayacağını, çıkacak olaylardan sorumlu olacaklarını, bu düşüncelere karşı sonuna kadar mücadele edeceğimizi söyleyerek odadan çıktık.

Bu görüşmeyi **KAK** grubundaki arkadaşlarla değerlendirdikten sonra, bir bildiri yayınlamayı kararlaştırdık.

A. Kotan, H. Buluttekin, M. Çadırcı ile bildiri metnini hazırladık. Bildiri özetle şöyle idi.

"Hodri Meydan!
Kim kimi kovuyor?
Asırlardan beri bu topraklarda yaşamış ve yaşayacak olan Kürt halkını kovacak bir güç daha ne anasından doğmuş ve ne de doğacaktır....
... Asıl def olup gitmesi gerekenler halkları birbirine düşürmek isteyen bu örümcek kafalı faşistlerdir... vs."

Bu bildirimizi dağıtabilmemiz için meşru ve yasal bir zemine oturmamız gerekirdi.

Ankara'da Kürt öğrencilerin dayanışma ve barınma için kurdukları cemiyetler, dernekler ve yurtlar vardı. Bildirimizi bu kurumların yönetimlerine sunduk. 19 kurumun onay ve imzasını aldıktan sonra, bu bildiriden on bin adet bastırdık. Bu dayanışma Kürt aydınları ve gençleri arasında coşkulu bir gelişme yarattı.

Bildirimizin dağıtım işi organize edildi; Ankara, İstanbul, İzmir, Diyarbakır ve diğer yerlerde dağıtılması üzere gönderdik. Mayıs ayının son haftasının cumartesi günü resmi dairelerin tatil saati olan saat 13:00'da dağıtım yapıldı.

Institut Kurde de Paris

Bu beklenmeyen protestomuz her yönüyle toplumda büyük bir etki yarattı. Günlük gazetelere haber oldu ve köşe yazarlarının yorum köşelerinde yer aldı (Çetin Altan, İlhami Soysal vs.).

Mecliste ve senatoda sert tartışmalara yol açtı. Kurdistan'da büyük bir ilgi gören "*Hodri meydan! Kim kimi kovuyor?*" bildirimiz il, ilçe ve köylere kadar dağıtılmıştı. TKDP ve TİP için halk arasında iyi bir propaganda fırsatı yaratmıştı.

Eylül ayında Ankara'da bir araya gelen arkadaşlarla bu gelişmeleri değerlendirdik. Kürt halkının yıllarca küllenmiş arzu ve taleplerini mitinglerle ortaya koymayı kararlaştırdık. Bu demokratik girişimimiz kısa zamanda taraf ve zemin buldu. Miting tertip komitesi oluşturuldu. Ekim ayının ilk haftasında başlayan bu mitingler; Batman, Silvan, Diyarbakır, Ergani, Siverek, Tunceli, Ağrı ve en son olarak da Kasım ayında Ankara'da* yapıldı.

Bu mitinglere halkın çok önemli ilgisi ve katılımı oldu, mitinglerde Kürt halkının özlem ve taleplerini dile getiren konuşmalar yapıldı, şiirler okundu. Pankartlar ve sloganlar "*Hodri meydan!*" bildirisine can ve kan katı. Bu mitingler zinciri, tarihe "Doğu Mitingleri" olarak damgasını vurdu. Kürtlerin demokratik yollarla özlem ve taleplerini dile getirilmesi ve legal örgütlenme girişimlerinin yolunu açtı. Aynı zamanda Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kuruluş çalışmalarına önemli bir zemin oluşturdu.

Türk sol hareketi bu yıllarda başlayan-bitmez-tükenmez ve uzlaşmaz teorik ve ideolojik tartışmalar içine girdi.

Sağda devlet destekli ve MHP'nin dümen suyunda yürüyen ırkçı-faşist gruplar ve örgütlenmeler her yerden radikal tabanlar oluşturarak pervasız ve saldırgan eylemlerde bulunuyorlardı. "*Komünizmle Mücadele Dernekleri*" gibi örgütlenmelerle devrimcilere, Alevilere ve Kürtlere karşı eylemler düzenleniyordu. Doğu Mitingleri'ne karşı Erzurum'da yapılan "Şahlanış Mitingi" gibi.

Bu gelişmeler ve tepkiler Türk solunda bölünmelere ve radikal örgütlenmelerin oluşmasına yol açtı. FKF, Dev-Yol, Dev-Sol, gibi örgütler giderek illegal örgütlere dönüştüler.

Bu gelişmeler ve tepkiler Kürt gençlerini ve devrimcilerini derinden derine etkiliyordu. Kürt gençlerinin "ayrı örgütlenme" tartışmaları gündeme oturmuştu. FKF'den ayrılan bir grup Kürt genci ile arayış içerisinde olan yurtsever Kürt gençleri bir araya gelerek 1968 yılı boyunca bir dizi toplantı yaptılar. 1969'un Mayıs ayına kadar çok detaylı tartışmalardan sonra kurulacak örgütün ismi ve tüzüğü üzerinde anlaşmaya varıldı. Böylece Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucular listesi oluşturuldu.

İlk yönetim kurulu başkanlığına seçilen Yümni BUDAK ile beraber dernekler masasına gerekli evraklarımızı vererek resmen kuruluşumuzu gerçekleştirdik. Bu süreç içinde katkıları çok yoğun olan arkadaşların bu kuruluşu daha detaylı anlatacaklarına inanıyorum. Yalnız burada süre-

Institut kurde de Paris

* Ankara Mitingi'nin tertip komitesi; mitinge konuşmacı olarak davet edilecek kişiler üzerinde anlaşamayarak ikiye bölündü. Siyasi parti temsilcilerinin konuşmacı olarak davet edilmesi kararı üzerine; miting komitesi başkanı ve TİP yanlısı Ruşen Aslan'nın istifası neticesinde, yurtsever gençler mitingi neticelendirdi.

ci ve DDKO'yu olumsuz etkileyen bir gelişmeyi detaylı olarak anlatmam gerekir.

DDKO'nun kuruluş tartışmaları ve çalışmaları sırasında Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin cemiyet başkanı olan Nezir Şemmıkanlı katılmıyordu. Bir gün bana DDKO'nun kuruluşunun içinde olmadığını ve hatta dışlandığına üzüldüğünü söyledi. Kendisinin birçok imkân ve ilişkiye sahip olduğunu ve bunları böyle bir faaliyete sunabileceğini anlatı. Akabinde devam ederek, eğer arkadaşlar bu ilişkiyi ve zemini bulamazsa İstanbul'da kurulacak DDKO ile ilişki kuracağını söyledi. Kendisinin böyle imkan ve olanaklara nasıl sahip olduğunu ve niye değerlendirmediğini sordum.

Bahçelievler'de kiraladığı bir evde kaldığını ve eve gidersek bana bazı şeyler göstereceğini söyledi. Gittik ve bu arada yatağının altında bazı şeyler çıkardı; Bir Kurdistan haritası ve bazı mühürler ve yazılar. Bunları liseden arkadaşı olan Fevzi Kılıç'ın kendisine verdiğini, Avrupa'dan bir Kürt milliyetçisi olan dayısı Dr. A. Rasatgeldi'nin gönderdiğini söyledi. Fevzi Kılıç'ın Ankara Belediyesi'nde çalıştığını ve bir çok imkana sahip olduğunu, eğer bunları değerlendirirsek bir çok olanaklar elde edileceğini söyledi. Ve Fevzi Kılıç'la beraber İstanbul'a gideceğini, kendisine yardımcı olmamı istedi.

Ben ise Fevzi Kılıç'ı tanımadığımı onu tanımam gerektiğini dedim. "Tamam ben onu ararım yarın akşam yemeğinde beraber oluruz" dedi. Fevzi Kılıç gece gazinolarını ve eğlence yerlerini denetleyen görevde çalışıyormuş. Akşam yer ayırdığı bir gazinoda buluştuk. Restoranın bahçesinde itina ile hazırlanmış tek bir masada oturduk. Sohbet sırasında Fevzi sahip olduğu imkân ve olanaklardan ve ilişkilerden bahsetti. Bu hususta Nezir ile samimi oldukları için anlaştıklarını ve dayanışma içine girdiklerini, kendisinin de milliyetçi bir Kürt olduğunu, Kürt gençlerinin DDKO'da bir araya geldiğine sevindiğini, fakat memur olduğu için bu kuruluşta yer alamadığını, ama katkıda bulunmak için elinden geleni yapacağını söyledi. (Bu sohbetimiz sırasında Nezir tuvalete gitmişti).

Ankara'da güvenilir bir zemin bulamadığını, İstanbul'a kurulacak DDKO'ya yardımcı olabileceğini bunun için İstanbul'a gitmeyi istediğini söyledi.

Benim Doğu Mitingleri ve DDKO'nun kuruluşundaki çalışmalarımı duyduğunu, memur olduğu için bu çalışmalara katılamadığını, ama Avrupa'daki dayısı Dr. A. Rastgeldi ile olan ilişkileri ve onun isteği üzerine ilişki kurmak istediğini söyledi.

49'lardan bazı Kürtlerin bu meseleyi istismar ettiğini, Doğan Kılıç'ın illegal faaliyetler içinde olduğunu, Tunceli dağlarındaki mağaralarda silah depoladıklarını, devlete karşı silahlı mücadeleye gireceklerini duyduğunu, bunları bizim duyup duymadığımızı sordu.

Anlattığı bu şeyleri duymadığımızı, bu gibi olayların yanlış olduğunu ve legal çalışmalara engel teşkil edeceğini söyledim.

Ben ise Kürt halkının yoksul olduğunu, kalkınmaya ve bilinçlenmeye muhtaç olduğunu, demokratik ve

Institut kurde de Paris

legal örgütlenmelerle bi-linçlenebileceğine inandığımı söyledim. Mesela ben bu an bir kooperatif örgütlenmesi çalışıyorum. Memlekete döndükten sonra bu kooperatifçiliği halkın içinde yaygınlaştırmaya çalışacağım. Bu şekilde halk hem bilinçlenecek ve hem de ekonomik güç haline gelecek. Bu sohbetimiz devam ederken Nezir geldi, o da vaktin geç olduğunu söyle - yerek tekrar görüşmek üzere ayrıldık.

Ertesi gün Nezir ve Fevzi ile olan bu ilişkiyi bazı arkadaşlara anlatım, arkadaşlar şok oldular. Fevzi Kılıç'ın şaibeli biri olduğunu, onun ilişkiye gireceği arkadaşları duyarlı kılmak lazım dediler. İstanbul'daki arkadaşları nasıl duyarlı kılacaktık.

Ankara'da istediği zemini bulamayan Fevzi Kılıç'ın Nezir'le beraber İstanbul'a gitmeleri ve bilinen şaibeli durumu bizleri daha fazla tedirgin ediyordu.

Amacımız kuşku duyduğumuz bu iki kişiyle ilgili İstanbul'daki arkadaşları da uyarmaktı. Bunun için bu kuşkunun bunlar tarafından sezilmemesi gerekirdi. Bu durumu bilen arkadaşlar benim bunlarla beraber gitmemin daha uygun olacağını söylediler.

5 Haziran 1969 tarihinde akşam Nezir beni aradı ve İstanbul'a gitmek için bilet alacaklarını söyledi, eğer gitmek istersem benim için de alacaklarını söyledi. Ben de olur dedim. Akşam saat 21:00'de Nezirle otogarda buluştuk. Aynı saatte gelmesi gereken Fevzi, saat 23:00 olduğu halde gelmedi.

Nezir'e, bu adama güvenmediğimi, yalan söylediğini ve bu işten vazgeçmemiz gerektiğini söyledim dim. Tam o sırada Fevzi karşımıza çıktı. Tren garında bizi beklediğini, onun için geç kaldığını söyledi. Ben yer ayırmışım biletleri alıp geleyim dedi. Biraz sonra geldi, önde ayırdığı yerlerin satıldığını ve arka sırada 3 kişilik yer aldığını söyledi. Bilet alınan otobüs de Gazanfer Bilge firmasının arabasıydı.

Gerede'yi geçtikten sonra Fevzi kalkıp ön tarafa gitti ve orada bazı kişilerle tartışmaya başladı. Yolcular aralarına girerek onu yerine yani yanımıza getirdiler. Kavganın sebebini sorduk, bizim yerimiz almışlar kalkmalarının istedim bana küfür ettiler dedi. Ve cebinde bir ustura bıçağı çıkararak adamlara küfür savurmaya başladı. Otobüsü eyleyin aşağı inelim kim kimin anasını beller görelim. Bolu dağlarındaydık. Fevzi hırçınlık ediyordu. Yolcular rahatsız oldular. Nezir'e bu adam başımızı belaya sokacak inmeyelim dedim. O şekilde gerginlik içinde Düzce'ye vardık. Yarım saat dinlenme molası verildi. Biz tam arka kapının yanında olduğumuz için önce Nezir indi, Fevzi ayakkabılarını giymekle oyalanırken, Nezir'in arkasından tam da ben inerken, Fevzi'nin kavga ettiği adamlar arka kapının önüne gelmiş ve bana ateş etmeye başladılar. Ben vuruldum, sarsıldım ve kapının eleğini tutum, kapıyla beraber arkaya doğru savrularak yere düştüm. Atılan diğer kurşunlar bana isabet etmedi. Nezir geri döndü ve bana doğru geldi. Bağırarak ben vuruldum dedim, sen kaç kendini kurtar. Nezir lokantanın içine doğru kaçtı ve ateş eden kişilerde onun arkasına doğru koştular. Nezir'in anlattığına göre kendisini görememişler, ateş edenler 3 kişi olup lokantanın arka kapısından kaçmışlar.

Institut kurde de Paris

Nezir yanıma gelip beni kaldırırken, yolcular bir arkadaşımızın da otobüsün içinde vurulup düştüğünü söylediler. Bizi hemen bir taksiye atıp hastaneye gönderdiler. Müdahale yapılıp film çekildi, sol kolumun koltuk hizasında giren kurşun kolumu delerek koltuk altından vücudumun içine girmişti. Doktorlar bu durumda müdahalenin daha tehlikeli olacağını söylediler. Bu şekilde beni servis odasına çıkardılar. Fakat kolum felç olmuştu. Olay saat 02-2:30 sıralarında olmuştu.

Bir müddet sonra Nezir yanıma geldi ve doktorların benim tehlikeyi atlattığımı söylemişler. Fakat Fevzi Kılıç hastaneye gelinceye kadar ölmüş. Bana atılan ikinci kurşun ben savrulup yere düşünce, otobüsün içinde bekleyen Fevzi'nin kalbine isabet etmiş. Sabahleyin elbiselerini Nezir'e teslim etmişler, cebinde çıkan kimliğini ve eşyalarını tespit etmişler. Cebinde bir de Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) elemanı olduğuna dair bir kimlik çıkmış. Nezir gelip durumu anlatı. Ben de aferin dedim, iyi iş becermişsin. Sana bu adama güvenmediğimi söylemedim mi?

Sabah kontrolünde gelen doktor ve hemşire, Ankara'dan İçişleri Bakanı Faruk Sukan'ın telefonla aradığını ve durumu sorduğunu, onlar da Fevzi Kılıç'ın öldüğünü ve benim durumumun iyi olduğunu söylemişler.

Nezir hemen olaydan sonra Ankara'daki yurtlara ve Erzurum'a telefon açmış. Sabaha doğru Ankara'dan ve İstanbul'dan onlarca talebe gelmişti. Öğlenden sonra babam ve annem Erzurum'dan geldiler. Beni hastaneden alıp Ankara'ya götürdüler ve Ankara Hastanesi'ne yatırdılar.

Orada doktorlar müdahaleye gerek görmediler. Hemşireler, Bakan Sukan'ın yine durumu sorduğunu söylediler.

Durumu ziyarete gelen arkadaşlara da anlatım. Olayın gelişimi, İçişleri Bakanı Faruk Sukan'ın da tertibin içinde olduğunu gösteriyordu.

Zaten daha önceleri Ankara Mitingi sırasında da gerekli güvenliğin alınması için kendisine baş vurduğumuzda, aramızda tartışma çıkmıştı.

Tabi sonradan DDKO yargılamaları sırasında bu planın ve tertibin netliği savcının hakkımızda düzenlediği iddianamede ortaya çıktı. Fevzi Kılıç'ın 321/21 numaralı eleman olduğu ve ölmeden önce verdiği raporlar ve ses kasetleri aleyhimize düzenlenmiş şekilde delil olarak karşımıza çıktı.

Daha önce Nezir'in evinde yapılan aramada çıkan Kürt bayrağı, mühürler ve bazı belgeler, sonradan DDKO'ya yapılan baskın ve aramada, sanki söz konusu belgeler DDKO'da bulunmuş gibi tutanaklara yansıyacaktır. Bu düzmece delillerle, DDKO'lara dış ilişki içinde oldukları suçlaması yapıldı.

Bundan dolayı bu olayın hem mağduru ve hem de sanığı olduğum için iyi anlaşılsın diye biraz detaylı anlatma gereği duydum.

Bu olaydan sonra ben felç olan kolumun tedavisi için ameliyat oldum ve bu arada da okuldan mezun oldum. Mezuniyetten sonra Erzurum'a yerleştim ve kurduğum kooperatifin gelişmesi için bir çabanın içerisine girdim.

Artık DDKO ve arkadaşlarla olan ilişkim kesilmişti. Ta ki yargılama süreci başlayıncaya kadar.

04. 10. 2006

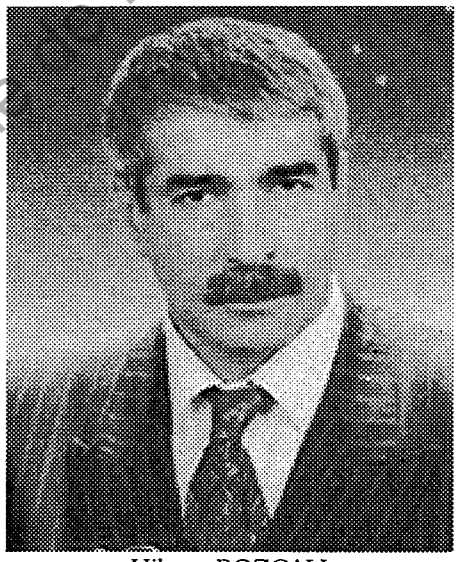
Institut Kurde de Paris

DDKO'LU SİYASİ SERÜVENİM

Hikmet BOZÇALI

Institut Kurde Paris

22 Şubat 1948 tarihinde Diyarbakır ili Bismil ilçesi Bozçalı (Kürtçede BOÇELÊ) köyünde dünyaya geldim, soyadımı da taşıyan bu köy Bismil ilçesine 12 kilometre mesafede "Tepê Barava" köyünün hemen karşısında yer alıp, her iki köy arasında Dicle nehri geçmektedir. Bozçalı köyü yerleşim birimi olarak Silîvan, karşısında bulunan Tepe köyü ise Barava mıntıkasına düşmektedir. İlkokul 1.-2. sınıfları Silvan'da 3. sınıfı Tepe Köyü İlkokulu'nda ve 4.-5. sınıfları da Silvan'da okudum, çocukluğumun büyük bir bölümü Silvan ilçesinde geçmiştir. Ortaokulu da Silvan'da okudum. Dördü erkek üçü kız olmak üzere yedi kardeştik. İki erkek kardeşimi ve babamı kaybettim, diğer kardeşlerim ve annem hayattalar. Liseyi Diyarbakır'da, Ziya Gökalp Lisesi'nde bitirdim. 1966 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. Hukuk Fakültesini okudum. Şu anda İstanbul'da serbest avukatlık yapıyorum. Babam küçük yaşta iken babasını kaybetmişti, dedem Hacı Hasan 1925 Şeyh Said hareketine katılmaktan dolayı idam edilmiştir.

Hikmet BOZÇALI

Fakülteye gitmeden önce Silvan'ın Herşent köyünde iki-üç ay kadar yedek öğretmenlik yaptım. 1965 tarihindeki seçimlerde Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) sempati duyduğum için o partinin propagandasını yaptım. Herşent köyünde yedek öğretmenlik yaptığım sırada köyün öğretmeni olan Sivaslı Bayram Çıtak öğretmenle birlikte görev yaptım. Bayram Çıtak iyi bir sosyalistti, beni de çok etkiledi. TİP'e de sempati duymam nedeniyle Bayram Hoca'nın etkisiyle sosyalizme sempati duydum. Bayram Çıtak 1977'de 1 Mayıs mitinginde (Kanlı Pazar) katledilen kişiler arasındaydı.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okuduğumda gerek benim sınıfımda olan, gerekse de başka sınıflarda olan birçok arkadaşla tanıştım. Sınıf arkadaşlarım arasında en samimi olduğum Mehmet Tüysüz, Deniz Gezmiş ve Cihan Alptekin idi. Diğer sınıflarda ise, samimi olduğum arkadaşlar arasında Mehmet Can, Feridun Yazar, Necmettin Büyükkaya, Ahmet Melik, Mehmet Ilgın, Mustafa Gürkan, Celal Doğan ve Süleyman Saltuk vardı.

1966 yılı yaz aylarına doğru fakülte tatile girdiğinde ailemin oturduğu Silvan ilçesine gittim. Babam o sıralarda dava vekilliği yapıyordu, babamın yazıhanesi karşısında Terzi Niyazi Tatlıcı'nın dükkanı vardı. Mehdi Zana onun kalfasıydı, Mele Abdülkerim Ceyhan, Mele Mahmut Okutucu ve Muhterem Biçimli gibi arkadaşlar ve Şeyh Mizbah, Terzi Niyazi Usta'nın dükkanına gelirlerdi. Bu arada üniversitede okuyan ve İstanbul, Yenikapı-Aksaray'da bulunan Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nda birlikte kaldığımız Silvanlı arkadaşlar Zeki Tekeş, Münir Öztürk, Adnan Kızıl ve Necat Yarlıgaçlı adlı arkadaşlar hep birlikte ya Terzi Niyazi Usta'nın dükkanında ya da Silvan Belediyesi'nin bahçesinde veya kütüphanesinde toplanıp hem ders çalışırdık hem de sohbet ederdik. Güncel konular, ülke ve dünya sorunlarını hep birlikte tartışır ve çözümler arardık. Bu arada siyasi olaylar ve sosyalizm ile Doğu Sorunu'nu (Kürt Sorunu) da tartışırdık. O zamanlar "Kürt Sorunu"na "Doğu Sorunu" deniliyordu. O günlerde İstanbul'da yayımlanan *Ötüken* dergisinde Türkçü ve Turancı bir yazar olan Nihal Atsız tarafından bir yazı yayımlanmıştı, yazıda Atsız kısaca Kürtlerin Türkiye'yi terk etmeleri, Çingenelerle birlikte Hindistan'a gitmeleri gereğini ileri sürerek Kürtlere ağır hakaretlerde bulunuyordu. Bu yazıyı okuduk, tartıştık. Yazıya büyük bir tepki oluşmuştu. Irkçı ve düşmanca bir yazıydı. Tartışmalar sırasında buna cevap verilmesi gerektiği ve protesto edilmesi fikri gelişti, zaten birikmiş olan duygular, baskı ve bölgenin geri bırakılmışlığı gibi hususların yanında bu yazı bardağı taşıran son damla oldu. Bunu protesto etmek için Silvan'da miting yapılmasına karar verildi. Silvan mitingi için Silvan'daki tüm esnaflar, tüm dükkanlar gezildi, bila istisna herkese gidildi ve tüm Silvan halkının katkısının sağlanması için azami gayret sarf edildi. Herkes katkıda bulundu, özellikle benim içinde bulunduğum heyet herkese

Institut Kurde de Paris

gitti ve para yardımı aldı. Bazı manifaturacı ve tüccarlar da pankart yazmak için bez verdiler, bütün siyasi parti mensuplarına gidildi. O zaman Adalet Partisi (AP) İlçe Başkanı olan Mahmut Kepolu'ya gidildi. Yardım etmeye istekli olmasına rağmen yanında bulunan Silvan Müftüsü Mehmet Uyanık'ın baskısı ile yardım etmedi. Müftü Mehmet Uyanık Bey Silvan ilçesine yardım için devleti ve hükümeti övücü bir miting yapalım fikrini ortaya attı, biz de Kürtlere bir hakaret yapıldığını bunu protesto edecek bir miting yapmamız gerektiğini belirterek bu fikre karşı çıktık ve oradan ayrıldık. Miting hazırlıklarını yaparak pankartlar hazırladık. Pankartlarda hangi slogan ve sözler yazılacaksa önceden tartışarak belirledik ve ben bunların tümünü evde bez ve kartonlara yazdım. Bu mitingin olmasına başta üniversitede okuyan Silvanlı öğrenciler, TİP, TKDP ve halktan birçok yurtsever destek oldu. Her tarafa haber gönderildi, bildiriler hazırlandı. Miting tertip komitesinde Mehdi Zana, Mehmet Eskiyecek ve Pışo Meheme yer aldılar. Mitinge Doğu ve Güneydoğu il ve ilçelerinden bir çok kişi katıldı, konuşmalar yapıldı ve hiçbir olay çıkmadı. Bundan sonra da mitinglerin devam etmesi kararlaştırıldı, böylece Doğu Mitingleri'nin ilki Silvan'da 3 Ağustos 1967'de oldu. Arkasından Diyarbakır (3 Eylül 1967), Siverek (24 Eylül 1967), Tunceli (15 Ekim 1967), Batman (18 Ekim 1967), Ağrı (22 Ekim 1968), Suruç (17 Temmuz 1969), Hilvan (27 Temmuz 1969) ve Varto (2 Ağustos 1969) mitingleri yapıldı; Siirt'te yapılacak Botan mitingi gittiğimiz halde iptal edildi. Mitingler sırasında TİP'in katkı ve desteği oldu ancak Doğu Mitingleri, TİP'in mitingleri olmasın diye çok çaba sarf ettik. Özellikle bu mitingler üniversite gençlerinden, yurtsever halktan ve başta TİP ve T-KDP olmak üzere sol, sosyalist ve demokrat kesimin ve aydınların desteğini almıştır. Bu mitinglerde "DOĞUYA YATIRIM", "KOMANDO ZULMÜNE SON", "DOĞUYA ÖZGÜRLÜK", "BASKIYA SON", "DOĞU'DA DEMOKRASİ İSTİYORUZ", "BU VATAN BİZİMDİR", "KİMSE BİZİ BURADAN KOVAMAZ", "HİÇ BİR KUVVET HAKLI HAYKIRIŞIMIZI SUSTURAMAZ", "BAZUKA DEĞİL FABRİKA İSTERİZ", "DOĞU 20. ASIR TÜRKİYESİ'NİN YÜZ KARASIDIR", "SAVAŞTA DOĞULU VURUR BARIŞTA VURULUR", "BİR GÜN GÜLECEĞİZ", "PETROL, BAKIR, KROM BİZDE YAŞAMAK SİZDE", "YAŞAMA HÜRRİYETİ OKUMA HÜRRİYETİ", "İNSANLIK HAYSİYETİ İSTİYORUZ", "HODRİ MEYDAN DOĞULUYU KOVMAK İSTEYENLER KOVULACAKTIR", "İSTANBUL NE İSE HAKKARİ DE O OLMALIDIR", "BATIYA FABRİKA DOĞUYA KOMANDO" sözlerini taşıyan pankartlar yazılmış, bu pankartlar miting alanlarına asılmış ve mitinge katılanlar tarafından taşınmıştır.

Siverek mitinginde sert bir konuşma yaptım ve bundan dolayı hakkımda dava açıldı. Doğu Mitingleri'ne Silvan ilçesinden otobüs kiralayarak gittik. Davul ve zurnacıları da Silvan'dan götürüyorduk. Yol boyunca

İnstitut Kurdê ê Parîs

ve özellikle şehre girdiğimizde marş çalıyorlardı, diğer tüm mitinglere de katıldık. Ancak üniversite açıldı ve biz de İstanbul'a gittik.

İstanbul'da Aksaray Yenikapı semtinde bulunan Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nda kalıyordum. 72 kişilik bir yurttu. Yurtta kalan öğrencilerin çoğu Diyarbakır merkezinden ve ilçelerinden geliyordu. Yurdun bağlı olduğu Diyarbakır Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin kongrelerinde daha önceleri bölünme vardı. Şehir içinden gelenlerle ilçelerden gelenler arasında olan bu bölünmeden dolayı hep şehir içinden olanlar kongreleri kazanıyorlardı. Bizim zamanımızda ise ilçe ve köylerden gelenler kongreleri kazanmaya başladı. Ben de derneğin 1968 yılında yapılan kongresinde Yönetim Kurulu'na seçildim. Bir ara da Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nun müdürlüğünü yaptım.

Bilhare görev gereği Diyarbakıra giderken, Diyarbakır'ın değişik yerlerine anti-emperyalist, anti-faşist ve anti-şovenist sloganlar içeren yazılar yazdım. Halkın ilgisi üzerine bilahare bir bildiri hazırlayarak halkımızın baskı ve sömürü altında ezildiğini, yoksul olduğunu ve faşizan baskılardan bezdiğini içeren bir bildiriyi Diyarbakır'da dağıttım ve bunun sonucunda polis tarafından göz altına alındım. Sonrasında Avukat Tahsin Ekinci'nin girişimiyle serbest bırakıldım. Bu bildirimize karşı Türk-İş ve bazı sendikalar karşı bir bildiri dağıttılar. Bütün bunlar Diyarbakır halkı tarafından konuşuldu. Bize hak verenlerin yanında karşı olanlar da vardı. Bu arada Türkiye'de bir etnik sorunun olduğu tartışılıyordu. TİP'in Doğu Mitingleri'ne ilgi göstermesi, demokrasiyi ve özgürlükleri savunduğu için bizi çok etkiledi. TİP İstanbul Eminönü ilçe teşkilatına üye oldum. Erganili arkadaşım Şeref Yıldız'la birlikte partinin Diyarbakır Folklor Ekibi'ni kurduk. Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nun bodrum katında folklor çalışması yaptık, TİP gecelerinde ve açık hava toplantılarında, fabrika işgallerinde halk dansları icrasında bulunduk. Bu arada Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nda da bir folklor ekibi kurduk. Bu ekipte de ben, Zeki Tekeş, Şeref Yıldız, Mehmet Garan, Nizamettin Kalaç, Münir Öztürk ve Edip isimli arkadaş yer aldık. İstanbul'da Fikir Kulüplerine üye oldum. Birçok toplantılarına katıldım. Sınıf arkadaşlarım olan Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Mustafa Gürkan, Mehmet Ilgın ve diğer arkadaşlarla birlikte Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) pasif oluşunu ileri sürerek Devrimci Öğrenci Birliği'ni (DÖB) kurduk. O zamanlar FKF sosyalist devrimi, DÖB ise milli demokratik devrimi savunuyordu. DÖB'teki arkadaşlar olarak daha aktif ve eylemciydik. TİP'in Eminönü ilçe kongresinde Deniz Gezmiş ve arkadaşları beni kongre Divan Başkanlığı'na önerdiler. Divan Başkalığı'nı sosyalist devrim görüşünü savunan Nejat Aksın kazandı, ben ikinci başkan oldum. Divan'da Deniz Gezmiş'e konuşması için söz verdim; Deniz milli demokratik devrim görüşüyle *Aydınlık* dergisinde Mihri Belli tarafından yazılan milli mese-

Enstîtûya Kurdî ya Parîsê

leyle ilgili yazıyı okudu. Türkiye'de Kürtler olduğunu, Kürt sorunun olduğunu ve nasıl bir çözüm öngördüklerini kısaca açıkladı. İstanbul'da 6 Haziran 1968 tarihinde başta Hukuk, İktisat, Tıp, Edebiyat ve Eczacılık fakültelerinin işgaliyle başlayan üniversite işgalinde etkin rol aldım. Hukuk fakültesinin işgalinden sonra getirdiğimiz davul zurnacıyla birlikte Edebiyat ve Fen Fakültesi'ne doğru yürüyüşe geçtik ve bu fakülteyi davul zurna eşliğinde işgal ettik. Halaylar

6 Haziran 1968 İstanbu Üniversitesini İşgal eden öğrenciler, üniversite bahçesinde halay çekiyor

çektik, kasap oyununu oynadık, işgal gece de devam etti. Binlerce öğrenci üniversitede sabahladık. İşgal 20 gün sürdü. Hukuk Fakültesi İşgal Komitesi'nde yer aldım. Siverekli Fevzi Dağlı da Edebiyat Fakültesi İşgal Komitesi Başkanı oldu. İşgal devam ederken bir keresinde Hukuk Fakültesi'nden Edebiyat Fakültesi'nde bulunan Fevzi Dağlı ile telefon görüşmesini Kürtçe yaptığımız için konuşmamız bir anlık kesildi. Merkez binasında bulunan telefon santraline gittim, oradaki öğrenci arkadaşa konuşmazı neden kestiğini sordum. Kürtçe olduğu için kestiğini söyledi. Onu oradan kovdum ve o göreve başka bir arkadaşı getirdik; telefonla yaptığımız Kürtçe konuşmalarımız bundan sonra kesilmedi. Üniversiteyi işgal eden en iyi militanlardan birisiydim. Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Selahattin Okur, Mehmet Can, Mustafa Gürkan, Celal Doğan, Mehmet Ilgın, İbrahim Önen ve Mehmet Tüysüz hep beraber hareket eden en iyi militanlardık. Beşiktaş'ta bulunan Özel Işık Mühendislik Yüksek Okulu'ndaki arkadaşlar bizden yardım istedi.

Bunun üzerine bir grup arkadaşla Özel Işık'a gittik. Akşam saatleriydi, Özel Işık'a 50 metre kala oradan üzerimize yaylım ateşi açıldı; yanımda bulunan Kahtalı Mehmet Cantekin'e kurşun isabet etti ve onu kaybettik. Siverekli Fahri Ergun ve Malatyalı Kadir Akgüneş arkadaşlar da ellerinden yaralandılar. Ertesi gün Mehmet Cantekin için büyük bir cenaze töreni yapıldı; törene çok büyük öğrenci kitleleri katıldı. Yürüyüşünün bir ucu üniversite içindeyken bir ucu Sirkeci'ye ulaşmıştı. Taksim'e doğru gidiliyordu; ilk defa bir yürüyüşte binlerce insan, kadın ve erkek Kürtçe "*Bîr nakim ha bîr nakim, riya Lenîn bîr nakim, Lenîn hatiye welata azadî da milleta, bîr nakim ha bîr nakim, kirna Lenîn bîr nakim*" diye şarkı söylüyorduk. Üniversite işgalinde İşgal Konsey Başkanlığı için bizlerle Karadenizli arkadaşlar arasında münakaşalar oldu. Sonradan arkadaşımız Feridun Yazar'ın getirdiği teklif üzerine Diyarbakırlı Kemal Bingöllü ile Trabzonlu Bozkurt Nuhoğlu beraber konsey başkanı seçildiler. Bu şekilde anlaşma yapıldı. İşgal bittikten sonra üniversite içerisindeki devrimci öğrencilerin etkinliği çok arttı. Dekan - ların seçimi bile öğrencilerin fikirleri alınarak yapılıyordu. Üniversite içerisinde sağ-sol çatışması zaman zaman devam etti; ülkücülerle (o zamanlar onlara "komandolar" deniliyordu) birkaç kez kavgalar oldu. Benim şahsen 5-6 olayda özellikle Site Yurdu'nun işgali olayında kafam birkaç yerinden kırıldı. Site Yurdu işgalinden hemen sonra Diyarbakır Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin başkanı olan Muhittin Erdoğan bir gün yurda Yeni Türkiye Partisi'nin (YTP) genel başkanı Dr. Yusuf Azizoğlu ile senatör Azmi Erdoğan'ı davet etti. Yurdun toplantı salonunda bir toplantı yapıldı; amaçları YTP'nin İstanbul'da gençlik kollarını kurmak idi. Konuşmalar yapıldı bu arada bir çok arkadaşımız soru sordu. Ben de Dr. Yusuf Azizoğlu'na Türkiye'de etnik bir sorun olup olmadığını sordum; bizlere böyle bir sorunun olmadığını söyledi. Bu bizi memnun etmedi, gerçi rahatça tartışmak için koşullar elverişli değildi ama bu soruya cevap veremeyeceğini belirtebilirdi. Bizlerin bir kısmı zaten TİP üyesiydik. YTP'nin bu anlayışından dolayı ona ilgi göstermedik; YTP gençlik kollarını kuramadı. İstanbul'da üniversitelerde olaylar devam ediyordu, forumlar ve tartışmalar yapılıyordu. Bir gün İstanbul Hukuk Fakültesi'nin 1 nolu amfisinde ülkücüler (komandolar) bir forum yapıyorlardı. Bu forumu haber aldık; ben, Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Selahattin Okur, Mustafa Gürkan, Tıplı Mustafa, Mehmet Can, Mehmet Tüysüz, Mehmet Ilgın ve birkaç arkadaşla birlikte foruma doğru yürüdük ve forumu dağıttık. Bu olaydan sonra ülkücüler üniversite içindeki etkinliklerini kaybettiler. Yine Site Yurdu'ndaki olaylarda da ben, Necmettin Büyükkaya, Ahmet Karlı, Fevzi Dağlı, Mehmet Tüysüz, Yahya Mehmetoğlu, Feridun Yazar, Ali Gören ve Antepli tıpta okuyan Atilla isimli arkadaş bizden birkaç kat fazla

Institut kurde de Paris

olan ülkücülerle kavga ettik ve onları Site Yurdundan attık. Bütün bu olaylar üniversite içinde ve yurtlarda olan etkinliklerimizi arttırdı. Bu olaylarda en önde kavga eden, kafası kırılan, yaralanan öğrencilerin büyük bir kısmı Doğu ve Güneydoğu (Kürt) kökenliydi.

Derneklerde ve yurtlarda yavaş yavaş Doğu sorunu tartışılıyordu. FKF, DEV-GENÇ ve TİP "Kürt Sorunu"na "Doğu Sorunu" diyorlardı. Açık tartışma ortamı olmadığı için Türkiye'de bir Kürt sorunun olup olmadığı bilinse bile tartışılmıyordu. Ancak biz Kürt kökenliler, böyle bir sorunun olduğunu kendimiz yaşadığımız için biliyorduk. Mevcut örgüt ve partiler bu sorunu tartışmadıkları ve buna dair bir çözüm üretmedikleri için bizler bu meseleyi kendi aramızda konuşup tartışıyorduk. Bu noktada bize özgü bir örgüt kurma fikri tartışıldı. Arkadaşlarımızdan Dr. Kemal Parlak, Doğu ve Güneydoğu dernekleriyle görüşmeler yapıyordu. Benimle de görüştü Doğu ve Güneydoğu derneklerini bir çatı altında birleştirip Doğu ve Güneydoğu dernekleri federasyonunu kurmak istiyordu. Benden de Diyarbakır derneğinin bu kuruluşta yer almasını sağlamamı istiyordu. Tam o sırada Diyarbakır ve Siverek dernekleri dışında kalan diğer Doğu ve Güneydoğu öğrenci dernekleri İstanbul Tepebaşı'nda bir Doğu Gecesi tertiplemişlerdi. Çok güzel bir gece yapıldı. Geceye ben Diyarbakır derneği adına gözlemci olarak katılmıştım. Ankara'dan da bazı arkadaşlar gelmişlerdi. Gecede hep Kürtçe stranlar seslendirildi, siyasi içerikli konuşmalar yapıldı. Ankara'dan gelen arkadaşlardan Mümtaz Kotan Ankara'da Doğu ve Güneydoğulu öğrencilerden oluşan bir dernek kurmayı düşündüklerini söyledi. Ve İstanbul'daki arkadaşlar da istiyorlarsa, siz de toplanın, uygun görürseniz iki temsilci seçip Ankara'ya gönderin görüşelim, dedi. Bunun üzerine aradan birkaç gün geçtikten sonra İstanbul'daki arkadaşlar toplandık Ankara'da görüşme yapmak üzere ben ve Siverekli Fevzi Dağlı görevlendirildik. Ankara'ya gittik, oradaki arkadaşlarla görüştük. Onların "**Devrimci Kültür Ocağı**" isimli bir dernek tüzüğü hazırladıklarını gördük ve orada tartıştık, derneğin nasıl kurulacağı ve tüzüğü üzerinde konuşmalar yaptık, tekrar görüşmek üzere İstanbul'a döndük. Fevzi Dağlı ile birlikte Ankara'dan İstanbul'a gelirken yolda konuştuk. Derneğin isminin başına Kürt kelimesini koyamıyorduk, bu dernekler yasasına aykırıydı. Ama Kürtlere özgü bir dernek oldüğunu gösterir bir ismin konulması gerekiyordu. "Doğu" kelimesini devrimci kelimesinin yanına getirirsek hem Doğu'yu hem de Güneydoğu'yu kapsayacağı için derneğin isminin **Devrimci Doğu Kültür Ocağı** (DDKO) önerisini Fevzi Dağlı'ya söyledim. O da kabul etti. Hem Ankara'daki hem de İstanbul'daki arkadaşlar da bu öneriyi kabul etti ve bu ismin daha uygun olacağını söylediler. İstanbul'da derhal çalışmalar yaptık ve mümkün mertebe her

Institut Kurde de Paris

Doğu ve Güneydoğu illerinden bir veya iki kişiden oluşan kurucu listesini hazırladık. O zamanki dernekler yasasına göre yeni bir dernek kurabilmek için dernek tüzüğüyle kurucu listesinin bir gazetede veya dergide yayımlanması ve listeyle tüzüğün emniyete verilmesi gerekiyordu. Derneğin tüzüğü ve kurucu listesini hiçbir yerde yayımlayamadık. Sonunda Aydınlık dergisinde yönetici olan Bora Göze isimli arkadaşa gittim. Yıllar sonra Filistin'de savaşırken kaybedeceğimiz Bora Göze demokrat, anti-emperyalist, anti-faşist ve Kürt sorununu kabul eden bir Türk aydını olarak derneğin tüzüğü ve kurucu listesinin Türk Solu gazetesinin 15. sahifesinde yayımlanmasına ön ayak oldu. Tüzükle kurucu listesi yayımlandıktan sonra yasal prosedürü tamamlamak üzere, emniyette hakaretlere maruz kalmama rağmen bu belgeleri emniyete verebildim.

1969 Mayısında kurduğumuz İstanbul DDKO'nun kurucuları Hikmet Bozçalı, Mehmet Can, Ali Haydar Emre, Leyla Ejder, Mehmet Tüysüz, Kadir Akgüneş, Sabri Ünlü, İbrahim Önen, Fevzi Yardımcı, Ömer Bakal, Mahmut Kılınç, Ali Buran, Aydın Yümlü, M. Ali Aslan, Aziz Yılmaz, Necmettin Büyükkaya, Sait Bozgan, Mustafa Doğan Özbay, Fazlı Can, Ahmet Zeki Okçuoğlu, Salih Kaynak, Mehmet Balamir, Sait Pektaş, Agah Uyanık, Şakir Elçi, Ali Yılmaz Balkaş, Kadri Çağlı, Hüseyin Özkan, İbrahim Yüksekkaya ve İlhami Yaban'dan oluşan 30 kişi idi. Bizden 10-15 gün sonra Ankara DDKO kuruldu. Her ne kadar Diyarbakır Sıkıyönetim 1'nolu Askeri Mahkemesi'nin 11. 12 1972 tarih, 1972/34 esas, 1972/44 karar sayılı kararında Ankara DDKO'nun daha önce kurulduğu belirtilmiş ise de bu doğru değildir; İstanbul DDKO kurulduktan sonra Ankara DDKO kurulmuştur. İstanbul DDKO'nun ilk yönetim kurulu başkanı Necmettin Büyükkaya, yazman Şakir Elçi, sayman Yılmaz Balkaş, üyeler Mahmut Kılıç, Hikmet Bozçalı ve yedek üyeler İlhami Yaban ile Fevzi Yardımcı idi. İkinci kongrede başkan Hikmet Bozçalı, sekreter Ömer Bakal, sayman Battal Bate, üye Nizayi Dönmez ve Zerruh Vakıf Ahmetoğlu idi. Üçüncü kongrede ise başkan Mehmet Tüysüz, sekreter Eyüp Alacabey, sayman Sait Pektaş, üyeler Cimşit Bilek ile Mahmut Fırat idi. Yedek üyeliklere İlhami Yaban ve Niyazi Dönmez seçilmişti. Denetim kurulu Erdinç Uzunoğlu, Şakir Yaşar, Emin Karaşin ve yedek üye Mustafa Doğan'dan oluşuyordu. Onur kurulu asil üyeliklerine İ. Halil Acar, Kemal Keke ve Ahmet Melik yedek üyeliklere ise Şehmuz Aslan ve Ali Bucak seçilmiş - lerdir.

İstanbul DDKO'nun kuruluşundan sonra Ankara DDKO kurulmuş, kurucuların isim ve imzalarını da ihtiva eden dernek tüzüğü Ankara'da çıkan *Medeniyet* gazetesinin 24 Mayıs 1969 Cumartesi gününe ait sayısında yayımlanmıştır. Derneğin kurucuları Daham Keleş, İbrahim Güçlü, Hikmet Buluttekin, Kemal Cengiz, Ahmet Kotan, Şerif Felekoğlu, Nusret Kılıçarslan, Abdullah Soysal, Ali

Institut Kurde de Paris

Beyköylü, Salih Sıtkı, Mustafa Karacadağ, Nazmi Onuk, Halit Çetinyalap, Mustafa Karadağ, Yünlü Budak, Mümtaz Kotan, Mehmet demir, Halil Dündar, Nuri Bingöl, İsa Geçit, Mehmet Sait Aktaş, İrfan Özen, Bedri Demir ve Faruk Aras idi. Derneğin ilk yönetim kuruluna başkan Yümnü Budak, üyeler Kemal Cengiz, Nusret Kılıçarslan, İbrahim Güçlü ve Mustafa Karacadağ seçildiler. Daha sonra yapılan kongrede İbrahim Güçlü başkan, Fikret Şahin sekreter, Zeki Kaya sayman, İhsan Yavuztürk ve Sabri Çepik üye, Hamit Kılıçarslan ve Hasan Acar da yedek üye olarak yönetim kurulunu oluşturdular. Salih Sıtkı, Nazif Şansal, Ümit Fırat ve Fadlı Kıran denetim kuruluna, Mümtaz Kotan, Nusret Kılıçarslan, Hakkı Kılıç ve İrfan Özen de haysiyet divanına seçilmişlerdi.

13 Kasım 1970 tarihinde Ergani DDKO kurulmuş, derneğin tüzüğü ve kurucuların listesi mahalli Ufuk gazetesinde yayımlanmıştır. Derneğin kurucuları Ömer Kan, Mehmet Emin Tektaş, Kemal Vural, Mustafa Gör ve Mehmet Sağlamoğlu idi. İlk yönetim kuruluna Ömer Kan başkan, Kemal Vural sayman, Mehmet Emin Tektaş sekreter, Mustafa Gök ve Ahmet Erçelik üye, Mehmet Sağlamoğlu ve Cevdet Kılıçkap yedek üye olarak seçilmişti. Derneğin denetim kurulu ise Yaşar Şengül, Hasan Ergun ve Hasan Çakır'dan oluşmuştu.

Silvan DDKO 9 Aralık 1970 tarihinde kuruldu, tüzüğü ve kurucular listesi mahalli Ufuk gazetesinin 14 Aralık 1970 tarihli nüshasında yayımlanmıştır. Derneğin kurucuları Bahri Evliyaoğlu, Mahmut Okutucu, Muhterem Biçimli, Vedat Erkaçmaz, Akif Işık, Abdülkerim Ceyhan, Yusuf Kılıçer, Mahmut Yeşil, Cüneyt Ceyhan, Zeki Bozarslan ve Fikri Müjdeci idi. İlk yönetim kuruluna Mahmut Okutucu başkan, Muhterem Biçimli sayman, Zeki Bozarslan yazman, Bahri Evliyaoğlu ve Vedat Erkaçmaz üye, Fikri Müjdeci ile Süleyman Yaz da yedek üye olarak seçilmişlerdi. Derneğin denetim kurulu Yusuf Kılıçer, Mehmet Tanrıkulu, Kemal Kayduk ve yedek üye olarak Kemal Oto'dan oluşurken, derneğin onur kurulu asil üyeliklerine Ahmet Uyandı, Recep Ölçer, Mahmut Tuğrul, yedek üyeliklere ise Mehmet Kızılay ve Mehmet Yücel seçilmişlerdi.

Kozluk DDKO 28 aralık 1970 tarihinde kurulmuş, tüzüğü ve kurucu listesi Batman'da çıkan Raman Postası isimli gazetenin 5 Ocak 1971 tarihli nüshasında yayımlanmıştır. Derneğin kurucuları Mehmet Şirin Baltaş, Alâattin Baltaş, Abdi Dizmen, Yusuf Güzel, Mehmet İnal, Halil Kaneş, Abdülselam Basutcu, İrfan Bozgil, M. Tahir Birlik, H. Halim Dinler, Mehmet Asker, Nasır Bağdı idi. Yönetim kurulu başkanı Abdülselam Basutcu, sekreter Mehmet Şirin Baltaş, sayman Mehmet Tahir Birlik, üye Alâttin Baltaş, Halil Kanaş, yedek üye Nasır Bağdı ve Mehmet İnal'dan oluşmuştu. Dernek denetim kuruluna Ali Akın, Mehmet İnal, Bahri Yalçın üyeliğe, yedek üyeliğe de Yusuf Güzel seçilmişti. Örgüt onur kurulunda ise

Institut Kurde de Paris

Alâattin Baltaş, Abdulkudüs Baltaş ve Mehmet Bozgil yer almıştı.

Diyarbakır DDKO 6 Ocak 1971 tarihinde kurulmuştu. Kurucuları Yusuf Ekinci, Süleyman Çelik, Fikri Gürbüz Yıldızhan, Ömer Çetin, Mehdi Zana, Nazım Sönmez, Abdurrahman Uçaman, İlhan Arslan, Vedat Hayrullahoğlu, Gıyasettin Ayas, Halit Ayçiçek, Hasan Yılmaz, Hüseyin Alten, Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Sadun Kılıç, Mehmet Canpolat idi. Yönetim kurulunda başkan Ömer Çetin, sekreter İlhan Arslan, sayman Gıyasettin ayaz, üyeler Halit Ayçiçek, Yusuf Ekinci, Naci Kutlay, Süleyman Çelik ve Fikri Gürbüz Yıldızhan yer alıyordu.

Batman DDKO ise 18 Ocak 1971 tarihinde kurulmuş, kurucuları Mehmet Yıldız, Ubeydullah Aydın, Sabri Yıldız, Mehmet Durmaz ve Sabahattin Saygılı idi. Yönetim kurulu başkan Mehmet Yıldız, sayman Ubeydullah Aydın, üye Mehmet Durmaz, üye Sabri Yıldız ve üye Sabahattin Saygılı idi.

İstanbul DDKO resmen kurulduktan sonra derneğin binasını üniversitenin karşısında Beyazıt Meydanı'nda Marmara Sineması'nın arkasında bir yerde kiraladık. Açılışı bir törenle oldu. Yabancı konuklar da açılışta yer aldı. İstanbul DDKO'da her hafta bir seminer veya konferans veriliyordu. Derneğin bilim kurulunu kurduk; kurulda Mehmet Emin Bozarslan, Ferit Öngören ve Musa Anter vardı. Bu arkadaşlara çalışmalar yapıp projeler üretmek ve bunları DDKO'ya sunma görevi verilmişti. Bu arada Mehmet Emin Bozarslan *Mem û Zîn* adlı Ehmedê Xanî'ye ait eseri ve Kürtçe alfabeyi çıkarttı. Bunun dağıtımının örgütlenmesi işini Feridun Yazar üstlendi, bizler de ona yardımcı olduk ve bunları dağıttık. Bu arada Fransa'da bulunan Salim Gemici (Kendal Nezan) bize katkı sağladı; bazı Kürtçe eserler, Feqiyê Teyran'a ait eserler ile Albert Einstein'ın İzafiyet Teorisi'ni (Türkçeye çevirerek) bize gönderdi. Biz de bunu İstanbul DDKO adına kitap halinde çıkartıp dağıtımını yaptık. İstanbul ve Ankara DDKO müşterek olarak bülten çıkardık. Bu bülten 15 günde bir devamlı çıkıyordu, her arkadaş yazılar yazıyordu. Ferit Öngören bir yazısında Adem-i Merkeziyet sisteminin uygulanmasını ve tüm Doğu ve Güneydoğu illerinde yerinde yönetimi, valilerin de belediye başkanları gibi halk tarafından seçilmesini eğitim, kültür, güvenlik, sağlık gibi sorunların yerel yönetimce yerine getirilmesini savunuyordu. Yine bu bültenlerimizde güncel haberler yayımlanıyordu özellikle askeri komandoların Doğu ve Güneydoğu illerinde yaptıkları baskınlar, arama, tarama ve silah toplama adı altında yaptıkları operasyonlar, bu operasyonlarda mağdur olanlarla ilgili haber olarak yayımlanıyordu. Vatandaşa yapılan işkencelerden söz ediliyordu. DDKO'ların bu bültenleri bayağı yankı yaptı. İstanbul ve Ankara DDKO'larından sonra kurulan Ergani, Silvan, Kozluk, Diyarbakır ve Batman DDKO'larını bir araya getirip bir çatı altında toplama fikri gelişti ve

Institut kurde de Paris

Devrimci Doğu Kültür Ocakları Federasyonu oluşturma fikri ortaya atıldı. Biz de bu fikri destekledik hatta girişimlerde bulunduk ancak diğer Doğu ve Güneydoğu il ve ilçelerinde DDKO'lar kurulsun ondan sonra federasyona gidelim fikri oluşmaya başladı. Bu arada diğer il ve ilçelerde de DDKO kurma çalışmaları ve girişimleri başlatıldı. Hazırlık aşamalarında iken 12 Mart Muhtırası ve Sıkıyönetim ilanıyla bu gerçekleşemedi.

DDKO ile DEV-GENÇ arasında birlikte hareket etmenin yanında zaman zaman sürtüşmeler de oluyordu. DEV-GENÇ'li arkadaşlarımız ile bütün üniversite olaylarında beraber hareket ediyorduk. DEV-GENÇ genel kurulunun yapıldığı Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde DEV-GENÇ İstanbul Bölge Yürütme Kurulu'na girmem için gelen öneriyi kabul etmedik. Yürütme kuruluna giren arkadaşların hepsi bizim samimi arkadaşlarımızdı, onlarla samimi ilişkilerimiz devam etti zaman zaman Kürt sorunu nedeniyle yapılan tartışmalar ve toplantılarda kavgalar çıkıyordu. Bu kavgalardan biri İstanbul Kadırga Öğrenci Yurdu'nda bir diğeri de İstanbul Teknik Üniversitesi'nde yapılan toplantılarda oldu. Her iki toplantıda da İstanbul DDKO mensuplarıyla İstanbul DEV-GENÇ mensupları arasında sopalı kavgalar oldu. Bir ara bu kavgada Deniz Gezmiş ile karşı karşıya geldik, her ikimizde de sopalar vardı ancak bir birimize vurmadık. Bilahare arkadaşları ayırmaya çalışıp kavgaya son verdik. Bu olaylar Deniz Gezmiş'i de çok etkilemişti. Kürt meselesine iyi ve doğru bir çözüm üretmek istediğini belirtti. Bu arada Lenin'in *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı* kitabının Türkçesi de yayımlanmıştı. Milli mesele üzerine yayınlar yayımlanıyordu, bütün bunlar okunuyor ve tartışılıyordu. DDKO'ların esas görüşü ulusların kaderlerini tayin hakkı ilkesi idi. Açıkçası Kürt halkı neyi istiyorsa, onu savunmalıydık deniliyordu. Elbetteki objektif ve sübjektif koşullar dikkate alınmalı ve ona göre çözüm üretilmeliydi. Türk solu içinde de sosyalist devrimciler ile milli demokratik devrimciler çatışıyordu. Her iki tez arasında da Kürt sorununa o zamanlar en iyi ve cesur çözümü getiren milli demokratik devrimciler idi. TİP ve sosyalist devrimciler Kürt sorunu hakkında pek bir şey söylemiyorlardı, söylemekten de kaçınıyorlardı. Bu nedenle İstanbul DDKO olarak milli demokratik devrim düşüncesiyle DEV-GENÇ'e daha çok yakınlık ve sempati duyu-yorduk. Bu durum en son TİP Olağanüstü 4. Kongresi'ne kadar devam etti. TİP'in 4. Kongresi'nde DDKO'ların ve mensuplarının zorlaması gayretleriyle birlikte TİP içerisinde bulunan Kürt aydınlarının katkılarıyla TİP, Olağanüstü 4. Kongresi'nde Kürt meselesi kabul edildi. Bir müddet sonra TİP bu nedenle kapatıldı.

İstanbul DDKO olarak DEV-GENÇ ve diğer örgütlerle birlikte bildiri dağıtmak, birlikte hazırlanan bildirileri hazırlamak ve dağıtmak, miting, yürüyüş ve forumlara katılmak gibi eylemlerimiz oldu. Zaten derneğimizin kendi teksir makinesi

Institut kurde de Paris

vardı. Bazı durumlarda ve katılmadığımız bazı konularda diğer örgütlerden ayrı olarak kendi teksir makinemizde bildiri hazırlayıp dağıtıyorduk. Bu arada serigrafi öğrendik ve bununla ilgili olarak DDKO'nun afişlerini bastık. Bir kısmını da bölgeye gönderdik. Hatta Şeyh Mucibur Rahman liderliğinde olan Bangladeş bağımsızlık ilan ettiği zaman (1971 yılında) diğer örgütler sessiz kaldı; biz DDKO olarak bildiri bastık ve Bangladeş'in bağımsızlığını desteklekdik. Bu bildirileri her tarafa dağıttık. DDKO'nun bildirilerinde "Türkiye Halkları" sloganı yazılıydı, DEV-GENÇ ve diğer örgütlerin bildirilerinde ise "Türkiye Halkı" sloganı vardı. Burada anlaşamıyorduk, DDKO olarak Türkiye'de Kürt halkının olduğunu kanıtlar bir slogan gerektiğini düşünüyorduk. Bu nedenle bildiriler ve sloganlar arasında farklar vardı. Ancak "Halkların Kardeşliği", "Yaşasın Türk ve Kürt halkının kardeşliği" gibi sloganlarda anlaşıyorduk. Kürt kelimesi suç sayılıyordu ve bundan dolayı bir çok kişi hüküm giydi. Bu bir tabu idi. Kimse riske girmek istemiyordu. Kürt var mı, yok mu tartışması vardı. Kürt dendiği zaman bölücü anlamına geliyordu. Hatta "Yaşasın Kürt ve Türk Halkının Kardeşliği" pankartını üniversitenin değişik yerlerine astığımız zamanlarda kimse bu pankartları yırtmasın diye önünde nöbet tutuluyordu. Her toplantıda, her konferansta bu olaylar yaşanıyordu.

DDKO'ların kurulma nedenin arkasında bir çok gelişme yatmaktadır. Doğu ve Güneydoğuda yapılan baskılar ve neticesinde bunları protesto niteliğinde başlayan Doğu Mitingleri bu mitinglerde taşınan pankartlar yapılan konuşmalar her mitingde Doğu ve Güneydoğunun değişik il ve ilçelerinden insanların bir araya gelip tanışmaları daha önce 49'lar olayı ve Irak'ta Mustafa Barzanî liderliğindeki Kürt hareketi bizleri çok etkiledi. Bunlar hep küçük gruplar arasında konuşulup tartışılıyordu. Açıkça konuşmaktan çekiniyorduk. 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu özgürlükler yeterli olmasa bile bazı şeyleri tartışmaya olanak sağlıyordu, Anayasa haksızlıklara ve sömürüye karşı hak arama ortamını hazırladı. Bu konjonktürde demokratik üniversite talepleri gündeme geldi. Üniversite içindeki öğrenci olayları ve TİP'in faaliyetleri bizleri etkiledi, bu faaliyetlerin içinde hep olduk. Üniversite olaylarında yürüyüşlerde, toplantılarda ve sağ-sol çatışmasında önde olan yaralanan, kafası kırılanların çoğu bizim arkadaşlardı. DEV-GENÇ'in bile İstanbul'daki militan kadrosunun önemli bir kısmını İstanbul DDKO'sunu kuran öğrenciler teşkil ediyordu. Ancak bu olaylar içinde Kürt sorunu çok fazla tartışılmıyordu. Örneğin bu sıralarda İstanbul Tepebaşı'nda yapılan *Filistin Gecesi*'nde Kürtlerden hiç bahsedilmedi. Kürtlerin var olup olmadığı bile bilinmiyordu. Bizlerin hiçbir söz hakkı yoktu. Açıkçası tokmak başkasındayken davulu biz taşıyorduk. Lenin'e ait *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı* kitabı da bizleri etkilemişti. İstanbul'daki ülkücülerin (komandoların) faaliyeti ve bunlara karşı

Institut Kurde de Paris

kendimizi savunmamız gereği, birçok yerde onları püskürtmemiz üniversite ve yurtlardaki hakimiyetlerine son vermemiz üniversite ve yurtların devrimci öğrencilerin denetimine geçmesi gibi olaylar kendimizin ayrı olarak örgütlenmemizin gerektiğini bize gösterdi.

Aslında DEV-GENÇ gibi militan bir gençlik örgütünün karşısında bir dernek kurup tutunmak çok zordu. Bizim en büyük avantajımız DEV-GENÇ'in militan kadrosunun önemli bir kısmını bizlerin oluşturması ve DEV-GENÇ'teki samimi olduğumuz, beraber kavgalara katıldığımız arkadaşlarla ilişkilerimizin devam etmesinden kaynaklanıyordu. DDKO'larda herhangi bir ideolojiden ziyade Kürt halkının varlığı, Kürt sorununun olduğunu kabul ettirmek, Kürt halkının ulusal özlem, isteklerini ve taleplerini dile getirmek; Kürt halkının tarihi, kültürü ve folkloru üzerinde bilimsel inceleme ve araştırma yapmaktı. Bu hususta seminer, forum ve toplantılar düzenlemek, yürüyüş ve mitingler yapmak, halkı aydınlatmak için bildiriler dağıtmak, yapılan baskı ve zulümleri protesto etmek ve bunları Türkiye ile dünya kamuoyuna duyurmaktı. Derneğin üyeleri genellikle sosyalist, devrimci, demokrat ve yurtsever kişilerden oluşuyordu. Yani genellikle anti-emperyalist, anti-faşist, anti-şovenist görüşler hakimdi. İdeolojik bir saplantı yoktu bu genel çerçeve içerisinde değişik görüşleri savunan arkadaşlar vardı. Milli demokratik devrim görüşünü savunup, "Bağımsız Türkiye" diyenlerin yanında sosyalist devrim görüşünü savunan "Sosyalist Türkiye" diyen arkadaşlarımız da vardı. Genellikle Doğu ve Güneydoğu illeri ve ilçelerinden gelen arkadaşlar vardı. DDKO'lar sayesinde Türkiye'de şovenizm tartışması başlatıldı. Ezen ulus ve ezilen ulus milliyetçilikleri tartışıldı. Her türlü çözüm yolları açıkça olmasa bile sohbetlerde tartışıldı. "Kürt" kelimesi tabu olmaktan çıkmaya başladı. Üniversitelerde Kürtlerin olduğunu belirtir pankartlar ve afişler asıldı. Bu arada DDKO'ları kurarken 49'lardan destek gördük, özellikle Malatya Pütürgeli iş adamı Örfi Akkoyunlu, aydın ve yazarlardan Mehmet Emin Bozarslan, Musa Anter ve Ferit Öngören'in katkıları ve yardımları oldu. Örfi Akkoyunlu devamlı, Musa Anter de zaman zaman derneğin lokaline gelip gidiyorlardı ve bizlerle sohbet ediyorlardı. İlk yönetim kurulunun tespitinde ise Mehmet Emin Bozarslan'ın katkı ve ağırlığı oldu. Genel anlamda DDKO'ların kurulmasında TİP'in ve TKDP kadrolarının da desteği olmuştur. Doğu mitinglerinde etkin olarak rol alan bizler DDKO'ların kurulmasında da aynı etkinliği gösterdik ve DDKO'ları bizler kurduk. DDKO'ların kurulmasında Dr. İsmail Beşikçi'nin yazdığı kitapların da etkisi oldu. Bu arada şair Cîgerxwîn'in divanları herkesçe okunuyordu, şiirlerinin bizlerde etkisi çok oldu, bir şiirinde "*Bimre koletî, Bimre bindestî, Bijî azadî, Bijî serbestî*" gibi slogan içeren sözleri bizleri çok etkilemişti. Yazın Silvan'a geldiğimde Muhterem Biçimli arkadaşla beraber bu şiirleri ezberliyorduk. Bütün bu hususlar bilahare Diyarbakır

Institut kurde de Paris

Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde bölücü ve komünist olarak nitelendirildi. DDKO mensuplarına Komünist-Kürtçü olmaktan ötürü Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri gereğince çeşitli cezalar verildi.

İstanbul DDKO ve Ankara DDKO arasında çok sıkı bağlar vardı. Her hafta İstanbul'dan Ankara'ya bir iki arkadaş görüşmek için gidiyordu. Ankara'dan da arkadaşlar bizlerle görüşmek için geliyorlardı. Ben 15 günde bir Ankara'ya gidip geliyordum. Ankara DDKO'nun 3 Mayıs 1970 tarihinde yapılan Genel Kurul toplantısına ben, Niyazi Dönmez ve İbrahim Yüksekkaya katılarak birer konuşma yaptık. İstanbul örgütünü temsilen yaptığım konuşmada Devrimci Güçler'le işbirliği edeceğimizi, bizim mücadelemiz Türkiye'nin bütünlüğü içerisinde Türkiye halklarının demokratik eşitlik mücadelesidir fakat bu doğru dürüst ortaya konulmalıdır şeklinde konuşmalar yapmıştım. Bu arada dernekte çeşitli seminerler yapıldı. Mao Tse Tung'un *Teori ve Pratik*, Georges Politzer'in *Felsefenin Temel İlkeleri*, V. I. Lenin'in *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Karl Marx'a ait *İlkel Toplum, Köleci Toplum, Feodal Toplum ve Kapitalist-öncesi Ekonomi Şekilleri* gibi kitaplar okunup, tartışılıyordu. 14 Şubat 1971 tarihinde de "Kapitalist Toplum" konusunda bir seminer düzenlendi. Ayrıca Mehmet Emin Bozarslan tarafından "*Ümmetçilik ve Ortadoğu*", Çetin Özek tarafından "*Faşizm*", Ferit Öngören tarafından da "*Doğu Anadolu*" konularında konferanslar verildi. İstanbul DDKO'nun tertiplediği konferanslar ve seminerlerle ilgili bilgiler Emniyetçe tespit edilememiş, derneğin 400'ü aşkın üye listesindeki ad, soyad ve adresleri Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nda muhafaza edilmiş ve ranzalarda saklanmıştır. Dernek binasında bulunan üye listesi ise kurucu, yönetim ve denetim kurul listeleri dışında ad veya soyad içermemekte, sadece 1'den 450'e kadar numaralar içermekteydi. Bu arada Karadeniz kökenli arkadaş- larla da temaslar kuruldu, onların da dernek kurma çalışmaları vardı. Trabzonlu Sabahattin ismindeki arkadaşın başkanlığında Karadenizliler Derneği kuruldu, onlarla da sıcak ilişkilerimiz vardı. Yapılan mitinglere DDKO'lu arkadaşlar gönderiliyordu. 27 Temmuz 1969 tarihinde Hilvan'da yapılan mitinge İstanbul DDKO'dan Mehmet Tüysüz, Fethi Kaya, Ramazan Paydaş ve Fevzi Paydaş katılmışlar ve Mehmet Tüysüz mitingde bir konuşma yapmıştı. Miting için İstanbul DDKO'nun o dönem başkanı olan Necmettin Büyükkaya imzası ile bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta "yıllardan beri bürokrasinin jandarma dipçiğine hedef olmuş, dilinden, Kürtlüğünden dolayı horlanmış doğu halkının açlığını, sefaletini dile getiren Hilvanlı kardeşlerimizi ve Devrimci özlerini yürekten selamlarız. Halkımızın tek kurtuluş yolu faşistlere, imansızlara karşı verilecek savaşla mümkün olabileceği inancındayız, İstanbul DDKO olarak doğunun ezilmiş bir parçası olan Hilvan halkıyla her zaman mücadeleye hazır olduğumuzu bildiririz, zafer daima

Institut kurde de Paris

uluslarındır" deniyordu. 2 Ağustos 1969 tarihinde Siverek'te düzenlenen mitingde İstanbul DDKO üyelerinden Zeki Tekeş, Fethi Kaya, Mehmet Can ve ben birer konuşma yapmıştık. 24 Ağustos 1969 tarihinde Lice'de yapılan bir mitinge de Ali Yılmaz Balkaş imzasıyla bir telgraf çekilmiştir. Telgrafta "halkımızın tek kurtuluşunun bürokrasi ve onun işbirlikçileri egemen sınıflara karşı verilecek mücadeleyle mümkün olabileceği" belirtiliyordu. 24 Ocak 1971 tarihinde Batman DDKO'nun açılışı münasebetiyle İstanbul DDKO adına ben bir konuşma yapmıştım. Konuşmam sırasında açılışa katılanlar tarafından "Doğuya Özgürlük, Halklara Hürriyet" sloganları atıldı. 8 Şubat 1971 tarihinde Kozluk'ta yapılan mitingde İstanbul DDKO adına bir konuşma yaptım. Bu arada mitinge İstanbul'dan DDKO adına çekilen telgrafta "Kürt halkının gelişen devrimci mücadelesine güç katmış olan Ocaklarımıza bir yenisinin daha eklenmesi mücadelemizin ne kadar hızlandığını göstermektedir, zalimlere ve sermaye sahiplerine her gün darbe inmektedir, bu darbeleri güçlendir-diğiniz için sizi candan kutlarız, kahrolsun zalimler, yaşasın Türk-Kürt kardeşliği, yaşasın mücadeleci köylüler, yaşasın kavga veren tüm dünya halkları" deniyordu. DDKO tarafından yayınlanan bildirilerde Türkiye halklarının gerçekten kardeşçe ve birlikte mücadele verecekleri halkların kardeşliği, birliği ve beraberliği vurgulanmış ve Türkiye halklarının demokratik mücadelesinden hep bahsedilmiştir. İstanbul DDKO yönetimi tarafından görevlendirilen üyelerden Ömer Bakal, Aga Uyanık, Eyüp Alacabey, Ahmet Zeki Okçuoğlu ve Tayyar Alaca Diyarbakır'a giderek komando baskınlarıyla ilgili çalışmalar yapmışlar, Diyarbakır'dan cumhurbaşkanı'na bir telgraf çekerek "güneydoğu illerinde asayişsizliği önleme maskesi altında on binlerce fakir ve masum vatandaşa işkence yapılmaktadır... Doğulu üniversite gençliği olarak bu yasadışı hareketleri kanun çerçevesinde halkla birlikte protesto edeceğimizi arz ettiklerini" belirtmişlerdir. Bildirilerde asimilasyon ve şovenizmden bahs-edilmiş, İstanbul ve Ankara DDKO'lar tarafından "Doğuda Devam Eden Komando (Jandarma) Harekatı ile İlgili Araştırma Raporu" adı altında bir rapor hazırlanmış, ve bu rapor Cumhurbaşkanlığı'na sunulmuştur. Bilahare İstanbul DDKO tarafından bununla ilgili yazı ve fotoğraflarla bir sergi açılmış ve üç gün devam eden bu sergiye halk ve devrimci kuruluşlar davet edilmiştir. Yine İstanbul Ocağında, Siirt ve çevresindeki Komando harekatı sebebiyle bu konudaki bilgileri toplamak ve bunları DDKO'nun bülteninde yayımlamak üzere Mahmut Kılınç ile Mehmet Tüysüz görevlendirilerek, bölgeye gönderilmişti.

İstanbul DDKO'nun Beyazıt Tavşantaşı, Sekman Başı sok. no 18 adresinde bulunan dernek merkezine çeşitli defalar baskınlar yapılmış, dernek merkezi polisçe aranmıştır. Bir günde dernek binasının hemen yanında bulunan Marmara Sineması'nın

Institut Kurde de Paris

yanındaki meydanda Alparslan Türkeş'in konuşma yaptığı MHP mitingine büyük bir kitle katılmıştı. Bize derneğe bir baskın yapılacağı haberi geldi o sırada dernek binasında 200'e yakın arkadaş toplantı halindeydik. Sonradan derneğe bir baskın olma ihtimaline binaen dernekteki arkadaşlara bir zarar gelmesin diye arkadaşların çoğunu gönderdik. Ben, Mehmet Tüysüz, Ahmet Karlı ve Necmettin Büyükkaya yalnız kaldık, derneği miting sonuna kadar bekledik. Miting bitti ve herhangi bir saldırı olmadı. Başka bir gün ise dernek binasını kardeşim Fikret Bozçalı ile birlikte koruduk ve geç saatlere kadar nöbet tuttuk. İstanbul DDKO, TİP, DEV-GENÇ, Sosyalist Gençlik Örgütü, DİSK, İşsizlik ve Pahalılıkla Mücadele Derneği, Türkiye Öğretmenler Sendikası, Üniversite Asistanları Sendikası gibi kuruluşlarla bazı konularda somut işbirliği yapmıştır. Yine DDKO üniversite boykotlarına katılmış, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi DDKO ve DEV-GENÇ tarafından bir müddet işgal edilmişti. Fabrikalardaki grev ve işgaller desteklenmiş, memur sendikalarının grevi, kadın derneklerinin pahalılığı boykotu, toprak işgalleri, köylü mitingleri, gecekondu semtlerinin direnişi, Devrimci Öğretim Üye ve Yardımcıları Sendikasının direnişi desteklenmiş, hamallar, simitçiler, işportacılarla temaslar kurulmuş, üniversite giriş sınavlarına girecek öğrencilere yardımlar sunulmuştur.

DDKO'nun yönetim kurulu başkanıyken derneğimizin üyelerinden Celal Karahan vasıtasıyla Yılmaz Güney ile tanıştık. Yılmaz Güney'in İstanbul DDKO'ya büyük katkıları oldu. Özellikle çevresindeki iş adamlarından ve kabadayı kesiminden DDKO'ya parasal yardımlar yapılmasını sağladı. Yılmaz Güney vasıtasıyla kabadayılardan Dündar Kılıç, Kürt İdris ve Barut Mehmet ile tanıştık. Yılmaz Güney'in çevirmiş olduğu Umut filmi yasaklanmıştı. İstanbul Kumkapı'da bulunan Kadırga Yurdu'nda Umut filmi gösterildi, gösterimin geliri İstanbul DDKO'ya bırakıldı. Filmin sonunda Yılmaz Güney ve iki tane İtalyan artist seyircilerin önüne çıktılar. Filmi izleyenler Yılmaz Güney'e filmin eleştirisini içeren sorular sordular. Bir saat kadar sorulara Yılmaz Güney cevap verdi. Bu sırada Yılmaz Güney'e Siverekli bir arkadaş "senin aslın ne" diye sordu. Yılmaz Güney ise "Babam Siverekli Zaza, annem ise Muşlu Kurmanctır" diye cevapladı. Bu cevabı duyan Siverekli arkadaşlar Güney'e tezahürat ve sevinç gösterilerinde bulundular.

Bir gün DDKO'da oturuyordum, Silvan'dan tanıdığım Abdülkerim Ceyhan derneğe geldi bana "Irak'tan bir misafirin var seninle görüşmek istiyor" dedi. Bu misafirim Irak'tan gelen Dr. Said Kırmızıtoprak (Dr. Şivan) idi. Onunla Kadıköy'de buluşup tanıştım, kendisiyle sohbet ettik, bazı konularda tartıştık. Bir gün de Deniz Gezmiş Bursa Cezaevi'nden çıktıktan sonra İstanbul'da Diyarbakır Öğrenci Yurdu'na geldi benimle görüştü, bana üniversitelerin bizleri artık koruyamayacağını, burjuvazinin

Institut Kurde de Paris

eline geçeceğini ileri sürerek Doğu'da dağa çıkma teklifini yaptı. "Dağa çıkalım, Türk ve Kürt halkının mücadelesi için hareket başlatalım" dedi. Ben de ona bu yanlış olur, buna hazır olmadığımızı ve tasvip etmediğimizi belirtip üç tane eşkıya bizi öldürür dedim. O da bana biz dağa çıkarsak zaten öleceğiz, ama bu bir kıvılcım olur ve bu hareket yayılır cevabını verdi. Ben de Deniz'e birkaç ay önce yazın İstanbul DDKO olarak ben, Mustafa Özer, Erdinç Uzunoğlu, Ömer Ağın, Ömer Ayna, Selahattin Şahin ve Fazlı Can adlı arkadaşlarla önce Kozluk'a gittiğimizi orada kırsal bölgede birkaç köye gittiğimizi bilahare Baykan, Bitlis, Tatvan, Van ve Başkale'ye kadar gittiğimizi, bazı köyleri dolaştığımızı, İran sınırına yakın köylere kadar gittiğimizi söyledim. Kırsal bölgede dolaşmanın, yaşamanın ve mücadele etmenin ne kadar zor olduğunu Deniz'e anlattım. Beni dinlemedi, bana biraz kızarak yanımdan ayrıldı. Şunu da belirtmeden geçmek istemiyorum, bu görüşmeden yıllar sonra cezaevinden çıkıp İstanbul'a gelip, Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nu açıp, yurdun bağlı olduğu Diyarbakır Kültür ve Yardımlaşma Derneği başkanı olmuştum, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni de yeni bitirmiştim ve yurtta kalıyordum. Bu sırada, Deniz ile görüşmemin üzerinden tam beş yıl geçtikten sonra Ankara'dan misafirlerimin olduğu söylendi. Yurdun kantinine indiğimde Ankara'dan gelen üç misafirimin Abdullah Öcalan, İsmet Ateş ve Ahmet Vakıf Ahmetoğlu olduğunu gördüm. Bir masada oturduk, çay içtik, tartıştık Abdullah Öcalan dağa çıkmak istediğini söyledi ve bana birlikte örgüt kurma ve dağa çıkma teklifinde bulundu. Silahlı propaganda ile halkı bilinçlendiririz dedi. Ben bu teklifi kabul etmedim. Ve saatlerce tartıştık. Abdullah Öcalan'a tam beş sene önce Deniz Gezmiş'in bana bu teklifi yaptığını söyledim; sonradan kalkıp gittiler.

Başkanlığımda olan İstanbul DDKO yönetimi 11 Nisan 1971 tarihine kadar iş başında kaldı, bu tarihte yapılan 2. Genel Kurul toplantısında Mehmet Tüysüz'ün başkanlığında yeni yönetim seçildi. Bu arada devrimcilerden Deniz Gezmiş önderliğinde Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve Mahir Çayan önderliğinde ise Türkiye Halk Kurtuluş Parti Cephesi (THKPC) adlı örgütler eylemler yapıyordu. Daha önce Sinan Cemgil ve arkadaşları Nurhak Dağındaki çatışmalarda ölmüşlerdi. İstanbul'da İsrail Başkonsolosu kaçırıldı, birçok olaylar oldu. Bütün İstanbul arandı. Arkasından sıkıyönetim ilan edildi ve tutuklamalar, aramalar başladı. Ben de bu arada aranmaya başlandım. Bir müddet İstanbul'da gizlendikten sonra Haydarpaşa'dan trenle Eskişehir, Afyon ve Antep'e kadar gittim. Üzerimde Derikli Ali isimli kimlik vardı. Oradan otobüsle Urfa'ya, orada birkaç gün kaldıktan sonra otobüsle Viranşehir, Kızıltepe ve Nusaybin'e gittim. Nusaybin'de Bate ailesinde kaldım. Battal Bate ile birlikte Suriye'ye geçtik. Kamışlo'ya yakın Usufe Bate'nin evinde kaldım. Oradan

Institut kurde de Paris

Kamışlo'ya geçtim. Kamışlo'da Musa Anter'in amcasının oğlu olan Aziz Anter'e misafir oldum. Bilahare Kamışlı'dan Suriye'nin Irak sınırına yakın bir nahiyesi olan Mala Haco'nun bulunduğu Derik'e gittim, oradan da Hüseynî aşiretinin bulunduğu bir köye gittim. Orada Suriye KDP başkanı Miame Dîro ile Merkez Komitesi üyeleri bulunuyordu. Suriye Irak sınırını büyük meşakkatlerle geçtik. Musul'a yakın olan Dicle nehrinin kenarında bulunan Şîlekîye köyüne geldik. Beni getiren rehber geri döndü. Sonra Dicle nehrini geçerek Zaho'ya ait olan bir köye gittim. Mesûlê Gund (Köyün Sorumlusu) Thomas isminde bir köylünün evine gittim, bir gece misafir kaldıktan sonra arabayla Zaho'ya geçtim. Zaho'da IKDP başkanı Osman Qazî ve askeri komutan Îsê Suwar ile tanıştım. Bir gece misafir kaldıktan sonra sabahleyin Duhok'a bir arabayla gittim. Duhok'ta peşmergelere ait lijnede (karakolda) kaldım. İki gece orada kaldıktan sonra sabahleyin bir taksi ile Çiyayê Metina'da bulunan Bamernê'ye gittim. Bamernê'de Peşmegerlerin Türkiye sınır komutanı Esad Xoşevî kalıyordu. Ben orada Dr. Şivan ile görüşmek istediğimi söyledim. Karargahın yanında kürsüde otururken Esad Xoşevî ile Siirt ili Kurtalan ilçesinden tanıdığım Derwêşê Sado'yu gördüm. Beni görmeleri için kürsümü onlara doğru yaklaştırdım. Derwêşê Sado beni gördükten biraz sonra bir yetkili beni oturduğum yerden alarak gözaltına aldı ve bir hücreye koyuldum. Bir saat sonra Mele Alî adlı bir kişi tarafından sorguya çekildim, kim olduğum nereden, nasıl ve ne için geldiğim benden soruldu. 200'ü aşkın soru soruldu. Sait Elçi'yi tanıyıp tanımadığım sorulduğunda Sait Elçi'yi tanıdığımı 5-6 ay önce Diyarbakır'da onunla görüştüğümü ve kendisinin sevip, saydığım birisi olduğunu söyledim. Ardından Sait Kırmızıtoprak (Dr. Şivan) soruldu. Onu da tanıdığımı ve onu da sevip saydığımı söyledim. Benim Sait Elçi'nin Sait Kırmızıtoprak (Dr. Şivan) tarafından bir müddet önce öldürül-düğünden haberim yoktu. Bunu bilahare öğrendim. Bir ara Esad Xoşevî'nin oğlu Yusuf Xoşevî yanı- mıza geldi, benim sorgumu yapan adama fazla uğraşma, bunu at içeri dedi. Beni sorguya çeken adam benim masum olduğumu söyledi, olayla ilgimin olmadığını söyledi. Bunun üzerine Çiyayê Şengalê'den (Şengal Dağları) gelen ve kaçırılan bir kızı arayan üç Ezidi Kürdünün bulunduğu taksiye beni bindirerek, istediğin yere gitmeye serbestsin dediler. Birlikte Duhok'a döndük. Oradan Zaho'ya, Zaho'dan da Türkiye'ye geçtim. Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'nca aranıyordum. Karakollarda, otogar ve tren istasyonlarında, havaalanlarında benim resimlerim asılıydı. Hastaydım da. Silopi'ye kadar birkaç köyü geçerek yürüdüm. Silopi'de Tahir Öktem'i sordum. Tahir Öktem ilçede olmadığı için amcasının oğlu Mamo Öktem'in evine gittim. Kendimi tanıttım. Gece Tahir Öktem geldi, bana yardım etti. Sabahleyin otobüsle Mardin'e ve oradan da Diyarbakır'a geldim. Büyük

Institut kurde de Paris

dayım Siraç Bayar'ın Melikahmet'teki evine gittim. Dayım yaşlı bir devlet memuruydu, emekliliğine iki ay vardı ve benim orada kalmamdan tedirgin olduğunu görüyordum, evi hemen terk ettim. Hasta ve çok rahatsızdım, geceyi Diyarbakır Melikahmet'teki Aynalı Camii'sinin avlusunda geçirdim. Her tarafta resimlerim asılıydı. Dayımın büyük kızının evine gittim, beni evine aldı. Birkaç gece kaldıktan sonra trenle Bismil ilçesine oradan da Çöltepe köyüne gittim. Oradan da Bozçalı köyüne gittim, ailem oradaydı. Birkaç gün köyde gizlendim. Sonra köyümüzün karşısındaki Tepe köyüne oradan da Savur ilçesine yakın bir köye gittim. Evine gittiğim şahıs bana düşman sahibi olduğunu söyledi. Bu nedenle ihbar edilme riski karşısında oradan ayrılarak Diyarbakır Karacadağ'ın Daşdirek köyüne gittim. Orada bir buçuk yıl kaldıktan sonra 22 Ekim 1972 tarihinde ihbar neticesinde köye yapılan baskında yakalandım. Benimle birlikte yataklık suçundan köyden üç kişi de gözaltına alındı. Önce Diyarbakır İl Jandarma Alay Komutanlığı'nda hücreye atıldım, hücreden çıkarılıp sorguya götürülürken Diyarbakır Adliyesi'nin yanında kardeşim Kasım Bozçalı bana yaklaştı, uzaktan konuşarak "babam korkmasın" dedi. Askerler kardeşime kızdılar ve onu oradan uzaklaştırdılar. Sonra MİT'te sorguya alındım. Gözaltında bir süre kaldım, gözaltındayken bitişik hücrede İbrahim Kaypakkaya (Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu-TİKKO başkanı) tutuluyordu. İbrahim'i öğrenciliğimden tanıyordum, DDKO'ya sürekli gidip gelirdi. Ancak sonra İbrahim'in öldüğünü duydum. Sıkıyönetim cezaevine nakledildim. Orada arkadaşlar arasında bir bölünme olduğunu gördüm. Üç komüne ayrılmışlardı, üç ayrı masada yemek yeniyordu. Her üç tarafta da sevdiğim arkadaşlar vardı. Bu ayrıma karşıydım. Çok da üzüldüm. Sonra ben, Sabri Çepik, Çimşit Bilek, Serhat Bucak ve birkaç arkadaş başka bir komün kurduk, o masada yemek yedik. Ben bir ara sinir depresyonları geçirdim, koğuştan tekrar hücreye götürüldüm, bir müddet hücrede kaldıktan sonra tekrar koğuşa geldim. Sıkıyönetim askeri cezaevinde bir çok olaylar oldu. Bir gün TİKKO mensubu 15-20 kişilik bir grup işkenceye götürülmek istendi, biz onları yetkililere vermedik. Gece geç saatlerde bir bölük silahlı asker cezaevinin etrafını çevirdi. Yetkili komutan Albay cezaevine girdi ve bu şahısların verilmesini istedi. Zorla almak istedi. Şiddetle karşı çıktık. Albay askeri geri çekti. Sabah çok erken saatlerde henüz gün ağarmadan cezaevinin camları kırılarak içeriye yangın, sis ve göz yaşartıcı bombalar atıldı, içerisi kurşunla tarandı, her yer duman doldu ve bazı yataklar tutuştu, bir kısmını söndürdük bu kez gözlerimizden yaşlar akmaya başladı, öksürmeye başladık neredeyse boğulacaktık, herkes kantine kaçtı oradan da cezaevinin bahçesine çıktık. Çıktığımız sırada karşılıklı sıralar halinde dizilmiş, ellerinde coplarla hazır vaziyette cezaevinin bahçesinde beş altı sıra halinde oluşturulan askerler

Institut Kurde de Paris

tarafından karşılandık. Birinci sıradan sonuncu sıraya kadar en az 100 cop yedik. Ben başımdan, yüzümden ve sırtımdan yaralandım. Coptan sonra tüfek dipçikleriyle dipçiklendik. Ve cezaevinin bahçesinde bir yerde bizi topladılar. Sabahın erken saatiydi, hava çok soğuktu ağzımızdan buharlar çıkıyordu, bir yüzbaşı bana doğru yaklaştı ayağındaki potinin sivri ucu ile ayak bileğimin üstündeki damara vurdu, çok acı çektim, bana bağırdı. "Dün gece bu grubu bize vermezsiniz ha!... Size göstereceğim" diye ayrıca beni tehdit etti. Bizim o anki durumumuz aynen Hitler Almanya'sında Yahudilerin tutulduğu esir kamplarını andırıyordu. O an aklımdan da aynen bu geçti. Sonra isimler okundu, bir kısmımız cezaevine, benim de içinde bulunduğum 40 kişilik bir grup da hücrelere götürüldü. Dört kişi bir hücredeydik. Beşi karşılıklı olmak üzere on hücre vardı. Benim kaldığım hücrede Mehmet Emin Bozarslan, İsmail Beşikçi ve Maraşlı Yusuf isminde bir arkadaş vardı. İki yataklı bir ranza vardı, nöbetleşe uyuyorduk. Yastık ve döşek çok sert olup içinde odun talaşları vardı. Günde iki defa tuvalete gitme izni vardı, konuşmak yasaktı, sigara içmek yasaktı. Bulunduğumuz hücrenin önüne bir tank koymuşlar, tankın namlusu hücrelere yönelikti. Üçüncü gün Avukat Yücel Önen, İsmail Beşikçi'yle beni çağırttı. Gittik, görüştük ve tekrar hücreye döndük, hücrede bir müddet kaldıktan sonra bizi tekrar koğuşa götürdüler.

Diyarbakır cezaevinde DDKO sanıklarının dışında Erzurum-Kars DEV-GENÇ ve TKDP mensupları da vardı. Hatta siyasi tutukluların yanında siyasi olmayan bazı tutuklularda vardı. Depresyonu atlatmamda Erzurum-Kars DEV-GENÇ davasının sanıklarından ve Ardahanlı bir Kürt olan Fevzi Yılmaz adlı arkadaşın katkıları oldu. Yakalanmadan önce cezaevinde bulunan arkadaşlarım DDKO davasından yargılanıyorlardı. Benim yargılanmam bilahare başladı. Diyarbakır 7. Kolordu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde yargılandığım ilk duruşmamda mahkemenin duruşma hakimi Yarbay Askeri Hakim Hamdi Sevinç idi. Duruşmaya şalvar, gömlek ve gömleğin üzerine kırk düğme yelek giyerek katılıyordum. Duruşmalara Avukat Yücel Önen ve babam Salih Bozçalı geliyorlardı. İlk duruşmamda Türkçeyi iyi bilmediğimi ileri sürerek Kürtçe konuşacağımı söyledim. Ve Kürtçe tercüman istedim. Diyarbakır Müftüsü Mehmet Emin Efendiyi tercüman olarak getirdiler. Bazı cümleleri yanlış tercüme ettiği için ona ara sıra kızıyor ve sert tavır alıyordum. Mehmet Emin Efendi beni babama şikayet etmişti, devlet memuru olduğunu ve mahkemeye mecbur kaldığı için geldiğini söylemişti. Duruşma hakiminin ısrarı üzerine sonraki duruşmalara Türkçe konuşa- rak devam ettik. Tanık olarak o zaman Diyarbakır Emniyet Müdürü olan Recep Şeker dinlendi, Narkotik Büro Amiri Atilla Aytek, MİT Bölge Sorumlusu Hüseyin Avcı ve diğer güvenlik görevlileri tanık olarak dinlendiler. Ben zaten duruşmada DDKO'nun ilk kurucusu olduğumu,

Institut Kurde de Paris

ilk yönetim kurulu üyesi ve sonraki kongrede yönetim kurulu başkanı olduğumu, yayımlanan tüm bültenleri kendimin yazdığını, bildiri ve basın açıklamalarını benim yaptığımı İstanbul DDKO ile ilgili tüm yayınların sorumlusu olduğumu kabul ettiğimi, Türkiye'de Kürt halkının olduğunu, Kürt halkının ulusal demokratik haklarının verilmesini talep ettiğimizi bunun mücadelesini verdiğimizi, ve Kürt devrimcisi olduğumu, bir çok miting kongre ve üniversitelerdeki forumlarda konuştuğumu, sömürüye karşı olduğumu, anti-emperyalist, anti-faşist ve anti-şovenist olduğumu, Türkiye Halkları sloganının DDKO'ya ait olduğunu açık ve net olarak söyledim, hiçbir şeyi inkar etmedim ve bu yaptıklarımızın yasal olduğunu Türkiye'deki gerçekleri söylediğimizi ve kurduğumuz derneğin gizli olmadığını, açık ve yasal olduğunu her duruşmada belirttim. Zaman zaman duruşma hakimi Hamdi Sevinç ile sürtüşmelerimiz oldu. Usul dışı sorular sormaya başladı, bir duruşmada "Sen komünist misin?" diye bana bir soru yöneltti. Avukatım Yücel Önen buna itiraz etti, bu sorunun Anayasanın ilgili maddesine aykırı olduğunu belirterek hakime "Anayasaya göre bir insanı düşüncesini açıklamaya zorlayamazsınız" dedi. Hakkımızda TCK 141 ve 142. maddeden dava açılmıştı. Bölücülükten ceza verildiği zaman azami haddi 3 yıldı. Komünist örgütten ceza verildiği zaman bunun cezası 15 yıldı. Herhalde duruşma hakimi yüksek ceza vermek için komünist misin sorusunu sordu. Bu kez duruşmada tartışmalar başladı. Duruşma hakimi kalk dediği zaman kalkmadım, bazı isteklerine uymadım, istediğin cezayı ver dedim. Bunun üzerine duruşma ertelendi. Bir sonraki duruşmaya babam geldiğinde bana bir muska getirmişti. Ben kabul etmedim, bana "sen delisin ya da çok cesursun" dedi. Duruşmada sakin ve saygılı olmamı benden istedi. Duruşmalar-dan sonra şalvarla tekrar Sıkıyönetim cezaevine döndüm, bahçede İsmail Beşikçi ile karşılaştım. İsmail hoca bana bir gün "Hikmet sen tam bir Kürt köylüsüne benziyorsun" demişti, ben İsmail Hocayı çok seviyordum ve sürekli onunla sohbet ediyordum.

Benim dışımda olan DDKO'lu arkadaşlarla ilgili dava bir müddet daha devam etti, bazı arkadaşlar siyasi savunma yaptılar, bazı arkadaşlar ise yapmadılar. Ben cezaevine gelmeden önce DDKO davasından yargılanan arkadaşlar kendi aralarında siyasi savunma mı yoksa sadece hukuki savunmamı yapalım diye tartışmışlar ancak ortak bir yere varamamışlardı. Bu nedenle bir kısım arkadaşlar hukuki savunma bir kısım arkadaşlar da siyasi savunma yapmama kararını almışlar. Yeri gelmişken şunu da açıklayayım siyasi savunma yapan arkadaşlar içerisinde olan Mümtaz Kotan *Yenilginin İzdüşümü* adlı kitabında benim siyasi savunmaya karşı çıktığımı, başımızı belaya koyacağımızı söylediğimi ileri sürmüştür. Oysa ki bu arkadaşımız yanlış hatırlıyor, ben zaten siyasi savunma yapılması gerektiğini savunuyordum, ben kendim de

Institut kurde de Paris

siyasi savunma yaptım ve en ağır cezaya (20 yıl ağır hapis ve 20 yıl da gözetim altında tutulma cezasına) çarptırıldım. Ben Mümtaz Kotan ve arkadaşlarına siyasi savunma için kızmadım, ben bütün arkadaşlara aralarında bölünmüş oldukları için kızdım. Bir arada yemek yemedikleri için kızdım. Benim bütün kızgınlığımın sebebi DDKO üyelerinin bölünmüşlüklerinden kaynaklanıyordu. Nitekim bu ayrılıklar dışarıda ayrı ayrı örgütler şeklinde ortaya çıkacaktı. Örneğin bir masadakiler *Rizgarî*'yi diğer masadakiler de *Özgürlük Yolu*'nu oluşturdular. DDKO davası bitti bütün arkadaşlara cezalar verildi, en yüksek ceza (16 yıl ağır hapis) İbrahim Güçlü'ye verilmişti. Diğer arkadaşlar değişen sürelerde ağır hapis cezasıyla cezalandırılmışlardı. Ceza verildiği gün cezaevinin bahçesinde saz eşliğinde delilo oynandı ve halaylar çekildi. Benim duruşmalarım halen devam ediyordu. Ben duruşmalarda siyasi savunma yaptım. Beni yargılayan mahkemenin duruşma hakimi Hamdi Sevinç değişti. Hakim Yüzbaşı Ahmet Beyazıt yeni duruşma hakimi oldu. Kendisi iyi bir insandı, siyasi hava da yumuşamıştı. Benim savunmamı da bu arada Avukat Yahya Mehmetoğlu yapıyordu. Seçimler olmuştu, CHP birinci parti olmuştu. CHP seçimden önce siyasi af çıkaracağı sözünü vermişti. Hepimizin aileleri CHP'ye çalıştı. Af çıkacağı söylentileri yayılıyor ve gazetelerde siyasi aftan bahsediliyordu. Bülent Ecevit'in başbakanlığında CHP ve MSP koalisyonu kuruldu. Duruşma heyeti yeniden değişti. 1974 Nisan ayındaki duruşmamda duruşma hakimi Yarbay Nejat Beydi. Avukatım Yahya Mehmetoğlu tahliye talebinde bulundu, askeri savcı tahliye talebine olumlu mütalaa verdi. Ben tahliye olacağıma hiç ihtimal vermiyordum. Ancak mahkeme beklemediğim halde beni tahliye etti. Şaşırdım ve cezaevine gelerek arkadaşlarla vedalaştım. Mahkemem tutuksuz olarak devam ediyordu. Tahliye olduktan sonra Silvan'daki evime gittim. İlk öğrendiğim şey benden bir yaş küçük olan ve DDKO'da beraber nöbet tuttuğum kardeşim Fikret Bozçalı'nın üç sene önce ölmüş olduğuydu. Sevinçle üzüntüyü beraber yaşamıştım.

Silvan'dan sonra tahsilime devam etmek üzere İstanbul'a gittim. Cezaevindeki arkadaşlar sivil cezaevlerine gönderilmişlerdi. Bana arkadaşlar hiçbir örgütlenmeye girişmemem ve onları beklemem için haber yolladılar. Ben de arkadaşları bekledim ancak kalacak yerim yoktu. Diyarbakır Öğrenci Yurdu kapatılmıştı. Kalacağım bir tek Bitlis Öğrenci Yurdu vardı. Otele gidecek param da yoktu. Bitlis Öğrenci Yurdu'nda kalabilmem için polisten izin kağıdı gerekiyordu. Gayrettepe'de bulunan polis merkezine gittim, bana izin kağıdı vermediler bunun üzerine yatağımı alarak polis merkezine bir daha gittim ve burada yatacağımı söyledim. Yetkili bir memur bana burada yatamazsın dedi, sana izin kağıdını veremeyiz ancak git Bitlis Öğrenci Yurdu'nda kal dediler. Bunun üzerine yurda gittim. Beni orada çok iyi karşıladılar, Hacı

Institut Kurde de Paris

(Nurullah), Hakkı Uzar, Ferhan Sevinç, Dr. Vedat, Ziyaneddin, Mehmet Bingöl, Cemal Saygılı, İbo ve şu anda isimlerini hatırlayamadığım bir çok arkadaş bana yardımcı oldular. Bir müddet sonrada beni yurt müdürü yaptılar, belli bir ücret de aldım. Bu arada İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdim. Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nu açmak için çalışmalar yapıyorduk. Bitlis yurdundayken Fransa'dan Salim Gemici (Kendal Nezan) beni ziyarete geldi. Uzun zamandan beri görüşmemiştik. Bu arada Yılmaz Güney ile buluştuk. Yılmaz Güney Melike Demirağ ile birlikte İstanbul Taksim Sıraselviler'de bulunan Sinematek'de Arkadaş filminin bazı çekimlerini yapıyordu. Filmde Amerikan 6. Filosu İstanbul'a geldiği ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğrencilerin bunu protesto etmek için fakülte amfisinde toplanıp forum yaptıkları bir sahne vardı. Yılmaz Güney ile Melike Demirağ da rol icabı ellerinde kitaplarla öğrenci olarak forumda olayları izliyorlar ve protestoyu destekliyorlardı. Sahne içinde İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği (İYÖD) başkanı olan Umberto, öğrenci lideri sıfatıyla konuşma yapıyordu. Film icabı hazırlanmış protesto metnini okuyordu. Yılmaz Güney müdahale etti. Bana hitaben Hikmet gel, bunun gerçeğini sen yaşadın sen çık öğrenci lideri olarak konuşma yap ona göre filmi çekelim dedi. Ben önce tereddüt ettim. Figüran olmak istemiyordum. Ancak Yılmaz Güney'i de çok seviyordum. O da beni çok seviyordu. Çok ısrar etti, onu kıramadım daha önce yaşadıklarım ve İstanbul Hukuk Fakültesi 1 nolu amfideki forumlarda yaptığım bir konuşmayı Sinematek'te Arkadaş filminin bir sahnesi içinde öğrencilere hitap ederek tekrarladım. Yılmaz Güney çok beğendi, provasız kamera diyerek çekim yaptı. Oradan çıkarak Divan Hoteli'ne gittik. Otelin resepsiyonunda oturduk, Yılmaz bana hitaben "Hikmet Türkçe'yi unuttuğunu sanmıştım, iyi konuştun" dedi. Dört buçuk yıldan beri görüşmemiştik, o sırada Tuncel Kurtiz geldi beni onunla tanıştırdı. Bilahare Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nun açılması çalışmaları yoğunlaştı. Diyarbakırlı hemşehrimiz iş adamı Şehmuz Tatlıcı'nın yardımlarıyla yurdu açtık.

CHP ve MSP hükümeti af hususunda anlaşamamıştı. MSP'liler siyasi afa karşı çıktılar. CHP çıkan kararın Anayasa'nın eşitlik prensibine aykırı olduğu iddiasıyla kararı Anayasa Mahkemesi'ne götürdü. Biz de bu sıralarda Türkiye'den kaçma planları yapıyorduk. İstanbul'da Avukat Ayhan Soysal ve Halit Güneşle birlikte bu konuyu tartıştık, nereden nasıl kaçacağımızı konuştuk. Bir müddet sonra Anayasa Mahkemesi kararı bozdu ve siyasi af da çıktı.

Benim yargılanmam devam ediyordu, bir gün sabahleyin Yeni Ortam gazetesini aldım. Ön sayfasında büyük puntolarla benim hakkımda Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi tarafından 20 yıl ağır hapis kararı verildiğinin yazıldığını gördük. Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinin 21

Institut kurde de Paris

Kasım 1974 tarih, 1974/1 Esas, 1974/80 karar sayılı kararının hüküm kısmında "sanık Hikmet Bozçalı'nın örgütsel faaliyetleri doğrultusunda ve faaliyet gösterdiği örgütün başkanı sıfatı ile T.C.K.'nın 141/1. maddesinin ihlal ettiği toplanan deliller ve tüm dosya münderecatı ile sabit görülmekle: Eylemine uygun T.C.K.'nın 141/1. maddesi gereğince takdiren 15 yıl süreyle ağır hapsine, T.C.K.'nın 141/6. maddesi gereğince tayin olunan ceza 1/3 oranında arttırılarak NETİCETEN YİRMİ YIL SÜRE İLE AĞIR HAPSİNE, hafifletici sebeplerin uygulanmasına yer olmadığına T.C.K.'nın 173/3. maddesi gereğince takdiren YİRMİ YIL SÜRE İLE İNEBOLU İLÇESİNDE GENEL GÖZETİM ALTINDA BULUNDURULMASINA, T.C.K.'nın 31. maddesi gereğince devamlı olarak kamu hizmetlerinden yasaklanmasına, T.C.K.'nın yine 33. maddesi gereğince ceza süresi içerisinde kanuni kısıtlılık altında tutulmasına, Anayasa Mahkemesinin 2. 07.1974 gün 19/1 sayılı kararı ile 15. 05.1974 gün ve 1803 sayılı af yasasının 1/A maddesi gereğince sanığa tertip edilmiş yirmi yıl ağır hapis cezasının on iki yılının tenzili ile bakiye ceza üzerinden infazın yapılmasına iş bu indirimin feri cezaya da teşmiline karar ve-rilmiştir" deniyordu.

Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nu açtıktan sonra Diyarbakır Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin başkanlığına seçildim. Bu ara hiçbir siyasi örgütlenmeye girmedim, çok talep geldi kabul etmedim. Arkadaşların cezaevinden çıkmalarını bekledim. Arkadaşlar cezaevinden çıktıktan sonra tümünü bir araya getirmek için birkaç girişimde bulundum. Yurtta kaldığım süre zarfında Diyarbakırlı öğrencilerin bir kısmı Mahir Çayan'a bir kısmı da TKP'ye sempati besliyorlardı. Yurtta Devrimci Demokratik Kültür Derneği (DDKD) doğdu. Doğmasında etkin oldum, ancak hiçbir siyasi görüş ile organik bağ kurmadım, hep dışarıda kaldım. Hep demokrat ve sol görüşlü çizgimi korudum, Kürt meselesini yasal bir çerçevede hep savundum. DDKD'nin yanında Rizgarî, Ala Rizgarî, Kawa, Özgürlük Yolu, KUK ve PKK gibi Kürt siyasetleri doğdu. Türk solunda da DEV-YOL, DEV-SOL, TİKKO, Kurtuluş gibi siyasetler doğdu. Hiçbirisiyle organik bir bağım olmadı. Bu siyasetlerin içinde yer alan ve bu nedenle yargılanan birçok kişinin, hiçbir ayrım yapmadan, beni avukat olarak tutan herkesin avukatlığını yaptım. Bu arada 12 Eylül döneminde iki üç kez gözaltına alındım. Sonrasında 1991 Seçimleri sırasında Bismil'deki bir mitingde yaptığım konuşmadan dolayı Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığınca soruşturma açıldı. Hazırlık No: 1992/1454, Karar No: 1992/308 ve 18 Haziran 1992 tarihli kararla ben, Veysi Aydın ve Mehdi Zana hakkında takipsizlik kararı verildi, ancak Silvan mitinginde yaptığım bir konuşmadan dolayı hakkımda "ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü zayıflatıcı propaganda yapmaktan" Diyarbakır 2 nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 1992/23 esas sayılı dosyasıyla dava açıldı, yargılandım ve bu davadan berat ettim.

Institut Kurde de Paris

DDKO ile ilgili haksız eleştirilerde bulunan aydın ve yazarlarımız olmuştur. Bazıları DDKO'lardan bahsederken DDKO mensuplarının öğrenci derneklerinden kaşarlanmış ve kovulmuş insanları aralarına aldığını ve çocuksu lüzumsuz bazı hareketler yaptıklarını ileri sürmüştür. Oysa ki ben bu fikre kesinlikle katılmıyorum. DDKO Türkiye'de Kürt kökenli öğrenci ve aydınların yasal olarak kurmuş olduğu ilk örgüttür. Bütün üyeleri namuslu, fedakar ve cesurca davranmıştır. Hiçbir DDKO mensubu kişisel çıkarını gözetmedi ve DDKO'yu istismar edip bir yerlere gelmedi. Hepsi yargılandı, ceza yedi ve hayatlarının baharlarını cezaevlerinde geçirdiler. Hiçbir DDKO mensubu ajan olmadı. Aramızdan itirafçı hiç çıkmadı. Çoğu halk çocuklarıydı. Kürt sorununun tartışılır hale gelmesine ve bu sorunun barışçıl demokratik yollarla çözülmesi fikrine DDKO'ların katkısı büyük olmuştur.

İstanbul, Eylül - 2006

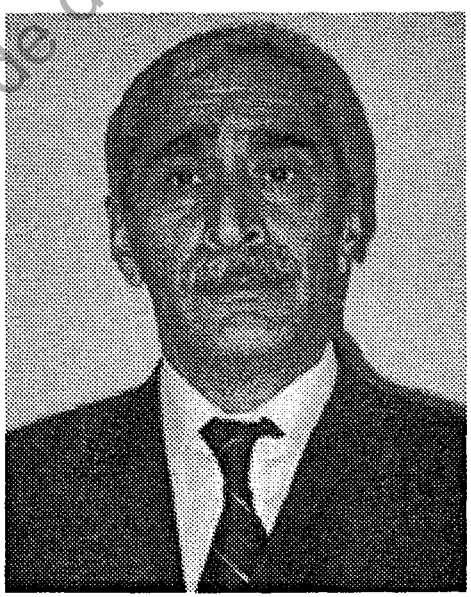
Institut Kurde de Paris

NOT: Bu metin için şu kaynaklardan yoğunlukla faydalanılmıştır: Ankara ve İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na Ait Davanın 11. 12. 1972 tarih 1972/34 esas, 1972/44 karar sayılı Diyarbakır ve Siirt İlleri Sıkı Yönetim Komutanlığı 1'nolu Askeri Mahkemesi Kararı. ve Diyarbakır İli Sıkı Yönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nin 20. 11. 1974 tarih 1974/1 esas, 1974/83 karar sayılı Kararı.

12 Mart 1971 Askeri Drabesi, Diğer Sivil Toplum Örgütleri Gibi DDKO'yu da Kapatırdı

Av. Cemşit BİLEK

Institut Kurde de Paris

Hernekadar nüfusta 01.01.1947 Tilmişar (yeni ismiyle Çimencik) köyü doğumlu olarak görülmekteysem de, esasında Suriye'nin Derik ilçesi yakınlarındaki Qasirdîp köyünde doğduğumu biliyorum.

Dedem Resul Ağa 1929 yılında resmi kayıtlarda "isyan" diye nitelenen, ancak devletin o dönem Kürt etkin şahsiyetlerine ve özellikle önemli aşiret reislerine karşı yürüttüğü sindirme politikası gereği 5 Temmuz 1929 tarihinde yapılan askeri harekat neticesinde, gerek dedemin oturduğu Tilmişar köyü, gerekse çevredeki diğer bazı köyler yakılmış-yıkılmış, kendisi, kardeşi Agit Ağa ve bir kısım aşiret mensupları bazen askerlerle çatışmaya girerek zaman zaman dağlarda ve bazı dost aşiretlere sığınarak, Haruna mıntıkasına geçip Cizre civarından "Binxet" denilen, o zaman Fransız yönetimindeki Suriye Kürdistanı'na geçmiş. "Cezîre" denilen bölgede bulunan "Deşta Hesina" denilen verimli ovada bulunan Fırat kenarındaki Çemşeref köyüne yerleşmişler.

Yanındaki silahlı adam ve aileleriy- le köye yerleştikten sonra bu verimli topraklarda tarım ekim, dikim işlerine girişmişler çevreden araziler satın alıp köyler kurmuşlar, ekonomikmen yörenin etkin ve itibar gören aileleri arasında yer almışlar.

Aynı zamanda benzer sebeplerle Türkiye Kürtlerinden Suriye'ye daha önce yerleşmiş olan önemli şahsiyetlerle de münasebetler geliştirip, siyasette de aktif rol oynamaya başlamışlar. Bu meyanda 1932 yılında Mîr Celadet Bedirxan Hesîçe şehrin- de Resul Ağanın misafiri oluyor, kendisi, yanında bulunan kardeşi Agit Ağa, amcaoğlu Sadık ile uzun bir sohbet-araştırma yaparak daha sonraları bu notlarını Hawar dergisinde yayınlıyor. Botan aşiretleriyle ilgili Resul ağadan geniş bilgiler aldığı, bu yazıyı okuduğumuzda öğreniyoruz. Özellikle Botan coğrafyası bitki örtüsü, aşiret yapısı gelenek ve görenekleriyle ilgili geniş bilgiler içermektedir. Resul Ağa o sırada Hesîça ili Meclis üyesidir (Azayê Meclîsa Muhafaza Hesîça).

Bu, ayrı bir araştırma konusu olduğundan detaya girerek konuyu dağıtmadan burada noktalıyorum.

1950 iktidar değişimi, kısmi bir rahatlama sağlamış olacak ki, bazı

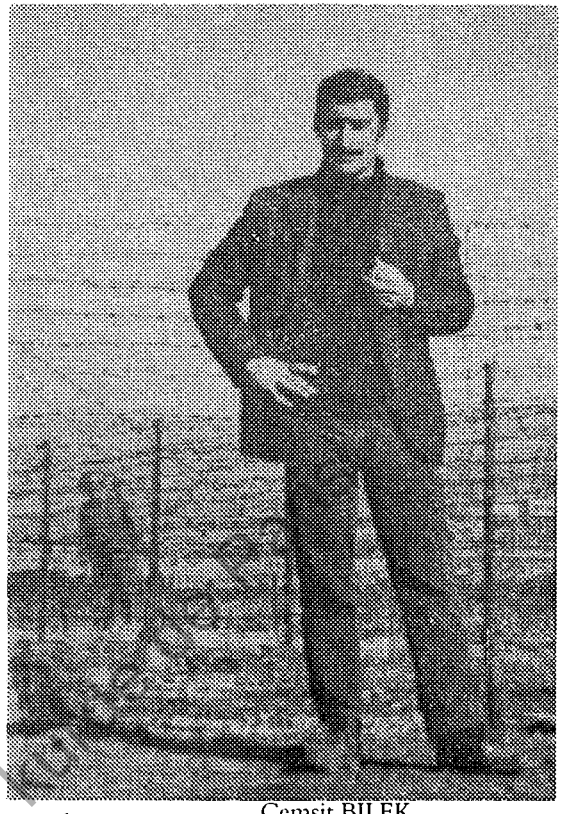
Resul Axa

aileler sürüldükleri memleketlerine dönmeye başladılar. Bizim aileden önce Agit amcamın oğlu Bedri, 1950 yılında Mişar'a döndü. Köyü Çimencik'e yerleşti. Bu köyün ilginç ve hazin bir tarihi vardır. Önceki sakinleri gayri müslim olduklarından Ermeni harekaında bir kez yıkıldığı biliniyor. Daha sonra 1929 Resul Axa harekatında da yıkılıyor ve 1950'lerden sonra tekrar inşa ediliyor. Son olarakta da PKK'nin başlatığı silahlı mücadele sonrasında da boşaltılıp yıkılıyor. Babadan kalma eve yakınlarının ve tanıdıklarının deste- ğiyle yeniden inşa ederek oturmaya başladı. İki yıl sonra babam ve

institut kurde.de

diğer aile fertleriyle birlikte sınırı geçerek karlı bir kış günü hayvan sırtında uzun bir yolculuktan sonra köyümüze döndüğümüzü de hatırlıyorum.

Köyde okul olmadığından Aynê'de, Eruh'ta ve Siirt merkezinde ilk, orta ve lise tahsilimi yaptım, sonra İstanbul Hukuk Fakültesine girdim. 11.04.1972 tarihinde İstanbul DDKO'nun kongresi yapıldı. O sırada sıkıyönetim ilan edilmişti. Yani 12 Mart 1971 askeri darbesi yapıl- mıştı. Fakat yasal olarak DDKO'nun da kongresini yapması, yeni yöneticilerini belirlemesi gerekiyordu. Kongre 11.04.1971 de yapıldı, yönetime seçildik. Seçimden takriben 16 gün sonra sıkıyönetimce bütün derneklerin faaliyetlerine son verildi. Böylece seçilen yönetimimiz herhangi bir icraat ya da toplantı yapmadan feshedilmiş oldu. Ancak bir yıl sonra hakkımızda Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi'nde dava açıldı, devam eden Ankara DDKO davasıyla dosyamız birleştirilince yakalanarak Diyarbakır cezaevine konulduk. Yargılanma neticesi coğu arkadaşımız ceza aldı ve bana da 5 yıl 6 ay 20 gün ağır hapis cezası, ayrıca 2 yıl sürgün cezası verildi. Cezamızın yargıtayda tasdiki üzerine İçkaledeki eski tutukevine nakledildik ve orada üç ay kadar kaldık. Toplam olarak 2 yıl kadar hapis yattıktan sonra çıkan af yasası üzerine 1974 yılında bırakıldık. Akabinde İstanbul'da okula giderek

Cemşit BİLEK

kalan derslerimi verdim. Askerlik ve staj sonrası 1978 Nisan ayında Siirt merkezinde serbest avukatlığa başladım.

1980 askeri müdahalesi üzerine tekrar Sıkıyönetim ilan edilince bölgede geniş tutuklamalara girişildi. Yerli yersiz, suçlu suçsuz insanlara bir kısım aydın ve gençliğe, özellikle köylü kesime karşı bir sindirme harekatı başlatıldı. Uzun gözaltı süreleri, yapılan işkenceler; köylülerin toplu olarak dayaktan geçirilmesi, bütün bu keyfi ve kanunsuz uygulamalar köylüleri, aydınları ve gençleri bazı arayışlara yöneltiyordu. Hudutlara doğru yöneliş başladı. Gençler ve aydınlar en

İnstitut Kurdî

güvenli yol olarak yurtdışını tercih ediyor, yoksul ve eğitimsiz köylü kesimi ise dağlara sığınarak kurtuluşu arıyordu.

Ailemizin o sırada Tilmişar'da oturduğu, benim de yalnız başıma Siirtteki evimizde kaldığım bir gece sabaha doğru bulunduğum bina sarılıyor, asker ve polislerce kapımız şiddetle çalınmasına, yumruklanmasına rağmen bunu fark etmemem ve uyanmamam üzerine yetkililer komşulardan beni sorduklarında, komşularımın evde olmadığımı, şehir dışında olduğumu söylemeleri üzerine yetkililer çekip gitmişler. Sabah bu durumu öğrenince Nusaybin üzeri Suriye'ye kaçak geçtim. İki aya yakın bir süre Tirbesipî'de bulunan dayılarım İbrahim Haco'larda ve Kamışlı da Amcam Ağit'in oğlu Mecer'lerde bir süre kaldıktan sonra, Avrupa'ya çıkış imkanları bulunmasına rağmen ordaki yakınlarımın, özellikle Mecer Ağitin ısrarı ve Siirt'ten gelen olumlu haberler üzerine Avrupa'ya gitmekten vazgeçip yine kaçak yollarla bir fırsatını bulup Cizre'ye oradan da Diyarbakır'a döndüm.

Diyarbakır'da bir grup avukatla birlikte siyasi, daha doğrusu sıkıyönetim davalarını takip etmek üzere avukat Şerafettin Kaya'nın girişimi ve yönetiminde büro oluşturmuştuk. Önceleri Şerafettin abi avukat Mahmut Bilgili ile birlikte bu davaları takip etmeye çalışıyordu. Ancak o denli davalar yoğunluk kazandı ki bunları takip etmekte zorlanmaya başlamışlar, bunun üzerine, avukatlık bürosu oluşturma fikri ortaya çıkmıştı.

Başlarda sıkıyönetim yetkililerinden baskı ve suçlama gelebilir endişesi ile ve yetkililerin katı tutumları nedeniyle, avukatlar PKK davalarını almada isteksiz davranıyorlardı. Haklı olarak tedirgin oluyorlardı. Çevre illerden hemşerilerinin davalarını takip etmeğe çalışan avukatlar, büyük zorluklarla karşılaşıyorlardı. Mesela Av. Salih Sıtkı mahkemeye gidiş-gelişlerinde, tedirginlik yaşıyordu.

Büromuz ise tüm PKK davaları ile birlikte gelen her türlü davaları alıyordu. Siyasi guruplar arasında herhangi bir ayrım gözetmediği gibi, siyasetle ilgisi olmayan davaları da takip ediyorduk. Bir süre sonra, Şerafettin abi yakalandı, tutuklanarak Rizgarî gurubuna dahil edildi. Bir süre tutuklu kaldıktan sonra salıverildi, ama bir daha, önceki çalışma gücü ve ilgisini gösteremedi. Zaten kısa süre sonra Almanya'ya iltica etti. Bir daha da dönmedi.

Yine, akabinde Av. Hüseyin Yıldırım tutuklandı. Oysa, takip ettiği önemli gurup davaları vardı. Onun tutuklanması, büroyu nerdeyse çıkmaza sokmuştu. O da sekiz ay kadar tutuklu kaldıktan sonra bırakıldı. Ama o denli yıpranmıştı ki çalışacak durumda değildi. Esat Oktay Yıldıran döneminde cezaevi şartları çok ağırdı. O şartlarda çok insan yaşamını yitirmiş, bazı gençler bedenlerini ateşe vermişlerdi. Tahliye edilenler bile aylarca kendilerini toparlayamıyorlardı. Hüseyin de tahliyeden sonra büroya dönmeyip İsveç'e sığındı.

Avukat Mahmut Bilgili de örgüt avukatı olduğu iddiasıyla tutuklandı.

Institut kurde de Paris

Bir kısım PKK itirafçıları tarafından davarlını ücret almadan takip ettiği suçlaması yapıldı. O zaman cezaevinde tutuklu bulunan Kemal Pir tanık olarak mahkemeye gelip bu iddiaları çürütmeye çalıştıysa da Mahmut Bilgili bir süre tutuklu kaldı. Tahliyeden sonra Almanya'ya iltica etti. Orada daha sonra bir dere yatağında ölü bulundu. Failleri konusunda bir takım söylentiler olmasına rağmen, bugüne kadar gerçek failleri bulunamadı.

Büromuzun diğer bir çalışanı da avukat Erdinç Uzunoğlu'ydu. Bir süre gözetime alındı, Batman davasıyla yargılanıp daha sonra beraat etti. O da büro ile olan ilişkilerini kesti.

Ben ve Av. Hacı Akyol bir süre büroyu sürdürmeye çalıştıksa da daha sonra ayrı bürolar şeklinde çalışmalarımızı sürdürdük. Av Hacı da siyasete atılıp ilçesinden belediye başkanı seçilince ayrıldı. Böylece 1980'lerde başlayan büro işi benim yalnız kalmamla son buldu.

Halen mensubu olmaktan büyük kıvanç duyduğum Diyarbakır Barosu'na kayıtlı, ticari faaliyetten çekilmiş, baromuzun adli yardım bürosunda kordinatör avukat olarak ve ayrıca medeniyetlere beşiklik yapmış, halkımızın gönlünde müstesna bir yere sahip çok sevdiğim bu tarihi şehirde il genel meclis üyeliğini de onurla ifa etme gayreti içindeyim.

Tekrar başa dönecek olursak, akrabalarımız Suriye'de bulundukları için genelde yazları kaçak olarak gidip-gelme durumlarımız oluyordu. O zaman huduttan geçiş yapmak tanıdıklar vasıtasıyla çok zor değildi.

Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki o zaman Suriye Kürtleri Türkiye Kürtlerine göre çok daha duyarlı ve siyasi gelişmelerle ilgiliydiler. Bence bunun nedeni de Türkiye Kürdistan'ından ve diğer Kürdistan parçalarından çeşitli sebeplerle kaçan aydın Kürtlerin genelde Suriye'ye yerleşmeleri ve orada siyasi faaliyetler yürütmeleridir. Daha önce de değindiğimiz gibi Bedirxanî'ler ta Osmalılar zamanında Şam'a sürgün gitmişlerdi. Şam'da oturmalarına rağmen Cezîre mıntıkasındaki Kürtlerle ilişkilerini sürdürüyorlardı. Çeşitli dergi, gazete, radyo programları Mısır ve Lübnan'da yayınlıyorlardı. Dêrsim'den Nurî Dêrsimî hatıralarını yayınlamıştı. Dr. Nafiz'in Qamişlo'daki yazıhanesi Kürt aydınlarının bir merkezi durumundaydı. Anne tarafından dedem Haco Ağa ve oğulları daima aydınları Kürt edebiyatçılarının destekçileri ve yardımcıları olmuşlar. 1940 yılında Hacı Ağa'nın ölümü hem halkta hem de aydın çevrelerde büyük özüntü yaratmıştı. Yakın dostu Cîgerxwîn, Haco Ağa'nın mezar taşına yazdığı şiirede şöyle der: *Hezar û nehsed û çil/Li me zer bû nergîz û beybûn û gul.* Mîr Celadet Bedirxan ve bu aileden gelen Bedirxanî'ler, özellikle Kamuran Bedirxan ve Rewşen Bedirxan, Bedirxanî'lerin çizgilerini devam ettirmişler. Kürt Yazı ve edebiyat dilinin yaygınlaşması ve tanınmasında Bedirxanî'lerin büyük emeği geçmiştir. Ayrıca Diyarbakırlı Cemil Paşazadeler de Kürt mücadelesine yaptıkları katkılar ve hizmetler, keza Osman Sebrî'nin edebiyata yaptığı katkılar Kürtler etrafından iyi bilin-

Institut kurde de Paris

mektedir. Resul Ağa ve kardeşi Agit Ağa da Binxet'e intikal etmelerinden itibaren bu çevrelerle ilişkileri ve akrabalıkları olmuş, sohbetlerinde Cegerxwîn'in etkileyici şiirleri dinlenmiş, basılan divanları adeta köy gençleri ve imamları tarafından ezberlenmişti. Ümmi Kürt köylülerinin dahi Cegerxwîn'nin şiirlerini ezberlediği ve divanlarda okuduğu bilinmektedir.

Cegerxwîn'nin Kürt yurtseverleri ve aydınları tarafından ilgi görmesi, şiirlerinin bu denli sevilmesi, benimsenmesi, onu daha da güzel şeyler yazmaya teşvik etmiştir.

Fransa'nın Suriye'yi yönetiyor olması Kürtlerin kendi kültürlerini yaşatma ve geliştirmelerine hatta bir takım siyasi faaliyetler yürütmelerine imkan vermiştir. Hatırlamadığım bir tarihte Derikte amcam Agit Ağanın evinde olduğum sırada bir sohbette şahit olmuştum. Irak Kürdistanı'ndan gelen haberler onları aşırı sevindirmiş, heyecanlandırmıştı. Bu bilgileri getiren 50 yaşlarında sakallı bir kişiydi. Kendisi gelişmeleri anlattıkça cemaattekilerin heyecanı artıyor, gelen misafir de edindiği bilgileri sakin sakin anlatıyordu. Arada bir çevredekilerin sordukları soruları cevaplandırdıkça dinleyenler de ümit ve heyecan gittikçe artıyordu. Kürtler için önemli günlerin başlayacağı kanaati herkeste oluşmuştu. Ben de bu sohbetin dinleyicisi idim. Sohbetlerini heyecanla dinliyor sanki bir saat sonra ya da bir gün sonra yeni bir dünya kurulacak her şey daha güzel herkes daha mutlu olacak sanıyordum. Ancak ev sahibi Agit Ağanın eşi yengem Xemsa hanımın ortaya attığı bir görüş iyimserliği büyük ölçüde ortadan kaldırdı. Hatırladığım kadarıyla şöyle bir şey söylemişti; ... "Irak, Suriye hatta İran Kürdistan'ında olacak olumlu gelişme Kürtlerin kurtuluşunu sağlamaz, asıl Kürtleri kurtaracak olan Türkiye Kürdistanı'dır." Bu görüş herhangi bir itirazla karşılaşmadı, ortalığı bir sesizlik kapladı ama önceki coşkuyu da adeta alıp götürmüştü.

Binxet Kürtleri ile Serxet Kürtlerinin münasebetleri ve akrabalık ilişkileri o zaman sıkı şekilde devam ediyordu. Huduttan geçişler yoğundu. Ufak çaplı ticaret, dost akraba ziyaretleri devam etmekteydi. Ancak Türkiye hudut kontrollerini zaman geçtikçe arttırdı, mayınlar, kuleler ve ışıklandırma yapılarak geçişler zorlaştırıldı. Bütün bu önlemler nispi bir engelleme sağlamasına rağmen tümüyle geçişlerin önüne geçemedi. Ancak bazı zamanlar geçişler zorlaşıyordu, bu durumda huduttaki nöbetçilere para verilrek geçişler yapılıyordu.

Aslında bütün parçalar birbirlerini etkiler. Bu doğal bir durumdur. Önceki bölümde değindiğim üzere, hudutlar, bağların tümü ile kesilmesine sebep olamamıştır. Münasebetler, örgütsel faaliyetler her zaman olmuştur. Kaldı ki dünya medyası gelişmeleri anında her tarafa ulaştırıyordu. Kırkdokuzlar şüphesiz, Iraktaki gelişmelerden etkilenmiştir. Kürtlerin de bazı yayın imkanları vardı ancak zayıf ve yetersizdi. İmkansızlıklar içinde bile diğer parçalardaki kardeşlerine seslerini, az da olsa radyo ile

Institut kurde de Paris

ulaştırabiliyorlardı. Kaldı ki altmışlı yıllarda insanlar Kürtçe söz ya da şarkı dinleyebilmek için saatlerce radyoları kurcalıyor, açılış saatlerini adeta dört gözle bekliyorlardı. Şimdikilerde bu ilginin olmadığını söyleyebilirim.

1960 askeri darbesini doğrudan Kürt mücadelesi ile ilişkilendirmek bence doğru değildir. Türkiye'de yetkilerin kısmen askerlerden sivillere geçmesi, devletin gerçek sahibi iddiasında olan ve kendilerini böyle kabul eden Kemalist paşa ve yetkililerinin halk demokrasisine tahammül edemeyeceği ve ikincil olmayı kabullenemeyeceğinin ifadesidir. Kendileri, her yeniliğin demokrasi dahil, ancak kendileri tarafından sağlanabileceğini, kendilerine rağmen yapılacaklara onay vermeyeceklerini, daha kısa bir ifadeyle batılı sivil demokrasi anlayışının değil, doğulu bir demokrasi anlayışının sonucudur.

Gerçek anlamdaki çağdaş demokrasilerde asker ve atanmışların seçilmiş siyasilerin arkasından geldiği, dolayısıyla siyasilere göre arka planda kaldıkları malumdur.

DDKO'ya giden sürece gelince, önceki anlatımlarda belirttiğimiz gibi mevcut örgütlerin birbirlerini etkilediklerini ifade etmiştim. TKDP'nin direkt olmasa bile birtakım yönlerden DDKO'yu etkilemiş olması mümkündür. Ancak TKDP isminden de anlaşıldığı gibi demokrat çizgide bir oluşumdu, en azından böyle bir iddiası vardı. Partinin önde görülen isimleri genelde aşiret reisleri, din alimleri kısmen de sağ çizgiyi benimseyen aydınlar oluşturuyordu. Ankara ve İstanbul'da kurulan DDKO'lar ise ağırlıklı olarak sol çizgide idiler. Bütün olaylar sol ideoloji ve terminolojisiyle dillendi-rilip o şekilde sunuluyordu. Şüphesiz kültür ocakları mensupları da geneli itibariyle feodal, varlıklı ailelere mensup oldukları, aslında sol ideolojiyle çoğunun müştereklerinin pek bulunmadığı, ancak bu mücadelede yer edinmek yani halkına hizmet edebilmek düşüncesi ile bütün sol literatürü takip etmeye çalışıyor, özellikle devrimci çevrelerde yapılan toplantılar ve çıkarılan yayınları özelikle takip etmeye çalışıyorlardı. Toplumların ve ezilen halkların haklarını talep etme, bu maksatla mücadele vermenin, sosyalizm ideolojisiyle çelişen bir yönü yoktu. En azından teoride yoktu. Buna rağmen yinede Kürt mücadelesinin sosyalist çevrelerden hak ettiği desteği ve ilgiyi göremediği bir gerçektir.

1972 yılında Tercüman gazetesinde Mustafa BARZANÎ ile Irak Kürdistanı'yla ilgili bir röportaj yapılmıştı, Tercüman gazetesinin ilk sayfasında büyükçe renkli Molla Mustafa Barzani'nin resmi basılmıştı. Bu resmi çok beğenmiş kesip saklamıştım. Daha sonra yapılan bir aramada İsmail Beşikçi'nin *"Doğu Anadolu'nun Düzeni"*, M. Emin Bozarslan'ın *"Mem û Zîn"* çevirisi, daha başka kitaplarla birlikte, gazete küpürleri ve bir kısım dernek yayınları ele geçirilmişti. Bunlar paketlenerek beraberimde Sirkeci'de bulunan zamanın emniyet müdürlüğü olan Sansaryan Han'a götürülmüştük. Burada birkaç gün tutulduktan sonra

Institut Kurde de Paris

oradan, Selimiye Kışlasına nakledilmiştim. Kışladan içeri girdiğimizde sağ tarafa giden koridor içinde bir kapının önünde durdurulmuş, önce bende yakalanan koli içeri götürülmüş, bir süre sonra çağrılmıştım. Odadan içeri girdiğimde büyükçe bir oda, içinde 7-8 masa, her masanın arkasında koltukta oturan genelde sivil görevliler vardı. Polisçe bir masanın önüne götürüldüm. Masanın arkasında 40 yaşlarında kilolu, takım elbiseli bir görevli koltuğuna oturmuş eli şakağında oturuyordu. Bende yakalanan kitap ve doküman paketi de masa üzerinde açılmış durumdaydı, Molla Mustafa'nın renkli resmi kitapların üstünde açık bir vaziyette duruyordu. Masa arkasındaki yetkili, bakışıyla masadaki koli ve üstündeki resmi göstererek sakince sordu;

"Bunlar senin mi?"

"Evet efendim, benim." diye cevap verdim.

Adam duruşunu bozmadan bir süre düşündü, sonra elini şakağından çekti ve kızgınlıkla; "siz Kürtler her on yılda bir tepenize yumruğu yemeden rahat durmuyorsunuz" dedikten sonra sesini daha da yükselterek "alın, götürün" demesi üzerine, polisler tarafından hızla koridora oradan da merdivenden indirilerek aşağıdaki nezaret odalarından birine kapatılmıştım.

Her aşamada bu resimle ilgli bana sorular soruldu. Ben de Barzani'yi sevdiğimi, halkının mücadelesini verdiği için hayranlık duyduğumu ancak o dönemki anlayışa göre arkadaşlarımın gönlü kalmasın diye Che Guevera'yı da beğendiğimi verdiği mücadeleyi desteklediğimi ekledim, gerçekten de o dönemde sevdiğim kişiliklerden biriydi. Halkların sosyalizmle haklarına kavuşacakları... anlamında bir takım beyanlarda bulunmuştum. O dönemler işkence pek yoktu. Ancak bazı kişilerede yapılıyordu. Şahsen ben fiziki işkence görmedim.

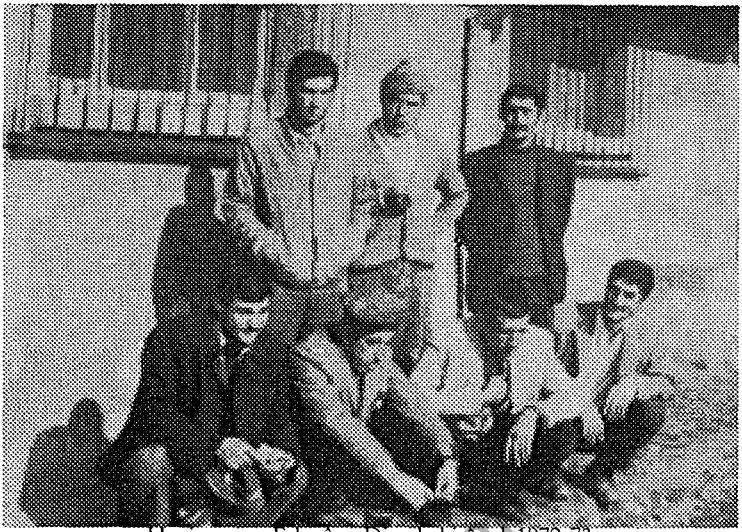
O zamanki gençlik buna inanmıştı, Kürtler sola dayanmakla solcu görünmekle, büyük bir destek kazanacaklarını bekliyorlardı. Sosyalistler ise düzen değişikliği için Kürtlerin desteğine muhtaçtı. Ancak her iki taraf da pek samimi değildi, çünkü solcular Kürtlere bekledikleri ve umdukları hakları tanıma yanlısı değillerdi. Ayrı örgütlenmelerine karşı çıkıyor, mesela; derneğimizin komando baskınlarını protesto eden afişlerine bir kısım insanlar da tepki gösteriyorlardı, kısacası Kürtlerin bütün taleplerini devrim sonrasına ertelemelerini istiyorlardı. Bu da onların gerçekte pek samimi olmadıklarını ortaya koyuyordu.

DDKO'ları kurma fikri ve amacı konusuna gelince kendim o dönemde kuruluş çalışmalarına katılamamıştım. Zaten İstanbul'a o sıralar geldiğimde henüz arkadaşlarla ilişki kuramamış, o çevrelere girmemiş onlarla tanışmamıştım. İstanbul'a ilk geldiğimde sınıf arkadaşım olan Tillo'lu Mehmet ile karşılaştım. Bir süre beraber kaldım. Kendisi Işık Mühendislikte öğrenciydi. Oradaki çevrelerin etkisiyle sağ görüşü benimsemişti. Bana epeyce destek oldu, bir süre arkadaşlığımız sorunsuz devam etti. Ancak okullarında cereyan eden bir olay sebebiyle bu arkadaşla olan sıcak

Institut kurde de Paris

ve dostane ilişkilerimiz yara aldı ve bir daha eski dostluk oluşmadı.

Olay şuydu; okullarında büyük bir pankart asılmış, bu pankarta "Koministler, Kürtler ve köpekler bu okula giremez" türünden bir yazı yazılmıştı. Okulları da zaten faşist sağcıların denetiminde idi. Bu haberi alan bazı kürt öğrenci arkadaşlar, afişi indirmek belki de bu sloganı yazan kişileri okuldan kovmak maksadıyla okula yönelince, okulda bulunanlar pusu kurmuş, silahlı militanlarca taranmışlardı. Mehmet Cantekin isimli arkadaş ölmüş, on civarında genç arkadaş da yaralanmıştı. İlk kez gençlik arasında böyle bir silahlı eylem yapıldığı için, sarsıcı bir etki yarattı. O dönem arkadaşım Mehmet'le bu slogan sebebiyle tartışmalarımız başladı. Kendisi sloganı ve yapılanları bir nevi onaylıyor, bunu mantığım bir türlü kabul etmiyordu. Bir süre birbirimizi ikna etmeye, yani, ben onu fikrinden caydırmaya çalıştımsa da bu konuda birbirimizi ikna edemediğimizden ilişkilerimizi kesmek durumunda kaldık. Önceleri komünist düşmanı, ancak Kürtlüğe duyarlı biriyken, sağcıların, faşistlerin Kürtlerle komünistleri hatta köpekleri aynı kefeye koyma anlayışı beni sağdan ve sağcılık değerlerinden soğuktu. Sol ve sosyalistlere yakınlık duymama neden oldu diyebilirim.

Hepisxaneya Eskerî ya Diyarbekirê sala1972-73
Ji milê çep ve yên li ser lingan: Batal Bate, ..., Cemşit Bilek
Ji milê çep ve yên runiştî: Ferdi Uzun, Sabri Vesek, ..., ...

Diğer yandan batı illerinde okuma maksadıyla bulunan gençlerin hemşerileriyle birlikte ev tuttukları, aynı yurtta yada kahvede buluştukları, bu buluşma ve görüşmelerde yaşadıkları sorunları tartıştıkları, geldikleri bölgedeki gelişmeleri ve haksızlıkları birbirlerine aktardıkları, bu sorunlara çözüm aramak için yada tepki vermek için dernekleşmenin en etkin yol ve yöntem olduğu anlayışının ve kanaati egemen olmuştu. Ağırlıklı olarak üniversite öğrencileri ve aydınlar arasında bu şekilde bir örgütlenmenin gerekliliği sonucuna varılmıştır. Fikrin kimden geldiği konusundan ziyade örgütlenmenin yararlı bir ihtiyaç olacağı açıktı.

Institut Kurde de Paris

Bu konudaki kanaatimi şöyle ifade etmek istiyorum; Kürtler merkezi örgütlenme içinde sorunlarının yeterince önemsenmediğini görüyorlardı. Bölgelerini, insanlarını ilgilendiren konular merkezi legal ve illegal örgütlerde ilgi görmüyor, gündeme girmiyor, bu sorunların gündeme getirilmesi dahi çoğunluk tarafından hoş karşılanmıyordu. Örneğin, siz neden komando baskısını, bölgenin kasten ihmalini, Kürt dilinin yasaklanmasını, haksızlıkları vs. işliyorsunuz, hatta bazı sol örgütlerde bile Kürtçe konuşma yasağı, Kürtçe isimlerin yasaklanması gibi konular dillendirildiğinde, bölücülükle damgalanıyor, dışlanıyordunuz. Oysa bu yakınmalar bir gerçeğin ifadesiydi. Ancak çoğunluğun böyle bir sorunu yoktu. Onların da birtakım sorunları ve talepleri hatta yakınmaları da vardı. Ancak Kürtlerinkinden farklı konulardı. Yani onların sorunları Kürtlerin yaşadığı sorunlar kadar yakıcı sorunlar değildi.

Ayrı örgütlenme baştan beri ihtiyaçtı, aydınlar bunun farkındaydı. Yasal altyapı konusunda birtakım teredütler vardı. Toplumun da tepkisi kestirilemiyordu. Ancak ayrı örgütlenme Kürt halkı tarafında büyük coşku ile karşılandı. Beklenmedik bir ilgi gördü. Aydınların bu coşkuyu sola kanalize etme, sola maletme gayret ve çabaları bir süre sonra heyecanın durulmasına, tepkilerin doğmasına ve Kürt tabanı içinde de ayrışmalara ve bölünmelere neden olacaktı.

Komando operasyonları düşünceme göre Kürtlerin yer yer ortaya konulan demokrasi ve eşitlik taleplerinin önünü kesmeye yönelik ve halkı sindirmeye matuf bir güç gösterisiydi. Köylerde yürütülen bu operasyonlara karşı bölge insanının sesi olmak gerekliliği ortadaydı ve üniversite gençliği için ciddi somut bir çalışma nedeni oldu. Adeta gençler komando harekatlarının yapıldığı köylere harekat sonrası, yani askerler köyü terk ettikten sonra giriyor, yapılan uygulamaları çeşitli şekillerde tespit ediyor, toplanan bilgiler dernekte değerlendirilip tartışıldıktan sonra yazıya dökülüp bülten ve bildirilerle kamuoyuna açıklanıyordu. Hatta yapılan keyfi ve kanunsuz uygulamalar devlet yetkililerine de iletiliyordu.

Gençlerin bu tespitleri yapmak üzere en ücra köylere kadar gitmeleri halkın sorunlarını dinlemeleri, kısaca halkın sahiplenilmesi, gençlikle köylüler arasında münasebetin kurulmasını sağlıyor bu da hem derneğin halk tarafından tanınması, hem de halkın desteğini sağlıyordu. Bu çabalar çoğaldıkça derneğe olan ilgi ve gençlere gösterilen güven de halk arasında artıyordu.

DDKO'nun arkasında illegal bir yapılanma olduğu görüşünde değilim ancak derneğin siyasetle ilgilenmeyeceği yönündeki yasal engel bazı taleplerin açıkça ortaya konulmasını engelleyen bir durumdu. Elbette derneğin tüzüğündeki amaçlarını aşan eğilimler ve görüşler mevcuttu. Bence en büyük amaç yoksul Kürt insanının sorunlarına eğilmek, sesi olmak idi. Bunun için de o dönemde moda olan sol ideoloji içinde bu imkanın olabileceği anlayışı

Institut Kurde de Paris

yaygındı. Ayrıca Türk solu sağa göre Kürt gençlerine daha çok yakınlık gösteriyordu. Çoğu DDKO mensupları daha önce de belirttiğimiz gibi gerçekte varlıklı aile mensupları olmalarına rağmen sırf içinden geldiği Kürt halkına yararlı olmak, bir nebze de olsa so- runlarına çare olabilmek için o ideolojinin teorisini terminolojisini öğrenmeye ve kullanmaya gayret ediyorlardı.

Ji milê çep veyên li ser lingan: Nusret Kılıçaslan, M. E. Bozarslan, Ferid Uzun, ...

Ji milê çep ve yên runiştî: Batal Batte, Cemşit Biler, ...

DDKO isminde yer alan "devrimci" ve "doğu" kelimeleri ile işaret etmek istedikleri doğu'dan maksat Kürtler, "devrimci"likten maksat ise solu ve sosyalizmi işaret etmekti. Yani devrimci demekle ezilen, yoksul, fakir insanları işaret ediyor, onların iki tarafça da yani, Kürt halkı hem feodallerin, ağaların baskıları altında eziliyor hem de devlet güçleri tarafından baskı altında tutuluyor anlamı çıkartılabilir. Bu iki taraflı haksızlıklara karşı çıkılacağı, bunlara karşı halkın yanında yer alınacağı anlamında yorumlanabilir.

Ankara, İstanbul, Diyarbakır, Silvan, Batman, Ergani ve Kozluk Devrimci Doğu Kültür Ocakları ile 18 ayrı iddianameyle açılan davalar birleştirilerek Ankara-İstanbul DDKO ismi altında birlikte yargı konusu edilmiştir.

İstanbul-Ankara DDKO mensupları nerdeyse tümü üniversiteli gençlerden oluşuyordu. Gerek üyeler, gerekse yöneticiler ağırlıklı olarak üniversite çevresinden, ancak diğer

DDKO'lar için ise böyle bir durum söz konusu değildir. Yöredeki herkese aydın, yurtsever kişilere açık olmuştur.

İzlediğim kadarıyla 1961 anayasası ile sağlanan bir takım demokratik haklar solun devamlı yükselen bir trend içine girmesini sağlamıştı. Özellikle İstanbul Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde üniversite gençliği hızlı bir örgütlenme içindeydi. İşçi sendikaları ve işçi sınıfı da yavaş yavaş bu etki altına girmeye, çoğu yerde sol gençlikle bütünleşmeye hatta zaman zaman onlardan daha ileri adımlar ve eylemler ortaya koymaya başlamıştı. Halk da adeta bir düzen değişikliği beklentisine girmişti. Ordu içinde de grupların varlığından söz ediliyordu. Kürt illerinde ve ilçelerinde dernek kurma teşebbüsleri ve müracaatları çoğalmıştı. Zaten Irak Kürdistan'ında gelişen mücadele de Kürtlerde yeni umutlar yaratıyordu. Yetkililer elbette bu durumlardan haberdardı. Gelişmelerin önünü kesmek, gidişatı frenlemek maksadıyla 12 Mart 1971 askeri darbesinin yapıldığı söylenebilir.

Askeri darbenin yapıldığı gün fiilen dernek faaliyetleri durdu. Henüz resmen kapatılmamıştı. Yakalama operasyonları önce Ankara DDKO yöneticileri ile başladı. Bazı yönetici ve üyeler firar durumundaydı. Aradan bir yıla yakın süre geçtikten sonra sıkıyönetim komutanlığı seksen doksan civarında bir isim listesi yayınladı. Bu listede aşağı yukarı tüm dernek yöneticileri ve faal üyeleri listede yer alıyordu. Başta dediğim gibi derneksel faaliyetler, sendikal faaliyetler büyük ölçüde durdurulmuştu. 1961 Anayasası ile sağlanan haklar hemen tümüyle elden gitmişti. Bu sebeple bir kısım mensuplarımız batı ülkelerine sığınma yolunu seçtiler. Bazı sol örgütler de illegal olarak faaliyetlerini sürdürme yoluna girdiler. Hatta bazı marjinal sol örgütler silahlı eylem propagandası yapıyorlardı. Kırsala küçük çaplı grupların çıktığı ve birtakım eylemler yaptığı duyuluyordu. Kürt gençleri arasında da dağa çıkma, gerilla savaşı başlatma fikri tartışılıyordu. Bazıları yararlı ve gerekli olacağını ileri sürüyor, ancak çoğunluk bu yöntemin Kürtlere yarar değil büyük zarar getireceğini belirterek karşı çıkıyorlardı.

Daha önce değindiğimiz üzere; DDKO henüz kuruluş çalışmaları aşamasında iken MİT durumu haber almış ki elemanlarını Ankara grubuna sokabilmişti. Bu elemanları vasıtasıyla Kürt aydın ve gençlerinin tüm gizli - açık faaliyetlerini izlemeye almıştı. Tüm toplantılar izleniyordu. Otel odalarında yada evlerde yapılan konuşma-tartışmalar banda alınıyor anında MİT'e ulaşıyordu. MİT elemanı olan Feyzi KILIÇ aynı zamanda Ankara DDKO çalışmalarına da katılıyordu. İstanbul'dan Ankara'daki dernek faaliyetlerine katılan aydın ve öğrenciler de MİT'in bu tuzağına düşüyorlardı. Oysa İstanbul'da Necmettin BÜYÜKKAYA'nın yöneticiliği ve idareciliği etkisiyle bu tür olumsuzluklar yaşanmadı ve görülmedi.

23.10.1971 tarihinde Ankara DDKO grubu iddianamesi hazırlandı. Mensupları askeri harekattan kısa süre sonra tutuklanmaya başlandı. Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde haklarında dava açıldı.

Institut Kurde de Paris

12 Mart 1971 Askeri Harekatı sebebiyle; dernek faaliyetlerimiz durdurulmasına rağmen, Dernekler Yasası gereği kongre yapmak, yönetimi oluşturmak gerekiyordu. Biz de İstanbul'da kongremizi yaptık. Yönetimi belirleyip ilgili makamlara da bildirdik. Belirlenen son yönetim kurulu üyeleri arasında ben de vardım. Bu adeta yasal bir zorunluluğu ifa maksadıyla yapılan usuli bir kongreydi. Nitekim yeni yönetim herhangi bir toplantı yapmadan, herhangi bir karar ve faaliyet göstermeden 16 gün sonra resmen kapatıldı. Daha açık bir ifadeyle 11.04.1971 tarihinde 3. dönem yönetim kurulu kongresini yaptı, Derneğin 27.04.1971 tarihinde faaliyeti resmen sona erdirildi.

Diyarbakır mahkemeleri başlamıştı, 26 Nisan 1972 de hakkımızda da Diyarbakır Sıkı Yönetim Mahkemesinde dava açıldı, davamız devam eden Ankara DDKO davasıyla birleştirildi, daha sonra Haziran 1972 tarihinde tutuklanarak Sıkı Yönetim Cezaevine konulduk. Devam eden duruşmalara biz de alınmaya başlandık, mahkeme - de genellikle yargılanan ve delilleri tartışılan grup Ankara grubu idi. MİT'in tespit ettiği ses bantları bilirkişilerce çözümü yapıldıktan sonra mahkemede okunuyor, ilgili olan sanıkların savunmaları isteniyordu.

Bizim ise özellikle son yönetim kurulu üyelerinin aleyhinde somut bir delil yada faaliyet mevcut değildi. Ankara grubu sanıkları mahkeme ve savcılıkla adeta kıran kırana bir mücadeleye girişmişti. Bant ifadele-rinin yasal delil olamayacağını, hatta bu tür tespitleri yapmanın yasalara aykırı olduğu savunmaları yapılıyor. Savcının; Kürt diye bir halkın olmadığı, dillerinin diğer dillerden oluşmuş bir karma dil olduğu, dolayısıyla Kürtçe diye bir dil olmadığı yönündeki iddialarına, Ankara grubu sanıkları haklı olarak Kürdistan'ın varlığını, tarihini, Kürt halkının yörenin en eski ve kadim halkı olduğunu, kültürünün zenginliğini, bilimsel ve uluslar arası belgelerle ortaya koyuyorlardı. Biz de bu mücadeleyi zevkle, ilgiyle izliyorduk.

Esas hakkındaki savunma safhası başlayınca, Av. Şerafettin KAYA tarafından biraz da siyasi içerikli savunma hazırlanmış idi. Kendisinin bizimle pek münasebeti olmamasına rağmen, daha çok ilişkilerini ve görüşmelerini Ankara grubu sanıklarıyla yapmasına rağmen, hazırlanan savunmada isimlerimizin de konulduğunu gördük. Bu durum bazı arkadaşlarımızda memnuniyet yaratmasına rağmen, çoğunlukta tepkilere neden oldu.

Herhangi bir faaliyeti olmayan bizlerin, siyasi savunma emri vakisi yapma durumunda bırakılmasının zarardan başka bir fayda sağlamayacağını, sadece ceza için mahkemeye koz verileceğini, bu nedenle, savunma yanlısı olan bazı arkadaşlara da telkinler yapılarak, siyasi savunmadan vazgeçmeleri yönünde adeta zorlandılar. Bizler de, siyasi savunmadan çekilme kararı aldık.

Bu durum, zaten mevcut gruplaşmayı daha da somutlaştırdı. Mümtaz KOTAN, İbrahim GÜÇLÜ, Mahmut KILINÇ, Batal BATTE ve grubu teşkil eden diğer arkadaşlar sonradan Rizgarî ismini alacak gurubu oluştur-

Institut Kurde de Paris

muşlardı. Bu grup içinde DDKO dışı davalardan olan İsmail Beşikçi, Recep Maraşlı gibi arkadaşlar da vardı. Bunların dışında kalan gruplar da vardı. Ancak Rizgarî adını alacak grup gibi homojen ve istikrarlı olamadılar, çeşitli grup-çuklara bölündüler. Özgürlük Yolu, Kawa, DDKD gibi...

Bunun yanında, özel ve detaylı savunmalar hazırlayan arkadaşlarımız da vardı. Bunlar; İhsan AKSOY, Ferit UZUN, Sabri ÇEPİK, Naci ve Tarık ağabey gibi.

Farklı gruplaşmalar doğaldı. Çoğu konularda fikir ayrılıkları anlayış farklılıkları olabiliyordu. Bu giderek belirginleşti, siyasallaştı. Düşünceme göre de, bu doğal ve olaylara değişik açılardan bakma, anlama imkanı getiriyordu. Farklı görüşlerin ve bakış açıla-rının olması şüphesiz bir zenginlik sağlıyor, tartışmalar art niyetsiz ve demokratik bir ortamda yapıldığı taktirde, daha az hatalara düşme, daha sağlam kararlara varma imkanı getirebilirdi.

Ancak bir takım saplantı ve saiklerle dediğim dedikanlayışı, görüşünü, siyasetini zorla kabul ettirme, hatta kabul etmek istemeyenleri hain görme, ortadan kaldırma gibi davranışlar despotizmi doğurmuş, siyasete de, mücadeleye de fayda değil zarar vermiştir.

Bir toplumda etkin olmanın, inisi - yatifi elinde bulundurmanın, örgütlenmeyle ve iletişim araçlarını kontrol etmeyle alakalı olduğu bilinmektedir.

Başka bir ifadeyle bu imkanları kullananlar, toplumu en fazla etkileyecekleri, etkilemenin olumlu veya olumsuz olması bu inisiyatifi kullanan, kontrol eden kişilere bağlıdır. Toplumu kendi istedikleri doğrultuda yönlendirebilirler, bu yönlendirme ve etkileme, çoğunluğun isteği ve talebi olmadığı halde, dışardan bakıldığında çoğunluğun talebi olarak bir yanlış anlamaya neden olabilir.

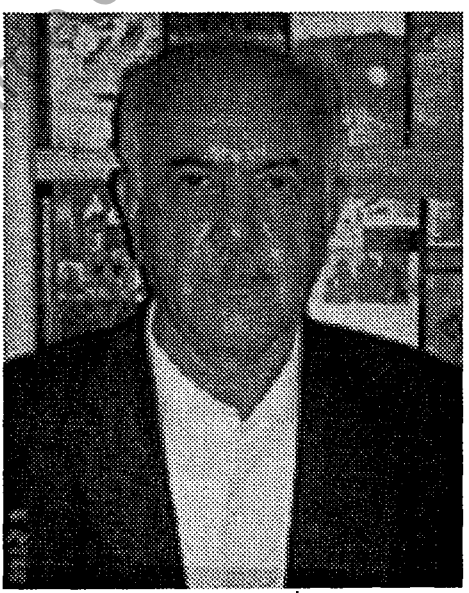
Institut Kurde de Paris

DDKOya FARQÎNÊ

Mahmut YEŞİL

Institut kurde de Paris

Ez di malbateke welatparêz de mezin bûbûm. Tesîra bavê min li ser min gelek çêbûbû, ji ber vê yekê jî min berê xwe dabû kurdayetîyê, ruhê min bûbû kurdewar. Bavê min di terqa Şêx Seîd de hatibû girtin. Dîsa apê min di wê serhildanê de, gava Farqîn dikeve dest, ji wan desthilatdaran yek bû. Paşê ji ber vê sedemê derbasî bin xetê bû. Malbatê şehîd dabûn û gelekên wan çûbûn surgûnê. Van bûyeran di malê de tim dihatin gotin, ne mimkin bû ku tesîr li min nekira. Min bi hinek kesên wek min difikirîn re sohbet dikir û me dixwest ji vî miletê bindest re çareyek bidîta.

Mahmut YEŞİL

Îcar gava Mele Mistefa BERZANÎ ji Rusyayê vegerîya û hat Iraqê, heyecaneke mezin di nav me de çêbû. Hêvîya ku di dilê me de veşartî bû êdî eşkere dibû. Di wê salê de wêneyekî Mele Mistefa û Mesûd BERZANÎ di rojnameyeke tirkan de derketibû. Ew wêne heta ez hatim girtin jî bi min re bû. Her cara min lê dinerî heyecana

min zêdetir dibû, heta carna diketin xewna min jî.

DDKO pêşî li Anqere û Stenbolê hatibû sazkirin. Ji bo ku komele li Diyarbekir jî bê sazkirin ji Anqerê grûbek hatibû, li ser genegeşî hatibû kirin lê bê encam mabû. Wê wextê ez fikirîm ku çima em vê komeleyê li Farqînê saz nakin? Di wê esnayê de Abdulkerim CEYHAN hatibû girtin. Roja mahkemê, li ser rê min hinek xort dîtin. Min silav li wan kir, gotin "Tu diçî ku derê?" Min got "Ez diçim mahkemeya Mele Abdulkerim." Gotin "Ka were em ê tiştek bi te bişêwirin." Ez çûm, min got, "Gelo çi ye?" Gotin, "Em dixwazin komeleyeke ciwanan deynin." Min got "Mesela wek çi?" Gotin "Wek Dev-Gençê." Min fam kir ku xebera wan ji DDKOyê tune ye. Min got "Wa ye, komeleyeke kurdan li Anqerê û Stenbolê saz bûye, em çima yeka wek wê danaynin." Gotin "Gelo li Diyarbekir heye?" Min got "Tune ye. Pêşî em li vir vekin, dawîyê em dikarin herin Diyarbekir ên li wir îqna bikin û li wir jî vekin."

Di mahkemê de Abdulkerim CEYHAN berdan, bi rê de min jê re behsa xortan û komelê kir. Wî jî got "Temam." Me gazî Mahmut OKUTUCU jî kir, fikrê me bû yek ku em li heremên wek Batman, Hezo, Sason, Sêrt û Diyarbekirê li vê komeleyê xwedî derkevin.

Mahmut OKUTUCU got, "Ji bo em bigihîjin hevalên din, divê em hinek din jî bisekinin." Min û Abdulkerim CEYHAN, me got, "Eger em dereng bikevin, dibe ku xort komeleyeke din saz bikin. Ji bo komeleyên tirkan nekevin vê derê divê em berîya xortan saz bikin. Wê çaxê ew ê jî xwe li me bigrin." Piştî vê gengeşîyê me gazî xortan jî kir û me bi hev re biryara sazkirina komeleyê girt. Me hîmdaran tespît kir, cîyek li hember girtîgeha Farqînê kirê kir û DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocağı) ya Farqînê saz kir.

Me li ser navê komeleyê zêde gengeşî nekir. Ji ber ku berê li Stenbol û Anqerê hatibûn sazkirin me jî eynî navî pejirand. Nav ji bo me zêde ne girîng bû jî. Derdê me ew bû ku komeleyek me hebe, li wê derê xelk hişyar bibe, li hember zilmê derkeve û kurdayetîya xwe nas bike.

Di tarîxa 20. 12. 1970yî de DDKO ya Farqînê vebû. Qasî tê bîra min hîmdarên komeleyê ev kes bûn:

Mahmut YEŞÎL (esnaf)
Mahmut OKUTUCU (mele)
Abdulkerim CEYHAN (kurdperwer)
Yusuf KILIÇER (xwendekar)
Bahri EVLÎYAOĞLU (esnaf)
Zeki BOZARSLAN (terzî)
Vedat ERKAÇMAZ (berber)
Akif IŞIK (nanpêj)
Fikri MUJDECÎ (serbest)
Muhterem BIÇÎMLÎ (serbest)
Cuneyt CEYHAN (mele)

Di biryarê de herçiqas Osman KARAVIL û Mehmet TANRUKULU hebûn jî, ji ber ku hîna lîseyê neqedandibûn, me wan nekir hîmdar.

Berî ku DDKOya Farqînê bê sazkirin, kadroyên ku wê gavê bi Dr. Şivan re dixebitîn, di vê xebatê de cîyê

Institut Kurde de Paris

xwe girtin. DDKOya Farqînê hema bêje di bin tesîra wan de bû. Ev kadro di warê legal de, di nav TÎPê (Türkiye İşçi Partisi) de jî dixebitîn.

Ji xwe ji lîsteyê jî tê famkirin ku hîmdarên me tev ji nav xelkê ne. Di vî warî de bîranîneke muftî Mehmet UYANIK heye, ez dixwazim bi we re parve bikim. Mehmet UYANIK û generaleke teqawît li Anqerê li ser navên hîmdaran sihbet dikin. General dipirse dibêje "Bahri EVLIYAOGLU ji kîjan fakulteyê mezûn bûye." Muftî bi vî awayî bersîva wî dide, "Ew ji zanîngeha GOŞKARÎYÊ ji beşa PÎNEVANÎYÊ mezûn bûye."

Qasî ku tê bîra min rêveberî ji van kesan pêk hatibû: Mahmut OKUTUCU, Vedat ERKAÇMAZ, Yusuf KILIÇER, Zeki BOZARSLAN, Fikri MUJDECÎ, Abdulkerim CEYHAN, Mahmut YEŞÎL. Serokê komeleyê Mahmut OKUTUCU bû.

Me dixwest bi wasitaya komeleyê fikrên kurdayetîyê di nav xelkê de belav bibin. Xelk jî li komeleyê xwedî derketibû, gelek kes diçûn û dihatin. Di vekirinê de şahîyeke mezin çêbû. Him xelkê Farqînê civîya him jî ji gundan gelek kes hatibûn. Ji Diyarbekir jî bi pirranî ji endamên TÎPê gelek kes ji bo piştgirîyê hatin şahîya me. Çimkî du hîmdarên me endamê TÎPê bûn. Abdulkerîm CEYHAN di navenda TÎPê de cî girtibû, serokê me jî endamê wan bû.

Sloganên komeleyê yên wê çaxê bi pirranî "Bimre koletî, bijî azadî" bû. Di vî warî de komeleyê gelek civîn li dar xistin, belavok belav kirin, afîş û nivîs li dîwaran kirin.

Paşê komele li Diyarbekir jî hat saz kirinê. Di vekirina komeleya Diyarbekirê de xebatên Abdulkerîm CEYHAN gelek zêdebûn. Heta darbeya ekserîyê komeleyê çalakîyên xwe dewam kir. Berî darbeyê, eskerîyê carna diavêt ser hin ciyan û prova dikirin.

Carek eskeran avêt ser Silîva dora wê tev de girtin. Gelek kes girtin bin çav û ezîyetê li wan kirin. Mehdî ZANA li hember wan derdikeve û ji wan dixwaze ku ew kes bên berdan. Li wê derê wî jî digrin. Îcar Abdulkerim CEYHAN diçe ser qeymeqam daxwaza berdana wan dike, wî jî digrin binçavan. Gava em bi girtina wan hesîyan, ji bo piştgirîyê em çûn li cem mahkemê civîyan û me daxwaz kir ku wan serbest berdin. Li ser vê sekna me sawcî telefonî eskerîyê kir, got "Eger em wan bernedin wê bûyerên mezin çebibin." Li ser vê telefonê wan serbest berdan. Abdulkerîm CEYHAN hat em bi hev re çûn dikana min, li wê derê Abdulkerim CEYHAN telefonî navenda TIPê kir û weha got "Çekoslovakya çawa hatîye dagirkirin, îro Silîva jî wisa hatîye dagirkirin." Di wê esnayê de Yasin Albay dikeve dikanê û van gotinan dibihîze. Dibêje, "Tu van gotinan ji bo me dibêjî," Abdulkerîm CEYHAN dibêje, "Belê, ji we re dibêjim." Yasin Albay ji dikanê derdikeve û diçe.

Şeva darbe çêbû ez, Abdulkerîm CEYHAN, Mahmut OKUTUCU û Muhterem BÎÇÎMLÎ civîyan. Bi pirranî biryar hat girtin ku em derkevin derve. Ez muxalîf mam. Tevlî biryara wan nebûm. Wan jî mayîna min rast

Institut kurde de Paris

dît û testîq kirin. Dawîyê ew her sê derketin derve.

Roja pişti darbeyê min, Yusuf KILIÇER, Bahri EVLÎYAOĞLU û endamên din girtin. Çend roj şûn de ji ber endametîyê Mehmet GEMÎCÎ jî girtin. Paşê kesên wek Siraç OKUTUCU û Mehmet BÎÇÎMLÎ jî hatin girtin ku ew ne endam bûn. Ez heft meh û nîv di girtîgehê de mam.

Mahkemeya îdareya ûrfî li dawa me dinêrî. Ji bo me derxin mahkemeyê me daxwazname dişand lê bersîva wan hazir bû, digotin "Me hîn delîl temam nekirine, em hîn wan berev dikin." Paşê rojek ez çûm cem Îbrahîm GUÇLU, Îsmail BEŞÎKÇÎ û Mumtaz KOTAN, min ji wan re got ez ê daxwaznameyek ji mahkemeya Kolordîya 7. re binivîsim. Daxwaznameya min bi vî awayî bû, min tê de digot: "Eger sûcê min heye, min ceza bikin, an jî min berdin, ez esnaf im û maxdûrîyeta min her roj zêdetir dibe. Dosyeya min ji mahkemeya îdareya ûrfî bînin û binirxînin. Çimkî êdî bawerîya min ji mahkemeya îdareya ûrfî nemaye. Eger sûc tune be delîl jî tune ne. Mahkeme li benda delîlan be, wê çaxê ez ê tim di hindur de bim."

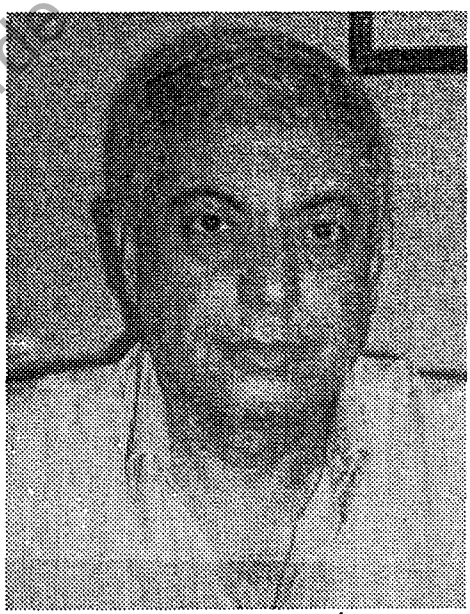
Li ser vê daxwaznameyê mehek şûn de ez hatim berdan.

Institut kurde de Paris

Kurdistan'da DDKO'lar

Abdurrahman DEMİR

Institut kurde de Paris

Abdurrahman DEMİR

BÎR Dergisi editörü olarak otuz-kırk yıllık siyasal deneyimi olan DDKO üyelerinden bazıları ile birlikte bana yönelttiğiniz soruların tümüne cevap vermeyi ilke olarak pek doğru bulmuyorum. Çünkü her iki KDP'lerle başlayıp TİP ve DDKO ile devam eden siyasal yaşam sürecimizin akademisyen düzeyinde teorik ve pratik olarak etkinliği olan ve bu yolda bizlere önderlik eden büyüklerimizin birçoğu yaşamaktadırlar. Bu anlamda yazacaklarımla büyüklerime saygısızlık etmek istemem.

Ancak 12 Mart Muhtırasının Diyarbakır-Siirt illeri sıkıyönetim savcısının tabiri ile Ergani DDKO'nun ateşli bir sempatizanı olarak DDKO'lar dönemi ile ilgili, DDKO'ların kuruluş sürecinde gerek metropol kentlerde ve gerekse o günün tabiri ile "Doğu, Güneydoğu'da", yani Kürdistan'daki siyasal durum ile ilgili düşüncelerimi belirtmek isterim.

1960 Askeri Darbesi ve ardından gelen 1961 Anayasası ile kısmen de olsa demokratik bir ortam yaratıldı. Bununla birlikte sol bir muhalefet sağlandı. Bu muhalefetin içinde de, en çok cuntacı eğilimler baş gösterdi. Bu cuntacıların düşüncelerinin özü "kitleler geridir" görüşünü yaygınlaştırıp bir kadronun eline iktidar verilmeli ve planlama yapılarak ülke "sol bir biçime" götürülmelidir. Yani askerler yönetime el koyup seçkin bir kadroya vermeli bu kadro da ordu adına ülkeyi yöneltmelidir.

Bu yıllarda cuntacı eğilimlerle mücadele eden TİP kadrosu büyük uğraşlar sonucunda 1965 seçimlerinde "milli bakiye" denilen bir seçim sistemi ile on dört milletvekili çıkartarak meclise girdi. İstanbul TİP listesinden de bağımsız aday çetin ALTAN'ın kazandıktan sonra TİP'e katılmasıyla mecliste on beş kişilik grup oluştu. TİP milletvekilleri arasında Kürt olup Kürtlüğünün bilinci ile hareket eden değerli büyüğümüz Dr. Tarık Ziya EKİNCİ de vardı.

TİP içinde Kürtlerin "Doğulu Sosyalistler" ekolünü oluşturması DDKO'ların ortaya çıkmasına önemli bir neden olmuştu. Üniversiteli Kürt Gençliği 1960-1969'a kadar TİP ile Dr. Yusuf AZİZOĞLU başkanlığında kurulan YTP (Yeni Türkiye Partisi) içinde örgütlendiler.

1968 yılı Dünya'yı alt üst eden bir devrimci dalga olarak yayıldı. Bu döneme denk düşen Türkiye Devrimci Hareketi (TDH), Milli Demokratik Devrimciler (MDD) ve Sosyalist Devrimciler (SD) diye ikiye ayrıldı. Bu iki siyasal akım da Kürt gençliğine geleneksel anlayışları ile "biz kardeşiz, bu vatan hepimizin, bölünmez bir bütünüz" sloganları ile saflarına almayı planlıyorlardı. Bu tarihlerde iki siyasi akım da Kürt Gençliğini içlerine çekebilmek için "HALKLAR SORUNUNU" tartışmaya açtılar. Farklı kulvarlardan çıkış yapmalarına karşın Kürt Sorunu karşısında vardıkları sonuçla aynı kulvarda buluştular. Bu kulvar "Kürt sorunu devrim sonrası proletryanın çözeceği sorundur" safsatası idi. Bu tartışma sürecinde üniversiteli Kürt Gençliğinin büyük çoğunluğu kendi aralarında görüşmeler yapıp bu iki siyasal akımın dışında bir örgütlenme yapmaya karar vermişlerdi. Bu karar Türk Solundan kopmaktı. Bu bir boşanma idi. Bu boşanma hem meşru hem de gerekli idi. Zaten 1967 Doğu Mitingleri de bu ayrılığı hızlandırmıştı. Nihayet 1969 yılında ilkönce Ankara'da olmak üzere daha sonra İstanbul onu takiben Ergani, Diyarbakır, Silvan, Batman ve en son Kozluk olmak üzere DDKO'lar kurulmaya başladı.

Metropol kentlerdeki siyasal süreci kısaca özetledikten sonra Kürdistan'daki konuma gelelim.

1967 yılında başlayıp 1969 yılına kadar devam eden Doğu Mitingleri süreci başladı. Bu mitinglerin oluşmasında TİP ve de T-KDP'li kadroların büyük etkinliği vardı. 1969 yılındaki mitinglerde DDKO'ların kuruluş dönemine denk düşmektedir. 16.02.1969 Gaziantep, Emperyalizme Karşı Savaş Mitingi, 22.02.1969

Institut Kurde de Paris

Malatya İşsizlik-Açlık ve Emperyalizme Karşı Savaş Mitingi, 17.03.1969 Diyarbakır Hürriyet ve Anayasa Nizamını Koruma Kanunu Yasasını Protesto Mitingi,19.04.1969 Ağrı İşsizliğe Karşı Savaş Mitingi. DDKO'ların kuruluş döneminde gerçekleştirilen bu mitinglerin yönetilip yönlendirilmesinde T-KDP ve TİP kadroları ile birlikte DDKO üyeleri de aktif olarak katılmışlardır. Bu mitingler Kürdistan'ın geri kalmışlığını öne çıkarmakla birlikte etnik farklılıkları da öne çıkarıp bilinçlenmeyi hızlandırmışlardır. Keza bu mitingler toplumun ve çağının sorumluluğunu taşıyan aydınlarının daha da bilinçlenmesini sağlamışlardır. Mitinglerdeki sloganlar kitlelere yayılarak aydınlar ile kitleler arasında diyaloğu gerçekleştirmiştir. Bu mitingler Kürdistan'daki uyanışın ve dayanışmanın en güzel örnekleri olmuştur. Bu mitinglerde şu temel olgular protesto edilmiştir.

1. Kürdistan'daki işbirlikçilerin emperyalist ve sömürgecilerle birlikte Kürt halkını sömürdükleri ve halkımızın aç ve çaresiz olduğunu,

2. T.C. hükümetlerinin üç kez uyguladığı sürgün ve mecburi iskân siyasetinin şoven yapısını,

3. Bölgenin geri bırakılmışlığı yanında etnik ayrılığın temel bir sorun olduğu gibi bu sorunları gündemleştirmeye çalışılmıştır.

Özetlersek bu mitinglere halkın ilgisinin çok fazla olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca DDKO'lar Ankara, İstanbul gibi metropol kentlerde de benzeri mitingler düzenlemişlerdir. Bu gösteri ve mitingler biraz olsun Kürtlerin varlıklarını ayakta tutabilen ayrı bir halk olduğunu sunan olgular yaratabilmişlerdir.

Kürt halkının gelişen ulusal demokratik mücadelesini engellemek için devlet boş durmuyordu. Başta halkı sindirmek ve aydınları kitlelerde soyutlamak için baskılarını arttırmıştı. Bu baskıların başında Kürdistan da yoğun bir komando harekâtı başlatılmıştı.

Komando harekâtının mevzii bir baskı ya da saldırı olmadığı kesindi. Bütün Kürdistan çapında bir saldırı, özel yetiştirilmiş komandolar tarafından bütün teknik ve gelişmiş araçlarla yapılmaktaydı. Bütün yerleşim birimleri (köy, kasaba, şehir) ayırt edilmeden motorlu araçlar ve helikopterlerle kuşatılmakta, yoğun işkenceler yapılmakta idi. Kadın ve erkekler çırılçıplak soyundurularak erkeklerin cinsiyet uzuvlarına ipler bağlanıyor bunlar kadınların ellerine verilerek gün boyunca köy ya da kasaba merkezlerinde dolaştırılıyordu. Dersim'den sonra uygulanan en kapsamlı insanlık dışı ve onur kırıcı görüntüler tüyler ürpertiyordu. İnsanlara hayvan pisliği yediriliyordu. Bu işkence, baskı ve kötü muamele sonucunda birçok insanımız hayatını kaybetmiş ya da sakat kalmıştı. DDKO'lar bu uygulamalar karşısında bir çok üyesini Kürdistan'a yollamış, olaylarla ilgili gerekli araştırma yapmış, gelen mektup ve bilgileri de katarak zarar görenlerin, ölen ya da sakat kalanların bütün bilgi ve belgelerini en geniş biçimde teşhir etmişti. Böylece önemli bir

Institut kurde de Paris

kamuoyu yaratılmış, protesto seslerinin yükselmesini sağlamıştır.

Kürdistan'daki komando olayları ile ilgili on altı kuruluş ile birlikte protestolar gerçekleştirilmiş, bildiriler yayınlanmış ve Kürt halkının çektiği zulüm ve işkencenin gerçek yüzü bir raporla zamanın cumhurbaşkanına sunulmuştur. Daha sonra kamuoyuna sunulan raporda özetle şöyle denilmiştir: Türkiye nin doğu ve güneydoğusunda yaşayan halka uygulanan baskı, zulüm bir jenosit hareketidir. Ve bize göre yasa dışıdır. Aynı zamanda insanlık dışı bir anlayışın sonucudur. "Eşkıya aranıyor" gerekçesi ile yapılan bu kapsamlı hareketin anlamını kavramakta zorlanıyoruz.

Eğer Türkiye tarihi incelenirse görülür ki bu bölgedeki halka uygulanan insanlık dışı baskı ne ilktir ne de son. Devrimci Doğulu öğrenciler olarak yasadışı bu hareketi şiddetle kınıyoruz. İktidarın bu yoldaki eylemlerine karşı bundan böyle bütün gücümüzle karşı koyacağımızı bildiririz.

Gerek metropol kentlerde ve gerekse Kürdistan'daki siyasal süreci bu şekliyle özetledikten sonra gelelim DDKO'ların kuruluş amacına.

" Türkiye'nin metropol merkezlerindeki üniversite gençliğini belli bir kültür çalışması içine almak, aralarında maddi dayanışmayı kolaylaştırmak.

"Türkiye'deki ırkçı, şoven ve faşist şartlanmaları kırmak, halkların kardeşçe ve eşitçe yaşamalarını, daha mutlu olmaları yolunda mücadele veren devrimci demokrat kuruluşlar yelpazesinde yerini almak olarak belirlemiştir.

Bu amaç kapsamı içindeki sözcükler belli bir kültür olarak Kürt kültürüdür. Maddi dayanışma olarak Kürt gençlerinin aralarındaki dayanışmayı ırkçı, şoven ve faşist şartlanmışlığı da tarihsel sürecin Kürtler'e dönük uygulamaları olarak algılayan ve devrimci demokratik yelpazeyi de ulusal demokratik ve sosyalist muhtevanın esas alınması olarak yasal çerçeveye sığdırmıştı. Bu Kürt gençlerini örgütlemek ve kadrolaştırmak ve de daha ileri düzeylerdeki mücadele perspektiflerine örgütlü geçirmek demektir. Bu yasal amaç uyguna olarak ta şunları yapmaya başlamıştı:

Teorik, ideolojik, kültürel konularda seminerler ve konferanslar düzenleyerek özellikle ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı prensibine Türkiye açısından yeni boyutlar kazandırmayı hedef seçmişti. Bu da Kürt ulusunun kendi kaderini kendisinin tayin etmesi olarak algılanıyordu. Teorik soyutlamanın somuta indirgenmesi gerekiyordu. "Doğu ve güneydoğu" yasal olarak seçilmiş aslında Kürdistan'ı ifade ediyordu. Böylece bu bölgedeki olayları ırkçılık, faşizm, emperyalizm teorik ifadeleri içinde yorumlamak gerekiyordu. Kürt kültürü ve dili üzerindeki baskıları giderek Kürt halkının Demokratik taleplerini ve en önemlisi de bağımsız örgütlenmesini, devletin komando aracılığı ile baskılarını siyasal bir içerikte açıklayarak önemli bir işlev gördü. En azından her Kürdistan'lının

Institut Kurde de Paris

kendi benliğinin farkına varmasını sağladı. Sessizliği bozmuş önemli bir siyasal kültürel ve teorik bir birikim sağlamış tarihin karanlığından bazı sayfalar, daha aydınlığa çıkmış ve tartışma gündemine oturmuştur. Bu olgu ve olayların uluslar arası boyutlara da vardırılması gerekiyordu. Özetle tarihsel birçok haksızlıklar da ortaya çıkarılarak somut taleplere dönüştürülmüş, mücadele tarihimiz bütünleştirilmeye, savunulmaya, geliştirilmeye başlamıştır.

Sonuç olarak Kürdistan'daki Kürt halkının ulusal demokratik mücadelesinde yer alan irili ufaklı tüm siyasal yoğunluklara (PKK hariç) DDKO'lar bir yol haritası olma işlevini yerine getirmiştir desek abartmış olmayız.

Institut kurde de Paris

NOT: Bu yazının hazırlanmasında özellikle Sayın Mümtaz KOTAN'ın (Yenilginin İzdüşümleri) Komal yayınlarının çıkardığı DDKO Dava Dosyası ve Sayın İsmail BEŞİKÇİ'nin Doğu Mitingleri'nin Analizi eserlerinden yararlanılmıştır.

DDKOya SILÎVANÎ

Mehmûd NÊŞITE

Ez serra 1964 de bîya malimê mektebê verênî. Semedo ke ez silîvanij bîya, mi waştêne ke ez Silîvan de bixebitî la nêbi. Mi çar serrî teberê Silîvanî de malimîye kerde. Çar serran ra pey, yanî 1968 de ez ameya Silîvan. A serre kongreya Sendîkaya Malimanê Tirkîya (Türkiye Öğretmenler Sendikası: TÖS) virazîya, ez zî mîyanê desteya îdareyê na sendîka de bîya berpirsîyar. O wext na sendîka semedê heqê demokratîkî mucadeleyêka rinde dayne. Bi xeyrê na sendîka ra û goreyê bawerîya ma ya ê wextan, mi xebata xortanê dewrê 68. (68 kuşağı) teqîb kerdêne.

Silîvan hetê sîyasetî ra tim cayêke germin bi. Mucadeleyê sîyasetê xortan ê Tirkîya Silîvan de zî aseyne. DDKO zî sîyasetê ê wextan bî. Coka ez bi xo şahidê xebata DDKOya Silîvanî ya.

Xortanê Silîvanî ra êyê ke Îstanbul de unîversîte wendêne bibîy. Nê xortan ra tayê mîyanê "DEV-GENÇ"î de mucadele kerdêne. Mavajin sey Hîkmet Bozçalî û Zekî Tekeş... Nînan ra Hîkmet Bozçalî awankerdoxanê DDKO ra yew bi. Faydeyê nê xortan zî resayne sîyasetê Silîvanî.

Badê ke çepê tirkan xo mîyan de cêra bîy, xortê kurdî zî înan ra cîya bîy û înan siyasetê kurdayetiye ramit. Çimê silîvanijan zî nê xortan sero bi.

DDKO, Anqare û Îsatanbulî ra dima Silîvan de 9ê teşrîna 1970 de serê rayîrê qişleya eskeriya de, vera mektebê "Kazım Karabekir Îlkokulu" de ronîya. Ronayoxî Bahrî Evliyaoğlu, Mahmut Okutucu, Muhterem Biçimlî, Vedat Erkaçmaz, Akif Işık, A. Kerim Ceyhan, Yusuf Kılıçer, Mahmut Yeşil, Cüneyt Ceylan, Zeki Bozarslan, Fikrî Mujdecî bîy. Nînan ra Mahmut Okutucu serek bi.

Institut Kurde de Paris

Faşîzmê 12ê adara 1971 de nê merdimî pêro tepişîyay û kewtî zere, bîy hepsî. Tena Muhterem Biçimlî, A. Kerim Ceyhan û Mahmut Okutucu remay şîy Kurdistanê Başûrî.

A. Kerim Ceyhan uca mend la Muhterem û Mahmut şîy resay Almanya, hetanî ke efû vejîya, ê zî uca mendî. Badê efû hîrê heme reyna amey Silîvan. Teqdîrê Homayî, nê hîrê heme zî qezayê trafîkî reyde dinyaya xo bedilnay.

Semedo ke ez memûr bîya, ez eşkera nêşîyne komele. Ma tayê embazan şewe, bi nimitkî şîyne. Labelê silîvanijî zaf şîyne.

Awankerdoxî hetê şarî ra leze amey naskerdene. Şarî zaf qîymet dayne înan. Ronayîşî ra pey germîya sîyasetê Silîvan yew rey bîye germin.

Gama ke ma şîyne, ma kurdîtîye hîs kerdêne. Bi kurdî nuştey bibîy. Rismê kurdan dêsan a aliqnaye bîy. Ê wextan derheqê kultur û neteweya kurd (kurdayetî) de zanayene hende aver nêbî. Labelê baweriyêka zaf pête zerrîya merdiman de bî. Tim û tim xem û xeyalê xoserîye (azadî) mezgê şarî de bîy. Êdî Silîvan de mucadeleyê sîyasetî bibi mucadeleyê xoserîya kurdan. Şar pêro; axa, mela, şêx, karker, esnaf, dewij... derheqê neteweyî de nişka ra bedilyay. Se ke yew hewn ra werzo, winî hîşyarîye zêdîya.

O wext şar bi hîsê kurdayetî (neteweyî) ewnîyayne nê xortan ra. Gama ke ma çim ginayne înan ra, gama ke ma şîyne komele, ma xo Kurdîstan de hîs kerdêne.

Hem kadroyan ra û hem zî komele ra boya kurdayetî ameynî û rengê kurdîtîye asêne. Ajîte û propagandayê ê wextan pêro xoserîya Kurdîstanî ser o bî. Tim û tim ma şinawitêne û ma vatêne, "Petrolê welatê ma qedêna. Komirê ma, madenê ma xo rê benê. Welatê ma kerdo rut û repal. Ma şinê înan rê ekserî kenê. Bi nameyê "vergî" peran ma ra gênê û benê bajaranê xo rê mesref kenê..." Ma qalê beyraqe kerdêne, vatêne "Beyraqa ma qey asmînê ma de pêl nêdana?" Yew omîdê dewlete viraştişî bibi. Hetê ziwanî de sey ewro, kesî hende hol kurdkî nêzanayne. Kitab-mîtabî hende çin bîy. La reyna zî bi kurdkîyêka çewt-mewt qisey kerdêne. Înad (rik) ra waştêne bi kurdkî qisey bikerê.

Homa rehma xo ro ey biko, Mela A. Kerim Ceyhan, ma rojêke pîya şîy lokanta. Garsonê lokanta ame, bi tirkî ma ra persa, va "Şima çi wenê?" Mela A. Kerimî va "Mi rê gerînoka bêdon (yağsız döner), nêyî rê serê çivîkê (kuşbaşı), nêyî rê zî qelînoka bêdon (yağsız kızartma) bîyare." Yanî ruhêkê kurdayetîye heme waran de asêne. Mela A. Kerimî rarey şal û şapikî dayne xo ra (peray girewtinî) û merkezê çarşî de, mîyanê rayîrî de geyrayne, pîyase kerdêne. Bi kilmîye ez vajî, roniştiş û weriştişê DDKO û kadroyanê aye de kurdîtîye xo nawitêne.

Dîyarbekir, 17. 09. 2006

Institut kurde de Paris

KÜRD DEMOKRATİK MÜCADELESİNDE BİR KİLOMETRE TAŞI: 1967 -1969 DOĞU MİTİNGLERİ VE KÜRD UYANIŞI*

Yaşar KARADOĞAN

Institut kurde de Paris

1967 MİTİNGLERİNE GİDEN YOL

1925'te Piran Direnişini takiben başlayan ve yaklaşık 15 yıl süren, adeta Kürdlere karşı devletin yürüttüğü bir sürek avını anımsatan "tedip ve tenkil" harekatları ile Dersim katliamından sonra Kürdler uzun bir süre hem fikri, hem de fiziki anlamda kendilerine gelemediler. ABD'nin baskısıyla Türkiye'de tek partili sisteme son verilip CHP iktidarının yıkılması ve DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Kürdlerde yeniden kıpırdanmalar başladı. Kürdler, mevcut statüko içindeki statükosuzluklarını ortadan kaldırmak, hak talebinde bulunmak için yeniden hareketlenmeye başladılar.

1950'li ve 1960'lı yıllar Kuzey Kürdlerinin yaşamında önemli yıllardır. Tek Parti iktidarının göreceli olarak da olsa ortadan kalkması ile birlikte Kürdler, Kürd millet ve ülke sorununu Ezop dili kullanarak 'Doğu Sorunu' adı altında gündeme getirmenin yolunu aradılar.

Musa Anter, 1943'lerde kurulan ve başkanlığını Mustafa Remzi Bucak'ın yaptığı Dicle Talebe Yurdu'nu 'ilk örgüt' olarak değerlendiriyor.[1] Anter, örgütün bir tüzüğü olduğunu ve silah ve Kürd bayrağı üzerine yemin ettiklerini anlatıyor. 30 Temmuz 1943'te, 3. Ordu Müfettişi Orgeneral Mustafa Muğlalı'nın emriyle Van-İran sınırında 33 Kürd köylüsü kurşuna dizilerek öldürüldü.[2] 1948 yılında Musa Anter'in çıkardığı

* Bu yazı, Yaşar KARADOĞAN'ın *Doğu Mitingleri* üzerine yaptığı ayrıntılı ve uzun araştırmanın bir bölümüdür.

[1] Musa Anter, *Hatıralarım*, s.56,57. Bu yurdun yöneticilerinin Mustafa Remzi Bucak, Yusuf Azizoğlu, Ziya Şerefhanoğlu, Faik Abik Bucak ve Musa Anter olduğu belirtilmektedir.

[2] Öldürülen Kürd köylüleri Xirabsorik, Engiza Mila, Runexur ve Paçoğlu köylerindendiler. Bu olay Ahmed Arif'in ünlü '33 Kurşun' adlı şiirine esin kaynağı olmuştur.

yayın organları; *Dicle Kaynağı*, 1950'de *Şark Mecmuası* ve 1959'da *İleri Yurt* yayınları Kürd öğrenci ve aydınları arasında bilinçlenme çalışmalarını hızlandırdı.

Kürdlerin hak arama mücadelelerini kanla bastıran 'Cumhuriyet' rejimi 10.06.1949'da yürürlüğe soktuğu 5442 sayılı **İl İdaresi Kanunu** ile Kürdçe, Ermenice, Rumca, Asurice ve Keldanice olan coğrafi isimlerin Türkçeleştirilmesine karar verdi. 1959 yılında yapılan 50'ler[3] tutuklaması devletin geleneksel Kürd politikasında Menderes döneminden

[3] Kamuoyunda 49'lar olarak bilinen bu tutuklamada aslında 50 kişi tutuklanmıştır. Mardinli Emin Batu'nun tutuklandıktan dört ay sonra ölmesiyle sanık sayısı 49'a inmiştir. Suç: Yabancı devletlerin müzahereti ile devletin birliğini bozmağa ve devletin hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmağa matuf fiil işlemek. Tutuklananlar: 1- Şevket Turan, Mardinli olup Gülhane Tıp Akademisi maliye şube müdürü ve levazım binbaşısıydı. 2-Naci Kutlay, Kars. Çamlıdere ilçesi hükümet doktoru. 3-Ali Karahan. Siverek. Avukat. 4-Koço Elbistan. Hassa. Kırıkhan belediye doktoru. 5-Yavuz Çamlıbel. Doğu Beyazit. Yedek topçu asteğmen. 6-Mehmet Ali Dinler. Cizre. Ankara Hukuk Fakültesi birinci sınıf öğrencisi. 7-Yusuf Küçar. Tunceli, Nazimiye. Birinci İnşaat Tekniker okulu öğrencisi. 8-Nurettin Yılmaz. Cizre. Ankara Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencisi. 9-Ziya Şerefhanoğlu. Aslen Bitlisli olup Diyarbakır Hançepek nüfusuna kayıtlı. Avukat. 10-Medet Serhat. Iğdır. İstanbul Hukuk Fakültesi öğrencisi. 1963'te çıkarılan *Deng* dergisinin genel yayın yönetmeni idi. Kürtçülük suçlamasından 1965'te 1 yıl 4 ay ceza aldı. 1997 yılında Zagrep'te Uluslararası Avukatlar Toplantısına katıldı ve daha sonra Moskova'ya gitti. 1978 yılında Celal Talabani'nin YNK'si paralelinde yurt dışında faaliyet gösteren İttihad-i Vatan-i Kürdistan isimli örgütün İstanbul temsilciliğine getirildiği öne sürülür. 1979'da Kars'tan CHP adayı oldu. 1980 yılında geçici üye sıfatıyla TKP'ye katıldığı iddia edilir. 27.01.1981'de komünizm ve kürtçülük propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı ve iki gün sonra serbest bırakıldı. 1982 yılında Erzurum PKK davasında avukatlık yaptı. Aynı yıl Barış Derneği davasında tutuklandı ve 1983 Kasım ayında serbest bırakıldı. 1984 yılında Behcet Cantürk'ün avukatlığını yapmaya başladı. 1990 yılında kurulan Kürt Hak ve Özgürlükler Vakfı'nın kurucuları arasındadır. 18-19 aralık 1993'te Ankara'da yapılan Demokrasi Partisi kongresi için yapılan 'Demokrasi Kurultayı için çağrı' başlıklı bildiriyi imzalayanlar arasındadır. 22. 11.1994'te Erenköy'deki evinin önünde eski itirafçı ülkücülerden Bitlis'li Tevfik Ağansoy tarafından öldürüldüğü iddia edilmektedir. 11-Hasan Akkuş. Urfa. İktisat fakültesi öğrencisi. 12-Örfi Akkoyunlu. Pötürge. Madeni eşya fabrikatörü. 13-Selim Kılıçoğlu. Varto. Kıdemli üsteğmen. 14-Şahabettin Septioğlu. Palu. Yüksek ziraat mühendisi. Levazım Asteğmeni. 15-Said Elçi. Bingöl. Muhasebeci. 1 Haziran 1971'de Dr. Şıvan veya arkadaşları tarafından öldürüldüğü iddia edilir. 16-Sait Kırmızıtoprak. Tunceli, Nazımiye. İstanbul Tıp Fakültesi 9. sömestr öğrencisi. Daha sonra Türkiye'de KDP'yi kurdu ve Said Elçi'yi öldürdüğü iddiasıyla 1971 sonlarında KDP tarafından infaz edildi. 17-Yaşar Kaya. Iğdır. 1963 yılında *Deng* dergisi yazı işleri müdürlüğü yaptı ve 23'ler davasında da yargılandı. İstanbul fakültesi 3-4. sömestr öğrencisi. 1993 yılında kurulan DEP'in başkanlığını ve PKK'nin yurt dışı parlamentosunun başkanlığını yaptı. Halen Almanya'da yaşamaktadır. 18-Faik Savaş. Genç. istanbul fakültesi öğrencisi. 19-Haydar Aksu. Kığı. Stajyer avukat. 20-Ziya Acar. Kulp. İstanbul Hukk Fakültesi 2. sınıf öğrencisi. 21-Fadıl Budak. Diyarbakır. İstanbul Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencisi. 22-Halil Demirel. Islahiye. Yardımcı topçu asteğmen. 23-Ferit Bilen. Diyarbakır. Kundura mağazası sahibi. 24-Esat Cemiloğlu. Diyarbakır. Yüksek ziraat mühendisi. 25-Mustafa Nuri Direkçigil. Diyarbakır. Sağlık müfettişi. 26-Fevzi Avşar. Kars. İstanbul Tıp Fakültesi öğrencisi. 27-Necati Siyahkan. Siverek. İstanbul Hukuk Fakğltesi 2. sınıf öğrencisi. 28-Hasan Ulus. Erzurum. 29.Nazmi Balkaş. Lice. istanbul üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisi. 30-Hüseyin Oğuz Üçok. Diyarbakır. İstanbul Tıp Fakültesi Diş Hekimliği öğrencisi. 31-Mehmet Nazım Çiğdem. Ankara. Boya ve inşaat işleri yapar. 32-Fevzi Kartal. Van. Yedek asteğmen. 33-Mehmet Aydemir. Siverek. İstanbul Tıp Fakültesi öğrencisi. 34-Abdurrahman Efem Dolak. Diyarbakır. *İleri Yurt* gazetesinin sahibi ve Güven gazetesinin ortağı. 35-Musa Anter. Nusaybin. 36-Canip Yıldırım. Diyarbakır. Avukat. 37-Emin Kotan. Muş. Elektirik muhasibi. 38-Ökkeş Karadağ. Maraş. 39. Muhsin Şavata. Malatya. Canlı hayvan tüccarı. Suç: Irk mülahazasıyla milli duyguları yoketmeğe ve zayıflatmaya matuf faaliyette bulunmak. 40-Turgut Akın. Ergani. Ankara Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf öğrencisi. Turgt Akın, bu satırların yazarının 1976'da avukatlığını yaptı. Kendisi Ergani'de bir süre gazete çıkardı, CHP'de çalıştı. 1980'li yıllarda vefat etti. 41-Sıtkı Elbistan. Hassa. Ankara üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi. 42-Şerafettin Elçi. Cizre. Hukuk Fakültesi 2. sınıf öğrencisi. 12 Mart 1971'de TDKP davasında yargılandı ve 8 ay hapis yattı.. 1977'de AP'den milletvekili seçildi ve 1978'de CHP'ye transfer oldu. 1978'de ilk defa Kürd olduğunu açıklayan Kürd bakandır. 12 Eylül 1980'de de tutuklandı ve toplam 30 ay hapis yattı. Kürt-Kav başkanlığı yaptı. 1999'da kapatılan DKP'nin başkanlığını yaptı. 24 aralık 1999'da CHP'den bağımsız aday oldu. 3 kasım 2002 seçimlerinde DEHAP'tan aday oldu ve sonra adaylığını geri çekti. 43-Mustafa Ramanlı. Beşiri. Ankara Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencisi. 44-Mehmet Özer. Siverek. Ankara Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisi. 45-Feyzullah Demirtaş. Palu. Ziraat teknisyeni. 46-Cezmi Balkaş. Lice. Orman Fakültesinde öğrenci. 47-Halis Yokuş. Kars. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi öğrencisi. 48-İsmet Balkaş. Lice. Tıp Fakültesi öğrencisi. 49-Sait Bingöl. Bingöl. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisi.

İnstitut Kurde de Paris

de de bir değişiklik olmadığını işaret ediyordu (Tarihe *49'lar Davası*[4] olarak geçen bu tutuklamalarda Emin Batu hayatını yitirmişti. Bu nedenle asıl sayı 50'dir. Konuyla ilgili olarak Dr. Naci Kutlay'ın yazdığı *49'lar Davası* önemli kaynaklardan birisidir). Menderes bir şekilde ordu ile ilişkilerini düzeltmek ve ABD'ye Türkiye'nin "komünist bir tehlike altında olduğunu" göstermek için Kürd gençleri ve aydınlarını adeta bir yem olarak kullanmış ve zındanlara doldurmuştu.[5] Bu tutuklamalar da Kürdlerin bilinçlerinde yankısını buldu.

1960 askeri darbesinden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi'nin ilk önemli icraatları da Kürdlerle ilgiliydi. MBK Kürd çocuklarının asimile edilmesi için yatılı bölge okulları açmaya başladı, diğer yandan ise Kürdçe olan coğrafi yerleşim birimlerinin isimlerini değiştirme kararı aldı. Darbe sonrası 485 Kürd ileri geleninin toplanıp Sivas'ta bir kampta gözaltına alınmaları ve 1960'ta aralarında merhum Kinyas Kartal ve Faik Bucak'ın da bulunduğu 55 [6] Kürd ileri geleninin[7] batı Anadolu'ya mecburi ikamete tabi tutulmalarını düzenleyen 105 sayılı kanunun çıkarılması Kürdlere karşı programlanan militer anlayışın bir sonucuydu.[8]

Merhum Faik Bucak[9] ve Kinyas Kartal sürgün edilmeleri hakkında bir broşür yazmışlardı.[10]

4 Bu davadaki suçlama, *'yabancı devletlerin müzaharetli ile devletin birliğini bozmağa ve devletin hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmağa matuf fiil işlemek'ti.*

5 Emniyet Başmüfettişliği'nin 12 Aralık 1959 tarih ve 94818 sayılı raporu ile Ergun Gökdeniz imzalı 31 Temmuz 1959 tarihli yazı ve 'Kürtçülk Hareketinin Bugünkü Durumu' başlıklı ekinde, Ankara ve İstanbul'daki üniversite gençleri arasında Kürtçülük faaliyetlerinin sezildiği ve son zamanlarda bu hareketlerin arttığı vurgulanmaktadır. Raporlarda yer alan bazı görüş ve öneriler çok dikkat çekicidir:

- Bu tutuklamalar ABD'den gerekli yardımların elde edilmesi için 'arguman' olarak kullanılmalıdır,
- ABD ve Batı'ya bu tutuklamalar bir 'Komünist Kürt Harketei' olarak sunulmalıdır,
- Türkiye genelinde ve Batı Anadolu'da yaşayan vatandaşlara bu tutuklamalar bölücü, 'Kürtçü' kimselerin ele geçirilişi olarak tanıtılmalıdır,
- Doğu Anadolu'lu yurttaşların ve tutuklu ailelerinin tutuklananlara sempati duymamaları için 'kürtçü' değil de 'komünist' oldukları şeklinde yansıtılması yararlı olacaktır.

Bu raporun varlığını ve içeriğini kamuyuna açıklayan haftalık *'Yön'* gazetesi, 'devlet sırlarını açıklamaktan' ötürü yargılandı. (Naci Kutlay, *49'lar Davası*, s. 231,Fırat yayınları, 1994).

6 Şakir Epözdemir, Cemal Yılmaz'ın kendisiyle yaptığı ve Kurdinfo sitesinde yayımlanan röportajında, 55'ler olayını, 'Türkeş'in Kürdleri imha planı olarak değerlendirmekte ve 55'lerin Dr. Yusuf Azizoğlu'nun İnönü'ye baskı yapması sonucu serbest bırakıldıklarını' öne sürmektedir.

7 Yeri gelmişken sürgün edilen ve mecburi ikamete tabi tutulan bu 55 kişinin adlarını hatırlamakta yarar vardır: Faik Bucak(Siverek), Kinyas Kartal(Van), İbrahim Abikoğlu(Siverek), Hacı Topo Aktoprak, Zeki Bayar, İsmail Hakkı Bucak(Siverek), Hacı Ali Bucak(Siverek), Mehmet Cemal Bucak (Siverek), Mithat Bucak(Siverek), Hasan Abik Bucak(Siverek), Ali Abik Bucak(Siverek), Bekir Bucak(Siverek), Reşit Çeçen, Mehmet Dal, Abdülkadir Ekinci(Diyabakır), Ebubekir Ertaş (Hakkari), Mahmut Ertaş(Hakkari), Bahattin Erdem, Abdürrezak Ensarioğlu(Dicle),Sait Ensarioğlu (Ramanlı), Seyh Ali Fırat(Erzuurm), Şeyh Selahattin Fırat(Erzuurum), Şeyh Gıyasettin Fırat(Erzurum), Şeyh Ahmet Fırat(Erzurum veya Muş), Mehmet Fuat Fırat(Erzurum), Faruk Fuat Fırat(Erzuurm), Mehmet Emin Fırat(Erzurum), Halil Fırat(Muş), Ömer Fırat, Gıyasettin Fırat, Hüseyin İleri, Zeynel Abidin İnan(Bitlis), Mustafa Işık, Abdülbaki Kartal, Hamit Kartal, Bala Kartal, Şeyh Mehmet Emin Karadeniz, Cemil Küfrevi(Ağrı), Zeki Cemil Küfrevioğlu (Ağrı), Abdülbaki Karakuş, Feyzullah Keskin, Mehmet Kayalar, Abdullah Öztürk(Ağrı), Ferzende Öztürk (Ağrı), Osman Öztürk(Ağrı), Köroğlu Öztürk (Ağrı), Şamil Peker, Sait Ramanlı(Beşiri), Kutbettin Septioğlu(Palo), Zeynel Turanlı, Cafer Yağızer, Mecit Yalçın(Tutak), Derviş Yakut, Kazım Yıldırım(Ağrı), Süleyman Yıldırım (Ağrı).

8 İsmail Beşikçi, *Doğu Anadolunun Düzeni 2*, Yurt yayınları; Hürriyet gazetesi eki, 27 şubat 1997.

9 Merhum avukat Faik Bucak, 1919'da Siverek'in Hadro köyünde doğdu. Bir süre hakimlik ve avukatlık yaptı. 1965 yılında Ağrı'dan bağımsız senatör adayı oldu ve kılpayı seçimleri kaybetti. 1965'te kurulan TDKP'nin ilk başkanıydı ve 4 Temmuz 1966 yılında uğradığı saldırıda yaralandı ve 5 temmuzda öldü. Derweşê Sado, Faik Bucak'ın öldürülmesinden sonra başkanlık makamını boş bıraktıklarını ya da kaldırdıklarını bana özel bir sohbette anlatmıştı.

10 Bu broşürün başlangıç kısmında şunlar vurgulanı-

Enstîtuya Kurdî ya Parîsê

Merhum Faik Bucak daha sonra 1965'te kurulacak TKDP'nin ilk başkanı olacaktı. Faik Bucak şiirleriyle de ünlüydü ve katledilmesinden sonra şiirleri 1968 ve 1969 mitinglerinde okunmuştu.

ARAYIŞLAR

1960 askeri darbesinden sonra da Kürd aydınlarının arayışı ve çalışmaları devam etti.

Darbe sonrası Edip Karahan'ın[11] *Dicle Fırat* gazetesi (1962)[12], *Deng* (1963), *Reya Rast, Roja Newe* (1963), *Yeni Akış*[13] (1966) gibi dergilerinde Kürd sorunu 'Ezop diline' başvurularak da olsa tartışılma- ya ve Türkiye gündemine taşınmaya çalışıldı.

1959 yılında Mustafa Barzani'nin Irak'a dönmesi, bir süre sonra Kürdistan Demokrat Partisi'nin legalleşmesi ve Kürd kimliğinin meşrulaşması Türkiye'de devlet tarafından büyük bir kaygıyla izleniyordu. Öte yandan Barzani hareketi ve direnişi (Eylül Devrimi) her parçadaki Kürdler için bir 'kabe' haline gelmişti. Kuzey Kürdistan'daki Kürdlerin yelkenini de Barzani hareketinin rüzgarı dolduruyordu. Nitekim yakalanan aydın Kürdlerin çoğunun üstünde Barzani'nn resimleri bulunuyordu. Naci Kutlay da bunu doğruluyor. Yılmaz Çamlıbel ise 1999 yılında Londra'da yaptığımız bir sohbette 'o dönem ceplerinde sevgilinin resmini taşır gibi Barzani resmini taşıdıklarını' söylemişti.

Ziya Şerefhanoğlu[14] gibi *49'lar Davası*'nda yer alanların bir çoğu daha

yordu: "55'ler ünvanı altında, memleket satılında, aramadığımız bir şöhrete ulaşan bizler, bugün yuvalarımızdan ayrılalı tam iki sene dört ay oluyor. 2 sene 4 aylık bir zaman akışı ne dile, ne gönüle, ne de şuura kolay. Kiminizin çocuğu öldü. Gidip göremedi. Kiminizin kardeşi. Yanı başında bulunamadı. Ailelerimiz perişan oldu. Yaralı yakınlarımız, yeni doğmuş yavrularını kanayan yaralarımızın adıyla çağırdılar: 'SÜRGÜN', 'İSKAN', 'TEHCİR.'

Bir ihtilal olmuştu. Her vatandaşa yeni bir dünya yaratmanın acı ve yük payı düşmüştü. Bizlere düşen acı ve yük payı, yerlerimizden koparılıp sırf bizim için yaratılan Sivas'taki kampa sürülmek oldu. Biz de masumca güvenişle bileğimizi kelepçeye uzattık. Nasıl olsa diyorduk, adalet tecelli eder.'

Bucak ve Kartal daha sonra tutuklanmalarına gerekçe gösterilen 'toprak reformu' gibi gerekçeler konusunda ise şunları ifade ediyorlardı:

'...Bir gerçeği daha ekleyelim, biz 55'ler, toprak ağası da değiliz. Çoğumuz sürgünde geçinebilmek için amelelik yapmaktadır. Çoğumuz yarı tok yarı aç dolaşmaktadır. Toprak ağalığı bu mu? Aramızda sadece 6 kişinin arazisi vardı. Muhayyilenin, mübalağanın eriştirdiği miktarın altındadır bu arazi.'

'...Belirtmek istediğimiz şu: toprak ağalarıyla, toprak reformuyla, 105 sayılı *Mecburi İskan Kanunu*'nun hiç bir ilgisi bulunmadığıdır. (...) Toprak reformuna taraftarız. Müteaddit beyan ve açıklamalarımızda bunu belirtmiştik. Bütün vatan satılında ve hiç bir şahıs ve zümre farkı gözetmeksizin anayasa hükümleri, memleket şartları gözönünde tutularak yapılmalıdır. Dilerse hükümet bunu yapar. Bizler 105 sayılı kanun gereğince tehcir edildikten sonra, 4753 sayılı kanunun da mekanizması tasfiye meyanında arazimiz de 1044 yılı vergi matrahının dört misli takdir edilerek kamulaştırıldı. Şimdi kaçınılmaz soruyu soralım: Bizler iskana tabi kılınmasaydık 4753 sayılı kanun bizlere tatbik edilebilir miydi? 105 sayılı kanun anayasa ve insan haklarına aykırı olduğu için kaldırılıyor, bütün neticelerin ilgası gerekmez mi? Bugüne kadar bize uygulandığı şekilde 4753 sayılı kanun sürüldüğümüz vilayetlerde kimseye tatbik edilmemiştir.

[11] Değerli Kürd aydını Edip Karahan Mayıs 1976'da istanbul'da vefat etti. Kendisi hakkında 1953 yılında İstanbul'da komünizm propagandası yapmak suçundan dava açılmış ve sonra da tutuklanmıştır. İbrahim Güçlü, Karahan'ın bu suçtan tutuklanan ilk Kürd olduğunu söylemektedir.

[12] Karahan bu yayında Edip Karahan ve Edip Osmanoğlu imzalarıyla yazılar yazımıştır. Bkz Bir *Devrimcinin Anısına*, Komal yayınları, Şubat 1977.

[13] Avukat Mehmet Ali Aslanın çıkardığı *Yeni Akış* dergisinin 5. sayısı 1967'de toplatıldı ve sahibi Mehmet Ali Aslan, sorumlu yazı işleri müdürü Abbas İzol ve yazarlarından Kemal Burkay tutuklandılar.

[14] 1961 yılında Bitlis'ten senatör seçilen merhum Ziya Şerefhanoğlu'nun senatörlüğünün düşürülmesine ilişkin çeşitli girişimler yapılmıştır. Ziya Şerefhanoğlu bu girişimlere karşı çıkmışsa da, itirazları sonuç vermemişti.

Institut Kurde de Paris

sonra Kürd hareketinin lider ve öncüleri haline geldiler. 1967 ve 1969 mitinglerinin düzenlenmesinde ve konuşmacılar arasında da 49'lar davasından bir çok kişiye rastlamaktayız. Mitinglerin başarılı geçmesinde, kitlelerin mobilize edilmesinde 49'lar Davası'nda yargılananların da mitinglere aktif destek vermesinin etkili olduğunu söylemek abartılı bir iddia olmaz.

Kürdlerdeki etkilenme ve hak arama isteği 29 Haziran 1963'teki 23'ler tutuklaması[15] ile kırılmaya ve dizginlenmeye çalışıldıysa da Kürdlerdeki uyanış dalgasının önü kesilemedi. Kemal Badıllı'nın[16] 1965'de *Türkçe İzahlı Kürdçe Gramer* çıkarması, Musa Anter'in 1965'te *Brîna Reş* ve *'Qimil'* adlı çalışmaları, 1965'te Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin kuruluşu[17], Musa Anter'in 1967'de basılan *Ferhenga Kurdi* (Kürdçe sözlük), Mehmed Emin Bozarslan'ın[18] 1968'de yayınladığı *Kürdçe Alfabe*[19] çalışması ve 1968'de

15 Bu tutuklamada Kürd aydınları 'Müstakil bir Kürdistan kurmak, asi Kürd lideri mola Mustafa Barzani'ye silah-cephane yardımı yapmak ve Türkiye'deki Kürdlerin gizli teşkilat halinde birleştirme faaliyetlerinde' bulunmakla suçlanmışlardır. Bkz, Bir devrimcinin anısına, Komal yayınları, şubat 1977

16 Peki kemal BADILLI.(1923-1975).
Kemal BADILLI o da çok ısrarlı biri değildi yani; geniş bir insandı, tabi okumuş, tahsilli avukatlık, milletvekilliği yapmış biriydi. Kendisi o sırada kitap yazdı, kürt lügatı, Kürtçe gramiyer diye. Milletvekilliği yaptığı sıralarda yazmıştı. Kendisi Kürtçenin tüm lehçelerine vakıftı. Hatta karaçi(çingene) dediğimiz insanların Kürtçesini bile biliyordu.
Kendisi daha önceleri hiç Kürtçe bilmiyormuş.
-Peki urfada değimliydi?
Urfa'da, ama annesi Urfalı, Urfanın içinden olduğundan köye hiç gitmemiş ve köye gitmediğinden de köyü hiç bilmiyormuş. Lise çağına geldiğinde İstanbul'a gitmiş orada liseyi bitirmiş. Hukuku orada bitirmiş.işte orada okurken ben Urfalıyım deyince arkadaşları; "sen kuyruklu Kürtsün" deyince o da ; "ben Kürtçe bilmiyorum ama bu saatten sonra gidip Kürtçe öğreneceğim." demiş. Ve iyi bir Kürtçeye vakıf olmuş. Öylece meraklıydı, alimdi. Kürtçe lügat hazırlamıştı. Ama ölümü erken oldu. O lügat ta öylece ailesinin elinde kaldı sonra ne oldu bilemiyorum. Ama geniş bir lügat hazırlamıştı. Bende bir kısmını gördüm.
İlk kürt Partisinden milletvekilliği yaptığı söylenir?
Yok öyle bir şey, kendisi Yeni Türkiye Partisi'nden milletvekili olmuştu. O zamanlar kürt partisinin olması mümkün değildi.Şimdi yine biraz serbest. O zamanlar dediğim gibi kürt partisi mümkün değildi. Demokratlar bile ihtilal olunca demokratı yıktılar, astılar. Birkaç tane parti çıktı ; CHP o zamanlar ayaktaydı. Birde Yeni Türkiye Partisi diye bir parti çıktı işte o zamanlar. MHP vardı. Onlara fazla dokunulmadı. Kendisi YTP den milletvekiliydi.
Bkz. Badıllı aşiretinden ve Kemal Badıllı'nın akrabası Abdulkadir Badıllı'nın *'badillıaşireti.com sitesinde* yayınlanan röportajı

17 Şakir Epözdemir, Ferhat Sağnıç'ın kendisiyle yaptığı ve *Gelawej* sitesinde yayınlanan röportajda TKDP'nin Sait Elçi, Faik Bucak, Derwêşê Sado, Ömer Turhan, Şakir Epözdemir ve A. Ş.E. tarafından 11 Temmuz 1965'te Diyarbakır'da Gazi Köşkü'nün bahçesinde kurulduğunu ve programının Faik Bucak, Kemal Badıllı ve Şerafettin Elçi tarafından sıkı bir şekilde incelendiğini söylemektedir. TKDP hakkında 19 Ocak 1968'de bir operasyon yapıldı ve 11'i tutuklu, 5'i tutuksuz olmak üzere 16 kişi Antalya'da yargılandı. Tutuklananlar şunlardı: 1-Mehmet Şakir Epözdemir. Baykan. 2-Şefik İssi. Lice. 3-Mehmet Sadık Gül. Siirt. 4-Abdurahman Uçaman. Diyarbakır.5-Şemseddin Arıdıcı. Diyarbakır. 6-Nezir Aydın. Mardin. 7-Said Elçi. Bingöl. 8-Derviş Akgül(Sado). Siirt. 9-Zübeyir Yıldırım. Mardin. 10-Musa Sağnıç. Tatvan.11-Mehmet Ali Güneş. Bitlis.12-Seracettin Ünlü. Ağrı. 13-Alaettin Laçin. Mardin. 14-Mehmet İskan Azizoğlu. Diyarbakır. 15-Ömer Turhan. Siirt. 16-Şükrü Alpergi.
TKDP davasında avukatlık yapanlar ise şunlardır: Mehmet Ali Aslan, Abdulhamit Karakoç, İhsan Biçici, Tahsin Ekinci, Veysi Zeydanlıoğlu, Latif Aykut, Ayhan Sungur, Hıdır Benzer, İsmail Mungan, Adnan Uğurlu, Mustafa İzol, Edip Altınkanar.
Şakir Epözdemir, Sait Elçi'nin Dr. Şıvan'a angaje olması nedeniyle kendisinin ortak savunma yapma önerisini kabul etmediğini ve Ömer ve Derveş de beni desteklemedi görüşünü öne sürmektedir. Epözdemir sözlü olarak Sait Elçi, kendisi ve Ömer Turhan'ın, yazılı olarak ise Sait Elçi, Derveş Sado ve kendisinin savunma yaptıklarını belirtmektedir.Daha ayrıntılı bilgi için bkz. TKDP, 1968-235 Antalya davası savunması, Şakir Epözdemir, Peri yayınları, mart 2005.

18 Mehmed Emin Bozarslan 1934'te Lice'de doğdu. 1959-1969 yılları arasında Hani, Kulp ve Şarköy'de müftülük yaptı. Bir süre *Günaydın* gazetesi ve Arkın yayınevinde çalıştı. *Mem û Zin* ve *Şerefname* gibi Kürd temel yapıtlarını çevirdi. 12 Mart 1971 darbesinden sonra tutuklandı. Halen İsveç'te yaşamaktadır, 6'sı kız, 2'sı erkek olmak üzere 8 çocuğu vardır. Yayınlanmış onlarca kitabı vardır.

19 Bu alfabeyi ben ilk defa 1976 yılında Diyarbekir cezaevinde yatarken gördüm. O sırada bizim anti-sömürgeci adlı bir komünümüz vardı ve Bozarslan'ın olduğunu sandığımız bu alfabe üzerinde Kürdçe çalışma yapıyorduk. Yanılmıyorsam bu kitap ilk komün başkanımız sevgili

Institut kurde de Paris

yayınladığı *Mem û Zîn*'in çevirisi, KDP Antalya yargılamaları, 1967 ve 1969 mitingleri, DDKO'ların kuruluşları da 1960'lı yılların en önemli gelişmeleridir.

1950'li yılların ortalarından başlayıp DDKO'ların kapatıldığı 1971 yılına kadar olan yılları 'Kürdlerin uyanış ve örgütlenme' yılları olarak değerlendirebiliriz.

Bu yıllardaki mücadele yöntemlerinin tamamen açık ve demokratik bir mücadele şekli olduğu da saptanabilen bir diğer olgudur.

Kürd dilbilimci Reşo Zilan Kürdlerin 1963 yılında merhum Said Elçi'nin öncülüğünde Kürd Demokrat Partisi isimli bir parti kurma girişiminde bulunduklarını, ancak daha sonra bunun geçekleşmediğini söylüyor. Aynı yıllarda I-KDP de sınır boyunda bir irtibat bürosu oluşturuyor ve çeşitli Kürd mellaları vasıtasıyla Barzani hareketine yardım sağlanıyor. Bu büro daha sonra I-KDP tarafından kapatılıyor. Merhum Faik Abik Bucak'ın 1965 yılında Ağrı'dan bağımsız senatör adayı olması da Kürdler üzerindeki ağır baskı sonucu oluşturulmuş bulunan korkunun dağılmasında önemli bir rol oynamıştır. Reşo Zilan, seçimlerden iki hafta önce Ağrı'ya gelip seçim çalışmaları yapan ve Kürdçe konuşmalar yapıp, 'ağalık' gerekçesiyle 55 Kürd'in mecburi iskana tabi tutulmasının asıl nedeninin Kürd olmaları olduğunu açık bir şekilde belirten Faik Abik Bucak'ın Siverek'li olmasına karşın, Ağrı ve yöresinde büyük bir destek bulduğunu, bu durumun da devleti korkuttuğunu ifade ediyor. Reşo Zilan, devletin Faik Abik Bucak'tan çekindiğini, onun Ağrı'da yaptığı konuşmalardan kısa bir süre sonra öldürülmüş olmasının da tesadüfi olmadığını belirtiyor.[20]

Bugün Kürd hareketinin gösterdiği gelişme çizgisi ve sahip olduğu olanaklar ve dünyada meydana gelen başdöndürücü gelişmelerle kıyaslandığında 1971 yılındaki askeri darbeye kadar olan süreçte Kürdlerin yürüttüğü politik ve kültürel faaliyetleri küçümseme olanağı yoktur. 1960 sonrası yürütülen çalışmalar sonucunda bir çok yerde Kürdler bağımsız olarak milletvekili ve senatör seçildiler.[21] Kürd milletvekili ve eski sağlık bakanı Yusuf Azizoğlu'nun partisi YTP[22] bir dönem koalisyon ortağı oldu, bu süre içerisinde Kürd illerinde bir çok yerde hastahane ve sağlık ocakları inşa edildi. Kemal Badıllı gibi hem dilbilimci, hem de şair özellikleri olan Kürd aydınları da YTP'de yer alıyordu ve Nihal Atsız tarafından 'bölücü' olarak görülüyordu. Yine o yılların çalışmalarının bir doğal sonucu olarak Kürdler 1970'li yılların ortalarından itibaren Diyarbakır, Ağrı ve Batman gibi yerlerde belediye başkanlıklarını kazandılar.

Institut kurde de Paris

Muhterem Biçimli tarafından cezaevine getirilmişti. 11 Haziran 2006'da kendisiyle yaptığım görüşmede saygıdeğer Mehmed Emin Bozarslan bu alfabenin kendisine ait olmadığını, Yusuf Ziyaeddin paşa'ya ait olduğunu ve kendisinin tercüme ettiğini söyledi. Bozarslan, kendisinin 2001 yılından itibaren Kürdçe-Türkçe 4 ciltlik bir alfabe ve ayrıca Kürdçe idiomlar üzerinde çalıştığını ve 2010 yılına kadar bu çalışmaları tamamlamayı umduğunu söyledi.

20 Reşo Zilan ile 5 Temmuz'da yapılan özel bir görüşme notlarından.

21 1961 seçimlerinde Ziya Şerefhanoğlu Bitlis'ten Senatör seçildi, Ali Karahan ise Hakkari'den bağımsız olarak milletvekili seçildi.

22 YTP Urfa milletvekili Kemal Badıllı ve Siirt milletvekili Abdullatif Aykut, ki daha sonra TKDP Antalya savunmalarında avukatlık da yapıyor, TBMM'de açık bir oturumda Yusuf Azizoğlu'na karşı yapılan saldırıları cevaplarken Kürdlerin bir millet olduğunu söylerler. Ne varki merhum Yusuf Azizoğlu baskılara dayanamayarak, iki arkadaşının söylediklerine sahip çıkmayınca, Badıllı ve Aykut YTP'den istifa ederler. Yaşar Kaya, YTP'yi Kürdlerin ilk legal partisi olarak değerlendirmektedir (*Lekolin.com*'da G. Çapanoğlu'nun yaptığı röportaj).

MİTİNGLER ÖNCESİ DURUM

1967 mitinglerini hazırlayan ve dinamik kılan bir çok etken vardır. Bunlardan birincisi Kürdlere karşı yürütülen sistematik zulüm ve sömürü politikasıdır. Köylere yapılan komando baskınları bunun önemli bir örneğidir. Kürdler, 'Doğuda Kürdçülük faaliyetleri yoğunlaştı' propagandası sonucunda potansiyel suçlu olarak görülmekteydiler.

Bunun yanısıra Barzani hareketinin Kürdlere verdiği moral ve cesaret de hak arama mücadelesine rol oynayan önemli etkenler arasındadır. Aslında Barzani hareketinin Güney Kürdistan'da gösterdiği gelişme en fazla Kuzey'deki Kürdler arasında etkisini göstermiştir.

Bu arada mitinglerin gerek hazırlanışı ve gerekse bileşenleri açısından bakıldığında TİP[23] ve TKDP'nin Kürdler arasında destek kazanma rekabeti içinde olduğu ve hatta bu rekabetin Doğu Mitinglerine damgasını vurduğu da görülmektedir.

Mitingleri hazırlayan koşulların başında, Barzani liderliğindeki Kürd hareketinin geldiği nokta itibariyle siyasal Türk ırkçılığının boyutlanması ve Kürdlere yapılan saldırılar gelmektedir.

Bu saydığımız nedenleri besleyen Türk siyasal ırkçılığının Kürdlere karşı yürüttüğü rencide edici kampanyalar da Kürdlerin mobilize olmasında, bir araya gelme çalışmalarını hızlandırmada rol oynamıştır.

Mesela, 1959 Nisanında Kerkük'te Türkmenlere yapıldığı öne sürülen baskılar nedeniyle CHP Nigde milletvekili Asım Eren meclise bir soru önergesi vererek, 'Irak'ta Kürdler tarafından Türklere yapılan baskılar hakkında aydınlatıcı malumat ve bunun için gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı' konusunda cevap istiyor ve ayrıca, 'gerekirse mukabele-i bilmisil yapılıp yapılmayacağını' soruyordu.

Asım Eren'in bu tutumu Kürdler arasında, özellikle de öğrenciler arasında infial uyandırmış ve 102 Kürd öğrencisi[24] hem Asım Eren'e, hem de CHP'ye bir protesto telgrafı çekmişti.

CEMAL GÜRSEL, *ÖTÜKEN* VE *MİLLİ YOL* DERGİLERİ

Devlet başkanı Cemal Gürsel 1961'de Mehmet Şerif Fırat'ın *Varto Tarihi* adlı kitabına yazdığı sunuş yazısında, *'tarihin hiç bir devrinde, doğu illerimize bugünkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göç vaki olmamıştır. Dünya*

23 TİP, 13 Şubat 1961'de 12 sendikacının İstanbul Valiliğine verdikleri bildirimle kuruldu. Kurucular şunlardı: Adnan Arkın, Avni Erakalın,Kemal Nebioğlu, Kemal Türkler, İbrahim Güzelce, İbrahim Denzcier, Rıza Kuas, Salih Özkarabay, Şaban Yıldız. Kuruculardan Ahmet Muşlu, Saffet Göksüzoğlu, Hüseyin uslubaş partiden istifa etmişlerdir.
Kurucular 1962 yılında aydınları partiye çağırdılar. Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Adnan Cemgil, Nazife Cemgil, Cemal Hakkı Selek, Yunus Koçak, Fethi Naci gibi aydınlar partiye üye oldular. Kurucular Mehmet Ali Aybar'a genel başkanlık önerdiler. TİP programı 1964'te 1. Kurultay'da kabul edildi. Dr. Tarık Ziya Ekinci, TİP hakkında 41 dava açıldığını söylemektedir. 9 Şubat'ı 1 Şubat 1968'e bağlayan gece yarısı saat 02.00'de kürsüde bulunan TİP milletvekil yazar Çetin Altan'a İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın laf atmasına Çetin Altan'ın karşılık vermesi üzerine AP milletvekilleri kürsüye saldıyorlar. TİP Konya milletvekili Yunus Koçar tabnaca kabzasının kafasına vurulmasıyla yaralanıyor(Dr. Tarık Ziya Ekinci'nin anlatımlarından. Uğur Cankoçak, Cumhuriyet gazetesi, yazı dizisi 13, 14, 15, 16 Şubat 2004). TİP 29-31 Ekim 1970'de yaptığı 4. Kongresinde Kürdlerin demokratik haklarının verilmesini isteyen bir karar aldığı için 1 Mart 1971 askeri darbesinden sonra kapatıldı.

24 Kürdlerin çektiği telgrafa imza atanların bir kısmı aynı zamanda 49'lar davasında yargılanmışlardır. Bunların başında Ziya Şerfhanoğlu, Said Elçi, Said Kırmızıtoprak, Faik Savaş, Nazmi Balkaş, Haydar Aksu, Canip Yıldırım, Ziya Acar, Fadıl Budak, Fevzi Avşar, Mehmet Aydemir gelmektedir.

Institut Kurde de Paris

üzerinde 'Kürt' diye adlandırılabilecek müstakil hüviyetli bir ırk yoktur' görüşünü öne sürmekteydi. Cemal Gürsel Diyarbakır'da yaptığı konuşmada *'size Kürd diyenin yüzüne tükürün'* diye buyurmaktaydı. 1966'daki Varto depremi sırasında ise bakan Haldun Menteşoğlu kendisine karşı yapılan Kürdçe protestolar karşısında, *'insana benzeyen bazı mahlukların ağzından hayvani sesler çıkmaktadır. Eğer sizler bu devletten memnun değilseniz, kendinize bir başkasını arayınız'* diyordu.[25] Nihal Atsız da, 'Cemal Gürsel'in İstanbul Üniversitesinde profesörlerle yaptığı gizli bir toplantıda *'komünizm ve Kürtçülüğü iki büyük tehlike'* olarak nitelediğini söylemektedir.

1960'lı yılların başında Barzani Hareketinin Irak'ta muhalif toplumsal bir güç haline gelmesi, Türkiye ve Suriye'yi Kürd özgürlük hareketine karşı ortak bir saldırıya girişmeye zorlamış ve bu saldırı ancak Sovyetlerin bir notasıyla sona ermişti. Daha 1959'lardan başlayan baskılar, 1960 darbesi sonrası da sürmüş ve Kürd aydın kesimlerindeki arayışları hızlandırmıştı.

Kürdleri harekete geçiren dinamiklerden birisi de *Milli Yol* ve *Ötüken* dergilerinin yayınlarıdır.

Sözkonusu dergilerde Nihal Atsız[26] tarafından yazılan yazılarda, Mehmed Ali Aslan'ın çıkardığı *Yeni Akış* dergisinde Kürdlerden halk olarak sözedilmesi nedeniyle dergi özellikle hedef alınıyor, Kürdlere binbir türlü hakaret yağdırılıp gözdağı verilmeye çalışılıyordu. Nihal Atsız'ın Kürdleri adeta galeyana getiren bu yazısı ibret vericidir ve bu nedenle tamamını okumakta yarar vardır[32]:

"Bütün dünya ile birlikte Türkiye de büyük ve düşündürücü bir değişiklik içindedir. Çünkü bu değişiklik daha çok olumsuz yönlere doğrudur.

Türkiye, çağdaş devlet olmaktan çıkmıştır.

Devlet tarifi nedir? Bir vatanda teşkilatlanmış bağımsız bir millet, değil mi? Türkiye bu tarife uymuyor.

Bir kere bu vatandaki millet teşkilatlanmış değildir. Teşkilatlanmış demek bazı anailkeleri kabullenip benimsemiş, o ilkeler içinde disiplinli, değer hükümleri belli topluluk demektir.

Bu vatandaki millet hangi anailkeleri kabullenip benimsemiştir? Hiç!.... cumhuriyetçilik, kemalizm, lâiklik, müslümanlık, nurculuk, sosyalizm, komünizm, türkçülük, anadoluculuk, demokrasi, faşizm ve daha ne varsa bu millet bunlardan bir tekinin çevresinde bile toplanmış değildir.

Ya değer hükümleri? O da öyle... Ahlâk nedir? Ahlâksızlık nedir? Hürriyet nedir? Zevk nedir? Belli değil...

Bundan dolayıdır ki Türkiye bir karnaval manzarası göstermektedir. Herkes kendi ilkesine ve değer yargısına göre davranınca da ortada disiplin diye bir şey kalmamaktadır. Disiplinsiz bir toplum ilkel bir topluluktur. Zenci oymağı veya Avustralya yerlileri gibi.

Bu görünüş büyük bir hastalığın belirtisidir. Bütün büyük hastalıklarda olduğu gibi türlü türlü âraz göze çarpmaktadır. Teşhis doğru konmazsa tedavi fayda değil, zarar verir. Galiba Türkiye bu durumdadır.

Türkiye'nin illetlerinden birisi bir takım azınlıkların bulunması ve bunların bugünkü aşırı hürriyetten ve dış

---

25 Dr. Şıvan, *Kürt Millet hareketleri ve Irak'ta Kürdistan ihtilali*, s.100, APEC, Stockholm 1997.

26 1905 İstanbul doğumlu olup 1975'te öldü. *Bozkurtların Dirilişi* gibi çeşitli pantürkist kitapları bulunuyor.

27 Nihal Atsız, *Konuşmalar 1*, *Ötüken*, sayı 10, 1967

Institut Kurde de Paris

desteklerden faydalanarak kendi milliyetçiliklerini kendi çaplarında yürütmesidir. 8 Ocak 1967 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki bir haber bu bakımdan çok dikkat çekicidir. Haber aynen şöyledir:

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve beraberindekiler dün Gaziantep'e gelmişlerdir. Yol boyunca halk Cumhurbaşkanına büyük ilgi göstermiş ve tezahürat yapmıştır. Ankara-Reyhanlı yolu üzerinde İsmail Barak isimli işçi, Cumhurbaşkanına hitaben "gelişinizi dört gözle bekliyorduk. Buradaki idareciler Araplar'a toprak dağıtıyor, Türkler'e vermiyor" demiştir. Bunun üzerine Sunay kendisine "Türk topraklarında yaşayan herkes Türk'tür. Türk, Arap diye bir şey yoktur. Türk olmayan varsa gidebilir" cevabını vermiştir. Cumhurbaşkanı daha sonra da Kilis'e uğramış, oradan da Gaziantep'e gelmiştir.

Devlet Başkanı bu cevabı ile Türkiye'deki halkın tek millet olduğunu belirtmek istemiş olsa gerektir. Fakat bu cevap gerçeğe uymadığı gibi Türkleri yani vatanın asıl sahiplerini kıracak ve Arapları şımartacak niteliktedir. "Türk topraklarında yaşayan herkes Türk'tür" demekle iş bitseydi bunu tesbih çeker gibi milletçe hergün tekrarlar, dururduk, fakat gerçek şudur ki Türk topraklarında yaşayan herkes Türk değildir. Türk, Arap diye, hattâ Kürt, Zaza diye, şu ve bu diye 20 millet vardır ve bunlar Türk olmadıklarını bildikleri gibi Türklüğe mal olmamak için de kendi aralarında da dayanışma kurmuşlardır.

Cevdet Sunay'a dert yanan İsmail Barak, soyadına göre o bölgedeki arap ırkından idarecilerin veya oy avcısı partizanların haksızlığına kurban giderek kendi devletinin başkanından derdine em istemiştir. Fakat em bulmak şöyle dursun, büyük bir ümit kırıklığı içinde şaşkına dönmüştür.

Nedense ırkçılıktan hiç hoşlanmayan ve bunu tanınmış siyasîlerden birine "ırkçılık başka ırktan olanları gücendirir" diye açıklayan Cevdet Sunay'dan biz başka türlü bir davranış beklerdik. İsmail Barak'ı sorguya çekerek Araplara toprak dağıtan idarecileri tesbit etmesini ve haklarında kovuşturma yapılması için hükümete direktif vermesini beklerdik.

Bu yapılmamıştır. Yapılmadığı için de o bölgedeki idarecilerin Türkler aleyhindeki işlemleri sürüp gidecektir.

Atatürk olsaydı o türlü idarecilerin külünü savururdu. Fakat yıllardır memlekette zorla estirilen ırkçılık düşmanlığı, kafalara o türlü işlemiştir ki Türk'le Türk olmayan arasında bir anlaşmazlık çıktı mı, en doğru çözüm yolu Türk olmayanı tutmakla bulunuyor.

Cevdet Sunay'ın "Türk topraklarında yaşayan herkes Türk'tür" demesi Türk milletinin asla kabul edemiyeceği bir düşüncedir ve bir çok haklarından vazgeçmiş, bir çok gerçekleri kavrayamamış olmasına rağmen onun çok duygulu bir yönünü incitecek bir sözdür. Bilindiği gibi Türk topraklarında birçok Çingene vardır. Ve bunların şehirleşmiş olanları kendi dillerini unutup Türkçe konuşur olmuşlardır. Böyle olduğu halde Türk milleti, Çingeneleri daima aşağı görmüş, onlarla karışmaktan korku derecesinde çekingenlik göstermiştir.

Anayasanın hükümleri ne olursa olsun, modern millet tarifi için ne uydurulursa uydurulsun, Türk milletinin vicdanına Çingenelerin Türk olduğu inancı kabul ettirilemez. Burada Yassıada duruşmalarının bir safhasını hatırlatacağım:

Adalet Divanı Başkanı Salim Başol,

Institut Kurde de Paris

Demokrat Parti'nin sanıklarını sorguya çekiyordu. Bunlar, İsmet Paşa İstanbul'a gelirken onu zorbalıkla döndürmek, belki de öldürmek istemekten sanıktılar. Demokratlardan biri kendi semtindeki Çingeneleri de bu komploya sokmuştu. Salim Başol sordu: "Hem de Çingeneleri işe karıştırmışsın. Onlar da vatandaş ama Çingene... Buna utanmadın mı?". Yani bir kanun adamı bile Çingeneyi gayet aşağı bulmaktan kendini alamıyordu. Çünkü bu düşünce, bu inanç yüzyılların ürünüdür. Kanunla, nizamla, demeçle beyinlerden ve gönüllerden silinmez.

Demokrasi sayesinde şimdi bu Çingeneler de birinci sınıf vatandaş olmuştur. Gerçi onların memleketteki işi hırsızlık ve yankesicilikten ibarettir ama kanun karşısında vatandaşlarla eşittir ve devletimiz sosyal bir devlettir. Bir değişiklik yapılmadığı takdirde, önümüzdeki yüzyılda Çingenelerden en yüksek kademelere kadar yükselecek kimselerin çıkması elbette mümkündür.

Bir süre önce İstanbul'da Milliyetçiler Kurultayı diye toplanan ve birçok yobazlarla Anadolucuların da katıldığı bir curcunada yontmataş çağından kalma bir yobaz, sözde müslümancılık yaparak "ben hilalî bir Çingene ile de yükseltebilirim" demişti. Millî haysiyetsizliğin böylesi görülüp işitilmiş değildir. Türkçüler, Çingeneyi Türk'le eşit tutan bir islamiyeti reddettikleri gibi böyle bir demokrasiyi de tanımazlar.

Bu Çingeneler, toplum ahlâkını bozacak hangi işler varsa onda ustadırlar. İstanbul polisinin başına bela olan Hacı Hüsrev mahallesi bunlarla doludur. Bunların kadın ve kızları profesyonel yankesicilerden mürekkeptir. Yedi yaşındaki kızların resimleri defalarca gazetelere geçmiştir. Yedi yaşındaki çocuğa ceza verilemediği için küstahlıklarının sonu yoktur. Ceza ehliyeti olan büyükleri ise bu işi daima gebe iken yaparlar. Gebe kadın da tutuklanamaz. Böylelikle İstanbul'da bir Çingene saltanatıdır gider.

İşin daha kötüsü bunların gebe takımından çocuk hırsızlığı cinayetidir. Bu hırsızlıktan kaç tanesi gazetelere geçmiştir. Son olay da 5 Mart 1967 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır. Ankara'da Hacı Bayram Camisi civarında 4 yaşındaki Şükrü'yü kaçıran Çingeneler yakalanmıştır. Heriflerdeki hukuk ve kanun bilgisi yamandır. Kaçırmadık, hoşumuza gittiği için sevmek istedik, korktu, bağırdı diyeceklerdir. Dört yaşındaki çocuk, maksadını iyice anlatamayacağı, tam görgü tanığı bulunmadığı için bu Çingeneler beraat edecek ve tabiî bu kararı "yaşasın Türk adaleti" diye bağırarak karşılayacaklardır. Şükrü böylelikle kurtulmuş olacaktır ama birkaç yıl önce kaybolan zavallı Ayla'dan ses seda çıkmamıştır.

Bir görüşümü de ben anlatayım: Her yaz olduğu gibi geçen yaz da Anadolu yakası banliyösünün türlü yerlerinde gözüken Çingeneler arasında, Küçük - yalı istasyonunda gördüğüm 15-16 yaşlarındaki bir kız şiddetle dikkatimi çekti. Çünkü bu kız sapsarı saçları, masmavi gözleri ve bembeyaz teni ile "ben Çingene değilim, kaçırılmış bir kızım" diyordu. Ama ne yazık ki artık Çingene olmuştu.

Şimdi Türkiye'nin düzenini ve ahlakını bozan bu Çingeneler için bir teklif yapsam da: "Bunların hepsi anayurtları olan Hindistan'a sürülsünler, Hindistan kabul etmezse Hakkarî vilayetine sürülüp yapabilecekleri işlerle uğraşmaya mecbur tutulsalar, yolları sayılı olan o dağlık bölgeden

Institut kurde de Paris

kaçmaları mümkün olmadığı için eğitim ve disiplinle adam edilseler" desem tabiî derhal kıyametler kopar ve "insan hakları", "anayasa hukuku", "özgürlük", "demokrasi", "cumhuriyet", "vatandaşlık" gibi tekerlemelerle faşistliği - miz ve ırkçılığımız tekrar yüzümüze çarpılır, anayasa bilginleri olarak İstanbul'da Ali Fuat Başgil ve Tarık Zafer Tunaya, Ankara'da Bülent Esen bir hamaset heykeli gibi karşımıza dikilir.

Oysa ki ancak 50.000 geri Kürdün yaşadığı ve Barzanî'ye silah kaçakçılığı yaptığı o geniş bölgeye Çingeneleri yerleştirip kaynaştırsak gelecek yüzyılda kimbilir ne insan güzeli vatandaşlar kazanırdık. Irkçılık düşmanları bu insan güzelleriyle evlenerek Hilâli yükseltirlerdi.

Tabiî bu bir fantezidir. Fakat fantezi olarak kaldığı için Çingeneler, yurdu her bakımdan bozmakta devam edecekler ve meselâ Batı Anadolu'nun bir şehrindeki hapishanenin 49 mahpusundan 48 tanesinin Çingene olması gibi karakteristik olaylar eksik olmayacaktır.

Fakat Türkiye'deki azınlıklar yalnız Araplarla Çingeneler değildir. Bir de Kürt vatandaşlarımız vardır ki sayı bakımından hepsinden üstün ve dışardan desteklenmesi bakımından hepsinden talihli olduğu için üstünde durulmaya değer.

Şimdiye kadar gelip geçen hükümetler gibi avcı görmüş devekuşu rolüne girmemek ve göremeyenlerle işitemeyenleri ve uyuyanları uyarmak niyetinde olduğum için gerçekleri açıklamakta pervam olmayacaktır.

Kürtler, Türk veya Turanlı değildir. Buz gibi İranlıdır. Konuştukları dil bozuk, ilkel bir Farsçadır. Tipleri de öyle. Aralarına karışmış az sayıda Türkler'in bulunması veya dillerindeki kelimelerin çoğunun Türkçe olması bu gerçeği değiştirmez. İngilizcedeki kelimelerden çoğunun Norman istilası hâtırası olarak Fransızca olması nasıl İngilizler'i Fransız yapmıyorsa, dokuz yüzyıllık Türk hâkimiyetinin Kürtçeye doldurduğu Türkçe kelimeler de onları Türk yapmaz. Dilin hangi aileden olduğu kelimeleriyle değil, yapısıyla ölçülür. Bu bakımdan Kürtler batı dağlarında kalmış bir takım Farslardır. Zaten birbirince anlaşamayan dört beş ağızla konuşan ve kendilerini Kırmanç ve Zaza diye iki grupa ayıran bu toplulukları "Kürt" diye birleştiren bizleriz.

İstatistiklerimiz Kürtleri bir buçuk milyon olarak gösteriyor. Gerçekte biraz daha fazladırlar. Çünkü istatistiklerimiz ırkları anadillerine göre ayırmakta olup İstanbul gibi batı şehitlerimizde oturup anadilini unutan veya Kürt olmaktan utandığı için kendisini "Türk" diye yazdıranlar da hesaba katıldığı takdirde iki milyon Kürt olduğu kabul edilebilir.

Cevdet Sunay'ın "Türk topraklarında yaşayan herkes Türk'tür" demesine göre bu dağlı vatandaşlarımızın da Türk olması gerekir. Değildir. Ama, haydi kendimizi zorlayarak Türk'tür diye kabul edelim. Bir tarih öğretmeninin bıkıp usanmadan söylediği ve yazdığı uydurmaları kabullenerek dağlı vatandaşlarımız da Türk'tür diyelim. Diyelim ama neyleyelim ki onlar bunu kabul etmiyorlar.

Kabul etmediklerine tanık ararsanız: Biri Kürtçülük dolayısıyla tutuklanıp mahkemeye verilenler ve kanunun yetersizliği yüzünden beraat edenler; biri İstanbul'daki Site Talebe Yurdundaki olaylar, biri de 1966'nın Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım aylarında 4 sayı çıkıp kapatılan "*Yeni Akış*" dergisi. Daha da var ama onlara lüzum yok.

Ben *Yeni Akış* dergisi üzerinde duracağım.

Institut kurde de Paris

Yeni Akış dergisi, bugünkü kanunlarımızın yetersizliğinden ve 27 Mayıs ak devriminin getirdiği aşırı özgürlük havasından faydalanarak Kürtçülük yapan bir dergidir. Kürt davasını Kürt kurnazlığı ile Türkiye'nin doğu illeri davası haline sürüyor ve birçok akılsız Türk'ü de böylece avlamasını biliyordu. Kendilerini haklı gösterecek kozları vardı: Doğu ihmal olmuştu. Fakat bunun kasıttan değil, imkansızlıklardan doğduğunu bilmemezlikten geliyordu. Bütün Türkiye ihmal olmuştu. Kalkınma; tarihi, coğrafi ve iktisadi sebeplerle batı illerden başlıyor, doğuya doğru yayılıyordu. Bunda devletin hiçbir ardniyeti yoktu. Ovadaki "Aydın" ili ile dağdaki "Tunceli" iline kültür ve medeniyet eşit çabukluk ve yoğunlukla götürülemezdi. Bundan başka "Türk" en azından 23 yüzyıllık bir kültürün, teşkilatın, bağımsız devletin mirasçısı idi. "Kürt" neydi? Daha ortak bir dilleri bile olmayan bu devletsiz, kültürsüz, mazisiz kalabalık, cihan devleti kurmuş Türk'le aşık mı atacaktı? Evet, Yeni Akış dergisini çıkaran Türk tebaası Kürt milliyetçileri bunu istiyorlardı. Dergilerinin ilk iki sayısında biraz ihtiyatlı davrandıktan sonra Türk hükümetinin müsamahalı durumunu görerek üçüncü sayıda baklayı ağızlarından çıkardılar. Kürtçe yayın istediler. Hatta Kurtuluş Savaşının zaferle bitmesini ve cumhuriyetin kuruluşunu belirtmek için anayasayı zorlamaya başladılar. Ekim 1966 tarihli olan bu üçüncü sayısının son kapak sayfasında iki tane Kürtçe manzume(!) yayınladılar. Bunlardan birini yazan Kemal Badıllı bugün mebustur. Partisine uğurlu olsun.

1966 Kasımında çıkan 4. Sayıda ise Kürtçe şiirler artık derginin içine girdi ve radyonun da Kürtçe yayın yapması istendi. Son kapak sayfasında ise bu sefer notalı bir Kürtçe manzume bulunuyordu. Makaleler solların ağzı ve taktiği ile yazılıyor, Türkiye'deki "halklara" eşitlik isteniyordu. Yazamadıkları, fakat şurda burda söyledikleri, bize kadar gelen düşünceleri şuydu: Türkiye'de 11 milyon Kürt vardır. Kürt'ten her meslekte mühim adamlar yetişmiştir. Bu şartlar altında neden devletimiz olmasın?

Kürt devleti olamazdı. Çünkü Kürtler bir millet değildi. Farsların dağlı ve ilkel bir kolu idi. Türkler'e göre Yörükler ne ise, Farslara göre de Kürtler o idi. Şu farkla ki Yörükler sosyal seviye bakımından Kürtlerle ölçüşemeyecek kadar üstündüler. Yörüklerden "Yörük Ali Efe", "Demirci Efe" çıkmıştı. Daha önce de "Çakırcalı Efe" çıktığı gibi... Bunlar birer kahramandı. İlk ikisi Yunan'a karşı, daha eski olan üçüncüsü hükümet hizmetinde olan Arnavutlara karşı savaşmıştı. Ya Kürt'ten kim çıkmıştır? Koçero, Hamido, Hakimo veya Tilki Selim. Yani düpedüz adi eşkıyalar, katiller ve hırsızlar...

Netekim Farsların da Kürtler hakkındaki düşüncesi pek olumsuzdur. Farsça-Türkçe bir sözlük olan Burhân-Kaatı tercümesinde (481. Sayfa) Kürtler hakkında şu beyti vardır:

Kesâfettâ-yi âlem gird kerdend
En anha mîsiriştend, Kürd kerdend

Bunun Türkçesi şudur: "*Dünyanın kalabalıklarını topladılar; karıştırarak onlardan Kürt yaptılar*". Bunun altında da Türkçe olarak şu ibare: Vâkıa, bizim semtlerde mem'iyyetleri olmağla dâire-i insânîden hariç kavimlerdir". Bu ibarenin, müellif olan Ali Bin Half'e mi, yoksa mütercim olan Ahmed Âsım'a mı ait olduğu belli değildir.

Institut kurde de Paris

Arslan hükümetimiz Yemliha uykusundan uyanıp bu dergiyi kapatmasaydı arkadan Kürdistan haritaları, bayrakları, millî marşları ve anayasalarının geleceği muhakkaktı.

Şimdi, bu manzara karşısında Türk Devleti Başkanının "Türk topraklarında yaşayan herkes Türk'tür" demesi boşuna bir iyimserlik olarak kalmıyor mu idi? Orası öyle idi ama son cümlesi de çok güzel ve yerinde idi: "Türk olmayan varsa gidebilir".

Evet... Kürt kalmakta direnir, dört beş bin kelimelik o iptidaî dilleriyle konuşmak, yayın yapmak, devlet kurmak istiyorlarsa gidebilirler. Biz bu toprakları oluk gibi kan dökerek; Gürcülerin, Ermenilerin, Rumların kökünü kazıyarak aldık, yine oluk gibi kan dökerek Haçlıların savaşçı şövalyelerine karşı savunduk. Kürtler 1839 yılına kadar askerlik bile yapmadılar. Viyana'dan Yemen'e kadar her yerde Türk ırkının kanı sebil gibi akarken onlar yaşadıkları dağlarda ve köylerde keçilerini güttüler ve fırsat buldukça hırsızlık ve yağmacılık ederek yaşadılar. İran'la yaptığımız savaşlara yardımcı diye geldikleri zaman da daima fırsat kolladılar ve Türk ordusunun yenildiği çarpışmalarda bu sefer İran'la birleşip onu vurmaktan geri kalmadılar. Birinci Cihan Savaşı'nda bize topyekûn ihanet eden Ermeniler, yerleşik Türk halkını vahşi bir kırgınla bitirmeseydi ve dağlarda, sarp köylerde yaşayan Kürtler bu kırgından kurtulmuş olmasaydı bugün çoğunlukta oldukları illerde de azınlık olarak kalmakta devam edeceklerdi. Fakat yüzde yüz çoğunlukta olsalar bile Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde devlet kurmak hayalleri, hayal olarak kalacaktır. Yunanlıların Bizans, Ermenilerin Büyük Ermenistan kurmak hayalleri gibi... Onun için Türk milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olmadan çekip gitsinler. Nereye mi? gözleri nereyi görür, gönülleri nereyi çekerse oraya gitsinler. İran'a, Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletlere başvurup Afrika'da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayranı kabardığı zaman Kağan Arslan gibi önünde durulmadığını, ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin.

Şimdilik bu kadar...

Bu vatanda yaşayan milletin hangi anailkeler çevresinde birleştiği belli değildir demiştim. Eskiden, Osmanlı adı ile anıldığımız zamanda "din ve devlet" ilkeleriyle kaynaşmıştık. Din manevî tarafımızı, devlet ve onun sembolü olan padişah maddî tarafımızı teşkil ediyordu. Ülkemizde şahıs ve zümre çıkarları yüzünden türlü kavgalar ve cinayetler olduğu halde iki anaprensip dolayısıyla sağlam bir toplum durumunda idik. Netekim Batının bizi iyice geçtiği 17. Yüzyılda bile Türkiye'yi tek başına yenecek bir devlet yoktu.

Bugün ise bizi birbirimize bağlayan tek bir düşüncemiz bile yoktur.

Cumhuriyetçilik gönüllerde değil, sözlerdedir. Cumhuriyet nihayet bir rejim yani bir manevî elbise olduğu için bunun çevresinde birleşmek yürütücü ve yaşatıcı bir anadüşünceye sarılmak sayılmaz. 1923-1967 arasındaki 44 yıldan ne kadarın cumhuriyetle geçtiği de ayrı bir sorudur.

Lâiklik de böyledir. Şeriat üstüne devlet kurulması ve resmi dilin Arapça olmasını isteyenler arasında bir Fen Doçentinin bulunması akıllara durgunluk verecek bir nesnedir. Bu curcunaya, milleti en azından iki düşman

Institut kurde de Paris

yığın durumuna getiren partileri de eklerseniz manzara tamamlanır. O partiler sayesindedir ki kahvehaneler ve camilerden sonra mezarlıklar da ayrılmıştır.

Türkiye'nin çöküşü yıllarında tabu bir kelime vardı: Şeriat. Cahil bir kalabalık şeriat isteriz diye ayaklandı mı, artık onlara karşı konamazdı. Şeriat diye istedikleri şey çok defa şeriat ile ilgisi olmayan ıvır zıvır şeylerdi. Mesela yeni usul askerî talimleri şeriata aykırı diye istemezlerdi. İkinci Mahmud, Avrupaî başlık diye "fes"i kabul edince onu da şeriata aykırı bulmuşlardı. Daha sonra aynı geri kafalılar şapkaya karşı fesi tutmakla ne kadar gülünç olduklarının farkında değildiler.

Bugünün tabu kelimesi demokrasidir. Demokrasi, demokratik, demokratlık ve başkaları... O kadar ki demokrasiyi tenkit etmek bile hoş karşılanmıyor. Dinî inancın doruğunda bulunduğu çağlarda dine sövmek nasıl karşılanmışsa demokrasi aleyhtarlığı da öyle görülüyor.

Demokrasiyi son çağ Osmanlıları "Hükümet-i avam" diye tercüme etmişlerdi. Avam hakimiyeti, daha Türkçesi "ayak takımı hakimiyeti" demektir. Demokrasinin geliştiği ülkelerde bu ayak takımını yine aydın bir zümre yönetir. Bundan başka gerçek demokrasilerdeki demokrasi uzun bir gelişme ve olgunlaşma çağından geçerek bugünkü noktaya yükselmiştir.

Demokrasinin bir çok nimetleri olduğu söz götürmez bir gerçektir. Fakat demokrasi için ebedi rejimdir denilirse budalaca bir söz edilmiş olur. Çünkü demokrasi artık milletlere zarar vermeye başlamıştır. Çünkü artık fikir hürriyeti olmaktan çıkmış, kötü fikirlerin de hürriyeti olmaya başlamıştır.

İsveç belki de dünyanın en ileri toplu-

luğudur. Demokratlığına da diyecek yoktur. Doğru insanlardır. Yalan ve küfür bilmezler. Hattâ sakal bırakıp Nur risalesi okumaya başlasalar bizim Nurculara göre en iyi müslümanlar onlar olur. Fakat demokrasi yani davranış hürriyeti, cinsî ilişkilerde tam bir hürriyet haline gelmiştir. Amerika'da öğrenim ve staj görmüş bir dostumdan şu olayı dinledim:

Bir Amerikalı, görevle İsveç'e gelince kızını bir İsveç lisesine kaydettirmek için başvurur. Fakat bir de okulun bahçesinde ne görsün? Öğrenciler için asılmış şöyle bir ilan: Bahçede gebe kız arkadaşlarınızla oynarken dikkatli davranın".

Yani çarpıp falan çocuk düşmesine sebep olmayın. Amerikalı kaç yılın Amerikalısı olduğu halde gözleri faltaşı gibi açılır ve bu hürriyetten korkarak kızını okula vermekten cayıp döner.

İsveç'in hürriyeti burada bitmiyor. Homoseksüel dernekler de kurulmuştur. Bu yüzdendir ki Fin -Rus savaşı sırasında 7000 gönüllü ile Finlere yardım ederek onların büyük sevgisini kazanan İsveçliler bugün Finlilerin gözünde bayağı yaratıklar olmuşlardır. Dövülüp sövülen haysiyetsiz yaratıklar.

İsveç, hürriyetin kötüye kullanıldığı tek ülke değildir. Daha geçenlerde İngiltere'de iki tarafın rızası ile homoseksüel münasebetleri kabul eden bir kanun (buna kanun değil, dümbelek bile denemez ya) kabul olundu. Bu kadar muhafazakâr ve demokrasinin anayurdu olan Majeste Kraliçenin memleketinde bu rezalet yapıldıktan sonra artık bu dünyada:

"Olmaz, olmaz deme, olmaz olmaz."

düsturu bütün sertliğiyle söz yürütecek demektir. Netekim harikalar diyarı Amerika yine bir rekor kırmıştır. 4 Nisan 1967 tarihli Cumhuriyet gaze-

Institut kurde de Paris

tesinin üçüncü sayfasından aynen aldığım şu habere bakın:

Amerikalı Gençler Vietnam'a Gitmekten Nasıl Kurtuluyor?

Newyork (A.A.) - Vietnam Savaşı, Amerika'da 150 yıldan beri görülmemiş bir duruma, yani Amerikalıların Kanada'ya gitgide artan bir şekilde göç etmelerine yol açmıştır.

CİA'nın yerli ve yabancı pek çok teşekkülle para yardımı skandalını ortaya çıkaran "Ramparts" dergisinin bildirdiğine göre, "1812 yılından beri hiçbir zaman bu kadar çok sayıda Amerikan vatandaşı Kanada'ya hicret etmemiştir"

Dergiye nazaran, sadece 1966 yılında 17.514 Amerikalı Kanada'ya hicret etmiştir. Bu rakam 1965'te hicret edenlerin sayısına nazaran yüzde 16 nispetinde bir artışı göstermektedir. Bu muhacirlerin birçoğunu, Vietnam'daki savaşa gitmek istemeyenler teşkil etmektedir. Kanada, memleketinde askere gitmek istemediği için hicret edenlere kapılarını açık tutmaktadır. "Ramparts" dergisine göre, Amerika'da kalan ve askere gitmek istemeyen gençler için ise askere çağrılmadan önce ihtiyat olarak kaydını yaptırmak, yahut polis, FBİ, CİA'ya girmek için başka yollar da vardır. Geçen yıl 3.000.000 genç, psikiatrların "şimdiye kadar birini öldürmek veya birine tecavüz etmek arzusunu duydunuz mu" sorularına "evet" cevabını vererek askerlikten kurtulmuştur. Vietnam'a gitmek istemeyen diğer bazıları ise cinsî sapık olduklarıyla övünmekte ve muayene komisyonu önünde bunu ispat edecek şekilde davranmayı tercih etmektedirler. Dergiye nazaran, dantel iç çamaşırları giymek ve muayene heyetine dahil olanları öpmek de iyi sonuç vermektedir.

İşte bütün bu rezaletler demokrasinin ürünleridir. Çünkü insanlarda itidal yoktur. Güzel şeyleri aşırılıkla yozlaştırırlar. Sınırları keskin olarak çizilmeyince aşılır ve vicdan, düşünce hürriyeti olarak başlayan demokrasi hayvanî seks hürriyetinde karar kılar. Seks özgürlüğü başladı mı, utanma damarları çatlar. Kamuoyunun temsilcisi olduğunu iddia eden gazeteler cihanın ünlü fahişelerini seks ilâhesi diye ortaya koymaya başlayınca ve savcılar kanunî işlem yapacakları yerde bu resimler estetik düşünceler ile seyretmeye koyulunca artık yol açılmıştır; o halktan hayır gelmeyecek demektir. Riyakârlık ayyuka çıkmış demektir. Dışarıdan kamuoyunu temsil, özgürlük, demokrasi, anayasa, basın hürriyeti... İçerden hangi fahişenin resmi daha çok satış yapar kaygısı...

Şu yukarıdaki Amerikan haberine göre Amerika'nın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Ben kendi düşüncemi söyleyim: Zaten millet haline gelememiş olan bu çok zengin, tekniği çok ileri topluluk, önümüzdeki beş on yıl içinde bir silkiniş yaparak kendine gelmezse içerden Zenciler, dışardan Japonlar veya Ruslar tarafından yok edilecektir. Ahlâksızlığın, tembelliğin, korkaklığın, hamakatin, seks rezaletinin sonu budur. Roma, Abbasi İmparatorluğu ve Bizans da kendi zamanlarının Amerikası idiler. Tarih yapraklarında kaldılar.

Şimdi kehaneti bırakıp bugünkü durumumuza gelelim: Türkiye, Tanrı'ya havale olunmuş bir devlettir. Devletliliği de yalnız adındadır. Çünkü devlet vasıfları bulunmayan devletimsi bir topluluktur. Hükümet milletle değil, büyük işlerle, hayallerle uğraşmaktadır. Halk Partisi, Demokrat Parti ve Adalet Partisi komünizm aleyhinde gözüktükleri, Türk milletini yükselt-

Institut kurde de Paris

meyi sözde amaç edindikleri halde bunun baş şartı olan eğitimde hiçbir millî hamle yapamamıştır. Halk Partisi Köy Enstitülerini kurup milleti beş on yılda kalkındırmayı tasarlamış, fakat bu işin başına komünist Tonguç Baba'yı getirmiştir. Neticede bu okullar komünist yuvası haline getirilmiş ve Türklüğü kalkındıracak olan bu okullardan birinde Türk bayrağı lağıma atılmıştır. Bu olay ve Müfettiş İsfendiyaroğlu'nun komünizm faaliyetleri hakkındaki raporları kaç kere açıklandığı halde bu memlekette hâla Köy Enstitülerinin yine kurulmasından söz edilir.

Bunlar ya gafil, ya haindir. Üçüncü şık yoktur.

Türkiye'de bugün kanunlar yürürlükte değil. Nizamlar da öyle. Alabildiğine bir sokak hürriyeti vardır. Bu memlekette halkın birinci vazifesi, Türk istiklâlini veya Türk cumhuriyetini korumak değil, birbirini rahatsız etmektir. Birkaç örnek vereyim:

İstasyonlarda bisikletle gezmek, vapur ve trenlerin bazı yerlerinde sigara içmek, sinemalara küçük çocuk getirmek yasaktır. Bu yasaklar her gün herkes tarafından bozulur. Sigara içmeyenlere mahsus bir vagonda bir gün bu yasağı bozan birisini memura göstererek sigara içirmemesini istedim. "Ben zabıtai Belediye Memuru değilim" diye cevap verdi. Kalabalık vagonlarda pilli radyosunu iyice açarak İngilizce miyavlama dinleyen hödükler günden güne çoğalmakta, memurlar bunlara ses çıkarmamakta, velhasıl demokrasi tam anlamı ile "ayak takımı hakimiyeti" halini almaktadır.

Demokrasi taraftarları diyecekler ki: "Demokrasinin ne günahı var? Demokrasi bu değildir. 'Suç onu anlamayanlardadır" doğru. Vitamin de çok iyi faydalı, hatta hayati bir şeydir. Fakat insanlar aptallaşıp da sağlık kazanalım diye avuç avuç vitamin yutmaya kalkarlarsa, doktorlar da ahlâksızlaşıp onlara bol bol vitamin reçetesi yazmaya başlarlarsa yapılacak tek şey, insanların vitaminden ölmelerini durdurmak için vitamini piyasadan kaldırmak olur. Demokrasi bu duruma gelmek üzeredir. Eskişehir gibi Türkiye'de cinayetlerin en az işlendiği, halkının başka illerden daha iyi olduğu bir yerde lise kızları bir gazeteye toplu bir mektup yazarak ne istediler biliyor musunuz? Mini etek giymek hürriyeti. Osmanlı tarihinde bir "söz ayağa düşmek" deyimi vardır. Bugün tam o durumdayız. Sözün ayağa düşmesi, her kafadan bir ses çıkması, yalnız çıkarların düşünülmesi toplum için kötü belirtilerdir. Bunlar ölümcül bir hastalığın görünüşleridir. Kesin bir müdahale olmazsa sonuç acıklı olacaktır.

Türkler acayip bir millet oldu. Kendisine yapılan fenalıkları unutuyor. Kendisinden başka kimseye düşmanlık gütmüyor. Evet, Türkler kendilerine düşman bir millet oldular. Kendilerini yok edebilecek ne varsa ona sarılıyor, kendisini yükseltebilecek ne varsa onu tepiyor. Nurcu oluyor, Arapçı oluyor, Moskofçu oluyor, fakat Türkçü olmuyor. Bütün dünyanın birleşeceğini kabul ediyor da bütün Türklerin birleşeceğini kabul etmiyor. Yeni bir şeye ihtiyacı oldu mu gözünü hemen dışarıya çeviriyor. Bu, acaba bende de var mı diye bir an bile düşünmüyor.

1965 Nisanında Magna-Charta'nın bilmem kaç yüzüncü yıl dönümü dolayısıyla bizim radyolarımızda da konuşmalar yapıldı, profesörler demeç verdi. 1 Nisan 1965'te saat 1940'ta bir İngilizin şu sözü bütün törenin en anlamlı özetiydi. Şöyle demişti: "Bir

Institut Kurde de Paris

milletin anayasası tarihî efsaneler süslenmedikçe kupkuru bir şeydir". Bu ne güzel, ne doğru sözdü. Anayasa bir milletin temel düzeniydi. Yüzyıllardan beri gelen geleneklerin, göreneklerin bir özü olmak, milletin ruhunda yaşamak zorunda idi.

Bizim anayasamızda böyle bir unsur var mı? Anayasayı hazırlayan profesörler bunu düşünmüş, düşünebilmiş miydi? Türkler tarihini, millî efsanelerini biliyorlar mıydı? Şüphesiz, onlar bu şartlardan hiçbirine haiz değillerdi. Onlar sadece okuyup öğrendikleri başka millet anayasalarından bir terkip yapmışlar, hepsinin en iyisini seçmeye çalışarak en iyi örneği bulduklarına inanmışlardı. Yaptıkları bir tercüme, bir iktibas, adaptasyon veya intihaldi. İstediği kadar mükemmel olsun, Türk değildi. Edebiyat dehası Goethe'nin Faust'u Türkçe'ye çevirmekle Türk eseri olmakla kalıyorsa başka anayasalardan aparılan ve aktarılan bu anayasa da öylece milli olamıyordu. Profesörlerden hangisinin aklına bir de Türk anayasası olduğu gelmişti? Ve nihayet bir anayasa sadece bir hukuk işi miydi? Aynı zamanda tarihi gelişmenin sonucu değil miydi? Öyleyse bu anayasa hazırlanırken neden tarihçilerin düşüncesi sorulmamıştı? Sorulmalıydı. Çünkü hukukçularımızın cihan piyasasındaki mevkii ancak sıra adamı olmaktan ibaretken tarihçilerimizin uluslar arası ünü ve yeri vardı. Bu yapılmadı. Yapılamadığı için Türk devletinin "sosyal" devlet olduğu kaydolundu. "Türkçü" devlet olduğu kaydolunmadı. Onun için ben bu anayasaya "hayır" dedim.

Demokrasiler gitgide avam hakimiyeti haline geldikçe zekadan da yoksun bir durum arzediyor. Zeka kıtlığının en büyük tanıklarından biri Amerika'nın davranışıdır. Afrika'da kurulan Yamyam cumhuriyetlerine yardım etmek için Amerika buralarda seçimle iş başına gelmiş hükümetlerin kurulmasını şart koşuyor. Birkaç milyonluk nüfusları arasında okuyup yazan ancak bir iki bin kişinin bulunduğu, yüksek öğrenim yapmamışların beş altı kişiden ibaret bulunduğunu bu devletlerde seçimle gelen hükümet meşru hükümet mi olacaktır? Yamyamlar seçimden ne anlar?

Suudi Arabistan'da seçimle gelmiş bir hükümet yok. Fakat aklı başında bir tek adam, şimdiki Kral Faysal bu iptidai ülkeyi gayet güzel yönetmekte ve kalkındırmaktadır. Kalkınmanın demokrasiyle, cumhuriyetle ilgisi yoktur. Kalkınma aklı başında insanların disiplinle yöneteceği bir iştir. Almanya ve Japonya bugünkü seviyelerine demokrasi ve cumhuriyetle değil, krallıkla ve mutlakıyetle gelmişlerdir. Almanya ve Japonya'daki Millet Meclisleri bir demokratik organ değildi. Atatürk ve İnönü zamanındaki bizim Meclisler gibi destekleme organlarıydı.

Türkiye'yi devlet olmaktan çıkaran sebeplerin birisi de bizdeki Moskofçulardır. İnsan kötü niyetli olduktan sonra kanunların zayıf taraflarını bularak istediği gibi faydalanır. Millet haklarını savunur gözüküp sınıf düşmanlığı yaratır. Lâiklik diye manevî değerler baltalanır. Hürriyet diye anarşi öne sürülür. Her türlü kargaşalık yapılır.

Üniversitelilerin bir takımı bunlara kapılıverir. Çünkü bu çocuklar liselerden sağlam bir millî terbiye alarak gelmiş değillerdir. Liselerde millî olarak ne vardır? Edebiyat mı? Tarih mi? Müzik mi? Hiçbiri...

Öğretmenler büyük çoğunlukla kupkuru insanlardır. Okumazlar. Düşünmezler. Yalnız alacakları maaşı, tatil

Institut Kurde de Paris

günlerini, intibak kanunlarını bilirler. Çekingendirler. Çoğu hastalıklıdır. Büyük bölümü geçim sıkıntısı içindedir. Aralarında milliyetçi olanları da Bakanlık tutmaz. Bunlar solcularla sürülürler. Okullarda disiplin olmadığı için sinirleri bozuktur. Tedaviye muhtaç insanların ders vermesi toplum yapısında gedikler açmaktadır. Bu gediklerin yarın farkına varılacaktır.

Öğrenciler de ayrı bir trajedidir. Çün- kü bu çocuklara gazete, dergi, sinema, tiyatro, sokak, plaj, radyo ve her şey kötü örnekler vermektedir. Üzüm üzüme baka baka kararır. Kişiye kırk gün deli deseler deli olur. Ben her gün tren, vapur ve otobüsle işime gidip geldiğim için öğrencileri görüyorum, görünüşü korkunçtur. Eğitim reformu yapılmazsa, çok sert disiplin uygulanmazsa Türkiye'nin geleceği karanlıktır. Bir millet baraj ve fabrika ile değil, daha önce milli ruh ve ülkü ile kalkınır. Manen çökmüş bir millete endüstri tesisleri yapmak, ölüye balo elbisesi giydirmeye benzer.

Türkiye'de öğrenci vasfına lâyık topluluk bir dereceye kadar İmam-Hatip Okullarında var. Dinî inançla birlikte eski bir Türk terbiyesini sakladıkları için bu çocuklarda bir üstünlük derhal göze çarpıyor. Bunlar dinî bilgilerle birlikte çağdaş bilimleri de öğrenerek yetiştikten ve halka hitap etmeye başladıktan sonra Türkiye'nin manzarası değişecektir. Eski hocalar "milimetre"nin ve "Venezuela"nın ne olduğunu bilmeyecek kadar cahildiler. Arapçayı da bilmiyorlardı. İmam-Hatip Okulları öğrencileri seçkin ve millî şuurlu öğretmenler elinde yeti-şirse yurt için büyük kazanç olur. Atatürk medrese ve tekkeleri kapattığı zaman bir yüksek İslam Enstitüsü açsaydı şimdiye kadar yetişmiş olacak olan birkaç bin aydın din adamı Diyanet İşlerinin başında ve sıra görevlerinde bulunur, "radyonun içinde melekler vardır; konuşan onlardır" diyen Kürt Sait gibi karacahil yobazların ardından binlerce gafil Türk gitmezdi."

Denebilir ki, bugün batıda "*Kürdler Barzani*"ye gitsin, "*Kürdler Diyarbakır*"a sloganlarının tarihsel bir arka planı vardır: bugünkü silahlı çatışmalar daha yokken ortaya çıkan ve devlet tarafından desteklenen Türk siyasal ırkçılığının uzun vadeli çalışmasının planlı bir sonucudur.

Taha Akyol Nihal Adsiz'ın bu davranışını şöyle yorumlamaktadır:,

'ATSIZ 1967 yılında bir dergide peş peşe üç makale yazdı. Okuyan bir Kürt, kendisini dışlanmış, aşağılanmış hisseder di. Bu yazılar Kürtçülüğe büyük bir ivme kazandırdı; meşhur 'Doğu Mitingleri'nin itici güçlerinden biri oldu!

Irkçı ya da etnik bir Türkçülük anlayışının 'karşıtını' nasıl beslediğinin tipik bir örneğidir bu... (Atsız bu yazılardan dolayı yargılandı, 1973'te mahkûm edildi.)[28]

Nihal Atsız'ın çeşitli yazılarında ve konuşmalarında Kürdler hedef yapılmıştır. Kürdleri hedef alan yazılarının bazıları şunlardır: *"Kıbrıs'tan sonra Kerkük"*[29], *"Kürtler ve komünistler"*[30], *"Bağımsız Kürt devleti propagandası"*[31], *"Kızıl Kürtlerin yaygarası"*[32], *"Konuşmalar 3"*[33], *"Vasiyetname"*[34]. Nihal Atsız bu yazı

[28]Taha Akyol, *Milliyetçilik*, Milliyet, 14 nisan 2005

Institut Kurde de Paris

ve konuşmalarında Kürdleri aşağıladığı gibi onları 'düşman' olarak da nitelemektedir. Yanısıra Türkiye siyasi sınırları içinde yaşayan diğer etnik guruplar da Atsız'ın hakaret ve tehditlerinden nasibini almaktadır[35]. Atsız'ın, İtalyan diktatörü Mussoloni'ye hitaben yazdığı 'Davetiye' başlıklı şiir ise onun Türk ırkından farklı ırklara nasıl baktığına iyi bir örnek oluşturmaktadır:

"Ey Benito Musolini' Ey gayet yüce
İtalyanlar başvekili muhteşem Duce!
Duydum ki yelkenleri edip de fora
Gelecekmiş orduların Bosfora,
Buyursunlar. Bizim için savaş düğündür
Din Arabın, hukuk sizin, harp Türkündür."

KÜRDLERDEN *HODRİ MEYDAN* BİLDİRİLERİ

Sözkonusu yazılar Ali Beyköylü, Reşo Zilan, Mesud Uysal gibi Kürd aydınlarını harekete geçirir. Reşo Zilan, o sıralarda birçok kimsenin Nihal Atsız'ın yazdıklarından habersiz olduğunu ve kendilerinin Kürdleri Nihal Atsız'ın yazdıklarından haberdar ettiklerini söylüyor. Bir bildiri hazırlanıyor ve Kürd Öğrenci Derneklerinin imzasına açılıyor.

Kürd öğrencileri ise *Kim kimi kovuyor? Hodri Meydan* başlıklı bildiri ve protestolarla siyasal Türk ırkçılığına karşı tutum geliştiriyorlardı. 19 Doğulu Yüksek Tahsil Derneği yayınladığı bildiride şöyle diyordu:

> "Kim kimi yokediyor, kim kimin başını belaya sokuyor? Ve kim kimi kovuyor? Tarihin en eski çağlarından beri bu topraklar üzerinde yaşayanları, bu topraklardan kovacak bir kuvvet ne olmuş ne de olacaktır. Asıl kovulacaklar halkları birbirine düşürmek emelinde olan hayalaperestlerdir. Doğulu gençler olarak 'Kürd davasını kurt kurnazlığı ile Türkiye'nin Doğu illeri davası halinde ileri sürmek niyetinde değiliz. Doğunun geri kalmasının nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için vatandaşlar arasında mevcut ırk, dil, din ve mezhep farklarını istismar ederek onları düşman kamplara bölmek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alandaki yansıması faşizmi, ırkçılığı ve ümmetçiliği nefretle red ediyoruz. Türkiye'de anayasa çerçevesinde beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır."[36]

Kürdlerin hak arama mücadelesinin önemli şahsiyetlerinden Ali Beyköylü, Ötüken dergisinin yayınlarına karşı hazırlanan bildiriyi kendisi, Ahmet Kotan (Reşo Zilan) ve Hikmet Buluttekin'in hazırladığını söylüyor.[37] Kürd derneklerinin imzasıyla yayınlanan

29 *Ötüken*, 17.07.1965, sayı 19

30 *Ötüken*, 30 nisan 1966, sayı 28

31 *Ötüken*, 19 Haziran 1967, sayı 45

32 *Ötüken*, 16 Haziran 1967, sayı 42

33 Ötüken, 1967, sayı 43

34 Oğlu Yağmur Atsız'a bıraktığı Vasiyetname *Milli Yol*'un 68. sayısında yayınlanmıştır.

35 Atsız'ın sözkonusu yazı ve konuşmalarının tam metni bu çalışmanın sonundaki ekler bölümünde yer almaktadır.

36 İsmail Beşikçi, *Doğu Anadolu'nun Düzeni-2*, 1969, Yurt yayınları

37 8 Ekim 2005'te Diyarbakır'da bir araya gelen Rızgari-Ala Rızgarı geleneğinden gelenlerin toplantısında konuşan Ali Beyköylü sözkonusu açıklamayı orada yapmıştı.

Institut kurde de Paris

bu bildiri konusunda Sıraç Bilgin'in görüşlerine ilerleyen bölümde yer vereceğiz.

Milli Yol'da yazılanlar

İsmet Tümtürk(1917-1998) ve Nihal Atsız yakın arkadaştılar ve ikisi de 1944 yılındaki 'Irkçılık ve Turancılık' davasında yargılanmışlar ve daha sonra beraat etmişlerdi. İsmet Tümtürk'ün babasının Servet-i Fünun şairlerinden Cenap Şahabettin olduğu biliniyor. Aksiyon dergisinde Tümtürk'ün annesinin ise 'Kürdçü Bedirxanların kızı' olduğunu iddia edilmektedir.[38]

Milli Yol'da yazılan yazılardan birisinde ise şöyle denmekteydi:

> "Jandarmalar, ordu birlikleri boşuna taban teper dururlar ve hiç bir şey değişmez. Oraları iyi bilenler bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartı, dağların durumu, yol durumu vb. Bu hali mukadder kılıyor derler. O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değil. Oralarda yalnız devlet nizamları değil Türklük de iğretidir. Daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp dağlık yerler devletin yalnız parasını yer o kadar. Ve boşuna yer. Onlardan devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir. Halbuki bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay çare. Oraya Kazak, Kırgız göçmenlerini silahlarıyla olduğu gibi yerleştirmek."[39]

Kürd öğrenci dernekleri ise bu hezeyanlara karşılık şu cevabı vereceklerdir:

> "Bilinmelidir ki Hakkari ne bir hapishane, ne bir tımarhane ne de ıslahhanedir. Türkiye için İstanbul neyse Hakkari de odur. Islah edilecekler buralarda yaşayan vatandaşlardan ziyade bu sapık ideolojileri savunanlardır."

Görüleceği üzere o yıllarda da Hakkari güncel tartışma konularından birisini oluşturmaktadır. Devlet Hakkari'ye yatırım yerine daha o yıllarda 7.5 milyon liraya bir hapishane yaptırmıştır.

Kürdlerin sivil hak arama mücadelesinde önemli bir kilometre taşı olan 1967 mitingleri her türlü görüşe mensup Kürdlerin katıldığı, desteklediği geniş katılımlı kitlesel eylemlerdir. Bu mitingler aralarında Bülent Ecevit'in ve Kemal Satır'ın da bulunduğu çeşitli politikacılar tarafından dikkatle izlenmiştir.

Bu arada MİT'in de sözkonusu mitingleri yakından izlediği anlaşılmaktadır. *Ant* dergisinde konuyla ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir:

> "CHP ve AP tarafından 'planlı' bir şekilde ihmal edilen Doğu Anadolu'da birbirini izleyen protesto mitingleri, egemen sınıfların ve gelişmiş bölgelerin temsilcisi olan iktidarı telaşa düşürdü. Doğu mitinglerinde yapılan konuşmaları teksir ettiren İçişleri Bakanı Sükan, Emniyt Genel Müdürlüğü ve Milli İstihbarat Teşkilatı'nı bu dosyaları incelemekle görevlendirdi. Mitinglere bütün partilerin temsilcileri çağrıldığı halde son Siverek mitinginde sadece TİP temsilcileri Behice Boran ve Tarık Ziya

[38] *Aksiyon*, sayı 405

[39] İsmet Tümtürk, *Milli Yol*, sayı 14, 20 Nisan 1967, aktaran İsmail Beşikçi

Institut Kurde de Paris

Ekinci katılmış ve doğunun dertlerini dile getirmişlerdi. Sükan bu durumu istismar ederek mitinglerin tertiplenmesini TİP'in üzerine yıkmak ve bölgecilik yaptığı iddiasıyla bu partiyi kapattırmak hesapları peşindedir. Ama Faruk Sükan'ın tertiplediği bütün Bond özentisi oyunlar gibi bu da fiyasko verecektir. Çünkü Türkiye'de yargıçlar vardır."[40]

1967 MİTİNGLERİ

Mitinglerin yapılış tarihi sırasıyla şöyledir:

Silvan: 13.08. 1967

(DDKO dava dosyasında bu mitingin tarihi 13.03.1967 olarak verilmektedir). Bu mitingin tertip komitesinde Niyazi Tatlıcı, Mehdi Zana ve İsmet Özcan bulunmaktadır. Dr. Tarık Ziya Ekinci'den aldığım bilgilere göre (1999'da ve en son olarak 29 Mayıs 2006'da) Silvan mitinginin düzenlenmesinde Mehdi Zana ve Silvan TİP Başkanı Abdülkerim Ceyhan'ın büyük rolü olmuş. Bu mitingde birçok kişi konuşmuştur. Bu mitingte konuşanlardan birisi Mehdi Zana, Dr. Tarık Ziya Ekinci, M. Ali Aslan, Nihat Sargın, Said Elçi, Osman Aydın, Mustafa Döşünekli konuşuyorlar. Mitingte M. Ali Aslan '*Rev*' başlıklı Kürdçe bir şiir okuyor. Mitingte '*sömürü ve zulme hayır, Mezrabotan çocukları uyanın*' gibi sloganlar atılıyor.[41]

Diyarbakır: 3 Eylül 1967 [42]

Diyarbakır mitingi öncesinde Doğan Özgüden'in çıkardığı *Ant* dergisinde şunlar yazılıyor:[43]

"**Doğu Mitingi:** Çilekeş Doğu Anadolu emekçilerinin sorunlarını dile getirmek, doğuluları hor gören zihniyeti takbih etmek üzere Diyarbakır'da Doğu ve Güneydoğu Mitingi düzenlendi. Miting çağrısında 'bugün Türkiye planlı bir şekilde kalkınırken sen yine planlı bir şekilde geri bırakılmaktasın. İkinci beş yıllık kalkınma planı batı-doğu uçurumunu daha da derinleştirmektedir. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi seni öz yurdundan kovamk için düşünen faşist-Turancı zihniyete karşı hükümet lakayt kalmıştır' denilmektedir. Miting, çıkarcı çevrelerde ve bir kısım basında büyük telaş uyandırmış, 'isyan' olarak nitelendirilmiştir. FKF İstanbul Sekreterliği ise bir bildiri yayınlayarak, anayasa haklarını kullananlara asi diyenleri demokrasi düşmanı olarak ilan etmiştir."

Ant dergisi Miting sonrası ise mitingle ilgili olarak ise şu bilgileri vermektedir[42]:

"Doğu Mitingi: Doğu'nun çeşitli illerinden gelen temsilcilerin katıldığı "Doğu ve Güneydoğu Mitingi" Diyarbakır'da 20 bin kişinin iştirakiyle yapıldı. Bazı ırkçı ve turancı unsurların doğudaki etnik gruplar aleyhindeki yayınlarını ve doğu bölgesinin beş yıllık planda ihmal edil-

40 *Ant* dergisi, 13.10.1967

41 Mehdi Zana, *Bekle Diyarbakır*, Doz yayınları, 1991, s.93

42 *Ant* dergisi,12.9.1967

Institut kurde de Paris

mesini protesto etmek üzere yapılan mitingte TİP Diyarbakır milletvekili Dr.Tarık Ziya Ekinci, 'bugün yurdumuzun doğu ve batı bölgeleri arasında her yönden derin bir uçurum vardır. Asırlardan beri ihmal edilmiş doğunun kalkınması maalesef bugün politikacılar arasında polemik konusu yapılmak istenmeketdir' dedi. Sağcı gazetelerin ısrarlı tahrikleri üzerine mitingte konuşan hatiplerden Edip Karahan, Avukat Cahit Ülgen, Hasan Akkuzu, Bahri Koçkaya ve Sait Elçi hakkında tutuklama kararı verildi."

Diyarbakır mitingi ile ilgili bilgiler bu mitingin yapılanlar arasında en büyüğü olduğunu gösteriyor. Ant dergisi mitinge katılım sayısını 20 bin olarak veriyor.

Dr. Tarık Ziya Ekinci bu mitinge Edip Karahan'ın destek verdiğini söylüyor. Bu mitingin tertip komitesinde Talat İnanç, Mustafa Karacadağ, Necip Basak ve Şerif Issi'nin olduğu söyleniyor. Bu miting sonrası merhum Said Elçi, Av. Cahit Ülgen, Hasan Akkuzu, Bahri Koçkaya tutuklanmışlardır. Mitingte Said Elçi, Edip Karahan, Dr. Tarık Ziya Ekinci, Kemal Burkay, Nevzat Nas konuşuyorlar. Toplam konuşmacı sayısının 20 olduğu söyleniyor.

Bu mitingle ilgili olarak Mehdi Zana şunları anlatıyor:

"Diyarbakır mitingi de çok ihtişamlı geçmişti. Ona anlam katan şeylerden biri de, Edip Karahan'ın konuşması oldu. Edip Karahan konuşmasının başında, 'merhaba Kürd kardeşlerim' demiş, konuşmasının diğer bölümünde ise, Sunay'ın Bingöl ziyaretine değinmişti: 'bundan yaklaşık 10 gün önce, vurdumduymazlardan biri Bingöl'e gelerek, orada bir konuşma yapmış. Konuşma da konuşma olsa bari, adam düpedüz saçmalamış. O da aklınca kendini bir şey sanıyor' dediğindeyse güvenlik kuvvetleri Karahan'ı hemen oradan alıp götürmüşlerdi.[43]

Siverek:24 Eylül 1967

Mitingin tertip komitesinde Cemal Karahan, Hamza Kaynak ve Mustafa Düşünekli bulunuyor.[44] Toplam 16 kişinin konuştuğu belirtiliyor. Konuşmacılar arasında Dr. Tarık Ziya Ekinci, Said Elçi, İdris Arıkan, Kemal Burkay, Abdülkadir Karaagil, İslam Azizoğlu, Behice Boran, Ahmet Kotan (Reşo Zilan), Hikmet Buluttekin ve Nevzat Sağnıç bulunuyor. Mehdi Zana'nın anlatımlarına göre miting öncesi baskılarla karşılaşıyorlar: 'Siverek mitingi öncesi davul zurnacılar karakola götürülmüştü. Davul zurnacıların ellerine ve bellerine zincir bağlanarak alana getirilmeleri ve, alanda zincirlerin kırılır gibi çözülmesi halkta heyecan yaratıyor.'

Dr. Tarık Ziya Ekinci, Nevzat Sağnıç'ın Siverek'de değil, Silvan'daki mitingte konuştuğu inancında ve 'o sırada küçüktü, 10-11 yaşlarındaydı' dedi. Dr. Ekinci, 'Feqî Husên bunu propaganda unsuru olarak kullandı. Ben ve Mehmed Alı Aslan ona Silvan'da dedik ki, 'Mêro hek tu mêr î, were tu qise bike' dediklerini aktardı gülerek. Dr. Ekinci, Kemal Badıllı'nın Siverek

[43] Edip Karahan Diyarbakır'daki mitingte yaptığı konuşmadan dolayı Asliye Ceza Mahkemesi'nde TCK'nin 159. maddesinden 1.5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı, ancak,on ay hapis yatmıştı ve cezalandırılmasına gerekçe olarak da konuşmasında Cevdet Sunay'a hakaret etmesi gösterilmişti. Karahan, DDKO davasında da 1.5 yıl tutuklu kaldı ve ayrıca TDKP davasında da yargılandı, fakat TKDP davasından ceza almadı.

[44] *Nu Roj*, sayı 9,10 ve 11

Institut Kurde de Paris

mitingine geldiğini, ancak konuşma yapmadığını söyledi.

Batman: 8 Ekim 1967

Ant dergisi Batman mitingi hakkında şunları yazıyor[45]:

> "Doğu kalkınma mitinglerinin dördüncüsü Batman'da yapıldı. Kalabalık bir dinleyici kitlesinin izlediği mitingte sıkı emniyet tedbirleri alındı ve komando birlikleri asayişi sağlamakla görevlendirildi. TİP milletvekillerinden Behice Boran ve Tarık Ziya Ekinci ile G.P ve CHP il başkanlarının katıldığı mitingte özellikle, 'Batıya fabrika, yol, Doğuya komando karakol' , 'Demirel bir temel de Doğu'ya at', Türk basını hergün berber Nuh'a değil, biraz da Doğuya eğil', 'Beş yıllık plan, hepsi de yalan, doğulu uyan' yazılı dövüzler yer alıyordu. Mitingle ilgili olarak *Fikir Kulüpleri Federasyonu İstanbul Sekreterliği* bir bildiri yayınladı. Bildiride, 'Bu uyanış kardeşin kardeşle kavgası değil, ezilenlerin ezenlere karşı çıkışıdır. Çünkü bu uyanış tarihi akışın gereğidir' denilmekteydi."

Mehdi Zana bütün partilerin davet edilmiş olmasına karşın sadece TİP'in bu mitinge katıldığını, Behice Boran ve Tarık Ziya Ekinci'nin mitinge katıldıklarını, Siirt Barosu başkanı Nebil Oktay'ın mitingi sabote ettiğini belirtiyor. Mitingin tertip komitesinde Abdülkerim Ceyhan, İbrahim Ramanlı, Haydar Azizoğlu, Sabri Yıldız, İhsan Ekinci bulunuyor. 21 kişi bu mitingde konuşuyor. Komitede olan merhum Abdülkerim Ceyhan ve İbrahim Raman Kozluk'a motosikletle bildiri dağıtmaya giderken kimliği bilinmeyen bir araba onlara çarpıyor ve ağır yaralanıyorlar. Çarpan pikabın MİT'e ait olduğu söylentileri yaygınlık kazanıyor. O sırada Siirt'te sürgünde olan Şadi Akkılıç da mitinge katılıyor. Dr. Tarık Ziya Ekinci, bu mitingin yapılmasında Azizoğulları'nın büyük yardımlarını gördüklerini söylüyor.

Mitinge katılım konusunda Sıraç Bilgin 30 bin kişi rakamını telaffuz ediyor. Konuşmacılar arasında Tarık Ziya Ekinci, İdris Arıkan, Cemil Aygün, Veysi Baykara, Nebil Oktay, Behice Boran ve Sıraç Bilgin'in olduğu görülüyor. Dr. Tarık Ziya Ekinci, Kemal Badıllı'nın Batman'daki mitinge de geldiğini, ancak bütün ısrarlarına rağmen konuşma yapmadığını belirtti. Lütfi Baksi ise Kütahya'da öğretmenlik yaptığı sırada yapılan Batman mitingine katıldığını, Hasan Buluş (Brusk) ile orada tanıştığını söylüyor. Tarık Ziya Ekinci'nin aksine, Lütfi Baksi 'Atatürk heykelinin olduğu meydanda yapılan mitingde Kemal Badıllı da konuştu' diyor. Lütfi Baksi, Sıraç Bilgin'in babasının evinde kaldığını, mitingte yaptığı konuşmada 'berxê nêr ji bona kêr!' dediği için tutuklanmak istendiğini, ancak buna engel olunduğunu söylüyor. Lütfi Baksi, kendisinin Isparta'da askerlik yaptığı sırada Dr. Şıvan'ın da orada sürgünde olduğunu, Binbaşı Şevket Turan'ın da Isparta'ya gelmesinden sonra, oradaki yerel bir gazetenin[46] mitingleri bahane edip Şıvan ve Binbaşı Şevket'i hedef gösteren yayınlarda bulunduğunu ifade ediyor[47].

[45] *Ant* dergisi, 17.10.1967

[46] *Inkilap* adlı bu gazetede ilginç bir olay, Dr. Kırmızıtoprak ve Şevket Turan hakkında yayınlar yapılmıştır.

[47] Lütfi Baksi ile yapılan görüşme (19 Haziran 2006).

Institut Kurde de Paris

Tunceli: 15 Ekim 1967

Mehdi Zana, Tunceli'de halkın miting öncesi çok korktuğunu, mitingte Ali Karcı'nın konuşma yaparken 'Bu memlekette Kürdçe de konuşulacak, zazaca da' dediğinde halkın coştuğunu anlatır.

Mitingde toplam 12 kişi konuşuyor. Tertip komitesinde Kemal Burkay, Kalman Yüksel, Hasan Aydın bulunuyor. Konuşmacılar ise Dr. Tarık Ziya Ekinci, Kemal Burkay, Kahraman Ataç, İsmail Keskin, Kalman Yüksel, Ecdel Cineli ve Ali Karcı.

Kemal Burkay Tunceli mitingi ile ilgili verdiği bilgilerde, Tunceli'de kendilerine karşı bir mitingin yapıldığını ancak bunun başarılı olamadığını ifade etmektedir:

"..Derken miting günü gelip dayandı. Biz slogan ve pankartlarımızı hazırlamıştık. Benim yazıhane küçük bir atölye gibiydi. Sabah erkenden kalktık. Kent sakindi, meydan ve sokaklar bomboştu. Saat 9'da ilk Siverek'lilerin otobüsü geldi. Gözünü budaktan sakınmaz Mustafa Düşünekli aralarında idi. Bu otobüs bir anda ortalığı canlandırdı. Arkasından Silvan, Diyarbakır ve Elazığ'dan otobüslerle arkadaşlar geldiler. Tunceliler sağdan soldan sökün ettiler; kahve önleri canlandı. Miting saati geldiğinde yazıhane önünde afiş ve pankartlarımızı yükseltip bir konvoy halinde meydana yürüdük. Halk da bir anda meydana akın etti ve küçük Tunceli'ye göre beklenmedik bir kitle oluştu. Jandarma kimi yolları tutarak kente gelenleri geri çevirmiş, ama insanlar keçi yollarından, dağdan tepeden sızarak yine de gelmişlerdi. Miting son derece canlı, coşkulu oldu. Ben de bir konuşma yaptım. Miting karşıtlarının bazıları da onu ürkek ürkek kenardan izlediler.

"..Böylece Tunceli'deki bu ilk kitlesel eylemimiz başarılı geçti ve büyük yankı yaptı. Kısa süre sonra ise Ağrı mitingi vardı. Biz o coşkuyla Ağrı'ya gidişi örgütledik ve bir otobüs dolusu insanla, Erzincan ve Erzurum'u aşıp ta Ağrı'ya gittik. Otobüsümüzün önüne büyük bir bez pankart germiştik: 'Doğulu,hakların için çalış, diren; hak sitemekle birlik bozulmaz! Ağrı mtingini örgütleyen Dr. Naci Kutlay'dı. Dr. İsmail Beşikçi ile ilk kez bu mitingte tanıştım. Ahmet Aras da ordaydı. Bir ara Ahmet'le başbaşa yürüdük. Ahmet illegal bir Kürt partisi kurmanın gereğini savunuyordu. Bense, TİP örneğindeki gibi, Kürt ve Türk sosyalistlerinin birlikte çalışmaları gere- ğini savundum.

'..Doğu mitinglerini düzenlerken TİP merkezi ile herhangi bir diyaloğumuz olmamıştı.Bölgedeki TİP kadroları kendi insiyatifimizle bu eylemlere katılmış ya da onlara öncülük etmiştik.

'..Rejim bu mitingleri yerel planda önelemeyi başaramadı, ama, rejimin emrindeki basın yayın organları onları karalamak, istemlerimizi çarpıtmak için bir hayli çaba gösterdiler. Demokrat, ilerici bildiğimiz kimi kalemler de bu çarpıtmalara alet oldular. Bunlardan biri, ilk romanımın tefrikasıyla ilgili olarak tanıştığım ünlü roman eleştirmeni Tahir Alangu'ydu. Daha önce siyasi konularda yazdığına hiç tanık olmadığım Alangu, bir günlük gazetede çıkan yazısında, Doğu Mitinglerini konu almıştı. Onlardan olumsuz biçimde,, 'Kürtçü, bölücü' eylemler diye sözetmekte, ilgnç olan, bu konuda Kürdlerin sağcıları ile solcularının birlikte davranmasıdır,' demekteydi. Böylesine olumsuz bir değer-

Institut Kurde de Paris

lendirme yapanlardan biri de Milliyet gazetesinden Abdi İpekçi'ydi. 17 Ekim 1967 tarihli Milliyet'te şöyle diyordu:

"Mesele Kürtçülük davası ile ilgilidir. Kürt aslından gelen vatandaşlarımızın yoğun olduğu bu bölgede siyasi faaliyetin zaman zaman milleti bölücü kışkırtmalar halini aldığını gösteren belirtiler vardır. Son mitinglerde Kürtçe yapılan konuşmalar bu işin artık örtülü bir biçimde yürütülmesine lüzum du-yulmadığını ortaya koymaktadır."

Bunun üzerine İpekçi'ye ve Alangu'ya birer mektup yazdım ve önyargılı, haksız tutumları nedeniyle, biraz da duygulu bir dille eleştirdim.. İpekçi mektubuma cevap verdi[48].

Ağrı: 22 Ekim 1967

Dr. Naci Kutlay[49] ve M. Ali Aslan'ın tertip komitesinde olduğu bu mitingte Mehmet Ali Aybar da bulunmuş. Mehdi Zana, İsmail Beşikçi ile bu miting sırasında tanışmasını ilginç bir anı olarak hatırlamaktadır. Dr. Tarık Z. Ekinci bu mitingi Dr. Kutlay ile M. Ali Aslan'ın düzenlediğini söyledi. Mitingte T. Ziya Ekinci, Mehmet Ali Aybar, Turgay Budak, İsmail Keskin, Ahmet Aras, Naci Kutlay, Behice Boran ve Kemal Burkay konuşuyorlar.

Dr. Naci Kutlay, Ağrı mitingi hakkında şunları yazıyor[50]:

"22 ekim 1967 Pazar günü yapıldı miting. Günün iktidarı mitingleri yakından izliyor ve her türlü baskıya karşın katılımları engelleyemiyordu. Havanın güzel olmamasına karşın Beden Terbiyesi Müdürlüğü önünde tertip edildi. Ankara'dan ünlü vaazların gelip o gün camide konuşmalar yapacakları bir çok kez anons edildi. O da ilgi görmedi. At yarışları girişimi de sonuç vermedi. Üstelik bütün bunlar mitinge olan ilgiyi arttırıyordu. Ortanın solu hareketinin lideri CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Ardahan'daydı bir gün önce. Toplayacağımız kalabalığa sahip çıkmak için yerel CHP yöneticileri gece telefonları ile kendisini ikna ettiler ve Ecevit de Pazar günü Ağrı'da olacaktı. Bizim dışımızda miting yapacaklardı. PTT'deki dostlarımızdan öğrendik planlarını. M.Ali Aslan ve arkadaşlarla karar verdik, Ağrı'nın miting yapılacak bütün alanlarında, 'Demokrasiyi anlatma mitingi', 'Hayvancılığı geliştirme mitingi' ve 'İnsan sağlığını koruma mitingi' gibi daha bir sürü mitinglerin tertibi için Emniyet Müdürlüğü'ne başvuruda bulunduk Ayrı ayrı tertip komitelerini oluşturan arkadaşlar imzaladılar. Emniyetten alındı belgelerini de aldık. Ağrı'da miting yapılabilecek bir tek alan bile yoktu. Bizim mitingde ise Aybar, Boran, Tarik Ziya Ekinci, Kemal Burkay, M. Ali Aslan ve ben konuşmacı olarak yer aldık. Gençlerden ve halktan konuşmacılar da vardı. Öyle anımsıyorum. Ecevit'i getiren CHP il yöneticileri Emniyet'ten izin almak üzere gittiklerinde gerçeği gördüler ve ertesi günkü yerle gazetelerde bir de onlar bize verip veriştirdiler."

Institut Kurde de Paris

---

48 Kemal Burkay, *Anılar*, Cilt 1, s 204.206

49 1931'de Tuzluca'nın Tendürek köyünde doğdu. Ankara Tıp Fakültesini bitirdi. 49'lar davasında tutuklandı. Genel cerrah uzmanlığı yaptı. 12 Mart 1971 darbesi sonrası tutuklandı ve 3.5 yıl tutuklu kaldı. Diyarbakır DDKO kuruluşunda yer aldı ve Diyarbakır DDKO davasında 7.5 yıl ceza aldı. 12 eylül 1980'de kısa bir süre gözaltına alındı ve daha sonra İsveç'e yerleşti. 1990'lı yıllarda Türkiye'ye döndü. Halen DTP'de genel başkan yardımcılığı yapmaktadır ve yayınlanmış çeşitli Türkçe ve Kürtçe kitapları vardır.

50 Kutlay, *Anılarım*, s. 178

Ankara: 18 Kasım 1967

Nevzat Nas, Sıraç Bilgin, Mahmut Esat Aslan, Nezir Şemikanlı ve Tahir Kızılkaya'nın aralarında bulunduğu 13 kişi bu mitingte konuşma yapıyorlar. Dr. Tarık Ziya Ekinci 1999'da bana yaptığı açıklamada bu mitingin kendileri dışında yapıldığını ve başarılı olmadığını söylemişti. 29 Mayıs 2006'da telefonla yaptığımız konuşmada ise Ankara mitinginin Pazar meydanında yapıldığını ve katılmadığı tek mitingin o olduğunu söyledi.

1967'de yapılan 7 mitinge tepki olarak Erzurum'da sağcılar tarafından 12 Kasım 1967'de kontra bir miting yapılmıştır. Bu mitinge ise 'Anadolu şahlanış mitingi' adı verilmiş ve Kürdler tarafından yapılan mitingler suçlanmıştır.

MİTİNGLER SONRASI DURUM

1967 yılı itibariyle bir başka Kürd oluşumu KAK'ın (Komîteya Azadîxwazên Kurdistan) kurulduğu bilinmektedir. KAK'ın Ankara DDKO kuruluşunda etkili olduğu da ileri sürülmektedir. Bu arada baskılar yoğunlaşmaya başlamıştır. Ankara mitinginden iki ay sonra, 19 Ocak 1968'de TKDP'ye karşı bir operasyon başladı ve aralarında Said Elçi ve Şakir Epözdemir'in de bulunduğu TKDP kurucuları tutuklanacak ve MİT'te 5 gün işkenceli bir sorguya tabi tutulacaklardı.[51] TKD davasında yargılanan Kürt yurtseverleri 70 gün Diyarbekir cezaevinde tutulduktan sonra Antalya'ya götürülecek ve davaları orada görülecekti.

1969 MİTİNGLERİ

1967 mitinglerine ilaveten 1968, 1969 ve 1970 yıllarında da çeşitli mitingler yapılmıştır. Mart-Nisan 1969'da Diyarbakır'da "hürriyet mitingi" yapılmıştır. Bu mitingte Mehmed Emin Bozarslan, Tarık Ziya Ekinci, M.Ali Adıgüzel ve Demir Pekol konuşmacılar arasındadır. 8 Haziran 1969'da[52] Hakkari'de "açlık ve sefalet mitingi" yapılmıştır. Bu mitinge Ankara DDKO "*daha susacak mısınız?*" başlıklı bir bildiri ile katılmıştır. Bu mitingle ilgili olarak Ankara ve İstanbul'da bildiriler dağıtılmıştır. 27 Temmuz 1969'da ise Ankara DDKO Hilvan'da "açlık mitingi" düzenlemiştir. Mitingte ağırlıklı olarak Kürdçe konuşmalar yapılmış ve TKDP'nin katledilen başkanı merhum Faik Abik Bucak'ın Kürdçe şiirleri de mitingte okunmuştur. Mitingi düzenleyenler arasında Ramazan Paydaş, Fethi Kaya ve Mehmet Tüysüz'ün adı geçmektedir. Konuşmacılar arasında ise Mehmet Tüysüz, Fethi Kaya, Veli Oflaz, Abdülkerim Ceyhan, Kemal Bingöllü, Ramazan Paydar, Zeki Tekeş, Sait Elçi, İhsan Yavuztürk, Feridun Yazgan, Mehdi Bilici (Zana) ve İbrahim Babacan yer almaktadır. 2 Ağustos 1969'da[53] ise Siverek'te bir miting yapılıyor. Mitingi düzenleyenler arasında İbrahim Yüksekkaya, Fahri Ergün ve Eyüp Uzun bulunuyor. TİP'ten Mehmet Ali Aslan ve Dr. Tarık Ziya Ekinci, İstanbul DDKO'dan Zeki Tekeş ve Hikmet Bozçalı bu toplantıda birer konuşma yapıyor. Fethi Kara, İbrahim Yüksekkaya, Fahri Ergün, Mehmet Can,

[51] Şakir Epözdemir, TKDP, 1968-235 *Antalya Davası Savunması*, Peri yayınları.

[52] Bazı bilgilere göre ise bu miting 7 Haziran 1968'de yapılmıştır.

[53] DDKO, Zinar Soran, *Armanc.*

Institut kurde de Paris

Muhterem Biçimli, Ali Karatepe, Akan İnce, Fevzi Dağlı, Ahmet Kaynak, Sami Şahin ve İhsan Yavuztürk de konuşmacılar arasında bulunuyor. 17 Temmuz 1969'da Suruç'ta "hawar-imdat" mitingi yapılıyor. Bu mitinge DDKO bir telgraf göndererek destek belirtiyor. 2 Ağustos 1969 Varto mitinginde ise Mecid Öztan, Emin Topelli, M. Emin Fırat, Kemal Özer, Vahap Palaoğlu, Raif Bingöl, Süleyman Çınar, Mehmet Tekir, Ağa Karacadağ, Gıyasettin Eren, İsmet Tekir konuşmalar yapmışlardır. Bu mitingte de konuşmacılar ağrılıklı olarak Kürd sorunundan sözetmişlerdir. 24 Ağustos 1969'da merhum Yusuf Ekinci[54] ve Muhittin Erdoğan'ın[55] çabalarıyla Lice'de yapılan mitingte M.Said Sıtkı, Haydar Çelik, Mahfuz Aytekin de düzenleyiciler arasında yer alıyorlar. Mitinge Diyarbakır, Siverek, Silvan, Kulp ve Batman'dan da katılımlar oluyor. Lice'deki mitingte Hamit Karakoç, Mehdi Zana, Tarık Ziya Ekinci ve merhum Said Elçi ve merhum Muhterem Biçimli konuşuyorlar. Muhterem Biçimli Kürdçe şiirler okuyor. Mitingten sonra Said Elçi ve Muhterem Biçimli karakola götürülüyorlar.

10 Ocak 1971'de ise Kozluk DDKO tarafından bir miting yapılıyor. Bu mitingte, "Türkiye'de Kürd halkı vardır. Ve Kürdün insanca yaşamaya hakkı vardır. Bütün dünya uluslarının, bütün Türkiye halklarının bunu bilmesini istediğimiz zaman, Kürd oluyorsak, Kürdlüğü iftiharla kabul ediyoruz" deniyor.[56]

29 Nisan 1970'de Diyarbakır'da yapılan mitingte "Doğu'nun geri kalmışlığı" üzerinde duruluyor. 2-3 bin dolayında insnaın katıldığı bu mitingte Diyarbakır DDKO'dan İhsan Arslan, Cebrayil Uçar, Tıp öğrencisi Mustafa Yurtaşan, İsmail Can, Siverek'ten Nadir Yektaş ve Kulp'tan Mehmet Sözer birer konuşma yapıyorlar.

24 Ocak 1971'de Batman'da, 8 Mart 1971'de ise ikinci Kozluk mitingi yapılıyor. Bu miting Kozluk DDKO tarafından yapılıyor.

MİTİNGLER HAKKINDA AÇILAN DAVALAR

Diyarbakır mitinginde yaptığı konuşma nedeniyle hakkında dava açılan ve bundan ötürü 1.5 yıl hapis cezası alıp, 9 ay hapiste yatan Edip Karahan'ın hakkında yapılan suçlamalara karşılık olarak 8.1.1968'de kendisini şöyle savunuyordu:

'Sayın hakim bey,

Ben, Diyarbakır mitinginde konuşmamı zaman darlığı yüzünden bitiremedim. Demek oluyor ki; banda alınan konuşma, tasarlanan konuşmanın bir cüzüdür. Bazı şahısların tenkidini ihtiva eden paragraf cüzün cüzü oluyor. İkinci cüz olan bu paragrafın cüzünde de sayın Sunay tenkit ediliyor. Şu halde Sunay'a

54 14 Ağustos 1942'de Lice'de dünyaya geldi. DDKO'nun kurulmasında yer aldı. 1967'de Ankara Hukuk Fakültesinden mezun oldu. 1970'de evlendi. 12 mart 1971 darbesinden sonra tutuklandı ve DDKO davasında yargılandı. 6 ay tutuklu kaldıktan sonra beraat etti. 24 Şubat 1994 günü akşam saat 18:00 sıralarında bürosundan evine giderken kaçırıldı ve bir gün sonra, kurşunlanmış cesedi Ankara Gölbaşı mevkiinde bulundu. Şevin adlı bir kızı ve Armanç ve Sertaç adlı iki oğlu bulunmaktadır.

55 1939 yılında Lice'de doğmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesi mezunudur. 1965-1966 yıllarında İstanbul Diyarbakır Yüksek Öğrenim Talebe derneğinde çalışmıştır. 1969'da Diyarbakır'da avukatlığa başlamıştır. Bir süre Kızılay diyarbakır Bölge Kan Merkezi başkanlığı yaptı.1975-1976 yıllarında CHP Diyarbakır il başkanlığı yaptı, milletvekili adayı oldu. 1998'den beri İstanbul'da yaşamaktadır.

56 Dr. İbrahim Ethem Gürsel, *Kürtçülük Gerçeği*, s. 98

Institut kurde de Paris

yönelen tenkit üçüncü cüz, yani cüzün cüzünün cüzü oluyor. Bu üçüncü içinden de, değil küçük paragraflar, hatta, değil satırlar, satırlardan koparılan üç-dört kelime ele alınmış bulunmaktadır. Bu, başı ve sonu kopuk üç-dört kelimenin tamamlanmamış konuşmanın kaçıncı dereceden cüzü olduğunu sizin takdirinize bırakıyorum. Ele alınan birinci söz "bu adamdır". Bu adam sözünde bir hakaret kastı yoktur. Bence "bu adam" sözünün bu şahıs, bu şahsiyet, hatta bu zat sözünden farkı yoktur. Hatta saydığım bu sözlerden daha üstün bir nitelik taşımaktadır. Çünkü bu sözler, dışı sırmalı nezaket sözleri olup, bu sözlerle tavsif edilen insan kötü de olabilir. Ona nezaketen de söylenir.

'Esasında mitingin amacı *Ötügen* dergisinin neşriyatını telin ve beş yıllık kalkınma programını protesto etmekti. Yoksa şu veya bu şahsı tenkit etmek değildir. Şahıs tenkitleri konuşmamın bütünü içinde tamamen arızi bir hal olarak kalmaktadır. Bu konuşmamda birçok şahsiyeti tenkit ettim. Neden benim için takibat tehlikesi mevcut olmayan kişilere hakaret ettimedim de, Sunay'a hakaret edeyim? Bütün bu şahısları, Doğu sorunları karşısındaki olumsuz davranışlarından ve *Ötüken* yazarına cesaret verdiklerinden ötürü tenkit ettim.

"Sayın hakim bey, biz, miting meydanlarının cambazı değiliz. İktidarda olsun, muhalefette olsun bir şahsı tenkit ederken dolambaçlı yollara başvurmayız ve kim olursa olsun en acı tenkitlerimizi ve ikazlarımızı yüzlerine yaparız.

"Konuşmamda söylediğim gibi dünyada benzerine az rastlanır bir zelzele olduğu halde, Sunay zelzele bölgesine gitmedi. Bu, Kürt halkı ve Kürt gençleri arasında derin bir inkisar yaratmıştı ve aklımda iyi kaldığına göre o zamanlar Türk Talebe Birliği ikinci başkanı da davranışı kınayan bir bildiri yayınladı. Reisicumhurun bu tutumu trafsız çevrelerde tepki yarattığı için reisicumhur ve İskan Bakanı Haldun Menteşoğlu kışın Varto'ya gittiler. Reisicumhur, kendisini pankartlarla karşılayan, aç, evsiz, barksız, bahtsız insanlara, paryalara reva görülmeyecek derecede ters bir davranışla "ne o, açlıktan öldünüz mü?" gibi sözler sarfediyor. Haldun Menteşoğlu'nun reisicumhurdan cesaret alan, büsbütün ters ve düşmanca tavırlarını, gene İstanbul ve Ankara'daki Doğulu talebelerin gösteri yürüyüşlerine sebep olduğunu yüksek şahsiyetiniz gazetelerden takip etmiştir.

Merhum Edip Karahan 12 Mart darbesinden sonra yargılandığı DDKO davasında ise mitingler ve kendi rolü hakkında şunları söylemektedir:

"8.2.1971 tarihinde Kozluk'ta yapılan mitinge katıldım. Ve orada bir konuşma yaptım, konuşmada bir toplantıda Kürtçe konuşan bir vatandaşın mülki amir tarafından hakarete maruz kaldığı söylenip, bu nedenle bu toplantı tertiplendiğinden ben iş bu somut olayı ele alarak anayasanın 12. maddesinden bahisle vatandaşların kanun önünde eşit olduğunu, ırk ve dil bakımından tefrik yapılamayacağını, o bakımdan idarenin tutumunun yersiz olduğunu belirttim. Yoksa anayasada Türkiye halklarına eşit haklar tanınmıştır diye bir söz söylemedim"

Mehdi Zana ise DDKO yargılamaları sırasında kendisine sorulması üzerine mitingler ve kendi rolü hakkında şunları söylemektedir:

"Ben 3.9.1967 tarihli Diyarbakır

Institut kurde de Paris

mitingine katıldım, konuşmadım. 13.4.1969 tarihli anayasa nizamını koruma kanun tasarısını protesto mitingine katılmadım. Hastalığım sebebi ile gelemedim. 15.10.1967 tarihinde Silvan'da miting yapılmamıştır. 27.07. 1969'daki tarihinde Hilvan'daki mitinge katıldım, konuşmadım. Ancak bu mitingle ilgili olarak mahkemenizde ayrı bir dava mevcutur. 24.9.1967 tarihli Siverek mitingine katıldım, konuşmadım. 20.12.1970 tarihinde Silvan DDKO açılışına katıldım, konuşamadım. 10.1.1971 tarihli Kozluk DDKO açılışına katılmadım. Ekim 1967'de yapılan ve gününü hatırlamadığım Batman mitingine katıldım, konuşmadım. Nisan 1970 Silvan'da bana paket halinde vasıta ile komando zulmüne ait afişler, 3-4 anayasa maddesini ihtiva eden bildiriler bana getirildi. Bildirileri yalnız orada çarşıda dağıttım. Ancak, köylülerle bantlı ve resimli konuşmalar yapmadım.

Lice mitingine katıldım, konuşmadım. Ancak cereyan kesildiği zaman kürsüye çıkıp, Kürtçe olarak halka dağılmamasını söyledim ve ayrıca polislere de konuşmaları iyi dinleyip, iyi tesbit etmelerini söyledim. Bunun dışındaki sözleri kabul etmiyorum."

Dr. Tarık Ziya Ekinci ise DDKO davasında yargılandığı sırada mahkemede mitingler hakkında şunları söylüyor:

"Ben Doğu'da yapılan mitinglerin hiçbirisinin tertip heyetinde değilim. Bu mitinglere mensup olduğum partiye vaki resmi davet üzerine ve partinin görevlendirmesi sebebi ile diğer bazı arkadaşlarla beraber katıldım. Esasen bu konuda mahkemenizde başka bir dava açılmış bulunmaktadır."

"..Kaldı ki ben belirttiğim şekilde vaki davetler üzerine mitinglere tek başıma değil ve mesela Batman'dakine Behice Boran, Siverek'tekine yine aynı şahısla, Ağrı'dakine Mehmet Ali Aybar Ve Behice Boran'ın, Tunceli'dekine Adana milletvekili Ali Karcı ve Malatya milletvekili Boran'ın, Şaban Erik ile iştirak ettim. Bu da gösteriyor ki, iddia olunduğu üzere bu mitingler tarafımdan tertiplenmemiş ve katılmalarım da verilen görev icabı olmuştur. Katıldığım bütün mitinglerde birer konuşma yaptım ."

Zülküf Bilgin ise şunları söylemektedir:

"Kozluk mitinginde bulundum ve konuştum, ancak konuşmam iddianamede kaydedildiği şekilde olmamıştır. Bu sözleri ben sarfetmedim ."

Abdülhamit Karakoç ise yargılanması sırasında mitingler hakkında şunları söylemektedir:

"Kaldı ki, Doğu mitingleri belirtilen maksatla değil, *Ötüken* mecmuasında çıkan bir yazının protesto edilmesi, ayrıca beş yıllık planın uygulanmasındaki dengesizlikleri belirtmek için yapılmıştır. Bu mitinglere toplam olarak en az elli bin kişi katılmış, ve fakat eğer ortada gizli bir cemiyet mevcut ise bu mitingleri tertip ve yönetenlerden, hiç kimse böyle açık bir suçla itham edilmemiştir. Kaldıki mitingte yapılan bazı konuşmalar nedeni ile çeşitli adli mercilerce açılmış bulunan davaların görülmsi süresi içersinde de bu toplantıların suç teşkil edecek bir maksada müstenit olduğu yönünde hiç bir delile rastlanmamıştır.

1967 yılındaki Silvan mitinginde dinleyici olarak ve keza 1969 tarihinde yapılan Diyarbakır mitinginde hazır bulundum ve iddianamede belirtilen şekilde ve benim anlayışıma göre milli birlik ve bütünlüğü sağlayabilecek mahiyette bir konuşma yaptım. 1969 tarihindeki Lice mitinginin tertipçileri

Institut Kurde de Paris

Haydar Çelik, Tahsin Erdoğan ve Mahfuz Aytekin idi. Ancak, bu mitingte konuştum, konuşmam iddianamede derc edilen bir şekilde olabilir. Aynı sözleri her zaman söyleyebilirim .

Niyazi Tatlıcı ise şunları söylemektedir:

"Ben muhtelif mitinglere ve bu meyanda 1967 tarihinde yapılan Silvan ve 1967 ile 1969 tarihlerinde Diyarbakır mitinglerine katıldım. Konuşma yapmadım, bu mitingler mensup olduğum TİP tarafından organize edilmişti. Tertip eden şahısların isim ve hüviyetleri mitingin yapıldığı yer mülkiye amirliğinde mevcuttur. Sorulup temin edilebilir. Ben hiç bir mitingin tertipçisi değilim."

Süleyman Çelik ise "3.9.1967 ve 12.6.1967 tarihli Diyarbakır ve 2.10. 1967 tarihli Batman mitinglerine katıldım. Bu toplantılara gidecek şahısları otobüsümle götürdüm ve ben de aynı mitinge dinleyici olarak izledim" demektedir.

Mehmet Sözer ise 1972 yargılamalarının 8. duruşmasında sorulan sorulara karşılık olarak, "24.8.1969 tarihinde Lice'de yapılan uyanış miitnginde iddianemede yazılı olduğu şekilde bir konuşma yapıp yapmadığımı aradan geçen uzun zaman sebebiyle hatırlamıyorum. 29.4.1970 tarihinde Diyarbakır'da Dağ Kapı ile Atatürk Anıtı arasındaki yürüyüşe katılmayıp, bu yürüyüş akabinde düzenlenen mitinge iştirak ettim ve burada bir konuşma yaptım. Bu konuşmanın mahiyetini de hatırlamıyorum, ayrıca bu mitingin muayen bir sebebi olup olmadığını da bilmiyorum" cevabını vermektedir.

Silvan mitingi katılımcılarından Mehmet Gemici ise 1972 yargılamalarında şöyle konuşmaktadır:

"8.5.1966 tarihinde yapılan Silvan mitingine katılıp bir konuşma yaptım ve hatta konuşma sonunda yazılı metni görevli polise istemi üzerine verdim. Özet olarak bu konuşmada Doğu ile Batı Anadolu arasında mevcut iktisadi dengesizliğe dokundum.

Mustafa Düşünekli ise, "Batman 1966 tarihli mitingte ikinci beş yıllık kalkınma planı ile ilgili olarak bir konuşma yaptım. Bu konuşmada bölgelerarası dengesizliğin Doğu lehine bir an önce giderilmesi lazım geldiğini söylemiştim" demektedir.

Canip Yıldırım ise Doğu Miitngleri konusunda kendisine karşı yöneltilen suçlamalar konusunda şunları söylemektedir:

"İddianamenin Doğu Mitingleri bölümünde her mitinge katılanlar sayılırken burada ismim bulunmadığı halde, bana ait bölümde sırası ile Silvan, Diyarbakır, Batman, Tunceli ve Ağrı mitinglerinde daha doğrusu doğu mitinglerine katıldığım ileri sürülmektedir. Ben bu ismi geçen mitinglerden hiçbirinde yoktum, bulunsaydım konuşurdum. Kaldı ki, 22.10.1967 tarihinde yapılan ve iştirak ettiğim ileri sürülen Ağrı mitingi sırasında ben Edirne'de emniyeti umumiye nezareti altında bulunmakta idim. Bu da gösteriyorki burada ileri sürülen iddialar mesnetsizdir ."

Institut Kurde de Paris

Muxatabên Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê Kî ne û Armanca Wê Çi ye?

Mahfuz ACAR

Institut Kurde de Paris

Ji beriya ku em zagonên li Tirkiyê niqaş bikin, divê em li ser bifikirin ka gelo hukumatê bi çi armancê û ji ber kîjan sedeman ev zagon derxistine? Wê demê em ê zû têbigihijin ka ew van zagonan çi re çêdikin. Ger neyête tesbîtkirin ka Dewleta Tirkiyê li ser çi felsefeyê û bi kîjan argumanan hatiye ayakirin, bi viya ve girêdayî, dîsa ger nihêrîna vê netewedewletê ya li ser Kurd û Kurdistanê jî rast neyête diyarkirin, em dê nikaribin niqaşên xwe zelal bikin. Hemû guftûgo dê me ber bi nirxandineke subjektif ve bibin. Ji aliyê din ve çi dema ku em daxwazên kurdan ên ji bo azadî û dadmendiyê (huqûq) ji azadîkirina Kurdistanê cuda bifikrin û pirsgirêka kurd wek desthelatdariyeke (îqtidar) siyasî ya li ser axa xwe (Kurdistan) nebînin, dê ev yek jî ji niyet û daxwazên îdeolojiya resmî ya dewletê re xizmetê bike. Çunke ne rast e ku mirov fenomenekê bêyî şert û merc û dînamîkên wê bide ber çavan. Ku wisa bibe, dê niqaşên ne têkildar (bêeleqe) û bêwate derkevin holê.

Dema ku em bibêjin muxatabên Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê (Terörle Mücadele Kanunu) kî ne û armanca wê çi ye? Bêşik her kesê ku hişê xwe li serî be û Tirkiyê nas bike, dê wek bersiv bibêje "pirsgirêka kurd e". Danasîna "pirsgirêka kurd" danasîneke subjektif e, yanî bi alî ye. Derbarê pirsgirêka Kurdistanê de nihêrîneke xwerû ya Kurdistanî, nihêrîneke bê alî û li gorî dînamikên wê tune. Nirxandin û nihêrînên baş ên li ser vê fenomenê nîn in. Tenê

navlêkirin û karanîneke (tetbîqkirinek) yekalî heye. Derbarê "pirsa kurd" de danasîna ku ji aliyê kesên serdest û aligirên wan hatiye kirin, ji vê danasînê wateyeke wisa derdikeve, her wekî ku sedemê vê meseleyê kurd bi xwe ne! Bêguman sedem ne kurd in, sedemê vê nihêrîna yekalî ev dewleta netewî - dewleta unîter e. Dewleta dagirker azadî û mafên kurdan xistine destê xwe. Nexwe çi re kurd derd û elemê dikşînin? Qey mirov dixwaze derd û elemê bi xwe bide kişandin? Ma qey kurd bi xwe objeyek e, ku ew kurdan dikin mîna tiştekî dîtir? Pişt re dibin pirsgirêk!...

Di vê nuqteyê de kesên ku ji aliyê îdeolojîkî ve zelal bûne, pirsgirêkê wek pirsgirêkeke siyasî dibînin û çareseriyê jî li ser axa xwe bidestxistina mafê xwe bi xwe birêverberinê de dibînin. Ji aliyê din ve kesên serdest û yên statukoparêz jî pirsgirêka Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê wekî Şûrê Demoklesî derdixin pêş, lê di bin navên din de. Jixwe ev zagon ji dema avakirina Komara Tirkiyê ve bi navên cûr bi cûr (îslah, tedîb û tenkîl, tehcîr, sirgûnên girseyî, koçberkirin) hatiye karanîn. Karanîna van zagonan bûye terora li dijî têkoşîna netewî û demokratîk a kurdan. Armanca wê jî ev e, ku pêşî li têkoşîna netewî û demokratîk a kurd were girtin, kurd ji qada sivîl û demokratîk werin derxistin û têkoşîna wan a meşrû were terorîzekirin.

Siyaseta ku tê meşandin û fehma hemwelatîbûnê referansa xwe ji çanda Tirkîtiyê distînin. Gelên din ên ku ji vê referansê dûr mane, azadî û mafên wan bi awayekî nîjadperestî têne redkirin, ji rêveberiya navendî bêpar têne hiştin, daxwazên wan ên aîdiyetî gumanbar têne dîtin. Ev siyaseta kirêt, ku çareseriya pisgirêkê her tim wekî problemeke asayiş û ewlekariyê, yan jî wekî problemeke paşvemayîn û fe-odalizmê dibîne, heta ku neyê terkkirin ne mumkûn e ku çareseriyek li gorî dad û heqaniyetê were dîtin.

Gotina xala 66. a Zagona Bingehîn (Ana Yasa md. 66) ku dibêje: "Çi kesê ku wek hemwelatiyek bi Devleta Tirkiyê ve gîrêdayî ye, ew tirk e." Ev yek giringiya aîdiyeta nîjadî dide nîşan. Ji ber vê yekê jî bi dewletê re girêdana hemwelatî bûyinê ne li gorî axê ye, li gorî nîjadê ye ku mirov jê ye. Her kes li Tirkiyê ji sinifa (çîna) yekemîn e. Lê bi wî şertê ku mirov pêşî xwe wekî tirk bibîne. Di pergaleke (sîstem) siyasî de, ku li gorî pêwendiya merivatiya ji xwînê şekil dane hemwelatî bûyinê, lewma jî kesên ku derbarê aidiyeta xwe ya nîjadî de israrê bikin, hima yekser ew dibin "hemwelatiyên ne bi dilê xwe! (gönülsüz vatandaşlık!) Ev kes jî xwediyê wê potansiyelê ne ku şîddeta dewletê li ber wan hazir û nazir e. Ji bo kurdan jî pisgirêk tam ji vê nuqteyê dest pê dike. Çima tirk yan jî tirk bûyin dibe şertekî hemwelatî bûyinê? Ji ber ku ew huqûqa serdest a pirraniyan her kesî tirk

Institut kurde de Paris

qebûl bike. Ji ber ku behskirina hebûn û mafê yên ku ne tirk in wekî cudaxwazî û xirabkarî têye dîtin. Lewra di şertên wisa de ne mumkûn e yên ji dervayî pirraniya serdest, bi qasî serdestan xwediyê heman mafan bin. Bo numûne, hûn dikarin li Tirkiyê bibin parlamenter, wezîr, serekwezîr û serekkomar lê bi şertê ku divê hûn eslê xwe (kurdbûna xwe) înkar bikin. Eger ne wisa bûya, hinek parlementerên DEPê ku di merasîma xwendina sonda parlemen- teriyê de hevoka "birayetiya kurd û tirkan" anîbûn ziman, ev yek nedibû sedem ku ew bi salan bêne hepiskirin.

Piştî hilweşîna Dewleta Osmanî, bi serkêşiya esker û burokratan Dewleta Tirk li ser mîrata împeratoriyê ji nû ve hate danîn. Ev "netewe-dewlet" yan jî "dewleta neteweyî" bi fehmeke monîst ji jor ber bi jêr li ser felsefeya "yek netewe, yek ala, yek ziman û yek dewlet" hate danîn. Di vê çarçoveyê de hemû maf û daxwazên netewe û komên etnîkî yên din hatin înkarkirin û bi tundrewî hatin bêdengkirin. Ji bo ku van kirinên xwe wek mudafaeyeke meşrû û qanûnî nîşan bidin her dem hinek zagon hatine amadekirin yan jî zagonên wan amadekirî bûne. Ew zagonên ku dem bi dem bi navên cuda hatine binavkirin, îro jî bi çi navî dibe bila bibe (Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê jî di nav de), armanca wê pûçkirina têkoşîna netewî û demokratîk a gelê kurd e. Qanûndaner û huqûqzanên wan vê yekê ji xwe re wek wezîfeyekê dibînin.

Piştî danîna Dewleta Tirkiyê, di demeke kurt de ji bo asîmilekirin an jî tirkkirina kurdan hindek sazî û dezge hatin avakirin. Balkêştirîna van saziyan Mufetişiya Umûmî (Umumi Müfettişlikler) bû. Vê saziyê raporan amade dikir da ku kesên ne ji nîjada tirk, bi taybet kurd, dê çawa bêne asîmilekirin, çawa bibine tirk? Balkêştirînê mufetişên umûmî jî keseki bi navê Abidin Özmen e. Vî kesî gelek raport wek pêşniyaz amade dikir. Bo numûne, koçberkirina mecbûrî (mecburi iskan), ji bo zarokên kurdan avakirina dibistanên mecanî (yatılı okul). Ligel vana, wî kesî wek raport nihêrînên xwe pêşniyaz dikir ku çi kesên tirk ger wekî memûr li Kurdistanê bêne wezîfedarkirin divêt bi keçên kurd re bizewicin, kesên tirk ku bixwazin li Kurdistanê bimînin divêt bo wan arazî bête dayîn. Kesên ku bi tirkî nizanîbin divêt bi wan re bi kurdî neyête axiftin. Kesên ku bi tirkî nizanibin, ew mecbûr in ku bi xwe re wergêrekî bînin, ku ew jî divêt ne memûrê dewletê be. Bi van metodan mirovan bêgav dikirin ku her kes bi tirkî bizane û derdê xwe bi tirkî bibêje. Ji bo pişavtina kurdan bes koçberkirin wek çareseriyeke bingehîn nehate karanîn, jixwe wisa nehate dîtin jî. Li nav kurdan medreseyên ku wek saziyên

Institut kurde de Paris

xwedîkirina çand û zimanê kurdan bûn, tev hatin tesfiyekirin. Her wiha, digel vana paşnavên kurdan hatin betalkirin û paşnavên tirkî li wan hatin danîn. Navê gund û bajaran, cih û waran hatin betalkirin û ji nuh ve yên tirkî li wan hate danîn. Hate qedexekirin ku navê zarokan bi kurdî bête danîn.

Ev polîtîkaya asîmilekirinê her berdewam e, ku niha bi kampanyayên gelek nuhtir û populertir her tim li ser kurdan têne karanîn. Bo numûne, "Kampanyaya Keçikno Haydên Dibistanê (Haydi Kızlar Okula Kampanyası)", "Kampanyaya Bavo Min Bişîne Dibistanê (Baba Beni Okula Gönder Kampanyası)", "Kampanyaya Perwerdeya Beriya Dibistanê (Okul Öncesi Eğitim Kampanyası)". Bi kurtî li Tirkiyê ji bo ku kurd bibin hemwelatî, ew neçar in ku dîroka xwe, axa xwe, zimanê xwe ji bîr ve bikin.

Heta ku kurd li ser axa xwe ya dîrokî wek neteweyekê neyê dîtin, ne mumkûn e ku kurd bi îradeya xwe wek unsureke netewî li Komara Tirkiyê bibe xwediyê cihekî. Her wiha, heta ku kurd di organîzekirina sazî û dezgeyên dewletê de, di çêkirina zagonan de, di meclisê de, di birêvebiriya gîştî de, di perwerdeyê de û hwd. kar û barên dewletê de nebin xwediyê gotinê, bi awayekî azad temsîliyeta wan pêk neyê, ne mumkûn e ku kurd li Tirkiyê xwe wek hemwelatiyên rastîn bibînin. Lêbelê niha li Tirkiyê çi kesê ku xwe wek tirk nebîne, ew nabe kesê ji çîna yekemîn.

Têkoşîna Netewî û Demokratîk a Kurd niha israr dike ku kurd neteweyeke bi serê xwe ye û xwediyê axa xwe ye. Ji ber vê yekê jî, di demên cihê de bi navên cihê zagonên têkoşîna li hemberî terorê derdixin pêşiya wan, ku ev jî her tim dibe sedemê bêdadiyê (bêhuqûqiyê). Pêkhatinên ku piştî bûyerên Şemzînan derketin meydanê ji bo ravekirina tepeserkirina kurdan mînakên baş û di cih de ne. Neteweya kurd ku fîilen heye, lê ne xwediyê îfadeyeke siyasî û huqûqî ye, çi dema ku bixwaze li ser qada sivîl siyasetê bike, hema yekser ji aliyê erka dewletê ve bi kiryarên teroristiyê tê sûcdarkirin û ji qada sivîl tê derxistin. Ji bo vî kiryarî zagon têne derxistin da ku vê tepeserkirinê wek kiryarekî rewa nîşan bidin. Zagonên ku têne çêkirin bi rastî ne ji ber pêwîstiyeke zarûrî, yan jî ji bo dagirtina valahiyeke huqûqî ye, na, ji bo ku bi awayekî rojane pêşî li Têkoşîna Netewî û Demokratîk a Kurd bête girtin ev zagon têne danîn. Divêt em li ser vî bingehî li hemberî Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê derkevin.

Li Tirkiyê li gorî Zagona Bingehîn (Ana Yasa), bi awayekî dadmendane hîç tarîfek ji bo kurdan nîn e. Lêbelê hindek kesên ku li ser navê kurdan siyasetê dikin niha wateyeke baş didin pêvajoya tevlibûna Tirkiyê ya bo Yekîtiya Ewropayê.

Institut Kurde de Paris

Bi viya ve girêdayî, hêviyan jî wisa mubalexe dikin. Heta ku mirov dikare bibêje, bi vî awayî naveroka Têkoşîna Netewî ya Kurd vala dikin. Di Peymannameya Lozanê de, ku ev peyman destûrnameya avakirina Komara Tirkiyê ye, tê de ji bo kurdan hîç danasîneke huqûqî yan jî siyasî nîn e. Tenê ji bo kesên ne musluman wek kêmnetewe (eqaliyet; azınlık) hatine navlêkirin û hindek maf ji bo wan di çarçoveyeke navdewletî de hatine mîsogerkirin.

Huqûqa Yekîtiya Ewropayê; Parzemîna Ewropayê ji ber ku di Şerê Cîhanê yê duyemîn de zaf koç girt nava xwe, ji bo pêkanîna engetrasyona wan kesên ji bilî otoknom, huqûqek hate sazkirin. Yanî armanca wê huqûqê ev bû: ku mafê kesên koçber biparêze û hebûna wan garantî bike. Kurdên ku bi hezar salan e li ser vê axê dijîn bi huqûqa koçberan tên birêvebirin. Mirov dikare vê yekê çawa û bi çi awayî fêm bike? Krîterên siyasî yên huqûqa Ewropayê ku illahîm têne mubalexekirin (mezin tênê dîtîn) ev in: demokrasî û huqûq di ser her tiştî re ne, ji mafên mirovan û kêmneteweyan re rêzgirtin û parastin. Huqûqa Ewropayê, ji kurdên ku li Tirkiyê, yanî ji bo kurdên ku li derveyî axa xwe dijîn re xwestineke baş e. Lê ji kurdên li Kurdistanê re Huqûqa Yekîtiya Ewropayê huqûqeke wisa ye ku mirovan li ser axa xwe dike koçber.

Di xala 3. a Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê de ew sûcên (tawan) ku di Zagona Cezayê ya Tirk (Türk Ceza Kanunu) de yekser wekî sûcê terorê têne dîtin, ev sûcên ha li gorî Zagona Cezayê a Tirk a Nuh (Yeni Türk Ceza Kanunu) hatiye numrekirin û wek zagonepêşniyazekê hatiye hiştin. Zagonepêşniyaza ku dixwaze guherînekê di Zagona Cezayê ya Tirk de bike, di xala 4. a zagonê de çawa dihate dîtin eynî wisa bi qasî 50 cureyê sûcan, di çarçoveya çalakiyên rêxistineke terorê de ku bi armanca terorîstiyê hatiye avakirin, wekî sûc têne qebûlkirin. Ev zagonepêşniyaza ku li gorî ramanên Serkaniya Artêşa Tirk (Türk Silahlı Kuvetleri) hatine derxistin, çarçoveya têgeha (term; kavram) terorê firehtir kirine. Çiqas ji wan tê, qada sivîl a demokratîk teng dike û her wisa jî civakê esîr digre. Bi vî awayî zagonepêşniyaz dibe wek helwesteke hukmên mutleq û berfireh. Mirov dikare bibêje ku hundirê Zagona Cezayê ya Tirk tê valakirin. Ji sûcê teşwîqkirina xwekûjiyê bigre heta bi sûcê îstîsmarkirina cinsî ya zarokan, ji sûcê tehdîdkirinê bigre heta bi sûcê binpêkirina mafê meskenê, ji sûcê diziyê bigre heta bi sûcê zerardayîna mal û milkê kesane, ji sûcê teşwîqkirina fuhûşê bigre heta bi sûcê derxistina fesadiyê ya di îhaleyan de, ji sûcê firara girtiyan û hukumxwariyan bigre heta bi sûcê piçûkxistina alayê, dilê xelkê ji wezîfeya leşkeriyê sarkirinê bigre heta bi sûcê teşwîqki-

Institut kurde de Paris

rina bêîtaetiya ji serleşkeran. Her wiha, van hemû sûcên ku niha ez ê bibêjim jî tevlî vê xalê kirine: sûcên ku di zagona derbarê çekên teqemeniyê û kêrik û aletên din de bi hejmara 6136., sûcên şewitandina daristanan a qestî ku di Zagona Daristanan de bi xala 110., sûcên ku di zagona hejmar 4926. a Têkoşîna li Hemberî Qaçaxçîtiyê de hatine tarîfkirin ku pêwistî bi zindanîkirina wan heye, sûcên ku dibin sedema îlankirina Rewşa Awerte û sûcên zagona bi hejmara 2863. a Parastina Hebûnên Xwezayî û Çandî û sûcên di xalên vê zagonê de bi hejmara 68. û 74. Li hemberî vê berfirehkirinê û nediyariyê mumkûn dibe ku çalakiyeke xwendekaran (qutabî; telebe) a bê sûc, pevçûnek ku dema jihevbelavkirina komeke civiyayî derkeve, êdî dê wekî sûcê terorê were dîtin û wisa jî di derbarê wan de doz were vekirin. Yan jî dê mumkûn be, ku dayik û bavên zarokên piçûk ên ku tevlî xwepêşandinekê (nûmayîş) bûne, ew jî werin sûcdarkirin. Tevlîkirina cureyên sûcên di Zagona Cezayê ya Tirk (TCK) de, bo sûcên terorê û berfirehkirina danasîna sûcên terorê ya bi vî rengî, giştîkirin û sistgirtina sînorê cezayên bilind, tê wê wateyê ku qada sivîl a demokratîk nayê naskirin û bi viya ve girêdayî, armanca tehemulnekirinê baş tê xuyakirin.

Di xala 5. a Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê (TMK) ya îroyîn de ku tê de guherandin kirine, hatiye diyarkirin ku, kî van sûcên ku di vê zagonê de ne bike, dê cezayên wan ½ were zêdekirin. Ew sînorê ku ji bo cezaya herî zêde hatiye diyarkirin, ji ber van sedeman dikare were zêdekirin. Lê ka dê çiqas were zêdekirin nehatiye diyarkirin. Ku mirov guftûgoyekê bide destpêkirin û bibêje ku xala 6. a vê zagonepêşniyazê ji Abdullah Öcalanî re efûyê tîne, dê mirov bi şiklekî din hêviyan bide kurdan an jî wan bixapîne. Hêvîkirineke wisa jî dê xizmeta xapandinê bike. Dîsa bi guherinekê ku di fiqreya 2. a xala 7. a zagonê de hate çêkirin, dê mumkûn be ku kesên propagandaya rêxistineke terorîst yan jî propagandaya armanca rêxistineke terorîst bike, dê were cezakirin.

Li gorî vê fiqreya zagonê, rewşenbîrên kurd ên aktivîst, bo numûne yên wekî Îbrahîm GUÇLU, Zeynel Abidîn OZALP û Ahmet Sedat UGUR bi hêceta "Propagandakirina armanca rêxistina terorê (PKK)" hatin girtin. Di guherîna xala zagonê ya îroyîn de hêmanek (unsur) hate hildan ku tê de digot: "Ger mirov serî li şîddetê yan jî li medotên din ên terorê nedabe lê propaganda kiribe yan jî bi şiklê ku hin kes teşwîq kiribin..." Bi vî awayî rê li ber hate vekirin ku ev xal bi hêsanî were karanîn. Ev guherîn ji aliyê derbirîna azadiya ramanê ve jî xetere ye. Di heman zagonepêşniyazê de ku pê re xala 8. anîn, navê fînanasekirina terorê jî

Institut Kurde de Paris

hildigre nava xwe. Êdî peydakirina fondekê ku di karekî terorîstane de tê karanîn yan jî danîna fondê, dê bibe sûc. Ne girîng e ku dê mirov bizanibe ka dê ev fond di pêkanîna terorê de were karanîn yan na. Jixwe, digel ku di zagonên îro de tu valahiyek tuneye jî li bi van xalên vê zagona ku ez qala wê dikim re dengê civakê û bi taybet dengê hin kesan tê birîn. Dewlet hemû otorîteya xwe ji înkarkirinê re kar tîne û redkar e. Bi vê kirinê re ew bi xwe her tim derdikeve derveyê zagonan. Çi re niha pêdivî bi derxistina zagonekê ji bo Têkoşîna li Hemberî Terorê hate dîtin? Armanc û hedefa vê zagonê helbet pêşîlêgirtina Têkoşîna Netewî û Demoktratîk a Kurd e. Ji bo ku kurd di qadeke demokratîk de xwe birêxistinî nekin, ji vê hewldanê werin astengkirin, ji bo ku ev awa têkoşîna kurdan li dervayî yasa û meşrûiyetê bête nîşandan û bi hêsanî werin terorîzekirin, ev tişt ji aliyê dewletê ve wek polîtîkayeke sîstematîk têne meşandin. Jixwe bi astengiyên di xala 159. û 301. re yên ku di warê "Derbirîna Azadiya Ramanê" de têne mehkemekirin, rojnamevan û nivîskar û weşanger û parêzvanên mafên mirovan û akademisyen in. Di nava vê kategoriyê de yên ku li hamberî wan doz hatine vekirin û zaf jî doz hatine vekirin ev in: Hirant Dink, Orhan Pamuk, Şehmus Ülek (ji Mazlum-Derê), akedemisyenên wekî Baskın Oran û İbrahim Kaboğlu. Pirrî caran ji ber ku bi kurdî hatiye axiftin an ji tenê yek gotina kurdî hatiye karanîn, ji xala 81. a Zagona Partiyên Siyasî doz li axifgeran hatiye vekirin. Ji ber ku Sendîkaya Dersdaran (E?itim-Sen) mafê perwerdeya bi zimanê daykê aniye ziman, derbarê wê de bi hêceta binpêkirina xalên 3. û 42. ên zagonê, ji aliyê Dadgeha Bilind (Yargıtay) ve biryara girtina wê hate dayîn. Lê bi guherînekê ku sendîkayê di destûrnameya xwe de çêkir, ji girtinê xilas bû. Ev xal ew xal in ku tê de wisa tê gotin "ji bilî zimanê tirkî tu zimanên din nikarin bibin zimanê perwerdeyê".

Numûneyeke din jî ev e, ku dadgehê biryara girtina Kurd-Komê (Kürd-Der) da. Sedem jî ev bûn: "1.Di rêznameya Kurd-Komê de bêjeya "kurd" dibore û şiklê nivîsandina vê bêjeyê ne li gorî rêzimana tirkî ye, 2.Kurd-Komê zimanê kurdî kiriye zimanê fealiyet û çalakiyên xwe, 3.Di destûrnameya xwe de gotiye, hedefa me avakirina Muzeya Kurd û Pirtûkxaneya Kurdî ye." Bi viya ve girêdayî, hemû Kursên Zimanê Kurdî yên ku di çarçoveya Zagonên Hemahengiya bi Ewropayê re de, di sala 2004an de vebibûn, ji beriya demeke kin yek bi yek hatin girtin. Jixwe di serî de mafê zimanê zikmakî di perwerdeyê de bi van kursan ve girêdan xapandineke bi serê xwe bû! Kurd hem ji aliyê devletê ve û hem jî ji aliyê damezrîner û serkêşên van kursan ve hatin xapandin. Wisa dane zanîn ku ev

Institut Kurde de Paris

mafê kursvekirinê bi têkoşîneke pirr mezin hatiye standin û wisa hat nîşandan. Lêbelê di yek rojê de hemû hatin girtin. Di şûna wan de, dîsa di çend ciyan de bi navê Navendên Lêkolîna Zimanê Kurdî komel hatin vekirin. Bi vî awayî pêşî lê hate girtin ku kurdî nebe zimanê fealiyet û çalakiyan. Hukmên wisa di van zagonên navborî yên îro de hene ku, jixwe wekî ku me li jor jî behsa wê kir, pêdivî bi zagoneke nû ya wek Têkoşîna li Hemberî Terorê nîn bû.

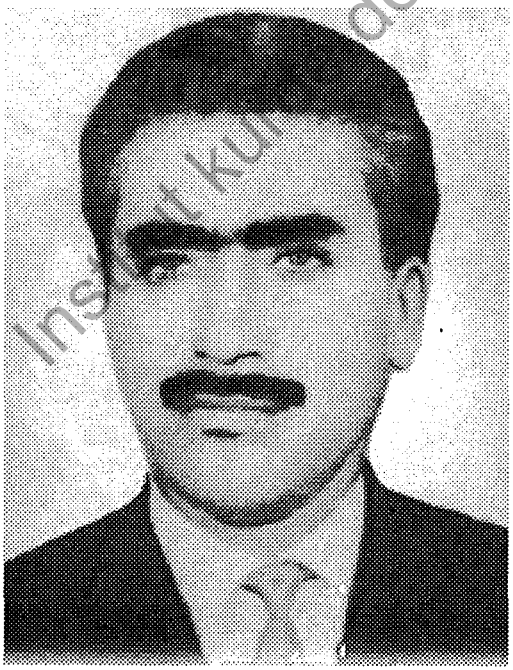
Di demeke kin de li bajarên Kurdistanê pirr bûyer qewimîn. Û dixuye ku dê gelek bûyerên civakî di van rojên pêş de rû bidin. Armanc û taybetiya van bûyeran ev e ku civaka kurd û Têkoşîna wan a Netewî û Demokratîk were terorîzekirin û dû re jî ji qada meşrû bête derxistin. Ger qada sivîl a demokratîk wisa bi hêsanî bixînin bin zept û rebtê, yanî pratîzekirina îdarekirinê ya bi vî awayî re dê her tişt gelek bi hêsanî derkeve derveyî zagonan. Mebêjin ku zagonên îroyîn derketina derveyê zagonan ewçend meşrû kiribin! Ji ber kîjan sedeman pêwistî bi zagoneke nuh a wek Zagona Têkoşîna li Hemberî Terorê hebû? Wisa tê zanîn ku eynî wekî berê, reçeteya çareseriyê ya ku di bêrîka dewletê de ye, ev e: Bi şîddet perçiqandin, red û înkar kirin û di vî karî de her tim israr kirin. Ev dijîtiyên huqûqî ku me li jorê behsa wan kir, tenê bi viya sînorkirî nemane, di belgenameyên ku ji hêla Rêxistina Efûya Navnetewî û saziyên navnetewî yên wekî Komela Mafên Mirovan ve hatine amadekirin de jî ev yek hatiye ispatkirin. Tu pêwendiya daxwazên kurdan ên derbarê azadî û mafên neteweyî de bi pirsgirêka asayîş û ewlekariyê ve nîn e. Û bi zagonan an jî bi zagonên ku bi awayekî giran û tund dibin sedemê binpêkkirina mafên mirovan jî ev pirsgirêk nayê çareserkirin, berevajiya viya dê ev pirsgirêk girantir bibe. Çareserî ev e: divê kurd li ser zemîneke netewî, bi rêbazekê ku çalakiyên sivîl-siyasî esas têne digirtin û şiddetê jî red dike, têkoşîna xwe pêş bixînin û geş bikin, heta ku mafên wan ên netewî û demokratîk bêne naskirin.

Institut Kurde de Paris

MELE EBDULKERİM CEYHAN

Ciwanroj CEYHAN

Institut kurde de Paris

Mîletê kurd jî xwediyê dozkar- ên gelek hêja û bî navudeng e. Di dîroka tevgera miletê kurd ya nezîk de, ji destpêka sedsala 20an vir de, ew pêşeng û serokên Tevgera serhil dan a bakurê Kurdistanê bê gengeşî dozkarên miletê kurd bûn.

Didîroka nete- weyî ya Bakurê Kurdistane de li piştî salên 1960î jî gelek dozkarên fedekar, dilsoz, zana, derketin qada tekoşîna neteweyî. Ew dozkaran, xwedîyê hejmareke gelek zêde ne. Ji navê wan yek û yek behs kirin, dê bi dehan rûpelan tîjî bîke. Lê di nava van dozkaran de hejmarek heye ku ew pirr-pirr dîyar in, "jî dervayî rêzê ne": Ew kesan xwedîye taybetîyên gelek cuda ne. Mele Ebdulkerîm CEYHAN yek ji wan kesên sereke bû. Dozkar û dilsozekî kurd û Kurdîstanê bû. Wî, bi tevayî jiyana

xwe fedayî doza Kurdistanê kir. Li Kurdîstanê, hem di demên xwe yên rêxistinî de û hem jî di demên xwe yên bêrêxistinî de wek dewrêşekî û profesyonelekî dilsoz kar kir. Ew yek ji wan kesan bu ku di salên 1965an de tovên welatparêziyê di nav xortên Farqînê de belav kir.

Mele Ebdulkerîm CEYHAN, li Farqînê hatiye dinyayê. Li Amedê Farqîn, hemu dem wusa hatiye şîrovekirin ku cîwarekî taybetî ye. Lewra dema ku ji Farqînê tê behskirin, di hafizeya Kurdan de, xwe bi xwe(spontane) dewleteke kurd ya dîrokî tê hiş û bîra mîrov. Ji bona vê li Farqînê ji dayikbûn bi serê xwe ji alîyê hestên netewî de taybetiyek e. Kurdperwerên Farqînê jî, xweser wê taybetiyê nîşan didin. Helbet ev tiştên ez behs dikim, mimkune ne objektîf be. Lêbelê qet nebe, ez her dem wusa fikirîme. Wî di tevgera kurd ya şaxa Farqînê de bi taybetî, di tevayîya Tevgera Kurdistanê de bi giştî hem wek mamosteyêkî û hem jî wek xwendevanekî rola xwe anî cih. Gelek cîwan û xwendevanên kurd bi hewildan û perwerdayiya wî beşdarî tevgera kurd bûne.

Wî serxwebûn û azadiya Kurdistanê diparast û ji bona vê armancê xebat dikir. Her weha ew mamosteyê zimanê kurdî jî bû. Di jîyana xwe ya civakî û sîyasî de zimanê kurdî kiribû zimanê fermî.

Seydayê Ebdulkerîm CEYHAN, gora fermî di sala 1934an de li Farqînê hatiye dinyayê. Navê bavê wî Mehmud e, nave diya wî Fatma ye. Ew xwediye pênc zarokan e. Di wan salan de navê hemê zarokên xwe bi kurdî daniye. Zarokên wî çar jê lawîn in: Ciwanroj, Azad, Zagros, Rojhelat. Yek jî keçik e ku navê wê Kerîma ye. Wî tu dem mal û milk, dewlemendî nefikirî. Jîyana xwe bi feqîrî derbas kir. Zarokên wî jî, ji malê dinyayê û jîyaneke xweş bê par bûn

Mele Ebdulkerîm CEYHAN li medresê perwerde bû. Dema ku di medresê de perwerde dibû dest bi kurdîtiye kir. Dîwana meleyê Cizîrî, Mem û Zîn a Ehmede Xanî û eserên dî yên kurdî li wir xwendîbû, helbestên Cegerxwîn li wir ezber kiribû. Mele Ebdulkerîm CEYHAN, xwediyê zanyariyeka giştî ya îlma pozîtîv, dîroka Kurdîstanê û zimanê kurdî bû. Wî li mal, li kolanan, li cîyê karê xwe û civînan de her dem bi kurdî qise dikir: Dema ku ew li Batmanê xwediyê aşxane û çayxaneyê bû, navê xwanrinan jî gorî xwe bi kurdî dianî ser zimên: "serîyê çîvîkê ", "zikqelaştî" û "tevûlevî"; çay yek, çaya zelal. Qasî ku ez dizanim û min guhdarî kiriye, kurdiya van gotinan di destpêkê de ji aliyê wî ve hatîye bikaranîn. Kurdiya wî gelek zelal bû. Ji bona ku xwendavan û kurdperwerî dikir; dersên zimanê kurdî dida wan. Seyda di warê sîyasî de, ji bo mîlletê kurd, xwedî statubûyînê raserê her tiştî digirt. Ev rastî, îro jî di rewacê de ye û ji aliyê hemû welatparêzan ve tê parvekirin. Her weha, wî dizanîbû ku îdeolojiya proja civatek netewî mîl-

Institut kurde de Paris

letperwerî ye. Wecîza "Ez diremim em gel in, zordarî ji ku da were ez/em li hember im" ya Seyda bû.

Mele Ebdulkerîm CEYHAN dewrêşê doza kurd û kurdîstanê bû. Heta roja çû dîlovanîya xwe, doza kurd û Kurdistanê kare wî yê esasî û yê dereca yekem bû.

Mele Ebdulkerîm CEYHAN ji aliye gel û kurdperweran de gelek zêde dihat hezkirin, hurmet û rêza wî dihat girtin. Mirovekî gelek fedakar bû, bi derd û êşên gel re xwe diêşand û qasî ji wî dihat ji gel re dibû alîkar. Her kurdperwerekî wî mamosteyê kurdîtî û mamosteyê xwe dizanî.

Mele Ebdulkerîm CEYHAN , qîymete mezîn dîda xebata rexîstînî jî. Ji bo berjewendiya mîletê kurd û ji bo ku tevgera kurd pêş biveke li farqînê bû yek ji damezrêner û berpirsiyarê TİPê . Dema ku di TİPê de xebata kurdîtî dimeşand, di heman demî de bû endamê PDK li Tîrkîyeyê û di komîta merkezî de berpirsiyarî kir. Dema ku berjewendiya kurdîtî di DDKOyê de dît, di sala 20.12.1970an da bû damezrêner û berpirsiyarê DDKOya Farqînê. Gotina "ji kurdan ra azadî" cara peşî ji aliyê wî da di meşa DDKOya Farqînê da hate gotin.

Beriya ku DDKOya Farqînê ava bibe, ji bona ku zulim û zordariya komandoyan bê protestokirin, xwepêşandanek hat bidarxistin: Mele Ebdulkerîm CEYHAN yek ji rêvebirê xwepêşandanê bû. Ew bi şaluşepikên xwe li pêşiya her kesî beşdarê xwepeşandanê bû û xwepêşandan birêve bir.

Mele Ebdulkerîm CEYHAN, di nav gel de xwedîyê metod, rê û rêbazên taybetî û serkeftî bû. Ew birêxistinî û bêrexistinî, her dem bi gel re aşt bû. Ew kes û axayên ku bîrûrayên wî nedipejîrand jî, ji wî hez dikirin û ji wî re rêz digirtin, pêxwazên Farqînê jî ji wî re rêz digirtin û her dem digotin ku "Em di xîzmeta te da ne". Lê wî ew her demê ji bo başiya wan û başiya gel û kurdîtîye fikir dida wan.

Ew aktîvîstekî kurdperwer û propagandîstekî gelek baş bû. Beşdariya wî ya "Xwepêşandanên Rojîlatê", li hemberî operasyona komandoyan li Farqînê xebat kir. Ji xeynî ev xebatên wî yên girîng, du xebatên wî hebûn.

Hingê tevgêra fikrên sosyalîst li Tirkiyê wek destpêka lehiyê derûdoran dida ber xwe û zêde dibû. Ew li Farqînê û di pey re jî li Batmanê yek ji wan pêşengên herî aktîf bû ku di propoganda fikra wekhevîya mîrovan de, berxwedana li hember zordestiya madî-manewî rabûna li dijî sîstema şêxîtî-axatiyê, têkoşîna li hember baweriyên pûç ên teslîmiyetkar dikir.

Seyda Ebdulkerîm CEYHAN merivek karîzmatîk bû. Bi mirovan ra pirr bi hêsanî dikarîbû têkilî deyne, bi usluba axaftina xwe ya nerm, germ û sergîran yê li hemberê xwe îqna dikir. Wî bi hêsanî bi merivan re dostaniyê didomand, ji guneh û kêmasiyên qels û nezanan dibihurî an jî wan xweş didîte. Lê li hember zordest û çavsoran, qet tawîz nedida.

Mele Ebdulkerîm timî devliken,

Institut Kurde de Paris

çavliken, rêzgîr û bi xwe jî bawer bû.

Hafizayek gelek xurt û întîqalek wek brûsk pê ra hebû. Ev taybetmendiyên wî dibûn sedemê bihevxistina kesan, wan bi hev şêwirandin û di nav wan da rola hemahengîyê leyîstin xisusiyeteka wî ya herî girîng a civakî bû. Sonda wî ya mezin "Bi axa Kurdistanê û bi serê Barzanî" bû ku ev li ba me hingê ji sondên harî pîroz jî mezintir bû.

Mele Ebdulkerîm di salên 1960-1970an de, di dema ji nû ve hişyarbûna kurdîtiyê de li Kurdîstana Bakur; pêşiyê li Farqînê û piştre jî li Batmanê, li Dîyarbekîrê û diî nav tevgera sîyasî û çandî ya kurdî de roleke berbiçav leyîst.

Gava ku xwendayên nûjen xelasiyê di şoreşa sosyalîst de didîtin, xwendayên kevin; şêx û melan, pirranî di hesabê axîret û qîyametê de bûn. Mele Ebdulkerîm doza kurdîtî û Kurdistanê dikir, li her cîyê, li her civînê, heta di civînên partîyên resmî yên wek TÎPê de jî dixwast bi kurmancî bipeyve, zimanê kurmancî biparêze û bide pêş û hezkirina kurmanciyê têxe dilên rewşenbîr û gêncên kurdan. Ji bo ku xortên kurd bi dîrok û çanda xwe serbilind bibin.

Mele Ebdulkerîm, di bingehê de şagirdê seydayê Cegerxwîn û mamoste Hejar bû. Kurdistanî bû, dixwast bi kurdî bijî, bi kurdî bimre û heta telqîna wî jî bi kurdî bê xwendin.

Mele Ebdulkerîm CEYHAN, piştî derbaya leşkerî ya 12ê Adara 1971ê çû li herêma Otonom ya Başûrê Kurdistanê bicîh bû, wek pêşmergeyekî xizmetê Tevgera Kurdistanê kir. Di dawîya sala 1974an de vegeriya Bakurê Kurdistanê. Li Bakurê Kurdistanê ji xebata xwe ya welatparêzî re bi awayekî mutewazî û qerardarî domand. Li Farqînê beşdarê damezirandina "Komelaya Çandî ya Demokratîk" bû. Di sala 1975an de li Farqînê beşdarê xwepêşandana kîtlewî bû, belavokên xwepêşandinê belav kir, civînên xwepêşandinê li mala wî pêk hatin.

Mele Ebdulkerîm CEYHAN, di 30.09.1976an de berîya îro 30 salî, di encama qezeyeke de ku bi tevî lawê xwe Ciwanroj ve dihat Dîyarbekirê, çû dîlovanîya xwe. Ew di demên tarî yên dîroka me ya nêzîk de, şebçiraxeke Kurdistanê bû.

Institut Kurde de Paris

ŞÎÎRÊ MALMÎSANIJÎ: *HERAKLEÎTOS*

Roşan LEZGÎN

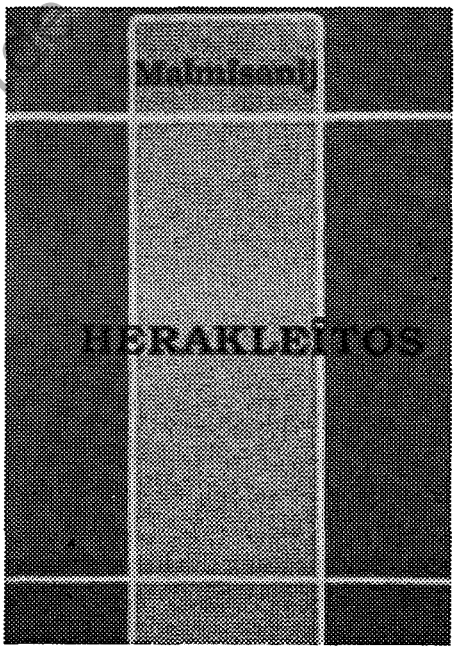
Institut kurde de Paris

Reya verêne, ez vana qey 1992 yan 1993 bi, mi serê qapaxê yew kitabî de nameyê "Malmîsanij"î dîbi. Dîyarbekir de, Berê Koyî de serê yew dezgeyê seyarî de kitabî ameynê rotiş. Mi bala xo da ê kitaban ser, mîyanê înan de kitabê Malmîsanijî "*Said-i Nursi ve Kürt Sorunu*" estbi. Mi nêzanaynî ke "Malmîsan" nameyê yew koyî yo la hêna zî nê nameyî yew ko ardibi vîrê mi, koyanê welatê mi ra yew koyo serberz, heybetin û esaletin...

Welatê mi welatê koyan o. Welatê mi çend wayîrê koyanê serberz û heybetin û esaletinan bo, -ez zana- hende zî dere û derxoleyê xorînî, çal û çuxûrî tede estê. Eke dereyê xorînan, çal û çuxûran ra nêbo ma do senî berzîya koyan bivînin?

Malmîsanij yew koyê welatê min o. Ez paştîya xo bêminet û bi bawerî şanena nê koyî.

Herakleîtos, nameyê kitabê şîîran ê

Malmîsanijî yo. No kitab êlula 1988î de Upsala-Swêd de, hetê Weşanxane yê Jîna Nû ra ginayo çape ro û 51 rîpel o.

Verî ke ez muhtewaya nê kitabê ma ser o malumatan bida, ez wazena derbarê mamosta Malmîsanijî de binêk agahîyan bida şima wendoxanê erjayan.

Malmîsanij 1952 de yew dewa Pîranî de ameyo dinya. Wendişê xo yo verên û mîyanên Pîran û Dîyarbekir de, unîversîte zî Anqara de qedênay. Dima re heşt serrî malimîye kerda. Mîyanê serranê 1975-1981 de semedê fealîyetanê kurdayetî ra hîrê rey dekewto hepisxane. 1982 de vejîyayo teberê welatî, şîyo Ewropa. Unîversîteya Sorbonne (Parîs) û Unîversîteya Uppsala (Swêd) de qismê ziwananê îranî wendo. Dima ra Unîversîteya Linköpingî de qismê perwerde de wando. Swêd de Unîversîteya Göteborgî de masterê xo temam kerdo.

Malmîsanij hîna zaf bi lehçeya kirmanckî û tirkî nuseno. Ehmedê Xasî û Usman Efendîyê Babijî ra pey heta 1970 welat de kirmanckî (zazakî) nênusîyabî. Malmîsanij keso tewr verên (yewin) o ke serranê 1970 de welat de kirmanckî nuşto. Ey û tayê hevalanê xo 1979-1980 de Tirkîya de kovara (dergîya) Tîrêje vete. Nêmeyê na kovare kirmanckî (zazakî) nêmeyê aye zî kurmanckî (kirdaskî) bî. Ferhengê verênê kirmanckî Malmîsanijî hazir kerd û 1987 de neşr kerd. Ey fariskî û tirkî ra tayê hîkayeyî zî tercumeyê kirmanckî kerdî. Reya verêne ey Mewlidê Ehmedê Xasî û Usman Efendîyê Babijî herfanê erebkî ra çarnayê (tadayê) herfanê latînkî ser û nê her di şaîrê kirmancan bi ma dayê naskerdene.

Heta ewro nizdî pancas rojname û kovaran de, bi seyan nuşteyê Malmîsanijî vejîyay û ey nê kovaran de redaktorîye kerde: Tîrêj (İzmîr), Hêvî (Parîs), Armanc (Stoçkholm), Çarçira (Stockholm), Wan (Stockholm), Çira (Stockholm).

O ewro serredaktorê kovara Vateyî yo.

Heta ewro nê vîst û di (22) kitabê Malmîsanijî vejîyay:

-*Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet*, Uppsala, 1986
-*Ferhengê Dimilkî-Tirkî, Uppsala,* 1987; İstanbul, 1992
-*Herakleîtos*, Uppsala, 1988
-*Li Kurdistana Bakur û Li Tirkiyê Rojnamegeriya Kurdî (1908-1992)*, Ankara, 1992 (Malmîsanij & Mahmûd Lewendî)
-*Folklorê Ma ra Çend Numûney,* Uppsala, 1991; İstanbul, 2000
-*Said-i Nursi ve Kürt Sorunu,* Stockholm, 1991; İstanbul, 1991
-*Abdurrahman Bedirhan Ve İlk Kürt Gazetesi Kürdistan* sayı: 17 ve 18, Stockholm, 1992
-*Bitlisli Kemal Fevzi ve Kürt Örgütleri İçindeki Yeri,* Stockholm, 1993; İstanbul, 1993
-*Cızira Botanlı Bedirhaniler ve Bedirhani Ailesi Derneği'nin Tutanakları*, Stockholm, 1994; İstanbul, 2000
-*Kird, Kırmanc, Dımılı veya Zaza Kürtleri*, İstanbul, 1996
-*Ferhengekê Kirdkî-Pehlevkî-Kurmanckî,* Stockholm, 1997
-*Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi*, Stockholm, 1998; İstanbul, 1999
-*Kurdiskt författarskap och kurdisk bokutgivning: bakgrund,* villkor, betydelse, Stockholm, 1998
-*İlk Legal Kürt Öğrencği Derneği Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti,* Stockholm, 2002
-*Diyarbekirli Cemilpaşazadeler ve Kürt Milliyetçiliği*, İstanbul, 2004
-*Pîre û Luye*, Weqfa Kurdî ya Kulturî Li Stockholmê, Stockholm, 2004
-*Rindê Kincan Xo ra Dana*, Stockholm, 2004
-*Rindê Heywanan Nas Kena,* Stockholm, 2004
-*Rindê Baxçeyê Kaloyî de,* Stockholm, 2004 (Malmisanıj & Mehmet Uzun)
-*Rindê Vana Ê Min a,* Stockholm, 2004 (Malmisanıj & Mehmet Uzun)
-*Rindê û Keyeyê Xo,* Stockholm, 2004 (Malmisanıj & Mehmet Uzun)
-*Gotibûn ku...,* İstanbul, 2006

Kitabanê corênan ra tayê bi kir-

Institut Kurde de Paris

manckî (zazakî) tayê zî bi kurmanckî (kirdaskî), tirkî û swêdkî (isveççe) yê.

Malmîsanijî no kitab transkrîbe kerdo û ziwanê ey sade kerdo: Celâdet Âli Bedirhan, Günlük Notlar (1922-1925), Dilini sadeleştirerek yayına hazırlayan: Malmîsanij, Stockholm, 1995.

Tayê nuşte û şîîrê Malmîsanijî tercumeyê fransî, îngilizkî, swêdkî û erebkî bîy. Di kitabê Malmîsanijî zî tercumeyê erebkî bîy:

-Bedirxanîyyû Cezîret Botan we Mehadir Ictima`at el-`Aîlîyye el-Bedirxanîyye, Terceme: Şukûr Mustefa, Wezaret el-Seqafe, Erbîl, 1988

-El-Qewmîyye el-Kurdîyye we D. `Ebdellah Cewdet Fî Metle1e`î el-Qernî el-`Isssrîn, Terceme: Şukûr Mustefa, Dar el-Aras, Erbîl, 2000

Eke ma bi kilmîye vajin, mamosta Malmîsanij yew alimê ma yo xas o. Ez Homay ra nîyaz kena ke wa emrê ey derg bo, her tim sihet û silametîye de bo. Û hêna ez Homay ra nîyaz kena ke wa miletê ma alimanê winasîyan ra mehrûm nêkero, çunke alimî roşnayîya şarî yê. Eke yew milet bê alim mend, a game o milet tarîtîye de vindî beno, çin beno.

Belê, ma agêrin kitabê şîîran, Herakleîtosî ser. Tam vîst (20) tene şîîrî tede estê. Hemeyê şîîran bi yew ziwano sade û fesîh nusîyayê. Şîîra yewine (Etnîk) 1979 de Çêrmûg de nusîyaya û şîîra peyêne (Key Min Û Banê Mi) zî 1986 de Stokholm de nusîyaya. Mamosta Malmîsanijî şîîrê xo mîyanê serranê 1979-1986 de cayanê cîya-cîya yan de, yanî Çêrmûgi, Silîvan, Çûrim, Şam, Parîs û Stokholm de nuştê.

Wexto ke merdim şîîranê Malmîsanijî waneno, çîyo ke sere de bala merdimî anceno, sadeyî ya. Sadeyîya şîîre bi di hawayî xo nawnena merdimî:

1. Vernî de, bi taybetî zî seba wendoxanê xeşîman, şîîre basît asena. Yanî, wendoxo xeşîm gama ke waneno, xo bi xo vano qey her kes şeno winî binuso. Bena ke şaîrê xeşîmî şîîranê naîfan binusê û merdim na hîskerdena xo de neheq nêbo la seba eserê yew hostayî na hîskerdene yew xap a.

2. Êyê ke edebîyat ra baş fam kenê, ancax ê tey vejenê ke na sadeyî nîşanê hostayîya şaîrî ya û çimî vera şewqê na sadeyîye de gêrîyenê.

Çiqas hostayî estê hemîne bi yew ziwano sade û fesîh eserê xo yê edebî nuştê. Û heto bîn ra Malmîsanîj hostayê ziwanî yo zî, heme çî ra ver qaydeyê ziwanî ey rê zaf muhîm ê, coka eke şîîre de hewce bo zî ez bawer nîya ke Malmîsanij bi zerrîyêka rehete cumleya/misraya şikita reyde şîîra xo bimûno. Bêguman şîîre de bi no qayde ziwan xebitnayîş xercê her her kesî nîyo, ancax hostayê ziwanî, êyê sey Malmîsanijî şenê bi no hawa ziwanî şîîre de bişuxulnê. Hem zî yew ziwanê sey kirmanckî ke heta bi dewrê Malmîsanijî zaf kêmî nusîyabi. Labelê, ez vana qey endîşeyê dayîş famkerdene zî şîîranê Malmîsanijî de weş aseno. O zî, ez vana qey, hetê ey ê pedagojîkî ra yeno. Çunke mamosta Malmîsanijî wextêk malimîye kerda, hema zî malim o (Alimî her wext malim ê). Malmîsanij şîîre de mana lêl nêverdeno, çi vano zerrî ra wazeno ke hetê muxatabê ey ra zî rast bêro famkerdene. Ne kêmî ne zêde. Bena ke tay vajê no çî kalîteya şîîre nizm keno la şîîra hostayan de, bi taybetî şîîra Malmîsanijî de ney. Mesela ma bala xo bidin şîîra tewr sade, "Fîq-fîqa Keynekan" ser:

Fîq-fîqa keynekanê ciwanan
zaf weş bi mi şona.
La ez hewnêna ki

institut kurde de Paris

tay çîyan ra bêxeberey ra yeno no huwe hetî ra
zera mi serd bena tira. (r. 31)

Eke merdim tay çîyan ra xeberdar bo, gelo merdim şeno hende rehet, bi fîq-fîq bihuyo? Yan zî kesê bêxeberî, wazena wa kênekî bê zî, bihuyê çi nêhuyê çi! Şaîr bi çend çekuyan, bi yew ziwano basît, bi sadeyî û zaf zî asan (na basîtîye nîya) ma keno herinda xo, yanî çimanê xo dano ma û yew hawayê huyayîşî de (fîq-fîqa kênakan) ferqê xeberdarîye û bêxeberîye bi ma nawneno. Ne ke şaîr huyayîş ra hes nêkeno. O zerrîya xo nêperneno huyayîşê bêxeberî. Esas zerrîya ey bêxeberîye ra serd a. Bi hawayêko sade, bê ke şîîre dekero pirênê dîdaktîzmî, nê çîyan nawneno ma. Kalîte û sewîyeya ecibnayîşî/ begemkerdişî nîşan dano.

Yan zî ma vajin yewna şîîra sade (Namê Mi Gune) wina ya:

Mevajê "namê to bi xeyr?"
mepersê mi ra!
Namê mi...
gune. (r. 43)

Hetêk ra heta ke ti vajî hende sade asena ke her kes şeno vajo, ez zî şena yew şîîra winasî binusa la kamo ke winî fikirîyêno, tena xo xapêneno.

No gune, çîyêdo şexsî, çîyêdo tena aîdê şaîrî nîyo. Hetta ke sey yew kesî, şaîr masum o, bêgune yo. Tîya de gune yew nameyo cematkî (kolektîf) yo: Nameyê neteweya şaîrî yo, nameyê kurdan! Îbareya "Namê to bi xeyr" ziwanê ma de yew qalib o. Labelê çi gama ke ma binêk nêzdî ra bala xo bidin ser û ma çekuya xeyrî zî bidin kaleka guneyî, yewna çî xo nawneno ma: Xeyr û gune!...

Mi qalê cematkîye (kolektîvîzm) kerd, coka ez wazena no mîyan de vajî ke şîîrê Malmîsanijî heme şîîrê cematkî ye. Şîîrê seserra 20., heme cayê dinya de cematkî bîy.

Şîîrê Malmîsanijî rewşa kurdan û welatê kurdan ser o yê. Zerrî ra û bi hîssîyatêko berz qal keno. No hawa şîîrî her wext mumkun o ke dekewê yew dama sloganîke la Malmîsanij weş hay ro vatişê xo yo û qet rî nêdayo na dama xapînoke. Û Malmîsanij helbet zerrîya xoya zîze nawneno ma la seba pîyabîyena yew kêneke, seba eşqê şexsî ney, eke zerrîya xo binawno zî wina nawneno:

Zera mi,
cenîya çeharmêrde,
birîna çeharçime
û dara çeharşax a. (r.13)

Û Malmîsanij şîîranê xo de xeyalan dima nîyo, qet rî nêdano romantîzekerdene zî, weş nêkeno. Realîst o la dîdaktîk nîyo. Sey Numûneyî, şîîra xo ya "Şalagi" de vano:

Bi çare bê şima, bi namê Hûmayî!
Merdim hêrsan ver xînt bo zî
lal û tat
û ker û gêj bo zî
kijj!
Dişmen kesî rê nêdejeno.
Dima ra zî vano:
'Elem eşkera
wegîrotişê şalagi ma dest do.
ma nêronay, ma...
qey ma nêronay? (r. 15)

Her çeku de, her misra de îllahîm hostayîya ziwanî xo nawnena merdimî. Bala xo bidinê çakuya "kij" ser. Na çeku (kijayîş, kijayene) vengê veşayîşî ya, bi taybet zî vengê rûno ke serê adirî de veşeno.

Yew çeku bi tena sereyê xo yew manaya xo esta û hew. Labelê şîîre de çeku destê yew şaîrê hostayî de manaya xo ra zaf-zaf wetêr şina. Bala xo bidinê, tîya de na çeku bi di "j"yan nusîyaya. Şaîrî veşayîş/kijênî şidênayo, bi no qayde

Institut kurde de Paris

veşayîş verê çimê ma de ganî kerdo, kerdo rastikên. Merdim şeno fam biko, bena ke hem zerrîya şaîrî ra zî kijênî şina, hem zî vano şima mîyanê adirî de biveşê, kijênî şima ra şiro zî, şima bivilişîyê zî dişmen şima rê nêdejeno, dişmen guneyê xo bi şima nêano!

Welatê Malmîsanijî tena bi şaristanê ey sînorkerde nîyo. Her cayo ke welatê kurdan o, o welat welatê Malmîsanijî yo zî. Vano:

Seyîd Rizay
bi ziwanê xoyê Dêrsimkî pêtkanî va:
"Ez resena ganfîdanê kurdan
û xortê kurdan, heyfê kiştan
do bigîrê.
Wa weş bo Kurdistan
û şarê Kurdistanî! (r. 27)
Yewna şîîre de vano:
Anika zera mi çeharlejg a
çeharşax:
Lejga yew, hîranê Pîranî
û mîyanê koyanê Dêrsimî dir
çanqilyaya, bîya çewt.
Lejga yew, Silêmanîya û Hewlêr dir
çungirryaya.
Yew, çorşmey Mehabad û Senendej ya
zey vîya lay a.
Yew zî sîndorê corênê Sûrîye ver o
heway tîrmaran
surrikeya ya. (r. 12)

Yewna şîîre de Kurdistanê Rojhilatî esto, vano:

Yew kurdê Mehabadijî va mi ra:
1981 de pasdaranê Xumeynî,
sempatîzananê Çerîkhayê Fedaî-Eqellîyet- ra
yew xort kişt:
Rehmet Şerîfî.
Rehmeto Serdeştij,
yew xorto jêhatîyo vîst û di serre
tern û ciwan. (r. 29)

Û ziwanê Malmîsanijî zî tena bi dîyalekta ey, bi fekê mintiqa yan zî dewa ey sînorkerde nîyo. Helbet heme lehçeyê ziwanê kurdkî zî û fekê mintiqayanê bînan zî heme ê Malmîsanijî yê. Sey numûne, lehçeya kurdkî lurrkî ra, şaîrê tewr verên ê kurdan Baba Tahirî ra misrey girewtê mîyanê şîîra xo, vano:

"Sirûşkem ger buwed xûnîn, 'ecêb nî,
Mû an darem ke der xûn rîşeem bî.
(Ecêbe nîya, eke hesrê mi gonînî bê,
Ez, a dar a ke reyayê mi gonî de bê.)"
(r. 46)

Hêna lehçeya kurmanckîya cêrêne (mukrî-sorankî) ra, şaîrê namedarî Hêmînî ra misrey girewtê:

"Yadî yaran û wilatim roj û şew
Lê heram kirdim qerar û xurd û xew."
(r. 44)
"Ta bimênî nûrî çaw û hêzî pêm
Dêm û dêm û dêm û dêm û dêm û dêm!"
(r. 48)

Hêna kurmanckî (kirdaskî) ra zî çekuyî girewtê mîyanê şîîranê xo. Sey numûneyî: bênav û nîşan (r. 8), gel (r. 16), balîv, kevir (r. 42).

Kirmanckî de fekê cîyayî şîîra Malmîsanijî de:

...
"Ma" vatînî "wazenîme ke
bibîme wayîrê xo,
wayîrê ziwandê xo,
çekandê xo,
banandê xo bîme,
xoser bimanîme.
Bê gopal /bê çopol/ bê qereqol..." (r. 23)
Sima hevalê mi kist. (r. 25)
Çizikê zû may lit. (r. 28)
"Rext mîyonê polon di
Giley mîyonê kifton di." (r. 46)

Ez vana qey Malmîsanij bi hetê xo yê tarîxnasîye hîna vêşêr yeno şinasnayîş. Bêguman Malmîsanij tarîx ra hes keno, xebata ey a tarîxî zaf xurt a, warê tarîxî de zaf eserê muhîmî ardê meydan. Şîîre de zî no hetê ey aseno. Labelê şîîra Malmîsanijî de tarîx beno şîîr, nêke şîîre bena tarîx. Ma biewnîyin:

Tarîxê to hima nênusiya Pîran
Pîrmansurî ra ver û pey.

Institut Kurde de Paris

'Esl û feslê Qama Keyna Qiralî
û ay bînan wa ewca manê,
ma ca verdîm
dewranê verê 'Îsay Meryemi,
hima ma vajîm
hinzar û new sey û vîst panc di
qe çi ame to serî ser di? (r. 33)

Malmîsanij hol zano ke şîîre nuştiş ziwan de kaykerdiş o. No het ra rolê xo ra haydar o, ziwan de kay keno. Şîîra tewr peyêne de bi qaydeyêko cîya, bi yew qaydeyo ke kirmanckî de çin o, wazeno ziwanî biceribno.

Ewro ma renckêş îm,
tewgiran
û kul û jan
û bi birîn îm.
Birîndar îm,
...
Ma wayirê derd îm. (r. 51)

Şaîrî pêro serewedaritox nîyê, zafê şaîran pesnê hukumdaran, otorîteyan dayo. La şaîrê tewr rastikênî roşnvîr ê, persenê. Persanê xo reyra ma zî musnenê persan persayîşî. Esas kilîtê berê heme fikran pers o. Persî dima fikr, fikrî dima hereket. Malmîsanij serewedaritoxêko jîr û jêhatî yo, perseno:

Hûmay zaf çîy gune kerdî ma rê,
Hukmatî zaf çîy ra va "yasax!"
Û şarî va "eyb o!"
Şima çi verda ma rê?
Vajê veyna,
çi mend?
Çi mend? (r. 37)

Bala xo bidinê, di rey perseno vano "çi mend?" Persê verênî otorîteyan ra, yê dîyinî xo ra perseno, vano "Çi mend?"

Eke pers ame persayîş helbet cewabê xo vîneno. Û her serewedaritiş mehsûlê yew persî yo.

Institut Kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris